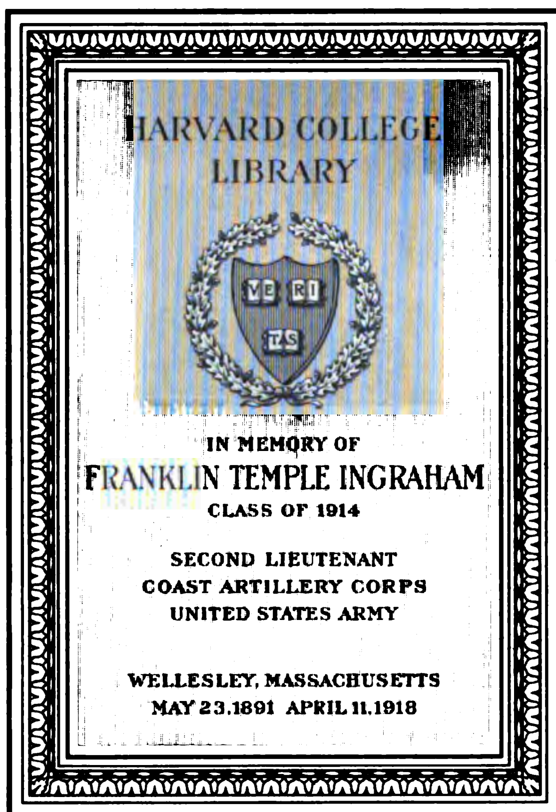
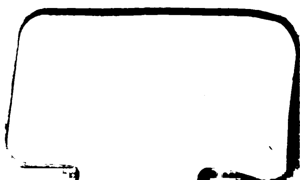
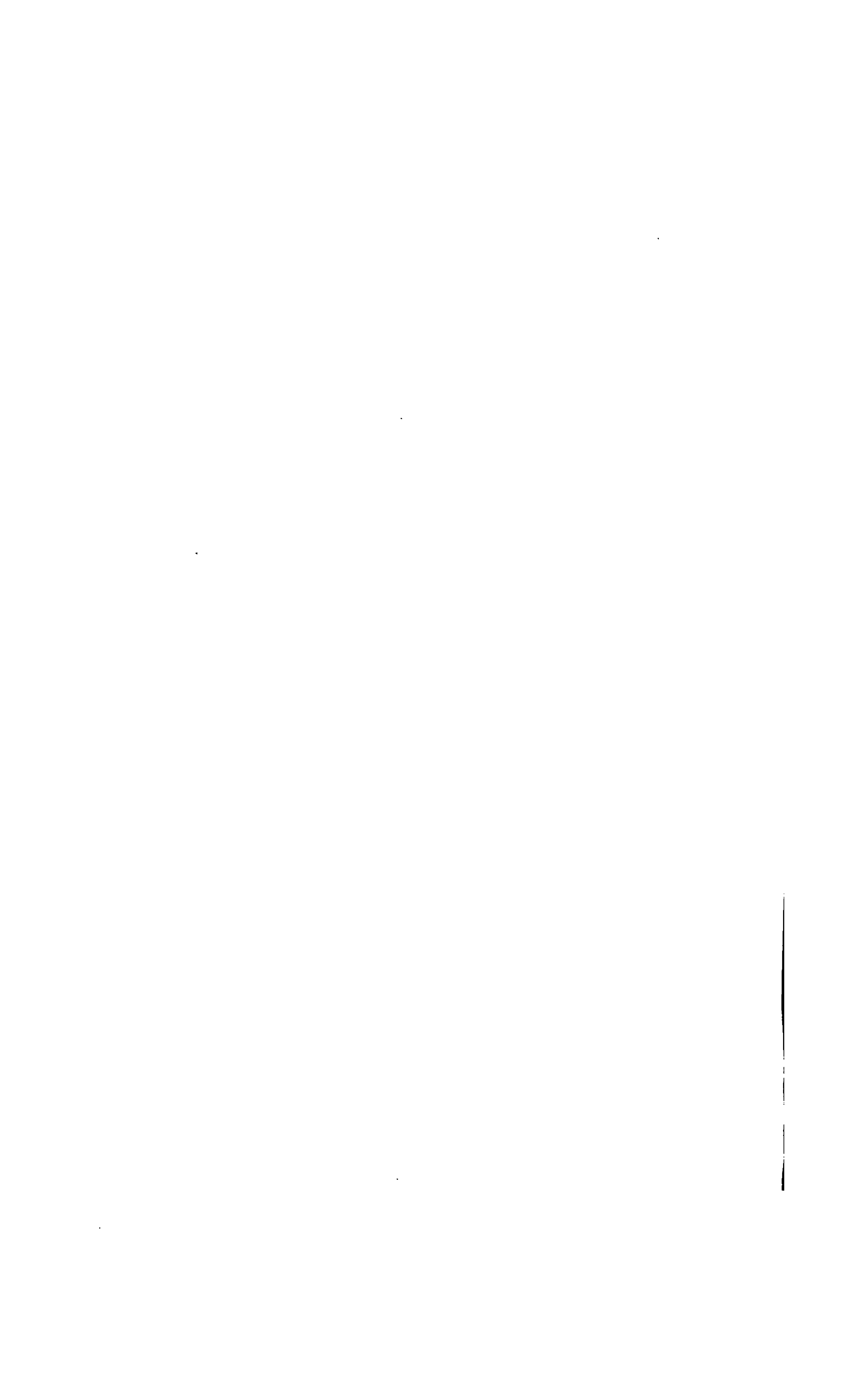

HARVARD COLLEGE
LIBRARY
VE RI TAS
IN MEMORY OF
FRANKLIN TEMPLE INGRAHAM
CLASS OF 1914
SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY
WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23.1891 APRIL 11.1918

TIFFANY & CO.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VERSLAGEN

EN

MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE

VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE

1890

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

HOOGPOORT, 52 en 54

1890

Zitting van 15 Januari 1890.

Aanwezig de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, Ed. Gailliard, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden; A. Prayon, briefwisselend lid.

De heeren S. Daems, J. de Laet, P. Génard, G. Gezelle, L. Schuermans, werkende leden, K. de Flou en V. de la Montagne, briefwisselende leden, verontschuldigen hunne afwezigheid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, en legt de lijst over der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Mémoires de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Deel XLVII, 1889, 4°.

Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Deel LI. 1889, 4°.

Briefwisseling.

De bestendige secretaris deelt de vergadering het onderstaande schrijven mede van den heer M. de Vries, buitenlandsch eerelid der Academie.

Aan de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, te Gent.

Zeer Geleerde Heeren, Hooggeachte Medeleden,

Het is mij een aangename plicht, U mijnen diepgevoelden dank te betuigen voor het vereerende schrijven, dat ik den 28sten November ll., bij de gedachtenisviering mijner veertigjarige ambtsvervulling, vanwege de Koninklijke Vlaamsche Academie mocht ontvangen. Onder al de bewijzen van achting, genegenheid en vriendschap, die mij op dien merkwaardigen dag te beurt vielen, had Uw hartelijke gelukwensch voor mij eene bijzondere waarde. Gedurende al den tijd dat ik mij toewijdde aan de beoefening onzer Moedertaal, ben ik altijd doordrongen geweest van de overtuiging, dat voor den toekomstigen bloei der Nederlandsche taal, voor de ontwikkeling van den Nederlandschen stam, voor de vervulling der schoone taak waartoe ons Nederland geroepen is, niets dringender vereischt werd dan de nauwe aansluiting aan de Vlaamsche broeders, de erkenning en duurzame bevestiging der eenheid van taal in Zuid en Noord, de eendrachtige samenwerking van beiden tot bereiking van het hooge

Vaderlandsche doel. Naar mijn beste vermogen heb ik getracht in dien geest werkzaam te zijn met en nevens de uitstekende letterkundigen in het Zuiden, die voor dezelfde goede zaak ijverden en in wier getrouw bondgenootschap ik mij mocht verheugen. En nu, na veertig jaren terugziende op het vervlogen tijdperk, strekt het mij tot innige vreugde, dat wij onze wenschen ruimer en vollediger vervuld mogen zien dan wij ooit te voren hadden kunnen verwachten. De verbroedering tusschen de leden van den Dietschen stam laat niets meer te wenschen over : schoone en blijvende vrucht onzer vriendschappelijke taalcongressen. De eenheid der Nederlandsche taal in het Zuiden en Noorden is een onbetwistbaar feit geworden, door gelijkheid van spelling bevestigd, en, als tot onderpand voor de toekomst, door het *Nederlandsch Woordenboek* voor altijd gewaarborgd. De samenwerking van Vlamingen en Hollanders op het gebied van taal en letteren is meer en meer toegenomen en vruchtbaar geworden, en nu in de laatste jaren, door de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie, als 't ware door hoog gezag bekrachtigd. Het is mij eene streelende voldoening, dat ik het voorrecht mocht hebben, tot deze heerlijke uitkomst naar de mate mijner krachten mede te werken, al gevoel ik maar al te wel, hoe verre die krachten beneden mijne wenschen zijn gebleven. Van U, Hooggeachte Heeren, zulk een vleiend getuigenis omtrent mijnen arbeid, zulk een onwaardeerbaar

blijk van sympathie voor mijn streven, en zulk een warmen heilwensch te mogen ontvangen : ziedaar het schoonste loon, dat mijne pogingen bekronen kon. Aanvaardt mijnen oprechten dank, en tevens de welgemeende verzekering, dat ik mij gelukkig zal rekenen, zoolang mij het leven en de werkkracht verleend wordt, met U te blijven arbeiden aan de bevordering van den bloei onzer gemeenschappelijke Nederlandsche taal.

Met bijzondere hoogachting heb ik de eer mij te noemen

Uw buitenlandsch Medelid
M. DE VRIES.

Leiden, 20 *December* 1889.

De heeren Victor de la Montagne en R. Fruin zeggen de Academie dank voor hunne benoeming, de eerste als briefwisselend, de tweede als buitenlandsch eerelid.

—

Door den bestendigen secretaris wordt opgemerkt dat het Staatsblad in het nummer van 13-14 Januari ll. de lijst afkondigde der instellingen, genootschappen en openbare ambtenaren, aan welke, krachtens een koninklijk besluit, vrijstelling wordt verleend van brievenvracht, maar dat hij op deze lijst te vergeefs den naam der Koninklijke Vlaamsche Academie heeft gezocht, hoewel deze gezegd

voordeel geniet krachtens ministerieële beslissing van 20 November 1886. — De vergadering geeft den bestendigen secretaris last om de aandacht des heeren Ministers van Spoorwegen, Posten en Telegraphen op die vergetelheid te vestigen.

Bestendige Commissiën.

Door den heer Gailliard wordt verslag gelezen over de 's voormiddags gehouden zitting van de bestendige Commissie van Middelnederlandsche Letterkunde en Dialectstudie.

Deze Commissie drukt den wensch uit, dat de Academie een afschrift zou laten nemen van een deel der XVe eeuwsche Hollandsche vertaling der kroniek van FROISSART, gemaakt door GERIJT POTTER VAN DER LOO, en waarvan het Hs. berust in de boekerij der Hoogeschool van Leiden.

Jhr. N. DE PAUW licht dit ontwerp, door hem eenigszins gewijzigd, als volgt toe :

Naar aanleiding van het wedervinden en aankoopen door het Nederlandsch Staatsbestuur in de erfenis van SIR THOMAS PHILLIPS, te Cheltenham, van een Handschrift inhoudende een groot deel eener mnl. vertaling van FROISSART's algemeene kroniek van zijnen tijd, werd de aandacht der beoefenaars onzer oude letterkunde en geschiedenis geroepen op een ander en vollediger Hs. derzelfde vertaling, dat sedert meer dan anderhalve eeuw in de Universiteits-Bibliotheek van Leiden

berust. Immers, in het *Tijdschrift voor Nederl. taal- en letterkunde*, (1889), VIII, blz. 264-275, beschreef onlangs Dr J.-W. MüLLER, niet alleen het nieuw aangekochte Hs., nu te *Utrecht* en bestemd voor *den Haag* (376 blz., 2 col., elk van 36 regels), dat in sir PHILLIPS boekerij uit die van den boekhandelaar THORPE was verhuisd, ten jare 1564 in bezit was van « CLAES VAN BRONCHORST, *Canonick te Voirne* » en rond 1430 schijnt afgeschreven, maar ook het Hs. van *Leiden* (2 deelen, 176 en 263 blz., 2 col., van 47 tot 64 regels), dat, in 1470 voltooid, reeds in 't begin der XVIIIe eeuw in de boekerij der Universiteit aldaar berustte en was beschreven (*Catalogus Bib. pub.*, 1716, blz. 324). De heer MüLLER leert ons, in de eerste plaats, dat het *Utrechtsche-Haagsche* Hs. overeenkomt met het 2de *deel* van het *Leidsche*, en deelt voornamelijk de belangrijkste inlichtingen mede over den vertaler van het geheele werk in de twee Hss., terwijl hij tamelijk groote brokken van de vertaling laat drukken, tevens om een staal te geven van zijnen stijl, en om eene nieuwe proef van mnl. proza te doen kennen. Die mededeelingen zijn van het hoogste gewicht, want, op het spoor van zijne voorgangers in het vak (1),

(1) LEENDERTZ, *Dirk Potter's Minnenloep*, uitg. (1845), voorrede. — M. VAN DEN BERGH, *Nederlandsch Atheneum*, (1853), blz. 264-275. — Dr TE WINKEL, *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, d. I (1887), blz. 498 volg. — Prof. J. TEN BRINK, *Nederland* (1888), d. II, blz. 357-404; 362-366. — BUSKEN HUET, *Het Land van Rembrandt*, d. I, 250-274.

bewijst hij dat de vertaler van het heerlijk gewrocht van onzen grooten, gemoedelijken en prachtigen verteller uit Henegouw der XIVe eeuw geen ander was als de zoon van den roemrijken mnl. dichter van *der Minnen loep*, DIRK POTTER uit Holland. En inderdaad, GERIJT POTTER VAN DER LOO, aldus genaamd van een leen, dat hij in 1428 erfde van zijnen vader DIRK POTTER, secretaris van den Hertog van Bourgonje en baljuw van den Haag (1408, † 1428), was zelf baljuw van 's Gravenzande, en raad van Hollands hof (1438 tot 1454), en leefde waarschijnlijk nog in 1478. Gelijk zijn vader, zijne gewichtige en ernstige ambtsbezigheden met aangename literarische uitspanningen afwisselende, had hij, gelijk deze ook, gedurende zijne reizen in de Zuidelijke Nederlanden en in Frankrijk, waar hij te Parijs ten jare 1425 doctor in de Rechten was uitgeroepen, gelegenheid kennis te maken met de lettervruchten in het Fransch opgesteld, waarin zijne meesters de Graven van Holland en Blois eene groote rol speelden, en kon ook wel persoonlijk met den grooten Zuid-Nederlandschen verteller, JEHAN FROISSART, kanunnik te Chimai, die slechts in 1410 schijnt overleden te zijn, in betrekking geweest zijn.

Men begrijpt hoe belangrijk voor ons, Nederlanders, aan wier vaderland beide (oorspronkelijke schrijver en verdienstvolle vertaler) behooren, het verhaal moet wezen van de geschiedenissen van eenen zoo roem- als oproervollen tijd als de *Kroniek van*

Vlaanderen (1378-85), geschreven door eenen Waal, die wel is waar niet altijd het Vlaamsche karakter getrouw wedergeeft, maar toch onze taal verstond, misschien sprak (1), en die, in Vlaanderen tijdens de gebeurtenissen gereisd en uit den mond van de heeren en burgers inlichtingen genomen hebbende, de dubbele verdienste van eenen ooggetuige en van eenen tooverachtigen verteller en schilder van daden en toestanden heeft.

Welnu, het gelukkig toeval heeft gewild dat de geheele *Kroniek van Vlaanderen*, waarvan, gelijk men weet, FROISSART zoo veel hield dat hij er een afzonderlijk boek van had gemaakt (ons in 3 fransche Hss., te *Parijs* en *Kamerijk*, bewaard), geheel en al in beide hooger vermelde mnl. Hss., die slechts de helft der algemeene Kronijk behelzen, te vinden is.

Ik heb dus de eer aan de Koninklijke Vlaamsche Academie voor te stellen dit gedeelte van het Leidsche Hs., reeds nu door de welwillendheid van den Boekbewaarder der Universiteitsbibliotheek van Leiden, Dr DU RIEU, voor 3 maanden in ons bezit, te laten afschrijven, om het in taal en stijl te bestudeeren en er het geheele verhaal van den zevenjarigen Vlaamschen oorlog der XIVe eeuw van uit te geven, met de noodwendige

(1) « Je sçai françois, anglois et *thiès*, car partout m'avés« vous porté » zegt FROISSART in zijn *Dict dou Florin*, dit zijn geldstuk hem latende toespreken. (Uitgave BUCHON, t. III, p. 505.)

noten uit onze Vlaamsche oorkonden, rekeningen en kronijken, ten einde de onnauwkeurigheden van den Waalschen, eenigszins vreemden oorspronkelijken schrijver, en van den Hollandschen vertaler, te verbeteren (1).

De eerste is, om zoo te zeggen, de eenige gelijktijdige geschiedschrijver der Vlaamsche toestanden en gebeurtenissen van ons land in de XIV[e] eeuw; de tweede, schrijvende nauwelijks eene halve eeuw daarna, in eene taal die dezelfde was als degene welke alsdan in ons Vlaanderen werd gesproken, zal daarbij de onprijsbare verdienste hebben, ons eene proef van mnl. proza van het beginsel der XVe eeuw, waarvan de voortbrengsels in onze letterkunde nog als schaarsch zijn, voor oogen te leggen.

Het werk zou in druk voorloopig kunnen

(1) In zijn belangrijk artikel, zegt reeds Dr MÜLLER van GERRIT POTTER : « Zijn werk kan op geene hooge waarde « aanspraak maken. Niet alleen dat hij slechts eene getrouwe « vertaling geeft, voor den geschiedschrijver zonder belang ; « ook de stijl is middelmatig. *Van eene uitgave van de* « *2 lijvige folianten zal dan ook wel nimmer sprake kunnen* « *zijn*. Juist om die reden echter meende ik hier enkele « proeven te mogen mededeelen uit een tot nog toe onbekend « werk, dat als omvangrijk prozaverhaal uit de latere middel « eeuwen, geschreven door den zoon van een verdienstelijk « dichter, onze belangstelling verdient. » — Sedert, bij het heusche aanbieden van een overdruk zijns werks, herhaalde mij de achtbare taalkundige den wensch van de uitgave « toch zeker slechts van eenige gedeelten ».

berekend worden op een 400 tal blz. in 8°, niet inbegrepen de noten en tafels, waarvan de grootte slechts na de kopij zal kunnen worden bepaald.

De Academie neemt de besluitselen der Commissie aan.

In de zitting der Commissie van Geschiedenis en Bibliographie, welke onmiddellijk vóor de vergadering plaats had, werden verschillige belangrijke punten met betrekking tot de uitgave van de Levensschets der in België geboren Nederlandsche schrijvers besproken. De voorloopige lijst van de namen der te vermelden schrijvers wordt bereids door de Leden der Commissie volledigd.

Dagorde.

De Academie kiest :

tot leden der Commissie, gelast met het voorstellen van prijsvragen voor de letterkundige wedstrijden van 1891 : de heeren Coopman, de Potter, de Vos, van Droogenbroeck en P. Willems.

Tot leden der Commissie van Rekendienst : de heeren de Pauw, Mathot en Obrie.

Lezingen.

De Faustsage in de Nederlandsche Letteren,
door P. ALBERDINGK THIJM, werkend lid.

Inleiding.

Er bestaat bij onze Duitsche naburen een spreekwoord, leerende dat elkeen die invloed, naam, roem wil verkrijgen, beginnen moet zich zelven, zoo niet voor eenen man van groote beteekenis, dan ten minste voor iemand te houden welke die grootheid kán bereiken. Op die wijze zullen zijne tijdgenooten, en nog veel meer de nazaten, hem eeren, en de meening aanhangen welke zulk een man van zich zelven heeft gehad.

Dat spreekwoord luidt : « Vertraue nur dir selbst, so werden auch die Anderen dir vertrauen ». (« Stel vertrouwen in u zelven, dan zullen ook anderen vertrouwen in u hebben »).

De geschiedenis van Dr. Johann Faust, of Sabellicus (1), gelijk hij zich gaarne noemde, levert daarvan een der treffendste bewijzen die ooit gegeven zijn. Dat is te zeggen : de kunst en de macht die Faust zich zelven toeschreef heeft de wereld zoodanig verblind, dat men dezen *vagant* of *reizenden scholier* voor eenen in de natuurwetenschap-

---

(1) Marc. Ant. Cocc. Sabellicus, 1436-1506, leer. der rom. en gr. letteren en boekbewaarder te Venetië, bekend als een der hoofden van de cl. richting in de studiën der jonge It. geleerden. Vgl. MOLLER, *Diss. de Sabellico.* Altdorf, 1698.

pen uitstekenden man, of ten minste als iemand heeft beschouwd die buitengewonen moed en energie betoonde tot de nasporing der natuurkrachten, en daartoe de grootste offers, ja eindelijk zelfs dat van zijn leven, zijn lichaam en ziel heeft gebracht; waaruit de volksmond niet minder die der protestanten als die der katholieken, dan afleidde, dat Faust meerdere jaren lang, in dienst van den duivel, met bovennatuurlijke middelen had gewerkt.

De *vaganten* nu, of zoogenaamde *reizende scholieren*, hielden het midden tusschen geleerden en landloopers; men vond er van allerlei soort, de eenen meer, de anderen minder geleerd. Het waren meest jongelieden welke vóór het voleindige hunner studiejaren, soms in kostelijke kleeding, soms half in lompen gehuld, maar steeds gewapend, het land afreisden. Zij waren menigmaal toekomstige geneesheeren, hielden er, als ware kwakzalvers, huismiddelen tegen alle ziekten, panaceeën op na, boden levenselixers te koop, hingen overal den meester uit, namen weg wat zij op de eerste aanvraag niet verkregen, bestormden en plunderden soms de slaaphuizen (d. i. hospitalen), om met den degen in de vuist aan hunne buitensporigste verlangens te voldoen, en hetzij door bedrog of geweld, op kosten van anderen te leven. (1)

(1) J. U. Mayer, *Discursus hist. philos. de Vagantibus scholasticis*, 1675, 4° loochent wel dat Faust een vagant zij geweest, maar alle bijzonderheden, die wij uit Faust's studiejaren kennen, pleiten voor het tegendeel.

Ook de geschiedenis der Belgische herbergen of gasthuizen weet van zulke kalanten te verhalen, gelijk ik dit elders heb bewezen (1).

Onder deze jongelieden zocht, gedurende zijne studiejaren, onze Faust, die zich *doctor* noemde, blijkbaar zijn gezelschap.

Hoe die kwakzalverij dikwerf de menigte verraste, moge reeds hier het herhaaldelijk geboekte voorbeeld leeren der verpesting van de koestallen door zoogenaamden *wolvendrek*, dat de vaganten daartoe bezigden. Het wild wordende vee scheen dan betooverd, en de eigenaar geloofde dat slechts de vagant zelf dit bovennatuurlijk verschijnsel kon bezweren (2).

Van denzelfden aard is een verhaal der 16e eeuw, uit eene kroniek van het dorp Zimmern, in Baden, mededeelende dat een vergramde vagant aan zekere kloosterlingen een spook in huis wist te tooveren (3).

De bijzonderheden uit het leven van Faust leeren ons, dat hij in al zulke grappen deelde. Zoo was het ten allen tijde met de gewaande tooverij. Het volk liet zich verblinden.

In de elfde eeuw werden immers de natuurkundige Gerbert (later paus Sylvester II), in Maerlant's tijd Albertus de Groote (aan wien onze dichter zooveel te danken heeft), ter zelfder tijd

---

(1) *De gestichten van liefdadigheid in België, van Karel den Groote tot op de zestiende eeuw.* Brussel, Hayez, 1883.

(2) Zie Faligan, *La légende de Faust*, bl. 63.

(3) Zie b. v. Engel, *Volksschauspiel, Dr. F.* bl. 15, n° 28.

de beroemde Engelschman Roger Baco enz. door het volk als zwarte-kunstenaar (1) beschouwd.

En onder Faustus' tijdgenooten werden de beroemde natuurkundigen K. Cornelius Agrippa (2) en Johann von Heidenberg, genaamd Trithemius (3), de vermaarde abt van Sponheim, bij Kreuznach (Coblentz), onder vele anderen, van den omgang met onderaardsche geesten beschuldigd.

't Was niets vreemds dat onze Faust, blijkbaar in de goochelkunst geoefend, tot de toovenaars en waarzeggers werd gerekend, waartoe hij wilde behooren. Het onderscheid van onzen held met bovengenoemde geleerden bestond echter daarin, dat genen ons eene reeks van vruchtbare, geleerde schriften hebben nagelaten, en van Faust alleen eenige verloren brieven, zijne tooverregels en zijne kunststukjes genoemd worden.

Men heeft de oorzaak van het voortleven der Faustgeschiedenis dikwerf gezocht in het medegevoel, wat den mensch onwillekeurig bevangt bij het lijden van eenen met dwalingen en teleurstel-

---

(1) Het woord *zwarte kunst* is, zooals men weet, eene vertaling van het middeleeuwsch Latijnsche woord *nigromantia*, wat per abuis aan het Grieksch (νεκρομαντεία) is ontleend, hetgeen *doodenbezwering* beduidt.

(2) Gest. 1535. *Opp. in duos tom. conc. digesta*. Lugdun. 1660 I. 258 : « Magia... ab. antiqq. sant^ma^ scientia habita. » Cf. II, *De vanitate scientiarum*.

(3) Geb. den eersten Febr. 1462, te Trittenheim, a. d. Moezel; gest. te Würzburg, d. 16' Dec. 1516.

lingen worstelenden natuurgenoot, die iets hoogers zoekt dan alledaagsch genot. (1)

Ofschoon daarin een grond van recht bestaat, bedenke men hierbij in welk tijdperk Faust zijne rol speelde. De geest van de zestiende eeuw was, hoewel van de eene zijde een geest van onderzoek en kritiek, toch van de andere zijde er toe geëigend uit Faust een der populairste verschijnselen in de geschiedenis der zeden, der letteren, der plastische, en eindelijk zelfs der muzikale kunst te maken.

Paracelsus (half geleerde, half kwakzalver) werd toenmaals ten hemel verheven; sterrenwichelarij, alchimie, cabbala waren mode geworden; het was of alle phantastische wezens der Romeinsche en Noordsche godenieer de hoofden verwarden, en alsof de aarde weder bevolkt was met nymfen, nixen, melusynen, sirenen, gnomen, sylphiden, aardmannetjes, dwergen enz. Allerlei geheime kunsten, planetenboeken enz., om heksen en duivels te verjagen, of zich onbrandbaar te maken, werden door rondleurders onder de boeren verspreid. Omgekeerd werd dan ook de duivel als een' machtige held in duizenden van duivelsboeken besproken; zijne woning, zijne kunsten en de middelen om met hem te verkeeren werden beschreven; ja, zelfs aan scholieren moest het « verbond sluiten met den duivel » verboden

---

(1) Eene studie over dit onderwerp, van P. G. Gietmann, verschijnt in de derde of vierde aflevering 1890 der *Dietsche Warande.*

worden (1). Eene groote heksenjacht en ontelbare heksenprocessen volgden (2).

In den aanvang der 16e eeuw wemelden de Nederlanden van bezeten nonnen. In de helft dier eeuw werden personen aangesteld om de kloosters uit dat oogpunt te onderzoeken (3).

Van de 16e op de 17e eeuw groeide in de Republiek der Vereenigde Nederlanden de smaak voor tooverij en wichelarij steeds aan. Het was het gulden tijdperk der kaartlegsters. De planeetboeken werden onophoudelijk herdrukt. Had men geene oorspronkelijke werken genoeg, men vertaalde dan uit het Engelsch en het Fransch.

De chiromantie of handkijkerij was door ieder gezocht. Wij vinden daarvan de sporen in de tooneelstukken dier dagen. De zoogenaamde *physionomische* almanakken bewijzen hoe geliefd de kunst van Lavater werd. Werken als Herman Rensen's *Verhandeling over den steen der wijzen* toonen de liefde van het Nederlandsche volk voor alchimie en andere geheime kunsten (4).

---

(1) LÖSCHKE, *Die religiöse Erziehung*, Breslau, 1846. — JANSSEN, *Gesch. d. D. Volkes*, VI, 440-508.

(2) Men verg. de werken van POLLACK, *Mitteilungen über den Hexenprocess in Deutschland*, enz. Berlin, 1883; BAUMGARTEN, *Die deutschen Hexenprocesse*, Frankfurt, 1883; LEITSCHUH AUSKUNFT, *Beiträge zur Gesch. des Hexenwesens*, Bamberg, 1883; BING, *Dr. Johann Meyer*, Bonn, 1886; J. DIEFENBACH, *Der Hexenwahn*. Mainz, 1886; enz.

(3) LECANU, *Histoire de Satan*, Hgd. vert., bl. 315. —

(4) SCHOTEL, *Vaderlandsche Volksboeken*, I, bl. 132, vlgg.

Nog in de achttiende eeuw ondersteunde zelfs de geleerde Musschenbroek (1) dat bijgeloof, in zijne vriendschap voor Petrus Rabus, den rector der Erasmiaansche school te Rotterdam en diens dochter, beiden groote fabrikanten van zoogenaamde *wichelroeden* of tooverstokken.

Toen de *Faustsage*, aan 't einde der zestiende eeuw, in Nederlandsch gewaad verscheen, vond zij een voorbereiden grond, toegang overal, en werd met gretigheid verslonden.

De werken over Faust en de Faustsage, sedert dien tijd geschreven, zijn zoo talrijk, dat reeds in het jaar 1849 Franz Peter, te Leipzig, een bibliographisch werk daarover schreef (2), wat in 1850 moest herdrukt worden. Het bevatte eene lijst van 180 verschillende boeken over het onderwerp.

De derde uitgave, van 1857, noemt ons meer dan het dubbele getal boektitels. Daarbij had Ed. Max. Oettinger in 't Fransch een dergelijk werk geschreven (3). Andere schrijvers leverden kleine bijdragen, totdat eindelijk in het jaar 1874 Karl Engel in 't Hoogduitsch een overzicht gaf der Faustliteratuur, welke alle dergelijke werken in volledigheid verre overtrof, en waarvan sedert 1885 de tweede

Bibliographie.

(1) Prof. te Leiden, † 1761.

(2) *Die Literatur der Faust-Sage bis Ende des Jahres* 1848, *systematisch zusammengestellt.*

(3) *Bibliographie biographique*, Leipzig, Engelmann, 1850, gr. in-8°, 193 bladz.

uitgave, bij Schulze in Oldenburg, is verschenen. Het boek bevat eene opgave van 623 nummers, werken van algemeenen aard, volksboeken, volksliederen, dramatische bewerkingen, in Duitschland, in Nederland en elders, pantomimen enz. enz.; dan volgen 741 werken, groot en klein (met uitzondering van de schoolschriften), over Göthe's *Faust*, met de omwerkingen voor het tooneel, de vertalingen enz.; daarna een verslag van allerlei romans, novellen, sagen enz., welke over het onderwerp handelen, zonder zich aan de bestaande overleveringen te houden : 178 nummers.

Vervolgens komen de teksten, die in muziek gezet zijn en andere toonwerken, die op *Faust* betrekking hebben, de voortbrengselen van plastische kunst enz., ten getale van 384 stuks. Ten slotte worden de tijdschriften opgeteld, benevens de werken en verhalen die met de Faustsagen in verband kunnen worden gebracht. Hun aantal is 785. Het werk omvat dus, behalve de bijvoegsels, 2714 titels van boeken en werken (veelal kort omschreven), welke over den invloed van de Faustsage in de letteren en andere kunsten handelen.

I.

JOHANN FAUST, reeds vóór het einde der zestiende eeuw, eene halve eeuw na zijnen dood, een « weitbeschreyter Zauberer und Schwarzkünstler » (een « wijdberoemde toovenaar en zwarte-kun-

stenaar ») genoemd, was, gelijk nu zeker is, te Knittlingen, of kort daarbij in Unter-Bewischheim, een gehucht in het koninkrijk Wurtemberg, geboren.

Eene Nederlandsche sage echter zoekt zijn geboortegrond in de provincie Gelderland, op het slot Waardenburg, bij Bommel. Aldaar is nog heden zijne historie gekend, ofschoon zij met varianten verhaald wordt. Men spreekt van zijn bouwen van bruggen en wegen, zijn uitrijden, nu weer op een ton bier, dan weer op een wijnvat (de bekende vertelling uit Leipzig) (1), van de sneeuw in den zomer, de druiven in den winter enz.; ook zijne bloedige handteekening en 7jarig verbond met den duivel enz.

Gelderland.

Of Faust aan de geleerde scholen van Wittenberg en Weimar studeerde is onzeker. In de studentenlijsten van Heidelberg in die dagen staat een « Johann Faustus » opgeteekend. In elk geval hield hij zich ook te Wittenberg op, en vertoonde aldaar meerdere kunststukjes. Luther en, naar men zegt, ook Melanchton, verweet hem de tooverij.

Verblijf e Wittenberg en te Heidelberg.

De meeste groote steden van Duitschland, zoowel als van de Nederlanden, werden door hem bezocht. Daardoor is voorzeker de gave eener snelle verplaatsing van het eene oord naar het andere door den volksmond aan hem toegeschreven. Men ver-

Snelle verplaatsing.

(1) Wolff, *Niederl. Sagen*, bl. 355, nº 266. O. G. Heldring, *Oudheidk. Wandelingen* (*Kunst- en letterblad*, 1841), bl. 65.

zekerde in later dagen dat de duivel die snelheid aan Faustus had verleend. In een groot aantal Nederlandsche en andere schriften, vooral in het « Volksdrama », wordt daarop gezinspeeld.

Mogen eenige verschijnselen in Faustus' leven op natuurlijke wijze niet te verklaren zijn, voorzeker stroomden hier en elders waarheid en verdichting door elkaar, zoo dat een aantal zijner kunststreken eenvoudig en natuurlijk uitgelegd kunnen worden.

Waarheid en vinding.

Wij willen onmiddellijk een voorbeeld aanhalen.

Oudste getuige in Nederland.

Johann Weier of Wier (Wierus), te Grave in Noord-Brabant in 1515 geboren, lijfarts van den hertog van Kleef, en een der helderste hoofden zijns tijds, een nuchtere en hevige bestrijder van de vervolging der heksen en toovenaressen, schreef een werkje om te bewijzen hoe vele mannen en vrouwen in zijnen tijd valschelijk van tooverij beschuldigd en ter dood gebracht zijn.

Dit boekje draagt den titel : *De praestigiis daemonum et incantationibus ac veneticiis* (Over giftmeng-els en bezweringen). Het is in elf drukken en meerdere vertalingen verschenen. In den vierden druk, van het jaar 1568 (1), wordt Faust allereerst door eenen Nederlandschen schrijver genoemd, en dat wel om aan te toonen dat diens tooverijen allen valsche kunstgrepen waren.

---

(1) Karl Engel, *Zusammenstellung der Faust-Schriften*, Oldenburg, 1885, bl. 5, nº 5.

Wier was een leerling van den bovengenoemden Cornelius Agrippa. Wij leeren van Wier dat Faust vóór 1540 naar Polen (1) reisde om velerlei kunststukken te leeren, welke hij kort daarna geheel Duitschland door vertoonde (2).

Wier, gelijk Trithemius en andere tijdgenooten, beschouwt Faust als eenen leugenaar, eenen bedrieger, eenen ijdelen marktschreeuwer, die een duchtig pak slaag heeft verdiend, en verhaalt verder hoe de kunstenmaker te Batenburg, aan de Maas, zijne toeren kwam vertoonen.

Hij werd wegens zijne buitensporigheden op 't voormalig kasteel Batenburg gevangen gezet. De geestelijke van het oord behandelde hem uit medelijden met veel welwillendheid. En wat was diens loon?

---

(1) In Polen was een kern van alchimisten. Olbracht Laski, paladijn van Sieradz, zelf een groot liefhebber van het vak, ontbood derwaarts o. a. den beroemden « zwartenkunstenaar » Dr. Joh. Dee uit Engeland. Deze verkeerde daarna aan het hof van Rudolf II, te Praag. Hij riep door middel van eenen glazen bol allerlei geesten op. Alex. Kraushar, *Portrait hist. de Olbracht Laski*, Cracovie, 1882, 2 deelen. Verg. Adelung, *Gesch. der mensch. Narrheit*, VII, bl. 365, vlgg.

(2) Mart. Ant. Del Rio, S. J. stelt, in zijn uitgebreid werk, *Disquisitionum magicarum*, *Lib. VI*, *Superstitionis confutatio*, Leuven, 1599, 4°. Bk. II, bl. 167, of in de uitgave van Mainz, 1603, 1624, enz. f°. Bk. II, bl. 131, Faust en Agrippa als toovenaars op eene en dezelfde lijn, en twijfelt niet aan hunne helsche kunst.

Faust op Batenburg. Kunststukje.

Op zekeren dag, zegt de Nederlandsche schrijver, toen de kapelaan van Batenburg naar het nabijgelegen Grave wilde gaan om zich den baard te laten afscheren, beloofde Faust hem een gemakkelijker middel aan de hand te doen, mits de kapelaan, met name Dr. Jan Dorsten, hem daarvoor goeden wijn wilde schenken. Dit geschiedde. Faust ried hem nu het gelaat met rattenkruid in te wrijven. Hierdoor werd natuurlijk niet alleen de baard, maar ook de huid en het vleesch van de kin weggebrand. De bekende kapelaan heeft dit herhaaldelijk aan Johann Wier medegedeeld (1).

Wier laat dit verhaal volgen door dat van Faust's ongelukkig einde, zeggende hoe deze met verdraaiden nek aan den voet van zijn bed werd gevonden, wat bij anderen eveneens staat geboekt. Wier moet goed onderricht geweest zijn, daar hij van de landstreek spreekt, waar hij zelf geboren was.

Praalzucht.

Dat Johann Faust zich « Dr. » noemt, moet, volgens alle berichten daaromtrent alleen aan zijne praalzucht toegeschreven worden, die eenstemmig wordt erkend door allen, die over hem hebben geschreven of van hem hebben hooren spreken, van den oudsten schrijver, waaraan hij bij name

---

(1) Scheible, *Kloster*, II, 192. Merkwaardiger wijze komt dit verhaal in de Nederlandsche uitgave van 1590 en 1592 niet voor; ofschoon het in de Hoogduitsche van 1587 te lezen staat. *Kloster*, II, 1053.

bekend was, namelijk van den genoemden Trithemius, tot op heden.

Uit praalzucht, en om zich gewichtig te maken, noemde hij zich evenzoo *Sabellicus* en *Faustus secundus* (1), en later *Dr. Johann Faustus*, ofschoon hij niet dan bachelier in de godheid kan geweest zijn (2).

Kortom, Faust trad op gelijk heden nog de marktschreeuwers en kwakzalvers het doen. Luchtreizen.

Uit praalzucht gaf hij dan ook voor, verloren handschriften van Terentius en anderen te kunnen terugvinden; verder, indien de schriften van Plato en Aristoteles verloren waren, die uit het hoofd te kunnen herstellen; aan het leger des keizers de overwinning te kunnen verschaffen; te kunnen vliegen enz. Doch als hij de proef van deze kunde moest afleggen, mislukte zij vaak. Dat is bekend.

Menigmaal echter geloofde men hem op zijn woord, en schuwde uit angst voor den duivel zijn gezelschap. Ondertusschen bleef de eigenaardigheid van het vliegen aan zijnen naam verbonden (3). In de volksspelen ziet men ook nog andere personen dan Faust, zoogenaamd door Mephistopheles' macht, plotselijk van het eene oord naar het andere door het luchtruim heengevoerd.

---

(1) Zie daarover Faligan, *La légende de Faust*, bl. 55, vlgg. Dezelfde schrijver vertaalde een werkje over Faust van W. Molitor. Zie *Le Contemporain*, 1881, Paris, Lévy.

(2) Id. bl. 49, vlgg.

(3) Bij voorb. von Grimmelshausen in zijn *Simplicissimus* van 't jaar 1669 e. a. m. Engel, n° 463, bl. 186.

Wonderlijk snelle verplaatsing vindt men steeds met gretigheid vermeld; zoo bijv. in den *Dialogus miraculorum* van Cæsarius van Heisterbach, die in de 13e eeuw eenigen tijd in de abdij van Villers verbleef. Wij vinden bij Thomas van Cantimpré eene verplaatsing naar Palestina, een priester op een vliegend paard uit de kerk gevoerd enz. Zulke verhalen herinneren dan weder aan den *Wenschmantel* en aan het ros Sleipnir uit de noordsche godenleer. Von Grimmelshausen verhaalt ook dat in zijnen tijd (1660) voorstellingen werden gegeven, waarin Faust met een groot aantal personen als duivels gekleed verscheen. Doch onder die duivels waren er ook van wie men niet wist of het natuurlijke wezens waren. Het spreekwoord zegt : « Man muss den Teufel nicht die Wand malen, » want anders verschijnt hij.

Zijn dood. Of Johann Faust wellicht bij een zijner natuurkundige proeven omkwam, en in welken ouderdom hij stierf, is geheel onzeker. Het staat vast dat hij omtrent 1540 niet meer tot de levenden behoorde (1), en geenen hoogen ouderdom bereikte, gelijk langen tijd is beweerd. Maar zijn leven was lang genoeg om hem in de verbeelding zijner tijdgenooten, en van hen welke onmiddellijk daarop volgden, van eenen eenvoudig losbandigen jongeling, tot eenen

(1) De Nederlandsche uitgave van 1592 geeft op : Geboorte : 1491 ; eerste verbond met den duivel : 1514 ; tweede verbond : 1531 ; † 23-24 Oct. 1538.

bedriegelijken landlooper en eindelijk tot eenen wezenlijken genoot van den duivel te maken.

Het is bekend dat het oudste gedrukte verhaal, waarin een geheel overzicht van alle zwartekunststukken gegeven wordt, dagteekent van het jaar 1587, en uitgegeven is te Frankfort, door den drukker Spies. De oudste bundel verhalen zijner wonderen.

De oncritische wijze, waarop hier een overzicht van Faustus' heldendaden wordt gegeven, doet ons vermoeden dat wij eene verzameling voor ons hebben van links en van rechts bijeengebracht, om den lezer te vermaken. Maar Faust wordt door den bovengenoemden Trithemius († 1516) in eenen brief van 't jaar 1507, aan den meetkunstenaar Wurding geschreven, doch eerst in 1536 uitgegeven, herdacht (1). Verdere getuigen.

In 1513 wordt hij door den even beroemden als bescheiden rechtsgeleerde Mutianus Rufus, of liever Konrad Mudt (2), kanunnik te Gotha, in Tentzel's *Supplementum historiae Gothanae* vermeld. Mudt, nu Mutianus.

Mudt schrijft namelijk eenen brief over Faust aan Hendrik Urbanus, hofmeester te Erfurt (3), en

(1) « Homo ille de quo mihi scripsisti, Georgius Sabellicus, qui se principē necromanticorum ausus est nominare, gyrovagus, battologus, et circumcellio est, dignus qui verberibus castigetur... Vide stultam hominis temeritatem. » Enz. Afgedr. bij Engel, t. a. p. en Housse, *Die Faustsage*, bl. 117, enz.

(2) Faligan, *La légende de Faust*, bl. 52.

(3) Ook afgedrukt bij Housse, *Die Faustsage*, bl. 118, vlgg. en bij Kühne, *Schulprogramm des Franciscæums zu Zerbst*, 1860, bl. 9.

noemt hem daarin « merus ostentator et fatuus » (« een ijdelen, opgeblazen prater »), die alleen door het onbeschaafde volk bewonderd wordt.

Ph. Begardi. keizerlijke lijfarts te Worms, bespreekt onzen Dr. in zijne verhandeling over de gezondheid of *Index Sanitatis*, van 't jaar 1539, en wel met duidelijke schildering van den persoon. Faust komt vervolgens in 1560 voor, bij Mennel of Manlius (1), den geschiedschrijver van keizer Maximiliaan II. Luther veroordeelt verder Dr. Faust als ijdelen praler en bedrieger.

Een andere tijdgenoot, de protestantsche godgeleerde Johann Gast, wiens *Tafelgesprekken* (*Sermones convivales*) volgens sommigen (2) reeds in 't jaar 1525, maar voorzeker in 1543 verschenen, is nauwkeurig met Faust bekend. — Al deze mannen, waarvan de laatstgenoemde het bijgeloovigst, en de eerste is die Faust bepaald eenen kameraad des duivels noemt — al deze mannen, en nog vele anderen, van eenigszins latere dagteekening, de godgeleerde Lavater (1576), de geleerden Wolfgang Bütner (id.), Conrad Gessner (1577), Lercheimer von Steinfelden (3), vóór 1586,

(1) *Locorum communium collectanea*, alwaar de schrijver door Melanchton laat verhalen dat Faust zijn eigen ongelukkig einde heeft voorspeld, en een zeer ondeugende knaap was. Melanchtons naam is hier echter onkritisch gebezigd. Zie Kühne, *Schulprogramm des Franciscenms zu Zerbst*, 1860, bl. 14.

(2) Engel, bl. 6, n° 3.

(3) Een leerling van Melanchton; hij schreef tegen de vervolging der heksen.

enz., enz., alle dezen, welke openlijk over Faust het oordeel hadden uitgesproken, gaven aanleiding genoeg om uit eene verzameling van aan hem toegeschreven kunststukken eene goede handelsonderneming te maken.

En dat geschiedde ook aldus.

Het werk van Spies was weldra uitverkocht, en werd in 1588 reeds tweemaal, in 1589 en in 1591 (1) herdrukt. Oudste drukker in 't hoogduitsch.

Ondertusschen waren in 1587 ook reeds nadrukken aan 't licht gekomen; in Frankfort zelf reeds drie van 't zelfde jaar 1587 (2); te Hamburg verscheen er eene in 't zelfde jaar, zoowel als eene andere, zonder naam van drukker of stad; eene berijmde geschiedenis verscheen in 1588 te Tübingen (3), nog eene andere werd in 't Platduitsch te Lübeck in 1588 uitgegeven. In 1589 kwam opnieuw een druk zonder naam noch drukoord aan het licht. In 1590 verscheen eene uitgave te Berlijn (4). In 1592 werd deze uitgave te Frankfort herdrukt (5). De uitgave van 1589, zonder naam van drukker, werd zonder jaartal herdrukt, en diende tot de vertaling in 't Nederlandsch, die in 1592 verscheen. Hierop volgden eene uitgave in 't Hoog- In 't Nederlandsch.

(1) Id. n° 215, 219.
(2) Id., n° 208, 209, en 211.
(3) Engel, n° 212, bl. 69 bovenaan; n° 213, bl. 71.
(4) Id., n° 216, n° 218.
(5) N° 220.

Duitsch, in 1596, in 1599 de ten onrechte beroemde, uitgebreide, doch erg verwaterde uitgave van Georg Rudolff Widman, arts van graaf Frederik van Hohenlohe-Langenberg, en de geheele 17e eeuw door (waaronder die van Nicolaas Pfitzer) herhaalde uitgaven, tot in de helft der achttiende eeuw, ja tot in onzen tijd toe. Daartusschen werd het oudste Faustboek van 1587 nog steeds afgedrukt.

Al deze uitgaven en de vertalingen daarvan achterwege latende, willen wij ons alleen bij de oudste Nederlandsche bewerkingen bepalen.

Verdere Nederlandsche bewerkingen.

De oudste mij bekende Nederlandsche tekst is de genoemde. Zij verscheen te Emmerik in 't jaar 1592, en is eene vertaling van het oudste Faustboek van 1587 (1). Andere uitgaven verschenen hiervan in 1607 te Delft in 8°, 1608 in 4°, 1677, zonder drukoord in 4° en in 1685 in 4°.

De uitgaven van 1607 en 1608 geven bovendien het leven van Faust's knecht, Wagenaar, zijnen waardigen opvolger.

De oudste druk heeft tot titel : « Die Historie

(1) Faligan (*Histoire de la légende de Faust*) meldt zonder opgave van bron, dat de oudste Nederlandsche uitgave reeds in 1592 den tweeden druk beleefde en bij eenen drukker, genaamd *Emmerick*, werd uitgegeven. Dit schijnen een paar dwalingen te zijn; want Faligan geeft (bl. 234), als titel dier zestiende-eeuwsche uitgave eenen titel der 18e eeuw, zonder naam van drukker of drukoord op. Verg. Engel, n° 280, bl. 112; Faligan, bl. 234 en 445.

van Doct. J. Faustus, die eenen uitnemenden groote Toovenar (-naer?) ende swert Constenar (-naer?) was, uit de Höch-Duytschen oversien ende met Figuren verclart (-claert?) Emmerich. 1592, » in 8°.

Eene vertaling, in hetzelfde jaar uitgegeven en die men wel eens de *Vlaamsche* pleegt te noemen, draagt den gewijzigden titel van : « Waerachtige Historie van Doctor Johannes Faustus, die eenen uutnemenden grooten Toovenaar (-aer?) ẽn Swart -Constenaer was, van zijne duyvelsche verschrijvinge van zijn on-Christelijk leven, wonderlicke Aventuren en van zijn Schrickelicke en grouwelik eynde ende Af-scheydt. Overgheset uut de Hoochduutsche sprake door Carol B. (1) Medic. *Deut.* 18, 10. *Jacob* 1 4. v. 78. An; 1592 ». kl. 8°. (2)

Laatstgenoemde uitgave is naar de Frankforter Spies'sche, oorspronkelijke bewerking, uitgave van 1588, gevolgd (3).

Vergelijking der oude Nederl. vertalingen met het boek v. 1587.

(1) De geleerde onder-boekbewaarder te Gent, de heer J.-Th.-I. Arnold, meent deze vertaling te moeten toeschrijven aan Carolus Baltus, die van 1593 tot 1598 stadsgeneesheer te Dordrecht was.

(2) Tross, *Serapeum*, 1850. Wat Faligan over het onderscheid van Nederduitsch, Hollandsch en Vlaamsch zegt, willen wij wellicht bij eene andere gelegenheid wederleggen. Maar de schrijver, aan zijne woorden niet trouw blijvende, verzekert (bl. 235) dat de eerste uitgave (dus, volgens F., die van .... vóór 1592) door Tross beschreven is; terwijl de uitgave door Tross bestudeerd die van « Dr. Med. B. », volgens F. zelven eene latere uitgave en, altoos volgens F. bewering, eig. de derde zou zijn.

(3) Een exemplaar dezer vertaling bevindt zich in de

Het heeft geen groot nut in de onderdeelen na te gaan, in hoeverre de reeks van Faustboeken van 1587 tot 1592 uitgegeven, van de Nederlandsche drukken verschillen. Wij weten in 't algemeen dat de meeste wonderen bij Spies verhaald, in alle volgende verzamelingen zijn overgenomen, doch dat er hier en daar aan werd toegevoegd of van afgenomen, naar tijdelijke en plaatselijke eischen.

Ook schijnt het met deze sagen gegaan te zijn als met de verhalen omtrent koning Arthur, Diederic van Bern, Karel den Groote of als men liever wil, met de twaalf werken van Hercules (1).

Oudere helden bij Faust vergeleken.

De geschiedenis van deze helden is bijna even wonderbaarlijk als die van Faustus, en aan al de genoemde groote mannen zijn door den volksmond een aantal daden toegeschreven om hunne grootheid uit te drukken, hoewel die daden of wel nooit, of door andere helden bedreven waren. Zoo ging 't ook zonder twijfel met Faustus. De duivelsche of natuurlijke kunststukjes door zijne makkers als reizende scholieren uitgevoerd, mogen op hem als den bekwaamsten van allen overgebracht zijn.

Het oudste nederl. Faustboek in 't bijzonder.

Wij willen er ons nu bij bepalen het oudste

---

boekerij der Maatschappij van Ned. letterkunde, te Leiden, onder n° 1180, G. 5, met den algemeenen titel : *Schatboeck der Historien.*

(1) Zoo wordt het kunststuk van mencheneten reeds van den Boheemschen toovenaar Zyto verhaald. Kühne, t. a. p. 24.

der Nederlandsche Faustboeken wat nauwkeuriger te schetsen.

II.

Sporen der figuur van Gretchen vóór Göthe.

Iedereen weet dat door Göthe aan Gretchen of Margaretha eene hoofdrol in Faustus' leven wordt toegedacht, en dat zelfs in de kunstwerken, die hieraan de stof ontleenen, onze held bij de vrouwen-figuur in belangrijkheid achterstaat, gelijk dit b. v. het geval is in Gounod's opera. Men weet dat de persoonlijkheid van Margaretha, door Göthe uitgedacht, in de Faustlegende en vele oude volksboeken niet voorkomt.

Edoch in het oudste volksboek, dat van Spies. vinden wij een hoofdstuk, waarin van Faust wordt gezegd dat hij een huwelijk zoekt aan te gaan. De *Geest*, genaamd *Mephostophiles*, houdt hem hiervan met nadruk terug. Ditzelfde komt in de oudste Nederlandsche vertaling, van 1592, voor, en ook in het Faustboek dat in 1599 door den geleerden Widman werd uitgegeven, ofschoon het slechts voor een gedeelte de verhalen van vroegere Faustboeken bevat (1).

In latere volksboeken, en bijzonder in dat door Marbach, ten jare 1842 naar oude voorbeelden gedrukt, wordt eene jonge dochter werkelijk opge-

(1) Engel, N° 223. Kühne, *Ueber die Faustsage. Schulprogramm vom Francisceum zu Zerbst.* 1860, bl. 42.

voerd; zij maakt kennis met Faust, ten einde met hem een wettig huwelijk aan te gaan.

Een kern van Göthe's schepping van Gretchen was dus lang voorhanden. Maar de later ingelaschte verleidingstooneelen worden veeleer aan den naam van Helena geknoopt, die, als bekend is, in Göthe's tweede deel voorkomt, wanneer Gretchen dood en vergeten is. Doch over Helena later.

Helena wordt de eigenlijke vrouwelijke hoofdfiguur.

De Nederlandsche uitgave van 1592, waarschijnlijk te Antwerpen gedrukt, draagt, wat de verhalen zelven betreft, geenerlei spoor van Nederlandsche afkomst; de taal alleen is Nederlandsch.

Ook verklaart de vertaler dat hij weggelaten heeft al de « Formas Conjurationum » en voorts ook alle andere dingen « die eenichsins moghen ergherlick wesen »; dat overigens Faustus « noch in 40 jaren, (dus omtrent 1550) herwaerts geleeft eñ meest met zijn eyghen hant geschreven heeft ». Doch de vertaler heeft niet de overleveringen daaraan toegevoegd (1), welke, volgens Wolffs *Niederländische Sagen*, in Gelderland leefden, noch de bijzonderheid dat Faust zich in Oostfriesland, in de landstreek Wursten, door allerlei tooverij bekend maakte (2), waarvan heden nog aan de Noord-Nederlandsche grenzen de zoogenaamde bewijzen worden getoond.

(1) Dr. F. Bosteau, *Schatboeck der Historien*.

(2) Engel, *Das Volksschauspiel : Doctor Johann Faust; Geschichtliche Nachrichten*, bl. 21, vlg.

De vertaler heeft dus niet gezocht, door toevoegselen van nationaal Nederlandschen oorsprong, den lezer gunstig voor zijn werk te stemmen.

Ziehier daarvan een nader bewijs.

Faust reist op den rug van Mephistopheles, die zich in een paard had veranderd (bl. 24 verso) Europa rond.

« Tot welcken eynde » (zegt het boek) « Mephostophiles hem (d. i. zich zelven) in een Peert veranderde; doch so hadde hij vleugels, gelyc eenen..... Drommedaris (!) en voer alsoe waer henen dattet Doctor Fausto geliefde. » Faust komt aldus achtereenvolgens naar Holland, Friesland, Vlaanderen, Brabant gereden; doch de vertaler gebruikt de gelegenheid niet om deze provinciën te beschrijven, gelijk zijn hoogduitsch voorbeeld Rome, Keulen, Neurenberg, enz. schildert.

Ondertusschen zegt ons de oud-nederlandsche sage (1) dat de wonderen (die nu nog in Wursten verhaald worden) in Gelderland op Waardenburg, bij Bommel, zijn geschied, vooral dat Faust aan den duivel tot voorwaarde had gesteld, dat hij (Faust) in den winter steeds zomervruchten te genieten zou krijgen, en altoos eenen geplaveiden weg onder zijnen wagen zou vinden.

Een andere Nederlandsche bewerker van het

(1) Wolff, *Niederl. Sagen*, bl. 355, n° 266. O. G. Heldung, « Oudheidkundige wandelingen » *Kunst- en letterblad* 1841, bl. 95.

Faustboek heeft beter partij getrokken van de Nederlandsche toestanden zijner dagen.

Men weet dat bij Göthe de hoofdzakelijke dienaar van Faust den naam *Wagner* draagt. Deze is almede in de zwarte-kunst onderwezen, en zijn beschermende geest wordt *Auerhahn* genoemd (1). De geschiedenis van Wagenaar wordt dikwerf beschouwd als het vervolg op die zijns meesters, en is als volksboek reeds in 1607 en 1608, uit het Hoogduitsch vertaald, te Delft verschenen (2).

Een dergelijk werk kwam ongeveer 64 jaren later te Antwerpen aan het licht, onder den volgenden titel : « Het vermakelyck Leven en de schroomelycke Doodt van Christoffel Wagenaer, den vermaerden Toovenaer, den welcken D. Faustus zynen Heer en Meester verre te boven gegaen heeft in alle soorten van aerdige konsten ende Boeveryen, die hy door hulpe des duyvels gedaen heeft. Men vindtse te koop, t' Antwerpen, bij de weduwe van Hendrick Thieullier in de Wolstraet » (zonder jaartal).

Men kan echter het jaartal hiervan vaststellen volgens den inhoud. De laatste bladzijde vertoont

---

(1) « *Dat anderste deel van Dr J. Faustus Historie, daerin beschreven wordt Christoffel Wagenaers Leven*, enz. uit het Hoogduitsch, Delft 1607 ».

(2) Een duivelsche geest *Auerhahn* komt reeds in *den Talmud* voor. Zie Kühne, t. a, p. 78.

de Fransche furie des jaars 1583; in § 13 wordt eene stedelijke verordening van het jaar 1672, te Antwerpen gegeven, als iets nieuws meedegedeeld. Wagenaar nu dwaalt op avonturen met zijnen schutsgeest van Bazel naar Frankfort, Antwerpen, Mechelen, Brussel, Leuven, Parijs, La Rochelle, Wittenberg. De beschrijving dezer steden neemt de grootste ruimte in, en is door den vertaler opgesteld (1).

Men vindt den held van het werk afgebeeld als eenen gebochelden muzikant. Aan den beschreven titel ziet men hoe de boekhandelaar het publiek op nieuwe wijze voor de Faustsagen zocht te winnen, door Wagenaar een *volmaakteren Faust* te noemen.

De reclame spreekt hier duidelijk. Ook bemerkt men in 't algemeen, dat het tijdperk van den dertigjarigen oorlog aan den smaak voor Faustboeken niet gunstig was. Men had toen andere zaken aan 't hoofd dan droomen en tooveren en allerlei bijgeloof, daar de bevolking van heel Duitschland onder de wapenen stond, in den reusachtigen burgeroorlog, door vreemde mogendheden (Zweden en Frankrijk) aangehitst. **1618-1648 niet gunstig voor Faustboeken**

In de Nederlanden vinden wij uit de 17e eeuw uitsluitelijk den laatstgenoemden bundel. Het oudste Faustboek in de Nederl. taal, wat ons na dien tijd bekend is geworden, is in het begin der 18e eeuw

(1) Verg. Engel. N° 303, bl. 143 en 144.

18e eeuwsche Nederlandsche uitgaven.

gedrukt, te Amsterdam, bij « Jean de Nivel (zich noemende), Broeder van het wijt vermaert Manneken-pis, » dus waarschijnlijk een Brusselaar. Dit boekje, in 12°, draagt het jaartal 1728.

Ditmaal is het geene vertaling der oudste Faustboeken, en slechts gedeeltelijk naar de uitgave van 1589, gedeeltelijk naar Widmans uitgave van 1599 gevolgd. Eene uitgave van 1750 in 4°, (die mij niet ter hand is gekomen) is waarschijnlijk een nadruk van deze, terwijl, eenige jaren later nog eene andere Nederlandsche uitgave in 8° het licht zag te Amsterdam, bij Hismanius vande Rumpel, « ontrent het oud steenhuis in de Lijnstraat ». Deze uitgave wordt aan het jaar 1790 toegeschreven (1). Men vindt hier de houtsnede terug, welke uit eene Fransche uitgave van 1712 in de Nederlandsche van 1728 was overgegaan.

Wonderlijk is het dat zes kapittels met nieuwe verhalen uit Thuringen in de uitgave van 1728 hebben plaats gevonden, nevens het verhaal (wat ook bij Spies voorkomt) der verschijning van eene komeet te Eisleben.

Verklaring der komeet.

Faustus, verzocht zijnde den aard eener komeet te beschrijven, verklaarde dat het een hemellichaam is, het best bij een hoerenkind te vergelijken; want het is een *monstrum*, zeide hij. Als namelijk de

---

(1) Engel N° 283. De uitgave alhier onder N° 280 gesteld is blijkbaar dezelfde als die onder n° 282 genoemd.

zon te nabij aan de maan komt, wordt deze geheel rood; bij 't bekoelen springen er stukken af, als groote wonder- en voorteekens van allerlei onheil! Zon en maan hebben dus een monster geteeld! Dat is de komeet!

Het is niet van groot gewicht de uitgave van Amsterdam, die aan 1790 toegeschreven wordt, bij die van Spies te vergelijken. Een aantal anecdoten komen in de beide uitgaven voor, de volgorde is alleen verschillend. Doch de orde, die in de Amsterdamsche uitgave wordt in acht genomen, is dezelfde van de Nederlandsche uitgave des jaars 1592, waarnaar zij dan ook geheel bewerkt schijnt, ondanks dat de titel dit volstrekt niet vermeldt; terwijl de Hoogduitsche bewerking van Spies, en de nadrukken daarvan, door de tweede hand van invloed op deze uitgave zijn geweest.

Het baardafscheren verdwijnt.

De boven aangehaalde geschiedenis van het baardafscheren komt echter nóch hier, nóch in het jaar 1592 voor, en is daarentegen, hoewel van Nederlandschen oorsprong, bij Spies (1) te vinden.

Behalve de verklaring der komeet worden hier nog andere kunststukken verhaald, die uit Thuringen stammen. Men deelt van daar b. v. mede, dat Faust, Homerus uitleggende, de Grieksche helden liet verschijnen, dat hij een hs. van Terentius' schriften wilde terecht brengen, enz., waarvan wel

(1) SCHEIBLE, *Kloster*, II, 1053,

in de Nederlandsche uitg. van 1592, maar nóch bij Spies, nóch bij Widman wordt gesproken.

In de beide uitgaven vindt men echter hoe Faust eenen wintertuin in 't leven riep, en eenen druiventros aan den neus van een zijner gasten tooverde.

Een ander verhaal, dat niet minder op waarheid gegrond schijnt te zijn, omdat men het overal terugvindt, is, dat Faust op zekeren dag den knecht van eenen herbergier, die hem niet naar zijnen wensch bediende, schijnbaar inslokte; terwijl men den jongen een oogenblik later achter de stoof of de kachel vond liggen (1).

In onzen tijd zou men waarschijnlijk van hypnotisme gesproken hebben, waardoor de toovenaar de oogen der aanwezigen verblindde. Zeker is het dat dergelijke middelen ter beschikking stonden der geleerden, en dat deze kunde zelfs vrij algemeen was.

---

(1) T. z. p. II, bl. 207. Aldus verhaalt Lercheimer von Steinfelden, in zijn boek over de tooverij, hoofdstuk : *Von gemeinen Gaukelbuben*, die hij van omgang met den duivel niet vrijspreekt. Dit werk verscheen in 1535, in 1586 in 2[n] druk, vervolgens in 1597 en 1672, in 8° (ENGEL, bl. 25, n° 23.). Deze Lercheimer, schoon hij tegen het vervolgen en verbranden der heksen schreef (zie hierboven), geloofde toch weder aan de tooverij van Gerbert (Sylvester II) en diens opvolgers, tot op Gregorius VII toe; hij beschuldigt ook Albertus den Groote, Paulus III, Maximiliaan, Agrippa, Trithemius enz. van omgang met den duivel. Het bijgeloof lag (gelijk gezegd is) in de 16e eeuw in de lucht.

Men leest toch reeds in het leven van Albert den Groote, Maerlant's voorbeeld, hierboven reeds genoemd, dat deze geleerde den Hollandschen graaf Willem II, tot Roomsch koning gekozen, te Keulen ontvangen hebbende, dien verraste door de vertooning van eene broeikas of wintertuin, met de schoonste bloemen en vruchten, die een oogenblik te voren niet zichtbaar waren. Ook van Faust wordt, 250 jaar later, de kunst geroemd, tuinen uit gewone kamers te kunnen scheppen.

De getooverde wintertuin was bekend, en schijnt in Maerlant's tijd en later geene uitzondering geweest te zijn.

Evenzoo vast als men in de 16e eeuw geloofde aan de tusschenkomst des duivels, geloofde men aan het ijs en de sneeuw, die Faustus des zomers, en aan de druiven die hij in den winter liet verschijnen (1).

Caspar Moir, van Erfurt, schrijft daarover aan twee zijner vrienden. Moir was een huisgenoot van Faust. Hij verzekert dat deze een door en door goedhartig man is, maar dat hij zijne liefelijke woning, vol van de schoonste vogels, niet laat zien dan aan personen, die hem vertrouwen en geen argwaan inboezemen.

Negentiende-eeuwsche vertalingen.

Er werden omtrent het begin der 19e eeuw nog andere vertalingen uit het Hoogduitsch in 't licht

(1) Wolff, *Niederl. Sagen*, n° 266, bl. 355.

gegeven, die echter daarom met Nederlandsche toestanden niet in betrekking werden gebracht. Zij allen werden vervolgens door Göthe's *Faust* in de schaduw gesteld.

Klingers Roman van 1804.

Doch wij bezitten b. v. nog een groot 8º boekdeel des jaars 1804 (1), gedrukt te Amsterdam bij Gerbrand Roos, onder den titel : *Leven van doctor Faustus*, naar den derden druk uit het Hoogduitsch vertaald, met platen versierd.

Het is eene vertaling des romans van Frederik Maximiliaan von Klinger, geb. 1752, die door Göthe voor zijne menschenkennis hoogelijk geprezen is, en wiens werk *Faust's Leben, Thaten und Höllenfahrt* minstens tien keeren werd herdrukt.

Faust met Don Juan vereenigd.

Dit werk van 300 blz. bevat eene geheele fantastische Faustgeschiedenis. Slechts weinige punten van overeenkomst met de oudste Faustboeken zijn daarin te vinden. Ook de naam van Mephistopheles komt daarin niet voor. Een helsche geest, een snoever en pronker, wordt *Leviathan*, een andere *Satan* genaamd. Het werk bevat eene doorloopende kastijding der wulpschheid en der huichelarij; het behoort tot die boeken, welke Faust het naast met Don Juan willen vergelijken, of de beide karakters in eenen persoon zoeken te vereenigen, zooals in onze eigene letteren de tooneelschrijver Hempel, waarover later, dit heeft gedaan.

---

(1) Engel, nº 1374, bl. 355

De schrijver laat bijna geene gelegenheid voorbij gaan om den geestelijken stand te smaden. Eene ontmoeting met het pauselijk hof (waarvan ook in de oude volksboeken wordt verhaald) wordt met bijzonderheden gesierd, die met de oude overlevering daaromtrent niet in 't minst overeenstemmen. Doch niet alleen dit. De duivel wijst zijnen vriend ook op andere gruweldaden der menschelijke maatschappij, om hem aan de deugd te doen twijfelen en in pessimismus te doen ondergaan, nadat hij zijn eigen kennisdorst zal vervloekt hebben. Overigens betuigt de schrijver dat het zijn doel is de menschheid te onderwijzen in de zedeleer en haar af te houden van het toegeven aan slechte driften. Zoo ziet Klinger dan ook in het leven van Faust meer een zinnebeeldig verhaal dan eene onbestrijdbare waarheid, vervalt evenwel (zooals velen vóór hem) in de dwaling, dat Faust de boekdrukker Fustus is geweest, die door de teleurstelling, welke hij ondervond, zijne ziel aan den duivel zou hebben verpand. De kloosterlingen geschilderd.

Aldus werden dan de volkssagen over Faust, van eeuw tot eeuw omgewerkt en vermeerderd, ook in de Nederlanden overgeleverd. Doch het eigenlijk Faustboek bleef eene vertaling, en verloor nooit zijn oorspronkelijk karakter dan in de onderdeelen.

III

In dramatischen vorm richtte de Faustsage zich sedert de 17e eeuw meer naar een Neder- Faust op 't tooneel.

landsch publiek, gelijk wij nu verder zullen zien.

Wij lezen in een werk van Rob. von Mohl, over de zeden en gebruiken der studenten der hoogeschool van Tübingen, dat in April van 't jaar 1587, derhalve in 't zelfde jaar dat te Frankfort het oudst bekende Faustboek gedrukt werd, door een besluit van den senaat der hoogeschool twee studenten gevangen zijn gezet, omdat zij eene comedie (*Tractätlein*) hadden vervaardigd over den persoon van Faust (1).

Moge dit ook niet geheel klaar te bewijzen zijn, zooveel is zeker, dat, kort na de uitgave in proza, te Heidelberg eene berijmde bewerking der sage werd vervaardigd, en dat het verbod tegen een aanstootelijk spel waarschijnlijk dat gold, wat uit het gerijmde Faustboek was getrokken. Een en hetzelfde raadsbesluit spreekt van het berijmde verhaal en van de voorstelling, maar op onduidelijke wijze.

Verder wordt verhaald dat van 1651 af zich een Fauststuk op het *répertoire* van den keurvor-
Praag, 1651. stelijken schouwburg te Praag bevond. Maar het oudste zekere bericht omtrent het bestaan van een Hoogduitsch geschreven tooneelspel over ons onderwerp, komt voor in een handschrift, dat op de stads-
Danzig, 1600. bibliotheek te Danzig bewaard wordt (2). Het ver-

(1) Engel, *Das Volksschauspiel, Dr. J. F.* 2e aufl. Oldenburg, 1882, bl. 110, vlg. Dr. Altfr. v. d. Velde, *Marlowe's Faust*, Breslau, 1870, bl. 16, vlgg.

(2) Engel, *Das Volksschauspiel Dr. J. F.*, bl. 32, 34.

meldt dat ten jare 1669 aldaar eene *Commedia van Doct. Faustus* bekend was.

Verder weten wij dat te Berlijn in 1703 een Faustdrama werd opgevoerd, waartegen het ministerie van geestelijke aangelegenheid zelfs met een verbod opkwam. **Berlijn, 1703.**

Hebben wij nu geene zekere bewijzen dat in Duitschland vóór het midden der zeventiende eeuw de Faustsage voor het tooneel werd bewerkt, met de Engelsche letterkunde is het anders gesteld, en de bewerking der Faustsage voor het Engelsch tooneel brengt ons van zelf weder op Nederlandschen bodem terug; namelijk op de volgende wijze. In 't Engelsch voor Nederland bestemd. Marlowe.

Ten jare 1604 verscheen te Londen, in 4°, de oudstbekende uitgave van Marlowe's *Dr. Faustus* (1). Het stuk werd evenwel reeds vele jaren te voren en mogelijk reeds in 1587 (toen het eerste Faustboek te Frankfort verscheen) gespeeld. Ook is de tekst van 1604 wellicht niet de eerste en oorspronkelijke. Hij vertoont, volgens sommigen, bijvoegsels van eene tweede hand.

Het blijkt uit echte rekeningen, dat het stuk

---

(1) Verg. over den invloed der eng. letterkunde en der eng. tooneelspelers op Nederland Dr. WORP, *De invloed der Eng. lett. op ons toon. in de 17e eeuw* (*Tijdspiegel*, 1888). TITTMANN, *Die Schausp. der eng. Kom. in Deutschland* (*Die Dichter des 16. Jahrhdts.* Deeltje n° 13). ERNEST RHYS, *The best plays of the old dramatists* (*Mermaid series*) 1887.

Oudste opvoering en oudste drukken.

in elk geval in 1589 werd opgevoerd. Eene uitgave van 1616 zou volgens de voorstelling van 1602 gedrukt zijn, evenals latere drukken, van 1620, 1624, 1631, 1663 (1) enz.; terwijl de uitgave van 1604 in 4°, in 't jaar 1609, eveneens in 4°, werd nagedrukt.

Het stuk kan zeer goed in Duitschland door Engelsche tooneelspelers opgevoerd, en over de noordelijke Nederlanden naar Engeland gekomen zijn. Want omtrent 1600 reisden meer Engelsche tooneeltroepen op het vaste land. Deze bezochten ook de Nederlanden. Men weet zeer bepaald, uit stedelijke rekeningen, dat de tooneeldirecteur Robert Browne, in het jaar 1590, te Leiden Engelsche vertooningen gaf.

Op eene lijst van Engelsche tooneelwerken, ten jare 1620 in Duitschland gedrukt, komt echter *Dr. Faustus* niet voor.

Sedert 1663 werd de Engelsche Faust ook veel zeldzamer gedrukt, doch in de 19e eeuw herhaaldelijk uitgegeven; het best door A.-W. Ward, te Oxford. Prof. Modderman, die het stuk onlangs in Nederlandsche taal overbracht, toont uit den tekst zelven de dagteekening der oudste opvoering aan. Tevens wordt daardoor bewezen dat de schrijver een Nederlandsch publiek op het oog heeft gehad.

Het stuk van Marlowe is op Nederlandsche toehoorders berekend.

Dat het stuk na 1585 geschreven is blijkt

(1) MODDERMAN, *Het oudste Faustdrama*, bl. 32, vlgg.

uit de vermelding der inneming van Antwerpen door Parma, ten jare 1585. Maar tevens wordt die gebeurtenis medegedeeld als een feit, dat eerst kort te voren heeft plaats gehad.

Faust drukt het verlangen uit, Parma's verworven macht weder te fnuiken, waartoe b. v. in het jaar 1588 geene aanleiding meer zou geweest zijn, daar de zoogenaamde « onoverwinnelijke » Spaansche vloot te gronde was gericht, en de Spaansche regeering de te Antwerpen behaalde voordeelen weder had verloren.

Eigenaardigheden van Marlowe's Faust.

Nog andere kleinigheden duiden aan dat Marlowe's *Faust* gespeeld werd toen in Duitschland de oudste Faustboeken onder het volk werden verspreid (1). Wij vinden dat in 1626 in Duitschland een Faust-spel door Engelsche kunstenaars voorgesteld werd. Het is echter onzeker of dit het stuk van Marlowe was (2).

Het karakter, dat door Marlowe aan onzen held wordt gegeven, is meer energiek en bepaalder dan datgene wat uit de volksboeken spreekt, die slechts eene verzameling bieden van dichterlijke en ondichterlijke streken en geheel onsamenhangende voorvallen, waaraan geen bepaald beginsel, geen duidelijk streven te gronde ligt.

Bij Spies en de Nederlandsche navolgers leest

(1) « Die nächste Erwähnung eines Bühnen-Faust stamt aus dem Jahre 1651. » Engel, *Volkssch.*, 32.

(2) Engel, *Volkssch*, 31.

men eenvoudig dat Faust er naar stond, datgene te beminnen wat hij niet moest; dat hij adelaarsvleugelen aanschoot om alle oorzaken der dingen van hemel en aarde te doorzoeken, en dan ook den duivel opdaagde.

Bij Marlowe daarentegen beklaagt zich Faust over de onvolkomenheid der wetenschappen en wil eene bezwering doen, om .... God te zijn.

Mephistopheles is bij Marlowe geen meester; hij is in 't kwaad niet verhard; gedurig smacht hij naar verlossing en lijdt onder de wroeging, gelijk in sommige oude mysteriespelen; ik veroorlof mij hiervan een voorbeeld te geven (1), dewijl men merkwaardiger wijze zulke alleenspraak in het meer moderne *Puppenspiel* terug vindt (2).

Wanhoop des duivels.

In een der poppenspelen vraagt namelijk Faustus zijnen geest, Mephistopheles, wat hij doen zou in zijne plaats, indien hij een mensch ware; waarop Mephistopheles antwoordt : « Ik zou God aanhangen; ik zou streven Zijnen wil te doen, en vele pijnen willen lijden om hem een oogenblik te aanschouwen » (3). Hier is eene zinspeling op het oudste Faustboek.

---

(1) MONE, *Schauspiele des Mittelalters*, 1846, II, bl. 103, v. 1935, vlgg. *Diablerie*, beginnende op bl. 71. — In het spel *De Resurrectione*, bij ETTMUELLER, *Das Spil van der Upstandinge*, ged. 1464, *Bibl. d. D. National-Litteratur* Bd. : 31. *Passionsspiel*, II, 150, volgg.

(2) *Volksschauspiel*, 77, bl. 120; zie 241, noot, waar Meph. tot F. spreekt.

(3) Verg. de ned. uitgave van 1592, bl. 16 en SCHEIBLE, *Kloster*, II, 793.

Maar in het *Spil van der Upstandinge*, eerst gedrukt in 1464, door ETTMUELLER aan 't licht gebracht, en in dat *De Resurrectione* door MONE uitgeven (1845), komt letterlijk dezelfde gedachte voor als in 't Poppenspel; doch in 't *Spil der Upstandinge* zijn het alleen de duivels, die met elkander spreken, tot welke Lucifer, op wanhopend jammerenden toon, zich in het Mecklenburgsch der 15e eeuw (1464) aldus uit :

« Dor mynen homut bun ik vorlaren,
o wig dat ik je wart ghebaren!
o we wafen my vul armen!
We schal sik over my vorbarmen
dat ik hebbe ovele dan,
mochte ik ruwe und buete an gan,
de wolde ik gherne liden
nu unt to allen tyden.
hir schalde en hoch bom stan,
de scholde wesen alzo ghetan :
Van afgrunde up gheleydet
unt myt scharpen schermessen umme cleydet,
de scholden to beyden enden snyden,
den wolde ik up unt neder riden
wente an den junghesten dach.
des mot ik schrien o wig unt o wach,
nu my des nicht mach beschen;
dat maked de homud over en.
homud is en ambegyn aller sunde,
homud heft us duvele senket in afgrunde (1). »

Er is veel meer ernst in de overeenkomst die Faust met den duivel sluit bij Marlowe, veel Helena in Marlowe's Faust.

(1) MONE, *Uebersicht*, II, 102, 103. vv, 1928-47.

dieper geloof, dan bij voorbeeld bij Göthe, waar het verbond door Faust zelf *Eine Fratze* wordt genoemd. In het zoogenaamde *Volksschauspiel*, van ouden oorsprong, maar in latere bewerking tot ons gekomen, beproeft Faust op 't laatst zijn hart nog eenmaal krachtig tot God te wenden, tot dat Mephistopheles, ten einde raad, hem de Grieksche Helena laat verschijnen, waardoor Faust geheel wordt verrukt en betooverd.

Zij verandert evenwel in zijnen arm in eene ontzettende furie, waarop Faust aan zich zelven en aan het goddelijk mededoogen twijfelt, en aldus door de hel verslonden wordt.

Faust's klimmende hartstocht bij Marlowe.

Bij Marlowe daarentegen is gedurige stijging van wellust- en wanhoop. Faust zelf verzoekt Mephistopheles hem tot troost Helena te doen verschijnen. Hij wendt zich te nauwernood tot het gebed, ondanks de aansporing zijner vrienden. Hij roept God dan wel aan, doch twijfelt te gelijk aan Diens genade. Aldus komt hij wanhopend om. Hoogst poëtisch is daarbij dit geheele tooneel.

Jongere dramas, in elke stad.

In de tweede helft der achttiende eeuw namen de Faust drama's met ongeloofelijke snelheid toe. Doch men speelde elkander niet na. Elke stad vond eenen eigenen bewerker van het onderwerp. Slechts enkele trekken hebben die stukken gemeen, waarin ook herinneringen aan veel oudere tooneelwerken terugkeeren, gelijk wij nu zullen zien.

Vlaamsche tooneelen in de 18e eeuw.

Juist gelijk toenmaals in België, bijzonder te Brussel, en in andere groote steden, het Fransche

tooneel het aloude nationaal Nederlandsche begon te verdringen, en op de Vlaamsche dorpen overlevering en geschiedenis voor 't bewonderende volk op de binnenhoven der herbergen werden vertoond, evenzoo zag men in Duitschland op de dorpen overal de Faust-voorstellingen in de herbergen, op leggers en tonnen, zoo goed als het ging aaneen, gestooten, gespeeld.

Verschil met de duitsche.

Doch, terwijl bij tooneelvoorstellingen in Vlaanderen de rollen bijna zonder uitzondering door de eigene dorpelingen, waaronder de kosters en onderwijzers, werden vervuld, waren 't bij onze naburen vaak omreizende troepen, welke de Faustfabelen handhaafden. Men vindt tot zelfs in 1834 *Zigeuner* vermeld, die dit lievelingsstuk vertoonden. Men zag het verder op het poppentooneel van Augsburg (1781), op dat van Frankfort, Hamburg, Lubeck, enz., in eene taal die aan de onze het allernaast komt (2).

Helena handhaaft zich in Nederland.

Marlowe's werk geraakte in vergetelheid. Maar de personaadje *Helena* handhaafde zich zoowel in Nederlandsche als in andere stukken.

Parodie op Faust.

In Hamburgs Platduitsch leefde tot heden de sage op het tooneel nog altoos voort, en de algemeene bekendheid, die Gounod's opera verwierf, gaf aanleiding tot meer dan eene geestige, pittige parodie, waarin de ambtenaren der « vrije

(1) Engel, *Zusammenstellung*, n° 455.
(2) N° 466.

stad » gegeeseld werden (1). Nog in 1880 werd deze parodie vertoond.

Th. Piening (2) beschrijft ons dergelijke voorstelling op den volksschouwburg te Hamburg, waarbij ook H. Heine eens tegenwoordig was.

De spelers gestraft als te Amsterdam in Vondels tijd.

Gelijk te Amsterdam, in *Vondels jeugd*, vlogen ook te Hamburg in *onzen* tijd, appelen en notenschalen den spelers om de ooren, wanneer het publiek ontevreden was met den loop van het stuk. Het gebeurt wel dat Faust, op aandrang der toehoorders, Gretchen om vergiffenis moet smeeken voor het bedrog, aan haar gepleegd, en, verslindt hem vervolgens de hel, dan stijgt het hallogeroep tot over de daken (3).

Verreweg in de meeste spelen van alle tijden vaart Faust dan ook ter helle. Daarin sprak zich het rechtsgevoel van 't volk uit. Enkele keeren wordt hij als door eenen *Deus ex machina* verlost. Wij vinden dit b. v. in een Neurenberger stuk van 1777, *een allegorisch drama*, waar Faust door den goeden geest, genaamd *Ithuriël*, wordt bekeerd, en het uit Göthe bekende « Gerettet! » uitroept (4).

---

(1) Gaedertz, *Die plattdeutsche Komödie im 19n Jahrhundert*, II, 125, vlgg.

(2) *De Reis naa'n Hamborger Dom*. Achte Oplag. Hamborg, 1875. Gaedertz, II, 99.

(3) Gaedertz, *Das niederdeutsche Schauspiel*, II, 98, 99.

(4) Eigenaardig treden hier ook allerlei personen op, die door Faust of verleid en geschandvlekt zijn, of die ondanks zijn bedrog (tot zijne spijt) aan het kwaad hebben wederstaan.

In een Nederlandsch tooneelstuk, door Rijndorp en J. van Hoven bewerkt en uitgegeven, te Amsterdam verschenen, bij Gerrit Bouman, in 1731, onder den titel : *De hellevaart van Doktor Joan Faustus, tooneelspel*, is de hier zeer poëtische doch minder natuurlijke goede geest Ithuriël vervangen door twee personen, *Alphonsus* en *Fabritius* geheeten, die Faust van zijne buitensporigheden zoeken terug te brengen, gelijk dit in andere stukken (ook bij Marlowe) voorkomt.

Fabritius wil zelfs (naar hij zegt) sterven, indien hij zijnen vriend Faust van de eeuwige vervloeking kan redden.

Vergelijking van den ned. *Faust* bij den ned. *Homulus*.

Wij zien hier een opmerkelijk verschil met den *Homulus* van Peter van Diest en den *Spieghel der salicheyt van Elkerlyc* (Homulus' voorbeeld) (1), waarin de door God opgeroepen wellusteling niemand vinden kan om hem op den weg ter eeuwigheid te vergezellen, zelfs indien daarvan de verlossing, de vergiffenis der zonden van den ongelukkige afhangt.

Nevens Fabritius en Alphonsus komt in dit Nederlandsche spel toch nog een bijzondere schutsgeest van Faustus voor. Hij verschijnt slechts in den aanvang van het stuk, om Faust in 't alge-

(1) Zie P. Alberdingk Thijm, *Les qualités internationales de la littérature flamande*. Louvain, 1881. Wolff ; *Homulus*, enz., in het Tijdschrift voor ned. taal- en letterkunde, 1890 bl. 12, vlgg.

meen tegen de lagen des duivels te waarschuwen; doch, daar hij zich afgewezen ziet, verdwijnt hij.

In 't zooeven genoemde « allegorische drama » uit Neurenberg verschijnt de goede geest in alle gewichtige oogenblikken, en aan 't einde van het spel, wanneer Faust ziet dat hij de oorzaak is waarom Helena zijnen vader vermoord heeft, en rouwmoedig op de knieën zinkt, verkondigt Ithuriël, in naam der barmhartigheid Gods, de redding van Faust, zoowel als die zijner geliefde.

Bij deze gelegenheid zij nog vermeld welke plaats

Zelfmoord. in deze spelen Faust's poging tot zelfmoord inneemt, en hoe deze door Mephisto wordt beoordeeld.

In 't brokstuk, dat wij van Lessings Faust bezitten, volgt Faust's redding na het drinken van den giftbeker.

Ditzelfde geschiedt in het bovengenoemde « allegorische drama ». Mephistopheles dwingt Faust den beker te drinken om zich beter van hem meester te maken. Faust gehoorzaamt, doch vindt een oogenblik later woorden van rouw; hij bidt om genade, die hij ook vindt.

Een Nederlandsche tooneelschrijver, W.

Hempel's Faust. Hempel, hierboven reeds genoemd, die in het jaar 1838 een drama schreef: « Faust en Mephistopheles, of het verbond met den booze, volksvertelsel in 5 tafereelen, met een voorspel, uitgegeven bij L.-E. Bosch, te Utrecht, » laat Faust in zijne vertwijfeling naar den dolk grijpen; deze meent zich daardoor aan de macht des duivels

te onttrekken. Mephistopheles weerhoudt hem dan ook van die daad, eenvoudig verklarende dat Faust geheel in zijne macht is. Zoo zinken dan beiden ter helle.

De zelfmoord valsch beoordeeld in 't Nederlandsche stuk.

Deze opvatting van den zelfmoord dunkt mij eene valsche, dewijl het volksverhaal in Faustus' wanhoop en vertwijfeling de oorzaak ziet waarom hij onder Mephisto's macht komt. Daar nu de zelfmoord de hoogste uitdrukking der wanhoop is, kon Mephisto dien gerust toelaten; tenzij hij meent dat Faust bij levendigen lijve ter helle moet varen, wat niet met het oude volksboek overeenstemt.

Helena in 't bijzonder.

Nu moeten wij nog een oogenblik bij den persoon van Helena stilstaan, die, van het oudste volksboek af, tot in de jongste bewerkingen der sage verschijnt.

Helena wordt, gelijk men weet, ook in het tweede deel van Göthe's *Faust*, na Gretchen's dood, tot tweede geliefde aan onzen doctor gegeven, door Mephisto als 't ware gelijk een laatste troef uitgespeeld om Faust in zijne netten te houden. Veelal vertoont zij zich op dezelfde wijze in het Nederlandsche als in het Duitsche of Engelsche schouwspel.

Dit eene scheen als een axioma aangenomen :

Helena vertegenwoordigt, in de oogen der schrijvers van de zestiende en latere eeuwen, de volmaakte schoonheid. 't Is evenwel niet zonder belang na te gaan op welke verschillende wijze zij behandeld is. Die vrouw waarom « de

Griek tien jaren oorlog voerde » (1) kon niet anders dan weergaloos schoon zijn.

In vele oude Faustboeken, van 1587, 1589, in het Nederlandsche van 1592 (ofschoon niet bij Widman), zooals in het drama van Marlowe, wordt Helena's gestalte eerst door Faust opgetooverd, om aan zijne vrienden de studenten genoegen te geven. Later zelf door de herinnering daaraan verrukt, verzoekt hij Mephistopheles, reeds in 't oudste Faustboek, hem Helena lichamelijk te schenken.

Bij geene der oudste schrijvers wordt echter deze gebeurtenis in dadelijk verband gebracht met Faust's ongelukkig uiteinde. Zij geschiedt zoogenaamd een jaar vóor zijnen dood.

Sommige tooneelschrijvers hebben echter van dit voorval op meer ingrijpende wijze gebruik weten te maken

Wij hebben toch reeds hierboven verhaald, hoe in het volksspel Mephisto aan Faust de gewenschte gunst verleent, maar met onbeschrijfelijke boosheid aan Faust het voldoen van zijnen lust belet, door Helena in eene wraakgodin te veranderen en Faust aldus nog tot grooter wanhoop te prikkelen.

In het « allegorische drama » des jaars 1777 (?) speelt eene jonkvrouw, *Helena*, genaamd eene geheel andere rol, waarvan wij reeds spraken. Zij zelve is een verdorven persoon; doch al wat zij doet verricht zij uit liefde tot Faust, met wien zij

(1) Marlowe, bij Modderman, 112.

sterft, schoon met Gods naam op de lippen (1).

In de Nederlandsche stukken der 18e eeuw keert men tot de oudste opvatting terug. Zoo verschijnt in voorgenoemd tooneelspel, van 1731, *De hellevaart van dokter Joan Faustus*, van Rijndorp en van Hoven, eene *spookgestalte* met name *Helena*, op Mephisto's bevel, wanneer hij Faust in een oogenblik van wankelmoedigheid betrapt, en hem te vergeefs nog eens rijkdom en grootheid voorspelt, indien hij hem wil getrouw blijven.

Als Helena nu optreedt vliegt Faust er mede weg, en men hoort van haar niet meer gewagen.

Bij Marlowe verschijnt de Griekin, gelijk wij weten, op Faust's uitdrukkelijk verlangen, nadat Mephisto hem een huwelijk met de « schoonste maagd van 't Duitsche rijk » heeft afgeraden. Want een huwelijk is geen duivelswerk!

In het drama van Hempel komt echter geene Helena voor. Faust wordt daarin geschilderd als de trouwelooze minnaar eener jonge dochter, met name *Roosje*. Onder den schijn van als een ware, edele ridder aan eenen zekeren graaf Hugo den dienst te bewijzen diens bruid Kunigunde uit de handen eens roofridders te verlossen, bindt hij eene nieuwe, minder onschuldige liefde met deze dame aan, en vermoordt vervolgens Hugo zelven. Als hij nu tot Roosje wil terugkeeren, verneemt deze zijn verraad, en stort zich in den vloed. Kunigunde, de omstandigheden vernemende, zweert wraak.

---

(1) *Zweite Auflage*, V. 72, flg.

Faust wordt door zijne vrienden verlaten. Wagner zelfs laat hem in den steek, gelijk Faust's vriend Fabritius in het spel van Rijndorp, en in den *Homulus* van Petrus van Diest de kameraden zich terugtrekken, die den jongeling altoos trouw bijstonden in zijne drinkgelagen. Zoo wordt Faust ook hier van allen verlaten en vervolgens door Mephisto in de hel gesleept.

Aldus is de loop dien de Faustsage nam door de Nederlandsche letteren. Daar het ons er om te doen is na te gaan welken invloed de oude Faustbewerkingen op onze letteren hadden, zal het niet noodig zijn de bibliographie der vertalingen van Göthe's (1) Faust in de lijst onzer beschouwingen op te nemen. Een enkel woord daarover zij hier genoeg.

Nederlandsche vertalingen van Göthe's Faust.

In 1842 en in 1865 verscheen te Gent en te Antwerpen, van de hand des heeren L. Vleeschouwer, eene vrij gebrekkige vertaling van Göthe's *Faust*, bij Ratinckx en Oberts, onder den algemeenen titel van ***Bibliotheek van inlandsche classieken***. In 1865 werd Vleeschouwer's loflijke poging overtroffen door de vertaling van D. Frijlinck, uitgegeven te Amsterdam in den boekhandel des schrijvers zelven. Maar ook deze vertolking is niet overal even juist.

Beide deze vertalingen gaan niet verder dan tot de bekende *Redding* van Gretchen.

---

(1) Men kent nog een Ned. volksboek : *Doctor Fasius, den grooten Tooveraer*. MONE, *Uebersicht*, 121, bl. 9.

Eene derde overzetting in het jaar 1842, nameloos te Utrecht verschenen, is mij onbekend gebleven.

De dichter J.-J.-L. ten Kate vertaalde eene menigte brokstukken van het werk in zijne verzamelde *Dichtwerken*, te Leiden in 1863 verschenen, en eindelijk in 1879 en 1881 het geheele eerste deel.

Een tweede, veel verbeterde druk van Frijlinck verscheen in 1866, en hoogleeraar Brill gaf eindelijk het tweede gedeelte van *Faust*, te Leiden in 1867, bij E.-J. Brill, met verklaringen, uit.

In 1868 en 1870 verscheen eene vertaling door van Steenbergen. Deze werd in 1879 met platen herdrukt. Vosmaer, De Beer en anderen schreven korte studiën over het onderwerp. Eindelijk zij nog eene vertaling in 't Friesch van L.-C. Murray Bakker vermeld, onder den titel : « Preankes uet Goethe's Faust, troch Murray, Liowert, 1881 (1).

Zoo geraken wij langzamerhand aan 't einde onzer taak en hebben in korte trekken medegedeeld hoe de Nederlandsche letteren de *Faustsage* hebben opgenomen en verwerkt.

Wij willen nu, ten slotte van ons onderzoek,

---

(1) *Mephistopheles*, dramatische schets in één bedrijf, door J.-C. VAN EWYK, Amsterdam, G. Th. Bom, 1878, is slechts eene oppervlakkige klucht, waarin de personaadjes van *Faust* en *Mephistopheles* in 't geheel niet verschijnen.

eenen blik slaan op de herinneringen, die wij in de plastische en muzikale kunst van Nederland aan de Faustsage terugvinden.

Faust in de beeldende kunst.

In den zoogenaamden kelder van Auerbach te Leipzig, alwaar Faust dikwerf met zijne gezellen te zamen kwam en waaruit hij, naar het verhaal luidt, op eene ton wegreed, werd in 't jaar 1525 eene muurschildering aangebracht, die dit voorval vereeuwigt.

Doch het is vooral in Nederland Rembrandt van Rhijn, die zich aangetrokken gevoelde Faust in de plastische kunst te herdenken.

Hij vervaardigde minstens twee beeltenissen van Dr. Faust, die wij bij Scheible, bij Charles Blanc, bij van Vloten enz. terug vinden; 1° in de lijst van Rembrandtswerken bij Burgy wordt eene ets aldus beschreven : « Het portret van Dr. Faustus, met een kaal hoofd en een mantel om. » Ciartres heeft deze beeltenis nagebootst, welke sedert dien tijd herhaaldelijk is teruggegeven Faust houdt het hoofd eenigszins gebogen en schouwt onder zware wenkbrauwen heen; zijn knevelbaard omgeeft eenen verachtelijk lachenden mond. Het haar is wel spichtig in drieën verdeeld, bedekt echter den schedel.

N° 2 stelt Faust in zijn studeervertrek voor, hoe hij, met eene groote muts bedekt, nieuwsgierig maar rustig naar de teekenen van den makrokosmos heenziet, welke zich aan het venster vertoonen, begeleid van eene slechts halfzichtbare hand, die

van sommige afbeeldingen is weggelaten (1).

Men vindt ook eene beeltenis van Faust, Mephistopheles, Wagenaar en Auerhahn in koper gesneden door *C. van Sichem* in « *Het toneel der Hooft-ketteren*, uitgegeven te Middelburgh bij Wilhelmus Goeree, Boeck-verkooper, in Cicero, Anno 1677 hl. f°. »

Deze gravure is onder andere teruggegeven in Scheible's *Kloster*, I, bl. 23. In *Kloster* III komt eene tweede ets van van Sichem voor : « Chr. Wagner en zijn geest Auerhahn. »

Op vele andere wijzen is buiten Nederland later, gelijk ieder weet, de Faustsage, vooral *Faust* van Göthe, geïllustreerd (door Kaulbach, door Ary Scheffer enz. enz.).

Zoowel in België (de heeren van den Enden, b^on Pellaert enz.) als in Duitschland, Frankrijk, Italië enz. hebben de toonkunstenaars den Fausttekst als een geliefd onderwerp voor tooneelmuziek of concert beschouwd ; honderden van echte of halfbakken componisten hebben zich er aan gewaagd dit sprekende onderwerp in muziek te zetten. Maar meestal verliest de tekst door de tonen, en Faust wordt een water- en melkheld, die niets anders karakteristieks meer heeft dan dat hij een onschuldig meisje verleidt en den duivel in levendigen lijve nevens zich laat verschijnen. Faust in de toonkunst.

---

(1) Scheible, *Kloster*, II, bl. 932.

Zulke verschijning is ons ondertusschen door Meyerbeer echt sprekend voorgesteld, nadat Weber zich in den *Freischütz* daaraan had gewaagd.

Men vindt eene geheele rij van toonwerken over *Faust*, (1) *nevens* zulken die *óp* den tekst en niet voor den schouwburg geschreven zijn : kluchten (2) en parodieën met muziek geillustreerd, balletmuziek, ouverturen, liederen enz. enz. over hetzelfde onderwerp.

Maar uit Nederland of België komt daaronder niets meer voor.

Theophilus en Faust.

Wat nu de werken in onze letteren betreft, welke eenige overeenkomst met de Faustsage toonen, zoo komt daarbij 't allereerst *De legende van Theophilus* in aanmerking. Hiervan werd eerst, naar een handschrift uit Triër, in 1853, het laatste deel en werden een jaar later (1854) naar een hs. uit Stockholm en een uit Halberstadt, door Hoffmann von Fallersleben de verdere gedeelten in 't Plat- of Nederduitsch aan 't licht gebracht. Deze stukken werden in 1858, te Gent naar een hs. der vijftiende eeuw, voorkomende in de nalatenschap van van Hulthem, door Blommaert, in 1882 door Verdam opnieuw bewerkt; en onlangs door Johannes Wedde (1888) in nieuw Hoogduitsch als een *Faustdrama des deutschen Mittelalters* (3).

(1) Van Geo. Lickl (1815), Friedr. Methfessel (1807 †), H. Meyer († 1831), L. Spohr († 1859), Jos. Strausz (1814), Ign. Walter, Gounod, Boito, Ed. Lassen, H. Zöllner, R. Schumann.

(2) Gaedertz, *Das niederd Schauspiel*, II, 98, 125, vlgg.

(3) Hamburg, bij Hermann Grüning.

De sage van Theophilus, die een verbond sloot met den duivel, maar door de voorspraak der H. Maagd Maria zijne zaligheid herwon, klimt op tot het begin der negende eeuw. Blommaert noemt deze sage de eerste tak, waaruit de verhalen van Faust zijn gesproten. Andere schrijvers hebben Don Juan met de Faustsage in betrekking gebracht, en, gelijk gezegd is, de twee personaadjes in sommige kunstwerken versmolten.

Anderen weder hebben Faust bij den toovenaar (*El mágico prodigioso*) van Calderon vergeleken. Men heeft ook Faust nevens Manfred willen stellen; dan naar eenen Portugeeschen Faust gezocht in het leven van den Franciscaan Gil, wiens geschiedenis in 1788 is uitgegeven. Men heeft eenen « Nederlandschen Faust » geschreven. Hiermede is voorzeker Theophilus bedoeld (1).

Men zou ook zeer goed den *Homulus* van Petrus van Diefst eene soort *Faust* of *Don Juan* kunnen noemen.

Men heeft Ahasverus bij Faust vergeleken, eenen Poolschen, eenen Turkschen, eenen Hongaarschen Faust beschreven, enz. enz.

Voor Nederland komt de geschiedenis van Marieken van Nimwegen, die zeven jaren met den

---

(1) *Der Faust der Niederländer*, 1816. 'k Heb dit werkje overal opgespoord maar niet kunnen vinden. Het komt voor in eenen catalogus van Hartung, te Leipzig, n° 455, in 't jaar 1876.

duivel omging, nog aan die van Faust het naast, ofschoon de beteekenis dezer sage slechts oppervlakkig bij die van Faust, den hoogmoedigen wijsgeer, is te vergelijken. Ook in de *Roman de Rou* of *de Rollon* ziet men eenen bisschop met den duivel verkeeren, waar hij *Thor* wordt genoemd (v. 9720), enz.

Ik voor mij zie niet veel heil in dergelijke vergelijkingen. In de christelijke wereld werd ten allen tijde de duivel als de pachter van al wat boos is, nevens het menschelijk geweten aangenomen, en aan hem de macht toegekend met den mensch in nauwe betrekking te treden.

Daarbij streeft, zucht en smacht elk van ons steeds naar klaarheid en waarheid omtrent het onzichtbare; de eene doet dit met wat minder hoogmoed dan de andere. En zoo zou men het verhaal van Mozes over Adam en Eva, door tusschenkomst des duivels naar de kennis van het bovennatuurlijke strevende, het oudste voorbeeld eener Faustsage kunnen noemen.

Verder wordt dan het oudste schriftelijk verbond met den duivel vermeld in het leven van h. Basilius, aartsbisschop van Cäsaræa, in Cappadocië (328-379), geschreven door Amphilochius van Cyzicus, in de 9e eeuw. Het verbond werd gesloten door den dienaar des senators Proterius. En het vroegste voorbeeld van een met bloed geschreven acte vinden wij in het mirakelspel van Theophilus in de 13e eeuw. Welke punten van overeenkomst

daarin ook te vinden mogen zijn, Faust is en blijft eenvoudig een hoogmoedige en zinnelijke bedrieger, die, met of zonder tusschenkomst des duivels, zijne kunststukjes meermalen op oneerlijke wijze heeft uitgevoerd. Het is vooral aan den geest van den tijd, waarin hij leefde, en aan het vertrouwen op zijne gelukster, dat hij zijnen naam heeft te danken.

Ten slotte blijft mij nu nog de heeren boekbewaarders van Antwerpen, Gent en Leiden voor hunne bereidwilligheid te danken, zonder welke ik van menig zonderling boekske betreffend onzen beroemden « doctor » zou verstoken geweest zijn.

Zitting van 26 Februari 1890.

Aanwezig : de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Jhr. N. de Pauw, G. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou, A. Janssens en A. Prayon-van Zuylen, briefwisselende leden.

Door de heeren H. Claeys, S. Daems, A. de Vos, J. Obrie, L. Roersch en L. Schuermans, werkende leden, is bericht gezonden dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen.

Nadat de bestendige secretaris het verslag heeft gelezen over de voorgaande zitting, dat zonder aanmerkingen wordt aangenomen, deelt hij de titels mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Deel XLIII.

Annuaire de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1890.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts, 1889, Nr 12, en 1890, Nr 1.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire. 1889, Nrs 3 en 4.

Biographie nationale. 10e deel, 3e aflevering.

Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle. De negen eerste jaargangen.

De Vlaamsche Kunstbode. 19e jaargang.

JOAS LAMBRECHT, *Néderlandsche Spellynghe uutghesteld by vrághe ende andwoorde*. 8°.

Oude Nederlandsche Liederen; melodieën uit de Souterliedekens, uitgegeven met inleiding, aanteekeningen en klavierbegeleiding door FL. VAN DUYSE. Eerste deel, 8°.

Werken van Zuster Hadewijch. I. Gedichten, 1e en 2e stuk. 8°.

Het klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel, verzameld en uitgegeven door V. VAN DER HAEGHEN. 8°.

Vanwege den heer N. de PAUW :

Dernières découvertes concernant le docteur solennel Henri de Gand, fils de Jean de Tailleur (Formator ou De Scheppere). Brussel, 1889, 8°.

Vanwege den heer L. MATHOT :

De troebele Tijd. België onder de Fransche republiek, 1792-1799. 8°.

Jozef II en zijne regeering in België. 16°.

Het Davidsfonds. Letterkundig maandschrift

van de Antwerpsche afdeeling. 1e en 2e jaargangen.

Vanwege den heer K. STALLAERT :

Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche oorkonden. 7e aflevering (*gemoete-houwaert*).

Vanwege den heer A. DE CEULENEER, hoogleeraar :

De bespreking van het Wetsontwerp over het hooger onderwijs en het Vlaamsch in de Kamer. 8°.

Namens de « Liberale Vlaamschgezinden van Brussel », een exemplaar van een *Open brief aan de Heeren Volksvertegenwoordigers Buls, Janson en Lippens.* Brussel, 1890.

Vanwege de *Société d'Histoire et de Géographie* aan de Hoogeschool van Luik :

Twee exemplaren van het *Bulletin* dezer vereeniging (1890).

Vanwege het *Historisch Genootschap*, te Utrecht :

Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. 1e deel, 8°.

Journalen van Constantijn Huygens, den zoon, van 21 *October* 1688 *tot* 2 *September* 1696. Eerste en tweede deel, 8°.

Vanwege den heer LOOTEN, hoogleeraar te Rijsel :

Étude littéraire sur Vondel. Rijsel, 1889, 8°.

Briefwisseling

De bestendige secretaris maakt de vergadering bekend, dat de Academie sedert de maand December 1889 het verlies heeft te betreuren van twee harer buitenlandsche eereleden, namelijk van de heeren Dr. J.-J. ten Kate en Ignaas de Coussemaker. Een bericht aangaande het afsterven van beide verdienstelijke mannen werd der Academie niet toegezonden; alleenlijk ontving zij een afdruksel van de lijkrede, uitgesproken bij het graf des heeren de Coussemaker, en getiteld : *Paroles prononcées à Bailleul le lundi 20 janvier 1890 sur la tombe de Monsieur H.-I.-J.-L. de Coussemaker, vice-président du comité flamand de France, par* M. ALEXANDRE BONVARLET, *Président de la société.* — De bestendige secretaris drukt de meening uit dat de Academie den grooten Noord-Nederlandschen dichter en den verdienstvollen schrijver uit Fransch-Vlaanderen zou dienen te herdenken met een levensbericht in een der eerstvolgende *Jaarboeken.*

De vergadering, dit voorstel bijtredende, gelast den heer G. Gezelle met het opstellen der levensschets van den heer de Coussemaker, en den heer Micheels met die des heeren ten Kate.

Verder wordt aan de vergadering bekend gemaakt dat de heer Smitz-van Acker, beeldhouwer te Eekloo, de Academie vereerd heeft met een door hem vervaardigd, en, naar de getuigenis van bejaarde Eekloo-

naren, zeer gelijkend borstbeeld van den dichter K.-L. Ledeganck. — Het bestuur der Academie zal den edelmoedigen kunstenaar voor deze zeer gewaardeerde gift haren dank betuigen.

Bestendige Commissiën.

Door den heer Th. Coopman wordt een beknopt verslag uitgebracht over het verhandelde in de zitting der Commissie voor nieuwere Taal en Letterkunde, welke onmiddellijk vóor de maandelijksche algemeene vergadering plaats had. Dit verslag luidt als volgt :

Waren aanwezig : de heeren Dr. Hansen, voorzitter, E. Hiel, J. Micheels, Dr. A. Snieders, leden, Th. Coopman, secretaris.

Na goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting werd een voorstel met toelichting van den heer S. Daems, betreffende de heruitgave der XVIIe eeuwsche vertaling van BOËTIUS *de Consolatione philosophiae*, door ADR. DE BUCK, besproken en gestemd.

De commissie beslist de Koninklijke Vlaamsche Academie te verzoeken :

1° De toelichting van den heer Daems te willen opnemen in de eerstvolgende aflevering harer *Verslagen en Mededeelingen*.

2° Het bedoelde werk te willen uitgeven als eene eerste bijdrage tot de ontworpene *Bloemlezing uit de XVIIe en XVIIIe eeuwsche schrijvers.*

Namens de commissie van toelichting voor de *Vak- en Kunstwoorden*, samengesteld uit de Heeren Coopman, Hansen, Obrie, Prayon, wordt door het eerstgenoemd lid een verslag uitgebracht dat in de eerstvolgende zitting der commissie voor Nieuwere Taal en Letterkunde zal besproken worden.

De heer Bestuurder raadpleegt de vergadering over het voorstel der gezegde commissie aangaande het drukken van des heeren Daems toelichting, hetwelk bereids wordt aangenomen. Wat het voorstel nopens de uitgave van De Buck's overzetting betreft, daarover zal de Academie in de eerstvolgende zitting uitspraak doen.

Vanwege de Bestendige Commissie voor Middelnederlandsche Taal en Letterkunde wordt aan de vergadering medegedeeld, dat zij besloten heeft de uitgave voor te stellen der vertaling van FROISSART's Kroniek van Vlaanderen, vertaald door GERRIT POTTER VAN DER LOO, in den zin, aangeduid door jhr. N. de Pauw in zijn verslag, ter vorige zitting medegedeeld De tekst zou opgehelderd worden door uittrekselen uit de rekeningen der baljuws en uit de kroniek van Brugge (nr 437), welke bijlagen geraamd zijn op 150 bladzijden.

De heeren Gezelle, Micheels en Van Droogenbroeck leggen het door hen opgesteld verslag neder over de eerste aflevering der heruitgave van

het *Grand Dictionnaire national français-flamand et flamand-français*, door J. VAN DE VELDE, namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs ter beoordeeling aan de Academie gezonden. — De verslagen der heeren beoordeelaars zullen onmiddellijk den heer Minister worden overgemaakt.

Dagorde.

De volgende prijsvragen worden aangenomen voor 1891 :

EERSTE VRAAG.

Oudgermaansche Taalkunde.

De geschiedenis van den infinitivus in de Oudgermaansche dialecten.

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Welke is de rol, die in het middeleeuwsch drama wordt toegewezen aan het booze beginsel, *onder den naam van* Lucifer, Satanas, Sinnekens *enz. Wat zijn daarvan de algemeene en, in sommige werken, de bijzondere karaktertrekken?*

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

PRUDENS VAN DUYSE *beoordeeld als taal- en letterkundige.*

VIERDE VRAAG.

Geschiedenis.

De geschiedenis van het gebruik der Nederlandsche taal in het lager, middelbaar en hooger onderwijs in België, van 1830 *tot heden.*

De schrijver zal de officiëele oorkonden : wetten, koninklijke en ministeriëele besluiten, omzendbrieven, programma's enz. bekend maken, ontleden en des noods toelichten

Buitengewone Prijskamp voor 1890.

Een gedicht ter gelegenheid van de 25e verjaring der troonsbeklimming van Z. M. Leopold II.

VOORWAARDEN.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

Eene belooning van 600 franken, ofwel een gouden gedenkpenning van gelijke waarde, zal gegeven worden aan den schrijver van elk bekroond werk.

De mededingende handschriften over de vier eerste onderwerpen moeten ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) *vrachtvrij* ingezonden zijn vóór den 1 Augustus 1891. Het uiterste tijdstip voor het inzenden des gedichts is bepaald op 15 Juni 1890. De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

De Academie eischt voor de prozawerken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, zouden aanduiden. — Zij meent den mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de mededingers, te hunnen koste, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

Voorstel tot herdruk eener vertaling der XVIIe eeuw van **Boëtius'** « *De Consolatione philosophiae,* » *door* ADR. DE BUCK, door den heer S. DAEMS.

Eens schonk de zangster der *Madelieven* aan PRUDENS VAN DUYSE een werkje zoo onbekend om zijne zeldzaamheid en zoo merkwaardig om zijn gehalte, dat de geleerde en dichterlijke archivaris het, eenige jaren later, in het *Taelverbond* (1) afkondigde onder den aanlokkenden titel van « Een Lettervond ».

Dat gewrocht is de « *Troost-Medecijne-wynckel der zedighe wijsheyt, voormaels in den kercker beschreven in 't latijne / tot versoetinghe sijns lijdens / Door* SEVERINUS MANLIUS TORQUATUS BOËTIUS, *Roomschen Borghemeester* : *Nu vertaelt / tot yghelijcks Troost ende Leeringhe / door* D. ADRIANUS DE BUCK, *Canonick Norbertijn der vermaerde Abdye van Sint' Niclays binnen Veurne, Pastor van Zoutenay en Egghewaerscappel.* — Te Brugghe, bij Lucas vanden Kerchove, geswooren Boeck-drucker woonende in de Breydel-straet, in S. Anthuenis. — 1653. » En het is ditzelfde werk, dat ik de Commissie der nieuwere Letterkunde voorstel uit te geven als eerste deel harer Bloemlezing uit de schrijvers der XVIIe en der XVIIIe eeuw.

---

(1) Jaargang 1853, Afd. *Geschied. Tael- en Oudheidkunde,* bl. 23-38.

In VAN DUYSE's artikel straalt de spijt door, die hij gevoelde, omdat dit lettergewrocht zoo onbekend was en zoo weinig genaakbaar om zijne zeldzaamheid (1). Immers, na reeds verscheidene uittreksels gegeven te hebben, zegt hij : « De gedachte, dat het altijd weinigen Nederlanderen zal gelukken, dit merkweerdig letterwerk in de handen te krijgen, en het genot te smaken, dat ik kende, toen 't mij over eenige jaren door de Dichteresse van Dixmuide werd geschonken, beweegt mij nog een paer plaetsen af te schrijven » (2).

Om u te overtuigen, Mijne Heeren en Hooggeachte Medeleden, van de degelijkheid des werks, ware er niets eenvoudiger en tevens gepaster dan u geheel de studie, door Van Duyse er aan gewijd, hier voor te lezen. Doch ik acht het overbodig, en vergenoeg mij, tot tijdsbeparing, u enkel in bondige woorden zijn gevoelen over — ik zei beter zijne ingenomenheid met DE BUCK's lettervrucht mede te deelen.

Voor hem is, namelijk, — zooals hij het reeds van den beginne verklaart - de Veurnsche

---

(1) In eene schriftelijke nota, op het schutvel van het hem behoorend exemplaar, dat thans in mijne handen is, teekent de boekliefhebber Burggraaf de Jonghe aldus aan : « Adrien de Buck... n'est pas mentionné dans la plupart des biographies et bibliographies belges... Il est cependant mentionné dans PACQUOT... WAGHENAERE... PACQUOT ignorait si l'ouvrage de De Buck avait été imprimé... »

(2) T a p., bl. 32.

kanünnik een man, « die wellicht den vlaemschen dichteren van dien onvruchtbaren tijd den letterpalm kan betwisten, ofschoon hij den schrijvers van geschiedenissen der nederlandsche Letterkunde, van critischen of biographischen Woordenboeken onzer dichters, of van bloemlezingen uit dezen, geheel en al onbekend is gebleven, en wel zooverre dat wij zijnen name bij geenen enkelen nederlandschen schrijver hebben aengetroffen » (1). En, na hem meermaals tegenover den bekenden volksdichter Poirters gesteld te hebben, sluit VAN DUYSE zijn artikel met de volgende woorden : « DE BUCK's proza is zuiver en gemakkelik. Hij verdient, wegens zijne dichterlijke tael, byna eene plaets nevens JUSTUS HARDUYN, wiens *Goddelicke Zuchten* tegen ZEVECOTE's gedichten mogen monsteren, al geve WILLEMS deze den naem van Prins der belgische dichters. Na dit alles vragen wij : Is het waer, zoo als men 't heeft beslist, dat POIRTERS de verdienstelikste vlaemsche dichter van 't midden der XVIIe eeuw is ? Ik durve 't betwijfelen; een ander doe hier uitspraek ».

Ook, al eischt hij voor den dichterlijken

---

(1) T. a. p. bl. 23. — VAN DUYSE heeft hier echter PH. BLOMMAERT over 't hoofd gezien, die in het *Belgisch Museum* (1838, Deel II, bl. 362) over DE BUCK spreekt en zegt : « Zyne schriften moeten zoo wegens zuiverheid van tael, als sierlyke uitdrukking en gemakkelyken versbouw, voor die van den beroemden DE SWAEN niet onderdoen. »

Norbertijn wel niet « het hoogste voetstuk », toch wil hij hem — en « ten rechte » zegt hij — « na twee eeuwen, niet te min op eene uitstekende eereplaets stellen ». Zijns « dunkens ligt DE BUCK's verdienste daerin, dat hij veelal met stouten dichterlijken woorden, waervan hij eene rijke keus bezit, weet over te brengen, terwijl ook zijn ongebonden stijl voor ons in zijner vlaemsche eigenaerdigheid, vrij wat meer belang heeft dan GARGON's (1), maer al te zeer met eenen schoolvosstaerte *geschuimde* stijl ».

VAN DUYSE's gunstig oordeel en ja bewondering voor den Veurnschen dichter staan hier niet bij stil. Na eenige uittreksels, zonder stelselmatige voorkeur uitgekipt — « alles » toch, zegt hij, schijnt ons hier van eene en zelfde gehalte » — roept hij uit : « Dunkt het den lezer niet, dat na twee eeuwen de lauwerkrans des veurnschen Norbertijners nog groent? Menig dichter of rijmschrijver van onzen tijde zou zich zulker verzen toch niet moeten schamen. » En vervolgens geeft hij — « aerdigheids en misschien rechtvaerdigshalve », zoo luidt het — naast eene vertaling van DE BUCK, de bewerking van hetzelfde Boëtiaansch metrum door... niemand anders dan den befaamden Bilderdijk (2), en sluit de aanhaling

---

(1) GARGON gaf te Amsterdam in 1703 eene vertaling van *Boëtius* uit.

(2) BILDERDIJK, *Kompl. Dichtw.* IV, 389.

met het oordeel, dat « de behoorlike afstand van tijd en plaets in 't oog gehouden, » hem « De Buck's verzen die van BILDERDIJK niet onwaerdig » schijnen. Vast wel geen geringe lot!

« Maer wat ongewoon is, » zoo gaat onze dichter-archivaris, een weinig verder, voort, « wat ongewoon is in dien dagen van volks- en taelverval, waerin pater POIRTERS het zinnebeeldige in zedelijke en devote rijmen uitputte, is dat de stijl van DE BUCK zich in eenige navolgingen tot eene lyrische vlucht verheft. »

Doch genoeg reeds, MM. en Waarde Medeleden, om u, onder VAN DUYSE's geleide, te laten beslissen. Duldt enkel, dat ik u ten slotte een paar uittreksels voorleze, om uw eigen oordeel te strijken over de ongedwongen taal, over den afwisselenden en fikschen versbouw, over de beeldrijkheid en dichterlijkheid van opvatting en ontboezeming, die onzen vertolker kenschetsen. Ik ben zeker, dat uw eigen gevoelen met dat van den kieskeurigen dichter van Dendermonde zal instemmen.

Hier hebben we DE BUCK's tweede vertaling van het vierde gedicht des eersten boeks, ik zeg : tweede vertaling; want meermaals worden — « als 't ware al spelend, » schrijft VAN DUYSE — de gedichten tweemaal en in verschillend metrum nagevolgd :

Die eenmael heeft gheleert in rijckdom niet te swellen,
In armoe sijne ziel met droefheyt niet te quellen,
Maer blijd' is van ghemoedt;
Die in het koudt, en heet, in vreughden, ende smerten
Eenparigh is van herten,
Is hoogher in gheluck dan eenigh Prince doet.

Die kan in eenen staet bewaeren bee sijn ooghen,
En een verstaelde borst aen de Fortuyne tooghen,
'T zy dat ze vleyt of woedt,
Alsulcken mensche zal altijdt op haere baeren
Oock zonder vreese vaeren,
En buyten allen anxt beschimpen haere vloedt.

Laet d'ongheruste zee sich heffen uyt de gronden,
En met haer bracke schuym beslymen d'hooghe ronden
Van 's Hemels blaeuwe kleedt;
Laet Gibel roock en vyer tot in de wolcken voeren;
Sijn herte, zonder roeren,
Blijft als een bergh gherust, en vry van alle leet.

Den blixem kan sijn brandt wel opder aerden worpen,
Vernielen bergh en dal, ja steden ende dorpen
In koolen doen vergaen;
Den donder kan een rots wel scheuren in twee sticken;
Maer, sonder te verschricken,
Die vry van herten is, blijft in de ruste staen.

Al doet den fellen Mars wanhopen veele sinnen,
Nochtans en kan hy niet ontrent de schanse winnen
Daer vryen moet ghebiedt;
Den will', den vryen wil gaet boven alle berghen,
En derf de wreedtheydt terghen,
Hy vindt in 't suere soet, en blijdschap in verdriet.

Wat vreest het aerme volck des weirelts stranghe mannen,
Die maer het enckel lijf en dooden, ofte bannen,
Maer d'edel ziele niet?
Hun sinneloose macht in slechte menschen ooghen
Schijnt wel van groot vermoghen;
Maer aen een kloecke borst is 't een verdweende riet.

---

(1) 1° Boek, IVe Gedicht, 2e vertaling.

En wilt op aerde noyt iet hopen of begheiren,
Wilt uyt u zielen-huys ghevaer, en vreese weiren,
Staet als een vaste rots;
Ghy zult de swacke nijdt, en alle d'aerdsche sotten
Belachen en bespotten,
En schimpen overluydt met hun verwaende trots.

Maer die eens d'hope laet in sijn ghedachten woonen,
En gaet in sijn ghelaet een bleecke verwe toonen,
Hy schudt sijn wapen uyt,
Hy smeedt de boeyen self, en vlecht de vrome banden,
Om met gebonden handen
Te roeyen als een slaef op der Fortuyne schuyt (1).

« Welke rijmregelen des schrijvers van 't drie-en-dertig malen herdrukte *Masker van de wereld* zal men » hier tegen « stellen? » vraag ik met VAN DUYSE. En met hem bid ik : « men sta mij toe, hier nog een ander fragment, in den beschrijvenden trant, bij te voegen... Het behelst eene dier breede perioden, welke zich stroomsgewijze uitzetten, en die men in menigen schriften der rijmschrijvers, die hunne bron maer dropjen by dropjen uit laten lekken, vruchteloos zoude zoeken (1). »

Den desen, wiens ghepeyns hier voortijdts plaght te mercken
Den grondt, en het bescheydt van alle wonder wercken,
Die Godt den Heere maeckt in 's weirelts groot beslagh,
Den desen, wiens bedenck de wel-ghedoken spinden
Van haghel konde vinden,
En wiste waer den rym verholen ligghen magh;

---

(1) T. a. p. bl. 36. — Ik vang mijne aanhaling aan twee strofen vóór die bij VAN DUYSE.

Den desen, die den loop, het daelen en het rijsen,
'T ghesichte, kracht, en aerdt der sterren konde wijsen :
Die wiste waer de locht haer reghen-vat bewaert;
Die met den gheest doorgingh de kuylen en speloncken,
De welcke felle voncken
Van swavel ende vyer, neerspauwen opder aerd';

Den desen, die wel eer door-wandelt heeft de bane,
Waerdoor in elcke nacht de wanckelbare mane
Met haer sneeu-witte peirdt, en silver wielen vlieght,
Die door haer stille glans verlicht de sware lommer,
En weirt den druck en kommer,
Uyt 't herte vanden mensch, die sy in slaepe wieght;

Den desen, die wel eer met d'ooghe konde meten,
Hoe verre dat van ons Saturnus is gheseten,
Hoe hooghe dat den Beyr, en 't seven-sterre gaet;
Die wylen met den gheest reedt op den Sonne-waghen,
En sagh, hoe dat de daghen,
Door dit gheweldigh vyer ontfanghen hun ghelaet;

Hy, die oock wiste, waer den kercker is gheleghen,
En 't afgeschoven hol, waer uyt de winden pleghen
Te waeyen op de zee, met yselijck ghedruys;
En waerom dat de son haer aenghename straelen
Gaet inden Oosten haelen,
En daelt ontrent den nacht in 't Weste water-huys;

Die wiste, welcken gheest ghestadigh, onghebonden
Doet draeyen metter handt des hemels groote ronden,
En als een ure-werck eenparelijck beroert;
Wie dat het diere goudt doet groeyen in sijn aders;
Wie dat de snelle raders
Van de planeten al door hunne straete voert;

Wie dat den Lente-tijdt van blommen, ende kruyden
Een blijde moeder maeckt, die Auster van het Zuyden
Met sijn onnoosel blaes, en laeuwen adem broedt,
Die Titan, wiens ghesicht dan heele soetjes blakert,
Met sijne straelen bakert,
En die de koele nacht met dauwe-tranen voedt;

Den desen, die wel eer door-grondt heeft d'eyghen reden,
Waeromme dat den Herft komt çierigh in-ghetreden,
Met druyven overlast, en droncke van den wijn,
Als Titan nu begint de Waghe te door-rijden,
Wanneer aen alle zijden
De tacken door de vrucht gants neer-gheboghen zijn;

Den desen, wiens vernuft, en roo schaerlaken keirel
Blonck in het Roomsche rijck ghelijck een klaere peirel
Doet in het geele gout, die schijnt nu min als niet;
Sijn lof, en eere light gheworpen heel ten onder
Door slaghen vanden donder,
Die ramp-fortuyne-nijdt uyt haere muyle schiet.

,T schijnt dat sijn manlijck hert verloren heeft de schansen
Van een Romeynsch gemoet; men siet geen vlamme glansen
Ghelijckmen eertijdts plagh van wijsheyt en verstant
Sijn hooft en necke staen gheboghen door 't ghewichte,
Ja zijn beweent ghesichte
En werpt zijn ooghe niet dan op het dwase landt. (1)

Ten slotte geve ik eene brok der eerste *prose* van het eerste boek, waarin Boëtius de verschijning der Wijsheid verhaalt. Zij diene tot staal van al het overige :

Als Ick dese saecken aldus by my-selven overleyde, ende mijn treurigh beklagh meynde te gaen stellen in geschrifte, my dochte, dat ick boven mijn hooft sagh eene seer treffelijcke Vrauwe, vol majesteyts, met brandende oogen, in klaericheyt verre overtreffende den ghemeynen glans der menschelijcke ghesichten. Haere verwe was boven maten levendigh, gheensins vervallen door ouderdom, hoe wel haere schoonicheydt ghenoegh te kennen gaf, datse van een ander eeuwe, dan d'onse, was. De grootheydt haers lichaems was wonderlijck twijffelachtigh om kennen ende seer ver-

(1) 1 Boek, 2e ged. 2e vert.

schillende van haer-selven; want som-wijlen vertoonde sy haer in eene lenghde overeen-komende met de ghemeyne ghestaltenisse der aerdsche menschen : ende korts daer naer, op eenen ooghen-blick. scheense met haer hoofdt den Hemel te ghenaecken : 'twelcke, als sy het somtijds noch wat hoogher verhief, sy en gingh niet alleenlijck te boven d'alder-verhevenste sterren van het firmament, maer ontweeck oock het ghesichte van alle menschen, die naer haer waeren kijckende. Haere kleederen en waeren niet min wonderlijck ende konstigh van maecksel, dan kostelijck van stoffe, door dien (ghelijck ick achter-naer van haer selve verstaen hebbe) dat sy de selve met haere eyghen handen gheweven hadde. Dan de schoonicheydt deser kleederen was, ghelijck de beroockte beelden, een luttel verduystert, door den versuymden ouderdom.

Inden nedersten kant van haeren rock was inghewrocht tusschen het borduersel een Π, ende inden oppersten een Θ, tusschen welcke twee letteren, op de ghelijckenisse van leederen, sommighe trappen gheteeckent stonden, door de welcke men clemmen konde van d'onderste letter naer de bovenste. Dit schoone kleet nochtans scheen gescheurt te hebben gheweest met gheweldt door d'handen van sommighe roeckeloose menschen, de welcke wech ghedraghen hadden soo groote stucken, als het m[illegible] ghelijck was. Dese deftighe Godinne droegh in haere rechter handt eenighe tafelboecxkens, ende in de slinker handt een scepter. Dese, soo licht als sy by my ghewaer wierdt de Godinnen der Poëterije, ende verstont, dat sy my rijmen waren dichtende volghens de gheleghentheyt mijnder droefheyt, wierdt als wat ontsteken met gramschap, ende naer een korte wijle uytberstende inde naer-volghende woorden, bestondt aldus tot de zelve te spreken met een deftigh ghelaet, ghemengelt met een statighe strafficheydt : Wie heeft (seyde sy) toe-ghelaeten aen dese schaemteloose vrauwen by desen siecken te komen ghemerckt dat het gheensins in hunne macht en is hem bequame remedien te gheven tot sijne sieckte, maer alleenelijck de zelve te voeden met ghesuyckerde ende naer het honich smakende fenijnen? enz.

Ja, en zoo voorts; want VAN DUYSE's bevoegd-

heid, en uw eigen oordeel, welke ik — ter uitsluiting van mijne persoonlijke bewondering — alleen wilde inroepen, zullen reeds volstaan — ik ben er zeker van — ter aanvaarding van mijn voorstel, het werk, dat overigens slechts een boekdeeltje uitmaakt van 318 bladzijden in-16, voor het proza met groote Gothische letter gedrukt, in zijn geheel heruit te geven.

Zitting van 19 Maart 1890.

Aanwezig de heeren E. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, F. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou en A. Prayon, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid, de heeren L. Schuermans, werkend lid, en H. Sermon, briefwisselend lid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, en legt over de

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

De Werken van J. van den Vondel, uitgegeven door Mr. J. van Lennep. 1641-1642.

Argentina, zijnde eene beschrijving der Argentijnsche Republiek enz., door C.-H. en A.-F. MARICHAL. Brugge, 1889, 12°.

Vanwege den heer G. DE DEKEN, te Brussel :

De Antwerpsche Vlaamsche Muziekschool « Koninklijk Vlaamsch Conservatorium. » Eenige volzinnen uit een breedvoerig Verslag. Antwerpen, 1889, 8°.

Koninklijk Vlaamsch Conservatorium (de Fransche vertaling van het voorgaande). Ibidem, 8°.

Vanwege den heer H.-E. MOLTZER, buitenlandsch eerelid der Academie :

Feestbundel ter gelegenheid zijner veertigjarige ambtsbediening op den 28 *November* 1889 *aangeboden aan Matthias de Vries door zijne leerlingen.* Utrecht, 1890, 8°.

Briefwisseling.

Bij brief van 10 Maart 1890 betuigt de heer Minister van binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zijnen dank aan de Academie, inzonderheid aan de heeren Gezelle, Micheels en van Droogenbroeck, voor den ijver en de nauwgezetheid waarmede, op zijn verzoek, de eerste aflevering van het *Grand Dictionnaire national français-flamand*, door gemelde Leden werd beoordeeld.

De heer G. de Deken, te Brussel, verzoekt, bij een schrijven van 17 Maart, dat de Academie haren invloed zou gebruiken bij het Staatsbestuur om de Antwerpsche Muziekschool tot Koninklijk

Vlaamsch Conservatorium te verheffen. Op voorstel van den heer Bestuurder zal het bureel in dezen zin schrijven aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

Commissiën.

De heer bestuurder verleent het woord aan den heer Coopman, die namens de bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde het volgende verslag mededeelt, aangeboden in buitengewone zitting van 19 Maart :

Waren aanwezig : de heeren Hansen, voorzitter, J. Obrie, ondervoorzitter, Claeys, Daems, de Vos, Hiel, Micheels, Prayon-van Zuylen, A. Snieders, leden, Th. Coopman, secretaris.

Na bespreking en goedkeuring van het Verslag (1) der Commissie van toelichting betreffende de « Vak- en Kunstwoorden », wordt bij eenparigheid van stemmen besloten de Koninklijke Vlaamsche Academie te verzoeken dat stuk op te nemen in hare *Verslagen en Mededeelingen*.

Daarna wordt overgegaan tot de samenstelling van den raad van redactie voor de « Vak- en Kunstwoorden ». Deze zal bestaan uit vijf leden,

---

(1) Voorgelezen in zitting van den 26n Februari 1890.

gekozen in den schoot der « Bestendige Commissie voor Nieuwere taal- en letterkunde ».

Worden benoemd : de Heeren Coopman, De Vos, Micheels, Obrie, Prayon.

Aan dien raad wordt het recht verleend zich zooveel medewerkers uit Zuid- en Noord-Nederland toe te voegen als noodig zal blijken.

Op voorstel van den Heer Daems zal de « Commisie van uitvoering » (1) welke, in zitting van 20n November 1889, belast werd met de *Bloemlezing uit onze XVIIe en XVIIIe eeuwsche schrijvers*, eene voorloopige lijst opmaken van de te onderzoeken werken en ten spoedigste mogelijk bepaalde voorstellen indienen voor wat betreft de wijze van samenstellen en uitvoeren der bedoelde *Bloemlezing*.

De Bestendige Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde neemt aanteekening van verscheidene andere mededeelingen en voorstellen, welke zij in hare e. v. vergaderingen zal bespreken.

---

(1) Samengesteld uit de heeren Daems, de Vos, Micheels en Hansen.

VAK- EN KUNSTWOORDEN.

Verslag aan de heeren Voorzitter en Leden der Bestendige Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde.

In zitting van 20 November 1889 hebt gij ons belast met een voorafgaand onderzoek betreffende de mogelijke stelsels van verzameling en uitgave der Nederlandsche Vak- en Kunstwoorden.

Het beoogde doel is : het samenstellen en in het licht geven van een *Algemeen Nederlandsch technologisch Woordenboek*, bevattende de vakwoorden van alle ambachten, alle beroepen, alle kunsten en wetenschappen — een reuzenwerk, voorwaar, dat vele jaren ernstige toewijding vergen, maar voor onze taal en voor het behoud van ons volkswezen heilzame vruchten afwerpen zal.

De vraag is : hoe die onderneming op touw gezet ?

Het stelsel, dat het eerst voor de hand ligt, is de algemeene bewerking naar de alphabetische orde; maar het geldt hier niet de samenstelling van een *gewoon* woordenboek en derhalve meenen wij dat aan dat stelsel, althans in den beginne, niet kan gedacht worden. Van den eenen kant zouden onvermijdelijk tallooze uitdrukkingen vergeten worden en, van den anderen zou het practisch nut der uitgave, in elk geval het onmiddellijk nut, zoo goed als van geener waarde zijn.

Met het oog daarop en na ernstige overweging komt het ons voor, dat het beste plan ware, voor ieder vak, dat is voor ieder ambacht, voor ieder beroep, voor iedere wetenschap en elken tak daarvan, eerst eene afzonderlijke lijst van woorden uit te geven.

Lijsten van dien aard, door bevoegde personen samengesteld, zouden, in de eerste plaats, zeer volledig zijn; in de tweede, voor het vakonderwijs dadelijk kunnen gebruikt worden, door de heeren leeraars geraadpleegd, en, in elk geval, zeer veel bijdragen tot de uitvoering onzer duur gewonnene Vlaamsche taalwetten van 1878, 1883 en 1889 omtrent het gebruik der Nederlandsche taal in het rechts- en bestuurswezen, en in het middelbaar en hooger onderwijs.

Later, als de commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde of de door haar aangestelde « redactie », al of nagenoeg al de bronnen alzoo zou verzameld hebben, ware het betrekkelijk gemakkelijk het « Algemeen Kunst- en Vakwoordenboek » op te maken : het zou zijn de synthesis van al die afzonderlijke lijsten.

Deze wijze van handelen schijnt ons tevens, als redematige voorbereiding tot het groote werk, de doelmatigste, aangezien uwe Commissie, naarmate de bedoelde afzonderlijke woordenlijsten verschijnen, alleszins beter zal kunnen oordeelen over dezer goede en min goede hoedanigheden, de aldus opgedane ervaring te nutte maken en telkens

gepaste maatregelen nemen om het ontbrekende bij te werken.

Om die redenen veroorloven wij ons dat stelsel aan te bevelen en er eenige beschouwingen bij te voegen omtrent de eigenlijke bewerking èn van de lijsten èn van het Algemeen Woordenboek.

Het is klaar dat de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde in grondbeginsel zal gelieven vast te stellen dat zij zich niet kan inlaten met het uitgeven van woordenlijsten voor bepaalde vakken, die enkel met het spraakgebruik van het een of ander gewest, of liever van deze of gene school zouden rekening houden, d. w. z. dat de Commissie er volstrekt niet op uit is provinciale idioticons uit te geven, maar wel een werk van *algemeen Nederlandsch* belang.

Daaruit volgt natuurlijk dat de opzoekingen niet zullen beperkt blijven bij Vlaamsch-België, maar ook Noord-Nederland begrijpen, al was het slechts omdat onze gemeenschappelijke taal aldaar over het algemeen, bepaaldelijk door de volksklassen, zuiverder wordt gesproken.

Door het gesteld grondbeginsel wordt alle noodelooze *woordensmederij* veroordeeld; uitdrukkingen, die door een langdurig en algemeen verspreid gebruik burgerrecht hebben verkregen, als b. v. *telegraaf*, of die tot de ambtelijke taal behooren, als b. v. *openbaar ministerie*, kunnen niet geweerd worden.

Verder zal steeds de voorkeur worden gegeven

aan reeds door het gebruik in spreek- of schrijftaal geijkte uitdrukkingen, voor zoover, natuurlijk, zij taalkundig juist gevormd zijn en het begrip goed wedergeven. — Niets belet, wel integendeel – dat, waar de gelegenheid zich voordoet, melding worde gemaakt van uitdrukkingen die *vroeger* werden gebezigd, doch nu in onbruik zijn gevallen en nochtans verdienen te herleven.

Thans blijft de vraag : « hoe moet ieder woord behandeld of wat moet voor ieder woord aangeduid worden?

Een al te bepaald antwoord achten wij noch wenschelijk noch mogelijk, omdat, in hoofdzaak, rekenschap dient gehouden te worden met den toestand of beter met de noodwendigheden of vereischten en eigenaardigheden van elk ambacht, van elk bedrijf en van elke wetenschap; doch, mits die gewichtige voorbehouding, meenen wij, als leiddraad, te mogen aanbevelen :

1° de beteekenis van ieder woord, desnoods door goed gekozene voorbeelden toegelicht of opgeluisterd;

2° de afleiding;

3° de plaatsen, waar het in gebruik is;

4° de synoniemen, met opgave van de streken, waar men ze bezigt;

5° indien het een provincialisme geldt, de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;

en ten 6°, naar gelang het pas geeft, nuttig of noodig blijkt, de Fransche, Hoogduitsche, Engelsche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

Ten slotte en volledigheidshalve, hebben wij, in dit verslag, aanteekening gehouden van enkele punten, meestal wenschen, wier bespreking niet rechtstreeks tot de taak uwer Commissie van toelichting behoorde.

Zoo was Dr C. Hansen van gevoelen (1) dat « de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde wel zou doen, voor ieder vak, van een paar standaardwerken, Noord-Nederlandsche dus, uit te gaan, en dan in de nieuwere verzamelingen wel dubbels d. i. synoniemen en nieuwe benamingen op te nemen, doch geenszins zulke die reeds geijkt zijn. Het geheel kon dan later onderzocht worden door de Commissie in vereeniging met vakkundigen, waaronder een of meer Noord-Nederlandsche. Indien men nu samenwerking daartoe verkrijgen konde met een of ander Noord-Nederlandsch officiëel gevestigd geleerd lichaam [*Koninklijke Academie van Wetenschappen, te Amsterdam, Afdeeling taal- en letterkunde, wijsg. wetenschappen*, of *Maatschappij der Nederl. Letterkunde, te Leiden* (niet officiëel)], dan zoude ten slotte iets degelijks kunnen geleverd worden. »

Dr J. Obrie uitte navolgenden wensch :

« Om de woordenlijsten, althans bij het overgaan tot de bepaalde samenstelling der kunst- of vaktaal, inderdaad nuttig te doen worden voor

(1) Brief van 17 Dec. 1889 aan den secretaris-verslaggever.

de *algemeene* Nederlandsche taal, zal daarover het oordeel van onze eereleden de Vries, Verdam enz. ingewonnen worden. »

Door den heer Prayon werd een voorstel ingediend dat luidt aldus :

« De Koninklijke Vlaamsche Academie zal, namens hare bestendige Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde, eenen oproep richten tot al de vakmannen en taalgeleerden van Noord- en Zuid-Nederland, ten einde hunne medewerking aan de ontworpene bij uitnemendheid vaderlandsche onderneming te bekomen. »

Aldus voorgelezen in zitting van 26 Februari 1890, besproken en goedgekeurd, in zitting van 19 Maart.

De Commissie van toelichting :
De Voorzitter,
C.-J. HANSEN.

De Secretaris-Verslaggever,
TH. COOPMAN.

De Leden,
Dr JULIUS OBRIE.
A. PRAYON-VAN ZUYLEN.

De heer de Potter doet volgenderwijze de werkingen kennen der Bestendige Commissie voor Geschiedenis en Bibliographie sedert hare laatste bijeenkomst :

Aan de Commissie werd door hem, in de zitting

van dezen middag, de *Vlaamsche Bibliographie* van 1830 tot 1890 aangeboden.

Dit werk is evenwel verre van reeds volledig te wezen; edoch, voortgaande met het opsporen van allerlei boeken en vlugschriften over allerlei onderwerpen, hoopt de Secretaris, in eene der eerstvolgende zittingen der Commissie, het voorstel te zullen kunnen doen om de zoo zeer gewenschte uitgave der *Bibliographie* van 1830 tot 1890 aan te vangen. Hij verzoekt de medewerking van al de heeren Leden der Commissie, gelijk ook deze zal worden gevraagd van al de Leden der Academie, vooral wat aangaat geschriften van louter plaatselijken aard, welke doorgaans niet bekend worden buiten de gemeente, waar zij het licht zagen, en onder welke er ongetwijfeld zijn die voor de studie der maatschappelijke vraagpunten, voor de plaatselijke geschiedenis en die der zeden en volksbeschaving niet zonder belang zullen bevonden worden.

Ook legt de Secretaris ter tafel het eerste gedeelte van zijn onderzoek naar Nederlandsche, in België geboren schrijvers, wier levensschets deel zal maken van de Vaderlandsche Biographie. Uit oude catalogussen en andere uitgaven de titels overschrijvende van weinig bekende boeken, verzoekt hij zijne geachte Medeleden der Commissie mede een deel dier taak te willen aanvatten. Zeer veel blijft er onder dat opzicht nog te doen; honderden namen zijn nog op te rakelen uit de *Bibliographie gantoise*, door F. VAN DER

HAEGHEN; uit de *Biographie liégeoise*, door DE THEUX; uit de *Bibliographie namuroise*, door DOYEN; uit de *Bibliographie yproise*, door DIEGERICK, vader; uit de *Audenaerdsche drukpers*, door VAN DER MEERSCH. Verder mag men 't voor zeker achten dat er ook Vlaamsche schrijvers zullen worden gevonden in de *Bibliographie tournaisienne*, door DESMAZIÈRES; in de *Bibliographie montoise*, door ROUSSELLE; in de *Bibliographie douaisienne*, door DUTILLŒUL, alsmede bij DE BACKER en RUELENS, *Annales Plantiniennes;* bij C.-J. N(UYTS), in zijn *Essai sur l'imprimerie des Nutius à Anvers;* in de verhandeling over *Jean Steelsius, libraire d'Anvers* (1533-1575); in de *Bibliographie de Mich. Hillenius de Hoogstraten*, te Antwerpen, enz. enz.

De verschillende kloosterorden in België hebben, gelijk algemeen bekend is, een aanzienlijk getal schrijvers opgeleverd, die mede moeten worden opgespoord. Een ijverig Vlaamschgezind lid van ééne dezer heeft zich bereids gelast met het opstellen der lijst van de schrijvers zijner orde. Mogelijk zou eene vraag, in dien zin, aan de oversten der andere geestelijke vereenigingen, niet zonder uitslag blijven, waardoor er kans zoude bestaan een zoo volledig mogelijk werk te leveren.

De heeren de Pauw, Alberdingk Thijm en van Even doen de noodzakelijkheid uitschijnen van de aanwijzing der reeds geraadpleegde bronnen, en der orde, bij het voorbereidend werk in acht te nemen.

Door den heer Génard wordt gevraagd dat de bestendige Commissie voor geschiedenis eene reeks levensschetsen zou opstellen en afzonderlijk uitgeven van de *voornaamste* in België geboren Nederlandsche schrijvers, welk voorstel, naar de meening der Commissie, naderhand in bespreking kan komen.

Nadat de heer Broeckaert bereidwillig de taak heeft aangenomen om uit de verschillige, zoo even vermelde *Bibliographies*, alsmede uit de *Verhandeling over de Nederduitsche Taal- en Letterkunde*, door J.-Fr. WILLEMS, en uit BLOMMAERT's lijst van Zuid-Nederlandsche schrijvers (1), de namen der aldaar voorkomende Vlaamsche schrijvers op te nemen, wordt de zitting gesloten.

Waren aanwezig de heeren L. Mathot, voorzitter, jhr. N. de Pauw, ondervoorzitter, J. Broeckaert, P. Génard, E. van Even, K. de Flou, Fr. de Potter, secretaris.

Dagorde.

De heer H. Claeys, ingeschreven voor eene lezing, bekomt het woord. Hij zegt dat hij, naar aanleiding der Prijsvraag « over den oorsprong der hedendaagsche Belgische Vrijheden », het woord

(1) Voorkomende in de *Nederduitsche Letteroefeningen*, bl. 126-136.

gevraagd had om uit een paar geschiedkundige bladzijden eenige bemerkingen aangaande de uitgebrachte verslagen op te halen en om voor de studie onzer vrijheden eene andere baan te zoeken dan die men eenigszins aangewezen had en die ingeslagen werd.

« Redenen van verschilligen aard (zegt Spreker) hebben in de voorgaande zittingen mijne op de dagorde aangekondigde « mededeeling » verhinderd.

« Nu, op zoo verren afstand van de Januari-zitting, is het onmogelijk geworden de aandacht der Academie op de mislukte prijsvraag terug te roepen, en, daar intusschen reeds de prijsvragen voor 1890 werden vastgesteld, kan het tot niets helpen nog eene stof ter behandeling aan te toonen. »

Hij verklaart dus van het woord af te zien.

Geen ander punt aan de dagorde gebracht zijnde, verklaart de heer Bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 16 April.

Aanwezig de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou, jhr. K. de Gheldere, A. Prayon en H. Sermon, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid de heeren S. Daems, J. de Laet, L. Schuermans en K. Stallaert, werkende leden.

Na lezing van het verslag over de voorgaande zitting, dat wordt goedgekeurd, worden door den bestendigen secretaris overgelegd de

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Gedichten van HILDA RAM.

Eene bladzijde uit de geschiedenis der stad Nieupoort, door EDW. VLIETINCK. Oostende, 1889, 8°.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences,

des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1890. Nr 2.

Nederlandsch Museum, tijdschrift voor letteren, wetenschappen en kunst. 1878-1888.

Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome L. 4°.

Table chronologique des chartes et diplômes imprimés, par A. Wauters. Tome VII, seconde partie, 4°.

Oude Nederlandsche Liederen; melodieën uit de Souterliedekens, met inleiding, aanteekeningen en klavierbegeleiding, door FL. VAN DUYSE. Tweede deel, 8°.

Proef eener geschiedenis der Gemeente Heule, door IVO VAN STEENKISTE. Kortrijk, 1889, 8°.

Geschiedkundig Liersch Dagbericht met talrijke aanteekeningen, door ERN. MAST.

Vanwege den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Antonius-Everardus de Espinosa, XIIe bisschop van Antwerpen, door FREDERIK PÉRIER. *Uit het Fransch vertaald* door mevr. ODILON PÉRIER, geboren WILHELMINA BOOT. Dendermonde, 1872, 8°.

Vanwege de *Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre* : de 3e-4e afleveringen harer *Annales* (jaar 1888).

Vanwege de heeren K. DE FLOU en DE SEYN-VERHOUGSTRAETE :

Het Bargoensch van Roeselare. Een bijvoegsel aan Teirlinck's Woordenboek van Bargoensch, door H. DE SEYN-VERHOUGSTRAETE. Roeselare, 1890, 8°.

Vanwege den heer H. KERN :

Over open en gesloten E, inzonderheid in het Oostgeldersch. (Overdruk uit het *Taal- en Letterkundig Tijdschrift.*)

Vanwege den heer J. GOETSCHALCKX :

Verdraagzaamheid der Protestanten in de XVIe eeuw. (Overdruk uit *het Belfort.*)

Vanwege den heer L.-POL DE VREESE :

Dwalende lichtjes. Een bundel Versjes en Liederen voor Huis en School. Gent, 1890. 12°.

Briefwisseling.

Door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs is een afdruksel gezonden van het nieuw reglement over den postvrijdom, aan de Staatsinstellingen, óok aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, verleend.

De bestendige secretaris deelt het overlijden mede van het buitenlandsch eerelid Dr. M.-F.-A.-G. Campbell. De vergadering verneemt dit nieuw verlies met leedwezen; zij besluit, op voorstel van den heer Génard, die den overleden geleerde eene ver-

diende hulde brengt, dat aan zijne familie een brief van rouwbeklag zal gezonden, en de levensschets van den verdienstrijken man in het *Jaarboek* zal opgenomen worden.

De heer Génard overhandigt het bestuur de levensschets van wijlen Dr. L. Delgeur, bestemd voor het *Jaarboek.*

Bestendige Commissie voor Geschiedenis en Bibliographie.

Namens de Commissie voor Geschiedenis en Bibliographie verzoekt de bestendige secretaris de goedkeuring der Academie voor het ter perse leggen van de voorloopige lijst der namen, welke in de Biographie der in België geboren Nederlandsche schrijvers zullen opgenomen worden. Hij deelt mede dat deze lijst, van nu af veel uitgebreider dan eenige andere voor soortgelijke uitgave, ook zal gezonden worden aan de bestuurders der openbare boekverzamelingen en andere boekgeleerden van ons land, alsmede aan alle personen, die verondersteld zijn nog onbekend gebleven namen of belangrijke inlichtingen te kunnen mededeelen. — De vergadering geeft de gevraagde toestemming.

Lezing.

Zuiverheid van Taal, door J. OBRIE, werkend lid.

De taal is de getrouwe weerspiegeling van het denken, van het leven van een volk : in haar ziet men een volmaakt beeld van zijne beschaving en zijne ontwikkeling. Zij is, zooals Flanor het ergens zegt, « een der kostbaarste schatten, die een volk bezit » (1). Op allen, die daartoe ook maar het geringste kunnen bijdragen, rust dan ook de plicht te zorgen dat die schat voor bederf, voor ontaarding bewaard blijve.

Wanneer nu onze schrijvers in dag- of weekbladen tegen het gebruik van bastaardwoorden in Noord-Nederland ijveren, verrichten zij een goed werk. Taalverbastering is het zeker, wanneer men uitdrukkingen bezigt als daverend *applaus*, *brillante* rede, *hippique* tentoonstelling enz., die men in Noord-Nederland nog maar al te dikwijls aantreft, en die toch zoo gemakkelijk door degelijke, echt Nederlandsche woorden te vervangen zijn. Zulke woorden zijn misschien op hunne plaats in de eigenaardige taal van kermisreizigers

---

(1) *Vlugmaren* door Flanor in *de Nederlandsche Spectator* van 4 Februari 1882, blz. 42 en vlg.

en kwakzalvers, die in het vaak zoo oppervlakkige Fransch steeds een ruimen voorraad hol klinkende, zinledige woorden kunnen vinden, wanneer zij den minder ontwikkelde willen verbluffen.

Onverantwoordelijk is het hoe nog soms in Noord-Nederland vreemde woekerplanten boven gewassen van eigen bodem worden verkozen. Men herinnere zich hoe in Januari 1887 de Amsterdamsche gemeenteraad met 18 tegen 14 stemmen eene wijziging verwierp, waarbij in eene gemeenteverordening SLACHTPLAATS voor *Abattoir* zou gesteld worden!

Toch zou het onbillijk zijn alle Noord-Nederlandsche schrijvers over één kam te scheren. Naast enkelen, die het nog op onze dagen deftig of voornaam vinden, hunne taal met uitheemsche zegswijzen te doorspekken, zijn er velen, die liever op den eigen, rijken woordenschat te gast gaan dan bij den vreemdeling te borgen. Anderen nog zijn er, die op krachtige wijze den strijd aanbinden tegen alles wat de taal zou kunnen bederven (1).

Dat men echter bij taalzuivering op zeer omzichtige wijze behoort te werk te gaan, wordt

---

(1) Onder hen, die zich hierdoor verdienstelijk maakten, behoort zeker in de eerste plaats genoemd te worden Mr. C. BAKE, voor zijne reeks van opstellen, onder den titel *Taalpolitie* in *Noord en Zuid* opgenomen. Ook de *Nederlandsche Spectator* mag in dit opzicht aanspraak maken op de dankbaarheid van allen, die hunne taal waarlijk liefhebben.

hier te lande maar al te dikwijls over het hoofd gezien. Bij het scheppen van nieuwe woorden behoeft men zich vooraf eene zoo duidelijk mogelijke voorstelling der aan te duiden zaak voor den geest te roepen. Op die wijze alléén kan het te scheppen woord de zaak goed uitdrukken. Niet alzoo echter zullen in den regel onze meeste schrijvers, en in de eerste plaats de dienaren van de machtige koningin der aarde — de Pers — er over denken. Zij wanen maar al te dikwijls aan alle eischen te hebben voldaan, wanneer in hun schrijven niet één woord met een eenigszins uitheemschen klank voorkomt. Bij hen rijst niet de vraag welk denkbeeld, welk begrip eigenlijk moet worden weergegeven. Alleen op het uiterlijke wordt gelet : het komt er enkel op aan dat het gebruikte woord Nederlandsch klinke. Met de eigenaardige eischen, die door den geest onzer taal gesteld worden, wordt geene rekening gehouden. Zoo komt men er toe op den duur eene taal te schrijven, die voor een beschaafd Noord-Nederlander ten volle ongenietbaar is. Vandaar dan ook grootendeels de geringe aftrek, dien op enkele uitzonderingen na, onze werken in Noord-Nederland vinden. Daarin toch komen zoovele vreemdsoortige uitdrukkingen en zinswendingen voor dat men, om ze goed te verstaan, soms wel gedwongen zou wezen ze vooraf in het Fransch over te zetten. Hunne zoogenaamde Nederlandsche vertatalingen zijn niet zelden van dat gehalte dat het oorspronkelijke bastaardwoord, hetwelk zij heeten

te vervangen, veel gemakkelijker te verstaan is dan het zoogenaamde Nederlandsche woord. Wat men met den naam van Nederlandsch gelieft te doopen, is dikwijls niet anders dan eene gebrekkige vertaling uit het Fransch in eene tot nogtoe ongenoemde wartaal.

De oorzaak hiervan is dat wij niet, als de Noord-Nederlanders dat fijne taalgevoel bezitten, hetwelk alleen ons tegen het schieten van al die bokjes zou kunnen behoeden. Dat wij niet zoo diep in den geest, in het wezen der taal weten door te dringen, is hoofdzakelijk een gevolg van het onnatuurlijke middelbaar en hooger Onderwijs dat de Vlamingen plegen te genieten, en waardoor zij zoo wat als apen of papegaaien worden afgericht. Opmerkelijk is het dat over het algemeen zij, die op het platte land werden geboren en dus niet zoo vroeg met dat verbasterende stelsel van opvoeding in aanraking kwamen, omdat zij gedurende eenige jaren de dorpsschool bezochten, in den regel veel zuiverder zullen spreken en schrijven, dan zij die van hunne prille jeugd af met het verfranschte middelbaar onderwijs in de steden kennis maakten. Ook in de steden kan men waarnemen dat zij, die eerst de volksschool bezochten, doorgaans hunne moedertaal beter kennen en het dikwijls ook in andere vakken, zelfs in het Fransch, verder zullen brengen dan de kinderen van meervermogende ouders.

Gaarne erken ik dat het gebrekkige van het onderwijs wel als eene verzachtende omstandigheid

voor de tekortkomingen van vele schrijvers mag gelden. Zij behoorden echter niet te vergeten dat de leemten en de gebreken van het door hen genoten onderwijs door zelfonderricht grootendeels aan te vullen en te verhelpen zijn. Ook geef ik gaarne toe dat bij de heeren der pers veel moet worden door de vingers gezien : dikwijls toch worden zij als het ware door stoomkracht voortgestuwd; de tijd ontbreekt hun om lang na te denken over den vorm, waarin zij hunne gedachten willen inkleeden Nochtans zouden zij nooit mogen vergeten dat zij, meer dan wie het ook wezen moge, een overgrooten invloed op de zuiverheid der taal kunnen uitoefenen. En mocht het hun bij hunne vaak drukkende bezigheden wat zwaar vallen zich al te zeer in de studie der beste Noord-Nederlandsche schrijvers te verdiepen, dan toch zouden zij een krachtig hulpmiddel tot vermeerdering hunner taalkennis vinden in het lezen der Noord-Nederlandsche bladen, waarop zij thans wel eens met eene soort van voorname, maar tevens vrij belachelijke minachting nederzien. Lazen onze dagbladschrijvers nu die bladen maar geregeld door, en bepaalden zij er zich niet langer bij daaruit voor het *Gemengd Nieuws* het verhaal van eene brandramp of van een moord te knippen, dan zouden zij wel spoedig leeren beseffen dat zuiverheid van taal niet in den uiterlijken schijn der woorden ligt. Want zelfs een door bastaardwoorden ontsierde volzin kan toch nog in goed Nederlandsch gesteld zijn : ten onzent vergeet men maar al te dikwijls dat niet

alleen de woorden, maar ook de zinbouw een hoofdbestanddeel der taal uitmaakt. Ook in dat opzicht zou dus het lezen der Noord-Nederlandsche bladen zeer nuttig zijn.

Wij bezitten ongelukkig geene algemeene, beschaafde spreektaal. Zoo komt het dat wij steeds denken in die afschuwelijke, met allerlei Fransche zegswijzen en wendingen doorspekte brabbeltaal, die wij, vooral in de groote Vlaamsche steden, dagelijks te hooren krijgen. Bij het beter vertrouwd raken met de echt Nederlandsche schrijftaal zouden op den duur zuivere volzinnen als van zelve uit de pen onzer schrijvers vloeien en niet alleen aan juistheid van uitdrukking, maar ook aan teekenende kracht zou hunne taal oneindig winnen. Treffend is namelijk de verschillende wijze, waarop dezelfde gebeurtenis in een Noord- en in een Zuid-Nederlandsch blad wordt beschreven. Gesteld bij voorbeeld dat de een of ander hooggeplaatste persoon den voorzitter der Fransche Republiek een bezoek heeft gebracht. In het Noord-Nederlandsch blad zal men schrijven : « Bij zijne aankomst *reed hij* dadelijk naar het Elysée, » terwijl dat in het Vlaamsche blad zal luiden : « Bij zijne aankomst *begaf hij zich* dadelijk naar het Elysée. » Beide bladen namen het bericht uit een Fransch blad over, maar het eerste stelde de zaak voor, zooals zij zich werkelijk voordeed : het tweede daarentegen bekommerde zich enkel om het letterlijke wedergeven der Fransche woorden : « *s'est rendu.* »

De taal is ook aan den invloed der natuur-

wetten onderworpen : zij wisselt en verandert gedurig. Ware het anders, dan zou zij ophouden te leven. Met haar is het gesteld als met een eeuwenouden, forschen eik, wien de najaarsstormen telkens doode twijgen en verdorde takken ontrukken, maar die ook in het voorjaar telkens weder met nieuwe, krachtige loten wordt verrijkt. Doode twijgen zijn hier de woorden, die verloren gaan, omdat de denkbeelden, die zij wedergaven, verdwenen of gewijzigd werden, en verdorde takken zijn die uitdrukkingen, welke buiten gebruik raakten, omdat andere van dezelfde beteekenis ze verdrongen.

Vooruitgang van kennis en wetenschap moet noodzakelijk nieuwe denkbeelden, nieuwe begrippen in het leven roepen. Op uitbreiding van het veld der wetenschap volgt natuurlijker wijze uitzetting, verwijding van de grenzen der taal. Zoo ontstaat de behoefte aan het scheppen van nieuwe woorden. Hoe zal nu hierin worden voorzien? Op tweeërlei wijze kan dit gebeuren : uit reeds bestaande woorden zal men nieuwe samenstellingen vormen of men zal het ontbrekende aan andere talen ontleenen. Zoolang nu de nieuwe begrippen binnen den engen kring der geleerden besloten blijven, zal men in den regel tot het laatste middel zijne toevlucht nemen. Met behulp van Latijnsche of Grieksche bestanddeelen smeedt men dan de benoodigde uitdrukkingen. Zeer zeker zouden Cicero of Plato die niet erkennen of verstaan, maar Latijn en

Grieksch werden zoo lang aan de wetenschappelijke doeleinden dienstbaar gemaakt : men wist ze zoodanig te ontleden en aan stukken te knippen, dat daaruit op den duur eene soort van algemeene taal voor al de geleerden der beschaafde wereld werd geboren.

Verkeerd echter ware het te gelooven dat die kunstmatige taal der geleerden een bijzonder eigendom van deze of gene natie zou uitmaken : zij is het gemeenschappelijk erfgoed van alle beschaafde volken. Eerst dan, wanneer eene wetenschap buiten den engen kring harer beoefenaars treedt, wanneer zij ook tot leeken, tot niet-geleerden doordringt, zal doorgaans tot het scheppen van nieuwe, aan de levende taal ontleende uitdrukkingen worden overgegaan. Nu kan het geval zich voordoen dat ook geleerden niet langer vrede hebben met de tot dan toe gebruikte benamingen, omdat zij hun te duister of te ingewikkeld voorkomen, en er dan in slagen in het dagelijksche spraakgebruik woorden te vinden, die de zaak uitnemend weergeven. Een treffend voorbeeld van dergelijke taalverrijking verhaalde mij indertijd ons geleerd medelid, Professor De Vries. Op zekeren dag kwam zijn collega in de scheikunde hem vragen voor hem eens te willen zoeken naar eene goede Nederlandsche uitdrukking voor *geconcentreerd* en *gedilueerd*. Het was hem namelijk niet ontgaan dat zijne toehoorders niet altijd even gemakkelijk het door de vreemde woorden uitge-

drukte begrip wisten te vatten. Met echt Nederlandsche woorden zou dit wel beter gaan, meende hij. Nadat prof. De Vries zich de beteekenis der Fransche woorden duidelijk en volledig had doen verklaren, ging hij de zaak overwegen. Terwijl hij nog hiermede bezig was, werd de koffie opgediend. Eensklaps ging nu een licht voor hem op. In de dagelijksche taal spreekt men gedurig van *sterke* en *slappe* koffie. Welnu, die woorden *sterk* en *slap* beantwoordden volkomen aan de begrippen *geconcentreerd* en *gedilueerd*, waarvoor hij eene passende uitdrukking zocht.

Niet zelden zal zich het verschijnsel voordoen dat op eens — hoe het kwam, weet men niet — een nieuw woord ontstaat, hetwelk de zaak zoo goed en toch zoo eenvoudig tevens uitdrukt, dat men werkelijk er over verbaasd staat dat het niet lang reeds door de geleerden werd gebruikt. Dat woord dankt zijn oorsprong aan het ongeletterde volk, aan hetgeen men noemt de spraakmakende gemeente. Dat het nu de zaak zoo goed voorstelt, komt daarbij dat het volk bij het scheppen van dat woord zich hoegenaamd niet bekommert om het hem misschien gansch onbekende bastaardwoord, maar enkel den indruk weergeeft, dien de zaak op zijn geest maakte.

Het vermogen, dat onze taal bezit om door middel van voor- of achtervoegsels of ook door samenstelling nieuwe woorden te scheppen, schenkt haar die verjongende kracht, welke aan het Fransch

ontbreekt. Vandaar dat terwijl de kunst- en vakwoorden voor een Franschman, die niet eenigszins met de oude talen vertrouwd is, volkomen onverstaanbaar zijn, onze kunst- en vaktaal daarentegen door iedereen, ook door den niet wetenschappelijk ontwikkelde, zoo gemakkelijk verstaan wordt. Terwijl bij voorbeeld in het Walenland of in Frankrijk geen leek op het gebied der kruidkunde het woord ***infundibuliforme*** zal verstaan, kan de eerste Vlaamsche boer de beste zonder moeite begrijpen wat met de uitdrukking ***trechtervormig*** wordt bedoeld.

Sommige wetenschappelijke benamingen van vreemden oorsprong zijn zoozeer met de gewone spreektaal samengegroeid en worden ook door de ongeletterde menigte zoo volmaakt verstaan, dat aan hare vervanging door eigen, inheemsche woorden niet meer te denken valt. Voorbeelden daarvan zijn ***muziek***, ***photograaf***, ***telegraaf***, enz Die woorden, welke bij ons evenals bij de andere Germaansche volkeren door een onafgebroken, dagelijksch gebruik het burgerrecht hebben verkregen, zijn zoo diep in de taal gedrongen dat hunne verbanning al even onmogelijk blijkt te zijn als die van de talrijke woorden der, kerkelijke taal, waaraan wij zoo gewoon werden dat velen wellicht niet eens meer aan hunne vreemde afkomst denken. Dit is o. a. het geval met ***altaar***, ***kansel***, ***klooster***, ***mis***, ***offer***, ***priester*** enz.

Blijft eene wetenschap een gesloten boek voor het volk, dan moet dit noodzakelijk op de ont-

wikkeling harer vakwoorden een verlammenden invloed hebben. Hierdoor is gedeeltelijk te verklaren hoe in de Vlaamsche gewesten de rechtstaal nog in een tijdperk van wording verkeert. Geene andere wetenschap dan de rechtskunde is er wellicht te vinden, waaraan de menigte zoo volslagen vreemd bleef. Van de tallooze, meerendeels noodeloos tijd- en geldroovende vormen, die het den rechtzoekende soms zoo moeilijk maken recht te verkrijgen, heeft de leek niet het minste begrip. Uit het weinige, dat hem van het recht bekend is, blijkt overtuigend dat evenals bij elke andere wetenschap, zijne medehulp bij het scheppen van rechtsbenamingen niet te versmaden zou wezen. Enkele uitstekende uitdrukkingen, die eene vergelijking met de geijkte rechtstermen in Noord- en Zuid-Nederland veilig kunnen doorstaan, mocht ik in den loop mijner ambtspractijk waarnemen. Zijn bij voorbeeld de uitdrukkingen *los* en *vast* goed, die in een gedeelte van Vlaanderen voor *roerend* en *onroerend* goed worden gehoord, niet even juist als de laatstgenoemde woorden (1)?

Nog andere oorzaken werken hier en in het Noorden het bestendigen van de verbastering der rechtstaal in de hand.

---

(1) De uitdrukking *vast*, niet *los* goed wordt ook elders gebruikt. In sommige streken van Noord-Nederland, namelijk in Friesland, gebruikt men ook *vastigheid* in den zin van *vast* of *onroerend* goed.

In de eerste plaats komt zeker het invoeren eener vreemde rechtspleging, die onder het huis van Bourgondië aangevangen, door Keizer Karel den V^de werd voltrokken. Dat tot in onze eeuw de rechtswetenschap in de hoogescholen door middel van het Latijn werd onderwezen, droeg natuurlijk veel bij tot het instandhouden der afschuwelijke bastaardtaal, die ook in Noord-Nederland door het invoeren der Napoleontische wetgeving er zeker niet beter was op geworden. Aan ernstige pogingen tot het verhelpen van dat kwaad had het intusschen niet ontbroken, maar de stem van hen, die het in zijn voortgang wilden stuiten, bleek maar al te zeer die eens roependen in de woestijn te wezen.

Tevergeefs had reeds twee eeuwen geleden de beroemde HUGO DE GROOT in de voorrede tot zijne uitstekende *Inleydinghe tot de Hollandsche Rechtsgeleertheit* de volgende, ook thans nog zoo belangrijke woorden geschreven : « Onze Duitsche moedertael heb ik ook hier, gelijk in de ses boeken, gesogt te vereeren ende te toonen, dat ook deze wetenschap in deselve tale seer wel kan verhandelt worden, waertoe ik mij beholpen heb met vele nu wat ongebruikelijke, dog goede oude Duytsche woorden, die in de oude Handvesten en Keuren bevonden worden : ook eenige woorden door samenvoeging gemaekt, dog zoo dat de sin daervan seer ligt is te vinden. » Wèl beleefde zijne *Inleydinghe* talrijke uitgaven, wèl roemde men hare rechtskundige beteekenis, maar eerst in deze eeuw werd hare hooge taalkundige verdienste naar waarde geschat.

Meer en meer ontstond — in de laatste jaren althans — in Noord-Nederland eene zucht om in het recht, naast juistheid van uitdrukking, ook zuiverheid van taal te behartigen.

Hier te lande, waar men altijd meer op het uiterlijke dan op het wezen der taal let, maakt men er steeds onze taalbroeders uit het Noorden eene grief van dat zij de rechtstaal door zoovele bastaardwoorden ontsieren. Zeker, men heeft altijd ongelijk eigene, bruikbare waar tegen vreemde, minder degelijke voortbrengselen te verruilen, maar men vergeet al te licht dat, indien zuiverheid van taal een eisch is, die den rechtsgeleerde mag gesteld worden, deze nooit ten koste van duidelijkheid en juistheid van uitdrukking, die twee hoofdvereischten bij het beoefenen van het recht, kan verkregen worden. Waar men de keus heeft tusschen een vreemd en een eigen woord, dáár verdient natuurlijk het laatste de voorkeur, wanneer het even juist en duidelijk is. Maar in vele gevallen zal die keus niet bestaan, en daar zou ik zonder aarzelen de voorkeur geven aan het bastaardwoord, dat door het gebruik werd geijkt. Uitdrukkingen, die de zaak maar half voorstellen en wier eenige aanbeveling daarin bestaat dat zij uiterlijk goed Nederlandsch schijnen te wezen, kunnen hier zeker niet in de plaats treden.

Onze taal houdt niet van het kunstmatige, het *conventioneele*, zooals het Fransch. Bij ons behoeft ieder vak- of kunstwoord eene duidelijke,

goed afgeronde beteekenis te hebben. In de Fransche taal daarentegen gebeurt het niet zelden dat dezelfde term in verscheidene, zeer uiteenloopende beteekenissen wordt gebruikt, wat zeker voor de studie der rechtswetenschap niet altijd zeer bevorderlijk is. Bij ons is dat niet mogelijk : zoo zal men niet één woord vinden, dat de drie onderscheidene beteekenissen van het Fransche *ressort* wedergeeft; daarvoor bezitten wij drie uitstekende, zeer bevattelijke woorden, namelijk *rechtsgebied*, *bevoegdheid* en *aanleg*. Het zoo vaak voorkomende verkeerd gebruik van een dier drie woorden, b. v. van *rechtsgebied* in den zin van *aanleg*, evenals de zinledige uitdrukkingen *openbaar beambte* in de plaats van *openbaar ministerie*, *uitneming* voor *exceptie*, *beroep inslaan* voor *in beroep gaan* enz., maken onze rechtstaal tot iets zoo gedrochtelijks dat zij op het Amsterdamsche taalcongres door mr. S. Katz zeker niet ten onrechte met den naam van *caricatuur* werd bestempeld.

Zijn die talrijke ongerijmde letterlijke vertalingen in de hoogste mate stuitend voor hem, die echte zuiverheid van taal op prijs stelt, niet minder is dit het geval met die zonderlinge zucht van sommige onzer letterkundigen, die zich werkelijk schijnen te willen afbeulen om nieuwe woordvormen in de wereld te zenden. Zoo vindt men *gedacht* voor *gedachte*, *uitsluitelijk* voor *uitsluitend*, *medelijdig* voor *medelijdend*, enz. Ook verliest men maar al te dikwijls uit het oog dat iedere taal

hare eigenaardige wijze heeft om een denkbeeld voor te stellen : men beeldt zich in dat onze taal alles op dezelfde wijze als het Fransch moet uitdrukken en zoo komt men er toe fraaiigheden te schrijven, als : « Hij was *van* de eersten, die... enz.; *van* blijmoedig en *uitstortelijk* als hij vroeger was, is hij thans... » enz. In stede van uitsluitend tegen de taalverbastering in Noord-Nederland te ijveren, ware het zeker niet minder nuttig ook hier het « Herzie u zelven » in toepassing te brengen. Jammer is het dat door de geringe bekendheid met andere talen men doorgaans zoo slecht op de hoogte is van wat er zoo al op het gebied der taal bij andere stamverwante volken gebeurt. Ware het anders, dan zou het meer algemeen bekend zijn dat ook de rijke Duitsche taal krielt van bastaardwoorden : zij heeft o. a. niet eens een eigen woord voor *wijsbegeerte*, dat *Philosophie*, en voor *Hervorming*, dat *Reformation* genoemd wordt. Dan zou men wellicht tevens weten dat ook dáár vanwege de regeering een verwoede strijd tegen de vreemde woorden wordt gevoerd. Ongelukkig wordt evenals hier die op zichzelven prijzenswaardige ijver soms wat al te ver gedreven, zoodat ook daar stemmen opgaan tegen ondoordachte taalzuivering. Zeer belangrijk voor dat vraagstuk is de studie van Dr. PAUL PIETSCH, *Der Kampf gegen die Fremdwörter*. (1) Ook *Das Magazin für die Litteratur des*

(1) Berlijn, Adolf Reinecke, 1887.

In- und Auslandes, dat in zijn nummer van 19 Mei 1888 tot zijne medewerkers het dringend verzoek richtte dat zij voortaan in hunne bijdragen en opstellen alle onnoodige vreemde woorden zouden vermijden, voegde er tevens aan toe dat daarmede niet wordt bedoeld het weren van woorden, die niet behoorlijk kunnen vertaald worden : « Es wird sich nicht darum handeln, diejenigen griechischen und lateinischen Wörter auszurotten, welche unentbehrliches Eigentum eines vielseitigen Denkens geworden sind, nicht darum, unersetzbare fremländische Fachausdrücke (wie Z. B. « Poesie », « Lyrik », « Element », « Organ ») auszumerzen, sondern vor Allem jene zahllosen französischen, italienischen und sonstigen romanischen Wildlinge fernzuhalten, mit denen das zeitgenössische Sprachwesen durchwassen ist. Wir werden nachsichtiger sein gegen englische, holländische und nordische Fremdworte germanischer Abkunft, so weit aus denselben etwa eine verwandschaftliche Bereicherung unserer Sprache ohne Zwang sich ergiebt;... ». Uit de laatste regels blijkt dat men in Duitschland niet zooals in Noord-Nederland zoo afkeerig is van het ontleenen van woorden aan eene verwante taal, wanneer die werkelijk tot verrijking van eigen taal kunnen bijdragen. Wellicht heeft men ongelijk sommige uitdrukkingen te verwerpen, alleen op grond dat zij op dezelfde wijze als het gelijk beteekenende Duitsche woord zijn samengesteld : b. v. *leedvermaak* en *Schadenfreude*.

Wij laten ons ongelukkig al te veel gelegen aan het laffe gebazel van enkelen, die met onze taal durven spotten, omdat daarin vreemde woorden voorkomen. Waren die spotters niet zoo onwetend, dan zou het hun bekend zijn dat geene beschaafde taal van vreemde inmengselen vrij is.

Niet zelden gebeurt het dat wanneer men enkele onzer schrijvers op het verkeerde van sommige uitdrukkingen of wendingen wijst, zij die trachten te verdedigen met de bewering dat wat bij hen wordt afgekeurd, toch degelijk Nederlandsch is, omdat het tot de volkstaal behoort. Nu wordt ongelukkig van dat woord volkstaal een verschrikkelijk misbruik gemaakt. De volkstaal biedt zeker eene rijke mijn voor het in stand houden en het verrijken der algemeene letterkundige taal. Men vergete echter niet dat de daaruit opgedolven diamanten dikwijls nog in zeer ruwen toestand verkeeren, alsook dat er daarin meer waardelooze keien dan kostbare edelgesteenten worden gevonden. Dikwijls tracht men voor volkstaal te verslijten wat eigenlijk kromtaal, wantaal is. Dat men in novellen, waar men vooral plaatselijke toestanden wil schetsen of waar men het eigenaardige leven en denken van het volk aanschouwelijk wil voorstellen, dat volk zijne ruwe, ongekunstelde taal laat spreken, daartegen kan geen bezwaar bestaan. Zoo handelde Cremer in zijne Betuwsche novellen, Justus van Maurik in zijne Amsterdamsche schetsen, Heering in zijne Overijselsche vertellingen, Beunke in zijne Wal-

chersche, en Seipgens in zijne Limburgsche schetsen.

Maar wat niet kan gerechtvaardigd worden, is het doorloopend schrijven van letterkundige of wetenschappelijke werken in eene zoogenaamde gewestelijke taal. Mochten die schrijvers er toch eens ernstig over nadenken hoe zij op die wijze den vijanden onzer taalbeweging wapens in de hand geven om ons te bestrijden! Want nog klinkt nu en dan het in 1830 opgekomen deuntje — zelfs in de Wetgevende Kamers wordt het nog gehoord — dat de Vlamingen geene algemeene taal bezitten, dat zij elkander niet verstaan.

Met den wensch dat eerlang eene lijst niet alleen van gallicismen en germanismen, maar ook van de andere verkeerde woorden en wendingen, die onze schoone taal zoo dikwijls ontsieren, het licht moge zien, besluit ik deze vluchtige beschouwingen.

Zitting van 21 Mei 1890.

Aanwezig de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. N. de Pauw, Ed. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, Ed. van Even, L. Schuermans, werkende leden;

de heeren D. Claes, K. de Flou, A. Prayon en jhr. K. de Gheldere, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid de heeren H. Claeys, J. de Laet, J. Obrie, F. van der Haeghen, werkende leden, en H. Sermon, briefwisselend lid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd, en deelt aan de vergaderiug de titels mede der

AANGEBODENE BOEKEN :

Vanwege het Staatsbestuur :

Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle. 12e jaargang.

Nederlandsch Museum. Jaargang 1889.

Vanwege de Maatschappij der *Antwerpsche*

Bibliophilen, de uitgaven dezer vereeniging (1878-1890) zestien deelen. 8°.

Vanwege het Stadsbestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad, uitgegeven op last van het Gemeente-Bestuur door P. Génard, archivaris. Zestien deelen. Antwerpen. 8°.

Verzameling van Oorkonden, gekend onder den naam van Stadsprotocollen. Aanwijzer opgemaakt in 1869 onder het toezicht van P. Genard, door J. Pauwels. Eerste deel. Antwerpen. 8°.

Vanwege de Commisste tot uitgave van de *Graf- en Gedenkschriften der provincie Antwerpen*, de zeven tot heden door haar uitgegeven boekdeelen. 4°.

Vanwege den heer P.-H. VAN DER KEMP, te Batavia :

De Voorschriften op het Europeesch lager Onderwijs in Nederlandsch Indië. Batavia, 1890, 8°.

Vanwege de heeren J. CORNELISSEN, onderwijzer te St.-Antonius-Brecht, en J.-B. VERVLIET, letterkundige te Antwerpen :

Ons Volksleven. Antwerpsch-Brabantsch tijdschrift voor Taal en Volksdichtveerdigheid, voor Oude Gebruiken, Wangeloofkunde enz. Eerste jaargang. Brecht, 1889, gr.-8°.

Van den heer FERDINAND VAN DER HAEGHEN :

Bibliographie gantoise. Recherches sur la vie

et les travaux des imprimeurs de Gand. (1483-1850). Gent, 1858-1869. Zeven deelen. 8°.

Vanwege den heer H. SERMON :

La République de Colombie, d'après M. Ricardo Becerral. Antwerpen, 1890. 8°.

Vanwege den heer WALTMAN VAN SPILBEECK:

Tongerloo's kloostergemeente te 's-Hertogenbosch, 1578-1584. Helmond, 1890. 8°. (Overgedrukt uit den *Noordbrabantschen Almanak* voor 1890.)

De heer J. Micheels legt op het bureel neder eene biographische en letterkundige studie, getiteld : *Prudens van Duyse, zijn leven en zijne werken,* met verzoek dit werk te beoordeelen en, in geval het mocht worden goedgekeurd, te drukken onder de *Verhandelingen.*

Worden met het onderzoek gelast, de heeren Hiel, Broeckaert en de Potter.

Dagorde.

De Academie kiest tot leden der jury, gelast met de beoordeeling van den dichtwedstrijd, welke eindigt op 15 Juni eerstkomende, de heeren Daems, Gezelle, Hansen, Hiel en van Droogenbroeck.

Lezingen.

Eenige volksuitdrukkingen verdedigd en aanbevolen.

Door den heer D. CLAES, *briefwisselend lid der Academie.*

Toen, ruim dertig jaren geleden, een lid dezer Academie op aandringen van *Met Tijd en Vlijt* de hand aan 't werk sloeg om de zoogenoemde gewestelijke uitdrukkingen, over geheel ons land door leeraars en taalliefhebbers bijeengeraapt, te schiften, te schatten, te rangschikken en te volledigen, toen zal hij er wel niet aan gedacht hebben dat hij met zijn *Algemeen Vlaamsch Idioticon*, hoe overvloedig van inhoud, hoe rijk aan gehalte, slechts de baan had gebroken, waarop de Bo en Tuerlinckx en na deze de Beer en Joos met vele anderen hem volgen zouden om even overvloedige, even rijke oogsten in te zamelen. Het *zanten* (gelijk het nu heet) van door het volk gebruikte, maar in de woordenboeken verwaarloosde uitdrukkingen, door den eerw. Heer Guido Gezelle op zulk eene keurige wijze verricht in zijn *Loquela*, en na hem door twintig tijdschriften en -schriftjes behartigd, — het *zanten* is tegenwoordig eene mode, ik ging zeggen eene aanstekelijke ziekte geworden, zoodanig dat

ernstige gesprekken, van welken aard ook, menigmaal op een zanterijtje uitloopen.

En toch is het nut, door al dien arbeid gesticht, niet in evenredigheid met de belangstelling, welke hij overal inboezemt. Er worden, ja, in onze hedendaagsche schriften gewestelijke woorden gebruikt, — in sommige zelfs te veel — ; maar menige lezer verstaat ze niet, en als hij zijn woordenboek daarover raadpleegt, zijn woordenboek blijft stom, en dan — of ook wel zonder zich eenige opzoeking te getroosten — legt of werpt hij het schrift terzijde, omdat het in *brabbeltaal* geschreven is!

Onder alle koren is kaf voorzeker, en er worden vele uitdrukkingen geboekt, welke door 't onwetend volk uit overijling in plaats van de juiste en algemeen geldige worden gebruikt; doch daar zijn er ook eene menigte, welke door oudere schrijvers gebezigd, en onder 't volk voortlevende, in de woordenboeken of niet gemeld of als verouderd worden veroordeeld; andere, in vroegere tijden niet bestaande, maar ter gelegenheid van moderne toestanden of uitvindingen door de « spraakmakende gemeent » in het leven geroepen, worden evenmin officieel erkend, maar zien hunne plaatsen ingenomen door bastaardwoorden of lamme omschrijvingen.

Het wordt dus tijd, dat de Academie haar voornemen ten uitvoer brenge en tot de wettige inburgering of herinburgering besluite van die groote menigte verstootelingen. En opdat zulk besluit niet op de lange baan geschoven worde, MM. HH.,

zal ik het dossier van eenige dier verstootelingen u onder de oogen brengen, in de hoop dat gij het welwillend zult onderzoeken, en dat er bekwamere pleiters zullen opstaan om ook de overige onder hunne bescherming te nemen.

Bank beteekent « alle verhevene plaatsen, zegt Weiland, die geschikt zijn om op te zitten, te leggen, of daarop iets te verrigten ». — **Rekbank** geeft hij echter niet op; hij heet dat gerief, waar schotels en tellooren op te drogen gezet worden, *schotelrek*. Heremans haalt *schotelrek* aan, en vertaalt het door *dressoir*, ofschoon hij *rechtbank* ook door *dressoir, buffet* vertaalt. Die twee woorden beteekenen nochtans niet hetzelfde. *Rechtbank* heet bij L. Ten Kate in zijne *Aanleidinge* ook *gerechtbank*, « *abacus, repositorium*, een bank of tafel tot keukengerief om spijsgerechten of iet anders op te zetten. » (1)

Dit leidt ons tot het woord

Banken. — Voor dat werkw. geven de woordenboeken onderscheiden beteekenissen; ééne echter wordt vergeten. Wanneer in onzen jongen tijd (en dat zal nu nog wel plaats grijpen) eene juffer in 't begin van een bal wat al te preutsch was en te kieskeurig in het toezeggen van eenen dans, gebeurde 't wel, dat de jonge heeren te zamen spanden en haar hoegenaamd niet meer ten dans gingen

---

(1) Bij Kiliaen is *reckbank* eene *pijnbank*.

vragen. Men ziet van hier, wat er geschiedde! 's Anderendaags werd overal verteld, dat juffer zóó eene den ganschen avond had moeten *banken*. In 't fransch heet zulk een onaangenaam tijdverdrijf *faire tapisserie*. 't Is genoeg om er een

Beslag van te krijgen, of liever eene *beroerte;* want *beslag* wordt wel in vele streken uitsluitend gebruikt om eene *geraaktheid*, *beroerte*, *apoplexie* te beteekenen; maar de woordenboeken nemen het daarom toch niet op, evenmin als

Bolling m., eene soort brood uit grof tarwemeel gebakken. Ten Kate geeft het woord *bol*, *panis rotundus;* ons *bolling* (*böllink* uitgesproken), heeft echter eene meer bepaalde beteekenis. En terwijl we van brood spreken,

Breusem, *kruim*, *mie de pain*, **breuzelingen**, *kruimels*, *miettes*, **breuzelen**, *émietter* zoeken we tevergeefs in onze wwbb. Bij Ten Kate en Kiliaan staan zij als verouderd aangehaald, maar zij staan er. 't Is gemakkelijk zeggen : die woorden zijn verouderd! Wat recht geeft dat, als zij op vele plaatsen nog frisch voortleven? Of zou er voor de talen ook eene soort *mode de Paris* bestaan, waar elkeen zich hoeft naar te regelen?

In het doorlezen van Ten Kate's *Aenleidinge* vielen we op 't Frank-Theutsch of Alamannisch : *Er dera Sunna in Se dalkange*, dat is *Eer de zon in zee daalga*, *ante solem occasum*, en we dachten :

Daal is een adverbium, dat bij oude schrijvers

veel gebruikt werd (1), dat bij Kiliaan wordt opgegeven en in Limburg en Brabant (en zeker nog wel in andere streken) menigvuldig wordt gehoord in den zin van *beneden*, *onder*. *Daalkomen*, *daalvallen*, *daalwerpen* hoort ge daar alle vijf voet, en niet zelden *daal* alleen, als : *hij is daal* voor hij is beneden. 't Is waar, er wordt op alle tonen gepreekt, dat *daalzitten*, b. v. eene lompe uitdrukking is; maar als iemand u met een goed hert en lachenden mond zegt : *Zit een beetje daal*, kunt ge dat lomp vinden?

Floore (of **fluëre**), bij Kiliaan en Ten Kate *Flore*, *homo futilis*, thans *kinderachtige mensch* of *jongen*. Er zijn gevallen, waar men iemand niet *kalf* maar *fluëre* zal noemen, dat ligt aan de omstandigheid; daarbij de afwisseling bevordert de schoonheid.

Geleeg onz. is nog een van die ballingen, die wederrechtelijk veroordeeld zijn geworden. Ten Kate geeft het reeds als verouderd op : « *Geleeg*, *habitatio*, *villa*, *domus rustica* » zegt hij. Kiliaan, bij wie 't nog niet verouderd is, voegt er de beteekenis bij van *magalia* (kleine woningen) en *domicilium*. Welnu, in die beteekenissen heb ik het altijd hooren gebruiken, als : *een schoon geleeg*

---

(1) Zoo in Parthonopeus :
Doe besach sine harde wale
Hier en daer, op en dale (d. i. van boven tot onder).
Vs 8148-49.

(hoeve); *een groot geleeg* (hoeve of woning in 't algemeen); *jaag hem van 't geleeg af; woont gij zoo moedermensch alleen op dat oud geleeg?* — *Geleeg* heeft bij onze woordenboekschrijvers het lot ondergaan van zijn evenzeer voortdurend gebruikt synoniem

Winning vr., bij Kil. **winhof**, en **winne**, **villa**. — Eene *winning* is wat de Franschen *une métairie*, *une borderie* (ons *boerderij*) noemen; 't is eene groote of tamelijk groote hoeve, omtrent hetzelfde als wat wij een *hof* heeten. Zoo herinneren wij ons de *Gasthuis-winning*, *Terhage-winning*, de *Verbrande-winning*, gelijk het *hof te Mere*, alle zeer voorname *hofsteden*; want aan kleinere hoeven geeft men die namen niet.

Gezwaad onz., bij Kil. **gheswade**, *manipulus*, is in onze streken synoniem van *zwade*, dat volgens onze woordenboeken eenen *gang* of eene *rij afgemaaid hooi* beteekent. *Gezwaad* is regelmatig gevormd; eene **swade** is bij Kil. eene **seysene**; *gezwaad* beteekent een voortbrengsel der werking, en doet het werkwoord *zwaden* veronderstellen, dat is *met de zeis werken*. *Gezwaad* is dus voor 't minst zoo goed als *zwade*.

Graaf m., bij Kil. *graef*, *grave*, *fovea*, *fossa*, bij Ten Kate, als verouderd wel te verstaan, aangehaald in de beteekenis van *fovea*, *gracht*, wordt te Hasselt, Tongeren en elders aldus nog gebruikt. Zijn vorm bewijst zijne wettelijke afstamming van *graven* (wij gingen zeggen dat het van graaflijken oorsprong

is), en het heeft vrienden genoeg om in zijn bestaan te voorzien. — Een zijner verwanten, die meer getrouwen telt en toch door de woordenboeken verstooten wordt, is

Grichten. — Hier dient herinnerd te worden, dat *gracht* zoowel *de uitgegraven sloot* als *den grond, die langs de sloot* OPGESCHOTEN *is*, beteekent. Welnu *grichten* is met de schup en bij middel van grond, uit de sloot gestoken, de wanden der gracht, ook die hooger liggen dan de straat of de weide, weer in goeden staat stellen. B. v. *In 't voorjaar, als de boomen gesleend zijn, beginnen ze in de weiden te grichten.* N. B. *Sleenen* of *sleunen*, bij Kiliaen *sleunen*, *slonen*, *frondare*, *putare arborem*, en verder *sleener*, *sleensel* of *sleen* zijn eveneens verbannen en eigendunkelijk vervangen door *snoeien*, *snoeier*, *snoeisel*, alsof er geen verschil bestonde tusschen 't *snoeien* van eenen perzikboom en 't *sleenen* van eenen populier! — Bij zooveel ijver tot het verdedigen van arme ballingen ziet men weleens de onverschilligen

Gremeelen of **grameelen.** Kiliaan en Ten Kate vertalen dit in 't latijn door *subridere*, *renidere*, in 't Fransch door *grimacer*, en de laatste leidt het af van 't oude *grim*, *risus falsus* (1). Hij moet het woord niet van nabij gekend

---

(1) Kil. verwijst bij dit woord naar grenicken, en daar zegt hij : *Renidere, subridere, irridere, falsè ridere, non*

hebben, want zijn uitleg is niet juist. 't Is noch *glimlachen*, noch *grimlachen*, noch *grijnslachen*, maar 't is *heimelijk* of *bedekt lachen*, gelijk iemand lachen zou bij het binnenkomen van iemand anders, wien hij weet dat eene verrassing (in 't goede of in 't kwade) te wachten staat. *Gremeelen* drukt dus een denkbeeld uit, wat door geen ander woord kan uitgedrukt worden; waarom het dan langer verbannen!

Het woord **heulen** (**holen** of **hollen**) zoekt ge te vergeefs in de woordenboeken; *uithollen* dient daar voor *creuser*, *caver* en *miner*. Kiliaan en Ten Kate echter geven *heulen*, *cavare*, *excavare* en ons volk zegt dat ook. Wat meer is, het volk heeft van dat woord een ander woord afgeleid, dat ook nog niet gewettigd is, namelijk

Heuling vr., *tunnel*. In Brabant, te Cumptich namelijk, werd voor ons land de eerste maal de spoorweg onder den grond doorgeleid, en 't gedenkt ons nog eventjes dat *de* HEULING *van Cumptich was ingevallen*. Dat kunstwerk was zoo waarschijnlijk door eenvoudige vlaamsche aardwerkers 't eerst genoemd geworden, en heel de streek kende het onder geenen anderen naam, die toch aan ons vlaamsch verstand meer zegt dan *tunnel*: waarom zouden wij dan dergelijke kunstwerken anders dan

---

ex animo ridere, labus ridere, tingentium in modum renidere, risu simulato ridere, risum sardonicum ridere, et *Ringere.*

heulingen noemen? De zucht naar het nieuwe doet ons menigmaal schilderachtige uitdrukkingen verwerpen tot groote schade voor onze taal.

Heulenteer werd ook al weggecijferd en door *vlierboom* vervangen, *Holentere* is echter door Kiliaan en Ten Kate geboekt. *Vlierboom* wordt door ons volk zeer zelden gebezigd en de stam *vlier* slechts in *vlierbloemen*, *vlierthee*, *vliersiroop;* als hout kent men slechts *heulenteer :* zoo zijn b. v. de heulentere *vlegelgaer(d)en* (en niet *vlegelstokken!*) de beste.

Wij maken van deze gelegenheid gebruik om ook een plaatsje terug te eischen voor het noodwendige

Kadeel of zoo gij wilt **kardeel**, in 't Fransch *guide*, en waar onze wwbb. *leizeel*, *leireep* voor opgeven. — Ten Kate haalt *kardeel* aan als een saksisch woord, en voegt erbij : « nu bij ons *kabeltouwe*, *prymnesium* » d. i. *ankertouw*. Zóó of daaromtrent geeft het ook Kiliaan en onze wwbb. Hoe 't zij, 't *kardeel* is een *touw*, en ons *kadeel* (of *kardeel*) is een *touwtje*, waar men een paard of een gespan mêe *stiert*, niet *leidt*.

Kettel (of kertel) vr., is nog een woord, dat wij volstrekt noodig hebben. *Lompen*, *lappen*, *vodden*, zeggen hetzelfde niet als *kettelen*. Ten Kate leidt *kertel*, *fimbria* (*franje*) af van *kerven ;* Pomey vertaalt *kertelen* o. a. door *fimbriare;* een oud *Dictionarium Germanico-Latino-Gallicum* geeft : « *Kerven* of *kerten*, crenas scindere, crenare, *crener*,

tailler » en « een *kerte* of *kerf*, crena, ***coche ou cran*** ». Kil. geeft omtrent hetzelfde. - Welnu, ***kettelen*** zijn ook *franjes*, de franjes der armoede, der haveloosheid, der slordigheid. ***Toen zij uit de stad terugkwam, had zij niets meer aan of om dan vodden en kettelen*** En als deelwoord : ***De jongens kwamen verhakkeld en verketteld thuis.***

Van daar vallen wij op *korf*, maar zoeken te vergeefs naar **korven**, dat is korven en manden maken, en het daarvan afgeleide **korver**. Die beide woorden zijn beter dan de omschrijvingen ***mandenmaker*** en ***manden maken.*** Om met minachting van den korver te spreken of om te verwijten, bestaat het woord **wisschenwever** (wij schreven liever **wissenwever**); die uitdrukking verdiende wel een plaatsje, evenals **wisschenweier** (**wissenweier**), waarvoor ge de in ons land min gekende ***teenland***, ***wijmland***, ***griend*** zult vinden.

Een volledig woordenboek opstellen is zeker geene gemakkelijke taak; spoed komt hier geenszins te pas, maar geduldige en langdurige arbeid, anders wordt de nazoeker menigmaal teleurgesteld. Ge zoekt b. v. ***labboon*** en ge vindt het vertaald door *fève de marais*; maar zoekt ge *fève de marais*, dat vindt ge vertaald door ***tuinboon***. Nu ***tuinboon***, dat verstaat in onze streek niemand en met reden; immers Weiland zegt bij ***tuinboon*** : « Dezen naam geeft men ***op sommige plaatsen*** aan de Roomsche boon. » Maar zoek nu ***Roomsche boon***, 't is niet te vinden!

Labboon is waarschijnlijk door samentrekking gekomen van **laakboon** gelijk het in Limburg nog wel gehoord wordt. *Laeck* of *lack* beteekent bij Kiliaan *lacus*; bij Ten Kate heet het reeds verouderd. De benaming *laakboon* geeft volkomen het gedacht weder van *fève de marais* en diende wel behouden te blijven. Als de laakboonen jong zijn en met schel en al geëten worden, heeten ze **wollen vodjes** of **wollen wanten**; zijn de boonen echter dik geworden, en worden ze *gepeuld* geëten, dan heeten ze bij ons, als eene grovere spijs uitmakende, **boeren-teenen**. N. B. 't Werkwoord *peulen*, d. i. de peul afdoen, staat niet in onze woordenboeken; bij *écosser* vindt ge slechts *ontdoppen*, *uitdoppen*, *pellen*.

Meet vr. komt in onze wwbb. voor in de beteekenis van *marque*, *noyon* bij 't spelen. Eéne beteekenis wordt echter niet opgegeven, die nochtans volkomen strookt met die van *kerf* en van *crena*, *fourchette d'une flèche*, door Kiliaan en ten Kate eraan toegekend. Wij zeggen *de meet van den pijl*, en alle boogschutters gebruiken bij ons 't werkw. **meeten**, d. i. *de pees* (of liever *de trens*) *in de meet* of *de meet over de trens drukken* (1).

Opstal m. is volgens onze wwbb. « alles wat op eenen grond gebouwd is ». Bij ons beteekent het ook een huis, waar samenkomsten toegelaten

(1) Kil. heet dat deel des pijls evenals ook onze woordenboeken *nokke*, *nok*.

worden, die voor de zeden gevaarlijk zijn. Ten Kate die 't woord verouderd heet, vertaalt het, naar Kiliaan, door *receptaculum*, *latibulum*, *conciliabulum*, een bewijs, dat wij 't goed voorhebben.

En laat ons nu een officiëel woord vragen voor iets waar we als schoolman belang in stellen, namelijk het *haagschool houden*, het *haagstooten*, het *achter de haag gaan*, het *spijbelen*, gelijk onze vriend Jan van Droogenbroeck het heet. Te Hasselt en elders bestaat eene uitdrukking, die wij aan de goedkeuring der taalkundigen willen onderwerpen. 't Is namelijk

Ranen. *Hij is ranen* of *hij is gaan ranen.* — Kiliaan geeft als oud Vlaamsch *rannen* = rennen, *currere*. Is 't misschien van de familie van *randuinen*, dat hij door *currere cum impetu* vertaalt? (1)

Reen m. *borne*, *limite*, wordt reeds door Kil. en Ten Kate als verouderd opgegeven; Heremans haalt het, als dusdanig, nog aan; Weiland, van Droogenbroeck en andere geven 't in 't geheel niet. En toch het woord leeft : *die muur*, *die heg staat in den reen* : welk ander woord wil men daar beter gebruiken? 't Werkwoord **reenen** en de samenstellingen **reengenoot**, **reensteen**, bij Kil. en Ten Kate nog als verouderd aangehaald, zijn, evenals **reenvoor**, in de andere woordenboeken totaal doodgezwegen. Er is echter groot onderscheid tusschen *reen* en *grens*, — *reenen* en *grenzen*, — *reensteen* en *grenspaal*. 't Is niet genoeg die woorden zoo maar verouderd te

---

(1) Te Tongeren zeggen ze *hagen*.

heeten, zoolang zij nog goeden dienst bewijzen, vooral wanneer men niets beters, zelfs als men in 't geheel niets weet in hunne plaats te zetten! Zoo heeft men het woord **meere, meer**, dat bij Kil. en Ten Kate *terminus*, *meta*, *limes* heet, ook laten in onbruik vallen.

Aangename herinneringen uit onze kinderjaren worden gewoonlijk door ons gekoesterd; een woord is soms genoeg om zulke herinneringen op te wekken, zooals :

Rijschok m. bij Kil. *rijd-schot*, *rijs-koorde*, *touter;* bij Ten Kate *rijdschot.oscillum*, *slingerschop*. Onze woordenboeken geven *touter*, *schongel*, *schommel*, *slingerkoord*, *schopstoel*, *bijze*. Ons *rijschok* (of *rijzjok*, gelijk we 't uitspreken) is toch wel zoo schilderachtig als die andere gewestwoorden, en *rijschokken (rijzjokken)* zoo schoon als *schommelen* of *touteren*.

Rinnen, *stremmen*, het in kaas veranderen der melk. Onze woordenboeken geven 't niet, maar stellen *runnen* in de plaats en heeten dat natuurlijk een regelmatig zwak werkwoord. Wij hebben echter nooit *gerunde melk* hooren zeggen, steeds *geronnen melk*, en onze wwbb. geven *geronnen* en vertalen 't door *caillé*. Bij *geronnen* zegt Weilland : « Verleden deelwoord van het oude *rinnen*, *ronnen*! » Zulke tegenspraak bewijst genoeg dat *rinnen*, waarvan *ron*, *geronnen*, de ware vorm is, te meer daar Kiliaan en Ten Kate het woord ook nog kennen. Hieruit volgt insgelijks dat **rinsel** beter is dan 't nieuwere *runsel*.

Root vr. (zachtl. *o*) komt in de beteekenis van *rangée, ligne* misschien nergers meer voor dan bij Kil. en Ten Kate. 't Hangt echter nauw samen met *rot, turma*, bende; en overal spreekt men van *eene root boomen*, *op root gaan*, *niet in de root blijven*, *drie keeren te root* (achtereen). — En waarom moet men tien woordenboeken te root doorzoeken zonder

Rijeren te vinden, dat elkeen al heeft hooren gebruiken en misschien zelf gebruikt? Kiliaan geeft *rijeren*, van *rijderen*, *tremere*; juist dat beteekent het in den mond des volks, en zijne afkomst is evenmin te betwisten als die van *redderen*, *beridderen*, *bibberen*, *stotteren* en zoovele anderen frequentatieven.

Min algemeen gekend is 't Hasseltsche

Schalij onz., achterplaats van een huis, koer. Met zeker genoegen vonden wij dan ook het woord terug bij Ten Kate, die 't naar Kiliaen, als van Lovenschen oorsprong opgeeft, en 't vertaalt door « *watersteen*, *impluvium* ». Maar *impluvium* is ook eene koer, waar het water der daken neervalt. — « Adelung — zegt Weiland — brengt het woord *schaal* tot het nedersaksisch *schälen*, *spoelen*, weshalve dit *Schal* in het hoogd. *waterig* zou beteekenen. » Zou men niet zeggen, dat Weiland den kerstenbrief van *schalij* heeft opgezocht?

Een woord, dat ook ten onrechte verouderd geheeten wordt, is

Schap onz., bij Kiliaan en ten Kate geboekt en vertaalt door *theca*, *armarium*, schaprade. In onze hedendaagsche wwbb. wordt het vertaald door *rayon*,

tablette; maar van *schap*, *armoire* is geene spraak meer. In vele streken is deze benaming echter de eenige, die gebruikt wordt *Daar is geen brood in 't schap — de muizen liggen daar in 't schap dood* (er is gebrek), — *ge moet nooit het schap voor de dienstboden sluiten*, — *het schap hangt daar hoog* (de boden krijgen daar geen eten), — *de mantel hangt in 't kleerschap*, zijn uitdrukkingen die slecht kunnen vervangen, die niet kunnen afgekeurd worden.

Schalmen, bij Kil. en Ten Kate door *decorticare* vertaald, afkomstig van *schel*, is zooveel als de buitenste schors van eenen boom op manshoogte over eene kleine oppervlakte afkappen en een nummer of ander teeken op de gelijkgemaakte plaats snijden of schrijven om de volgorde der verkooping aan te duiden. Elk nummer is een **schalm**; het loon van dengenen, die de boomen geschalmd heeft, wordt gewoonlijk door den kooper betaald en heet **schalmgeld**. — *Eene gracht schalmen* (zie *gracht*) is de overtollige aarde met de schup wegsteken. — Als men van iemand zegt : *hij is geschalmd*, dat wil bijna zooveel beteekenen als : *de pieringen grinsen op hem* of *er is geen kruid voor hem gewassen*. Waarom blijven in de meeste wwbb. die uitdrukkingen achterwege?

Schoep, vr., « *pala*, *rutellum*, *rutrum*, *batillum* », zegt Ten Kate, die 't woord verouderd heet. – Onze woordenboeken geven *schop*, *schup*, *spade* als synoniemen; wij, langs de Geet, niet. Eene *schup* dient om den grond mee te graven; zij heet ook *grichtschup* (zie *grichten*), ter onder-

scheiding van de ***distelschup***. Met eene *schoep*, laadt men kolen en gruis : beiden zijn van ijzer of staal. Met eene *schob* zet men op zolder den koornhoop om, ten einde er de kalanders uit te houden (1). — Drukken deze drie woorden door hunnen vorm en hunnen klank niet treffend den meerderen of minderen wederstand uit, dien men bij het gebruik dier werktuigen gewaarwordt? Waarom dien rijkdom langer miskennen? Of wil men van onze klocke, krachtig ontwikkelde taal zoo een nufje maken, die uit eene flesch zou eten, kaal en

Smaal, als we het zoo zeggen mogen? *Smal* en *smaal* zijn in den grond hetzelfde. Ten Kate en Kiliaan vertalen *smaal*, *smal* door *exiguus*, *tenuis*; Kiliaan heet *smale jonckers*, *smale heeren* heeren van een gering aanzien en vermogen. 't Gebruik heeft echter de beteekenis van *smaal* beperkt tot *smal van magerheid*, gelijk ziekte of gebrek den mensch kan doen worden. Schakeeringen als deze laat men niet moedwillig verloren gaan.

Er zijn uitdrukkingen die misschien weinig gebruikt worden, maar dat is geene reden om ze te verwaarloozen. Het woord *saillir*, van dieren gezegd, wordt in de wwbb. vertaald door *bespringen*, *dekken*. Welnu, van paarden (om nu maar bij

---

(1) Kil. geeft ook nog 't woord *schoelde*, of beter zegt hij *school* of *schole*, *oven-gaffel*, *pala*, *infurnibulum*. Dat tuig om brood in te schieten heet bij ons eene *zwouw*.

deze ééne diersoort te verwijlen), zeggen wij **stalen.** Ten Kate kent het woord en vertaalt het door *salire*. Waarom hij het verouderd acht, weten wij niet Kiliaan heet *stalhengst*, *equus admissarius*, in 't Fransch *étalon*.

Startel of **stertel,** *ligula*, wordt door Kiliaan en Ten Kate nog als gangbaar opgegeven en luidt thans ook *stattel* of *stettel* volgens de streek. 't Is een *sterke nestel*, dat ziet men hem wel aan. Waarom wordt hij niet gebruikt?

Op vele plaatsen hoort men in stede van verhuizen

Uitvaren, en in plaats van *in een huis trekken*

Invaren. — *Ze waren aan 't uit-* of *aan 't invaren; ze zijn dezen morgen uit-* of *ingevaren* zijn zeer gewone uitdrukkingen. Kiliaan en Ten Kate kenden *uitvaren*, want zij vertalen het door *exire*, *egredi; invaren* heet bij den eersten *invehi*.

Vertijgen, vertijen, bij Kiliaan en Ten Kate door *abnegare*, *renunciare juri et actioni* vertaald, en door Weiland en Heremans als verouderd opgegeven, leeft in 't kaartspel lustig voort, en beteekent daar *niet volgen*, wanneer men de kaart in de hand heeft.

Onze wwbb. hebben ongelijk naast het adj. *vlug* ook het verbum

Vluggen niet op te nemen in den zin van *plumescere*, *pubescere* door Kiliaan en Ten Kate eraan gegeven; want in beide beteekenissen van *pluimen krijgen* en *huwbaar worden* is het nog van dagelijksch gebruik.

Vrijden, vrijen, bij ons **vreèn** uitgesproken, kennen de wwbb. als *libérer*, *exempter*, maar niet als *séparer*, *door eenen* **vree** (*tuin*) *afsluiten;* zoo komt het echter in onze landbouwstreken gedurig voor, even als

Watervoor, bij Kiliaan *elix*, *sulcus aquarius*, *lira*, dat is eene vore, gewoonlijk met den ploeg in 't laagste gedeelte van den akker kruis over de **panden** (bedden) heen getrokken en met de schup uitgediept, opdat het overtollige water daarheen- en wegvliete.

Een woord, waarvan de oorsprong ons niet zeer klaar schijnt, maar dat toch een plaatsje diende te behouden, is

Watig, dat te Tienen en omstreken gehoord wordt, en zooveel beteekent als *wild en los*. *Een watige ke(r)el* is een *mal* jong mensch, een wien de weelde of de driften *steken*, en die alle soorten van **watigheid** of malligheid uitzet. Dat komt misschien wel overeen met het woord *watig* door Ten Kate als verouderd geboekt en vertaald door *acutus*.

Ten Kate geeft ook als verouderd het woord « **Weern** of **wernooge**, *hordeolum* (1).... » Heremans heet het naar Kiliaen *weeroog*, anderen

---

(1) Synoniem *apostema*, fr, *apostème*, *apostume*. 't Is al aardig, en door welken heelmeester mag 't wel gekomen zijn, dat een dikke bloedzweer, te Neerlinter, ook door arme, eenvoudige lieden een *abesteun* geheeten wordt?

geven 't niet. — Wij heeten het *weendel*, *wörl*; die van Hasselt, wjaan (1).

Wenzelen, dat bij Kiliaen *reluctari*, weerstreven beteekent, komt bij ons voor bijna als *stoeien*, *ravotten*, maar van kinderen gezeid, die nergens **hermen**, dat is rusten noch duren kunnen; doch er is de gedachte *woelen en slijten*, *frétiller*, bij verstaan. *Wat ligt ge daar op dat bed te werzelen?* — Vandaar komt *werzelaar*, *gewerzel*, *dooreenwerzelen*.

Wijp, vr., heet bij Kil. en Ten Kate *fax*, fakkel. In dien zin kennen wij 't niet meer; maar wij gebruiken 't nog als een klein bosje stroo ter lengte van eenen elleboog, dat onder de dakpannen gelegd wordt om sneeuw en vochtigheid van den zolder te houden. — Van stroo gesproken, ieder weet wat een *stroowisch* is. Het woord

Wisch (**wesch**) bestaat ook op zichzelf. Heremans vertaalt het door *torchon*, van Droogenbroeck door *torchon*, *lavette*; Weiland heet het « iets *waarmede* men wischt ». Wij geven er nog de beteekenis aan van iets *waaraan* of *waarop* men wischt. Bij Ten Kate, evenals bij de buitenlieden en boterkoopers in onze streken heeft *wisch* daarenboven nog de beteekenis van *cesticillus* (*hoofd-wisch*, *hoofd-wronghel* zegt Kiliaen) dat is een kussentje

---

(1) *Wjaan* voor *weern*, gelijk zij *gjaan* voor *geern*, en *kjaal* voor *keerl*, *kerel* zeggen.

of wrong, gewoonlijk van opeengedraaide of opeengenaaide lappen, die men op 't hoofd legt om er eenen korf op te dragen (1).

Vele door ons verdedigde woorden zijn, 't is waar, meest door landlieden gebruikt; maar ze hebben daarom niet min recht op bestaan.

Zang, vr., b. v., bij Kil. en Ten Kate « *fasciculus spicarum* » is eene handvol koren- of tarweaaren, welke door de **oogsters** (*nalezers* zeggen de wwbb.) of de **baaiers**, gelijk de Tienenaars zeggen, een voor een tusschen de **mandels** of achter de **oogstkar** of den **oogstwagen** opgeraapt worden. Wat zullen onze schrijvers en dichters bij gelegenheid in de plaats van die woorden **zang**, **mandel**, (2) *geleg*, (3) *heukel* en zoovele andere niet geboekte woorden gebruiken, wanneer zij den veldarbeid beschrijven of bezingen? Omschrijvingen? Maar hoe willen zij door 't volk gelezen worden, wanneer zij de taal des volks niet kennen?

Zouw, vr., bij Kil. *cloaca*, bij Ten Kate

---

(1) In *het Keurboek der stad Diest* vraagt de geleerde heer STALLAERT naar de beteekenis van 't woord *bierwessche*, dat op bl. 41, Codex B, nr 116 voorkomt. *Bierwesch* is waarschijnlijk de *wisch*, die als uithangboord boven de herbergdeur hing. — *Kruidwisch* (*kroecwesch*) heet aan den Maaskant een bundel bloeiend kruid, dat daar met Sinxen in de kerken gewijd wordt.

(2) Bij KIL. *mergetes duodecim*, bij ons, tien, twaalf en ten hoogste vijftien schooven.

(3) Bij KIL. Ghelegghe, schoof, *merges*, *fascis spicarum*.

« *zouwe, zode, cloaca, puteus* », beteekent thans nog bij ons eene *moddergoot* of *kleine moddergracht*. Onze woordenboeken vertalen *égout* door *goot* of *riool*. Nu, *goot* beteekent een waterloop zonder de nevengedachte van *modder*. Wat *riool* betreft, Weiland legt dat woord uit door « eene vuilniszijp » (1). Doch hij voegt er weldra bij : « Het beteekende, volgens Kil., oulings niet slechts eene vuilniszijpe, maar ook elk ander kanaaltje en greppeltje, en bijzonderlijk eene akkervoor (watervoor?) » En dat beteekent *riool* nu nog : 't is voornamelijk eene waterleiding of watervoor (zie dat woord) in eene weide, terwijl eene *watervoor* eene waterleiding in eenen akker is. Hieruit volgt dat *zouw* eene bepaalde beteekenis heeft, en dus volle recht op bestaan.

Wij zouden de lijst onzer beschermelingen nog aanzienlijk kunnen vergrooten, vreesden wij niet dat onze lezing te lang zou worden. Misschien komen wij nog ooit met eene nieuwe lijst hier weder; doch wij zullen eerst afwachten welk lot aan de eerste zal te beurt vallen. Wij eindigen dus met het woord

---

(1) *Zijp* heet hij « zekere landstreek in Noord-Holland. Ook een vaarwater bij Oost-Duiveland ». En verder niets. Alleen bij *zijpelen* zegt hij : « van hier *zijp, zijpe*, bij Kil. sijp, sijpe, een riool ». Ergo : *riool* = *zijp* en *zijp* = *riool!* en daarmee moet ge 't maar verstaan!

Zwielen, dat Ten Kate door *fervere*, *bullire* vertaalt (1). 't Is niet te verwarren met *zwellen* of *zwillen*, want het beteekent veeleer *inkrimpen* dan *uiteenzetten*. 't Is nog van dagelijksch gebruik, wel niet als *branden* of *koken* maar in den zin van « fijn gesneden roode koolen met boter en een scheutje azijn eens even het vuur laten zien om er een warm salaad van te maken. » Sommigen zeggen *zwellen*, en de meesten vinden *gezwielde* of *gezwelde* rookoolen eenen aangenamen winterkost.

Was ons pleidooi wat uitgebreid en wat verbrokkeld om de algemeene belangstelling gaande te houden, wij verzoeken de rechtzinnige rechters het *op staai* nog eens te overwegen; licht zal daardoor nog menige uitdrukking opgewekt worden, die, gelijk het met oude geldstukken gaat, wel geenen wettelijken gang meer heeft, maar toch door 't volk aangenomen wordt. En indien zij recht op bestaan heeft, waarom zouden de schrijvers haar dan niet herkennen en waar 't pas geeft ook gebruiken? Er zijn in onze woordenboeken (vooral in de noord-nederlandsche) zoo menige woorden, die wij Vlamingen nooit hebben hooren, misschien nooit zien aanwenden; zullen wij er daarom tegen schermen? Maar omdat zelfs Ten Kate of Kiliaan reeds een woord verouderd heet, of omdat het in

---

(1) Kiliaen schrijft *zwellen*, heet het een kempisch woord en verwijst naar *wellen*, wallen, zieden.

Noord-Nederland niet meer gehoord wordt, zouden de Hollanders het daarom afkeuren, indien het bij ons springlevend is en de echtheid van zijnen nederlandschen oorsprong bewezen? Zulks aanzien wij als onmogelijk. Elke plaatselijke studie over onze taal doet ons eenen dieperen blik in haar wezen werpen; en hoe grondiger wij haar leeren kennen, des te hooger zullen wij haar schatten, des te inniger zullen wij haar aankleven, des te standvastiger zullen wij haar beminnen.

JAN-BAPTIST CYPERS,

Vlaamsche dichter van het einde der 18e eeuw,

door den heer EDW. VAN EVEN, werkend lid.

Gedurende de laatste jaren van het beheer der keizerin Maria-Theresia bestond er te Leuven, hoe ver dan ook buiten het midden van Vlaamsch België gelegen, liefde en zin voor de volkstaal.

Wat daartoe vast had bijgedragen was de stichting van een Vlaamsch weekblad, het *Lovens Nieuws*, hetwelk met 2 Mei 1773 begon te verschijnen en tot 28 Juni 1789 werd voortgezet. Het blad had tot opsteller den notaris en procureur Jan-Baptist Staes, oudleerling der Hoogeschool, die de moedertaal hartelijk beminde. De man schreef

zijn blad, gelijk hij het verklaart, in « onze moeder-
« lyke taele, te weten : het nederduytsch, wel
« wenschende dat men zyne moederlyke taele eerst
« wel kende, aleer tot andere te verlangen, behalven,
« (zoo gaat hij voort), dat wy tot voldoeninge van
« menigen, alhoewel tegen onsen dank, de oprechte
« nederduytsche woorden altyd niet en sullen derven
« gebruyken, niet-tegenstaende wy ons sulk vastelyk
« hadden voorgesteld » (1).

De Leuvensche Kamers van Rhetorica de *Roos* en de *Kersouw* gaven gretig bijgewoonde vertooningen op de tweede verdieping van het *Tafelrond*. Tegen het bestaande gebruik had de *Roos* eenige vlaamschgezinde leerlingen der Hoogeschool onder het getal harer leden opgenomen. Het laat zich verstaan dat de medewerking dezer jongelingen niet weinig tot den bloei der vereeniging bijdroeg. De student Thomas-Joseph Limelette, uit Brussel, was tot *Prins* der Kamer verkoren geworden. Den 28 November 1775 werd hij licentiaat in de rechten. Te dezer gelegenheid werd hij « buytengewoonlyk « vereert met het luyden der groote klokke en « het schieten van het kanon (2) ». Zijne Vlaamsche vrienden wijdden den « zeer raedsamen heer » een Vlaamsch gedicht, waarin er onder ander andere gezegd wordt :

---

(1) Eerste deel, bl. 5.
(2) *Lovensch nieuws*, 6e deel, bl. 361

Als de *Roos* langs alle straeten
Haeren Prins doet eere een,
Wy, syn trouwe medematen,
Mogen ook niet agterstaen.
Ras dan op! beminde vrinden,
Die in staege liefde leeft;
Gy moet lauwer-croonen binden,
Voor wie sig gekweten heeft (1).

Het zijn rijmen, doch Vlaamsche rijmen.

Te Leuven werd de Vlaamsche poëzij beoefend door den Karthuizer Bruno van Heusden, den bloemschilder Marten van Dorne en den advocaat-fiscaal van den Dale. Twee Leuvenaars, Michiel-Francis Pelckmans en Jan-Michiel van Langendonck, schreven in de volkstaal, de eerste zijne *Lovensche Kronyk*, de tweede eene omwerking in proza van het Epos van Jan van Heelu, over den slag van Woeringen. De hoogleeraar Willem Leunckens vervaardigde eene Vlaamsche Kronijk van Leuven van 1599 tot 1766, welke wij hebben laten drukken (2). Een ander lid der Hoogeschool, Jan-Jozef van den Elsken, voorzitter van het Drie Tongencollege, schreef te Leuven zijne brieven van *Ernest Keuremenne*, 1788-89, en zijne *Verzameling van stukken byeen vergaederd door Sincerus Rechtuyt*, 1790 (3). Het zijn, als bekend is, bijtende hekel-

(1) *Tot Loven, by Jan-Baptist van der Haert, Boekdrukker en Boekverkooper, in den Gulden Helm.*

(2) Achter de *Geschiedenis van Leuven* door W. Boonen, bl. 399-436.

(3) Over dezen man lezen wij in de *Kronyk* van Pelckmans het volgende :

« Den 1 April 1803 is in syne pastorye van Hombeek,

schriften tegen het Seminarie generaal van Jozef II, en in het belang der patriotiek.

Over de Vlaamsche verzen van Jan-Frans van Hilleghem handelen wij later.

---

alwaer hy maer wynigen tyd geweest was, overleden den Eerw. Heer van den Elsken, gewezen President van het Collegie der dry Tongen alhier, en nu zedert weijnigen tyd met den Heere Huleu, lid der Synode van den nieuwen Aertsbisschop van Mechelen. Hy is altyd gesuspecteert geweest als den autheur van de acht *Brieven van Ernestus Keuremenne* en de daer op volgende stucken, waer voor hy in gevaer geweest is van gevangen te worden in het Collegie van Atrecht, maer gelukkiglyk is ontkomen, in den hof van den heer Baelmans, daer nevens woonende, geraekt zynde. Ik zal hier aen ieder verzekeren dat M. van den Elsken noyt den autheur van de acht brieven van *Keuremenne* en van eenige andere daer op volgende stuxkens geweest is, maer alleen dengene die de manuscripta daer van kwam haelen om die aen den druker te draegen, tot zoo langh dat hy die liet, zonder eene letter daer aen te veranderen; maer wanneer hy in een stuksken eene kleyne veranderinge gedaen had, heeft den autheur hem gezeyt dat, indien hy in het toekomende nog eenige de minste veranderinge dede, hy als dan de hand van hem zoude trecken, gelyk hy oock gedaen heeft, wanneer hy veel valsche logenachtige en faemschendende zaeken vertelt heeft, als van Mynheer Goemans, gewesen rentmeester der infirmereye van het groot Beggynhof, onder den naem van Pastor Poliphemus, van Mevrouw de de Beeckman, geboren de Vroey, onder den naem van de *lange Jennemie*, de welke, om de waerheid te zeggen, in dien tyd haer geboortestad Loven niet genegen was, en zoo den eertitel van Baron, door den keyser Josephus aen haeren man gegeven, en meer andere zaeken genoegh hebben doen zien; maer het was aen hem niet zulks te doen, alzoo dit niet baeten konde om het opkomen van het nieuw Seminarie te beletten, gelyk deden de brieven van Keuremenne, zoo uyt de woorden van den eersten minister te vatten was, de

Vast moesten deze pogingen, in het belang onzer letterkunde aangewend, goede uitkomsten opleveren, had de Fransche overheersching, eenige jaren later, met ons nationaal gevoel, ook onze nationale taal niet komen onderdrukken.

In het Leuvensch College der humaniora, de *Heilige Drievuldigheid*, werd het Vlaamsch niet alleen onderwezen, maar geacht en aangekleefd. Behalven Francis o'Hearn en Hubert Collin, deze een Ierlander, gene een Waal, telde de school een derden leeraar, ditmaal een Vlaming, die de vaderlandsche dichtkunst beoefende. Hij droeg den naam van JAN-BAPTIST CYPERS en was leeraar van syntaxis. Van hem vielen ons onlangs eenige gelegenheidsverzen onder de hand, die bewijzen dat hij zijne gedachten, op eene alleszins voldoende wijze, in Nederduitsche dichtmaat wist uit te drukken.

Daar het, naar ons inzien, billijk is de mannen te herdenken die in de moedertaal schreven,

---

welcke hy ter tafel by den hertogh van Arenberg zynde, tot Heverlé, gesproken heeft : « *Ce bougre de* Keuremenne *est la ruine totale du Seminaire général; ce malheureux fanatique nous jette plus de pierres sur un jour que nous pouvons ramasser sur deux mois.* » En van dit gezeg van den minister magh men verzekert zyn, want men wist het al des anderdaeghs 's morgens, wanneer noghtans alle de caemerlingen die de tafel dienden, nog daer waeren, en sy van het Seminarie generael hebben beginnen te spreken, het welk den Minister wel heeft doen vloeken. » PELCKMANS, 11de deel, bl. 357. (Zie ook over KEUREMENNE *Den Spectateur Universeel*, van 20 december 1789, nr 12, bl. 168).

in tijdstippen op welke zij, om zoo te zeggen algemeen verwaarloosd werd, hebben wij gemeend de Koninklijke Vlaamsche Academie eenige stonden met CYPERS te mogen onderhouden.

JAN-BAPTIST CYPERS werd binnen Antwerpen geboren, den 7 October 1756. Na zijne humaniora voltrokken te hebben, werd hij te Leuven, in de Pædagogie *de Valk*, leerling van wijsbegeerte en wetenschappen. In den algemeenen wedstrijd tusschen de leerlingen der vier pædagogia van de Hoogeschool, ten jare 1776, bekwam hij, op 151 mededingers, de 31e plaats. Leerling van godgeleerdheid in het College van *den Heilige Geest*, werd hij tot bacelier formeel bevorderd vóor zijne wijding tot priester. CYPERS zong zijne eerste mis in de kerk der Amunciaten, te Antwerpen, den 30 December 1781. Bij deze omstandigheid werd hij, in name van zijnen oom en zijne moei Bekaerts, met een Vlaamsch vers vereerd, 't welk in druk uitging (1).

Aanvankelijk werd CYPERS leesmeester van godgeleerdheid in het Vigliicollege, anders *den tarwen Schoof* geheeten, omdat er een graanbondel in het wapen des stichters voorkomt. Den 14 Mei 1785 werd hij leeraar van Syntaxis in het College der H. Drievuldigheid, en, eenige dagen later, lid van den raad der faculteit van Wijsbegeerte. Ten jare 1790

---

(1) *t' Antwerpen, bij Petrus L. Vander Hey, boekdrukker en boekverkooper op de Schoenmerkt*, in Sint-Elias.

bekwam hij den post van leeraar van poësis in vervanging van Hubert Collin, die tot den zetel van Rhetorica kwam geroepen te worden. Daarenboven verving hij doctor van Leemput als hoogleeraar van Grieksche taal, in het Drie-Tongencollege.

Het was tijdens zijn verblijf te Leuven dat CYPERS zich met de Vlaamsche poëzij ophield. Zonder een dichter van hooge vlucht te wezen, verdient hij echter eene melding in de geschiedenis onzer letterkunde. Ofschoon de klassieke geleerdheid het hoofdvak zijner werkzaamheden uitmaakte, zocht hij den tijd om de nationale dichtkunst te beoefenen, en anderen voor haar in liefde te ontsteken. De man was van zijnen tijd en dient als zoodanig te worden beschouwd. Hij schreef eene eenvoudige, duidelijke taal. Dat hij bij het vervaardigen zijner gedichten meer het oog had op hen, die beter met de gesprokene dan met de geschrevene taal bekend waren, lijdt geen twijfel.

CYPERS was priester. De weinige gedichten, die wij van hem kennen, werden vervaardigd en gedrukt, op losse bladen, ter gelegenheid van eerste missen van priesters en inkleedingen van Nonnen. De nederige man liet ze naamloos verschijnen. Het is dank aan eene aanteekening van een verzamelaar van soortgelijke stukken, dat wij den dichter kennen.

De verzen van CYPERS verraden iemand van geoefenden geest en edel gemoed, gezet op elkeen te stichten in de leer van Christus. Zijne taal, reeds

hebben wij het doen opmerken, is zuiver en duidelijk. Zulks gaan wij door eenige voorbeelden toonen.

Het eerste ons bekend gedicht van CYPERS is een heilwensch *aen de bruid volgende haeren bruydegom op den Berg van Mirrhe en den heuvel van Wierook, afgebeeld in de deugdzame en Godminnende Juffrouw* ANNA-THERESIA VAN HERCK, *nu zuster Agnes, gebortig van Heyst ten Berg, plechtiglyk zig aen God verbindende, door dryvoudige beloften, in 't vermaerd klooster der kanonikerssen regulier, gezegt Sint Nicolaes-Berg, binnen Aerschot, den* 18 *July* 1780 (1).

Het is eene uitbreiding der woorden van het BOEK DER ZANGEN : *voor dat de wind des dags blaze en de schaduwen verdwijnen, zal ik naar den mirrhenberg en den wierookheuvel gaan.* CANT. IV, v. 6.

Deze verzen zijn ontwoekerd aan de snipperuren, welke de jeugdige leerling van Godgeleerdheid van zijne studien overgehouden en benuttigd had. Zij dragen sporen van overhaasting.

Drie jaren later schreef CYPERS een gedicht ter eere van *zeer Eerweerdigen Heer Mynheer* HENRICUS J.-J. GENOELS, *zyne eerste onbloedige offerande aen God opdragende, in de kerke van den H. Carolus Borromeus, binnen Antwerpen, zyne geboortestad, op den* 23 *April* 1783.

---

(1) *Gedrukt tot Loven, bij Ludovicus-Josephus Urban, boekdrukker en verkooper, recht over de Halle.*

Tot de moeder van den *neomist* richt hij de volgende verzen :

Wat groot geluk voor U, ô Moeder, die dit kind,
Hoewel een aerdsche gift, geschonken hebt het leven!
Dat zelfde kind gaet nu, uyt wedermin gedreven,
Zig U, den Oorspronk zelf, daer 't leeven uyt begint,
Tot liefdeteeken geven!

Mij dunkt ik zie van verr' als eene versche jeugd,
Door deezen zielentroost vernieuwen uwe daegen,
En eene nieuwe kracht door all' uw aders jaegen;
Hetgeen' ook uwen zoon, tot Uw en zijne vreugd,
Aen 't altaer God zal vraegen.

In hetzelfde jaar wijdde hij een gedicht *Aen Juffrouw Juff.* BARBARA-ELISABETH ZEGHERS, *nu* DOROTHEA, *gebortig van Loven, doende haere plechtige beloften in 't vermaerd klooster van Sint-Nicolaes-Berg, binnen Aerschot, den* 9 *julius* 1783 (1).

Deze jeugdige vrouw beoefende de toonkunst. Zij zong lief en speelde aangenaam het orgel. De dichter zegt haar onder anderen :

Mij dunkt ik hoor alreeds heel zoetjes wedergalmen
Dees daelen en gebergt, van dank- en gloriepsalmen,
Die gy, met hert en mond, uyt waere dankbaerheyd,
Voor uwen bruydegom eenvoudiglyk zult kweelen ;
Of wel wanneer dat gy, met even kunst en vlyt,
Uw rappe vingers zult op 't orgel laeten speelen.
Uw stemm' en uw gezang zal zig aldus vermenglen
Met dat verheven lied en zoet gejuyg der Englen,
Waer door uw geest en ziel, als uyt het lyf vervoert,
U, en die het hoort zal aen 't ondermensch onttrekken,
Om onze ziel tot hem, die aerd en hemel roert,
Zelf onberoerelyk, alleen maar op te wekken.

---

(1) *Gedrukt tot Loven, by van der Haert, aen de Merkt.*

CYPERS schreef een Vlaamsch gedicht ter eere van een oudleerling van het College der H. Drievuldigheid, die later bekendheid verwierf, namelijk PIETER-THEODORUS VERHAEGEN, *doende zijne eerste onbloedige offerande in de Parochiale Kercke van den H. Remisius, binnen zijne geboorte plaets Haecht, den* 18 *Juni* 1786. Deze jonge priester had, in 1781, bij de Leuvensche *Alma Mater* den academischen lauwer weggedragen. Na den *Primus* te hebben herinnerd hoe hij, bij zijne terugkomst uit het Belgisch Athenen, in de kerk van Haacht was onthaald geworden, gaat de dichter aldus voort :

Maer nu gy andermael in dezen tempel treed,
Met 's priesters macht en glans zoo heerelyk bekleed,
Vo r wie dat alle macht moet wyken,
Voel ik door zoetre vreugd myn hert en ziel ontroerd,
En my door stil gewelt ten hemel opgevoerd,
Terwyl dit grootsch vertoog myn zinnen doet bezwyken.

Hertroerende vertoog! Hier zie ik 't deftig paer,
Hetgeen zyn zevental reeds vyf en twintig jaer
Zoo ievrig voed, met mond en zeden.
Ik zie ook zonneklaer uyt hun gesteltenis
Dat hunne ziel met vreugd als overgoten is,
Wanneer z'hun oudsten zoon ten outaer op zien treden.

Mij dunkt, hun dankbaer hert berst in dees woorden uyt :
« Ontfang, verheven God! ontfang ons oudste spruyt,
« Tot uwen heyl'gen dienst verkoren.
« Wij schenken u uw gift, gelyk zijn naem bediet (1).
« Daer d'hemel wonderlyk hem zoo meê noemen liet,
« Toen hy door d'heylzaem bron des doopsels wierd herboren.

(1) *Théodorus.*

Theodorus Verhaegen had eene schitterende loopbaan. Na den graad van licentiaat in de Godgeleerdheid en in de geestelijke rechten verworven te hebben, werd hij, in 1790, leeraar van wijsbegeerte in de Pædagogie *de Valk*. De kardinaal de Franckenberg benoemde hem, in 1791, tot boekkeurder. Ten jare 1795 werd hij regent in de Pædagogie *het Castrum*, en, in 1796, bekleedde hij de hooge waardigheid van Rector magnificus der Leuvensche Hoogeschool. Hij was insgelijks kanunnik van het kapittel van Ronse. Na het concordaat werd Theodorus Verhaegen pastoor te Munte (1803), pastoor van het Klein Begijnhof te Gent (1806), en lid van den raad van het bisdom (1807). Ten jare 1814 verkoor de prins Maurits de Broglie hem tot officiaal van het bisdom van Gent, in welke stad hij overleed den 20 December 1822, oud 61 jaren (1). Theodorus Verhaegen was de oom van wijlen den beroemden advocaat Verhaegen, voorzitter van de Belgische Kamer der Volksvertegenwoordigers.

Van onzen CYPERS kennen wij nog een gedicht *aen Juffrouw* ELISABETH-MARIA-FRANCISCA BASTEYNS, *nu* MARIA-HENRICA-ROSA, *geboortig van Antwerpen, doende plechtiglyk hare dryvoudige beloften, onder den regel van den Seraphienschen vader Franciscus, in 't vermaerd klooster der reli-*

(1) Zie ARTHUR VERHAEGEN, *les 50 dernières années de l'ancienne Université de Louvain* (1740-1797). Liège, 1884, bl. 447 et v.

gieusen Capicienerssen, binnen Sint Truyen, den 17 *October* 1790. (1)

Het gedicht vangt aldus aan :

Gods Geest, bestuer myn pen! En gy, ô hemelingen,
Die staeg u bezig houd met Godes lof te zingen,
Ontsteekt my door uw vuer, en helpt my in dit werk,
Opdat het zy tot eer van God en zyne Kerk!
Ik zong den zegeprael, ik zing de offerhande
Van eene teere Maegd die zig aen God verpandde,
Om in boetveerdigheid, vol liefde, vry en reyn,
De voorspraek van ons land by Godes troon te zyn ;
Die om het waer geluk van hare ziel te vinden,
Kwam heden plechtiglijk zig hier aen God verbinden ;
Verlaetende daervoor, met waren helden-moed,
En huys, en stad, en land, en erf, en goed en bloed,
Om, zonder eygenwil, met zuyver hert en zeden,
Haer levensloop voor God alleen te gaen besteden ;
Met God alleen te vreê, verr' van het aerdsch gedruys,
En zoekt zy geenen troost als aen den voet van 't kruys.
Had zy voor haeren roep haer oogen toegeloken,
Daer had haer geenen keus voor eenen man ontbroken.
Gezond van lyf en leên, gezwind, en wel ter tael,
Niet minder van verstand als klinkende metael.
Daer by, wel opgevoed, door ouders, welkers oogen
Geen kwaed of slim bedryf en konden ooyt gedoogen,
En welkers zorg en deugd hun kinders 't voorbeeld geeft,
Hoe dat er dient gewerkt, hoe dat er dient geleeft.
Ons bruyd bedankt daer voor haer vader en haer moeder,
En laet ook vryen keus aen zuster en aen broeder ;
Haer deel, haer beste deel is dit geheyligd slot,
Daer zoekt zy haeren Al, daer zoekt zy haeren God.

Het *liedeken*, dat volgt op het gedicht, vangt aldus aan :

---

(1) Het vers is gedrukt tot Loven, bij J.-P. Michel, regt over 't Wit-Heeren College, drukker der Vaderlandsche legers.

Zuyvre geesten, schaer der Englen,
Koomt vereeren dit ons feest;
Koomt uw zoete stemmen menglen,
Want zij passen hier het meest.
Koomt met ons den lof verkonden
Van een welberaede maegd,
Die, door Godes liefd' verbonden,
Zig aen hem geheel opdraegt.

Het eindigt op de volgende wijze :

God verleen haer veele jaeren,
En tot haer en ons geluk,
Vry van rampen en bezwaeren,
Tot haer volle jubelkruk.
Laet de glaezen hier op klinken
Met een hel en bly geluyd,
Laet ons de gezondheyd drinken
Van ons Seraphiensche bruyd.

Vast moet CYPERS meer Vlaamsche gedichten hebben nagelaten, die, wij hopen het, zullen worden teruggevonden.

Den 7 Mei 1791 werd Cypers door de groot-vicarissen van Doornijk bevorderd tot de pastorij van het aanzienlijk dorp Beveren, in het Land van Waas. Gelijk het was te voorzien, wist hij, door zijne voortreffelijke hoedanigheden, de achting en het vertrouwen zijner parochianen te verdienen. Weldra echter had de nieuwe pastoor rampspoedige dagen te doorleven. De omwenteling, in Frankrijk uitgebroken, strekte hare woede ook tot ons vaderland uit. België werd een wingewest der groote republiek, zuchtte onder den druk der overheersching. Vervolgingen, plunderingen en lasten des

oorlogs waren de droeve gevolgen er van. Het Land van Waas, anders vrij afgelegen, deelde ruimschoots in het treurig lot. Als bekend is, waren het vooral de priesters die het hadden te bezuren. CYPERS, een toonbeeld van een vroom en priesterlijk leven, kon niet onderdoen voor de trawanten der republiek. Het afleggen van den eed van haat tegen het koningschap geweigerd hebbende, werd hij uit zijne pastorij gezet, zag zijnen tempel sluiten en zijne kerkgewaden, onder zijn oog, openbaar verkoopen.

In die bange dagen, in die dagen van kommer en nood, verliet de moedige pastoor zijne parochianen niet. Om niet aangehouden en naar Cayenne vervoerd te worden, legde hij voor tijd en wijl de priesterkleederen af en wist hij zich bij vrienden te verbergen. Des nachts verrichtte hij, zoo binnen Beveren als in de omliggende dorpen, de herderlijke plichten, ging hij mis lezen, biecht hooren, huwelijken inzegenen of zieken bedienen. CYPERS liet een boek bevattende het verhaal dezer gebeurtenissen, dat in de archieven der kerk van Beveren voorhanden is. In dit boek, 't welk mede van 's mans uitgebreide geleerdheid getuigt, heeft hij aangeschreven al wat er in dien rampvollen tijd, dag bij dag, door de agenten der Republiek, in en rond Beveren is verricht geworden. Aan den 2n October 1797 leest men deze twee woorden : *Incipit desolatio*! Al wie met de geschiedenis dier dagen eenigszins bekend is, zal verstaan wat deze woorden al bitters bevatten.

Na het Concordaat hernam CYPERS zijne herderlijke bediening. Hij had het genoegen nog achttien jaren in het midden zijner parochianen te mogen doorbrengen. Tot groote droefheid van allen overleed de brave pastoor te Beveren den 21 Maart 1820, oud 64 jaren.

Zeventig jaren zijn er verloopen sedert zijn afsterven en nog is zijne gedachtenis bij de ouderlingen van Beveren in gezegend aandenken. Dit werd ons bericht door den tegenwoordigen pastoor dezer parochie, den weleerw. heer A.-J. Vyt, wien wij voor zijne vriendelijke mededeeling onzen hartelijken dank betuigen.

Zitting van 18 Juni 1890.

Aanwezig de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thym, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, Ed. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou en jhr. K. de Gheldere, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid de heeren J. de Laet en L. Schuermans, werkende leden, en H. Sermon, briefwisselend lid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd, en deelt aan de vergadering de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur:

Bulletin de l'Academie royale des Sciences, des Lettres, et des Beaux-Arts de Belgique. 1890, Nr 4°.

Catalogue des livres de la Bibliothèque de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des

Beaux-Arts de Belgique. Seconde partie. *Ouvrages non périodiques,* 3e *fascicule. Sciences morales et politiques. Beaux-Arts.*

De Werken van J. van den Vondel, uitgegeven door Mr. J. van Lennep. Herzien en bijgewerkt door J.-H.-W. Unger. XIe deel, 1645. — XIIe deel. 1646.

Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre, sous le règne de Philippe II, publiées par le Baron KERVYN DE LETTENHOVE. IV, première partie, 4°.

Vanwege den heer G. GEZELLE :

Lauwertaksken geplant op het graf van de God- en deugdlievende jouffrouw Justina Goethals, stichteres eener stichting tot onderhoud der arme en ouderlooze jeugd van het vrouwelijk geslacht binnen Kortrijk, door J. HOFMAN. Kortrijk, wed. L. Blanchet, 1838 (IV)-8 bl. 16°.

Bekroonde Dichtwerken op het afsterven van J.-B.-J. Hofman, dichter en tooneelminnaer. Kortrijk, 1836, 8°.

1781. *Mijn eerweerden Heer Joseph Ignatius Michaël van Dale, zaliger gedachtenisse, koopman, priester, vader der armen.* Kortrijk, 1881, 16°.

De Reisduif. Theoretisch en praktisch Handboek voor de Liefhebbers en kweekers van duiven, door SILVAIN WITTOUCK. Kortrijk, 1878, 8°.

Vanwege den heer J. VERDAM, hoogleeraar te Amsterdam :

Geschiedenis der Nederlandsche Taal, in hoofdtrekken geschetst. Leeuwarden, 1890.

Vanwege den heer MORIZ HEINE, het 2e deel van zijn *Deutsches Wörterbuch.*

Vanwege den heer ALEXIS CALLANT :

Een kransje Gedichten voor onze kleinen. Met 39 plaatjes. Gent, 1890, 12°.

Vanwege het stadsbestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad, 17e deel, 2e afl.

Vanwege den heer Jozef Splichal, uitgever te Turnhout :

Kempisch Museum. Maandschrift gewijd aan Geschiedenis en Oudheden, 1890. Eerste jaar, de 5 eerste afleveringen.

WEDSTRIJD VAN DICHTKUNDE.

De bestendige secretaris maakt bekend dat, ter beantwoording van de prijsvraag : « Een gedicht ter eere van Z. M. Leopold II, bij de 25e verjaring zijner troonsbeklimming », op den bepaalden tijd acht dichtstukken zijn ingezonden, voorzien met de volgende kenspreuken :

Nr 1. *Gezegend het Land*
Waar de weldoende vrede
De olijvenkroon spant. (LEDEGANCK).

Nr 2. *Gunst baart kunst.*
Nr 3. *De Militair.*
Nr 4. *Vivat Rex !*
Nr 5. *Heil hem, die in 't bestaan, zijn vlijt'ge [levensschreden*
Aan 't luk van 't vaderland en 't mensch- [dom wil besteden !
Nr 6. *Kunst zonder wetenschap baart hoogmoed.*
Nr 7. *Vincet pax patriae.*
Nr 8. *L'édifice, dont le Congrès a jeté les fondements, peut s'élever et s'élèvera encore.* (LÉOPOLD II).

De heer P. Willems vraagt het woord en verzoekt de zitting van October te verschuiven tot den vierden woensdag dier maand. De vergadering neemt dit voorstel aan.

Door den heer J. Obrie wordt aan het bestuur in bedenking gegeven of 't niet mogelijk ware de jaarlijksche plechtige vergadering en het banket der Academie te houden op een tijdstip, gunstiger voor het reizen dan de maand December. Hij zegt dit eensdeels voor de in België gevestigde bejaarde Academieleden, anderdeels voor de leden uit Noord-Nederland, die in een beter seizoen wellicht naar Gent zouden komen en deel nemen aan onze vergadering.

De heer P. Willems treedt dit voorstel bij.

Zijns inziens zouden zulke bijeenkomsten de Nederlandsche Congressen, die uitgeleefd schijnen, voordeelig kunnen vervangen.

Het bestuur zal het voorstel onderzoeken en in de eerstvolgende maandelijksche vergadering er verslag over mededeelen.

Bestendige Commissie van Middelnederlandsche Letterkunde.

De heer Gailliard, secretaris der commissie, biedt het volgende verslag aan :

« De bestendige Commissie heeft, in zitting van heden, besloten den heer Alberdingk Thym, mits goedkeuring der Academie, te gelasten met de uitgave van twee middelnederlandsche kalenders uit de XIVe en XVe eeuw, die als eene merkwaardige bijdrage voor de zedengeschiedenis mogen beschouwd worden, namelijk ter wille van de voorschriften van gezondheidsleer, welke bij iedere maand te vinden zijn. De uitgave zal ongeveer 50 bl. beslaan.

« Op voorstel van jhr. de Pauw beslist de Commissie, de Academie te verzoeken aan den Groot-Hertog van Baden mededeeling te vragen van het fragment van *Reinaert de Vos*, onlangs in de Hofbibliotheek van Darmstadt ontdekt ».

De Academie neemt het voorstel ter uitgave

van de hoogergemelde middelnederlandsche kalenders aan, en gelast het bestuur om door bemiddeling van den heer Minister van Buitenlandsche Zaken de mededeeling van het bedoelde fragment te bekomen.

Bestendige Commissie van nieuwere Taal- en Letterkunde.

Door den heer Coopman, secretaris dezer commissie, wordt het volgende verslag medegedeeld :

Verslag der zitting, gehouden op 21 *Mei,* 1890.

Aanwezig : de heeren Hansen, voorzitter, Daems, De Vos, Hiel, Micheels, Prayon, Snieders, leden, Coopman, secretaris.

Afwezig : de heeren Claeys, wegens ambtsbezigheden, Mr. Obrie, uitlandig.

De Voorzitter verklaart de zitting geopend ten 1 u. en verleent het woord aan den secretaris om lezing te geven van het verslag der voorgaande vergadering.

Dat verslag wordt goedgekeurd.

DAGORDE.

1° *Bloemlezing uit de werken onzer XVIIe- en XVIIIe-eeuwsche schrijvers.*

2° *Bijzondere verzameling der voorname tooneelwerken van schrijvers sedert het begin der XVIe eeuw.*

De heer SNIEDERS verklaart dat hij voornemens was het voorstel eener algeheele uitgaaf der vertaling van *Boëtius' Troost-Medecijne-Wijnckel* (*De Buck*) bij te treden. Bij nadere overweging, is hij tot het besluit gekomen dat goed gekozen gedeelten uit dat werk wellicht beter zullen beantwoorden aan het voorgestelde doel.

Eene algeheele uitgaaf zou een voorgaande stellen, dat ons tot in het oneindige zou leiden. Daarbij zijn volledige uitgaven niet alleen hoogst kostbaar, maar, in waarheid, niet zelden nutteloos.

Overigens, is het der Koninklijke Vlaamsche Academie niet te doen deze werken in hun geheel te bezitten, gelijk meesterstukken der oudheid; het is haar voldoende dat met zorg gekozen brokstukken de letterkundige waarde dier geschriften, op behoorlijke wijze, in het licht stellen.

Dit is insgelijks het geval met de tooneelwerken.

Dr. Snieders treedt vervolgens in eenige beschouwingen betreffende de eigenlijke samenstelling en uitgaaf der bloemlezing.

Zullen wij daarin de werken van schrijvers of dichters opnemen die, — bij voorbeeld, na den overgang van Antwerpen, in den aanvang der XVII° eeuw — Vlaanderen en Brabant verlieten en in het Noorden gevestigd bleven?

Zoo waren, om er slechts enkelen te noemen, Gasparus Barleus, Van den Berg (Montanus), Peter van den Broeck, de gekende zeevaarder.

Naar zijne meening, moet men deze ter zijde laten; immers, geboorte zegt niets; ontwikkeling zegt alles.

Vooreerst zijn de werken dier mannen geene zeldzaamheden of *curiositeiten*, in Nederland. Die schrijvers, in 't Noorden ingeburgerd, bedienden zich van den aldaar gebruikelijken taalvorm; dan, voor wat taal en stijl betreft, hebben zij voor ons, Vlamingen, niets eigenaardigs. Zij schreven werken, die zich door niets onderscheidden van die, welke, te dien tijde, in Holland verschenen. Voor ons, is het hoofdzaak eene uitgebreide studie te leveren op de eigenlijke Vlaamsche letterkunde van die dagen, hare gehalte, stijl, taal en ontwikkeling.

Zóo beperkt, d. i., tot de schrijvers en dichters die hier te lande hebben geleefd en lieten drukken, zou de commissie twee wegen te volgen hebben :

1° de werken van schrijvers en dichters behandelen, naar gelang het jaartal der uitgaven;

2° de werken kiezen naar willekeur in beide eeuwen.

De eerste wijze van uitgave zou stellig de beste en de regelmatigste, maar tevens niet altijd de meest practische zijn.

Inderdaad, alvorens eene letter te laten drukken, zouden wij al de elementen moeten bijeen zoeken en deze schritten en indeelen — een reuzenwerk, dat ons meer dan eens, niettegenstaande de nauwgezetste zorg en toewijding van onzentwege, van vergetelheid van dezen of genen dichter of schrijver zou doen beschuldigen.

De tweede wijze is : wij kiezen rechts en links, zonder volgorde in acht te nemen. Dit is ongetwijfeld het meest doeltreffend middel om den ontworpen arbeid onmiddellijk aan te vatten en voort te zetten.

De voorhanden letterschatten zijn overgroot; men vindt niet alleen geestelijke werken, maar tevens werken over kunst, taal en zedeleer, critische beschouwingen, geschiedenis, reisbeschrijvingen en vooral eene vracht tooneelstukken, die wij mogen beschouwen als de laatste uitingen, de laatste snikken der vroegere rederijkers.

Ten slotte stelt de heer SNIEDERS voor :

1° *De commissie zal zich bepalen bij de uitgave eener bloemlezing van het jaar* 1600 *af tot het jaar* 1800, *en zich bezighouden met de Vlaamsche dichters en schrijvers, die voor de letterkunde het eigenaardigst zijn ;*

2° *Zij zal nemen wat haar onmiddellijk onder de hand valt of, beter gezegd, wat haar het belangrijkst voorkomt, uit welk vak dan ook ;*

3° *Zij zal aan ieder lid eenen schrijver uit voormelde eeuwen aanduiden en hem, mits hare goedkeuring, de over te nemen stukken laten kiezen ; zij zal hem tevens belasten met het opstellen eener biographische of bibliographische nota over den behandelden schrijver of dichter.*

Het lid zal dit stuk met zijnen naam onderteekenen.

4° *De bloemlezing zal verschijnen in gr. octavo, in twee kolommen druks en kleine tekstletter. De kolommen zullen breed genoeg zijn om de alexandrijnen niet te moeten afbreken.*

5° *De uitgaaf zal geschieden in afleveringen van een honderdtal bladzijden, op onregelmatige tijdstippen te verschijnen; vier afleveringen zouden een boekdeel vormen.*

6° *Het geheele werk wordt voorafgegaan door eene schets der letterkunde in de XVIIe en XVIIIe eeuw.*

Die schets zal in de eerste aflevering plaats vinden ofwel bij de vierde gevoegd worden, met verschillende paginatie.

De heer Voorzitter verklaart de bespreking betreffende de « Voorstellen van den heer Aug. Snieders » geopend.

De heer S. DAEMS herhaalt zijne reeds vroeger afgelegde verklaring, dat hij, tegen dank, afziet ván zijn voorstel, strekkende om de vertaling van Boëtius in den geheele uit te geven (1). Daarvoor — hij bekent het volgaarne — is geene plaats in eene bloemlezing, waarin eene zekere verhouding moet bestaan in opzicht van den omvang der opgenomen stukken.

(1) Zitting der Koninklijke Vlaamsche Academie (26 Februari 1890.

Hij is het eens met zijn achtbaren collega, voor wat betreft de Noord-Nederlandsche werken : wij moeten ons bepalen bij den toestand der Vlaamsche letteren van dien tijd.

Hij kan echter niet ten volle instemmen met de meening dat de commissie geene rekenschap zou dienen te houden met tijdsorde of alphabetische orde. Hij acht het niet gepast of geraadzaam zoo maar de hand aan het werk te slaan, op goed valle 't uit.

Daarentegen heeft hij vrede met het voorstel van den heer Snieders, aangaande de versmelting der tooneelbibliotheek met de bloemlezing, aangezien het tooneel slechts eene afdeeling is van de algemeene letterkunde en het geenszins het doel der commissie was, een repertorium te vormen, dat, overigens, met het oog op de vereischten van den huidigen tijd, van geenerlei nut zou wezen.

Daar de versmelting der beide werken en bijgevolg der beide commissiën van uitvoering niet vastgesteld schijnt, verzoekt de heer Daems zijnen achtbaren collega Snieders, als art. 1 van het voorgelegde voorstel te willen aannemen :

Art. 1. In de bloemlezing uit de werken onzer XVIIe- en XVIIIe-eeuwsche schrijvers, zijn de tooneelwerken van schrijvers sedert het begin der XVIe eeuw mede begrepen.

De twee commissiën van uitvoering, benoemd in zitting van 20 November, 1889, zijn tot éene versmolten.

Ook drukt de heer Daems den wensch uit dat de Commissie — welke voortaan zal samengesteld zijn uit de heeren Claeys, De Vos, Hansen, Micheels, Prayon, Snieders en Daems — dadelijk zou overgaan tot het vaststellen eener voorloopige lijst van schrijvers en dichters uit die tijden.

Alvorens art. 1 in stemming te leggen, wijst de heer Voorzitter op het verschil van eeuw, in dat art. 1 vervat. Daarin is spraak van de XVIe eeuw voor de tooneelwerken en slechts van de XVIIe en de XVIIIe eeuw voor de andere.

In afwachting dat de Commissie dat punt regele, stelt hij voor als eindpunt aan te nemen het jaar 1815.

De heer PRAYON wenscht te weten wat zijn achtbare collega den heer Snieders eigenlijk bedoelt met Vlaamsche of Zuid-Nederlandsche dichters of schrijvers? Wij mogen immers niet uit het oog verliezen dat Noord-Brabant en Nederlandsch-Limburg, Fransch- en Zeeuwsch-Vlaanderen destijds van ons vaderland deel uitmaakten.

De heer SNIEDERS verklaart dat het wel degelijk zijne bedoeling was de schrijvers en dichters uit die afgescheurde gewesten in de bloemlezing te zien opgenomen worden.

Verder stelt de heer PRAYON voor, als begin- en als eindpunt aan te nemen twee heuglijke dagteekeningen uit de geschiedenis van ons vaderland : de bloemlezing zou aanvangen met den

« val van Antwerpen » en eindigen met den « slag van Waterloo ».

Na eene gedachtenwisseling, waaraan al de aanwezige leden deelnemen, stelt de heer Prayon zijn voorstel aldus op :

Art. 2. — De Commissie verdeelt de bloemlezing in vier tijdvakken :

1e *tijdvak : Van den val van Antwerpen tot den vrede van Westfalen* (1648);

2e *tijdvak : Van* 1648 *tot den vrede van Utrecht* (1713);

3e *tijdvak : Het Oostenrijksch Bewind;*

4e *tijdvak : Het Fransch Bewind tot en met* 1815.

Tot nadere regeling der werkzaamheden, en, met het oog op den wensch van den heer Daems, wat betreft het opmaken van voorloopige lijsten van schrijvers, dichters en tooneelletterkundigen, verlangt de heer Prayon dat zoo mogelijk, in de eerstvolgende zitting der commissie, de schrijvers zouden aangeduid worden, met dewelke de commissie van uitgave eerst zal beginnen.

Hij sluit zich aan bij het voorstel van den heer Snieders, om, bij de behandeling der werken of uittreksels dezer, niet het jaartal van de geboorte der schrijvers, maar wel het jaartal der verschijning hunner werken in acht te nemen.

De heer SNIEDERS verklaart ten volle in te stemmen met de zienswijze uitgedrukt door zijne achtbare collega's de heeren Daems, Hansen en Prayon.

De heer Voorzitter brengt de navolgende bedenkingen in het midden ;

Het ware te wenschen dat voor elk werk, waaruit wij brokstukken zullen overnemen, aangewezen worde waar het verschenen en waar het nog te vinden is, als inlichting voor de personen die, na de verschijning onzer bloemlezing, het geheele werk zouden willen inzien.

Tevens zou de bewerker den geheelen inhoud voldoende moeten opgeven, opdat de lezer zich een nauwkeurig en helder denkbeeld kunne vormen van het behandelde.

Het is klaar dat de bewerker alle aanmerkingen en toelichtingen aangaande taal, stijl enz. in nota's aanteekenen, doch den eigenlijken tekst eerbiedigen zal.

Dan stelt de heer Voorzitter de vraag of de bewerker eene studie moet leveren over iederen genoemden of beter gezegd iederen schrijver waarvan stukken opgenomen worden in de bloemlezing?

Hij bedoelt eene critische uitgave in den zin van die van Jonckbloet over Reinaart de Vos?

Ook ware het nuttig te weten hoeveel boekdeelen het werk zal vormen, met het oog op de kosten van uitgaaf, welke door de Koninklijke Vlaamsche Academie vooraf moeten goedgekeurd worden.

De heer SNIEDERS meent dat de Commissie van uitvoering slechts om de twee, soms om de drie jaren, een boekdeel in vier afleveringen, te zamen

ongeveer 400 bladzijden, zal uitgeven. Het geldelijk belang der Koninklijke Vlaamsche Academie is dus, vooralsnu, niet bijzonder in aanmerking te nemen, daar de uitgave van twee, soms van éene aflevering in 't jaar gemakkelijk kan gedekt worden door de jaarlijksche begrooting, zooals deze thans is vastgesteld.

Het achtbaar lid beveelt het drukken op twee kolommen aan.

Voor biographieën enz. zal eene groote, voor de uittrekselen eene smalle letter gebruikt worden.

In afwachting stelt hij voor, inlichtingen te nemen bij den heer drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie en dezen te verzoeken eene verzameling zijner letters te willen voorleggen aan de commissie.

De heer PRAYON stelt voor opvolgenlijk te onderzoeken :

1° Het geschiktste formaat;

2° Drukken wij op eene of op twee kolommen?

3° Welke letter kiezen wij?

De heer Voorzitter meent dat heden geene beslissing daarover kan genomen worden en stelt, met den heer Snieders, voor, dat twee leden der Commissie zich zouden willen belasten met het aanwenden der noodige stappen bij den heer drukker.

Door de Commissie worden aangewezen de heeren De Vos en Micheels welke, voor de aanstaande zitting, de verlangde inlichtingen zullen bezorgen.

In dezelfde zitting zal de heer Daems zijn ontwerp van namenlijst der te behandelen schrijvers voorleggen.

De heer Voorzitter HANSEN vat de bespreking samen.

De Commissie voor Nieuwere Taal- en letterkunde beslist :

1e — De twee Commissiën, welke, in zitting van 20 November, 1889, benoemd en belast werden de eene met de « samenstelling eener bloemlezing uit onze XVIIe- en XVIIIe-eeuwsche schrijvers », de andere met het bezorgen eener « bijzondere verzameling der voorname tooneelwerken van schrijvers sedert het begin der XVIe eeuw, » worden tot éene Commissie versmolten.

2e De bloemlezing, waarin de tooneelletterkunde begrepen is, wordt verdeeld in 4 tijdvakken, te weten :

1e tijdvak : Van den val van Antwerpen tot den vrede van Westfalen (1648);

2e tijdvak : Van 1648 tot den vrede van Utrecht (1713);

3e tijdvak : Het Oostenrijksch Bewind;

4e tijdvak : Het Fransch Bewind tot en met 1815.

3e — In de bloemlezing worden alleen opgenomen : de, voor hunnen tijd en voor onze letterkunde, eigenaardigste schrijvers en dichters uit Zuid-Nederland (met inbegrip van Noord-Brabant en Nederlandsch-Limburg, Fransch- en Zeeuwsch-Vlaanderen), welke in Zuid-Nederland geleefd en daar hunne werken uitgegeven hebben.

4e — De Commissie van uitvoering wijst iederen medewerker eenen of meer schrijvers uit die tijdvakken aan en laat hem, mits hare goedkeuring, de over te nemen stukken kiezen.

Zij belast hem tevens met het opmaken van een

biographisch of bibliographisch opstel over den behandelden schrijver of dichter.

Elke medewerker onderteekent zijne bijdrage.

5° — De bloemlezing verschijnt in afleveringen van een honderdtal bladzijden druks, op onregelmatige tijdstippen.

Vier afleveringen vormen een boekdeel.

6° Het geheele werk wordt voorafgegaan door eene verhandeling over onze letterkunde in de voormelde eeuwen.

Die verhandeling verschijnt in de eerste of de vierde aflevering, met afzonderlijke benommering der bladzijden.

Verdere punten, aangewezen door de achtbare heeren Snieders, Daems, Prayon enz. zullen in de eerstvolgende zitting besproken en beslist worden; vooralsnu stel ik vast — zegt de heer Voorzitter — dat de voornoemde voorstellen zijn aangenomen. (*Algemeene goedkeuring.*)

Aan het bestuur der Koninklijke Vlaamsche Academie zal oorlof gevraagd worden tot het houden eener buitengewone zitting der commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde, in Juni t. k., ten einde de werkzaamheden der commissie voor de bloemlezing volledig te kunnen regelen.

De Secretaris verlangt dat, in die buitengewone vergadering eene beslissing genomen worde betreffende de afzonderlijke zittingen, te houden door den raad van redactie der Kunst- en Vakwoorden. Deze heeft een ontwerp van rondgaanden brief op te stellen, te bespreken en daarna te onderwerpen aan de commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde. Tot

heden was dit niet mogelijk, aangezien die raad daartoe niet gemachtigd was.

Het is eveneens in het belang der commissie voor de bloemlezing dat zulks, in de e. v. vergadering, geregeld worde. (*Aangenomen.*)

De dagorde der buitengewone zitting van Juni t. k. wordt aldus vastgesteld :

a) Bloemlezing.

b) Afzonderlijke zittingen der beide sub-commissiën.

De heer Voorzitter verklaart de vergadering gesloten te 2 1/2 uren.

Aldus voorgelezen, goedgekeurd en onderteekend in zitting van 18 Juni, 1890.

De Voorzitter,
DR. C.-J. HANSEN.

De Leden :
S. DAEMS,
DR. AM. DE VOS,
E. HIEL,
J. MICHEELS,
A. PRAYON,
DR. AUG. SNIEDERS.

De Secretaris-Verslaggever,
TH. COOPMAN.

Dagorde.

Jhr N. de Pauw bekomt het woord voor zijne aangekondigde

Mededeeling over een nieuw fragment van REINAERT DE VOS.

Ik heb de eer de bijzondere aandacht van de Koninklijke Vlaamsche Academie te vestigen op het laatste werk van ERNST MARTIN : *Neue Fragmente des Gedichts* VAN DEN VOS REINAERDE *und das Bruchstück* VAN DEN BERE WISSELAUWE, verleden jaar uitgegeven in de *65e Heft* der *Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der Germanischen Vœlker*, te Straatsburg, waarvan het voor hare Bibliotheek aangekochte overdruk nevens zijne voortreffelijke uitgaven van den Vlaamschen en den Franschen *Reinaert* is nedergelegd. Gelijk mijne achtbare collegas het weten, is het aan dezen Hoogduitschen geleerde, thans Director van het Seminarium van Philologie ter Universiteit van Straatsburg, dat de beoefenaars van middeleeuwsche letterkunde de laatste en beste uitgaven van ons mnl. meesterstuk in beide nationale talen van België te danken hebben. Niet alleen heeft hij de eerste, gebrekkige uitgaven van den Vlaamschen *Reinaert* van GRIMM, WILLEMS, SNELLAERT en JONCKBLOET door eene definitieve, op de hoogte der hedendaagsche wetenschap, vervangen, maar hij heeft den samenhang der 32 branches van MÉON

en CHABAILLE opnieuw bestudeerd en er de uitgave volgens al de bekende handschriften van bezorgd.

Het geldt nu niet min als de vondst, hem door den Bewaarder der Groothertoglijke Hof-Bibliotheek van Darmstadt aangemeld, en de uitgave door hem zelven gedaan van een nieuw fragment van het wonderlijk dieren-epos van « WILLEM, *die den* MADOC *maecte* ». Die mededeeling is ons dubbel kostbaar, daar zij eenen nieuwen tekst levert, denkelijk ouder dan de volledige vijftiendeeuwsche handschriften van *Stuttgart* (uit Comburg) en van *Brussel* (uit Amsterdam) of andere gekende fragmenten (A), en daar het toeval wil dat in de twee hervondene bladen juist een gedeelte behandeld wordt van het oorspronkelijk werk van onzen Vlaming, namelijk de allerbelangrijkste episode, waar *Reinaert* aan *coninc Lyoen* het gewaande en geveinsde bestaan meldt van den schat van *coninc Hermenrijc* (in den nieuwen tekst *keyser Heimeric*), dat te *Kriekenputte* (*Crikeputte*) bij *Hulsterlo* ligt, en waar hij den *hase Cuwaert* (*Cohart*) als getuige roept, die er met het *hondekijn Rine* en met *Reynout den Vries* (*...munt de Sies*) valsche munt zou hebben geslagen (vers 2590-2728). Verder handelt het nieuw fragment over de gewaande pelgrimsvaart van *Reinaert* naar Rome, met *Cuwaert* den haas en *Belijn* den ram, en de wreede moord des eersten in zijne burcht *Maupertuus* in bijzijn zijner vrouw *Ermeline* en zijner jonge welpen (v. 3024-3165).

Men ziet dus dat die twee kostbare per-

(A) **REINAERT DE VOS**

	Oorspronkelijke teksten	Eeuw	Bladen	Formaat		Verzen	Ontdekker		Gedrukt		
a	Hs. I, *Comburg*, f° 192ᶜ-213ᵇ. te *Stuttgart* (nʳ 22, poët)	XVᵉ begin	346	kl. fol.	col. v. 2 × 42	3476	1805	Weckherlin, *Beiträge*, 125-151, (Stuttgart) 1811. Græter, *Odina*, id. 1812 (Breslau), I, 224, 265.	Græter, Grimm,	Breslau Berlijn	1834
b	**Hs.** II, *Amsterdam*, Copij Claes van Aken, te *Brussel* (nʳ 14601)	Idem	120	id.	1 × 34	7794	1836	Willems	Willems, Snellaert, Jonckbloet, Martin, Van Helten	Gent id. Groningen Paderborn Groningen	1836 1850 1856 1874 1887
c	Hs. II, papier (f° XXXIII-VIIII) te *'s Hage* (nʳ 814)	14.5	6	id.	4 × 46	1038	1800	Van Wijn, *Avondstonden*, blz. 273.	Grimm,	Berlijn	1834
d	Druk II, proza en 222 verzen, (1513-1890), te *Cambridge*		7	in-4°		2116	1850	Culemann (Hanover).	Schrœder, Hoffmann,	Leipzig	1852 1862
e	Hs. I, v. 2590-2728 + 3024-3165 te *Darmstadt* (nʳ 3321),	XIVᵉ	2	kl. fol.	2 × 36	288	1889	Schmidt (brief uit Darmstadt).	Martin,	Straatsburg	1889
	—										
l	Druk, *Reinardus Vulpes*	1473					1859	Campbell,	Campbell, Knorr	's Hage Eutin	1859 1860
	—										
p	Druk II, *Reinaert* proza, te *'s Hage*, (*Gheraert Leeu*, *Gouda*, Herdruk van *Delft*, te *Lubeck*)	1479 1485					1834	Grimm.	Sühl	Lubeck	1783
	—										
r	Druk II, *Reineke*, te *Lubeck*	1498					1834	Hoffmann von Fallersleben	Hoffmann Lübben Schrœder	Breslau Oldenburg Leipzig	1834 1852 1867 1872

volgens MARTIN'S *uitgave*.

kamenten bladen (ruim 288 verzen) voor ons Vlamingen de belangrijkste zijn, en dat, hadden wij moeten kiezen onder de bladzijden van het door domme boekbinders van de XVIe eeuw aan repels gescheurde handschrift der XIVe eeuw, wij wellicht deze zouden hebben verkozen, wel te verstaan na het *eerste* en het *laatste*, die ons nieuwe inlichtingen over den schrijver en het aanleggen zijns werks hadden kunnen verschaffen.

Is alle hoop tot het wedervinden van andere bladen van hetzelfde Hs. verloren? — In het minste niet. Andere boeken en incunabelen, in de XVIe eeuw gebonden, kunnen te voorschijn komen. Ik kan niet genoeg mijne achtbare medeleden, die in archieven of bibliotheken verkeeren, aanwakkeren om zorgvuldig de oude boeken en registers te onderzoeken, die dikwijls in hunne eerwaarde ingewanden zulke kostbare, aan oningewijde oogen gedokene schatten behelzen. Wat een voorraad van nieuwe — oude — woorden, wat onverwachte openbaringen voor onze mnl. letterkundige geschiedenis kunnen daaruit niet rijzen! Men herinnere zich den geestdriftigen opgang, die in Noord-Nederland en België de ontdekking maakte, door ons achtbaar medelid Dr FERD. VAN DER HAEGHEN, van die gouden brokken, als schutbladen van registers der ontvangers van Wateringen bij Brugge, welke ons den heelen samenhang van den *Spieghel Historiael*, en zijne verdeeling tusschen zijne opvolgenlijke schrijvers, JACOB VAN MAERLANT, PHILIPS UTEN

BROUKE en LODEWIJK VAN VELTHEM, openbaarden.

Welnu, die opsporingen zijn nog ten einde niet. « O! » schreef mij, den 12 Nov. 1888, de grijze, zieke DE VRIES, « met aandoening » eenige nieuwe vondsten over het IVe deel van den *Spieghel Historiael* van mij vernemend, « o! « daar ligt zeker in Gent, Brugge en omstreken « nog zoo veel verscholen, dat allengs aan 't licht « zal komen, wanneer men maar ieverig zoekt ».

Die voorspelling krijgt alle dagen bevestiging; ik zelf vond reeds twee nieuwe, nu uitgegevene fragmenten van den *Madelghijs*, en, indien ik nog altijd de voorrede en de woordenlijst dezer uitgave aan de Academie en aan haren en mijnen « vriend » prof. JAN TEN BRINK (1) schuldig blijf, zoo is het omdat ik alle hoop niet verloren heb, dat het grootste fragment (van 794 verzen), dat door prof. C.-P. SERRURE in de Bibliotheek van Antwerpen of Gent werd ontdekt, en door MONE in 1837 beschreven, dank aan de onophoudende opzoekingen onzer medeleden, uit den eenen of anderen hoek eener boekenverzameling eerlang nog te voorschijn zal komen.

Zoo had ik de kans onlangs in de Bibliotheek van Brussel een fragment van den *Limborch* te ontdekken, dat over vijf en dertig jaren werd

---

(1) *De Vlaamsche Academie aan den arbeid*, in het weekblad *De Amsterdammer*, October 1887, n^r 357.

beschreven in den *Messager des Sciences historiques* (1855), p. 98, en dat, verloren gewaand, nu juist te goeder ure komt, daar men in Noord-Nederland eene nieuwe uitgave van dien heerlijken oorspronkelijken ridderroman voorbereidt (1). En zoo vond een mijner vrienden, Jhr. ROBERT SCHOORMAN, bediende bij het Staatsarchief te Gent, een gansch nieuw mnl. fragment van *Valentijn en Nameloos*, dat hij mij welwillend mededeelde, en dat ik met een aantal kleinere fragmenten weleens voor de Academie zal uitgeven.

Om tot de nieuwe brokken van *den Vos Reinaerde* weder te komen, zij schijnen mij zoo belangrijk dat, alhoewel zij allerbest (eerst *diplomatisch*, dan *critisch*) door ERNST MARTIN zijn uitgegeven, ik aan de Academie het verzoek moet doen (mij reeds door de Bestendige Commissie toegestaan) door bemiddeling van het Staatsbestuur aan den Groot-Hertog van Hessen officiëel mededeeling te vragen van die kostbare vellen perkament. Deze vorst, die ze reeds van Darmstadt naar Straatsburg liet reizen, zal ze nu ook wel

---

(1) Het ware te wenschen dat PETIT's voortreffelijke *Middelnederlandsche Bibliographie* volledigd werde door eene aangifte van alle bekende oorkonden in *Handschriften* en *Incunabelen*, liefst in tafels gerangschikt gelijk hierboven, met de plaats waar zij zich nu bevinden. Zoo zou men tevens vele nu zoekgeraakte fragmenten kunnen hervinden, en bestatigen welke oorspronkelijke stukken nog niet uitgegeven zijn.

aan de Koninklijke Vlaamsche Academie willen toevertrouwen; hij zal daarin het voorbeeld volgen van den vorst van Fürstenberg, die een fragment van den *Alexander*, sedert 1865 door Dr. BARACK vermeld, en waarvan ik nu ook voor de Academie kopij heb genomen, welwillend ons heeft toegezonden. De inzage van *Reinaert*'s fragmenten zullen ons misschien nog iets leeren, en wellicht zullen Vlaamsche oogen er hier en daar iets in ontdekken dat den Hoogduitschen geleerde is ontsnapt.

Voor mij, die sinds lange jaren een nederige *traqueur* ben in de *vossenjacht*, sedert bijna eene eeuw door mannen van genie of talent als GŒTHE, GRIMM, GERVINUS, MONE, WILLEMS, JONCKBLOET en zoo veel anderen voortgezet (1), het zou mij een groot genoegen verschaffen, want ik behoor ongelukkiglijk tot die klasse boekwormen, gelijk WAGNER (van GŒTHE's *Faust* namelijk), die bij iedere nieuw ontdekte handschriftelijke oorkonde geestdriftig uitroepen :

Und ach! entrollst du gar ein würdig Pergamen,
So steigt der ganze Himmel zu dir neder!

En onder dit oogpunt, ten minste, dat is in

(1) Zie mijne werken : *Études sur le poëme et le roman du Renart*. Overdruk van de levensschets : *Guillaume*, in de *Biographie Nationale*, t. VIII (1884), p. 449-466. — *De Jonghe, Baudouin*, Latijnsche vertaler van den *eersten Reinaert* (*Ibidem*, t. V (1875), p. 207-210. — *Over den* Madoc *van* Willem, *die den* Reinaert *maecte*. Overdruk uit de Verslagen der Koninklijke Vlaamsche Academie (1887).

dit najagen van oude prullen, gelijk ik aan den eersten voorvader, van wien ik mijnen naam ontving :

Dese PAU *slacht den man*
Die meer begeert dan God hem an (1).

Het tweede punt aan de dagorde is de lezing van een monodrama, *Mathilda van Denemark*, door den heer HIEL. De achtbare bestuurder verzoekt deze lezing te mogen uitstellen tot de eerstvolgende vergadering en verklaart de zitting geheven te 4 uren.

(1) *Juno an den Pau*, fabel in den *Ysopet*.

Zitting van 16 Juli 1890.

Aanwezig de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, Ed. van Even, L. Schuermans, werkende leden;

de heeren K. de Flou en Prayon-van Zuylen, briefwisselende leden.

Verontschuldigen hunne afwezigheid, de heeren J. de Laet, werkend lid, H. Janssens en H. Sermon, briefwisselende leden.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting biedt de bestendige secretaris de lijst aan der

AANGEBODEN BOEKEN :

Vanwege den heer L.-W. SCHUERMANS, werkend lid :

Vocabularius optimus Gemma dictus, qui fere in duobus milibus vocabulis. prius neglectis. haud modico labore adauctus, et emendatior effectus

est. Expertissimorum virorum testimonia lucide subinducens vulgarique eloquio succinctim omnia perstringens cuilibet legenti multum profuturus. (Kl. 4°; het laatste blad ontbreekt.)

Vanwege den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Essai sur l'histoire de la littérature néerlandaise, par J. DE 'S GRAVENWEERT. Amsterdam, 1830, 8°.

Vanwege de heer G. GEZELLE :

De Rijm-Wercken van wijlen den heere ende meester Aernout van Overbeke. De Negenste Druk. Amsterstam, 1709, 16°.

Vanwege het *Historisch Genootschap*, te Utrecht :

Bijdragen en Mededeelingen. XIIe deel, 1889, 8°.

Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas (1576-1583), publiés par P.-L. MULLER et A. DIEGERICK. Tom II, Utrecht, 1890, 8°.

Brieven aan R.-M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. IIIe deel, 8°.

Vanwege den heer A.-G. LORIAUX, leeraar aan het Koninklijk Atheneum van Leuven :

Langue flamande. Langage usuel. Nouveau cours pratique à l'usage des Wallons. 1890. 8°.

Vanwege de *Fédération archéologique et historique de Belgique :*

Compte rendu des Travaux du Congrès tenu à Anvers et Middelbourg (Zélande) les 2, 3, 4 et 5 Septembre 1889, par AUG. VAN SPEYBROUCK. Brugge, 1890, 8°.

Briefwisseling.

De *Fédération des Sociétés d'Histoire et d'Archéologie de Belgique* noodigt de Academie uit tot het benoemen van een harer leden als afgevaardigde bij het zesde *Congrès historique et archéologique*, dat te Luik den 3 Augustus 1890 zal geopend worden. — De vergadering duidt den heer L. Roersch aan om haar op gezegde vereeniging te vertegenwoordigen.

Bibliographische aanteekening.

Bij het aanbieden van het zeldzame *Vocabularius*, Nederduitsch-Latijnsch woordenboek, wijst de heer Schuermans er op, dat het, vermoedelijk, de vierde druk is van dat boek, te Antwerpen in 1486 bij Geeraard Leeu, te Deventer, bij Jacob van Breda in 1498 en in 1505 ter perse gelegd. Deze uitgave moet van de vorige merkelijk verschillen, dewijl de titel vermeldt dat ze met ruim 2,000 woorden vermeerderd of verbeterd is. Aan ons *Vocabularius* ontbreekt ééne bladzijde, de laatste (Ll vj), met de subscriptie : *Impres-*

sum Daventrie p. me Richardum Pafraet Anno domini M.CCCCC.V. Mensis Mareij altera die Gregorij.

Een afdruksel van het *Vocabularius* (Deventer, 1498) werd in November 1869 te Gent, op de veiling der bibliotheek van Jan de Meyer, verkocht voor 100 fr.; een ander (Antwerpen, 1486) voor 176 franken, terwijl de boekhandelaar Pieter Kockx, in laatstgenoemde stad, het werk onlangs in eene zijner catalogussen aanbood voor den prijs van 250 fr. Deze aanhalingen bewijzen de groote zeldzaamheid van het boek, dat overigens de aandacht der taalkundigen niet onwaardig is.

Bestendige Commissie voor Geschiedenis en Bibliographie.

In de heden gehouden vergadering dezer Commissie, voorgezeten door den heer L. Mathot, werd door den secretaris verslag uitgebracht over hetgeen door verschillige Leden reeds was bijgebracht tot het opstellen der Lijst van de in België geboren Nederlandsche schrijvers. Eenige tijdschriften moeten nog nagezien worden. Daartoe verbinden zich : de heeren Alberdingk Thijm, voor de *Dietsche Warande;* de heer Broeckaert, voor *de Eendragt* en het *Nederduitsch Tijdschrift;* de heer de Flou, voor *de Middelaer, het Kunst- en Letterblad, Rond den Heerd, de Vlaamsche Biekorf* en *de*

Broederhand; de heer Mathot, voor het *Nederduitsch Overzicht.*

Verder werd, na beraadslaging, voor de uitgave beslist :

de naamloos uitgegeven schriften te bespreken in een *Aanhangsel*, op het einde van het werk;

den echten naam op te sporen der schrijvers, die hun werk lieten verschijnen onder eenen verdichten naam;

de alphabetische orde in acht te nemen, ook voor de doopnamen, gelijk gedaan werd in het *Biographisch Woordenboek der Nederduitsche Dichters*, door WITSEN GEYSBEECK; in het Vervolg op dit werk door A.-J. VAN DER AA, alsmede voor de *Levensberichten van verdienstelijke Zeeuwen*, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen enz. enz.

Dagorde.

Door den bestendigen secretaris wordt, namens het Bestuur der Academie, lezing gedaan van het volgende verslag, in antwoord op de voorstellen der heeren J. Obrie en P. Willems ter zitting van Juni l.l., betrekkelijk de jaarlijksche openbare vergadering der Academie :

In zitting van 18 Juni ll. drukte ons achtbaar medelid, de heer Obrie, het verlangen uit, de jaar-

lijksche plechtige vergadering der Academie te houden in de maand September, welk voorstel onmiddellijk gevolgd werd door een ander, vanwege ons achtbaar medelid den heer P. Willems, en strekkende om door het bestuur der Academie te laten onderzoeken of het mogelijk ware gemelde plechtige bijeenkomst belangwekkender te maken door bijwoning van onze Noord-Nederlandsche Eereleden, aan wie, te dier gelegenheid, reisvergoeding zou worden gegeven.

Geen wonder, dat de beide voorstellen door al de Leden zonder aarzelen werden bijgetreden. Immers, te recht zegde de heer Obrie dat het reizen in het hart van den winter hoegenaamd niet aantrekkelijk, ja voor sommigen onzer, die eenen zekeren ouderdom hebben bereikt, gevaarlijk kan zijn, zoodat zelden een volledig opkomen te verwachten is voor eene bijeenkomst, welke gezegd mag worden uitermate gezellig, genoeglijk en opwekkend te wezen. Van zijnen kant bemerkte de heer Willems niet ten onrechte, dat de nu uitgeleefd schijnende Nederlandsche Letterkundige Congressen met vrucht zouden kunnen vervangen worden door eene jaarlijksche vergadering van Nederlandsche geleerden, dichters en schrijvers, in den schoot onzer Academie.

Ter kwijting van den hem opgedragen last heeft het bestuur der Academie de eer, daarover eenige bedenkingen aan het oordeel zijner achtbare Medeleden te onderwerpen.

Vooreerst zijn wij, door het 4e artikel onzer *Wetten*, verplicht eene openbare zitting te houden in de maand December, zoodat er aan het voorstel des heeren Obrie geen gevolg zou kunnen gegeven worden zonder van de Regeering eene wijziging in dien zin bekomen te hebben. Wij nemen aan, dat de verandering licht te verkrijgen zoude zijn, dewijl het enkel eenen datum geldt, zonder het minste nadeelig gevolg voor 's lands schatkist of voor de kas der Academie; edoch, anders is het eenigszins met het tweede voorstel, namelijk dat des heeren Willems.

Is de regeling onzer openbare zittingen geheel aan ons overgelaten, niet de toekenning van reisgeld. Het bureel mag geene andere der werkende leden eene dergelijke vergoeding geven, en een voorstel aan het Staatsbestuur om daar wijziging aan toe te brengen, zou, wij zijn er zeker van, niet worden aangenomen. Wanneer de briefwisselende leden, die deelmaken van eene bestendige commissie en dezer vergaderingen bijwonen, geen reisgeld kunnen bekomen, dan is stellig nog minder kans om dit te verkrijgen voor buitenlandsche Eereleden, al zou het ook maar ééns in het jaar zijn.

Veronderstellen wij nog, M.M., tegen alle waarschijnlijkheid, dat de heer Minister het den Noord-Nederlandschen letterkundigen, leden onzer Academie, mogelijk make om aan onze plechtige openbare zitting deel te nemen — dan komt een tweede bezwaar in den weg, en wel een, dat onoverkomelijk is : onze geldelijke toestand.

Deze, gij weet het, MM., is zóó gering, dat aan eene vermeerdering van uitgave, welke niet in verband zoude zijn met de *gewone* werkzaamheden der Academie, volstrekt niet te denken valt. Ten gevolge van de inrichting der twee nieuwe Bestendige Commissiën is het bedrag der reispenningen merkelijk gestegen, tot zoo verre, dat waarschijnlijk het derde deel onzer middelen daaraan zal moeten besteed worden, terwijl de som, bij de begrooting bepaald voor onze boekuitgaven, geen duit te verminderen is. Integendeel zou de Academie al haren invloed op gezaghebbende vrienden dienen aan te wenden, ten einde eene nog al merkelijke vermeerdering van krediet te bekomen, eensdeels om gevolg te kunnen geven aan de talrijke werken, welke, in 't belang der taalwetenschap en der letterkunde, op het getouw te zetten zijn, anderdeels om eenigszins op gelijken voet te komen met de koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België.

Zoo lang laatstgenoemde inrichting gelast was met de uitgave van Middelnederlandsche schriften, beschikte zij daartoe over eene jaarlijksche som van 5,000 franken; maar nu datzelfde werk is toevertrouwd aan de Koninklijke Vlaamsche Academie en deze met onverdroten ijver daaraan hare krachten wijdt, blijft er enkel eene som van 2,000 franken beschikbaar, zonder zekerheid dat er ieder jaar zoo veel aan de uitgave van Middelnederlandsche schriften zal kunnen besteed worden.

De twee nieuwe bestendige Commissiën, het spreekt van zelf, zijn niet tot stand gebracht om enkel ontwerpen te maken en in de maandelijksche vergaderingen daar verslag over te geven. Zijn de uitgaven der Bestendige Commissie van Middelnederlandsche Letteren vooral geroepen om Nederlands taalgeleerden voldoening te geven, om de taalkundige wetenschap ten onzent op de hoogte te houden, waar zij zijn moet, deze der Bestendige Commissiën voor Nieuwere Taal en Letterkunde en voor Geschiedenis, Bibliographie en Biographie zullen, eenigerwijze als onmisbaar, of ten minste als hoogst wenschelijk beschouwd, van dien aard zijn, dat zij, onder het volk verspreid, der Academie eene populariteit, ja een gezag zullen verschaffen, volstrekt noodig tot haren meerderen bloei en ontwikkeling.

Uit dit vluchtig vertoog, MM. HH., ziet gij, dat de toestand der Academie, onder het opzicht der geldmiddelen, juist niet zeer schitterend is, ja zelfs niet bemoedigend zou zijn indien ons geene hoop op verbetering overbleef. Wij durven inderdaad betrouwen dat twee der ontworpen uitgaven van de nieuwe Commissiën eerlang zullen kunnen begonnen worden; althans het is te denken, dat de Vlaamsche Academie voor de Biographie der in België geboren Nederlandsche Schrijvers, alsmede voor de Algemeene Bibliographie sedert 1830, een bijzonder hulpgeld zal bekomen, als wordt verleend aan de Koninklijke Academie van Weten-

schappen, Letteren en Schoone Kunsten voor de *Biographie nationale*, en aan eenen Brusselschen uitgever voor de *Bibliographie de la Belgique*.

Ten slotte, MM. HH., wij meenen bewezen te hebben dat er geene mogelijkheid bestaat om zelfs het allerminste deel onzer gelden, ten titel van reisvergoeding, af te staan aan onze achtbare Medeleden van het buitenland.

De heer P. Willems merkt op, dat het verslag onvolledig is, als de quaestie van 't verschuiven der jaarlijksche plechtige bijeenkomst niet oplossende. Hij dringt er op aan, dat dit punt nader worde onderzocht, en, dewijl het der Academie aan middelen ontbreekt om gezegde bijeenkomst meer luister bij te zetten, vraagt hij dat het bestuur zich zou wenden tot den heer Minister van binnenlandsche Zaken en Openbaar onderwijs om daarvoor een hulpgeld te bekomen.

Aan de beraadslaging, uitgelokt door het verslag en door de opmerking des heeren Willems, nemen deel de heeren Génard, jhr. de Pauw, de Potter, Coopman, Daems en van Droogenbroeck. Ten slotte besluit de vergadering dat de jaarlijksche plechtige bijeenkomst der Academie zal gehouden worden in de eerste helft van Augustus, zoo veel mogelijk in het begin dier maand; dat er aan het Staatsbestuur eene wijziging zal worden verzocht der Wetten, wat betreft den datum der bedoelde ver-

gadering en al hetgeen daarmede in verband is; en dat eene commissie, samengesteld uit de leden des bestuurs, met toevoeging der heeren de Pauw, van Droogenbroeck en Willems, de gemelde punten opnieuw zal onderzoeken en trachten op te lossen.

De zitting wordt te 3 1/2 uren geheven.

Geheime zitting van 20 Augustus.

Aanwezig de heeren E. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, F. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, F. van der Haeghen, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden.

De heeren H. Claeys, L. Schuermans, L. Roersch en P. Willems verontschuldigen hunne afwezigheid.

Na lezing van het verslag over de vorige zitting, dat goedgekeurd wordt, deelt de bestendige secretaris aan de vergadering de titels mede der

AANGEBODENE BOEKEN :

Vanwege het Staatsbestuur :

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1890, N° 6.

Woordenboek der Nederlandsche taal. Vijfde deel. Eerste aflevering : *Glaasje-gloed*, bewerkt door Dr. A. BEETS en Dr. J.-W. MULLER.

Inventaire des chartes des comtes de Namur, anciennement déposées au château de cette ville, par CH. PIOT, *archiviste général du royaume.* In-folio.

Concours décennal de philologie (1re *période : 1880 à* 1889). *Rapport du jury.* 1890. *Correspondance du cardinal de Granvelle.*

Vanwege den heer K. STALLAERT :

Glossarium van verouderde woorden en rechtstermen, kunstwoorden en uitdrukkingen uit Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche oorkonden. Achtste aflevering : *Hauweitclocke-Huwen.*

Vanwege den heer J. Splichal, uitgever te Turnhout :

Kempisch Muscum, 1890. Eerste jaargang, Nr 6.

Vanwege den heer H. KERN, eene verhandeling, getiteld *Ast, eest, ozd,* overgedrukt uit het *Taal- en Letterkundig Tijdschrift.*

Vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, de derde aflevering, negende deel, van het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde.*

Vanwege de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam :

De *Verslagen en Mededeelingen*, alsmede het *Jaarboek* dezer instelling voor 1890.

Amor. Carmen elegiacum Rudolphi van Oppen-

raaij Bemmela-Gelri in certamine Hœufftiano praemio aureo ornatum. Amsterdam, 1890.

Briefwisseling.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zendt een afschrift van het Koninklijk besluit, waarbij de vijfjaarlijksche prijs van Nederlandsche letterkunde voor het tijdvak 1885-1889 toegewezen is aan het werk, getiteld : *Gedichten*, door mejufvrouw MATHILDA RAMBOUX, te Antwerpen.

De uitslag van dezen prijskamp zal, op last van den heer Minister, afgekondigd worden in de eerstkomende openbare zitting der Koninklijke Vlaamsche Academie; aan de bekroonde dichteres zal, namens het Staatsbestuur, te dier gelegenheid eene zilveren vergulde medaille overhandigd worden.

Wedstrijden.

Zijn ingezonden vóor den 1 Augustus, drie verhandelingen ter mededinging in de wedstrijden van het loopende jaar.

Ter beantwoording van de tweede prijsvraag : *De klank- en vormleer van het Middelnederlandsch dialect der St.-Servatiuslegende van* HENDRIK

VAN VELDEKEN, éene verhandeling, met kenspreuk :

Hij hadde sinte Servaes verkoren
Te patrone ende te heren.

(*Serv.*, II, 2.922.)

In antwoord op de vierde prijsvraag : *Eene Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche woordenlijst van rechtstermen en -uitdrukkingen,* twee opstellen :

Nr 1 met kenspreuk : *Eigen recht in eigen taal.*

Nr 2 : *Rust roest.*

Voor den wedstrijd van 1891 is ingezonden eene verhandeling ter beantwoording van de derde prijsvraag : *Prudens van Duyse beoordeeld als taal- en letterkundige*, met kenspreuk :

Ende omdat ic Vlaminc ben,
met goeder herte biddic hen,
die dit dietsche sullen lesen,
dat si miins genadich wesen.

Commissiën.

De heer Bestuurder verleent het woord aan den heer Coopman, die, namens de bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde, de volgende beknopte verslagen mededeelt.

In de zitting van 18 Juli waren aanwezig : de heeren Hansen, voorzitter, J. Obrie, ondervoor-

zitter, Daems, de Vos, Hiel, Micheels, Prayon-van Zuylen, Snieders, leden, Coopman, secretaris.

Na eenige mededeelingen betreffende de « Vak- en Kunstwoorden », wordt, met het oog op de *Bloemlezing uit onze XVIIe en XVIIIe eeuwsche schrijvers*, eene voorloopige lijst van te onderzoeken werken en te behandelen schrijvers, overgelegd door den heer Daems.

De leden der commissie van uitvoering zullen die lijst overzien en, zoo noodig, volledigen.

Voor de *Bloemlezing*, wordt, mits goedkeuring der Academie, het groot formaat van de uitgaven der Koninklijke Vlaamsche Academie aangenomen.

Tot verdere voorbereiding van de werkzaamheden, bepaalt de vergadering dat de beide subcommissiën zullen bijeenkomen : die voor de « Vak- en Kunstwoorden », in de maanden Januari, April, Juli en October; die voor de « Bloemlezing » in Maart, Juni, September en December.

De gewone algemeene zittingen blijven bepaald op Februari, Mei, Augustus, November.

Al die vergaderingen zullen beroepen worden op den dag van de maandelijksche zittingen der Academie.

Ter zitting van 20 Augustus waren aanwezig : de heeren Hansen, voorzitter, Obrie, ondervoorzitter, Daems, de Vos, Hiel, Micheels, Snieders, leden, Coopman, secretaris.

Deze geeft lezing van het verslag over de voorgaande zitting. Dat verslag wordt goedgekeurd en door de heeren leden onderteekend.

1° VAK- EN KUNSTWOORDEN.

Ontvangen : Een ontwerp van Nederlandsch-Fransche technologische woordenlijst betreffende het leger. De heer de Vos wordt tot verslaggever benoemd.

2° BLOEMLEZING.

Voorloopige lijst der schrijvers : De heeren Hansen en Snieders geven eenige mededeelingen en inlichtingen, waarvan de « Commissie van uitvoering » aanteekening zal houden.

Berekening der kosten; type van papier en letter; prijs enz. : Vooraleer eene beslissing te nemen, zal de Commissie den heer drukker der Academie verzoeken, een paar bladzijden uit den eenen of den anderen schrijver, te willen zetten, en aan het oordeel der Academie te onderwerpen.

3° WOORDENBOEK DER NEDERLANDSCHE TAAL.

In zitting van 19 Maart ll., werd de aandacht van de Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde gevestigd op het feit dat de Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal zoo weinig « voorbeelden » aanhaalt uit de werken onzer Zuid-Nederlandsche prozaschrijvers en dichters.

Zoo bevat de XIVe aflevering, IIIe reeks, 479

citaten, waarvan 457 getrokken zijn uit Noord-Nederlandsche en slechts 22 uit Zuidnederlandsche dichters, te weten :

	2	uit	Anna Byns,
	1	»	Poirters,
	1	»	Marnix,
	1	»	Van Mander,
	1	»	W. Ogier,
	1	»	Casteleyn,
	2	»	De Meyer,
	3	»	Coninckx,
	3	»	J. van Beers,
	2	»	Fr. de Cort,
	1	»	Mev. van Ackere,
	1	»	Mej^r Rosalie Loveling,
	1	»	J. van Ryswyck,
en	2	»	Mej^r Helene Swarth.

In de XVe aflevering werden aangeteekend :

678 citaten, waarvan slechts 31 uit 15 Zuidnederlandsche dichters.

Die 15 zijn :

Voor de oudere dichters :

Anna Byns,	met	8	citaten,
W. Ogier,	»	6	»
van Mander,	»	4	»
Poirters,	»	2	»
Hauwaert,	»	1	citaat,
Casteleyn,	»	1	»

Voor de XIXe eeuwsche zangers :

Dautzenberg,	met	3	voorbeelden,
Mev. van Ackere,	»	3	»
Mejr Virginie Loveling,	»	3	»
J. de Geyter,	»	3	»
K.-L. Ledeganck,	»	2	»
J. van Ryswyck,	»	1	voorbeeld,
Blieck,	»	1	»
J. van Beers,	»	1	»
Mejr H. Swarth,	»	1	»

In de andere afleveringen zijn onze dichters even stiefmoederlijk behandeld. Zoo komen in de aflevering III van het IIe deel 744 aanhalingen voor uit 102 dichters, en slechts 44 uit 10 Zuid-Nederlanders, te weten :

	K.-L. Ledeganck,	met	14	aanhalingen,
	J. van Beers,	»	8	»
	Mev. van Ackere,	»	6	»
	Dr. J. Nolet,	»	6	»
	Th. van Ryswyck,	»	2	»
	Jan van Ryswyck,	met	2	»
	Frans de Cort,	»	2	»
	Coninckx,	»	2	»
	Pr. van Duyse,	»	1	aanhaling,
en	Mej. Loveling,	»	1	»

Onze prozaschrijvers werden, tot heden, even karig bedeeld. De bewijzen liggen voor de hand.

De onderteekenaars van de toelichting, waarin voormelde cijfers voorkomen, verklaarden :

« Verre van ons de gedachte den hooggeschatten taalgeleerde prof[r] M. de Vries en zijne bekwame medewerkers in het minst te verdenken van stelselmatige verwaarloozing of uitsluiting hunner Zuiderbroeders.

« Wij houden ons, integendeel, voor overtuigd dat de bedoelde leemte hoofdzakelijk te wijten is aan het feit dat de geëerde Redactie wellicht minder bekend is met de werken der Vlamingen dan met die der Noord-Nederlanders. »

De onderteekenaars achtten het des te betreurenswaardiger dat onze schrijvers in het Woordenboek de plaats niet bekleeden op welke zij, met recht, aanspraak maken, aangezien

« 1° In de werken der Vlamingen vele uitdrukkingen voorkomen die misschien heden niet meer gebruikelijk zijn in 't Noorden, maar toch tot den gemeenschappelijken taalschat behooren;

« 2° De beoefening der Nederlandsche Taal en Letteren, in Vlaamsch-België, na 1830, eene uitbreiding en zelfs, in menig opzicht, eene vlucht heeft bekomen welke noodzakelijk, vooral met het oog op de geschiedenis van ons taalleven, moeten aangestipt worden in het bedoelde standaardwerk, (al zij het dan ook onrechtstreeks) bij middel van een ruim aantal aanhalingen of citaten uit de gewrochten der Vlamingen;

« 3° Deze, en vooral de Belgische Regeering, ruimschoots het hunne bijdragen om de onderneming en de uitgave van het Woordenboek der

Nederlandsche Taal te steunen en mogelijk te maken, alhoewel de Zuid-Nederlanders niet vertegenwoordigd zijn in den raad van Redactie. »

Derhalve stelden de onderteekenaars, na toelichting, voor :

« 1° Met het oog op de *volgende* afleveringen van het Woordenboek, zal de Bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde eene verzameling van ongeveer een duizendtal aanhalingen of citaten uit de werken der Zuidnederlandsche schrijvers opmaken;

« 2° Zij zal oordeelen of het noodig is een beroep te doen op de medewerking van andere leden der Koninklijke Vlaamsche Academie;

« 3° De verzameling zal, hetzij door de Commissie, hetzij door de Academie, bij behoorlijk schrijven en *officieus*, den Redactie-raad van het Woordenboek worden aangeboden, met verzoek daaruit te kiezen wat wenschelijk of nuttig schijnt;

« 4° Uit het gunstig of ongunstig antwoord der bedoelde Redactie zal blijken of de Bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde verdere maatregelen voorstellen moet. »

De Commissie nam het voorstel en de toelichting in aanmerking en besloot dezelve te onderzoeken en te bespreken, in hare zitting van 20 Augustus e. k.

In deze, werd mededeeling gegeven van den inhoud van deel V, aflevering I van het Woordenboek.

Daaruit bleek dat, op 116 aangehaalde *dichters*, met 701 citaten, er slechts 12, met 26 voorbeelden, tot Zuid-Nederland behooren, namelijk

Vuylsteke,	met	8	aanhalingen,
van Beers,	»	7	»
Marnix,	»	3	»
Fr. de Cort,	»	1	aanhaling,
Coninckx,	»	1	»
van Duyse,	»	1	»
Dautzenberg	»	1	»
Ledeganck,	»	1	»
J. van Ryswyck,	»	1	»
Anna Byns	»	1	»
Hauwaert,	»	1	»
Blommaert,	»	1	»

Voormelde voorstellen gaven aanleiding tot eene uitgebreide bespreking, doch deze leverde geenen uitslag. Een ander voorstel werd aangenomen met 6 stemmen tegen 2.

Het luidt als volgt :

« De Bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde wenscht dat de Koninklijke Vlaamsche Academie zich wende tot den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, om zijne bijzondere aandacht te vestigen op de stiefmoederlijke wijze, waarop de Zuidnederlandsche schrijvers behandeld worden bij het aanhalen van voorbeelden, voorkomende in het Woordenboek der Nederlandsche Taal, dat, insgelijks met de ondersteuning van de Belgische Regeering, wordt uitgegeven. »

Het verslag des heeren Coopman leidt tot de volgende gedachtenwisselingen :

De heer J. van Droogenbroeck betreurt, dat de Opstellers aan de reeds vroeger gemaakte opmerking omtrent het niet of al te weinig aanhalen van Vlaamsche schrijvers geen gevolg gegeven hebben, doch hij kan het voorstel der Commissie niet bijtreden.

Het Staatsbestuur heeft met de Noordnederlandsche Regeering eene overeenkomst getroffen om de uitgave van het Woordenboek te verzekeren; deze overeenkomst heeft uitsluitend voor doel eene toelage door de beide Rijken aan de Redactie uit te betalen bij het verschijnen van elke aflevering; er zijn geene voorwaarden gesteld: ook wordt geen verslag over de belangrijkheid of andere hoedanigheden der afleveringen gevraagd; de Belgische Staat heeft volle vertrouwen gesteld in de bevoegdheid en het gezond oordeel van den Hoofdopsteller, Dr M. de Vries.

Indien het voorstel der Commissie moest aangenomen worden, zou de Regeering waarschijnlijk antwoorden dat, om de aangehaalde redenen, het haar onmogelijk is met de Redactie in briefwisseling te treden omtrent een punt, waarvan in de overeenkomst met Noord-Nederland niet gesproken werd. Daarbij staat het nog te bezien of eene onderhandeling met de Noordnederlandsche Regeering wel een gunstig gevolg zou hebben; spreker gelooft niet dat één der beide Rijken zich geneigd zal gevoelen,

omtrent de keuze van voorbeelden en aanhalingen van schrijvers bij de Redactie opmerkingen te maken.

Zijns inziens heeft de Academie het recht zich te wenden tot de Redactie zelve en deze hare medehulp aan te bieden; want de verwaarloozing der Vlaamsche schrijvers zal noodlottig ten gevolge hebben dat het Nederlandsch Woordenboek onvolledig zij; — en sedert Dr A. de Jager niet meer daar is om het verwaarloosde, onopgemerkte, vergetene na te sprokkelen — en de verschijning der afleveringen slechts als een onbeduidend nieuwsje — zelfs in *De Gids* — aangekondigd wordt, is de vrees voor onvolledigheid nog meer gegrond. De Koninklijke Vlaamsche Academie hoeft niet te gaan klagen over eenen betreurenswaardigen toestand, wanneer zij zelve, en zij alléén, het middel aan de hand heeft om dien toestand te verhelpen. Dit middel is aangeduid in de drie eerste voorstellen der commissie: waarom deze niet aangenomen werden, is hem moeilijk te begrijpen. Hij hoopt dat de commissie op haar besluit zal terugkomen.

De heeren Daems, Obrie en Coopman drukken de meening uit, dat het beter ware officieus aan den heer M. de Vries te schrijven. Daarentegen acht de heer Hiel het noodig, den heer Minister opmerkzaam te maken op het aangeklaagde gebrek, dewijl het Woordenboek gedeeltelijk door het fonds der Academie wordt bekostigd.

De heer Alberdingk Thijm zegt dat hij in het

Woordenboek nog een ander gebrek vindt : is er, wat de Zuidnederlandsche schrijvers betreft, armoede en gebrek van citaten, van den anderen kant treft men er, voor vele woorden, zulk een overvloed van aan, dat vele gansch nutteloos, en enkel maar herhalingen zijn. Tot voorbeeld wijst hij op het woord *glad*, dat meer dan acht kolommen beslaat, terwijl daarnevens andere woorden, zooals : b. v. *glasvenster*, maar terloops zeer kort behandeld worden, ofschoon meer uitleg wenschelijk, ja noodzakelijk zou zijn. Het ware, meent Spreker, goed, de Redactie van het Woordenboek op een en ander opmerkzaam te maken.

Ten slotte wordt het voorstel der Bestendige Commissie voor nieuwe Taal- en Letterkunde aangenomen.

Dagorde.

De Academie kiest tot leden der jury, gelast met het beoordeelen van de handschriften, ingezonden voor de wedstrijden des loopenden jaars :

Voor de tweede prijsvraag : de heeren Roersch, Gezelle en Willems.

Voor de vierde prijsvraag : de heeren Coopman, Obrie en J. van Droogenbroeck

Buitengewone Prijskamp voor 1890.

Een gedicht ter gelegenheid van de 25e verjaring der troonsbeklimming van Z. M. Leopold II.

Verslag der jury.

In hare vergadering van 13 Augustus heeft de jury, bestaande uit de heeren Hiel, voorzitter, Daems, Gezelle, Hansen en J. van Droogenbroeck uitspraak gedaan over den buitengewonen prijskamp van poëzie, voor 1890.

Acht dichtstukken werden ingezonden, namelijk:

N° 1. *Bij het 25e verjaren der troonsbeklimming van Zijne Majesteit Leopold II, als Koning der Belgen.*

Kenspreuk :

Gezegend het Land
Waar de weldoende vrede
De olijvenkroon spant.
(K.-L. LEDEGANCK.)

N° 2. *Lofdicht op Z. M. Leopold II, ter gelegenheid zijner vijf-en-twintigjarige regeering.*
Kenspreuk : *Gunst baart kunst.*

N° 3. *Voor Zijne Majesteit Leopold II, Koning der Belgen, als hulde opgedragen ter gelegenheid zijner XXV jarige troonsbeklimming.*

Kenspreuk : *de Militair.*

N° 4. *Ter gelegenheid van de 25e verjaring der troonbeklimming van Z. M. Leopold II.*

Kenspreuk : *Vivat Rex.*

N° 5. *Aan Zijne Majesteit Leopold II, Koning der Belgen, met den diepsten eerbied en de vurigste vaderlandsliefde gewijd, ter gelegenheid van de vijf-en-twintigste verjaring zijner troonsbeklimming.*

Kenspreuk :

Heil hem, die in 't bestaan, zijn' vlijt'ge levensschreden
Aan 't luk van 't vaderland en 't menschdom wil besteden.

N° 6. *Gedicht.*

Kenspreuk : *Kunst zonder wetenschap baart hoogmoed.*

N° 7. *Aan Leopold II, ter gelegenheid van het vijf-en-twintigjarig jubelfeest zijner troonsbeklimming.*

Kenspreuk : *Vincet pax patriae.*

N° 8. *Bij den vijf-en-twingtigsten verjaardag der inhuldiging des Konings. Gedicht.*

Kenspreuk : *L'édifice, dont le Congrès a jeté les fondements, peut s'élever et s'élèvera encore.* (Léopold II.)

Deze prijskamp heeft aan de verwachting niet beantwoord.

Geen dezer werken werd der bekroning waardig gekeurd; alle blijven verre beneden de vroegere gedichten van dezen aard, als van DE GEYTER, VAN BEERS, VAN DUYSE, Mw VAN ACKERE, Mw COURTMANS en andere; ja zelfs zijn verscheidene beneden alle critiek. Dit laatste verschijnsel zal echter niet veel verwondering baren bij hen, die vroeger meermaals als leden eener jury zetelden; deze hebben schier telkenmale eenige handschriften te lezen gekregen, die aan de verzen van des brouwers zoon uit Conscience's *Oom van Felix Roobeek* deden denken : dit is dus de zwarte zijde niet van *dezen* prijskamp.

Maar wat de jury pijnlijk getroffen heeft is de algemeene middelmatigheid der ingezonden stukken. Misschien is die ongunstige uitslag wel toe te schrijven aan den betrekkelijk korten tijd, binnen welken de gedichten moesten ingezonden worden; misschien ook wel aan eene zekere onverschilligheid voor alles wat eenig officiëel karakter heeft: wij mogen het niet verhelen dat de miskenning der taalrechten onze Vlaamsche letterkundigen sedert lang misnoegd heeft en dat, zoo de liefde tot Vorst en Vaderland bij ons volk nog diep is ingeworteld, de vernedering zijner taal niet van aard is om die liefde aan te wakkeren. De Vlaamsche dichters zijn grootendeels uit het volk gesproten, hun zingen of hun zwijgen mag beschouwd worden als de zuivere uitdrukking van hetgene dit volk gevoelt.

Wij bekennen gaarne dat in de jongste tijden voortreffelijke maatregelen genomen werden om het ongelijk te herstellen, dat den Vlamingen werd aangedaan; doch de uitwerksels dezer maatregelen zullen niet zoo spoedig den betreurenswaardigen gemoedstoestand, gevolg van stiefmoederlijke behandeling, doen verdwijnen. Er zullen nog jaren verloopen eer de wonden zullen genezen en het leed zal vergeten zijn.

Ook in 1880 werd dit stilzwijgen der Vlaamsche dichters waargenomen en aan dezelfde oorzaak toegeschreven.

Slechts drie gedichten konden, na eene eerste lezing, in aanmerking komen; het zijn de nummers 2, 7 en 8.

Nummer 2 is, uit het oogpunt der versificatie beschouwd, tamelijk goed; er zit eenige harmonie in de verzen; doch de gebruikte strophe-vorm (zes verzen, twee drielingen eindigende op een vrouwelijk rijm) is te zwak en te eentonig voor eenen lierzang. De taal is ook niet feilvrij.

Nummer 7 is als opvatting misschien wel het beste gedicht; het verheven onderwerp is wel begrepen, doch taal en verzen laten zeer veel te wenschen

Nummer 8 is breed aangelegd en nog breeder uitgewerkt; eenige deelen getuigen van gevoel en geestdrift; doch het geheel is door woordenpraal en herhalingen zeer ontsierd.

De jury kan dus, tot hare spijt, der Academie niet voorstellen den prijs toe te kennen; zij geeft tevens in overweging of voor het nr 8 eene eervolle melding met medaille kan worden gestemd; doch zij onthoudt zich, hierover een bepaald voorstel te doen.

De Verslaggever, J.-A. VAN DROOGENBROECK.

De Voorzitter, EM. HIEL.

De heer Bestuurder raadpleegt de Academie over het al of niet toekennen eener onderscheiding in den dichtwedstrijd. Deze vraag wordt ontkennend beantwoord.

Lezing.

MATHILDA VAN DENEMARK.

Lyrisch monodrama, door EM. HIEL.

O, God keep me innocent, and make
the others great.

(*Spreuk van koningin Mathilda van Denemark.*)

Verblijf der koningin op den Christiansburg te Kopenhagen. Nacht van 16 tot 17 Januari 1772, onder de regeering van Christian VII. Gansch het Paleis is verlicht. Dansfeest. De slaapzaal der koningin is in halve duisternis gedompeld. Mathilda komt haastig en aangejaagd op. Ze is gekleed als Ondine : zilversluier die gansch het lichaam omhult; lischkroon om het hoofd; de golvende blonde lokken om hare schouders. De wonderbaar schoone vrouw is in haren twintigjarigen leeftijd.

In de verte zachte dansmuziek, bijwijlen door gezang en door het stormgeloei der sneeuwjacht onderbroken.

MATHILDA.

Ach, ik ben afgedanst, vermoeid,
Terwijl 't gemoed vol hartstocht gloeit
Door liefde, driftig, ongezond!

. . . .

'k Was dezen middag op de Sund,
De toegevrozen zee, ter jacht,
Met paardenrid, in volle pracht.
Neen, Kroonsberg trok mijn oog niet aan :
De vesting rijst, een moordvermaan
In ergen krijg; een Staatsgevang
In vreê, als sombre vrijheidsdwang.

Pooze.

O welk een leven! welke vreugd,
O Struensee! Gij kent mijn jeugd,
Mijn diep gevoel, mijn wanklend hert,
Gij, trooster mijner zielesmert!
Gij, stichter van een heldenrijk,
Waar 't volk van zijne rechten blijk
Door u, ja, geven mag en kan...
Sloegt gij den adel in den ban,
Zijn trots verdient die straf, zijn trots!...
Verheven geest, gij, sterk als rots!

Pooze, denkend :

Doch ik verdwaal.
De middagstond
Was heerlijk op het ijs der **Sund.**
Daar blonk voor ons de spiegelzee,
Ginds 't beukenbosch, bedekt met sneew;
Op Seeland, 't Skandinaafsche strand,
De winterwei, gloeddiamant;
Voor mij, het eiland, 't lieve Amack,
Waar eens de Vlaamsche tuinman brak
Den dorren grond, de onvruchtbre hei,
Hem in een bonte bloemensprei,
Met groensel rijkbedeeld, herschiep,
En heil en weelde in 't leven riep.
O Vlaandren, gij gaaft kleur en klank
En voedsel aan Euroop! Heb dank
Klein land; heb dank, groot volk! Mijn geest
Is steeds in u verrukt geweest.

. . . .

Zie, verder, Hamlet's treurig graf.
o Hamlet, wie u 't leven gaf
Is Shakspeare!... ach, 'k verdwaal...
Opheelja, ach, uw liefdekwaal
Vult mijne ziel met liefdewee,
o Struensee! o Struensee!

. . . .

De meeuwen dwarlden als een droom,
Een droeve droom, vol schrik en schroom;
Maar toen ge liet de valken op,
Gezeten fier ten hengst — uw kop
Geleek een leeuwenkop.
En thans?
Toen ik met u, ei, vloog ten dans,
Gij ruktet mij, een lichte fee,
Halfwakend in den hemel meê.
o Vroolijkheid, o zaligheid!
Ik had u toch zoo lang verbeid...
Maar, hoor, daar stijgt in mijn gemoed
Een ernstig liedje, streng en vroed,
Eens Deenschen dichters, vol verwijt,
Vol galle voor den levensstrijd.

Lied.

Ach, minnelust,
Ter dood heeft menig zich door u gekust.
Uw kittlend, uw spranklend dartellicht
Verblindt en verslindt het verliefde wicht!
De honig verzuurt, dien mild biedt de meid.
O ijdelheid!
O ijdelheid!

En kroon en krans,
Ach, schenken die rust met eer en met glans?
Ei, de afgunst vervolgt ons, als wind zoo vlug,
Die giftspin danst spottend op onzen rug.
Wat baten en troon en majesteit?
O ijdelheid!
O ijdelheid!

Hoe snel vervalt
t Geen de wereld groet als de schoonste gestalt?
Een zeepbel is het, die stuivend verspat,
Een schimmenschaduw, een rommelend vat!
Armzaligheid, ach, door den nijd geleid,
O ijdelheid!
O ijdelheid!

MATHILDA.

Ik word melancholisch, voorwaar.
Mijn kranke gade was ook daar,
Hij, Koning, zonder wil of macht,
Hij, zonder zedelijke kracht...
Man, zonder geest! man, zonder moed!
Wat is hij, ach, een arme bloed!
. . . .
o Struensee! o Struensee!
Bracht ge in mijn huisgezinne, vreê,
Gij staakt ook in mijn' geest den brand
Voor 't goede, 't recht, het volk en 't land!
Maar tevens ook den vuurgen gloed,
Die mij den plicht vergeten doet

Der kuische vrouw, der ware vrouw,
Stilgeurend door oprechte trouw.
'k Weerstond uw zoet getoover niet,
Bij 't luistren naar uw wonderlied.
't Viel van uw lippen in mijn hert,
Als hemelbalsem, voor mijn smert.

MANNENSTEM, *geheimzinnig* :

Wat geeft het mij of de eedlen mij versmaden,
't Bedrogen volk mijn edel doel miskent ;
Wen ik mij in uw' liefdegloed mag baden,
En gij me door uw' tooverschoonheid ment...
Mijn herte stormt, die drang drijft mij verloren,
Wen ik vergeefs aan uwe voeten kniel.
o, Laat uw' blikken in de mijne smooren,
Stort uwe ziel in mijn ontvlamde ziel...
In eenzaamheid, bij 't daaglijksch zwoegen, denken,
Geleidt ge mij, als hemelsch liefdelicht,
Ik volg, in diepe zaligheid, uw' wenken...
Ik droom van u, vergetend Staat en plicht.
Gelijk de bloem zich opent voor de zonne,
Het luchtruim met heur fijnen geur bewalmt,
Zoo geurt uw hert voor mij, als wekkingsbronne,
Terwijl mijn hert voor u in geestdrift psalmt :
O, u te kussen, u, te kussen mogen,
Wat heil! wat heil! zoo 'k aan uw' boezem hong,
o, Englands engel, 'k wil het pogen,
Al sprong de dood op mijn vermeetle tong.

MATHILDA.

Ja, kwam ik van der Barden strand,
Hij kwam uit 's Minnezangers land.
Toen ik den rijken **Thames** verliet,
De zee zag buitlen, in 't verschiet,
Nog dronken door 't gejuich van 't volk,
Scheen mij de zee een zwijmelkolk,
Die gansch mijn heil, mijn droom verzwolg...
Doch mijn getrouw en mild gevolg,
Mijn trouw gevolg van Engeland,
Sprak aan mijn hert, aan mijn verstand :
« De zee is machtig. God bestuurt
Den storm, de kalmte en elk verduurt
Gods wil! Betrouw, Vorstin, op God!
Gezegend blijft dan steeds uw lot....
Gelukkig zijt ge schoon te zijn,
Te weten dat ge een geestespijn
Eens braven Vorsten teer geneest...
Die, wen hij in uw blikken leest,
Hoe goed ge zijt, hoe rein ge zijt,
Hoe gij als engel hem verblijdt...

Te weten hoe ge als liefdetolk,
Het heil bewerkt van 't Deensche volk.
Te weten, hoe ge in vreugd en nood,
Steeds bidt : o God, maak ieder groot,
Maar laat mij immer schuldeloos,
Als de onbevlekte doornenroos. »

. . . .

Terwijl ik al die hulde ontving,
Zong daar aan boord een jongeling,
Een stuurman, met zijn volk, in koor,
Een lied, dat ik nog droomend hoor.

Lied.

Daar zat een kranke Koning,
Op Denemarke's troon;
Hij vond in **Windsors Castle**,
Een vorstin, jong en schoon.

Daar voer een jonge stuurman,
Het vaartuig over zee;
Hij staarde naar de schoone,
Het oog vol liefdewee.

« Vorstin, o slanke Jonkvrouw,
Ik min uw zoet gezicht,
Gelijk de groene golve
Het zilvren zonnelicht. »

— o Stuurman, stoute stuurman,
Wees mij getrouw en goed,
Ach, ben ik niet mijn eigen,
'k Schenk u toch mijn gemoed.

Mint gij den koenen stuurman,
Dat brengt u schande en nood.
Ja, beiden zult ge sterven
Een bitter naren dood.

— Ai, kan ik hem niet hebben,
Die heeft mijn hert gewond,
Wel delf dan eenen grafkuil,
Ginds in der duinen grond.

En sterven wij te zamen,
Delf 't graf dan diep en groot,
Zoodat de stoute stuurman
Kan rusten op mijnen schoot.

MATHILDA.

Zoo zeilde ik zacht ter Noorderzee.
't Gemoed gewiegd door liefdevreê
Zag ik des hemels heerlijkheid,
Des nachts, des daags, vol majesteit!
Mij dacht, dat bij den morgengloed
De zon me zond heur warmsten groet;
Mij dacht, dat de elvenglans der maan
Mij zag aanminnig streelend aan...
Het sterrenvonklen, 't golvenspel,
Ja, stemden mijne ziele wel;
Zoo wel, dat ik den stuurman vroeg :
Kent gij nog liedren?
« Ja, genoeg,
Sprak hij : « O hemelsch vorstenbeeld,
Indien mijn zang u niet verveelt? »
We voeren in het **Skager Rak**;
Hij zong en hij bekeek me strak.

Lied.

Ik was een kale riddersman,
Ik wilde gaan uit het vrijen,
Daar trad ik over een rozenplan,
'k Sliep in, vol droomerijen,
Sinds ik haar de eerste maal zag.

Ik legde mijn hoofd in 't bloeiende groen,
Mijn hoofd werd dwaas bevangen,
Daar kwam de Koninginne koen,
Mijn herte was vol stil verlangen,
Sinds ik haar de eerste maal zag.

Ze sprak tot mij, met rozenmond,
Hare oogen begonnen te glansen,
Dan zei ze zacht : O, ridder terstond
Zult gij met mij gaan dansen.
Sinds ik haar de eerste maal zag.

Het ging er op aan, het ging er op af...
Ik danste me dol en dronken,
Tot ik met haar, als helsche straf,
Ben in de verdoemnis gezonken.
Sinds ik haar de eerste maal zag.

MATHILDA.

Was 't een voorzegging? — 'k Weet het niet!
Maar tergend kwelt me nog dit lied.
Wanneer ik thans mijn leven weeg,
Vervolgd, ach, door die helleveeg,
Die met heur gluuroog op het bal,

Mij naspeurde, als een slang, vol gal,
De giftspin Juliana, die
Ook Struensee vervolgt!....

. . . .

O, zie,
Wat sluipt daar door de sneewjacht voort,
Als spoken? Open is de poort
Der Burcht. 't Is of hier binnendringt
Een krijgerstroep.... De koning zingt
Beschonken, woest gelijk een dier.
Zijn zang, och God, verneem ik hier,
En gansch zijn' schuimersgild zingt meê...
Waar zijt ge? Help hem, Struensee!
Gij, die zijn geest in 't leven hieldt,
Gij, die zijn herte soms bezielt
Met warm gevoel, gezonde vreugd,
O Gij, verloor hij zijne jeugd
Door 't aaklig gift, hem 't leven gaaft...
Waar zijt ge, Struensee? ge laaft
Zijn' krankheid door uw blik...
o, Red den Koning, ik, ach, ik
Ben machteloos, o wee, op hem...
Ach, luider klinkt zijn dronkaards stem,
Bij Juliana's schrillen lach...
Wat moet ik al verduren, ach!

DE KONING *zingt, beschonken.*

Vult nog de schalen, met
Schuimenden wijn!
Laat ons verdwalen, het
Lenigt de pijn.

Drinken is 't streven, bij
'tZoeken naar kracht!
Drinken is 't leven, bij
Dag en bij nacht.

Drinken maakt zot ons, vol
Wereldschen lust!
Drinken maakt God ons, dol
Minnend gekust.

't Zoenen der zon, in der
Duistere nacht;
't Sparkelen der bron, in der
Lievende macht.

Drinken, verwarmender
Heimelikheid!
Eeuwig in de armen der
Streelende meid.

Vult, vult de schalen, met
Schuimenden wijn!
Laat ons nu smalen, met
't Eeuwige zijn!

MATHILDA, *smeekend roepend* :

Is liefde grooter dan de zorg,
Help hem... de liefde blijft u borg!

Pooze.

Ach! word ik krank? Waar bruist ge, zee?
Gij, die verzwelgt het wel en wee;

Gij, die met rusteloozen vloed
Verwekt of dooft den levensgloed;
Gij, die met uwen reuzenzang
't Gemoed bedwelmt, wanneer het bang
Naar liefde snakt, wanneer het blind
Vooruitspringt als een weerloos kind...

. . . .

Mijn kind! o, booze, die ik ben!
Vergeet ik herteloos... Ik ren
In 't wilde, met mijn drift...

Vouwt de handen en blikt ten hemel.

Vergeef
Me, God, vergeef me. . God! ik leef
In overspel...

Springt op

Waar bruist ge, zee?
Dat ik in u mij dompel... Wee!
Van God verworpen, hier en hier-
namaals!.. Het leven is geen zier
Mij waard... Als deern' heb ik bemind!
Mijn kind!... 'k Moet leven voor mijn kind.

Lange pooze.

Daar rijst voor mij, mijn prille jeugd.
'k Was puur als 't licht. — Met welke vreugd
Schonk ik mijn alles aan dien vorst.
Hij heeft. o foei! mijn lijf bemorst...
Foei! 'k Mag er niet aan denken. God!
De ziel bleef grootsch in 't aaklig lot...
Maar moeder ben ik... ach mijn zoon,

Ach, Struensee genas ons... 't loon
Voor hem was, ja, mijn hert, mijn ziel!
Vergifnis, kind... ik viel, ik viel...

Knielt en snikt weenend.
Wild en somber gezang van Krijgslieden onder haar venster.

Ten mast stond koning Christian stout,
In rook en damp!
Zijn staal verbrijzelt 's vijands hout,
Hij slaat hun hijgend herte koud...
Weg zonk de Zweedsche vloot, zoo stout,
In rook en damp!
Vlucht, riep de Zweed, wie vluchten kan!
Wie tart nog Koning Christian,
Ten kamp (1).

MATHILDA, *opgewonden.*

Dat was een man, Vorst Christian,
Dien Denemark vereeren kan.
Hij schonk het moed, hij schonk het macht,
Als bliksem schoot hij door de nacht,
Als zon rees hij uit 't nevelkleed,
Toen hij, fier zegepralend, streed
Ter Kjöger bocht, der Zweden graf...

(1) Koning Christian IV. Het nationaal lied der Denen gezongen door JOHANNES EWALD, Denemark's eersten treurspeldichter, geboren den 18 November 1743, in Kopenhagen. Na zeer treurige lotgevallen gestorven, in achtendertigjarigen leeftijd, 1781.

Nog meer opgewonden.

Heldin had ik dan kunnen zijn,
En 'k waar' nog rein als morgenschijn!

Pooze, neerslachtig.

En thans...
Hier heerscht, zoo dierlijk laf
Een andre Koning Christian,
Mijn man, eilaas, mijn arme man.
Krank, zonder wil en medelij,
Die mij vergeet... ons kind erbij!
Wee mij! welk woest rumoer... alarm!
o, Mijne vrouwen... hulp! erbarm!

Mathilda's kamenieren dringen, half-aangekleed en diepontroerd binnen, weeklagend.

Wee! wee! wee!

MATHILDA.

Welk angstgehuil .. En Struensee?

EENE HOFDAME.

Gevangen, Majesteit, o wee!

MATHILDA *slaat de handen voor het aangezicht en zucht wanhopig :*

Gevangen, hij!.. verloren, hij!..
Voor eeuwig! eeuwig, ach, wee mij!

Staat bewusteloos als door den dood getroffen. Graaf Ransau en de Luitenanten Beck, Bay en Oldenburg en andere samenzweerders rukken gewapend binnen.

MATHILDA, *opschietend.*

Verraders wijkt! wijkt, vuig gebroed
Voor uwe Koningin!
Zijn moed
Zal u diep treffen ..
Hij verried
Me, zegt gij... ach, liegt niet, liegt niet?

Ter zijde :

Eilaas, ik schonk hem eer en kroon
En roem, uit liefde voor mijn' zoon.

Met fierheid en beradenheid.

Ach, werd hij laf en valsch?
'k Blijf trouw.

. . . .

Zeg mij het klaar, hoe hij het drijft?
Of hij, in ketens, moedig blijft?..
Ik steun zijn geest! ik stelp zijn smert,
Met al de kracht van wil en hert.

Trotscher :

Neen, de eedle man verried me niet.
Gij, gij bedriegt me schandlijk... ziet
In de oog me, lafaards... durft!
Bedriegt
Mij niet... Kent hem... Ge liegt! ge liegt!

De samenzweerders springen op haar los, grijpen haar vast. Ze worstelt verwoed als eene leeuwin, breekt

de ketting, loopt naar het venster, rukt het open en wil zich in den afgrond storten. De verraders omringen weer de ongelukkige. Daar vat haar weder een der schurken. In gloeiende gramschap pakt zij den ellendeling bij het haar en slingert hem op den bodem; dan een' tweede, tot zij eindelijk, door allen te gelijk aangevallen, na eene schrikkelijke worsteling, ademloos, halfnaakt met wildgolvende lokken nederzinkt, en sidderend, mergdoordringend huilt (1):

Ge liegt!

Plots bemerkt ze des konings stiefmoeder, de oude koningin, de giftspin Juliane, die hoonlachend op haar nederblikt.

MATHILDA, *geknield.*

Die dàar! die dàar, o wee!
Help, koning, mij... help, Struensee!

---

(1) Zie: *Menschliche Tragikomödie, Gesammelte Studien, Skizzen und Bilder,* door wijlen mijn afgestorven vriend JOHANNES SCHERR. Sechster Band. *Mathilde von Dänemark.*

Zitting van 17 September 1890.

Aanwezig : de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, F. van der Haeghen, P. Alberdingk Thijm, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert en E. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou, jhr. K. de Gheldere, A. Janssens en H. Sermon, briefwisselende leden.

De heeren S. Daems, Schuermans en P. Willems, werkende leden, laten schriftelijk weten dat zij verhinderd zijn de zitting bij te wonen.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1890, Nr 7.

Sapho, treurspel in vijf bedrijven, door GRILLPARZER, vertaald door HALLER. 1890.

De Maasgouw, 1888-1889.

Vanwege het Provinciaal Bestuur van Antwerpen :

Inventaris der Archieven van het Provinciaal Bestuur van Antwerpen, door H. JACOBS. I, oude Archieven. Antwerpen, 1890, gr. 8°.

Vanwege den heer L.-W. SCHUERMANS :

Leven van pater Damiaan, apostel der melaatschen van Molokaï, door R. BUTAYE, S. J. Brugge, 1890. 16°.

Philippe de Comyne en Poitou, par A.-D. DE LA FONTENELLE DE VAUDORÉ. Douai 1836, 8°.

Vanwege den heer A. Siffer :

Le N° 4 de la Place du Marais à Gand, par EM. VARENBERGH. (Overdruk uit *le Magasin littéraire*, evenals de vier volgende schriften :)

Les Catacombes de Gand, par A. GOETGHEBUER.

Evêques artistes, par WILLIAM RITTER.

Flâneries à Paris-Exposition, par GÉRARD COOREMAN.

Pedro Calderon de la Barca, d'après de récentes publications, par ALBERT SAVINE.

Vondel's meesterstuk, Lucifer, treurspel..... taal- en letterkundig verklaard, door A.-M. VERSTRAETEN. Tweede, verbeterde uitgaaf, 1890, 12°.

Constance Chlore, ou l'aurore du triomphe. Tragédie en trois actes et en vers, par H. LÉVEILLÉ, 8°.

Vormleer. Handboek voor den onderwijzer, door A. DE RIEMAECKER, 1890.

Œuvres économiques préparatoires à la coopération, par l'abbé HENRI VAN DEN DRIESSCHE. Traduit du flamand par l'abbé CAMILLE LOOTEN, 1890, 8°.

Hoogleeraar Jan David, door H. CLAEYS. (Overdruk uit *het Belfort*, 1890, evenals de zes volgende schriften :)

De besprcking van het wetsontwerp over het hooger onderwijs en het Vlaamsch in de Kamers, door A. DE CEULENEER.

Les examens de candidat et de docteur en philosophie et lettres, par A. DE CEULENEER, 1889.

Le Graduat, par A. DE CEULENEER et P. MANSION, 1889.

Jan-Bapt. Lamblin en professor David, door J. SAMYN.

Een Handboek voor Vlaamsche Dichterscho en, door EUG. DE LEPELEER.

Verdraagzaamheid der Protestanten in de IXVIe eeuw, door J. GOETSCHALCKX.

Pater Servatius Dirks, door A. SIFFER en P. KERKHOFS.

Het Huwelijk en zijne plechtigheden bij de oude Grieken, door A. ROEGIERS.

Redevoering uitgesprcken ter gelegenheid der plechtige prijsuitreiking van de St.-Lukasschool, te Gent, door LODEWIJK DE KONINCK. 1889.

Poésies eucharistiques, par JEAN CASIER, 1890.

Vanwege den kring : Voor Taal en Recht, te Antwerpen, vijf afdruksels van een vlugschrift, getiteld : *Ons eerste Strijdjaar*, 1890.

Vanwege den heer W.-J.-N. LANDRÉ, te Vlijmen (Noord-Nederland), een afdruksel van : *Het zilveren feest in België*. (Overgedrukt uit *het Leeskabinet*, 1890.)

De heer N. de Pauw vraagt om de quaestie aangaande het houden der jaarlijksche plechtige zitting andermaal aan de dagorde te brengen der eerstvolgende zitting, daar, volgens hem, het einde der maand Juli beter voor dergelijke plechtige vergadering geschikt is dan het begin der maand Augustus. — De Academie neemt dit voorstel aan.

De heer P. Génard denkt de aandacht der Academie te moeten vestigen op een onlangs te Antwerpen voorgevallen literarisch feit. Sedert drie honderd jaren heeft men ten onzent afgezien van tooneelvertooningen onder den blauwen hemel, op openbare plaatsen, en eertijds *Spelen van Sinne* en *Haagspelen* geheeten. Menigeen heeft zich reeds afgevraagd hoe het onzen vooroudereu mogelijk was zich gedurende veertien dagen aan zulke voorstellingen te verlustigen. Welnu, zondag laatstleden, ter gelegenheid der onthulling van OGIER's borstbeeld, op de nieuwe Ogiersplaats, rechtover het Steen, heeft men, dank aan den ijver eeniger tooneelliefhebbers, op de

groote markt een van 's dichters tooneelwerken, in de opene lucht, voor duizende nieuwsgierigen gespeeld. Het zij onmiddellijk gezegd, OGIER's opstel was niet geschreven om onder die voorwaarden opgevoerd te worden; daarenboven bestond het tooneel enkel uit eene stelling en eenige waarlijk niet schitterende schermen; welnu, niettegenstaande deze weinig gunstige omstandigheden heeft de vertooning, die door eene heldere en verkwikkende zon werd beschenen, grooten bijval genoten. Niet dat men alles kon verstaan, wat er gezegd werd; integendeel, zeer veel heeft van het gebaardenspel afgehangen. Maar Sprekers oordeel is, dat het laatste woord niet is gezegd over dat slag van vertooningen en er wellicht iets eigenaardigs, iets oorspronkelijks ligt in het openbaar spelen van Vlaamsche stukken, door eenen onzer befaamde componisten op muziek gebracht.

Wellicht komt Spreker op dit onderwerp terug.

De heer Bestuurder dankt den heer Génard voor deze mededeeling, en drukt het verlangen uit, hem het openbaar tooneelspel breedvoeriger te zien behandelen.

Lezingen.

DE KONING.

Door den heer ALF. JANSSENS,
briefwisselend lid der Academie.

Wat is het, koning zijn? — Is 't, over tal van slaven,
Den schepter zwaaien van het alvermogen; laven
Zijn bloeddorst ongelescht aan volkenmoord op moord?
— Is 't, aangestelde knecht des volks, gelaten voort,
En, zonder eigen drift in de eigen ziel te voelen,
De baren der gezindheên weg en weer zien spoelen,
(Wat stormenzwangre wolk verzwarte 't luchtverschiet,)
En zwieren op en neer, gelijk het zwakke riet?
Neen! Liefde en eerbied zijn de vaste rotsenblokken
Waarop gevestigd staat, door geen geweld te schokken,
Het ware koningdom. Hij, koning metterdaad,
Niet enkel naar het recht, hij die de hoogste staat
Verheven, in den glans der eigen weerde. 't Wilde
Volk heft welsprekendheid, heft spierenkracht ten schilde;
't Beschaafde schenkt zijn liefde en ongebroken trouw
Aan hem, die, op het leeg (1) grondwettig troongebouw,
Ten gulden zetel zit der wijsheid, hem, den koning,
Bij herte- en geestesglans, en niet bij machtvertooning.
Zijn naam gebenedijd leeft in des volks gemoed,
En ruischt, in 't lovend lied, dat zijne glorie groet!

---

(1) De oude vormen, *leeg* voor *laag*, *ze en is niet*, *het gedacht*, *van de dood*, worden door het meerendeel de Vlaamschsprekende Belgen gebruikt.

« *Eens konings rijkdom is de welvaart zijner volken.* » (1)
Schreef Leopold; geen woord zoo hoog en kon vertolken
Zijn koninklijke ziel. In ikzucht neergestort,
Kijkt de eeuw verwonderd op, en schouderschokkend mort
Ze : hinderlaag en list. Lang is ze 't woord vergeten
Dat Christus zei, toen, voor de apostlen neergezeten,
Hij recht stond, 't linnen gordde en naderend verzocht
Of hij aan elk van hen de voeten wasschen mocht,
En sprak : « *Dat wie gebiedt, gelijk een dienaar worde.* »
Dit woord, de grondslag zelf der samenlevingsorde,
Is 't woord van Leopold.
Hij zag zijn landje kleen,
Weleer zoo groot in roem, weleer de rijkste steen
In de eerekrone van Euroop. Zijn schoon verleden,
Waarvoor en Godevaart en Artevelde streden,
Bekoorde zijnen moed, en vaderlijk en stout
Heeft hij, in stilte alleen, de toekomst voorgebouwd
Zijns volks. « Ze en is niet dood, de ziel der oude helden,
« Ze sluimert maar, » zoo zegt hij. « Eerlang melden
« De faamtrompetten weer de glorie van mijn volk.
« Was lange rust zijn lot, de hemel zonder wolk,
« Ik waak en zie 't gevaar. Ik ga de wijzen wekken,
« En, tegen wil en dank, uit hunnen doodslaap trekken
« De dwazen; toonen hoe, rondom ons kleine land,
« De dammen der bescherming rijzen te allen kant',
« Hoe ze alle nijverheid versmachten, en verarmen
« Het werk- en vreedzaam volk, dat, smeekende om erbarmen,

---

(1) Brief van 5 Aug. 1889 van den heer Beernaert, minister van Geldwezen.

« Steeds aangroeit en verhongert op den engen grond. »
Verdiept in dit gedacht, zoekt hij al zinnend rond...

Zooals de Wijzen uit den Oost, de wonderstralen
Der Bethlehemsche ster vernemend, zonder dralen
Die volgden, zoo verscheen aan koning Leopold,
Ginds, waar de zuiderlucht haar blauwste azuur ontrolt,
De klare Congosterre, en haast, in vroom gelooven,
Trok hij naar 't leidend licht. Het toonde hem van boven
Miljoenen en miljoenen zielen in de schaûw
Gezeten van de dood, en zuchtende in den klauw
Der wreedste dwinglandij; miljoenen arme wilden,
Die smeekend, naar hem toe, hun slavenkluisters tilden;
Een vruchtbaar vasteland, met schatten in den schoot,
Met stroomen breed en lang, waarop de handelsvloot
Zal varen Belgiewaarts, langs nieuwbeschaafde kusten,
Met al de kostbaarheên die nog in 't duister rusten.
Daar is de toekomst, daar! voor handel, nijverheid!
Daar is het toevluchtsoord, de volken voorbereid,
Die, buiten 't kleine land, naar lucht en leven zoeken!
Daar is de grootsche taak, die de armen wacht der kloeken!
Daar is het edel doel, dat aller herten treft,
Ontvlammen, blaken doet, dat aller geest verheft,
Ver boven 't klein gescherm der oude staatsgeschillen,
Waar Belgie's grootheid in vergaat!...
Zulks zien en willen
Was één voor Leopold; en sedert veertien jaar
Volgt hij het leidend licht der Congosterre klaar,
Door zeeën, klippen, bergen, moeren en woestijnen,
Door nevels, waar de klaarste zonnen in verdwijnen.

Hij volgt, met stillen stap, beraden, vast en koel,
Maar altijd, altijd voort, naar 't voorgenomen doel.
— Wat geeft het dat zijn eigen volk, nog koud gebleven,
In 't eerste niet versta zijn stout en edel streven,
En lache, lijk het kind, dat de eerste grepe graan
Ziet werpen in de voor, om duizend op te staan!...
Is hij de wijste niet? en, zit hij hoogst gezeten,
Is 't niet om verst van al de toekomst af te meten?
— Wat geeft het, steekt de nijd zijn kromme nagels uit,
En eischt zijn aandeel in dien nieuwgewonnen buit!...
Is hij niet vaders zoon, om, in den raad der grooten,
Het recht te vorderen en de afgunst weg te stooten?
— Wat geeft het dat zijn werk, aleer 't voltrokken zij,
Verslinde schat op schat!... Is 't niet voor 't volk, dat hij
Met rijkdom is begaafd? — Wat geeft het dat de morgen
Hem aan den arbeid vind', verslonden in de zorgen!...
Is hij niet de eerste werker, hoeft niet de arbeidswet,
Gelijk een eeretaak, door hem in eer gezet?
— Wat geeft het dat 's lands wet, in haat der dwingelanden
Gemaakt, zoo klein een macht in de edelmoedge handen
Des Konings laat!... Zooveel te grooter rijst het werk,
Gesteund op onderzoek en overtuiging.
Sterk,
Omdat hij weet, en wil, en wachten kan, bereidt hij,
Op God betrouwende, de toekomst, en verbeidt hij
Den afgemeten stond, waarop zijn volk, geleerd,
Gericht en opgeleid, ten leste zelf begeert
De rijpe vruchten van het koninklijke zwoegen
Te plukken, en ze smaakt in wondrend zielgenoegen.
Dan zal, tot schande van het arm gemeenebest,

Zoo dikwijls uitgebuit, gelijk een wingewest,
De wijsheid stralen van den Koning Congostichter;
Dan zal het dankbaar volk zich sluiten dicht en dichter,
Aan troon en stamhuis, van geslachte tot geslacht.
Hij..., daagt die blijde dag, zoolang voorzien, verwacht,
Hij vraagt, met Godes gunst, geene andere belooning...
Hij werkte voor zijn volk... en daarom was hij koning!

De schilder Erasmus Quellin, Vlaamsch dichter,

door den heer ED. VAN EVEN,

werkend lid der Academie.

Erasmus Quellin, niet alleen een leerling maar tevens een bijzondere vriend van Rubens, werd te Antwerpen geboren den 19 November 1607, uit Erasmus Quellin, den ouden beeldhouwer, en Elizabeth van Uden. Hij genoot eene verzorgde opvoeding. Na zijne humaniora voltrokken te hebben, studeerde hij de oude letteren en bekwam den titel van meester in de wijsbegeerte. Aanvankelijk legde hij zich op de schilderkunst toe bij Jan-Baptist Verhaeghe; doch zijnen leertijd voltrok hij in de werkplaats van Rubens.

Als bekend is, was Rubens niet enkel een onvergelijkelijk schilder, maar tevens een uitstekend geleerde, een man van hooge wetenschap-

pelijke kennissen. In Quellin, die tegelijk de oude letteren, de wijsbegeerte en de schilderkunst beoefende, vond hij datgene — namelijk eene hooge geleerdheid – wat aan de meeste zijner andere leerlingen ontbrak. De jongeling werd dan ook niet alleen de leerling, maar tevens de vriend des grooten meesters. Als schilder bekleedt hij niet de eerste, maar toch eene eervolle plaats onder de leerlingen van den hoofdman der Antwerpsche school. Zijne uime doeken zijn vol oorspronkelijkheid van opvatting, kloekheid van samenstelling, kracht van uitdrukking en kleur. De kunstenaar overleed den 11 November 1678.

Quellin was in 1653, als *liefhebber*, onder de leden der Antwerpsche rederijkkamer *De Violiere* aangenomen geworden. Ons is het onbekend of hij in deze vereeniging al of niet letterkundige gewrochten voordroeg. Doch het is zeker dat hij de Vlaamsche lier bespeelde. Van hem vindt men een vers in het werk van den schrijver en dichter Corneel de Bie, uit Lier, getiteld : ***Het Gulden Cabinet van de Edel vry schilderkonst, inhoudende den Lof van de vermaerste schilders, architecten, beldthouwers ende plaetsnijders van deze eeuw . t'Antwerpen, gedruckt by*** Jan Meyssens, ***Constvercooper, op de Eyermert, in den ouden Gouden Rixdalder***, in-4°. Het gedicht, eene zinspeling op den naam des schrijvers (*de Bie*) en op de behandelde stof, luidt aldus :

Foppe quam uyt verre landen,
En vertelden aen de Biên,
Dat hy aen de Wester stranden
Wonder dingen had ghesien,
Biên groot als onse schapen.
THIER vraeghden, met een lagh,
Oft hy van dees vreemde apen
Oock haer korven niet en sagh?
En hoe groot dat die wel waren?
Foppe seyde, meer noch min
Als de onse. Wel hoe paeren
Dese Biên dan daer in?
Daer laet ick haer meed' betijen.
Siet sijn stoeffen viel hier vuyl :
Ick laet Foppen dan besyen
Want ick acht hem voor een uyl.
'k Heb een grooter BIE ghevonden
Die met 't schrijven van sijn handt
Heeft in eenen tuyl ghebonden
Al de bloemen van het landt.
En daer uyt heeft hy ghesoghen
Al den honich, daer hy med'
Hemel hooch is opghevloghen
Hooger als oyt Bie wel ded' :
Daer gheeft hy hem nu ten besten
Aen all' die de Const bemindt;
Seght nu eens in wat ghewesten
Datmen sulcken BIE vindt?
LIER sal u den korref wijsen
Van DE BIE, en van sijn Werck,
Die de dooden doet verrijsen
Wt het kerckhof ofte kerck;
Daer ist dat hy pluckt de bloemen
Die hy ons ten thoone stelt,
En der Schilders deught vol roemen
Met haer wonder wercken telt;
Tot verquicking van de vromen,
Die met leersucht sijn belaen,
Tot een spoor' van die met dromen
Haeren tijdt voorby doen gaen.

Dat 's den Honich .die wy suyghen
Moghen uyt sijn *Schilders-Boeck*,
Dats daer Momus voor moet buygen
En den Nydt moet in den hoeck.
Desen Boeck die is mijn proeve
Van de Bie en sijnen lof,
Soo dat ick niet en behoeve
Tot een toet-steen ander stof.
Laeten wij dan Foppen blijven
Met sijn soo soo (1) 'vonder groot.
Groote Bie met u wel schrijven
Siet ghy s'allen over t'hoot.

E. Quellinus.

Het gedicht verraadt iemand, die zijne taal kent en met het rijm niet schijnt verlegen te wezen. Vast moet onze kunstenaar andere Vlaamsche gedichten geschreven hebben. Terwijl onze Koninklijke Vlaamsche Academie de stoffen te gader brengt tot het samenstellen eener *Biographie der Zuidnederlandsche schrijvers*, schijnt het ons van belang te wezen zulks te onderzoeken. Op dit punt vestigen wij de aandacht onzer veelgeachte Antwerpsche medebroeders. Erasmus Quellin onder de Vlaamsche dichters der XVIIe eeuw eene plaats te kunnen inruimen, ware, naar ons inzien, eene heerlijke aanwinst voor den ondernomen arbeid.

(1) *Soó, sode.*

Iets over de oude Naamvalsbuigingen der Nederlandsche eigennamen,

door den heer P. GÉNARD,

werkend lid der Academie.

Het is ons allen bekend dat in verscheidene zoo oude als nieuwe talen de voornamen (*prænomina*) evenals de familie- en bijnamen (*nomina gentium* en *cognomina*) werden en worden verbogen. In de Nederlandsche spraak bestonden ook soortgelijke naamvalsvormen, tot onze eigennamen, in den loop der XVIe en XVIIe eeuw, eene soort van versteening ondergingen. Inderdaad voor elken *mannelijken* eigennaam bezat men ook eenen vrouwelijken *uitgang*; wat meer is, deze uitgang werd verbogen volgens de algemeene wetten, die de naamvallen regeerden.

In 1853 schreven wij desaangaande in het tijdschrift het *Taalverbond* (afdeeling : *geschiedenis*, bl. 73), in eene *Levensschets van den Antwerpschen beeldhouwer Bartelmeeus van Raephorst*, wiens naamgenoot met jonkvrouw Machteld Pots was gehuwd : « men neme hier, zegden wij, den uitgang van den familienaam *Pot* (*Pots*) in aandacht. Oudtijds, en dat was een algemeen gebruik, zette men de namen der vrouwen in den genitief, wanneer de voorleste letter een klinker was; wanneer twee medeklinkers het woord eindigden, voegde

men er den uitgang INNE bij. *Pot* maakte dus in het vrouwelijk *Pots; Terrebroot*, *Terrebroots; Sprongh*, *Spronghinne*, enz. »

Ofschoon deze aanteekening niet onopgemerkt voorbijging, en verscheidene taalgeleerden ons lieten weten dat zij het op dit punt met ons eens waren, denken wij echter, dat nooit éen woord daaromtrent in eenige Nederlandsche spraakleer gerept zij, ook hopen wij dat men het ons niet ten kwade zal duiden, onze vroegere aanteekening hier verder uit te breiden, zelfs al doen wij dit maar om de door ons verzamelde voorbeelden te benuttigen.

Vooreerst zij herinnerd dat vele mannelijke ***voornamen***, op vrouwen overgebracht, eenen vrouwelijken vorm bekwamen.

Hunne verbuiging luidt :

Man.	Nom. Jan.	Vrouw.	Nom. Janne
	Gen. Jans.		Gen. Jannen.
	Dat. Janne.		
Man.	N. Jacop.	Vrouw.	N. Jacobine.
	G. Jacops.		G. Jacobinen.
	D. Jacobe.		
Man.	N. Peter.	Vrouw.	N. Peterine.
	G. Peters.		G. Peterinen.
	D. Peteren.		

Voor de *familienamen* volgde men de algemeene regels der verbuiging. Bij het opmaken van acten zette men gewoonlijk, wanneer de zin het toeliet,

bij de eerste vermelding den geslachtsnaam van het hoofd der familie in den nominatief; — dien des zoons in den genitief; - evenzoo dien der dochter, wanneer deze laatste geen bijzonderen vorm door het achtervoegsel *inne* bezat.

Eenige voorbeelden onder honderden :

Peeter *Pot* is het hoofd des huizes, zijn zoon heette Jan en zijne dochter Machteld *Pots*. — *Jan de Wale*, vader, had voor zoon en dochter Philip en Anna *'s Walen*. - Doch Jan *de Coninck* had voor zoon Lambrecht *sConinckx* of *Coninckx*, en voor dochter Elizabeth *Coninginne*. Men begrijpt alreede het belang dat de kennis der verbuigingen voor paleographische en genealogische studiën verkrijgt. Vergeten wij niet aan te teekenen, dat wanneer de familienaam op eene zachte *e* uitging, de klinker van het radicaal werd verlengd, 'tzij door hem zelven, 'tzij door eene tusschengevoegde *e* : Nom. *Bode*, Genit. *Boeds*. Soms vindt men voor het meervoud een achtervoegsel in INGER, zooals hier voor *Bode*, BODINGERS.

Staven wij dit door eenige voorbeelden.

Familienaam BODE.

Wij keeren eerst terug tot den geslachtsnaam BODE, eenen der belangrijkste uit de Antwerpsche geschiedenis :

Mannelijk	Nom. Bode.	Vrouwelijk Nom. Boeds.
	Gen. Boeds of sBoeds.	

BEWIJS.

De geleerde J.-Fr. Willems en zijne kundige medeopstellers van het *Onderzoek over den waren naam der straten van Antwerpen* hadden bij de uitgave van dit werk de buigingsvormen diens naams reeds opgemerkt.

Op bl. 165 halen zij eenen schepenenbrief aan van 1334, waarin gewag gemaakt wordt van « Jan *Bode*, Bouden *Boeds* zone ». Op bl. 166 duiden zij eene acte aan van 11 Mei 1398, waarin men spreekt van eenen « jaersang » ter « salichede van *Jan Boeds* ziele ». In een ander bescheid, vermeld op bl. 170, en gedagteekend van 8 October 1476, maken zij gewag van « den geslechte van den *Bodinghers*. »

Tot bevestiging dezer naamvalsvormen vinden wij, onder andere, de volgende acte rakende den

Familienaam MINNEBODE.

M. Nom. Minnebode. V. Nom. Minneboods.
Gen. Minneboods.

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 2, fol. 212.

Acte voor Schepenen Schoyte en Willem Drake.

Jan vanden Broeke, Jouffrouwe JUETE MINNEBOODS, *ejus uxor*, ende PETER MINNEBODE,

der voergenoemde Jouffrouwe Jueten brueder, vercochten Janne Erbout een hoeve metten huysingen, hove, lande, beemde, gronde *et pertinentiis*, houdende omtrent V gemete ende een vierendeel, gelegen buyten tCruyphol bynnen der vryheit van Antwerpen, te Merschemdamme, tussen sHeilichs Gheests inde Borch ende des gasthuys van Sinte Lysbetten erven, *ex una*, ende des Heylichs Gheests van Onser Vrouwen erve was, dat nu ter tyt Hubrechte Stevens, droochscheerdere, toebehoort, *ex altera*. . . . . XXVIII *die Junii*.

—

Familienaam DE BACKER.

M.	Nom.	de Backer	V. 's Backers.
	Gen.	's Backers	
	Dat.	den Backer	

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 2, fol. 175 v°.

Acte voor Schepenen Mechelen en Broeke.

Lysbeth 'S BACKERS met Peteren Cryel, *ejus marito et tutore*, vercocht Wouteren Huysmans een mudde rogx Herentalser maten tsjaers erflikker renten, dat MICHIEL DE BACKER, heur ouder vader wylen, voertyden gecocht ende gecregen heeft jeghens Gheerde van Vuytsole op omtrent vyf dachmale beemdts geleghen inde vryheit van Herentals aent Wolfsteedbroec ende op omtrent II

buynderen lants geleghen oic aldaer te Zelle, verschynende jaerlicx te Kersmisse, gelyc eenen scepenenbrief van Herentals, *quam tradidit, clarius continet*, welc mudde rogx erflic voers. der voergenoemder Lysbetten tanderen tyden bleven ende verstorven is van GODEVAERDE DEN BACKER, hueren vader wylen. Droech op. Te waerne van allen commer. XIX *Maii.*

Scabinale Protocollen der stad Antwerpen van het iaar 1458, vol. 2, fol. 175 v°.

Acte voor Schepenen Mechelen en Broeke.

Wouter Huysmans voers., geseten te Herenthout, vercocht Jacope vander Goorbraken, alias van Yssche, tvoergenoemt mudde rogx erflic dat MICHIEL DE BACKER wylen voertyden gecocht ende gecregen heeft jegens Gheerde voers. opte voers. pande, verscienende *ut supra prout litteram ut supra quam tradidit*, welc mudde rogx erflic voers. tandren tyden bleven ende verstorven is LYSBETTEN SBACKERS vander doot GODEVAERTS SBACKERS, huers vaders, dien 't daer te voren bleven ende verstorven was vanden voers. MICHIELE DEN BACKER, zynen vader wylen, ende welc mudde rogx erflic hy Wouters voers. opten dach van heden jeghens der voergenoemder Lysbetten gecocht heeft, gelyc den Scepenenbrief van Antwerpen daeraf voer ons bekent ende gemaect, dien hy Wouter voers. den voers. Jacope oic mede over-

gaf, dat wel verclaert. Droech op. Te waerne van allen commer. Gebraeck yet aende voergenoemde pande oft aende waernisse ende claernisse voers., *hoc promisit satisfacere, unde obligarunt* een eensel *cum fundo* houdende omtrent II koeye aert geleghen te Herenthout, tusscen tSellerbroec, *ex una*, ende Her Everaerts vanden Gouberge *præses* erve, *ex altera*, daer nyet meer dan IIII groeten Brabants tsjaers te Herenchyse voer ute en gaet, ende voerder *seipsum et cætera sua bona*.

XIX *Maii*.

—

Familienaam DE BLOCSCOEMAKER.

M. N. De Blocscoemaker V. N. Blocscoemakers
G. 's Blocscoemakers

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 2, fol. 224 v°.

Acte voor Schepenen Schoyte en Walraven Drake.

Magriete SBLOCXSCHOEMAKERS, met Wouteren van Espende, *ejus marito et tutore*, voer I vierendeel, Katline Jacop Galidesendochtere, wedewe wilen Jan Mannaerts, *cum tutore*, voer dander vierendeel, Jan de Meere, inden name ende als mechtich gemaect van Petren vander Berct, als wittich man van Katlinen vander Hoeven, *eius uxoris*, na inhout eens opens placcaets

metter stad zegele van Mechelen besegelt, *quam vidimus*, voer een half vierendeel, PETER DE PAPE, wittich zone wilen JANS PAPEN op tSant, *pro se*, ende Peter de Buyseneere, inden name van Janne zinen wittigen zone, *quem in se susceperunt*, tsamen voer I half vierendeel, Roelant van Berchem, inden name van Jouffrouwe LOSSYEN SBLOXSCHOEMAKERS, *ejus uxoris, quam in se suscepit*, MARIE SBLOXSCHOEMAKERS, *cum tutore*, wedewe Jan Blocx ende JAN DE BLOCXSCHOEMAKER voers. *pro seipsis* ende inden name van brueder Willeme ende Magriete SBLOXSCHOEMAKERS ende Anthonise Ozeel, daer moeder af was Katline sBloxschoemakers, *quos susceperunt*, tsamen voer tvierde vierendeel. . . . . XXVII *die Julii*.

Scabinale Protocollen van het jaar 1461, vol. 2, fol. 40.

Meester Lambrecht van Overdenecht, canonick in Onser Vrouwenkerke tAntwerpen, Jouffrouwe Lysbeth van Overdenecht, wedewe wilen Jan Emerys, *cum tutore*, JAN DE BLOCSCOEMAKER, Jouffrouwe LOSSYE BLOCSCHOEMAKERS, wedewe wilen Roelants van Berchem, *cum tutore*, Jouffrouwe MARGRIETE BLOCSCOEMAKERS met Steven Butkes, *ejus marito et tutore*, Jouffrouwe MARIE BLOCSCOEMAKERS, wedewe wilen Jan Blocx, *cum tutore*, inden name van brueder WILLEME BLOCSCOEMAKER, religieus vander ordenen van Sinte Jans te Maestricht, hueren brueder, die huer des na inhout

der brieve die wy sagen in deser saken gemechticht heeft, de voers. JAN DE BLOCSCOEMAKER, Claus vander Voert ende Mathys vanden Berge, als momboren van Anthonyse Ozeel, daer moeder af was Jouffrouwe KATLINE BLOCSCOEMAKERS.

—

Familienaam DE BYE *of* DE BIE.

Man. N. de Bye of de Bie, Vrouw. N. 's Byen.
G. 's Byen.

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1475, vol. 1, fol. 108.

Acte voor Schepenen van Ranst en de Schermere.

Paridaen, WOUTER SBYEN sone, vercocht Willeme Heinricxzone, wonende te Rievenne, een half buynder beemdts *cum fundo*, gelegen bynnen der prochien van Atten, int goet van Ykele, tusschen heer Henrick van Lyere, priester, aende noortzyde, ende Peterine, natuerlic dochtere Jans van Steene, aende zuytzyde, gelyc hem dien bleven is van CORNELYSE DE BIE, zynen brueder. Droech op. Te waerne op III d. Lovens erflic van heeren chyse ende anders niet.

XXVII Junii.
Detur Jan de Bye.

—

Familienaam DE BYN.

Man. Nom. de Byn, Vrouw. Nom. Byns.
Gen. Byns.

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1479, vol. 2, fol. 10 v°.

Acte voor Schepenen de Beukeleere en Doncker.

MAGRIETE BYNS met Aerde vanden Blouderheyden, die men heet van Gavere, *ejus marito et tutore*, geseten te Mechelen, ende JAN DE BYN, Henricxsone wilen, schoemaker, vercochten Jacope vander Blonderheyden, die men heet van Gavere, des voers. Aerds zone, ende Lysbetten van Diest, *ejus uxori*, ooc tot Mechelen geseten, tderdendeel ende tsesdendeel van eenen buyndere lants, metten gronde ende toebehoerten, daeraf dander derdendeel ende tseste sestendeel den kinderen Willem Fierens ende HENRICKE DE BYN, des voers. JANS DE BYN brueder, toebehoeren, gelegen ter Boenderheyden ter Capellen, tusschen Jans de Wilde erve *ex una* ende sHeerenstrate *ex altera*, gelyc der voers. MAGRIETEN BYNS tvoergenoemt derdendeel ende den voers. JANNE DE BYN tseste gedeel vanden buyndere lants voergenoemt toecomen, bleven ende verstorven zyn van KATLYNEN BYNS, huerer moyen wilen. Droech op. Te waerne van allen commere ende calaengien die zy etc. X *Maii.*

Familienaam DE BUEKELER.

Man. N. de Buekeler, Vrouw. N. 's Buekeleren.
G. 's Buekeleren.
D. den Buekeler.

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 1, fol. 116.

Acte voor Schepenen van den Broecke en Walraven Drake.

MARGRIETE SBUEKELEREN, Thoemaesdochter, met Wouteren Jacops, hueren man, geseten te Broechem, vercocht heeren THOMAESE DEN BUEKELER, priester, hueren brueder, alle alsulcken goide ende versterffenisse van haven ende erven, ruerende ende onruerende, welkerhande die wesen moegen, waer dat die gelegen zyn ende bevonden selen moegen worden, als huer eenichsyns toecomen ende verstorven moegen zyn vander doot van Lysbetten Massys, huerer moeder wilen, ende desgelycx die huer noch toestaen te comene ende te verstorvene van THOMAESE DEN BUEKELER, hueren vader. Droech op. Te waerne van allen commer ende calaengien etc. XVIII *Novembris.*

Extract uit dezelfde Protocollen van het jaar 1461, vol. 2, fol. 63.

Acte voor Schepenen van den Werve en Walraven Drake.

JAN DE BUEKELERE, huydevettere, gaf terve Janne Jacops, Wouter Jacopssone, wonende tSchille, een stede met huyse, hove, lande, gronde, gheheeten tCloester, gestaen ende gelegen tSchille tusschen JANS SBUEKELEREN, *ex una*, ende een heyblock geheeten den Coeputte *ex altera.* 9 *Januarii.*

Familienamen DE GREVE en DE HASE.

Man. Nom. de Greve, Vrouw. Nom. 's Greven.
Gen. 's Greven,
Dat. den Greve.

Man. Nom. de Hase, Vrouw. Nom. 's Hasen.
Gen. 's Hasen,
Dat. den Hase.

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 2, fol. 351.

Acte voor Schepenen de Moelnere en vander Heyden.

CLAUS DE GREVE, bontwerckere, vercocht JANNE DEN HASE, tenghietere, deen helft van eenen beemde *cum fundo et pertinentiis*, geheeten den Moelenschoot, gelegen te Brechte in Maerhem, tusscen de beke aldaer noortwaert ende Jouffrouwen Beatricen van Pulle heybloc zuytwaert, comende oostwaert aen Henric Michiels beemd, ende noch deen helft van eenen stucke beemdts gelegen oic aldaer in Maerhem voers., van welken tween geheelen percheelen van beemden voers. dander helft toebehoert LYSBETTEN SGREVEN, synre nichten, des voors. JANS SHASEN wettegen wive. Droech op. Te waerne op omtrent XII grooten Brabants erflic uten eersten geheelen beemde voers. ende VI deniers Loevens erflic uten andren geheelen stucke beemdts voers. jaerlix gaende ende anders nyet.

XVI *die Februarii.*

JAN DE HASE voers. *debet* CLAUSE DEN GREVE voers., *ad vitam suam*, tsjaers een zister rox *dandum medio Johannis et medio Natalis*, ende te leveren bynnen Antwerpen metter Antwerpster maten ter stede etc. *Unde obligarunt* de voers. helft vanden voers. II percheelen van beemden *ut supra*, gelyc hem de voers. Claus die nu vercocht ende opgedragen heeft. Gebraeck yet, *seipsum et cœtera sua bona.* *Eodem die.*

Familienaam DE PAPE.

Man. N. de Pape,	Vrouw. N. sPapen of Spapen.
G. 's Papen,	
D. den Pape.	

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 2, fol. 35 v°.

Acte voor Schepenen de Herde en vander Elst.

Laureys Volkaert, *pro seipso* ende in den name van zynen medeplegers, *quos in se suscepit*, JACOP DE PAPE, wettich zone wylen JANS SPAPEN, des cleermakers, *pro seipso*, Wouter van Valkeputte, Gielys de Keersmakere ende Claus Perseiniers, als naeste mage ende vriende ende geleverde momboeren metten rechte van CHRISTOFFELE, CLAUSE, LIELEN ende KATLINEN SPAPEN, des voors. JACOPS broederen ende zusteren, *quos in se susceperunt*, ende KATLINE SPAPEN, des voers. wylen JANS SPAPEN

zuster, *cum tutore*, voer huer selven, als erfgenamen van svaders zyden van Janne Calloets wylen, ende Jan Diericx, cuypere, *pro seipso* ende inden name van Lysbetten sWALEN, zynen wettigen wive, ende van allen hueren medeplegers, *quos in se suscepit*, als erfgenamen vander moeder zyde vanden voers. Janne Calloets wylen, bekenden etc... *Prima die Martii.*

—

Familienaam DE WALE.

Man.	Nom.	de Wale,	Vrouw. Nom. 's Walen.
	Gen.	's Walen,	
	Dat.	den Wale.	

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het iaar 1458, vol. 2, fol. 347 v°.

Acte voor Schepenen vanden Werve en de Moelnere.

JAN DE WALE, cleermaker, CORNELYS DE WALE, zyn zone ende JANNE SWALEN, zyn dochter, des voirs. Cornelys zuster, met Gheerde Bac, *ejus marito et tutore*, *debent* Heinricke vander Heyden, tenghieter... IX *die Februarii.*

—

Familienaam RONGHE.

Man.	Nom.	Ronghe,	Vrouw. Nom. 's Ronghen.
	Gen.	Ronghen of 's Ronghen,	
	Dat.	Ronghen en Ronghe.	

BEWIJS.

Scabinale Protocollen van het jaar 1458, vol. 2, fol. 186.

Acte voor Schepenen de Herde en vanden Werve.

Lysbeth Voets, wedewe wylen CLAUS RONGHEN, van Mechelen, *cum tutore*, JAN ende CLAUS RONGHE, haer zonen, ende Katlinen sRONGHEN, huer dochtere, *cum tutore*, by consente ende bywesene van JANNE RONGEN, Janssone, ende Janne van Hulssele, huer naesten ende vrienden, vercochten ende lieten afquiten AERDE RONGHE, hueren neve, ende synen kinderen, die V muddeken rogx erflic die zy hadden ende heffende waeren op IIII percheelen van lande, beemde ende bossche, die toebehoeren plagen JANNE RONGHE, des voers. Aerds vader wylen, gelegen bynnen Conticke te Liffesele. Droech op. Te waerne van allen commere. Ende bekenden voert dat zy gheen rente meer op des voers. Aerds goede behoudende en bliven. III' *Julii.*

Familienaam SCHUERMOKE.

Man. N. Schuermoke, Vrouw. N. Schuermoecx.
G. Schuermoecx.

BEWIJS.

Scabinale Protocallen van het jaar 1461, vol. 2, fol. 175.

Acte voor Schepenen Schoyte en Simon Drake.

Willem vanden Rode, wonende te Tuernout,

vercocht JANNE SCHUERMOEKE, gelaesmaker, Paeschynen Lyfcoeps, zynen wive ende LYSBETTEN SCHUERMOECX, huer dochter, wettich wyf Jacop Smits. 1 *Aprilis.*

—

Familienaam SMIT.

Man. Nom. Smit, Vrouw Nom. Smits.
Gen. Smits of Smeets,

BEWIJZEN.

Scabinale Protocollen van 1458, vol. 2, fol. 243.

Acte voor Schepenen Schoyte en Broeke.

Meester ADRIAEN SMIT vercocht Peteren Pekelharinc ende KATLINEN TSMITS, *ejus uxori*, des voers. Meester Adriaens zuster... *XVII die Julii.*

Scabinale Protocollen van het jaar 1461, vol. 2, fol. 177.

Acte voor Schepenen Ranst en Walraven Drake.

JACOP SMIT, CLAUS SMEETS zonewilen, wonende tEekeren, vercocht Peteren Gheertssone ende Andriane de Buysere, zynen neve, Willem sBuysers zone, daer moeder af es Margriete Loeps...

8 *Aprilis.*

Doch genoeg over deze bescheiden; halen wij thans eenige eigennamen aan, die, buiten de gewone verbuigingsvormen, hun vrouwelijk vinden in het achtervoegsel INNE, zoals :

M. N. de Coninc	V. N. Coninghinne
G. 's Conincx of Conincx	G. .....
D. den Coninc	D. Coninghinnen.

BEWIJZEN.[1]

Wij verzenden naar talrijke acten der stedelijke archieven van Antwerpen, evenals naar de *Stadsrekening van* 1324, uitgegeven door wijlen den stadsbibliothecaris F.-H. Mertens (bl. 10, 14, 21). Deze laatste oorkonde levert ons zelfs het voorbeeld van eenen merkwaardigen vrouwelijken datief : KATLINEN DER CONINGHINNEN (bl. 14).

—

Familie SPRONC of SPRONGH.

Mann. N. Spronc	Vrouw. n. Spronghinne
G. Sproncs, Sproncx of Spronghs	
D. Sprong.	

BEWIJZEN.

Talrijke voorbeelden in het stedelijk archief en in de werken, die over de geschiedenis van Antwerpen handelen. Het archief der hoofdkerk bevat verscheidene bescheiden rakende eene kapelnij,

ten jare 1351 door YDE SPRONGHINNE *(Capsa 56 capellaniarum)* gesticht, onder andere de volgende :

Wy, Wouter vanden Brucke ende Laureins Volkaerd, Scepenen in Antwerpen, maken cond dat vore ons quam Joncvrouwe YDE SPRONGHINNE, met enen mombore die hare ghegheven was metten rechten, gaf ende droech oppe in gherechter ende in gestadegher ghiften ende in aelmoesen purlec omme Gode, vore hare ziele ende vore haers vaders ziele, Janne den Fikere, Claus Fikers sone, tote eenre capelrien behoef . . . . .

In kennessen van desen letteren bezeghelt met onsen zeghelen.

Ghegheven int jaer ons heeren als men screef MCCC vuftech ende een, des woensdaeghs vore dertien dach.

—

Familie DRAECK.

Mann.	N. Draeck of Draec	V. N. Drakinne
	G. Draecx of Dracs	
	D. Draken.	

BEWIJZEN.

De aangehaalde Stadsrekening van 1324; de stedelijke archieven en de volgende bescheiden, welke in het archief der Antwerpsche hoofdkerk berusten :

I.

Wi WILLEM SPRONCH ende WILLEM DRAKE, Scepenen in Antwerpen, maken cond dat vore ons

quam een eersam man Mynheer Jan van Diedeghem, riddere, ende gaf ende bewysde Heren Petre den Fickere, den priestere, ter capelrien behoef, die hi nu houdende es, die wilen stichtte vrouwe MARGRIETE DRAKINNE, veertech oude grote tornoyse sjaers . . . .

Ghegheven int jaer Ons Heren alsmen screef M. CCC. sesse ende dertech, des dinsendaegs vore alder apostelen dach (1).

II.

Wy JAN DRAKE ende Jan vanden Werve, Scepenen in Antwerpen, maken cont dat vore ons quam JAN DIE BUC ende Joufvrouwe YDE, syn wetteleke wyf, ende gaven ende droeghen op in gestadegher ghiften WILLEME DRAKE, den clerc, die sone es WILLEMS DRACS, daer vader af was wilen Her JAN DRAKE Sprongh, ter capelrien behoef, daeraf de vors. clerc nu versien es, die wilen stichtte Her BOUDE DRAKE, daer God die ziele af hebbe, prochiaen was van Onser Vrouwen in Antwerpen . . . .

Deze acte werd verleden in het jaar « dusentich drie hondert sesse ende dertich, in sente Laurensavonde. » (2)

---

(1) Archief der Cathedrale kerk. *Capsa* 49 *capellania rum. Litt. B.*

(2) Archief der Cathedrale. *Capsa XIX capellaniarum* en *Vidimus* van 1367.

III.

Wi WILLEM SPRONGH ende Claus van Hoboken, Scepenen in Antwerpen, maken cond dat vore ons quam Armand uten Boghe, sone wile Arnouds uten Boghe, ende bekende dat hi, om eene summe ghelds, die hem al es vergouden, vercocht heeft wettelike Jonfvrouwen IDEN DRAKINNE, die wettelic wyf es JANS DES BUCS . . . .

Schepenenacte van « M. CCC. ende veertech in Sente Andriesdaghe des Apostels » (1).

Voorbeelden van andere namen, die hun vrouwelijk met het toevoegsels INNE vinden, zijn er in overvloed; wij verwijzen enkel naar de reedsgemelde *Stadsrekening van* 1324. Men vindt daarin aangehaald :

YDE WILMARINNE, toebehoorende aan het geslacht der WILMAR of WILMAERS, (bl. 13, 25).

UDEN en DIDEN WOLSLAGERINNE, van het geslacht der WOLSLAGERS (bl. 13 en 27).

IMSULE LOYSINNE, wier geslachtsnaam LOYS was (bl. 16).

HEILSUTE ALOUDINNE (bl. 17, 28).

KATLINE MEDEMETERINNE, der familie de MEDEMETERE (bl. 17).

BEATRIX KERSEMIRINNE (bl. 9 en 23).

Zooals men ziet, hebben wij onze voorbeelden

---

(1) Archief der Cathedrale. *Capsa XIX capellaniarum Litt. N.*

aan het archief der stad Antwerpen ontleend; geen twijfel of men zal in de handvesten van andere plaatsen dezelfde bijzonderheden met gelijken rijkdom ontmoeten. Indien wij ons bij het Antwerpsch dialect bepalen, dan is het omdat, volgens ons, in zake zoo wel van geschiedenis als van taalkunde, het voordeelig is de feiten te zien behandelen door personen, bekend met de zeden en gewoonten der bevolking, waar men van gewaagt.

Zitting van 22 October 1890.

Aanwezig de heeren E. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren Jhr. N. de Pauw, P. Génard, E Gailliard, G. Gezelle, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, L.-W. Schuermans, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou, A. Prayon-van Zuylen en H. Sermon, briefwisselende leden.

Door den heer H. Claeys is bericht gegeven dat hij de vergadering niet kan bijwonen.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk goedgekeurd wordt, en maakt de titels bekend der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Joost van den Vondel. Studiën over het leven en de werken van Nederlands grootsten dichter, door G. SEGERS.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1890, nº 8.

Inventaire ou table alphabétique et analytique des noms de personnes contenus dans les registres aux gages et pensions des Chambres des Comptes, par J. PROOST.

Vanwege den heer P. GÉNARD :

Deux documents concernant la famille d'Egmont. (Overgedrukt uit de *Bulletins de la Commission royale d'histoire de Belgique.*)

La collection des lettres du magistrat d'Anvers et de ses députés aux États de Brabant. (Idem.)

Vanwege den heer J. HABETS, buitenlandsch eerelid :

Geschiedenis van het leenhof en de leenen van Valkenburg. 8°.

Eenige bizonderheden omtrent Pieter Chimarrheus, pastoor te Sittard. 8°.

Bouwstoffen tot de geschiedenis van het hertogdom Limburg. Eerste deel, 8°.

Ambtelijke brieven en andere bescheiden over de Bokkenrijders in het Staatsch land van Overmaas. 1775-1785. 8°.

Overblijfsels van Romeinsche gebouwen met bad- en verwarmingstoestel te Hoensbroek. 8°.

Fragment van een Registrum beneficiorum van het landdekanaat Hilvarenbeek in Noord-Brabant, uit het jaar 1430. 8°.

Een Valkenburgsch dorp in 1789. *Korte beschrijving van het dorp Oirsbeek, zoo als het was op het laatst der vorige eeuw.* 8°.

Beknopte geschiedenis der proostdij van Meerssen. 8°.

Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond, en van de bisdommen, die het in deze gewesten zijn voorafgegaan. 8°.

Vanwege de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, een exemplaar der nagemelde, door haar uitgegeven werken :

Tafereelen uit het leven van Jesus. Een handschrift van de XVe eeuw. 8°.

Dat boec van de twaelf Beghinen, door JAN VAN RUUSBROEC. 8°

Die chieraet der gheesteleker Brulocht. Dat hantvingherlijn oft van den blickenden steene. Dat boec der hoechster waerheit, door JAN VAN RUUSBROEC. 8°.

Dat boec van VII trappen in den graet der geesteliker minnen. Dat boec van seven sloten. Dat boec vanden rike der ghelieven. Dat boec vanden vier becoringhen, door JAN VAN RUUSBROEC. 8°.

Dat boec van de twaelf Dogheden. Die spieghel der ewigher Salicheit. Van den kerstinen ghelove, door J. VAN RUUSBROEC. 8°

Dat boec vanden gheesteleken Tabernacule, door J. VAN RUUSBROEC 2 deelen. 8°

Oude Nederlandsche Liederen; melodieën uit de Souterliedekens, uitgegeven, met inleiding, aanteekeningen en klavierbegeleiding door FL. VAN DUYSE. Twee deelen. 8°.

Het klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel. Stukken en oorkonden verzameld en uitgegeven door V. VAN DER HAEGHEN. 8°.

Het Keurboek der stad Diest, uitgegeven door K. STALLAERT. 8°.

Nederlandsche Spellynghe uutghesteld by vráge ende andwoorde duer JOAS LAMBRECHT.

Wèrken van Zuster Hadewych. I, Gedichten.

Jaarboek van het souvereine gilde der Kolveniers, Busschieters en Kanonniers, gezegd hoofdgilde van Sint Antone, te Gent. Uitgegeven door F. VAN DER HAEGHEN. 3 deelen. 8°.

De Grimbergsche Oorlog. Ridderdicht uit de XIVe eeuw. 2 deelen. 8°.

Practycke criminele van PHILIP WIELANT. Uitgegeven door AUG. ORTS. 8°.

Gedichten van CLAUDE DE CLERCK. 8°.

Nederlandsche Historie door AUGUSTIJN VAN HERMELGHEM. 1572-1591. 2 deelen. 8°.

Oudvlaemsche Liederen en andere Gedichten der XIVe en XVe eeuwen. 8°.

Het leven van Joannes den Onbevreesden, hertog van Borgoniën, graef van Vlaenderen.

Het leven van Philippus den Stauten, hertog van Borgoniën ende van Margareta van Male, gravinne van Vlaenderen. 8°.

De weerbare mannen van het Land van Waes, in 1480, 1552 en 1558. 8°.

Dagboec van JAN DE POTTERE. 1549-1602. 8°.

Leven van Sint Amand, patroon der Neder-

landen. Dichtstuk der XIVe eeuw. 2 deelen. 8o.

Kronyk van Vlaenderen, van 580 tot 1467. 2 deelen. 8o.

Het beclach van joncheer Jan van Hembijse. Dichtstuk der XVIe eeuw. 8o.

De boec van Catone. Een Dietsch leerdicht, uit het Latijn, naar een hs. van het einde der XIIIe eeuw. 8o.

Politieke Balladen, Refereinen, Liederen en Spotgedichten der XVIe eeuw. 8o.

Het boeck van al t'gene datter gheschiedt is binnen Brugghe sichtent jaer 1477 *tot* 1491. 8o.

Lamentatie van Zegher van Male, behelsende wat datter aenmerckensweerdig geschiet is ten tijde vande geuserie ende de beeltstormerie binnen en omtrent de stadt Brugghe. 8o.

Verslag van het magistraet van Gent nopens de godsdienstige beroerten aldaer, loopende van den 30 *Juny* 1566 *tot den* 30 *April* 1567. 8o.

Journal ofte dagregister van onze reyze naer de keyzerlyke stadt van Weenen ten jare 1716.

Het spel van de vijf vroede ende van de vijf dwaeze maegden. 8o.

Gewoonten, vrijheden en privilegiën der stad Sint-Truyen. 8o.

Verhael der reformatie van de abdij van Maegdendale. 8o.

Der Vrouwen heimelykheid. 8o.

Dit sijn de coren van der stad Antwerpen. 8o.

Het beleg van Gent ten jare 965. 8o.

Nieuwe Refereinen van ANNA BYNS, *benevens enkele andere rederijkersgedichten uit de XVIe eeuw*. Uitgegeven door wijlen Dr. W.-J.-A. JONCKBLOET en Dr. W.-L. VAN HELTEN. 8°.

De Voorgeboden der stad Gent in de XIVe eeuw, uitgegeven door Mhr. Jhr. NAP. DE PAUW.

Dit es tBesouch van dien dat Pieter Boe ende Leuz sijn broeder ontcracht waren den here voor sinte Verhilden kerke te Gent (1306). Uitgegeven en toegelicht door Mr. jhr. NAP. DE PAUW. 8°.

Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen. Gewijzigde wetten. 1845.

Idem, 1884.

Van den heer L.-W. SCHUERMANS :

Mémoire adressé aux Hautes Puissances assemblées dans le congrès de Vienne, par MM. les vicaires-généraux du diocèse de Gand. (1814).

Van den heer S. DAEMS :

Maria-Almanak van het jaar onzes Heeren 1891. 8°.

Van den heer WALTMAN VAN SPILBEECK :

Keurboek van Tongerloo. (1554) 8°.

Petrus van Emmerick. 8°.

Van den heer POL. MEIRSSCHAUT :

Over de Onmatigheid. Hare ellende, ziekten en misdaden, door Dr. DELAUNOIS. Uit het Fransch vertaald op last der regeering, door POL. MEIRSSCHAUT. 8°.

Briefwisseling.

Door den bestendigen secretaris wordt een brief gelezen van den heer Johan Bohl, buitenlandsch eerelid, betrekkelijk de bewerking van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, alsmede een schrijven namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, in antwoord op de bemerkingen, hem door de Academie opzichtens gezegd werk toegestuurd.

Dagorde.

De heer bestuurder verklaart de bespreking open over het voorstel des heeren de Pauw, strekkende om de jaarlijksche plechtige zitting der Academie te houden in de maand Juni, in plaats van in December.

Na eene korte beraadslaging, aan welke de heeren de Pauw, Obrie en Willems deel nemen, besluit de vergadering dat het voorstel opnieuw aan de dagorde zal worden gebracht met inachtneming der bepalingen van het 65e artikel der *Wetten*.

Worden gekozen om, met de leden van het bestuur, candidaten voor te stellen voor de openstaande plaatsen : de heeren Alberdingk Thijm, de Vos en Gailliard.

De zitting wordt te 4 uren geheven.

Zitting van 19 November 1890.

Aanwezig de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, L. Roersch, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, Ed. van Even, werkende leden.

Afwezig met kennisgeving, de heeren L. Schuermans, K. Stallaert en F. van der Haeghen, werkende leden, en de heeren K. de Flou en Sermon, briefwisselende leden.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, dat door de vergadering wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

De werken van J. van den Vondel, uitgegeven door Mr. J. van Lennep. 1646 en 1646-1647.

Vanwege het Stadsbestuur van Antwerpen :

Antwerpsch Archievenblad, uitgegeven op last van het Antwerpsch Stadsbestuur (de laatste afleve-

ring van het XVIIe en de eerste aflevering van het XVIIIe deel.)

Vanwege den heer J. Splichal, te Turnhout : De 9^e aflevering van het *Kempisch Museum.*

Vanwege den heer DE CEULENEER, hoogleeraar te Gent :

De afschaffing der Normaalscholen voor het middelbaar hooger onderwijs. 8°.

Vanwege den heer A. SIFFER :

Multatuli.

Vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. 9^e deel, 4^e aflev.

Bestendige Commissiën.

De secretaris der bestendige Commissie van Geschiedenis en Bibliographie deelt mede, dat in buitengewone zitting de heeren Mathot en de Pauw herkozen zijn, de eerste tot voorzitter, de tweede tot ondervoorzitter voor het jaar 1891.

Namens de Commissie wordt de opneming voorgesteld in de *Verslagen en Mededeelingen* van eene belangrijke bijdrage tot het biographisch werk, door de Academie eerlang aan te vangen. De heer Génard namelijk heeft uit de Stadsrekeningen

van Antwerpen, van 1581 tot 1681, de namen opgezocht der Nederlandsche schrijvers, die vanwege de schepenen der Scheldestad hulpgelden bekwamen voor een of ander door hen uitgegeven schrift. Het ware te wenschen (voegt de bestendige Secretaris er bij) dat opzoekingen met hetzelfde doel wierden gedaan in het archief onzer andere Vlaamsche steden, dewijl dezer wethouders gelijke gunsten plachten te verleenen aan tal van bekende, ook soms aan geheel onbekend geworden schrijvers, wegens de opdracht van een historisch of letterkundig werk. — De vergadering besluit tot het drukken der bijdrage van den heer Génard, wien de heer bestuurder dank toespreekt voor zijne kostelijke mededeeling.

De heer Coopman brengt beknoptelijk verslag uit over het verhandelde in de zitting der Bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde.

Overgaande tot de samenstelling van haar bureel voor het jaar 1891, werden gekozen : tot voorzitter, de heer J. Obrie, tot ondervoorzitter, de heer Am. de Vos.

De heer voorzitter Hansen las het voorgelegd ontwerp van den algemeenen omzendbrief betreffende de Vak- en Kunstwoorden, waarvan de onderstaande tekst bepaald werd aangeboden :

In zitting van 15 Mei 1889 besloot de Koninklijke Vlaamsche Academie, in grondbeginsel, tot de samenstelling en de uitgave van een *Algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek.*

Zij nam die beslissing met het oog op de toestanden in Vlaamsch-België, waar tot nog toe alle wetenschappelijk onderricht in het Fransch gegeven en bijgevolg het gemis aan een werk van dien aard langzamerhand gevaarlijk wordt voor de verdere ontwikkeling onzer taal, voor de hoogere beschaving onzes volks en het innig leven onzer nationaliteit.

Naar de opvatting der Koninklijke Vlaamsche Academie zou die omvangrijke arbeid voorzien in eene sedert lang gevoelde en vastgestelde behoefte en tevens beantwoorden aan een vaderlandsch en een algemeen Nederlandsch belang.

In zitting van 20 November 1889 belastte zij hare « Bestendige Commissie voor Nieuwere Taal- en Letterkunde » met een voorafgaand onderzoek betreffende de mogelijke stelsels van verzameling en uitgave der Nederlandsche Vak- en Kunstwoorden.

Uit het verslag dezer Commissie blijkt « dat het, voor de volledigheid en het onmiddellijk nut der ontworpene uitgave, alleszins doelmatig wezen zou eerst *eene* AFZONDERLIJKE *lijst* van woorden te laten verschijnen voor IEDER VAK, dat is voor IEDER AMBACHT, voor IEDER BEROEP, voor IEDERE WETENSCHAP en ELKEN TAK daarvan. »

« Lijsten van dien aard », — meende de Com-

missie, — « door bevoegde personen samengesteld, zouden, in de eerste plaats, zeer volledig zijn; in de tweede, voor het vakonderwijs dadelijk gebruikt kunnen worden, door de heeren leeraars geraadpleegd, en ik elk geval, zeer veel bijdragen tot de uitvoering onzer duur gewonnen Vlaamsche taalwetten van 1878, 1883 en 1889 omtrent het gebruik der Nederlandsche taal in het rechts- en bestuurswezen, en in het middelbaar en hooger onderwijs.

Later, wanneer al of nagenoeg al de bronnen zoo zouden verzameld zijn, ware het betrekkelijk gemakkelijk het « Algemeen Kunst- en Vakwoordenboek » op te maken : het zou de synthesis zijn van al die afzonderlijke lijsten ».

De Koninklijke Vlaamsche Academie vereenigde zich met de zienswijze der Commissie, gaf haar volmacht om aanvang te maken met de voorbereidende werkzaamheden en richt nu, bij dezen algemeenen omzendbrief, eenen oproep tot alle Nederlandsche en Dietsche stam- en taalgenooten, opdat zij, door het opstellen en indienen van woordenlijsten of eenvoudig door het aanbrengen van grond- of bouwstoffen, hunne gewaardeerde ondersteuning en medewerking zouden gelieven te verleenen ter spoedige en degelijke verwezenlijking van het verhevene ontwerp.

Zij richt haren oproep tot alle Zuid- en Noordnederlandsche, tot alle Dietsche taal- en rechtsgeleerden, ingenieurs, natuur- en wis-, land-, tuinbouw- en veeartsenijkundigen, bouwmeesters en

kunstenaren, zeevaart- en werktuigkundigen, ingewijden in de stelsels van legerinrichting en landsverdediging, ervarenen in de visscherij, in het handels- en nijverheidswezen, ambtenaren van elken rang en elke roeping; met één woord tot allen die, door hunne wetenschappelijke opleiding of bepaalde studiën, hunne bekwaamheid op eenig practisch gebied der menschelijke bedrijvigheid, diensten kunnen bewijzen en bijdragen tot de loutering en verrijking onzer gemeenschappelijke Moedertaal.

Alhoewel, in deze zaak, het uitgeven van gewestelijke idioticons volstrekt niet op den weg ligt der Koninklijke Vlaamsche Academie, neemt zij niettemin de vrijheid, op de ondernomen taak de gansch bijzondere aandacht te vestigen van de heeren onderwijzers en leeraars, van de wakkere Vlaamsch- of Nederlandschgezinde studeerende jeugd; van allen die in de gelegenheid gesteld of door hunnen ijver voor de taal aangespoord zijn om, uit den mond van den ambachtsman, tot welke nering of hanteering hij behooren moge, zuivere echt Nederlandsche of Dietsche vakwoorden en uitdrukkingen te kunnen aanteekenen en verzamelen.

Den Zuidnederlandsche strijdgenooten zij op het hart gedrukt, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie alle *noodelooze woordensmederij* veroordeelen zal. Sommige uitdrukkingen die, door een langdurig en algemeen verspreid gebruik burgerrecht hebben verkregen, kunnen moeielijk of niet geweerd worden.

Den Noord-Nederlandschen taalbroederen zij aanbevolen dat de voorkeur zal gegeven worden aan reeds door het gebruik in spreek- of schrijftaal geijkte uitdrukkingen, voor zoover zij, natuurlijk, taalkundig juist gevormd zijn en het begrip goed wedergeven.

Aan beiden zij gezegd : niets belet, wel integendeel, dat, waar de gelegenheid zich voordoet, melding worde gemaakt van uitdrukkingen die *vroeger* werden gebezigd, doch nu in onbruik zijn gevallen en nochtans verdienen te herleven. Dit hoeft geen wijder betoog voor de heeren taalvorschers, oudheidkundigen en archivarissen, die beschikken over eenen schat oude oorkonden, en wier medewerking de Koninklijke Vlaamsche Academie voorop dankbaar te gemoet ziet.

Aangezien, in hoofdzaak, rekening dient gehouden te worden met de noodwendigheden, vereischten en eigenaardigheden van elk ambacht, van elk bedrijf en van elke wetenschap, meent de Academie, voor de samenstelling der lijsten, geen eenvormigen streng bepaalden regel te moeten voorschrijven; doch, voor de behandeling van ieder woord, als bakens, de volgende punten te mogen aanwijzen :

1° aanwijzing van de beteekenis, liefst door goed gekozene voorbeelden toegelicht;

2° de afleiding;

3° de woordvormingen, de gebruikelijke samenstellingen;

4° aanteekening van *geslacht* en *meervoud* ;

5° de plaatsen, waar ieder woord in gebruik is ;

6° de synoniemen, met opgave van de streken, waar men ze bezigt ;

7° indien het een provincialisme geldt, de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;

8° zorgvuldig vermelden of een woord verouderd is, en, naar het oordeel van den verzamelaar, wederom en algemeen zou dienen te worden gebruikt;

en 9°, naar gelang het pas geeft, nuttig of noodig blijkt, de Fransche, Hoogduitsche, Engelsche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

De daartoe waardig gekeurde lijsten van Vak- en Kunstwoorden zullen door de Academie worden uitgegeven, onder vermelding van den naam des verzamelaars of bewerkers.

De namen van alle medewerkers, zelfs van die welke slechts enkele uitdrukkingen inzenden, worden dankbaar aangeteekend.

De Koninklijke Vlaamsche Academie vleit zich met de gedachte, dat haar oproep tot alle taalgeleerden en vakmannen, om, met verzamelde krachten, ter verdediging onzer schoone en rijke Nederlandsche spraak, een nieuw en machtig wapen te smeden en haar tevens eene gedenkzuil, harer waardig, op te richten — niet ijdel klinken zal!

Zij hoopt eerlang, uit Zuid en Noord, talrijke bewijzen van medewerking te zullen ontvangen.

—

De Commissie uit den wensch, dat die omzendbrief verschijne in den loop der e. k. maand December; zij beslist tevens, op voorstel der heeren Snieders en Daems, dat zij gedurende het aanstaande jaar hare werkzaamheden hoofdzakelijk wijden zal aan het verzamelen en het voorbereiden van uit te geven *afzonderlijke lijsten* van vak- en kunstwoorden.

Op voorstel van den heer bestuurder zal de omzendbrief onmiddellijk ter perse gelegd en aan de belangstellenden verzonden worden.

Dagorde.

De Academie gaat over tot het kiezen van eenen bestuurder en eenen onderbestuurder voor 1891.

Worden gekozen : de heer A. Snieders, tot bestuurder, en de heer J. Micheels, tot onderbestuurder.

De lijst der candidaten voor de openstaande plaatsen, aan de heeren Leden vóór de huidige zitting gezonden, geeft geene aanleiding tot opmerkingen.

Prijskampen.

De heer bestuurder verleent het woord aan de heeren leden der keurraden voor de prijskampen des loopenden jaars.

Lezingen.

Verslagen over de wedstrijden voor 1890.

TWEEDE PRIJSVRAAG.

De Klank- en Vormleer van het Middelnederlandsch dialect der St.-Servatiuslegende van HEINRYK VAN VELDEKE, *uitgegeven door* BORMANS.

Verslag van den heer L. ROERSCH, eersten verslaggever.

De verhandeling, als antwoord op deze vraag ingezonden, draagt tot opschrift : « *Hij hadde Sinte Servaas verkoren te patrone ende te heren* (Serv. II, 2922.) »

De schrijver bewijst klaarblijkelijk dat de tekst van BORMANS niet de taal van VELDEKE, maar die van eenen veel lateren afschrijver weêrgeeft. VELDEKE zelf schijnt in een Limburgsch, waarschijnlijk in 't Maastrichter dialect der XIIe eeuw te hebben geschreven; de omwerker veranderde de taal onder den invloed van het westelijk Middelnederlandsch, maar bewaarde, bijzonderlijk in 't rijm, genoegzaam oude vormen en klanken, om den aard van VELDEKE's taal te laten bepalen.

De schrijver had dus een dubbele taak te vervullen; zijn plicht was niet alleen de taal te beschrijven, zooals die in 't vijftiendeeuwsche handschrift voorligt; hij moest ook de klanken en vormen herstellen, die door den dichter zelven gebruikt zijn geweest.

Dit laatste gedeelte heeft hij niet altijd genoegzaam in acht genomen, doch het voornaamste is niet vergeten, vooral niet hetgeen met zekerheid kan vastgesteld worden. Bloote gissingen zijn met recht vermeden; voor de wetenschap hebben zij toch geene waarde.

Wat de beschrijving der klank- en vormleer van het handschrift betreft, zij laat weinig te wenschen over. Al de gevallen zijn zorgvuldig aangevoerd, en zooveel mogelijk, door vergelijking met de oude en nieuwe Germaansche dialecten, verklaard. De schrijver is op de hoogte der taalstudie.

In het begin is de verhandeling te breed aangelegd, en dáaraan is wel toe te schrijven dat zij niet geheel afgewerkt, op den bestemden dag is ingezonden, en dat de haast, waarmede het afschrijven gebeurd is, eenige onnauwkeurigheden heeft veroorzaakt.

Ik stel voor, aan het werk den prijs toe te kennen, doch het niet in druk te geven voordat, door een nieuw onderzoek, gebleken is dat het behoorig voltooid en verbeterd is.

Ik deel volkomen in de beoordeeling van ons geacht medelid.

WILLEMS.

Insgelijks.

GUIDO GEZELLE.

VIERDE PRIJSVRAAG.

Eene Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche woordenlijst van rechtstermen en -uitdrukkingen.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, eersten verslaggever.

« De plicht van den Staat is : het recht der burgers te beschermen en te handhaven, d. w. z. het recht te bedienen. »

Deze woorden van H. Spencer (1) zijn de veroordeeling van eenen toestand in België, waar het natuurrecht van de meerderheid der bevolking om hare belangen, hare eer en vrijheid voor den rechter te verdedigen in eigen taal, noch beschermd noch gehandhaafd, maar in werkelijkheid, gedurende ruim eene halve eeuw, betwist en miskend werd.

Deze woorden, in verband gebracht met al het-

(1) *Social statics* (London, Williams and Norgate), 1868, blz. 280.

geen ons volk, in voornoemd opzicht, heeft moeten dulden, bewijzen tevens dat de Vlamingen, in 1830, de ware en eenige overwonnelingen zijn geweest.

Als overwonnelingen werden zij behandeld : de machthebbende Rogier beoogde de uitroeiing van het Germaansche ras in België, « *la fusion de la Belgique avec notre grande Patrie la France* »! Hij verwierp het, door minister Raikem, opgemaakte en hem voorgelegde ontwerp, volgens welk het Nederlandsch de taal van het gerecht zou zijn in de Vlaamsche en het Fransch in de Waalsche gewesten. Door zijn toedoen, krachtens zijnen wil, werd eene schendende hand gelegd op de eenig mogelijke arke des verbonds tusschen Vlaming en Waal : de gelijkheid van beiden in den Staat en, allereerst, tegenover den Rechter die, uit hoofde zijner verhevene zending, eenen overwegenden invloed uitoefent in het maatschappelijk leven.

De overwinnaar, welke den rechter het gebruik eener vreemde taal voorschrijft, kan vooraf — naar gelang hij zijn doel spoedig of langzamerhand wenscht te bereiken — nagenoeg den tijd berekenen, waarop die taal zal doorgedrongen zijn in de voorname standen, het ambtenaarswezen, de geleerde wereld en bijgevolg in het onderwijs van het volk, dat hij wil vervormen, om het des te gemakkelijker te kunnen onderjukken of opslorpen.

Het nuttig en erkend zedelijk en wettig gezag van den onafzetbaren rechter is immers onmetelijk groot en het zou onnatuurlijk en dwaas wezen éen

oogenblik te durven veronderstellen dat het geenen vat zou hebben op 's rechters onmiddellijke omgeving : in de eerste plaats, op den advocaat.

Deze, hetzij uit eerbied of inschikkelijkheid, hetzij uit onderdanigheid of zelfzucht, hetzij — naar hij voorgeeft — in het welbegrepen belang van zijnen client, neemt de taal aan, welke de vierschaar gebruikt of verkiest.

Hij spreekt en beoefent die taal in de verhoor- en pleitzaal. Hij zal ze bijgevolg spreken, schrijven en verspreiden, buiten zijnen eigenlijken werkkring, in staatkundige en andere vergaderingen, waar hij als woordvoerder optreedt, — in het beheer van gemeente en provincie, waar hij als raadsheer zetelt, — in de Kamers, waar hij het volk vertegenwoordigt, onderwijs en bestuur, 's lands verdediging, geld- en rechtswezen, met één woord, als wetgever, alles inricht en regelt, eilaas! in de uitheemsche taal, welke niet eens begrepen wordt door de overgroote meerderheid zijner lastgevers, die vruchteloos blijven uitzien naar de verwezenlijking der gulden woorden : « de Staat moet de rechten der burgers beschermen en handhaven ».

Zóo geschiedde het in Vlaamsch-België, waar de verfransching van rechter en advocaat de verfransching van de wetgevende, de rechtsprekende en de uitvoerende macht voor gevolg heeft gehad en het Fransch, in werkelijkheid, als eenige *officieele* en *staatkundige* taal heeft doen erkennen.

Tegenover dien toestand hebben de eindelijk

verkregen wetten — welke het gebruik der Nederlandsche taal eenigszins regelen in een deel der rechtspleging, in het middelbaar onderwijs en in het bestuur — weinig of niets te beduiden, daar zij elke bekrachtiging missen of niet eens eene strafbepaling bevatten, welke hare overtreders dreigt. Die vernepene, tegen dank vergunde wetten beuren de verongelijkte volkstaal niet op uit haren staat van minderheid, en, dit zal niet, zoolang hare eigene verdedigers ze niet durven spreken en doen gelden in de Wetgevende Kamers, waar hare tegenstrevers — zooals maar al te dikwijls en onlangs nog het geval was — ze blijven afschilderen, in hunne waanwijze en schuldige onwetendheid, als een samenraapsel van boersche *patois* zonder eenheid, zonder leven of toekomst, als iets dat men, in zekere mate, nog in eere houden of liefhebben kan als een ouderwetsch familiestuk; maar dat volstrekt onbruikbaar is geworden als taal of tolk der wetenschap en der beschaving.

Tegen die listig verspreide en met opzet aangekweekte vooroordeelen moet hoofdzakelijk en overal ingegaan worden door diegenen onzer land- en taalgenooten, welke bedeeld zijn met de gave des woords. Zij, met onze dichters en geleerden, zullen, meer en dieper dan ooit, in den geest van volk en burgerij de overtuiging drijven dat onze taal voor geene andere, en inzonderheid niet voor de Fransche, wijken moet, in opzicht van duidelijkheid en sierlijkheid, lenigheid en kracht, ja dat

het bewonderenswaardig vermogen van samenstelling en de onuitputtelijke woordenschat, waarover zij beschikt, haar, op elk gebied der gedachte en der wetenschap, een pantser zijn tegen de giftige pijlen van den haat en den laster, welke men haar, in Zuid-Nederland, naar het hart richt.

In afwachting van den nakenden beslissenden strijd — welken onze tegenstrevers allerwegen verkondigen — eenen strijd, naar het schijnt, op leven en dood, werkt de Koninklijke Vlaamsche Academie, in haar vredelievend Vlaamsch midden, onverpoosd voort, ter vervulling van de vaderlandsche en verhevene zending, die haar werd toevertrouwd.

Zóo besloot zij in Februari 1888 — dus vóor de bespreking en stemming der taalwet van 1889, welke het gebruik der Nederlandsche taal in strafzaken bepaalt, — vóor er sprake was van de inrichting van eenen Nederlandschen leergang van strafrecht en rechtspleging aan de hoogescholen van Gent, Loven en Luik — vóor de instelling harer nieuwe bestendige commissiën, waarvan eene belast is met de uitgave van verzamelingen Nederlandsche Vak- en Kunstwoorden, — zóo besloot zij eene prijsvraag uit te schrijven tot het samenstellen eener :

Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche woordenlijst van rechtstermen en -uitdrukkingen.

Het was haar gezegd en gebleken dat menig rechter en advocaat, in de Vlaamsche gewesten,

zich niet, ofwel met tegenzin — althans voor het oogenblik — van de Nederlandsche taal bedienen, niet zoo zeer omdat zij er, in grondbeginsel, stelselmatig tegen zijn, maar om reden dat zij, die eene gansch Fransche opleiding ontvangen hebben, niet of bitter weinig vertrouwd zijn met de Nederlandsche rechtstaal.

Daarom, en met het oog op den toestand dien ik zooeven trachtte te schetsen, achtte de Koninklijke Vlaamsche Academie — in afwachting dat zij een uitgebreider werk over dat onderwerp zou kunnen leveren — het wenschelijk en nuttig eenigszins te helpen voorzien in die dringende behoefte.

Ook wordt de uitslag van den wedstrijd met ongewone belangstelling verbeid door zekere onbevooroordeelde magistraatspersonen, zelfs in de nog Vlaamsch geblevene maar onlangs Waalsch verklaarde hoofdstad van het Rijk.

Derhalve zij het mij veroorloofd, in den naam van enkele dier belangstellenden, vooraf den wensch uit te drukken dat het bekroonde proefschrift zonder verwijl zou uitgegeven worden of dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, in geval zij geen der ingezonden stukken den druk waardig keuren mocht, dadelijk de hand aan het werk zou slaan om een boekwerk van dien aard zamen te stellen en, ten spoedigste mogelijk, in het licht te zenden.

Dus doende, zou zij, eens te meer, eenen onschatbaren dienst aan de Nederlandsche taal- en

letterkunde bewijzen. Ook koester ik de innige overtuiging dat zij desnoods, in de tweede veronderstelling, rekenen mag op de hooggeschatte medewerking van verscheidene harer Noord-Nederlandsche eereleden, inzonderheid op die van Prof. M. de Vries en van Mr. Johan Bohl.

—

Twee proefschriften werden ingezonden.

Het eene heeft voor kenspreuk : *Eigen recht in eigen Taal;* het andere : *Rust Roest.*

De vervaardiger van het eerstgenoemde geeft ongeveer 1600 woorden op, waarvan er nagenoeg 400 moeten wegvallen als behoorende tot de algemeen gesprokene taal. Die woorden, zooals ze daar alleen staan, zonder met andere, eene der rechtstaal eigene uitdrukking te vormen, kunnen den rechtsgeleerde of advocaat van geen nut wezen.

Om te bewijzen en tevens om te laten oordeelen hoe de vervaardiger zijne woordenlijst heeft opgevat is het voldoende eenige dier termen letterlijk af te schrijven.

Aarde	Terre.
Achting	Respect.
Akker	Champ.
Alambieken	Alambics.
Archieven	Archives.
Armen	Pauvres.
Baden	Bains.
Balken	Poutres.
Balkon	Balcon.
Banen	Routes, Chemins.
Bedden	Lits.
Belg	Belge.
Bijenkorf	Ruche.

Blinden	Aveugles.
Brief	Lettre.
Briefkaart	Carte-lettre
Brug	Pont.
Burger	Citoyen.
Cement	Ciment.
Daken	Toits.
Deuren	Portes.
Dieren	Animaux.
Dingen	Choses.
Dood	Mort.
Dranken	Boissons.
Drukpers	Presse.
Eerbied	Respect.
Ezels	Anes.
Firma	Firme.
Forneizen	Fourneaux.
Hoop	Espoir.
Hooi	Foin.
Kalk	Chaux.
Leger	Armée.
Melk	Lait.
Molens	Moulins.
Nacht	Nuit.
Olie	Huile.
Oogst	Moisson.
Pest	Peste.
Ponten	Pontons.
Prinsen en Prinsessen	Princes et Princesses.
Ribben	Solives.
Rust der inwoners	Repos des habitants.
Ruiterij	Cavalerie.
Soldaten	Soldats.

Daarentegen ontbreken een aanzienlijk aantal woorden welke van belang zijn, als b. v. : Vergrijp — inbreuk — schending — aanklager — aangeklaagde — verweerder — valsche aanklacht — geheime aanklacht (*délation*), — openbare aanklager — kindschap (*filiation directe*) — vordering — handlichting — weesmeester — beslechting — oplichting — afdreiging (*chantage*) enz.

In zijn « voorbericht » verklaart de verza-

melaar dat hij gebruik gemaakt heeft van « dat kostelijk eigendom onzer taal, het vervaardigen van woorden door samenstelling, om zelf eene vertaling te zoeken waar dit nuttig bleek. »

Waarom laat hij dan onafzienbare reeksen samengestelde woorden, die in de rechtstaal dagelijks voorkomen, geheel en al achter? Zoo vermeldt hij niet eens bij de woorden « recht » of « rechter » : Rechterschap — rechterstoel — rechtsbedeeling — rechtsgeldig — rechtsgeldigheid — rechtshandel — rechtskracht — rechtsmiddel — rechtsmacht — rechtspraak — rechtspreking — rechtsuitspraak — rechtsstijl - rechtstoevlucht — rechtsverdraaier (*chicaneur*) — rechtsverdraaiing — rechtsverkrachter -- rechtsvervolging — rechtsvorderaar — rechtsvorm — van rechtswege — rechtvaardiger - rechtvaardigheid — rechtverkrijgende — rechtsbescheid -- rechtsvermoeden — scherprechter — landsrecht — menschenrecht — natuurrecht - spoorwegrecht — zeerecht — bezitrecht — wisselrecht – rechtsbeleid — rechtsregel enz., enz.

De schrijver kan toch niet aannemen dat het voldoende zou zijn, ter verklaring van b. v. de woorden **rechtshandel** en **wisselrecht**, in eene woordenlijst eenvoudig aan te teekenen **wissel** = *effet de commerce*, **handel** = *commerce*, *négoce*. Of moet de zoeker deze beteekenissen in verband brengen met het woord **recht**, om te weten wat **wisselrecht** en **rechtshandel** eigenlijk beduiden?!

In zijn werk, is insgelijks geen spoor te ont-

dekken van de zamengestelde woorden : *Gevangenisstraf — ambtsmisdrijf — verbeurdverklaring — boedelscheiding — boedelredding – armenhuis — armenkamer* enz., van *wilsuiting — begripsverwarring — berechten — bewijsvoering* enz.

Hij teekent het woord **bloedschande** aan, maar niet : *bloedschandige kinderen, bastaardkinderen, overwonnene bastaarden, speelkinderen.*

Waarden vermeldt hij enkel in den zin van *valeurs,* maar vergeet *waarde* in menige andere beteekenis, als b. v. in de uitdrukking : « verklaringen zijn, in rechten, van *waarde* of geloofbaar... »

Schade lijden, schade dragen, schade instaan, schade eischen enz. ontbreken.

Hij vertaalt : **Aanbreng** = apport. **Inbreng** = rapport.

Aanbreng wordt thans weinig of niet meer gebezigd in den aangewezen zin; daarvoor wordt gebruikt « **inbreng** » als, b. v. in eene handelszaak, in een huwelijk. En waarom het woord **inbrengen** niet aangeteekend in zijne veelvuldige wijzen van aanwending, zooals o. a. : « eene klacht *inbrengen* » — iets « *inbrengen* tegen eene vordering » — het *ingebrachte* geld of goed?

Aandeel is slechts opgegeven in den zin van « *action dans une société* » niet als « aandeel in eene erfenis » — « kindsdeel » — « aandeel in een geschil, in eenen twist » enz. Ook *aandeelhebber, aandeelhouder* ontbreken.

Van **Aanbrenger** = *verklikker, aanklager,*

aangever is er geene spraak, evenmin als van *verklikker*, *aanklager*.

Bij pleiten staat eenvoudig, *plaider* en pleitver zorger = *avoué*. Het *pleit*, *pleitdag*, *bepleiten*, *pleiter*, *pleitkamer*, *pleitzaal*, *pleitrede*, *pleidoci*, enz. blijven onvermeld.

Eigenlijke rechtsuitdrukkingen of geijkte zegswijzen laat de verzamelaar geheel en al weg. Zoo b. v. in het Fransch :

A dire d'experts — en foi de quoi — en son absence parlant à... — servir ou valoir où il appartiendra, — après lecture entendue, — affirmer sous serment le procès-verbal être sincère et véritable en tout son contenu, om er slechts enkele te noemen.

Voor het Nederlandsch grijp ik blindelings in den verwaarloosden tas :

Afnemen van het getuigenverhoor.
Aftrekken van den rechter.
Afdoening van rechtsgedingeu.
Afloop van rechtsgedingen.
Bedingen tusschen partijen.
Gevolgtrekking uit feiten.
Met hypotheek belasten.
Met erfdienstbaarheid bezwaren.
Behandeling van een geschil.
De rechtsmacht van het hof.
De rechtsmacht inroepen.
Met voorbijgang van de rechtbank.
Een vonnis wijzen.
Vervolging inspannen, instellen.
Oordeel vellen.
Een recht vervreemden.
Recht overdragen (aan een ander).

Vestigen van het recht.
Eene vordering toewijzen of ontzeggen.
Het spraakgebruik der wet.
De rechterlijke waardigheid.
Openbare terechtzitting.
Merkelijke achteloosheid.
Onafzetbaarheid des rechters.
Vatbaar voor beroep.
Oordeelen in hooger beroep.
Schadevergoeding toewijzen.
Voorziening in verbreking.
Mondelinge boon.
Handelende in strafzaken.
Wetboek van strafvordering.
Leiding van een faillissement.
Te zamen of uitzonderlijk (*condamné à.... et à.... ou à l'une de ces peines seulement*).
Voorwaardelijke invrijheidstelling.
Wanbetaling van geldboete.
Duur der hechtenis.
Verzachtende omstandigheid.
Met of zonder oordeel des onderscheids handelen.
Veroordeeling tot levenslange vrijheidstraf.
Voorwaardelijke strafvermindering.
Ontzetting van bepaalde rechten.
Uitsluiting der strafbaarheid.
Strafrechtelijk vervolgen.
Gebrekkige ontwikkeling der verstandsvermogens.
Ziekelijke storing der verstandsvermogens.
Poging tot overtreding, tot moord.

Ik meen mij te mogen bepalen bij dien enkelen greep.

Het werk bevat een niet onaanzienlijk aantal gewestwoorden, en, in de nota van zijn « Voorbericht » drukt de verzamelaar den wensch uit, dat « welhaast het verschijnen, in alle Vlaamsche gouwen, van deugdelijke idioticons en het bewerken

van een algemeen Vlaamsch Idioticon door onze Academie eene nieuwe bron (zou) openen voor de vertalers van kunstwoorden. »

Het woord *vertalers* had schrijver, in deze zaak, gerust achterwege mogen laten, om vele redenen. Profr Schrant heeft, vóor jaren reeds, gewezen op het nut van de kennis der volkstaal voor den rechtsgeleerde, alhoewel niet gansch, mijns erachtens, in den zin, welken schrijver bedoelt.

Voorzeker is het nuttig, zelfs, in menig geval, noodzakelijk, dat rechter en advocaat vertrouwd zijn met de gewestspraak van de streek, waar zij werkzaam zijn; maar zij dienen, in de allereerste plaats, op de hoogte te wezen van de algemeene Nederlandsche rechtstaal.

Mochten wij er maar eenmaal in slagen dit hooge doel nabij te streven, dan zal het, naar alle waarschijnlijkheid, niet ontbreken aan Godsadvocaten ter opsporing en verdediging van verouderde, gewestelijke of andere woorden en uitdrukkingen, tegen wier geldigheidsverklaring of verheerlijking allerhande Duivelsadvocaten dadelijk zullen optreden. Dan zal beider wetenschappelijke strijd een zegen zijn voor de verrijking en loutering onzer moederspraak.

Maar thans stelt zich als vanzelf de vraag voor, of het wenschelijk en doelmatig is, woorden van dien aard op te nemen in eene *Woordenlijst* als door de Koninklijke Vlaamsche Academie verlangd wordt?

Hoe het zij en alhoewel het niet zeer moeilijk is

'schrijvers gewestelijke termen tehuis te wijzen, had hij, m. i., nuttig werk verricht met de streek op te geven waar de door hem aangeteekende woorden in gebruik zijn.

Ik meen de verouderde spelling, die hier en daar gevolgd wordt, alsmede de gebrekkige spelling van vele Nederlandsche termen onvermeld te mogen laten : deze wijt ik liefst den kopiïst en voor gene pleit ik zeer verzachtende omstandigheden, daar het mij toeschijnt dat de verzamelaar ze, zonder erg, nageschrèven heeft uit « Vlaamsche vertalingen » van wetten of wetboeken, welke vóor 1864, dus vóor de regeling der Nederlandsche spelling, verschenen zijn.

Gansch anders is het gesteld met het eigenlijk gehalte van sommige rechtstermen, welke hij daaruit overneemt, alhoewel ze reeds vroeger door bevoegde mannen geheel of gedeeltelijk gewraakt werden. Hier is mij wel de taak opgelegd des schrijvers werk te beoordeelen, maar niet de vertalingen van K.-L. Ledeganck en van andere, nog levende Zuidnederlandsche rechtsgeleerden, naar dewelke hij in zijn *Voorbericht* en in zijne *Woordenlijst* verwijst.

Ik laat dus, kieschheidshalve, die woorden ter zijde en verklaar mij ten volle bereid mijne aanteekeningen betreffende dat punt, afzonderlijk mede te deelen aan de overige leden van den keurraad, indien deze het wenschelijke achten.

Uit de verzameling blijkt insgelijks ten overvloede dat Noordnederlandsche rechtsboeken of

-schriften niet eens ingezien werden. Misschien heeft schrijver eenigen tegenzin gevoeld voor eene rechtstaal, die hij zoo dikwijls, ten onzent, voor eene wartaal heeft hooren uitkrijten omdat zij, in de practijk, krioelt van bastaardwoorden, als b. v. Abolitie — actor — enquête en contra-enquête — adieeren — affiniteit — garand — prescriptie — aliënatie — avarij grosse — cohabitatie — letteren van attache — conventie en reconventie — arrementen — amoveering — assignatie — assurantie — exceptie dilatoir — concludeeren — desertie — dispositief van arrest — defaillant geïntimeerde — stateeren — promoveeren — gradueeren — executeurs — executorialen — nonappellabiliteit — surogatie — requeste ciarel — testateur — clausule — surcheance van executie enz, of van volzinnen als b. v.

« De *geïntimeerde* hebben verder nog bij *conclusie* verklaard te *persisteeren* bij den eisch, onder bereidverklaring tot *productie*, voor het geval het hof van oordeel mocht zijn, dat op hen de plicht rust om alsnog bewijs te leveren, waarna de *appellanten* bij *conclusie* dat *subsidiair incidenteel* verzoek tot *productie* hebben bestreden, als niet ter zake dienende en afdoende (1)..... »

---

(1) Uit een gewijsde uitgesproken, op 8 October 1890, door de Kamer van burgerlijke zaken, Leeuwarden. (Zie *Paleis van Justitie*, nieuwsblad gewijd aan Binnen- en Buitenlandsche Rechtspleging, 19e jaargang, nr 81. Onder Hoofdredactie van Mrs E. Van Lier en D. Simons voor Nederland en Mr Julius Obrie voor België).

Voorzeker kunnen er nog heele reeks
dergelijke beroerde woorden en uitdrukkin
ons taaleigen ontsieren en ontzenuwen, voor
worden. Hun gebruik werd o. a. veroordeel
laatste Nederlandsch taal- en letterkundig C
gehouden te Amsterdam; maar daarneven
vast niet moeilijk te wijzen op uitnemend ve
en schoons dat in het opzicht van taal en st
gading is. Dit is in de eerste plaats, het ge
het nieuwe *Wetboek van Strafrecht*, waar
taalkundig overzicht werd toevertrouwd aan
lands uitstekenden taalgeleerde, Prof. M. DE
en dat, naar het oordeel van ons hooggeach
lid, Dr. J. OBRIE, « in zich de bewijzen o
niet alleen van de scheppende, maar tevens
de verjongende kracht onzer moedertaal

Dit had onze verzamelaar niet uit
mogen verliezen.

Is er, bij de samenstelling zijner lijst,
aan een vasten regel, in dien zin, b. v., dat
de woorden in het enkelvoud, dan weer,
reden, in het meervoud opgenomen zijn,
naamwoord door een werkwoord vertaald
geldt dezelfde opmerking, en wel in hooger
wat de eigenlijke *opvatting* van het werk

Hier is een volslagen gebrek aan met
plan.

---

(1) *Het Vaderlandsch Wetboek van Strafrecht,*
J. OBRIE. (Zie Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle, 9e
1e aflevering, blz. 29-45.

Schrijver had — naar ik vermeen — vooraleer over te gaan tot de algemeene alphabetische indeeling van links en rechts samengeraapte woorden, zijnen arbeid moeten voorbereiden en schikken — om niet te spreken van de rechtswetenschap — b. v. naar de inrichting en verdeeling onzer rechtsmacht, in dezer verschillende trappen of graden; elken graad in het bijzonder beschouwen met zijne eigene onderverdeeling in takken en diensten, met de pleegvormen en bescheiden welke tot elken graad behooren, met het personeel aan elken dienst verbonden en de *hoofdzaken* die door elke rechtbank behandeld worden; immers, de verlangde lijst diende een zoo volledig mogelijk *Handboek* te wezen, dat door de belanghebbenden gemakkelijk kon geraadpleegd worden, wat betreft de meest gebruikelijke bewoordingen.

Maar de steller van het proefschrift is er klaarblijkelijk niet op bedacht geweest, bij de behandeling der overvloedige stof, welke vóor hem lag, eenen leiddraad te zoeken, die hem zou aangewezen hebben welke woorden en uitdrukkingen hij opnemen moest en welke hij verwaarloozen mocht. Hij heeft zich bepaald bij het eenvoudig *afschrijven* van Fransche en Nederlandsche woorden, zonder hunne onderscheidene beteekenissen en schakeeringen na te gaan en op heldere en kernachtige wijze uit te drukken.

Dat was nu juist het geschikte middel niet, om zijne bedrevenheid op rechts- en taalkundig gebied te doen gelden en hem, die zijn werk

raadplegen zou, vertrouwen in te boezemen
degelijkheid der geleverde Woordenlijst.

Nr 2, met kenspreuk « Rust Roest
nagenoeg hetzelfde aantal woorden op als
wel te verstaan als men in aanmerking nee
zij alle feitelijk tot de rechtstaal behooren.

Het proefschrift laat zich gemakkelijker
plegen dan Nr 1. Zoo b. v. vermeldt he
het woord

Pacht = Bail, loyer.
Pachter = Fermier, locataire, preneur.
Pachtsom = Fermage, loyer.
Huispacht = Bail à loyer.
Landpacht = Bail à ferme.
Veepacht = (Bail à) cheptel.
Veepacht op halve winst = (Bail à) cheptel à moit
Napacht = Sous-bail, sous-location.
Pachtverzaking = Renon.

Gemeen = Commun.

en onmiddellijk daarna :

Gemeene muur = Mur mitoyen.
Gemeenheid = Mitoyenneté.
Gemeenschap = Communauté.
Wettige gemeenschap = Communauté légale.
Algemeene gemeenschap = Communauté universelle.

Gebruiker = Usager.
Vruchtgebruiker = Usufruitier.

In mora stellen
In gebreke stellen } = Mettre en demeure.
In vertoef stellen

Onverdeeldheid = Indivision.
Uit onverdeeldheid scheiden = Sortir d'indivision.
Onverdeeld toebehooren aan = Appartenir par indivis à.

Dat is nu wel in het geheel niet volledig, maar de wijze van bewerking of voorstelling laat reeds genoegzaam vermoeden dat de steller, in dat opzicht, de bedoeling der Academie beter begrepen heeft. Dit blijkt insgelijks uit het feit dat hij aan de eigenlijke rechtsuitdrukkingen de haar onontbeerlijke plaats heeft ingeruimd. Zoo b. v. :

In beroep tegen een vonnis.	Appeler d'un jugement, aller en appel contre un jugement.
In bloedschand geboren kind.	Enfant né d'un commerce incestueux.
In rechte staan, handelen.	Ester en justice.
Baten en lasten der gemeenschap.	Actif et passif de la communauté.
Locative herstellingen, herstellingen ten laste des huurders.	Réparations locatives.
In curatele stellen.	Mettre en curatelle.

Daarentegen bevat het werk een niet gering aantal gesmeede woordkoppelingen en *vertalingen* die mij op verre na niet gelukkig voorkomen :

Beambte van den burgenstand = Officier de l'Etat Civil.
Briefje aan order = Billet à ordre.
Handelsrede = Firme, raison sociale.
Mandaat aan order = Lettre de change.
Minzaam order = Ordre amiable.
Krenking der zeden = Atteinte aux mœurs.
Dul opbod, dulle verdiening = Folle enchère.

Dul opbod heb ik nooit aangetroffen; ik meen altijd, zoowel in Zuid- als in Noord-Nederland gelezen te hebben : *rouwkoop.*

Moet ik nu mededeeling geven van al de uitdrukkingen die mij schijnen vertaald te wezen, zooals men zegt *à coups de dictionnaires*? en in verdere bijzonderheden treden over de weinige zuiverheid en juistheid van andere bewoordingen? — Nr 2 is immers even onvolledig als Nr 1 en werd ook samengesteld zonder vooraf doordacht plan of eenige blijkbare methode.

Dit is immers, naar mijne opvatting, afdoende om te besluiten tot niet- toekenning van den uitgeloofden prijs.

Verlangde de Koninklijke Vlaamsche Academie, bij het uitschrijven harer prijsvraag, iets nieuws, dat vóor haar nooit beproefd werd of waarvan geene voorbeelden bestaan in ons of in eenig ander land? — In 't geheel niet.

Reeds in 't Noorden wil ik wijzen en om slechts van vroeger te spreken, op het « *Hollandsch regtsgeleerd Woordenboek van Pr.* L. KERSTEMAN (1768-1773, 3 deelen), — op het « *Regtsgeleerd Woordenboek of alphabet der voornaamste woorden en zaken in de Hollandsche regtsgeleerdheid voorkomende* » (1) — of, om op te klimmen tot het jaar 1664, toen het gebruik van het Latijn nog

(1) Te Rotterdam, bij J. Hendriksen « Ten dienste van hun, die zich in dat gewigtig vak opleiden, en de Judicieele en Notarieele Praktyk openen willen. Naar aanleiding der leere van de voornaamste Regtsdoctoren, Wetten, Decreten, Besluiten, te zamen gebragt. »

Het werk dagteekent van het begin dezer eeuw.

eene overwegende rol speelde in de rechtswetenschap, op *'t Nieuw Woorden-Boek der Regten ofte een vertalinge en Uytlegginge van meest alle de Latijnsche woorden, en wijse van spreeken, in alle Regten en Regtsgeleerders Boeken en Schriften gebruykelijk enz.*

Dit is een merkwaardig boekje, waarop ik, bij deze gelegenheid, nuttig oordeel de aandacht te vestigen van de beoefenaars der Nederlandsche rechtstaal in België en, inzonderheid van de Koninklijke Vlaamsche Academie, aangezien het, in alle opzichten, opgevat en samengesteld werd in haren geest, — dat, volgens mijne bescheiden meening, zeer goed als uitgangspunt dienen kan voor hare begeerde *Handleiding* en zelfs eene nieuwe uitgave — al of niet bewerkt met het oog op de behoeften van onzen tijd en met bijvoeging van een Fransch gedeelte overwaardig is.

Het bevat, na een woord aan 'schrijvers « Goedgunstige Leesers »

1° Eene *Latijnsch-Nederlandsche* Woordenlijst, waarin, naar mijne oppervlakkige schatting, ongeveer 3000 zuiver Nederlandsche rechtstermen en -uitdrukkingen voorkomen;

2° een « *By-Voegsel van nog eenige overgeslagen woorden, dewelke wy nog noodig geagt hebben om hier agter te voegen, tot vermeerdering van de woordenschat.*

Dit bijvoegsel beslaat 107 bladz. (237 tot en met 344) en vermeldt de Nederlandsche vertaling en

verklaring van ongeveer een duizendtal Latijnsche termen.

3° Eene « Anwijsing om Vertaling en Uytlegging der Bastaart-woorden, de welke in de Regtsgeleertheyd en Regts-vordering gebruykt worden, in de Woorden-Schat of in het By-Voegsel te kunnen vinden. »

Reeds in dit hoofdstuk alleen komen 1065 bastaardwoorden voor met verwijzing naar de echt Nederlandsche uitdrukkingen.

Ik denk wel te doen met, in de hier navolgende Bijlage, eenige aanhalingen en voorbeelden uit het bedoelde werk neer te schrijven en houd den Woordenschat — dien naam alleszins waardig — ter beschikking van mijne hooggeachte medeleden van den Keurraad.

BIJLAGE.

't Nieuw Woorden-Boek der Regten ofte een Vertalinge en Uytlegginge van meest alle de Latijnse woorden, en wijse van spreeken, in alle Regten en Regtsgeleerders Boeken en Schriften gebruykelijk : Ten deele uyt de Schriften van de Heeren H. *en* W. DE GROOT, *en andere versamelt en by een gestelt, ende ten deele nu eerst uyt het Latijn in 't Nederduyts tot dienst en nut van alle Practisijns en Liefhebbers overgeseet; door* M[r] A. K. (1).

(1) t'AMSTELREDAM By de Weduwe VAN Jan Hendriksz Boom, zalr. Boekverkoopster, op de Cingel, bij Jan-Roon-Poorts-Toorn, in de Boek-binder, 1664.

GOEDGUNSTIGE LEESERS.

Den inzigt, dat ik by de Latynse woorden van de Hooggeleerde Heeren H. en W. DE GROOT, in Nederduyts vertaalt, nog veel meer woorden, en wijse van spreeken, in de Regts-geleertheyd en Regts-vordering gebruykelijk, heb bijgevoegt, en is niet geweest, om daar door een naam van geleertheyd te bekomen, of eenigsins vermaard te worden; maar 't is alleenlijk mijn welbehagen geweest, en den lust, die ik hadde, om mijn eygen Moeder-taal wat te vermeerderén, die my hebben angeport, omdie moeyte op my te neemen. Ten is ook niet tot verminderinge van de Regts-geleerdheyd, of Regts-vordering, datse geheelijk in goed Nederduyts wel soude konnen beschreeven worden, maar veeleer tot grooter agtinge; want heerlijke wetenschappen moogen ook wel in een uytsteekender en treffelijker taal, als daarse in beschreeven zijn bekent zijn, en beschreeven worden. De beweegrede dan, dat ik deze Vertaalinge en Uytlegginge, de welke ik voor mijn selven en tot mijn eygen behaagen geschreeven had, an den drukker heb gegeeven, om door den druk gemeen te maaken, is, om dat ik dagte, ofse iemand meer mogt behagen en een wel-gevallen daar in hebben, dog diese niet en en behaagt, om de geringsheydswil, de zelve en kan ik geen groot ongelijk geeven, maar wil alleen op die versoeken, dat hij de selve eens verbetere en vermeerdere, t welk my ten hoogsten angenaam zoude zijn, te meer dewijle ik selve dit werk soo volkomen ten eersten niet heb konnen maaken, sonder dat hier of daar, niet wel een misslag soude in gesloopen zijn, want hebbende maar moeten volgen een weg sonder

spoor, daar soo hier en daar maar eenige voetstappen stonden, kan men ligtelijk eenmaal missen, 't welk daar na als de weg wat meer betreeden en bekent is, ligtelijk kan worden voorgekomen. Ook kan sy gedingbezorgers, openbaar schrijvers en andere, de welke onkundig zijn in de Latijnsche taal, gelijkse meest alle zijn, en nogtans niet willende schijnen minder te weten, als die de welke in de taal kundig zijn, gaerne om geleert te schijnen, mede die Latijnsche, en van 't Latijn afkomende woorden en wijse van spreeken, gelijk als ook Fransche en andere Schotse woorden meer, in haar geschriften en spreeken, gebruyken, gelijk den Indiaanschen klap-vogel, die sonder verstant de woorden der menschen nabootst, nog dienstig zijn, om den zin en uytlegging der selver woorden, ingevalle zij de selve willen gebruyken, al hoe wel het veel beter was, dat sijse nimmer gebruykte, daar in na te soeken, op dat zij de selve (gelijk 't wel dikwils gebeurt) niet kwalijk en soude gebruyken.

De goed gunstige Leesers neemen dit dan voor tegenwoordig aan, dewijle het toekomende zeer onseker is, de meening is wel om in tijd en wijle dit Boekje wat te verbeetere en te vermeerdere, dog overmits iemands voorneemen door veelderley toevallen kan belet worden, soo en kan ik mede van het toekomende niet zekers seggen. Hier mede blijve,

UE. Toegenegene

A. K.

Blz. 53.

Æs alienum, uyt-schuld/ dat wy aan een ander schuldig sijn en betaalen moeten.

Æs alienum remittere, de schuld kwijtschelden ten goede schelden/ ontslaan van de schuld.

Æs nostrum, in-schuld/ dat een ander aan ons schuldig is en betaalen moet.

Æstimare, waarderen/ schatten/ agten/ looven.

Æstimatio, waardering/ agting/ schatting.

Æstimator, waardeerder/ agter/ schatter.

Ætas minor, de tweede minder-jaarigheyd/ jongelingschap/ dewelke is van 14 of 12 jaaren/ tot 20 of 25 jaaren is bij de Romers wanneer de weesen of liever minder/ jaarigen onder versorgers stonden.

Ætas pupillaris, de eerste minder-jaarigheyd/ kindsheyd is als de weesen by de Romers onder voogden stonden/ 't welk is van de eerste jaaren tot 14 in de knegtjens/ ende 12 jaaren in de meyskens.

Agere, dingen/ ding-taal voeren/ regtspreeken/ voor-regtspreeken; handelen/ iets doen of bedrijven/ drijven/ t. w. beesten.

Agnatio, vriendschap/ of maagschap van 's vaders sijde.

Agnatus, een vriend of mage van 's vaders wegen, een neef.

Agnata, een nigt/ een vriendinne of mage van 's vaders wegen.

Agri novales, nieuwe angewonne landen/ dries landen,

Alea, een dobbel-steen/ allerley tuyschspel/ of dobbel-spel.

Alimenta, onderhoud/ kost en kleederen.

Alienare, vervremden/ eens anders eygen worden; 't welk geschied door verjaaring; vervreemding geschied door verkooping/ opdracht van eygendom/ schenking; ende voorts al waar door den eygendom van iemands goed aan een ander komt.

Alienatio, een vervremding/ eens anders eygen geworden.

Alienatus, vervreemt/ eens anders eygen geworden.

Allegationes, bybrengingen/ antrekkingen.

Allodialia (scil. bona) on-leen goederen.

Alluvio, aanwerp van slijk of verdroogde stroom-gronden.

Alvei, verdroogde gronden; als een loopend waters of riviers

bloed verandert wort, werden die gronden daar het water eerst sijn loop had/ droog werdende/ verdroogde gronden genoemt.

Amita, een moey van 's vaders wegen; d. i. mijns vaders suster/ sijnde in sijde maag-taal het derde gelid.

Amita major, een over-oude moey; d. i. de suster mijnes over-groot-vaders/ bestaande my in sijde maagschap in het vijfde gelid.

Amita maxima, een bet over-oud-moey; d. i. de zuster mijns oud over-groot-vaders/ sijnde in sijde maagschap het seste gelid.

Amitina, nigt/ een moeys kind; d. i. mijns vaders susters kind/ in sijde maagschap het vierde gelid.

Amitinus, neef/ een moeys kind; d. i. mijns vaders susters kind/ in sijde maagschap het vierde gelid.

blz. 57.

Ante moram, voor verloop/ voor de wan-betaalinge/ voor de vertoeving.

Ante litis contestationem, voor gedings bevesting/ voor begonne regts-pleeging; voor de voldinging.

Antidorum, een weldaadschuld/ een tegengifte of tegen-schenking; als iemand van een ander wat geschonken is/ dat hij dien wederom iets schenkt.

Anticipare, vervroegen de gesette paeltijd van een beroep/ de gesette tijd eens regt-dags verkorten/ de gesette paaltijd van een beroep verkorten/ vervroegen om de zaake eerder te doen dienen; vervroegen/ verkorten/ te vooren neemen/ voor een anderen besitten.

blz. 59.

Appellare, beroepen/ herroepen/ hooger betrekken; iemand van een lager voor een hooger regter beroepen of betrekken/ herroepen van een gewijsden van een laage regter tot een hooger met opschorsinge van de kragt van 't gewijsde.

Appellans, beroeper/ herroeper/ hooger betrekker; die iemand voor een hooger gerigte roept of betrekt.

Appellatus, beroepene, hooger betrokkene; die van iemand voor een hooger gerigte beroepen of betrokken is.

Appellatio, beroep/ herroep/ hooger betrek; beroep met opschorsing van het gewijsde des laager rechters.

Appellatio frivola, kwalijk beroep/ onregt beroep/ een beroep 't welk 't onregt of kwalijk gedaan en angelegt is.
Appellatio cum clausula suspensiva seu effectu suspensivo, een beroep met bijvoegsel van opschorsing van 't gewijsde.
Appellationis introductio, de inbrenging van een beroep/ de aanteykening van een beroep/ is wanneer een beroep werd angeteykent en ingebracht/ 't welk binnen thien dagen geschieden moet.
Apprehendere, vangen/ antasten.
Apprehensio, vangenisse/ antasting.
Apprehensus, gevange/ gegrepe/ gevat.

blz. 142.
Justè, regtelijk/ te regt.
Justitia, geregtigheid/ regtvaardigheid/ regts-kennisse.
Justitia commutativa, vergeldende regtvaardigheyd.
Justitia distributiva, begevende regtvaardigheyd.
Justitia legalis, wettelijke regtvaardigheyd.
Justitia universalis, algemeene regtvaardigheyd.

blz. 176.

Pactio. Siet pactum.

Pactum, een verdrag/ voorwaarde/ toesegging/ verbond.
Pactum de non petendo, toesegging van schuld niet te eyschen.
Pactum personale, toesegging strekkende op seeker mensch.

Blz. 211.
Sancire, insetten/ instellen/ wille-keuren/ bevestigen/ bevelen op seekere boete of straffe.
Sancitum, ingeset/ ingestelt/ gewillekeurt/ bevestigt/ bevolen op een seekere boete of straffe.
Sanctio, insetting/ instelling/ wille-keur/ bevel op een seekere boete of straffe.
Sanctor, insetter/ instelle r/ bevestiger.
Sarta tecta, in goeden raake/ in een goeden stand ; huysen moet men onderhouden in goeden raake/ sonder deselve te laaten vervallen.
Satisfactio, leesting/ gemoed-hebbing/ genoeg-doening; genoeg-doening met iets anders.

Blz. 191.
Prodigi, kwist-goederen/ verkwisters/ doorbrengers.
Prodigi quibus bonis interdictum est, des lands of stads kinderen; die het bewind van haar goederen verboden is.
Producere, overleggen; t. w. de stukken; d. i. geschriften des gedings/ waar mede de zaak beweert word; overleggen/ is voor den regter brengen de bewijsstukken; maar voornamelijk is overleggen/ als de geding-bezorgers ten wedersijden malkanderen de bewijsstukken toonen en laaten sien.

II.

Aanvang om de Vertaaling en Uytlegging der Bastaartwoorden/ de welke in de Regtsgeleertheyd en Regtsvordering gebruykt worden/ in de Woorden-Schat of in het By-Voegsel der Woorden-schat te konnen vinden.

Den Leeser gelieve te letten, dat de woorden waar bij een 1 staat, in de *Woorden-Schat*, en waar bij een 2 staat, in 't *By-voegsel* te vinden zijn.

Advis, siet Opinio. 2. meyning/ goed dunken.
Griffier, » graphiarius. 1, een hofs-schrijver/ des hofs geregtschrijver.
Hypotheecq, » hypotheca, 1. Vast onder-pand/ grondbrief/ ondersetting; als men vaste goederen in onder-pand geeft/ 't welk geschiet bij geschrift.
Hypotheca conventionalis, besprooken ondersetting/ besprooken vast onder-pand/ bedonge ondersetting/ bedonge vast onder-pand; 't welk men bespreekt of bedingt.
Hypotheca legalis, stil-swijgende ondersetting/ stil swijgende vast onder-pand; d. i. 't geen men stilswijgende door de wet verkrijgt.
Hypothekeren. » hypothecare. 1, veronderpanden; d. i. eenig vast goed tot versekering van een schuld verbinden.
In persoon, siet in persona. 1. in eygen hoofde/ self; die

self voor den regter moet komen sonder te mogen een volmagt senden.

Juwele, siet ornamenta pretiosa, 1. Kleyn-nodien, kostelijke gesteenten en peerlen.

Memorien, siet conjectio causæ, 1, een kort begrijp van zaake/ een geschrift 't welke in 't kort den inhoud van de gantsche zaak begrijpt; een kort verhaal van de gelegentheyd van eene zaak; zaaks gelegentheyds verhaal. Per brevem causæ conjectionem et monitoria juris, by zaaks gelegentheyds verhaal en met bevestinge van regten of wetten. siet monitoria juris.

Monitoria juris, een vermaaninge van regten' of regts middelen; een geschrift vervattende de gronden van een zaak/ ende die met regts-plaatsen bevestigende.

Meubelen, siet bona mobilia, tilbare goederen/ roerende goederen.

(Bona, goederen ofte haven/ een boedel.)

Procureur, siet procurator, 1, een gemagtigde/ geding-besorger, klaag-voerder/ volmagt.

Vonnis, siet sententia, 1, gedenk-spreuk/ een gewijsde/ oordeel/ doem. Sententia definitiva, een eynd-oordeel/ wijsdoem/ 't laaste gewijsde in een zaake. Sententia interlocutoria, een bij-oordeel/ tusschen-oordeel/ een gewijsde van den regter tusschen het begin en het eynde van een geding/ waar bij eenige schik of stel/ dien angaande gestelt word. Sententia provisionalis, een middelerwijls gewijsde/ waar by iemand eenig goed ondertusschen of terwijl men daar om ding-taal voert word toegewesen; en houd het selve soo lange stand/ tot dat de zaak doorsien en overwoogen/ anders by eynd-oordeel word gewesen.

Verslag van den heer JULIUS OBRIE, tweeden verslaggever.

Ik zal maar ronduit bekennen dat bij het vernemen (1) dat door de Koninklijke Vlaamsche Academie een wedstrijd voor het samenstellen eener woordenlijst van rechtstermen en -uitdrukkingen was uitgeschreven, mijne verwachting — hoezeer ik anders ook met het onderwerp op zich zelt ben ingenomen — niet zeer hoog werd gespannen. Zóó uitgestrekt toch is het veld, waarop de Nederlandsche rechtstaal zich beweegt, zóó schaarsch zijn hier te lande hare beoefenaars, dat het bezwaarlijk te hopen viel dat een min of meer degelijk werk zou worden geleverd. Alleen door hem, die door jarenlange studie, gepaard aan lastige en soms kostbare onderzoekingen, zich daartoe behoorlijk had voorbereid, kon die taak worden aanvaard. Voor elk ander kon zij enkel een vermetel waagstuk heeten. De stiefmoederlijke wijze, waarop onze taal door wetgeving en gerecht wordt behandeld, is oorzaak dat de Nederlandsche benamingen van sommige vakken van het recht, nl. van het burgerlijk recht en van de burgerlijke rechtspleging in Zuid-Nederland weinig of niet bekend zijn, zoodat het zoeken naar ééne gepaste uitdrukking soms dagen, weken —

(1) Toen deze prijsvraag door de Kon. Vlaamsche Academie werd uitgeschreven, was ik uitlandig.

ik zou bijna zeggen — maanden aanhoudende inspanning kan vergen. Met het strafrecht is het geheel anders gesteld : zijne taal toch ging, dank zij het tot stand komen van het Nederlandsche Wetboek van Strafrecht zoo ontzaglijk vooruit, dat voor hem, die met de noodige taalkennis is toegerust, hier een vruchtbare akker te bebouwen ligt.

Misschien ware het dan ook beter geweest de prijsvraag tot het leveren eener lijst van woorden en uitdrukkingen, die tot het strafrecht behooren, te beperken. In dat geval ware wellicht door het deelnemen van meer personen aan den wedstrijd een betere uitslag bekomen. Reeds bij een vluchtig inzien der beide ingekomen antwoorden, bemerkt men dat de stellers niet alleen de Nederlandsche strafrechtsliteratuur geheel ongeraadpleegd lieten, maar dat zij zich zelfs niet eens de moeite getroostten het uit 474 artikelen bestaande Nederlandsche Wetboek van Strafrecht te lezen. Zoo vindt men in het werk, dat tot kenspreuk voert « Eigen taal in eigen recht » *chantage* vertaald door het gansch onjuiste, verkeerd gesmede woord *smaaddreiging*. Het woord *afdreiging*, dat op voorstel van ons hooggewaardeerd medelid, Prof. De Vries, in art. 318 Nederl. Wetb. v. Strafrecht, in de plaats van het minder juiste *afzetterij* werd gesteld, blijkt den schrijver onbekend te zijn. Bij den samensteller der lijst onder kenspreuk « Rust roest » komt het woord *chantage* niet eens voor, evenmin als het woord *infraction*, dat in het eerste werk vertaald wordt door *overtreding*,

wat *contravention* beteekent. Terloops zij nog aangemerkt dat deze verkeerde vertaling geheel ten onrechte aan den heer Mr. De Hondt wordt toegeschreven. In de officieele vertaling van ons strafwetboek wordt het begrip *infraction* altijd door *misdrijf* en in het Nederl. Wetboek van Strafrecht door *strafbaar feit* weergegeven.

Het onderscheid tusschen *homicide*, *meurtre* en *assassinat* heeft de steller van het eerste handschrift « Eigen recht » enz. volkomen uit het oog verloren. Bij *homicide* vindt men *doodslag*, *moord*, *manslag*, bij *meurtre*, *moord* en bij *assassinat*, *moord*, *doodslag*, terwijl in de Nederlandsch-Fransche lijst *doodslag* door *homicide* en *moord* door *meurtre* wordt vertaald : *manslag* wordt hier niet vermeld. In de andere woordenlijst zijn *assassinat* en *homicide* weggelaten, en wordt *meurtre* door *moord* vertaald : in het Nederlandsch-Fransche gedeelte vindt men ook enkel *moord*.

Deze aanmerkingen kunnen m. i. volstaan om te bewijzen dat geen van beide mededingers kan geacht worden op de hoogte der taal van het strafrecht te zijn. Met de benamingen der overige deelen van het recht is het al niet beter gesteld : ook in dat opzicht zijn beide lijsten zeer onvolledig en bevatten zij vele verkeerde vertalingen. Zoo zal men hier tevergeefs het woord *instance* zoeken, evenmin als *ressort*, dat nochtans bij de rechtspleging in drie verschillende beteekenissen wordt gebruikt. In de lijst met het motto « Rust roest » komt *péremption* in

het geheel niet voor en in de andere woordenlijst wordt het weergegeven door *verzuim*. Hier wordt dus het gevolg met de oorzaak verward. Bij *désaveu* vindt men in beide lijsten alleen *ontkenning*. Nu is *ontkenning* zeker bruikbaar waar er sprake is van *désaveu d'enfant* (art. 312 en vlg. Burgerlijk Wetboek) of van *désaveu d'écriture ou de signature* (art. 1324 Burg. Wetboek). Geldt het echter het *désaveu* van art. 352 en vlg. van het Wetboek van Burgerlijke Rechtspleging, dan kan *ontkenning* niet gebruikt worden. Dit begrip vindt men in het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek weergegeven door *ontkentenis van gerechtelijke verrichtingen*. Veel juister is zeker de door den Leidschen hoogleeraar, mr. R. van Boneval Faure, voorgeslagen uitdrukking *wraking van gerechtelijke handelingen* (1).

Het zou me zeker te ver voeren, indien ik hier over al de leemten en gebreken der ingezonden woordenlijsten wilde uitweiden. Zij werden overigens in het alleszins merkwaardige, met zooveel zorg uitgewerkte verslag van mijn geachten vriend, den heer Th. Coopman, in het licht gesteld, dat alle verdere beschouwingen geheel overbodig wordt.

Na het vorenstaande zal ik nog wel tenauwernood behoeven te zeggen dat ik mij bij zijne uitspraak volkomen aansluit, dat ook naar mijne meening de uitgeloofde prijs niet kan worden toegewezen.

---

(1) *Het Nederlandsch Burgerlijke Procesrecht*. Leiden, 1887, Derde deel, blz. 201.

Verslag van den heer
J.-A. VAN DROOGENBROECK,
derden verslaggever.

Na eene vluchtige inzage der twee antwoorden op de vierde prijsvraag, treed ik de besluitselen mijner geachte medeleden, de heeren Coopman en Obrie, volkomen bij.

Ik wensch enkel eenige woorden te voegen bij hunne verslagen, in de hoop, dat de prijsvraag, eenigszins gewijzigd, op het programma van 1892 zal teruggebracht worden.

Het samenstellen eener lijst van rechtstermen en -uitdrukkingen is, mijns erachtens, van zoo moeilijken aard, dat men redelijker wijze een volledigen arbeid niet eischen mag.

Het getal der woorden, aan welke eene bepaalde beteekenis gehecht wordt, naar gelang zij in zaken van strafrecht, handelsrecht, burgerlijk, staatkundig recht en zoo verder, worden aangewend, is zeer groot, en het getal uitdrukkingen voor gevallen, welke in oneindige verscheidenheid voorkomen, is het niet minder.

Woordenlijsten, zooals zij in de prijsvraag bedoeld werden, zijn ook geene lijsten van bloote woorden, met dezer bloote vertaling; zulke lijsten zijn zelfs voor een gewoon schoolwoordenboek onvoldoende; er hoeven voorbeelden, uitleggingen

bij, en zulk eene nagenoeg *volledige* verzameling tot stand brengen is een werk van jaren opzoekingen en grondige studie.

Hierbij valt nog op te merken dat de Fransche taal, welke sedert lang hier te lande uitsluitend in wetgeving en rechtspleging gebruikt wordt, in hare termen geheel op gewoonte en overeenkomst gesteund is, en er dus van geene letterlijke of taalkundige termen in het Nederlandsch kon spraak zijn; – verder, dat door sommige desonkundigen, eene aanzienlijke menigte verkeerde of ten minste onjuiste of onvoldoende vertalingen in zwang gebracht werden, die heden bezwaarlijk te weren zijn.

Waren deze termen nu reeds algemeen in gebruik, dan zou men ze als gewettigd kunnen aanvaarden; maar zóó is het niet : de eene vertaler heeft eene verouderde uitdrukking opgedolven; de andere een gewestwoord, een derde één door hem nieuwgesmeed woord gebezigd, en hierdoor is een warboel ontstaan, waaruit moeilijk is wijs te worden.

Dit feit heeft meer en meer de noodzakelijkheid bewezen eener *geijkte* rechtstaal, en deze noodzakelijkheid is dringend geworden sedert de Coremans-wet, al past men deze dan ook maar half en half toe.

Is dus een woordenboek van rechtstaal onontbeerlijk geworden, en heeft de Academie met het doel in deze leemte te voorzien, den besproken

prijskamp uitgeschreven, zoo komt het in de eerste plaats er op aan, te vergen, niet zoozeer dat de verzameling volledig weze, maar wel, dat zij niets dan juist en klare termen behelze.

Want, naar ons oordeel, moet deze eerste verzameling dienen tot een eersten grond voor latere werkzaamheden, en ook uit *dit* oogpunt beschouwd, zijn beide antwoorden, welke ons onderworpen werden, volstrekt zonder waarde.

Daar, langs eenen anderen kant, de Noordnederlandsche rechtspleging met de Belgische in vele punten overeenstemt, gaat het vast dat een woordenboek van rechtstermen voor beide landen moet geschikt zijn.

En daar de rechtstaal in Noord-Nederland sedert eenige jaren het voorwerp is van nauwgezette studie, zoo behooren de opstellers van verzamelingen, zooals door de prijsvraag bedoeld worden, vooral de Noord-nederlandsche wetten en rechtspleging te onderzoeken.

Het Wetboek van Strafrecht werd in Noord-Nederland zorgvuldig herzien en men mag zeggen, dat dit werk de eenige betrouwbare bron is waaraan men putten kan; de hierin gebruikte termen hebben gezag; zij moeten als *geijkte* woorden aanvaard worden; andere uitdrukkingen, wat men ook te hunner verdediging moge aanvoeren, late men ter zijde, om der eenheid wille. Men lette daarentegen op in zwang geraakte onjuiste uitdrukkingen, om deze aan teekenen en door de echte te vervangen.

Anders blijft de verwarring voortduren en geraken twist en betweterij nooit ten einde.

Met het oog op deze omstandigheden geef ik in overweging of het niet goed ware de prijsvraag, in dezer voege gewijzigd, opnieuw uit te schrijven : *Een Nederlandsch-Fransch en Fransch-Nederlandsch woordenboek van rechtstermen en -uitdrukkingen, die tot het strafrecht behooren.*

Hier zou, zooals mijn geachte collega en vriend Julius Obrie te recht opmerkt, meer kans tot goeden uitslag wezen en, mocht de Academie er in gelukken een verdienstelijk werk van dien aard in 't licht te roepen, zoo ware het vertrekpunt vastgesteld van uitgebreiden arbeid; trouwens, dan kon dezelfde vraag herhaald worden voor het handelsrecht, het zeerecht, het burgerlijk recht, het staatkundig recht, en zoo verder.

SNIPPERINGEN
VAN
BIOGRAPHISCHEN AARD,

door den heer P. GÉNARD.

Onze nasporingen in het stedelijk archief van Antwerpen hebben ons in bezit gesteld van eenen rijken voorraad van aanteekeningen, die wij gelukkig zijn nu en dan te kunnen benuttigen. Ook bij de aanstaande uitgave eener *Algemeene Vlaamsche Biographie* hebben wij ons herinnerd eenige inlich-

tingen ingewonnen te hebben, die den opstelleren van dit uitgebreid werk wellicht te stade zullen komen.

Het zij geweten dat in de oude Antwerpsche stadsrekeningen gewoonlijk drie of vier hoofdstukken zijn te vinden : *Recompensiën van diensten, presenten van wijnen, diverse extraordinarisse saecken* en *vuytgeven aen allerley saecken* betiteld, waarin melding wordt gemaakt van al de gunsten, door onze voorouders aan de beoefenaars van kunsten, letteren en wetenschappen verleend. Welnu, deze gunsten waren vrij talrijk, en *merkwaardig* zou het boek heeten, dat de volledige lijst zou bevatten van al de milde daden, in den loop der tijden door het Antwerpsche magistraat verricht.

Voor de Nederlandsche letterkunde hebben wij terloops de volgende aanteekeningen voor het honderdjarig tijdvak 1581-1681 vergaderd. Naar onze meening zijn deze snipperingen van geen belang ontbloot; zij doen ons kennis maken met het onthaal dat eertijds in hoogere kringen der samenleving de schrijvers stond te wachten, die in de vaderlandsche taal eenen naam hadden verworven,

Onze aanteekeningen gelden :

1. *Matthees de Lobel en Rembert Dodoens.* — 2. *Jaspar van der Heyden;* — 3. *Engelbrecht Maes;* — 4. *Jan van der Noot*; — 5. *Peter de Villiers;* — 6. *Jeronimus Sachius*; — 7. *Jan Florean;* — 8. *David van Mauden*; — 9. *Hugo Favolius;* — 10. *Cornelis van Kiel;* — 11. *Petrus Kærius;* — 12. *Adriaan van Meerbeeck*; — 13. *Abraham*

Verhoeven; — 14. *Heribertus Rosweydus*; — 15. *Hendrik Kilianus*; — 16. *Cesar-Joachim Trognesius*; — 17. *Anna Roemers-Visschers*; — 18. *Arnold van Geluwe* of de Vlaamsche boer; — 19. *Arnold a Porta*; — 20. *Frans van den Werve* en 21. *Willem en Barbara Ogier*.

I.

MATTHEES DE LOBEL EN REMBERT DODOENS.

De vermaarde docter MATTHEES DE LOBEL werd, gelijk men weet, omstreeks 1535 te Rijsel geboren. In 1576 vestigde hij zich metterwoon te Antwerpen en bracht aldaar nog in hetzelfde jaar, bij Plantijn, de eerste uitgave in het licht van zijn *Plantarum seu stirpium historia*. Later werd hij geneesheer van den prins van Oranje; de stad schonk hem uit dien hoofde eene ruime woonst op het afgebroken kasteel, in de nabijheid van het paleis des Zwijgers. In 1581 verscheen ter Plantijnsche drukkerij, onder den titel van *Cruydtboeck*, de *Vlaamsche* uitgave van zijn *Plantarum historia*, die hij aan het magistraat opdroeg. Onze wethouderen waren zeer gevoelig aan de eer, hun door den kundigen man bewezen, en in zitting van 28 Augustus verleenden zij hem eene toelage van 600 gulden, welke in de *Collegiale Acteboecken* als volgt is aangeteekend :

« Geordonneert den Tresoriers ende Rentmeestere dat sy van deser stadtwegen selen vuytreycken ende betalen

aen DOCTOR MATHIAS DE LOBEL, medecyn van Syne Excellentie, de somme van sesse hondert guldens eens, ende dat in recompense ende vergeldinge van de dedicatie die hij gedaen heeft van sijnen *Herbarius* in de Nederlandtsche tale, aen de gemeyne leden deser stadt, regard ghenomen hebbende oock op de groote oncosten ende verleth hetwelck hij gehadt heeft int versuymen ende compileren van den selven boecke. *Actum Lunæ XXVIIJ Augusti* 1581. »

Deze milde belooning werd een jaar later gevolgd door de toelage, aan den vermaarden REMBERT DODOENS vergund. Ofschoon deze laatste met de uitgave van een Latijnsch werk in verband staat, denken wij niet haar te mogen voorbijgaan, daar zij eenigszins het peil der aanmoedigingen voor wetenschappelijke werken doet kennen :

Mr REMBERTUS DODONEUS (1), doctor in der medicijnen, de somme van vier hondert ponden artois, hem bij acte in date den eersten Octobris XV^c LXXXIJ toegevuecht voor eenen schenck ende vereeringe vuyt consideratie dat hij seker zijn *opus* oft boeck, geintituleert *Stirpium historiae pemptades sex*, etc. deser stadt gedediceert ende de presentacie daeraff aen deselve gedaen hadde, volgende dacte voors., ordonnantie ende quitancie hier overgelevert . . . . IIIJ^c £.

Dodoens' boek verscheen in 1583 ter Plantijnsche drukkerij; de opdracht, gedagteekend van 1582, beslaat drie blz. en bewijst dat de aanmoedigingen gewoonlijk vóor de uitgave werden verleend.

---

(1) Stadsrekening van 1582, fol. 244.

II.

JASPAR VAN DER HEYDEN.

Onder de protestantsche ministers, in 1582 door het magistraat naar Antwerpen geroepen, bevond zich meester JASPAR VAN DER HEYDEN, die gedurende eenigen tijd eene aanzienlijke rol in de Scheldestad vervulde. In het midden der twisten van godsdienstigen aard, welke alsdan ontstonden, werd hij door de Wet gelast, eene verhandeling over den *heyligen doop* te vervaardigen. Dit opstel was het magistraat zeer aangenaam en van der Heyden, die reeds vroeger andere stedelijke gunsten had genoten, ontving daarvoor als belooning een aam wijn, waarvan het bedrag, als volgt, in de rekening der *Domeinen* van 1582 is aangeteekend :

Mr JASPAR VAN DER HEYDEN (1), minister des christelycx woort, de somme van tsestich ponden artois, dewelcke hem by acte van der weth in date VIa apriiis XVc LXXXIJ syn toegevuecht voor eene ame wyns, waermede myne heeren hem beschoncken hebben voor dat deselve thunder begeerte gemaeckt heeft seker boeck geintituleert : *Cort ende claer bewys van den heyligen doop etc.*, naer vuytwysen der acte voors., ordonnantie ende quitancie tsamen overgelevert (2) . . . . LX £.

---

(1) Stadsrekening van 1582, fol. 241 vo.

(2) Ingevolge de acte collegiaal van 4 December 1581, had dezelfde Jaspar van der Heyden nog een half aam wijns ontvangen. (Stadsrekening van 1582, fol. 243 vo.)

III.

Engelbrecht Maes.

In 1576 werd het Antwerpsch stadhuis tijdens de *Spaansche Furie* in brand gestoken. Onze wethouders brachten het bestuur der gemeentezaken in het vroegere Hof van St.-Bernaards of Bisdom over, en bleven aldaar tot de herstelling van het stadhuis, in 1581, zetelen. Bij de heropening van het oude gemeentehuis hield de geleerde stadspensionnaris Engelbrecht Maes of Masius *eene schoone ende prolixe oratie*, die, naar allen schijn, gedrukt werd. Daar wij de taal niet kennen, waarin deze redevoering werd gehouden, denken wij de volgende aanteekening uit de stadsrekening van 1582 niet ongemeld te mogen voorbij gaan :

« Gilles Lambrechts (1), de somme van achtendertich ponden artois, ter saecken van een ame Rijnschen wijn daermede men van der stadtswegen beschoncken heeft den pensionaris Masius voor een *schoone ende prolixe oratie* by hem gedaen in de intredinge van den nyeuwen stadthuyse, naervolgende dacte collegiael in date XXXa Novembris XVcLXXXJ, declaratie, ordonnantie ende quitancie daarop dienende . . . . XXXVIIJ £. »

(1) Stadsrekening van 1582, fol. 244 vo.

IV.

JAN VAN DER NOOT.

De schepene JAN VAN DER NOOT verkeerde gewoonlijk in den nood; dit weten de levensbeschrijvers dezes wethouders, die, te gelijker tijd, de Fransche en de Vlaamsche dichtkunst beoefende (1); dikwijls deed hij aanspraak op de gemeentekas om zich uit verlegenheid te redden. In 1581 had hij bij voorbaat eene som van vijftig pond artois bekomen, en in 1582 ontving hij nog het geschenk eener gelijke som om hem in de mogelijkheid te stellen een door hem begonnen dichtwerk te voltooien. Ziehier den post der rekening :

JAN VAN DER NOOT, (2) oudt-schepene, de somme van vyftich ponden artois, hem boven de vyftich ponden artois, den selven by der Stadt tanderen tyden geleent, (daerat in de tweede leste rekening van den rentmeester Lemens a fol. III^c XVJ vuytgeven gemaeckt wordt,) toegevuecht voor een gratuiteyt ende tot volvueringe van *sekere poeticq werck*, naer vuytwysen der acte collegiael van den XXVIIJ^en July XV^c LXXXIJ, ordonnantie ende quitancie . . . . L £.

V.

PETER DE VILLIERS.

De protestantsche minister PETER DE VILLIERS

---

(1) Zie de lezenswaardige levensschets dezes dichters, door ons geacht medelid K. STALLAERT, ten jare 1857 uitgegeven.
(2) Stadsrekening van 1582, fol. 242 v°.

was een der voornaamste raadslieden van den prins van Oranje en had zijne pen ten dienste van den Zwijger gesteld. De stadsrekenboeken getuigen dat hij menigmaal door het magistraat met geschenken werd vereerd. In het enkele jaar 1582-83 ontving hij van stadswege twee amen Rijnschen wijn, betaald met honderd gulden, ter gelegenheid der bruiloft zijner dochter; een aam Rijnschen wijn van vijftig gulden voor zijne diensten tijdens den aanslag van den Hertog van Alençon; een aam Rijnschen wijn van zestig gulden voor een arrest over eenige schepen van Antwerpsche burgers en den koning van Polen; zestig gulden voor het opstellen van het *Verhael van t'moordadig feyt* of den aanslag van Jaureguy op den prins van Oranje; zestig gulden voor zijn verhaal der *Blyde Inkomst van den Hertog van Alençon*. Bewijs : de belangrijke posten der stadsrekening :

Doctor Petrus de Villiers, minister, conseiller van Zijn Excellencie, (1) de somme van hondert ponden artois, voer twee amen Rinschen wijns, waermede mijne heeren den selven besconcken hebben op de bruyloft van zijn dochter, vuyt consideratie van diverse goede diensten deser stadt gedaen ende bewesen, naer vermogen der acten van der Weth van den XIn dach Septembris XVc LXXXII, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven . . . . C £.

Den selven (2) de somme van vijftich ponden arthois de welcke hem bij acte van der weth in date XV Aprilis XVc

(1) Stadsrekening van 1583, fol. 265vo.
(2) Zelfde rekening, fol. 265vo.

LXXXIII sijn toegevuecht over een ame Rinsschen wijn ter saecken van verscheyden goede diensten, namentlijck ten tijde van den *aenslach* op XVII^a^ Januario XV^c^ LXXXIII deser stadt gedaen, naevolgende dacte collegiael voirs., ordonnancie ende quitancie hier tsamen overgegeven . . . . . L £ arthois.

Doctor PETRUS DE VILLIERS voirs. (1) de somme van tzestich ponden artois hem bij acte van der weth in date VIII^n^ Martii XV^c^ LXXXIII sijn toegevuecht voor eene ame Rinschen wijn, vuyt oorsaecken dat hij hem in diverse saecken deser stadt concernerende heeft geëmployeert, namentlijck van seker arreste gedaen over eenige scepen deser stadt borgeren ende cooplieden aengaende bij den Coninck van Polen ende anderssins, naer luyt de voirs. acte, ordonnancie ende quitancie hier geexhibeert . . . . . LX £.

Doctor PETRUS DE VILLIERS (2), minister des godlycx woorts ende conseiller van Sijne Excellencie, de somme van tzestich ponden arthois, den selven bij acte collegiael van den lesten Aprilis XV° LXXXIII toegevuecht van dat hij bij gescrifte gestelt heeft den *aenslach ende assasinat bij Jan de Jaureguy door Jaspar Annastro opden persoon van Sijn Excellencie aengeleet*, volgende de voirs. acte, ordonnancie ende quitancie . . . . LX £.

DE SELVE (3) de somme van tsestich ponden artois hem bij een ander acte van der Weth van den lesten Aprilis LXXXII voor eene ame wijns toegevuecht van dat bij gescrifte gestelt heeft (4) de *Historie vander compste van Sijn Hoocheyt binnen dese landen*

---

(1) Stadsrekening van 1583, fol. 266.

(2) Zelfde rekening, fol. 271.

(3) Zelfde rekening, fol. 271.

(4) Naar allen schijn geldt de volgende aanteekening uit het *Collegiael Acteboeck* van 1584 ook den minister de Villiers :

« Geordonneert den Tresoriers ende Rentmeestere te beschincken Docter... (*sic*) minister, met eenen cop oft schale van hondert vijftich guldens, ter saecken van sekeren boeck den heeren geschoncken. *Actum XXIII^a^ Novembris* 1584. »

ende namentlyck binnen deser stadt ende *de triumphe* daerover geschiet, volgende de voirs. acte, ordonnancie ende quitancie..... . . . . LX. £.

VI.

JERONIMUS SACHIUS.

Dezelfde stadsrekening van 1583 bewijst dat de vermaarde drijver Geeraard de Razières eene zilveren vergulde schaal leverde, welke het magistraat van stadswege aan doctor JERONIMUS SACHIUS voor de opdracht van een boek vereerde. Welk was dit boek en in welke taal was het opgesteld? Deze vraag kunnen wij tot nu toe niet beantwoorden.

Geeraert Rasiers, silversmidt, de somme van hondert achtenvijftich ponden elve scellingen artois, ter saecken van een silveren verguldе schale, waermede men besconcken heeft van stadtswegen ende vereert doctor JERONIMUS SACHIUS (1) voer dat hij der selver eenen boeck gedediceert hadde, naer vermogen van der acte collegiael van den IXn Martii LXXXIII, ordonnancie ende quitancie hier tsamen geexhibeert...... . . . . CLVIII L. XI sc.

VII.

JAN FLOREAN.

Ook in hetzelfde jaar ontving de protestantsche predikant JAN FLOREAN de som van zestig gulden voor de opdracht van *zeker boecxken*, waarvan ongelukkiglijk de titel niet is aangeduid, doch dat

(1) Stadsrekening van 1583, fol. 268.

naar allen schijn in het Vlaamsch of in het Fransch zal opgesteld zijn geweest :

JAN FLOREAN, predicant, de somme van tsestich ponden artois (1). den selven bij acte collegiael van den X[en] August XV[c] LXXXIII toegevuecht voer een vereeringe van dat hijj gemaect heeft zeker boecxken ende deser stadt gededicecrt, volgende de voirs. acte, ordonnancie ende quitancie hier overgegeven . . . . LX £.

VIII.

DAVID VAN MAUDEN.

De befaamde docter DAVID VAN MAUDEN liet in 1583 door Christoffel Plantijn de uitgave bezorgen zijner gekende *Bedieninghe der anatomiën*, een boek waarin hij, naast verscheidene wetenswaardige narichten, eene beschrijving gaf der gevaarlijke wonde, door den Prins van Oranje bij den aanslag van Jaureguy in 1582 ontvangen, en die deels door zijne zorgen werd geheeld (2).

DAVID VAN MAUDEN, de somme van hondert twintich ponden arthois hem bij acte collegiael van den XIX[en] Septembris lXXXIIJ als gesworen deser stadt medecijn ende lecteur in de chirurgie toegevoecht, voer een gratuiteit ende recognitie van dat hij deser stadt heeft gededicecrt zekeren sijnen boeck geintituleert zijnde : *Bedieninghe der Anathomie*, volgende de voers. acte, ordonnancie ende quitantie hier overgegeven . . . . CXX £. (3).

---

(1) Stadsrekening van 1583, fol. 268vo.
(2) De stadsrekeningen bewijzen dat het magistraat nog andere befaamde heelmeesters deed raadplegen.
(3) Stadsrekening van 1583, fol. 270vo. Op den bladrand : « Zij desen boeck gebracht in de Stadtsliberije. »

IX.

HUGO FAVOLIUS.

In 1585 deed de dichter HUGO FAVOLIUS bij Philip Galle zijn *Theatri orbis terrarum enchiridion* uitgeven, dat bij Christoffel Plantijn was gedrukt:

Geordonneert Tresoriers ende rentmeestere doctor HUGO FAVOLIA, medecijn, ter causen dat deselve de stadt heeft gedediceert ende toegeeygent seker schoon boeck *Cosmographie in carmine* ende met sijne caerten, te beschinken met eenen cop van hondert rinsguldens met stadtswapene ende inscriptie. *Actum IX Martii* 1585.

X.

CORNELIS VAN KIEL (KILIANUS).

In onze *Levensschets van Cornelis van Kiel* hebben wij de toelage aangeteekend, die de vermaarde taalgeleerde ontving ter gelegenheid van de opdracht der derde uitgave van zijn *Etymologicum teutonicae linguae*, in 1598 verschenen :

CORNELIS KILIANUS, *correcteur* in de drukkerije van Plantin, de somme van sessendertich ponden artois. den selven bij mijne heeren toegevuecht van dat hij der stadt sekeren boeck gedediceert heeft, vuytwijsen der acte collegiael in data XVIII Novembris anno XCVIIItich, ordonnantie ende quictantie. XXXVI £ artois.

Bij het vermelden deser som maakten wij ten jare 1874 de volgende bemerking : « in acht genomen de

---

(1) Stadsrekening van 1599, fol. 296.

waarde des opgedragen werks en de aard der giften aan andere schrijvers, in dergelijke omstandigheden gedaan, mag men zeggen, dat van Kiel, door het Antwerpsch magistraat een weinig stiefvaderlijk werd behandeld. Eenvoudig als hij was, nam de grijze taalgeleerde evenwel het karig geschenk met welgemeenden dank aan (1). »

XI.

PETRUS KÆRIUS.

PETER VAN DER KEEREN, *alias* KÆRIUS, had in 1617 te Amsterdam zijn kaartboek der Nederlandsche provinciën laten in druk gaan, onder den titel van *Germania inferior, id est XVII provinciarum ejusque novæ et exactæ tabulæ geographicæ, cum luculentis singularum descriptionibus additis a Petro Montano.*

PETRUS KÆRIUS (2), de somme van vijfentwintich ponden artois, daermede mijne heeren hem hebben vereert ende beschoncken voor sekeren *Caertboeck van de nederlantsche provincien*, daermede hij de stadt heeft vereert ende beschoncken, volgende de requeste ende apostille daeroppe gestelt, met ordonnantie ende quictantie. . . . . XXV £.

XII.

ADRIAAN VAN MEERBEECK.

In 1620 had de gekende Antwerpsche geschied-

(1) *Loco cit.* 1e uitgave, bl. 31 en 2e uitgave, bl. 36.
(2) Stadsrekening van 1617, fol. 302.

schrijver ADRIAAN VAN MEERBEECK zijne *Chronycke van de gantsche werelt ende sonderlinghe van de seventhien Nederlanden*, ter perse doen leggen; hij had zijn boek opgedragen aan het magistraat zijner geboortestad, dat hem dan ook voor de bewezene eer erkentelijk was. In de stadsrekening (*Domeinen*) van het jaar 1620, treft men den volgenden post aan, waaruit blijkt dat Adriaan van Meerbeeck een geschenk van 200 gulden ontving.

Mr ADRIAEN VAN MEERBEKE (1), de somme van twee hondert ponden artois hem bij mijne heeren toegevuecht voor de dedicatie van eene Duytsche Cronycke van alle de geschiedenissen van de ghantsche werelt, na luyt de acte collegiael, ordonnantie ende quitancie . . . . IJc £.

XIII.

ABRAHAM VERHOEVEN.

Reeds meermaals is het gezegd (2), dat de Antwerpenaar ABRAHAM VERHOEVEN, de uitvinder der *Gazette*, in 1620 een nieuw privilege had ontvangen om zijne *Tijdingen* te drukken. De stadsrekening van 1620 bewijst, dat het magistraat zijne pogingen waardeerde en hem reeds hetzelfde jaar een geschenk van

---

(1) Stadsrekening van 1620, fol. 321.

(2) CH. RUELENS. *Histoire de l'imprimerie à Anvers, conférence du* 30 *mars* 1859; P. GÉNARD, *notice sur Abraham Verhoeven*, uitgegeven in *la Revue d'Anvers*, ten jare 1861 en ALPH. GOOVAERTS, *Abraham Verhoeven*, belangrijke verhandeling over den vermaarden drukker, in 1880 verschenen.

24 gulden deed, om hem te beloonen voor het overmaken van eenige exemplaren zijner *nieuwe Tijdinghe van Duytslant*. De stadsrekening van gemeld jaar bevat desaangaande de volgende aanteekening :

ABRAHAM VERHOEVEN, drucker (1), de somme van vierentwintich ponden artois, daermede hij van dese stadtswegen is beschonken, voor dat hij aen de heeren, ten verscheyde reysen, heeft overgebrocht de exemplaren van de *Nyeuwe tijdingen van Duytslant*, na luyt de acte collegiael, ordonnantie ende quitantie . . . . XXIIIJ £.

XIV.

HERIBERTUS ROSWEYDUS.

De uitmuntende heiligbeschrijver HERIBERTUS ROSWEYDUS, de stichter der *Acta Sanctorum*, die te Utrecht op 22 Juni 1569 was geboren en, na vele wederwarigheden, te Antwerpen op 5 October 1629 stierf, had in 1623 zijne *Kerkelycke Historien* in druk gegeven en een exemplaar daarvan aan het magistraat der stad Antwerpen aangeboden. Uit dankbaarheid verleenden onze wethouders op 12 December 1623 aan den geleerden man eene toelage van 100 pond Vlaamsch of 600 gulden Brabantsch :

(12 *Decembris* 1623.) *Eodem die* collegialijcken geresolveert taenveerden de *Kerckelijcke historiën* bij paeter HERIBERTUS ROSWEYDUS aen dese stadt gepresenteert ende hem daervore, van deser stadtswegen, toe te vuegen de somme van hondert ponden Vlaems . . . . *Actum ut supra*.

---

(1) Stadsrekening van 1620, fol. 321vo.

Volgens de *Collegiale Acteboecken* werd dit besluit genomen in eene zitting, bijgewoond door den burgemeester Happaert; de schepenen van Liere, van den Werve, van Vlierden, Tucher, de Santa-Crux, van Halmale, de Tassis, van Etten, van der Goes, de Clerc, de tresoriers en den rentmeester.

XV.

HENDRIK KILIANUS.

In 1625 was de alsdan befaamde HENDRIK KILIANUS, geneesheer-sterrenkijker, geboortig van Wittenberg in Neder-Saksen, te Antwerpen aanwezig en had aldaar eenen *Almanak met pronosticatie* aan het Magistraat opgedragen. Of onze wethouders hoog met dit werk opliepen, durven wij niet bevestigen, want onze astroloog ontving voor toelage slechts de som van twaalf gulden en daarvoor had hij verscheidene exemplaren van zijnen *almanak* geleverd.

« Op de requeste van Mr HENRICUS KILIANUS, geboren te Wittenberch, in Leegh-Saxen, astrologus, mathematicus ende medecijn, hebben mijne heeren Borgemeesteren ende Schepenen den Tresoriers ende Rentmeestere geordonneert den suppliant voor de dedicatie van den almanach ende pronosticatie bij hem gemaect mitsgaders dexemplaren bij mijnen heeren gelevert, te vereeren met tweelff guldens eens. *Actum 3 Januarii* 1625. »

XVI.

CESAR-JOACHIM TROGNEY.

De drukker CESAR-JOACHIM TROGNEY, in het Latijn Trognæsius, die te Antwerpen op 29 April 1590 was gedoopt, maakte zich een naam in de Nederlandsche letterkunde door de uitgave van zijn *Grooten Dictionaris ende Schat van talen, Duytsch, Spaensch ende Fransch*, een boek waarvan hij in 1639 (1) de opdracht deed aan het Antwerpsch magistraat. Onze schepenenbank vereerde den drukker met eene zilveren vergulde schaal, waarop het stadswapen was gedreven en waarover wij de volgende aanteekening in de *Collegiale Acteboecken* hebben ontdekt :

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester van stadtswegen te vereeren CEZAR JOACHIM TROGNESIUS met eene silvere vergulde schale, inhoudende deser stadtswapen oft hondert vyftich guldens daervoore, voor de dedicatie vanden *Dictionarium van spaensch, fransch ende duytsch* aen dese stadt gedediceert. *Actum in Collegio* 12 *Septembris* 1639.

XVII.

ANNA ROEMERS-VISSCHERS.

De levensbeschrijvers der vermaarde dichteres

---

(1) In 1634 had deze Trognæsius een ander woordenboek uitgegeven, onder den titel van : *Juan Francisco Rodriguez. Nieuwen Dictionaris om te leeren de Nederlandtsche ende Spaensche talen.* Zie *Marques typographiques des imprimeurs et libraires anversois, recueillies par le chev. Gust. van Havre.* D. II, bl. 299.

ANNA ROEMERS-VISSCHERS bevestigen, dat deze uitmuntende vrouw, te Amsterdam in 1584 geboren, na den dood van haren echtgenoot, omtrent het jaar 1640, voor de opvoeding harer kinderen de stad Brussel ging bewonen. Deze dichteres bevond zich in 1643 te Antwerpen, alwaar zij, naar allen schijn, door het magistraat werd ontvangen, dat haar, te dezer gelegenheid, vereerde met eene zilveren vergulde schaal ter waarde van vijf en twintig pond Vlaamsch. De *Collegiale Acteboecken* van het gemeld jaar behelzen de volgende aanteekening over dit belangrijk feit :

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeesters, van stadtsweghen, te vereeren Jouffrouwe ANNA DE ROOMER (1) VISSCHERS met eene silvere vergulde schaele van de weerde van vijffentwintich ponden Vlems, midts redenen de heeren daertoe moverende. *Actum in Collegio* 14 *Novembris* 1643.

XVIII.

ARNOLD VAN GHELUWE OF DE VLAAMSCHE BOER.

ARNOLD VAN GHELUWE, *gheseydt den Vlaemschen boer*, was, gelijk men weet, een driftig geloofsstrijder, die van den katholieken tot den protestantschen godsdienst overging, om dan later tot

(1) Op dit tijdstip was te Antwerpen eene schatrijke familie DE ROEMER of DE ROOMER gevestigd, die het Faconsklooster mild begiftigde. Behoorde Anna de Roemer (*genitief Roemers*) tot dit geslacht?

den katholieken terug te keeren. Op 5 Januari 1652 bevond hij zich te Antwerpen, en werd aldaar om zekere, ons niet gekende diensten, door het magistraat met eene som van acht en zeventig gulden vereerd. Ziehier de aanteekening :

Geordonneert Tresoriers ende Rentmeester te vereeren aen ARNOUT VAN GELUWE, genaempt den *vlaemschen boer*, de somme van 78 guldens ende dat voor sekere diensten aen dese stadt gedaen. *Actum* 5 *Januarii* 1652.

XIX.

ARNOLD DE LA PORTE.

Een derde woordenboekopsteller werd door het magistraat begunstigd : ARNOLD DE LA PORTE of A PORTA. Hij was een geestelijke, die het ambt van pastoor in de St.-Philipskerk op het kasteel van Antwerpen waarnam, alwaar hij, ten jare 1666, in bediening, overleed. Arnold de la Porte deed in 1659 aan het Antwerpsch magistraat de opdracht van zijn *Spaensch-Vlaemsch Woordenboek*. Als naar gewoonte wilde het stadsbestuur voor deze hulde den schrijver zijne dankbaarheid betoonen, en bood hem een geschenk van vijftig gulden aan — dus veertien gulden meer dan de wethouders van 1598 aan Cornelis van Kiel, voor zijn steeds geprezen *Etymologicum Teutonicae linguae*, hadden vergund.

Aan heer ARNOLDO A PORTA, pastoor van het casteel, voor de dedicatie van den *dictionaris espagnol*, aen mijne heeren Borgemeesteren ende Schepenen gedaen; is bij deselve

aen hem toegevueght de somme van vijftich guldens vuyt 400 ponden vlemsch (1). *Actum* 20 *Junii* 1659

De la Porte's woordenboek verscheen in 1659 ter drukkerij van Hieronymus en Jan-Baptist Verdussen. Het titelblad, ontleend aan het woordenboek van Trognæsius, is, evenals dit laatste, versierd met de afbeeldsels der woordenboekschrijvers *Cesar Trogney*, *Cesar Oudin*, *Gabriel Meurier*, *Mathias Sasbout*, *Cornelius Kilianus en* (*Jan*) *Nicot*.

XX.

FRANS VAN DEN WERVE.

FRANS VAN DEN WERVE, de zoon van den burgemeester Hendrik van den Werve, heeft zich door verscheidene in het Vlaamsch opgestelde werken doen kennen. In 1565 droeg hij aan het magistraat de *thesis* op, welke hij aan de *Alma Mater* te Leuven had verdedigd. Voor deze hulde schonk onze schepenbank hem een stuk zilver ter waarde van honderd patacons, en dat, naar men verhaalt, langen tijd in het geslacht van den Werve werd bewaard.

Item eodem die geresolveert te vereeren AEN DEN SONE van den heere Buytenborgemeester VAN DEN WERVE hondert pattacons voor een stuck silvers ende dat voor de dedicatie van sijnen

(1) De laatste woorden dezer aanhaling gelden een bijzonder door het magistraat geopend krediet.

Thesis vande philosophie aen de stadt van Antwerpen. Item vuytte vier hondert ponden. *Actum ultima Aprilis* 1665 (1).

XXI.

WILLEM EN BARBARA OGIER.

Ter gelegenheid van het St.-Lucasfeest, op 18 October 1677, werd WILLEM OGIER's laatste hoofdzonde : *de Traegheydt*, in de rederijkkamer *de Olijftak* opgevoerd. De vertooning was voorafgegaan van *de getrouwe Panthera*, het eerste opstel van BARBARA OGIER, Willem's oudste dochter. Als belooning en aanmoediging voor de beide dichters verleende het magistraat hun eene toelage van tachtig gulden Brabantsch :

Op de requeste van Mr Guilliam Ogier, schoolmeester alhier, hebben mijne Heeren geordonneert denselven toe te vueghen ende vuyt te reycken 80 guldens eens voor eene gratuiteyt alsmede dienende tot recreatie van zyne oudtste dogtere jouffrouwe Barbara. *Actum in Collegio 2 Novembris* 1677.

Sluiten wij hier de reeks onzer aanhalingen, die wij wellicht met de lijst der aanmoedigingen van vroegere en latere tijdstippen zullen volledigen; vestigen wij alleenlijk de aandacht onzer lezers op de betrekkelijke waarde van het geld in de XVIe en in de XVIIe eeuw, en het zal hun blijken dat verscheidene der vergunde toelagen tot aanzienlijke sommen stegen.

---

(1) *Collegiael Acteboeck*. Zelfde bemerking als voor a Porta rakende het krediet van 400 gulden.

Zitting van 29 December 1890.

Aanwezig : de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, E. Hiel, L. Roersch, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C.-J. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, werkende leden.

De heeren J. de Laet, Schuermans, Stallaert en van Even, werkende leden, en de heeren A. Janssens en A. Prayon-van Zuylen, briefwisselende leden, berichten dat zij door ongesteldheid belet zijn de vergadering bij te wonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting deelt de bestendige secretaris de lijst mede der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1890, nrs 9, 10 en 11.

Biographie nationale, XIe deel, 1e aflevering.

Vanwege den heer SCHUERMANS, werkend lid :

Recherches historiques et bibliographiques sur la Bibliothèque de l'Université et de la ville de Gand, par A. VOISIN.

Vanwege den heer DE BACKER, buitenlandsch eerelid :

Études littéraires, morales et religieuses. 1890.

Vanwege den heer J. SPLICHAL, te Turnhout :

Kempisch Museum, maandschrift gewijd aan Geschiedenis en Oudheden. 10e aflevering.

Vanwege den heer baron J. BETHUNE-DE VILLERS :

Anciennes peintures murales aux « Ruines de Saint-Bavon », à Gand.

Dagorde.

De Academie, door den heer bestuurder geraadpleegd, verklaart de besluitselen bij te treden van de keurraden der prijskampen voor het loopende jaar, medegedeeld in de zitting der maand November. Derhalve is de prijs voor de tweede vraag : *De klank- en vormleer van het middelnederlandsch dialect der St-Servatiuslegende,* door HEINRIC VAN VELDEKEN, toegewezen aan het eenig ingezonden stuk, hetwelk, na opening des naambriefjes, tot schrijver blijkt te hebben den heer FELIX LEVITICUS, letterkundige te Amsterdam.

Worden gekozen tot buitenlandsche eereleden, ter vervanging van wijlen de heeren Dr J.-J. ten Kate en Dr M.-F. A.-G. Campbell, de heeren

Dr W.-J. Nuyens, geschiedschrijver te Westwoud, en J.-J.-W. Brouwers, letterkundige te Nieuwer Amstel, bij Amsterdam;

ter vervanging van den heer I. de Coussemaker, te Duinkerke, de heer Alexander Bonvarlet, voorzitter van het *Comité flamand de France*, terzelfde stad.

Door de vergadering wordt, op voorstel der heeren jhr. N. de Pauw, Daems, Génard, Broeckaert, Gailliard, Claeys, Gezelle, Micheels, Mathot, van Even en P. Willems, eene wijziging gestemd aan het 4e artikel der *Wetten*, hetwelk voortaan zal luiden als volgt :

« De Academie vergadert in gewone zitting « eenmaal ter maand, en houdt jaarlijks eene open- « bare vergadering in *Juni*, na de gewone zitting « dier maand. »

De heer Broeckaert leest eene mededeeling betrekkelijk den toestand van de geldmiddelen der Academie, in vergelijking met degene van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België. Op voorstel des heeren bestuurders wordt het opstel neergelegd op het bureel, om te dienen tot inlichting aan het bestuur dat eerstdaags den heer Minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs een gehoor zal vragen om hem nopens gezegden toestand te onderhouden.

Gezien het gevorderde uur, worden de stukken, op de plechtige zitting van den volgenden dag te lezen, nedergelegd op het bureel.

De heer bestuurder verklaart de zitting gesloten te 4 uren.

Bij het nagerecht van het feestmaal, dat onmiddellijk na de zitting plaats greep, werd door den aftredenden bestuurder, den heer Em. Hiel, de volgende heildronk ingesteld :

HOOGGEACHTE COLLEGAS,

't Is voor de tweede maal, dat ik in uw aller naam de uitstekende eer geniet, in de jaarlijksche feestzitting der Koninklijke Vlaamsche Academie, de hoogste zedelijke, wetenschappelijke en letterkundige uitdrukking van den Vlaamschen volksstam, eenen diepgevoelden heildronk voor te stellen aan onzen doorluchtigen Beschermheer, aan onzen welbeminden Vorst, Leopold II. Aan Hem, den eersten der Vaderlanders, die voor het standbeeld van Breidel en de Coninck, te Brugge, de edele manhaftige taal voerde welke het Vlaamsche land met geestdrift heeft toegejuicht; aan Hem, die over drie jaren, bij de plechtige inhuldiging van den Vlaamschen schouwburg, te Brussel, in eene sierlijke Nederlandsche rede, den Vlaamschen Belgen van allen rang en stand het dichterlijke woord toeriep : « Eigen kunst is eigen leven! » aan dien vaderlandschen Volksvriend drink ik!

Aan Hem, die het edele voorbeeld gaf, tusschen het Vlaamsche volk de taal van dit volk te verkiezen; schoon voorbeeld, weldra gevolgd door zijne hoogedele gade, onze geliefde Koninginne Maria-Hendrika, op de feesten te Lier; schoon voorbeeld onlangs weer gevolgd in den Vlaamschen schouwburg der hoofdstad door onzen kloeken kroonprins Boudewijn! — Aan dien schranderen voorbeeldgever drink ik!

Aan Hem, den hoogsten handhaver en eerbiediger van 's lands wetten, den eerbiediger en liefhebber onzer nationale moedertaal, bezield met den geest van wijsheid en verstand, met den geest van waarheid en liefde, met den geest van godsdienst en wetenschap, van raad en daad. Aan onzen vromen Vorst drink ik!

En thans, hooggeachte Collegas, allen nogmaals den beker omhoog! Met Vlaamsche overtuiging, met Vlaamsche hertelijkheid, met Vlaamsche zieleliefde een heildronk aan onze milddadige, volksminnende en Vlaamschsprekende Koningin!

Een heildronk aan gansch het doorluchtig Koninklijk Stamhuis! de zegen van België, het huis dat immer ons land binnen- en buitenwaarts beschermen zal in vrijheid, onafhankelijkheid, eer en roem.

Goedheil den Koning! Goedheil de Koningin! Goedheil het Koninklijk Stamhuis!

Plechtige openbare vergadering van 30 December 1890.

Aanwezig : de heeren Em. Hiel, bestuurder, A. Snieders, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, L. Roersch, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Micheels, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos, Jan Broeckaert, werkende leden, en jhr. K. de Gheldere, briefwisselend lid.

Zijn door ongesteldheid verhinderd de zitting bij te wonen : de heeren J. de Laet, L.-W. Schuermans, K. Stallaert, F. van der Haeghen, E. van Even, werkende leden, en Th.-J.-I. Arnold, buitenlandsch eerelid.

Onder de aanwezigen bemerkt men de heeren V. Begerem en A. Eeman, volksvertegenwoordigers voor het arrondissement Gent; J. Lammens, senator voor het arrondissement Kortrijk; van Ballaer, bestuurder van het *Beknopt verslag* der handelingen van de wetgevende Kamers; de Ceuleneer, hoogleeraar bij de Gentsche Universiteit; van Wilder, regent bij de Staats-Middelbare School; Frederickx, leeraar, Flachet; hoofdonderwijzer eener gemeente-

school; de Beck, S. J., oudleeraar; Mr. Cam. Siffer, gemeenteraadslid; A. Bultynck, J. Verschueren, Ed. Fabri, letterkundigen; A. Verhaegen, ingenieur; opstellers van *het Fondsenblad*, *de Strijd*, *Journal de Gand;* leden der letterkundige vereenigingen *de Taal is gansch het Volk*, *Snellaertskring*, *Zetternamskring*, *'t Zal wel gaan*, *het Grievencomiteit* enz. enz.

De heer A. de Maere-Limnander, voorzitter der maatschappij « *de Taal is gansch het Volk* », had schriftelijk zijn spijt uitgedrukt, dat eene ongesteldheid hem belette de zitting bij te wonen.

De heer bestuurder wenscht de aanwezigen welkom en spreekt hun dank toe voor hunne belangstelling in de vaderlandsche zaak, waar de Koninklijke Vlaamsche Academie de hoogste uitdrukking van is. Hij koestert de hoop dat onze moedertaal, gelijk in den schoot der Academie, weldra even hoog en luid moge klinken in alle openbare vergaderingen, voornamelijk in alle gemeente- en gewestraden van Vlaamsch België, alsook in de wetgevende vergaderingen des lands. (*Toejuichingen.*)

Spreker acht zich gelukkig, als bestuurder der Academie te worden opgevolgd door den heer Aug. Snieders, een man van algemeen erkend talent, onder wiens leiding de instelling ongetwijfeld nieuwen vooruitgang zal doen. (*Toejuichingen.*)

Lezingen.

VIJFTIG JAREN GELEDEN

(Karakters en Silhouetten)

door Dr AUG. SNIEDERS.

« Spreek ons van het verledene » — dit zegde mij nog niet lang geleden een onzer achtbare collegas. « Spreek ons van het verledene! » — en ofschoon ik huiverig ben eene dergelijke stof te behandelen, wil ik het wagen, u de toelating vragende, om de Academische redevoering door eene meer vertrouwelijke *causerie* te vervangen.

Is het trouwens niet een gebruik geworden — een wierookwalm uit ons gemoed opstijgend — onze plechtige zittingen te wijden aan hen, die ons in den grooten kamp zijn voorgegaan? Hoogleeraar Willems sprak van vader David en van Jan-Frans Willems; dichter Emmanuël Hiel verheerlijkte Maerlant; jonkheer de Pauw bracht ons in verkeer met eene trits beroemdheden uit vroeger eeuwen; Dr. Claeys deed ons leven met onzen grooten Vondel.

Ik, ik wil op mijne beurt u eene groep mannen van jonger dagteekening voorstellen, wier namen in de geschiedenis onzer letterkunde glansrijk geschreven staan; wier werken gij kent, maar niet altijd de eigenaardigheid huns karakters. Dit laatste werd wel eens onwaardig vervalscht en zou ook verloren gaan, indien een tijdgenoot het niet

te boek stelde. Wij spreken dus van *onze* familie en — op vertrouwelijken toon.

Het was in 1844, weldra eene halve eeuw geleden, dat ik, in eene oude Kempische diligence verborgen, letterlijk weggestopt, naar Antwerpen trok, naar de stad der schilders, naar de stad der dichters.

Het zoo lang gedroomde paradijs lag weldra open voor mij. Ik zag zijn hoogen toren, dat gebeitelde dichtstuk; ik hoorde zijn juichend klokkenspel; ik bevond mij in zijne straten met eene woelige menigte : te midden van menschen die gejaagd voortijlden, elkander kruisten zonder groeten; ik zag de duizelingwekkende bedrijvigheid, die mij aan den laatsten oordeelsdag deed denken, en waarin ik, nederige nieuwsgierige, weldra verloren liep — of liever ik liep met gansch het hartstochtelijk publiek mee, dikwijls zonder te weten waarom ik liep.

Wat ik het allereerst in die groote woeling zocht, waren kunstenaars en dichters. Van lieverlede leerde ik ze kennen. Ik leefde met hen mijn gansch leven en zag hen den roem des lands, door hunnen roem vereeuwigen. Ik kende al onze dichters, allen kinderen der volksklas, die zich ter taak stelden, den alouden Vlaamschen geest op te beuren en te verkloeken, in afwachting der dagen, die dertig jaar later zouden aanbreken — dan, wanneer Antwerpen wereldstad worden zou.

Ik zie ze nog altijd vóór mij, die schaar van mannen, die het gouden tijdvak onzer letterkunde

vormen! Gegroet, herinneringen aan die dagen, de beste mijns levens, — 't moge dan waar zijn dat hoe verder de horizon wegschuift, de scherpe kanten van het landschap ook vermilderen, en het verledene ons altijd betooverender voorkomt dan het tegenwoordige!

Ziet ge dien man de poort verlaten, boven welke, in bronzen letters, het woord MUSEUM te lezen staat? Het is Hendrik Conscience : een tamelijk zwaar gebouwd man, van middelmatige gestalte en ietwat gebogen. Zijn aangezicht is bruinachtig en eenigszins vol. In dat wezen tintelen twee kleine en hoogst verstandelijke oogen. De neus is recht, de neusvleugels zijn scherp geteekend en sterk beweeglijk. Hij draagt enkel een kleinen knevel en strijkt de haarlokken achter de ooren weg.

Het gegraveerd portret van Franck en het borstbeeldje van Van Arendonck zijn treffend van gelijkenis.

In kleeding maakt de man geene aanspraak op het woord elegant. De zwarte jas en de hooge zijden hoed, dien hij eenigszins achter op het hoofd zet, kenmerken hem. Een galakleed hangt aan zijn lijf als aan eenen kapstok. Toch is hij met zorg, met eene zekere netheid, doch zonder fatterigheid gekleed. Gelijk men hem nu ziet : met den hoogen hoed, den openhangenden jas, zoodat men de gouden horlogieketting blinken ziet, den gelen

rotting met witten knop, ridderlintjes in het knopsgat — de dagen van ontbering en miskenning zijn achter den rug! — heeft hij een goed, een deftig voorkomen.

Conscience is een eenvoudig burgersman, met iets verlegen in houding en taal, in tegenwoordigheid van den voornamen vreemdeling en vooral bij vrouwen van aanzien. Het leven der salons kent hij niet : hij heeft er een heiligen afschrik van, die gansch zijn leven hem is bijgebleven. Eigen was hem de vriendenkring, in de oude burgerlijke taveerne, waar alle weerhouding en verlegenheid hem verlaat en hij, de lange pijp rookend, redetwist of driftig kaartspeelt.

Het verwondere u niet als ik zeg, dat die volksjongen eene groote dosis aangeboren kieschheid bezit, die ruimschoots in de plaats treedt van het gemis eener verfijnde opvoeding, en met deze is hij zóó ruim bedeeld dat ik het vast betwijfel, of hij wel in staat was iemand te krenken of te beleedigen.

De man is Antwerpenaar in den vollen zin des woords, kan bewonderenswaardig *truten*, zooals wij in Antwerpen zeggen, lacht hartelijk, niet uitspattend, spot geestig zonder te kwetsen, en weet, in de volksbuurt, blijkbaar als uitspanning, met de kleinste en nietigste aardigheden, tot op de verstandelijke hoogte zijner omgeving af te dalen. Vandaar dat hij, in zijnen omgang, zoo geliefd wordt door het volk, door de burgerij, en hij zijne

geestige opmerkingsgave zoo ruimschoots wist te verrijken.

In letterkundige kringen spreekt hij gaarne, en met heilige overtuiging, van de Vlaamsche beweging, haar ontstaan, hare pijnlijke teleurstellingen, de hatelijke miskenning harer inzichten, hare toekomst. Elke stap, dien de beweging voorwaarts doet — en men is met zoo weinig tevreden, omdat men zich nog zoo zwak meent — maakt hem gelukkig, ik zou schier zeggen kinderlijk gelukkig. In woorden, als de opgewondenheid hem aangrijpt, is hij stout; in daden doorgaans uiterst voorzichtig. Dit gaat, zegt men, hand aan hand met zijne blooheid; doch het ontzag voor alles wat hij hooger in rang acht, is bij hem uitermate ontwikkeld, misschien deels ten gevolge zijner nederige afkomst, en de bittere moeilijkheden, waarmee hij te worstelen had.

Die, laat mij zeggen, diplomatische zwakheid tegenover personen van invloed, is hem altijd bijgebleven; doch ik voeg er bij, Conscience was veel aan hoogeren verschuldigd en zijne daden werden dan ook door de dankbaarheid overheerscht. Waar is het altijd dat de strijdgeest minder in hem opvlamde, naar gelang hij in het leven vorderde. Zoo vreesde hij nog in zijne laatste dagen — en hij bekende mij dit eens openhartig — die personen, welke den aanvang zijner loopbaan uit politieken haat vergalden.

Zijn vertrek naar het stille Kortrijk, dan wanneer in Antwerpen de strijd een reuzenstrijd

werd, maakte hem voor immer vreemd aan de onmiddellijke worsteling, en hij bekende dat deze te hevig voor zijn gemoed was geworden. 't Was in den winter dat hij dit, in beeldrijke taal, zegde : « Te Antwerpen werpt men niet met sneeuwballen, maar met ijskegels. » Doch ook, dank zij die terughouding, schonk hij den lande eenen schat van lettervruchten !

Neen, Conscience was geen rusteloos strijder, gelijk vader Vondel was. Indien hij dit wilde zijn, had hij in den aanvang zijner loopbaan geleerd, dat de vijand op verraderlijke wijze de speer kan drillen en vergiftigde pijlen afschieten; dat het harnas der onverschilligheid nooit zóó stevig is of het heeft zijn zwakken kant. Vooral het persoonlijke in den strijd walgde hem. Dit wisten zijne vijanden en dáárom heeft men hem zoo vaak vernederd, vervolgd, gelasterd, vertrapt! Zijne benijders bezigden tegen hem de laagste letterkapoenen, die hem de eerloosste pamphletten naar het hoofd slingerden. Gelukkig, tot eer der letterkunde in het algemeen, zijn hunne namen sinds lang begraven en vergeten!

Omringd door eene schaar mannen — die echter verdeeld werd — en eene groep jongeren, die de aanvallen vergoedden door eene onbeperkte vereering, was Conscience, in mijnen jongelingstijd, het glansrijke middenpunt der literarische beweging. Dit monopool van vereering, dat aan het *l'état c'est moi* deed denken, stookte de afgunst

der vijanden nog meer op, werkte zeer ongunstig op het karakter van den held en maakte het ten slotte totaal week voor de critiek.

Groote belezenheid, taal- en geschiedkundige wetenschap liet Conscience niet blijken. Hij las niet, zoo zegde hij, om geene inbreuk te doen op zijne eigenaardigheid. Wij deelen nu juist in dit stelsel niet; doch hoe het zij, de dichter was zeer ervaren in natuurkunde, redetwistte vlug en behendig over zeer uiteenloopende vraagpunten.

Dan, vooral in heftige tegenspraak, werd hij opgewonden; zijn aangezicht kreeg eene hoogroode kleur, zijne vlugge oogen tintelden en schenen nog kleiner te worden, en met eene driftige beweging wierp hij de lange haarklis terug die, uit haar gelid vallend, voor zijne oogen hangen kwam.

Dezelfde opgewondenheid deed zich voor als hij met inspanning werkte. Strak was zijn scherp oog op het papier gevestigd, als zag hij uit de zwarte pennetrekken de kleurrijke personages zijner verbeelding oprijzen, leven en handelen. Gedachte en pen bleven blijkbaar in eene magnetische betrekking. De korte en mollige hand bracht een klein, mager schrift voort, dat nooit hortend en stootend was. Het was integendeel vloeiend, fijn, schier vrouwelijk gelijk de gevoelens die uit zijn gemoed stroomden.

Bezield en bezielend redenaar was hij. Hij las bewonderenswaardig schoon. De klank zijner stem was aangenaam, liep welluidend en juist de

toonladder op en af, schilderde plastisch en gaf waarheidvol de gevoelens van het hart weer, sleepte de toehoorders mee, neen, betooverde deze; doch vooral de jongeren waren de uitvoerders zijner denkbeelden.

Wat al heerlijke oogenblikken met hem doorgebracht, als hij 's avonds, in breeden kring gezeten, zijne lotgevallen tijdens de omwenteling van 1830 vertelde — hij, die zoo geestig wist te vertellen en zoo pittig de belachelijke zijde, van welk onderwerp dan ook, deed uitkomen!

Maar eensklaps zaten er, zooals hij zegde « zwarte beesten in zijn hoofd ». Dan, dan moest hij naar de vrije ruimte; dan toog hij, met eenige vrienden, het wijde, wijde heivlak in! Men dwaalde zonder bestemming, onverschillig aan welken haard men zich neerzette. Overal ontmoette men gulle vrienden; overal ontlook de vrije natuur met haar gouden hart, de zon; met haar loof en bloemen, met al hare kleurschakeringen beneden, met haar glinsterenden sterrenhemel boven!

De natuur hertemperde weer het dichterlijke gemoed, dat in de verstoffelijkte stad nooit wezenlijk wortel schoot. De beuk tiert niet in kunstmatigen grond; hem past de ruwe en oorspronkelijke bodem, de frissche adem der winden, de ruime horizons!

Dikwijls van plaats veranderen, was voor Conscience eene behoefte. De zee trok hem aan gelijk de heide en de bergen. Er was iets bohemerachtigs in zijn gemoed, iets van het : « wat bruit mij de

wereld »! Hij had zijne eigen wereld en uit deze wilde hij niet geschud worden. Dichter was hij, geen strijder, zegden wij, die op elk oogenblik met speer of « goedendag » gereed staat, om den vijand boud en stout af te wachten. Doch zóó was Johan-Alfried de Laet, over wien ik spreek, omdat zijn naam onafscheidbaar met dien van onzen romancier verbonden is.

Ik leerde dezen op eene vrij eigenaardige wijze kennen. Zal de achtbare vergadering het mij niet euvel duiden, indien ik in mijne *causerie* het intieme eenigszins tot in het uiterste drijve? Dit kleine puntje voltooit zoo voortreffelijk mijne silhouet.

Conscience had uit zijn vrijgezel- of kampleven eene zekere neiging behouden voor de kunst van Vatel — ofschoon niemand minder om goeden sier gaf dan hij. Op eenen zondagavond deed hij aan een drietal vrienden — ik was een dezer drie — het voorstel eenen *ragoût* te maken, om den besten kok te doen paf staan. De toebereidsels hadden plaats in zijne studeerkamer, waar eene lange tafel op schragen rustend en eene lange kookkachel stond. Onze dichter peperde, zoutte, en weldra siste het stoofsel op het vuur. De lekkere geur, of het gerucht, had de aandacht van den naasten gebuur opgewekt; de deur werd geopend en een flink gebouwd en rijzig man, in een groenen kamerrok gekleed, trad binnen. Wij stonden op; Conscience stelde ons voor en zegde dan vroolijk : « En dat is nu mijn vriend Jan, in zijne « kervelsoep » gedraaid. »

Een gulle lach onthaalde wederzijds die woorden.

Zoo leerde ik hem kennen, die, door al de stormen des levens heen, straks eene halve eeuw, mijn vriend gebleven is; hem, dien ik immer hoogschatte om zijn rond en loyaal gemoed, zijne uitgebreide kennis, zijne groote belezenheid, zijne veeltallige opoffering ter opbeuring van het Vlaamsche volk; dien ik hooger schatte naar gelang de partijdriften hem vervolgden, tegenover welke hij immer een staalvast karakter stelde.

Hij was een man van vóór in de dertig, en als ik mij niet bedrieg, destijds titulair hoogleeraar bij de Hoogeschool van Gent. Gij kent allen zijn flink uiterlijk, zijne krachtvolle gestalte. Geeft aan zijnen baard de donkerblonde kleur terug; doet hem het hoofd wat rechter dragen dan nu; wakkert de vuurvonk wat aan in zijn kalmen en beraden oogslag, en gij zult u den kloeken man van vóór ongeveer vijftig jaren zeer goed voorstellen.

In zijn grijsblauw oog lag duidelijk bewustheid van eigenwaarde; zijn spraaktoon was vol, zonder zwaar te zijn : 't was integendeel een aangenaam medium. Geheel zijn wezen droeg den stempel van vierkante krachtdadigheid, van onverzetbaren wil, van onwankelbare vastheid in een denkbeeld dat hij noodwendig en rechtmatig dacht, 't geen hem wel eens als stijfhoofdig deed voorkomen. Hij zegde duidelijk wat hij zeggen wilde, en ging niet achteruit om dikwijls « stout » te zeggen. Hierdoor heeft het rondom hem meer dan eens gestormd, doch in al die stormen stond hij immer pal.

In den vollen zin des woords was hij een strijder: hij toonde dit in de journalistiek, in de parlementaire debatten, tot zelfs in het tweegevecht. Dat karakter, getemperd door welwillendheid, is nog het zijne in zijne hooge jaren. 't Is misschien om die reden dat in onzen karakterloozen, in onzen « strooiwisschentijd » veel hem niet gelukte.

Van beroep was hij heelmeester — hetgeen den ondeugenden Door Van Ryswyck, in den nacht na zijn huwelijk, het woord *heel*, op zijne deur, in *half* deed veranderen : zoodat de eerste voorbijgangers daar niet meer *heelmeester*, maar wel *halfmeester* te lezen vonden.

Later trad hij in administratieve of wetenschappelijke betrekkingen, in de journalistiek, die hem de deur tot de wetgevende Kamer opende. Zijne studiën waren classiek : taal, vorm en stijl deden dit ruimschoots blijken. De stijl is kernachtig, doch was, vijftig jaren geleden, te hoogdravend voor het pas ontwakend volk, dat nog geen vruchten genoeg genoten had van de school onder koning Willem, en de Hollandsche vormen bleef verwerpen.

In degelijke taalgeleerdheid bood hij een onmiskenbaar contrast met Conscience; doch in de pen had hij dezes vloeibaarheid, dezes milderigheid niet. Dichter is hij, rijk en warm in verbeeldingskracht, meester in den versbouw, en na vijftig jaren pronken zijne gedichten nog frisch en fleurig in onze bloemlezingen, den jongeren ten voorbeeld.

Ziehier eene andere figuur : het is Jan Theodoor

Van Ryswyck; « den Door » zegden wij destijds en zóó noemt het volk hem nog.

Hij was lang van gestalte en graatmager, ging in zijnen bloeitijd kaarsrecht, en droeg het hoofd lustig opgeheven. Het oog was schelmsch tintelend en waarde gedurig rond als om eenen vriend, eenen kameraad te ontmoeten, die met hem in vroolijke stemming, het lieve leven wilde genieten. Dit deed aan het jonge veulen denken dat den kop opgeheven, de frissche lucht insnuivend, door de groene en met bloemen bestippelde weide rent.

Geheel zijne tronie, fijn gesneden, had eene pittige, vinnige en aantrekkelijke uitdrukking. Zijn voorhoofd was tamelijk hoog gewelfd, de neus recht en aan de punt ondeugend opgewipt. De kaken waren geschoren, doch kenmerkend was de lichtbruine en vlokkerige sikkebaard, en de lange pruikachtige haren, die, natuurlijk lokkend, op den kraag van zijn kleed vielen.

De hooge hoed — verwonderlijk, ik kan hem mij niet meer voorstellen met eenen hoed, die van nieuwheid blonk — hing schier achter op zijn hoofd, zoo achteloos als aan eenen nagel. De tippen van zijnen halsdas staken rechts en links uit, en verhoogden het levendige, het pittige van het geheel. Keurig in kleeding was hij niet. In den winter droeg hij een donkerkleurigen, blauwen mantel, een « almaviva », welks rechterslip hij gewoonlijk over den linkerschouder sloeg. Boven

die « drapeering » bewoog zich het geestige hoofd echt schilderachtig; maar beneden liet zij een paar zeer prozaïsche, magere beenen zien.

Verswyfelt graveerde een zeer gelijkend portret van den dichter; Leonard de Cuyper boetseerde hem treffend.

De tongval van den « Door » was sterk Antwerpsch; de spraak niet vlottend, soms zelfs hottend en stootend, zoodat de toehoorder gedurig in spanning verkeerde, afwachtende wat er komen zou. Ruw was zijne geestigheid, vormen van fijn opgevoed man waren hem vreemd : een vroolijke maat uit de dagen van Teniers, Brouwer en Graesbeeck, die in de taveerne thuis was, en daar los en zwierig, uit de lange pijp dampend, troonde.

Waar de dichter binnentrad, sprong ook plotseling de vroolijkheid binnen. Rondom hem vlogen de kwinkslagen, de geestige zetten, de rijmen voor de vuist, de aardige vertelsels, de vroolijke, doch niet kwetsende spotternijen : zij vlogen zoo talrijk als een zwerm bieën op een zonnigen zomerdag, als de gloeiende vonken rond het dreunende aambeeld! *Lachend roll' ich durch die Welt, auf der Freude Wagen*, had hij Langbein eens nagezegd; maar met Barbier mocht hij ook zeggen : *Mon vers rude et grossier est honnête homme au fond.*

Haat en nijd, zoo eigen aan het kunstenaarsgemoed, nestelden in het zijne niet; hij was een kind, loshoofdig, speelziek, onnadenkend, soms

wild uit den band springende, licht vergetend, hoogst gevoelig aan lof, tijdelijk lastig om alle afkeuring of critiek. Zijn gemoed was zonder gal en de pijlen, die hij uit kortswijl of tot zelfverdediging afschoot, brachten geene pijnlijke wonden voort. Hij had, kortom, een goed hart, was zwak, zelfs karakterloos, en liet zich lichtvaardig door zwalkende kunstenaars, in wier midden hij gaarne verkeerde, meesleepen.

Een kind der vrije en open natuur was hij niet; hij was een jongen van « op den keldermond », zooals men in Antwerpen zegt, en dat bleef hij zijn gansch leven.

Het stoffelijk bestaan van den dichter was, in alle de perioden van zijn leven, bekrompen en hij zingt dit openlijk in zijn lied *de Liereman*; doch het lag niet in zijn lossen en zorgeloozen bohemergeest, dit karig bestaan door moed en wilskracht te verbeteren. Wij denken niet dat hij daaraan ooit ernstig dacht, ofschoon het hem niet aan beschermers zou ontbroken hebben.

In zijne jeugd was hij werkzaam in een beeldhouwerswerkhuis, later zou hij versieringsschilder worden; nog later werd hij ondermeester, vrijwilliger in 1830, en eindelijk klerk in den Berg van Barmhartigheid. Dit laatste had hij gemeens met den ouden Vondel; maar deze was door den bangen nood gedwongen, de deur van dat somber gebouw binnengestooten, Van Ryswyck was jong en werkte nooit om er uit te geraken. Hij bleef

geheel zijn leven « in den Berg staan », zooals het volk zegt.

Tot geene enkele hierboven genoemde loopbaan was hij in waarheid geschikt, en zeker niet tot die van vrijwilliger. Hij was een jammerlijk soldaat en een zonderlinge held, die vroolijk er op roemde in den slag van Leuven het hazepad te hebben gekozen, omdat de Hollanders het spel gemeend opnamen en, oneerlijk volgens hem, met wezenlijke kogels schoten! Alleen in de dichtkunst gelukte hij; doch van het lauwerblad droppelen in ons land geene diamanten.

Letterkundige opleiding bezat hij niet, letterkundige kennis had hij nooit vergaard; critisch oordeel was hem vreemd. Hij las eenige Hollandsche gedichten, en Helmers joeg hem wel eens naar den bombast, omdat hij het opgeschroefde voor het verhevene nam. Tintelend van vroolijkheid, doch somtijds triviaal, waren zijne berijmde vertellingen; hekelend, doch niet wespachtig-boos zijne refereinen, en allerliefst zijne liedjes, waaraan slechts het populaire deuntje ontbrak, om recht volksch te worden.

Het volk las zijne eenvoudig en vloeiend geschreven verzen, waarin het zijn eigen « ik » terugvond, hoe weinig doorgrond in onderwerp deze ook waren, hoe gebrekkig in versbouw, hoe zorgeloos in het rijm. Doch wat al keurig gebloemte tusschen distelen en doornen! Wat al juweelen tusschen ruwe steenen gesmeten! De mannelijke

zet grijpt u soms onverwachts in 't gemoed, of gij hoort den schaterlach van het volk dat met zijnen dichter meejubelt!

Die waarheid werd wel eens door Van Kerckhoven geloochend en « den Door » was zoo min als Conscience tegen de critiek geharnast.

« Suske », — dat was de gewone en wel ietwat kleinachtende benaming, die men Van Kerckhoven gaf — was niet groot van gestalte, uiterst mager, schraal, een ziekelijk persoontje, en ik geloof dat die ziekelijkheid een grooten invloed had op zijn karakter. Hij had een fijn gesneden, scherp geteekend aangezicht, glimmend zwarte haren, donkere, sterk sprekende oogen, dunne lippen en eene klankelooze stem. Zijn uiterlijk scheen kalm, onverschillig, doch zijn slepend uitgesproken woord en iets grinnikends in den lach, zegden u onmiddellijk dat die kalmte, die onverschilligheid een masker was.

Bracht hij uit Italië, waar hij ter Hoogeschool van Bologna, de geneeskunst bestudeerde, eenen schat van kundigheden mee, hij had er ook uit Machiavel geput, en meer dan eens paste hij het *divide et impera* toe. De stralenglans, dien de naam van Conscience afwierp, hinderde hem; hij was echter noch dichter, noch novellist; doch hij had goede grepen op het tooneel en in het critisch, wetenschappelijk en economisch vak zou hij met vrucht werkzaam zijn geweest. Wat al kostbare geestesgaven in den strijd van personen verkwanseld!

Op zijn sterfbed bekende hij aan Gerrits, dat hij zijne oogenblikken beter had kunnen besteden... Voorwaar, die woorden wisschen veel uit! Van Ryswyck wilde Van Kerckoven zijne scherpte betaald zetten; hij was in deze niet tegen hem opgewassen, zelfs niet tegen den schrijver van *Gozewyn*....

Grondig redetwisten kon Van Ryswyck niet; hij ontvluchtte dit zelfs, en geestig was de « charge » die hij eens maakte op den ernstigen, diep denkenden de Laet, die, de eerste van allen, er zich recht vroolijk om maakte. De publicist had de eigenaardige gewoonte, zijne vrienden in de straat te houden staan, om het nog niet uitgeputte vraagpunt, welk dan ook, vóór het afscheidnemen te beslissen : de gordiaansche knoop *moest* doorgehakt worden.

« Door » stelde de Laet voor, met vaste overtuiging over een hoogst ernstig wetenschappelijk punt sprekende — een punt, waarvan de volksdichter geene iota verstond, dat bekende hij nederig. De Laet sprak, sprak altijd voort en belette den poëet te gaan loopen, dewijl hij hem met den knop van zijnen jas vasthield.

De dichter beweerde dat hij stil zijn pennemes, in zijnen zak zelf, opende, dit verdoken op de hoogte van den knop bracht, dezen plotseling afsneed en ijlings de vlucht nam, « en Jan, » zegde hij stotterend, « redeneerde en epilogeerde immer voort met den knop tusschen de vingeren, denkende dat er « den Door » nog aan vastzat ».

Van Ryswyck stierf in een zinnelooshuis. Arme Door, arme dwaalsterre, die niet lang genoeg aan den Vlaamschen hemel geblonken heeft!

Eene gansch andere figuur was zijn broeder Jan.

Deze was lang van gestalte, sterk en grof gebouwd, ging kaarsrecht en met vasten stap. Zijn ongeborstelde hooge hoed hing achter op zijn hoofd, en dekte een kaal geschoren schedel. Jan had slechts één oog, een vol gezicht, dat geen trek bezat van het fijngeteekende wezen zijns broeders.

Integendeel, met het ééne oog, de opgedrongen kaken, den langen, bruinen en kwispelenden sikkebaard, had zijn gezicht iets van eenen in rooden steen gebakken saterskop.

De zwarte jas was immer hoog toegeknopt, als droeg de dichter zorg zijn linnen te verbergen. De zwarte halsdas hing met lange punten tot op zijne borst. Onder den arm stak meestal een zware eikestok, een echte knuppel. Hij ging met opgezette borst, het hoofd opgeheven, het ziende oog schelmsch half toegenepen, met een scherpen trek van geslotenheid, van eigenwaarde op de tronie, die aan barschheid denken deed. In het geheele uiterlijk las men het woordeke « ik », en minachting voor alles, wat zich rondom hem bewoog.

Minachting had hij inderdaad voor die, welke tot de bekrompen en verfranschte parvenu-wereld behoorden; zijne geestige gedichten zijn met geeselslagen voor hen opgevuld. In eene omgeving van vrienden uit zijnen stand — zijne gebreken en

zonderlinge luimen over het hoofd gezien — was deze Van Ryswyck de vroolijkste en geestigste kwant, dien men mocht ontmoeten, en zijn malsche lach was inderdaad aanstekelijk.

Een hoofdtrek in zijn karakter was misnoegdheid, soms lichtgeraaktheid. Deze laatste kwam voort uit eene zekere trotschheid en eigenwaan; de eerste schrijf ik toe aan de worsteling, aan het *struggle for live*, dat hij, man van talent, zijn gansche leven onderstond. Doch aan wien de schuld? Jan had een uiterst vrijen wil, was onverzettelijk in zijne gedachte en wilde dat de wereld draaien zou gelijk hij wilde. Eigenzinnig, was hij immer geneigd tot tegenspraak en verzet. Hij was opposant tot bij zijne vrienden en hiervan gaf hij in zijn leven meer dan een bewijs. De wereld stond soms letterlijk tegen zijnen dank!

Zijn maatschappelijke stand — hulponderwijzer in eene stads-, en later bijgevoegd leeraar in eene lagere staatsschool – was niet geëvenredigd met zijn talent. Dat is waar; doch met zijn karakter werd elke verhouding ten slotte onmogelijk. Hij toonde dit in zijn ambt, waaruit hij werd ontzet; in zijne partij, waarmede hij in onmin geraakte; bij zijne vrienden, welke hij den rug toekeerde; in zijnen pennetwist, waarin hij afbrak wat hij vroeger opbouwde.

Kortom, Van Ryswyck liet zich door zijne oogenblikkelijke neigingen meesleepen en kende geen toegeven. Die oogenblikken maken een hevig

contrast met die, wanneer hij goed en gul van humeur was. Dan had hij de vroolijkste zetten, de onmogelijkste vergelijkingen, de koddigste spreuken, maar, wij herhalen 't, het wereldje moest naar zijnen zin draaien, en dat deed het niet altijd.

Als volksredenaar had hij een waar talent. Zijne stem klonk als eene klok; in den volksstorm behield hij immer zijne stoutmoedigheid. Hij had, in zijne redevoeringen, brutaal beeldrijke vergelijkingen, geestige zinspelingen, doch was niet altijd practisch, en meer oppervlakkig schitterend dan wel diep. Zijne luimige gedichten zijn aardig, vloeiend, wel eens puntig. 't Was geen attisch, maar grof zout, vatbaar voor het volk. Zijne ernstige poëzie is opgeschroefd, mist gevoel en eigenaardigheid.

In later leven was zijn groote antagonist Lodewijk Vleeschouwer, die in tegenoverstelling met hem, zichzelf ten eenemale meester was en dien ik nooit verontwaardigd zag. Deze was een man met puntigen geest, veel letterkundige studie en rijke ondervinding. Hij hanteerde den scherpen en venijnigen pijl met oneindig vaster en ongenadiger hand dan Jan Van Ryswyck.

Vleeschouwer was een lang, gezet man met blonde haren, dunnen knevel en langen, vlokkerigen sikkebaard, waarin hij gedurig, 't zij hij lachte of ernstig was — en dit laatste gebeurde zelden — met de vingers der vrije hand speelde. Hij lachte tegen weer en wind in; doch zijn lach was niet gul; 't was veeleer een gegrinnik.

Verbazend snel vatte Vleeschouwer den komischen kant van een vraagpunt, maakte karaktervol de caricatuur van zaken en personen, schreef dikwijls met giftige bijbedoelingen, kwetste bloedig en martelde lachend het neergeworpen slachtoffer, dat meende verzet tegen hem te kunnen aanteekenen. Hij bespotte het onrecht van dezen, de ijdelheid en den gekken waan van anderen; hij geeselde de dwaasheid en franschdolheid van den opgeblazen nieuwen rijke, de vooroordeelen der grooten en de belachelijke zwakheden van allen; doch hij vergat dat hij zich bewoog op een eng terrein en elke pijl een gekenden persoon en dezes omgeving trof.

De Vlamingen hadden bitter over de Franschgezinden te klagen, en velen dier laatsten verdienden de hun met forsche hand toegediende geeseling; doch de bron der critiek bleef niet altijd zuiver, en was zij dit in den oorsprong, dan werd zij vaak door samenvloeiende omstandigheden vergiftigd.

Velen heeft hij met schimpnamen gedoodverfd, die nog, tot op onze dagen, voortleven; de tooverglans, die de gezaghebbenden omringt, werd niet zelden door hem ontkleurd en aan den spot des volks overgeleverd. Hij was Mephisto die afbrak, die niet opbouwde; doch ontegenzeggelijk was hij van de familie der groote humoristen, had zengende vuurstralen, die aan Juvenalis, Erasmus, Jean Paul en aan den schrijver der *Snobs* deden denken, en bij meer breedte en in ruimer kring had hij

stellig plaats genomen tusschen de beste humoristen van onzen tijd.

Als mensch was Vleeschouwer niet beminnelijk. Meedeelzaam was hij niet; hij luisterde, lachte en zweeg. Ik denk niet dat hij vrienden had, wien hij de geheimen van zijn hart toevertrouwde. Ik geloof echter dat hij beter en welwillender was dan velen dachten; doch zijne scherpe pen, die vreemd was aan gevoel en enkel gal en edik liet afdroppelen, werd in 't laatst van zijn leven zijn hoofdbestaan, en van dat oogenblik was ook zijne leus *advienne que pourra.*

De uitgebreide kundigheden, de overgroote belezenheid, de veelzijdige taalkennis en studie der groote meesters — alles droeg bij om Vleeschouwer eene belangrijke plaats in de Vlaamsche beweging in te ruimen. Doch wat was hij aan allen oneindig liever, die goedhartige en rechtzinnige dweper, dien ik eenige jaren later ontmoette — die brave Hendrickx, dat dichterlijke kind, zelfs kind tot in den mannelijken leeftijd!

Hendrickx was een man van middelbare gestalte; hij was breed geschouderd, en ging met eenigszins ingedoken hals. Zijn gelaat, vrij regelmatig gevormd, was donker van kleur en licht blozend. Een donkerbruine baard en een lange verwilderde haarbos kenmerkten hem. Men dacht in hem een' leeuw te zien, hij was maar een schaap : zijn groot oog dat u naïef aanstaarde, zegde 't u onmiddellijk.

Hij had een schuw, bloohartig karakter, zonder

wilskracht om te worstelen tegen de rampen, en als een gebonden slachtoffer dreef hij den levensstroom af, alsof het hem onverschillig was dat hij eens tegen de klippen zou verbrijzeld worden.

In- en uitwendig was hij eenvoudig, diep godsdienstig, welwillend, dwepend met alle kunstgevoel. De wereld was hem vreemd en zijne wereldbeschouwingen dan ook niet met practischen stempel geijkt. Hij kende het leven slechts volgens het seminarie, waar hij jaren vertoefde, en toen hij buiten dat huis des vredes kwam, bukte hij schuw en vreesachtig voor al de nijdige orkanen, die langs zijn pad opdwarrelden.

Liever dan het hoofd te bieden, klouterde hij naar zijnen zolder, om er, gelijk een schooljongen, aan eene poppenkas te knutselen, of naar zijn zoogezegd *atelier*, dat hij onder de hanèbalken van een huis, op de Lijnwaadmarkt, bij den O. L. V. toren huurde, en waar hij, gelijk een vogel, een rustig nest bouwde. Verre van het dolle straatgewoel schreef hij zijn *Ondergang der eerste Wereld*, zijn *Don Juan*, zooals hij vroeger zijn *Mort du Christ*, en nog vroeger zijn *Siècle* dichtte.

Zijn vriendenkring was beperkt; in dezen duldde hij geen wezen, wiens adem het heldere keurgesteent der kunst zou verdoofd hebben. Deze was bij hem door goede klassieke studiën gelouterd en veredeld. Hij droomde de hooge tragedie, het epos: Homeros, Tasso, Shakespeare, Calderon, Vondel, Goethe

werden door hem vereerd; de fantastische wereld, met stalen grondslag, de stoute en ingrijpende contrasten van den dichter van *Macbeth* en *Hamlet* betooverden hem.

Haydn, Mozart, van Beethoven, kortom alle muziek maakte een diepen indruk op dat weeke en ontvangbare gemoed, en bij Mis of Lof vond men hem, diep in overjas of mantel gedoken, in de groeve van eenen pilaar als verborgen, luisterend naar de melodieën der groote meesters. Die onsterfelijke zangers van het schoonheidsgevoel lokten tranen in zijne oogen; zij ontroerden hem derwijze dat hij wenschte onder den indruk van hunne tooverkracht te mogen sterven, en naar het land van Beloften te gaan, waar zij, die hem lief hadden, hem wachtten.

Veel had hij geleden; al wat hem lief was had hij ten grave gedragen; hij noemde zich een vervelend schepsel voor anderen en verlangde naar de zijnen, die alleen hem begrepen. Nooit deed hij iemand kwaad; niemand haatte hij. Geen kamper was hij. Hij was, zoo lang hij leefde, een goed, groot kind dat hier op de wereld verdoold liep....

Hendrickx was een vriend van Génard, wiens silhouet ik niet maak, omdat wij nog het geluk hebben hem voortdurend in ons midden te zien, en ik hem misschien zou hinderen, door al het goede dat ik van hem zou moeten zeggen; van den edelen Gerrits, dien ik elders silhouetteerde;

van den dichter Van Beers en van Heremans, wier silhouetten ik vandaag ter zijde laat.

Maar toch wil ik nog op twee achtbare typen wijzen, verborgen achter stapels van bestoven folianten en perkamenten, afgezonderd werkend en door velen niet eens gekend; maar onvermoeid zwoegend aan het oprichten van een gedenkteeken, dat aan ons en aan de nageslachten zou leeren wat wij waren, wat wij moeten blijven. Ik bedoel twee mannen van rijpen leeftijd, Mertens en Torfs — de laatste van spraak en gehoor beroofd, maar kloek de pen voerend voor zijn Vlaamsch Antwerpen. Zij, zij leerden ons Antwerpen inniger kennen, en dus ook meer beminnen!

Wat al avonden en nachten slenterden wij — dichters, schilders, beeldhouwers, allen met denzelfden geest bezield - door de oude straten van Antwerpen, met zijne diepe en fantastische schaduwen in de eeuwenoude gebouwen, langs die eeuwigjonge en frissche Schelde; in die enge en kronkelende steegjes, met voorover hellende puntgeveltjes, die ons voorkwamen als grafgalerijen, aan wier gewelf een weifelend licht was opgehangen, en die, als de sneeuw scherpe lijnen teekende, aan eene spokenstad deden denken!

Vele huizen wekten herinneringen op, die van vóór vier of vijf eeuwen dagteekenden : hier de met drie verdiepingen vooruitspringende houten gevel, daar de schilderachtige trapgevel met steenen kruisbogen in de vensters, ginder de weelderige *renais-*

sance-stijl, of de wansmakelijke bouwtrant der 18e en de koud gepleisterde der 19e eeuw. De geschiedenis der bouwkunst van de laatste eeuwen stond op het voorhoofd der gebouwen geschreven.

Wat eene wereld vol gedachten bij dat Steen, die Vierschaar, dat trotsche paleis der Beenhouwersgilde, dat Reuzenhuis, dien ouden hoog opschietenden toren — welke plotseling in het stille nachtelijk uur, een lied uit onze dagen beierde, alsof hij een lustige zoon was van onzen tijd! Wat eene wereld vol gedachten als wij die heilige overblijfsels uit vroeger dagen andermaal bevolkten en stoffeerden!

De streng in 't zwart getabberde schepene zat ter Vierschaar, en sprak recht naar « usantiën en costuymen », *in eigen vlaemsche tale*. De « Roode Roede » stond hier bij het hooge kruis, tegen de blauwe lucht scherp afgeteekend, en voor hetwelk de veroordeelde voor de laatste maal knielde. Uit de schaduwen der huizen rezen hellebardiers, knapen en boden op, in hunne kleurige uitrustingen.

Ofwel de trommels werden in de verte geroerd, bazuinen galmden, klokketonen sloegen de maat : 't waren de machtige gilden, de burgerscharen met roer, blinkende spies en fladderend vaandel, die hun bloed veil hadden voor eigen haard en stad. 't Waren misschien ook de bontversierde Rederijkers, in Landjuweel vergaderd, met schitterende praalwagens en hunne « excellente poëten »

te paard. 't Kon ook eene vorstin zijn, die, omstuwd door adellijke vrouwen, in prachtgewaad, langs onze houten gevels trok en deze voor een enkel oogenblik glansrijker tintte, dan een gouden zonnestraal doen zou. 't Was wellicht eene blijde intree, eene vredesafkondiging, na een langen en manhaftigen strijd voor God, vrijheid en recht!

Ja, dat alles van eeuwen rugwaarts, leefde vijftig jaren geleden, nog met stoffelijke herinneringen, hoe brokkelig ook, in ons midden; doch er was iets dat, dwars door de eeuwen heen, jong was gebleven en de toekomst der aloude veste in zijn geheimzinnigen schoot verborgen hield : het was de schoone Schelde, die rustig langs den oever dreef, en geduldig het uur afwachtte dat de « schoone slaapster » ontwaken zou.

Vijftig jaren geleden had Antwerpen het glinsterend uiterlijk niet dat de stad vandaag kenmerkt. Groote winkels met ellenlange glasruiten en vergulde opschriften *à l'instar de Paris*, waren zeldzaamheden. De Antwerpenaar had nog geen vertrouwen in al dien grooten bluf en hield aan zijn eenvoudigen en degelijken winkel met goede waar. De winkelier zelf was een burger van den ouden eed, die geene ooren had naar verfransching. In zijnen stand sprak men geen Fransch, of wat men zóó gelieft te noemen; men las het Vlaamsche nieuwsblad, gebrekkig in opstel, arm in berichten en dat zich weinig inliet met wat er in het buitenland voorviel. Die larf zat nog in den dop :

de kleurige vlinder, of, zoo gij wilt, die wesp, zou eerst later geboren worden.

Naar den Franschen schouwburg — die bron van antinationale propagande, betaald met ons geld om ons eigen bestaan te ondermijnen — ging de burger niet. Dit deed hij slechts toen hij, rijk geworden, de opvoeding zijner kinderen liet vervalschen. Hij leefde in de Vlaamsche voorstellingen van drie of vier tooneelkringen, en even zooveel zanggezelschappen, welke door de mannen der Vlaamsche beweging met den nationalen geest werden bezield.

Men las het Vlaamsche boek dat spreekt van eigen aard en zeden, en dat nu, door de Fransche opvoeding der kinderen, meer en meer uit den familiekring verdwijnt. Had het onderwijs van onze dagen maar ééne schuld, die namelijk van ons familieleven te hebben verfranscht, het zou rechtmatig den blaam tot bij het nageslacht verdienen!

Men zong het Vlaamsche lied en allen luisterden naar dien tooverzang, omdat hij zoete herinneringen opwekte. Alleen de hooge stand bleef doof: deze had geen eigenaardig karakter meer, en ofschoon er in die onnatuurlijkheid eenige verbetering gekomen is, moeten wij zeggen dat die stand, vooral door de opvoeding der vrouw, grootendeels voor de nationale beweging verloren is.

De fortuin werd door werk- en spaarzaamheid gevormd, en was hierdoor zelf des te vaster. De handel ter beurze was geen waagspel, geen dobbelspel; het bankroet eene schande. De vrouw werd

geëerbiedigd, omdat zij den familiekring verkoos boven het openbaar leven. De pracht, de groote factor voor het verspreiden van vreemde zeden, had den burger- en werkmansstand nog niet overrompeld.

Ziedaar de braakliggende akker, waarop de nationale zaaiers het vruchtbare zaad uitwierpen!

Vijftig jaren geleden was de jeugd edelmoedig, vooral die, welke zich aan de Vlaamsche beweging toewijdde. Toen was alles opoffering. Destijds was de Vlaming een paria, en zooals nu het Vlaamsch vaak de weg is om tot stand te geraken, was het toen de hinderpaal, die elken weg afsneed. In de hooge kringen vonden wij doorgaans minachting; beneden leefden hulpeloozen zooals wij. Wij werden beschouwd als een hoop waanzieken, die een droombeeld najoegen, ofwel als oproerigen, die vuur stookten onder de zetels van hen, die op de kussens zaten.

Doch wat gaf die gloeiende en talentvolle jeugd om minachting en miskenning! Zij had een doel, een heilig doel. Die jeugd droomde, ja, maar studeerde ook, dacht en wapende zich met kernvolle kundigheden, en vormde eindelijk de keurbende, die, ik heb het reeds gezegd, het gouden tijdvak der herboren letterkunde deed ontstaan.

Holland, het broederland, zag verwonderd op en luisterde gretig naar de spraak, die het verloren waande, naar de Dietsche spraak op de boorden van Leie en Schelde; Duitschland stelde een levendig belang in een ontwakend land van den Germaanschen

stam — en die veeltakkige herleving kwam, voorwaar! ten gepasten tijde : Antwerpen ging immers eene groote omwenteling te gemoet!

Toen de oude wallen onder hak en bijl vielen, werd het keurslijf dat Antwerpen prangde losgekapt, en voor de Schelde-Koningin brak een nieuw en glansrijk tijdperk aan. Zij, de vorstin, rees op uit hare vroeger zoo enge woning, staarde met helder en fier oog de wijde wereld in, en de overtuiging daalde in haar dat, zoo ver haar blik land- of zeewaarts doordrong, zij overal heerscheresse worden zou : spijts hen, die eeuwen lang de toekomst voor haar hielden gesloten.

Golvende stoom en zwellende zeilen brachten haar de schatten der volken, en de volken zelven kwamen om hare schoonheid te bewonderen, om in haren rijkdom te deelen, om zich te verlustigen en te verzadigen in de aureool der kunsten. Meer en meer tooide zij zich, ook met de pracht elders ontloken, en wandelde, met volken ten hofstoet, in een steeds uitgebreider gebied om.

Antwerpen werd wereldstad.

« En leed het van 't verderf der tijden niet?... O neen! »

zong eens Ledeganck, en dit stemmen wij niet zoo gereedelijk in; doch zeker zou het zoo fier eigenaardig niet meer zijn, indien de eerste Vlaamsche leiders, waarvan wij er eenige deden kennen en die als zieners waren opgestaan, den geest van vroeger dagen niet hadden opgewekt en verkloekt;

hadden zij de strijdleus niet aangeheven, die, voortdreunend, door de kindskinderen is opgevangen en het Vlaamsche leger nog immer aangroeien doet!

De tijdgeest is een hardnekkige vijand van den nationalen geest. Geprangd tusschen machtige buren is de strijd voor ons behoud, een strijd zonder einde — vooral, ik herhaal dit, indien het onderwijs ons vijandig blijft, indien de hooge en de rijkgeworden standen, op weinig uitzondering na, als verloren moeten worden beschouwd.

In onze dagen ligt de wezenlijke macht in het volk en in den boer, die kloek gespierd, verstandelijk, werkzaam, godsdienstig, zijn krachtig bruischend bloed in de stadsaderen overgiet, en wiens onverbasterde hoedanigheden de samenleving moeten hertemperen.

L'avenir est à vous, zegt een Fransch dichter, André Theuriet, tot den boer :

. . . . . . Nos écoles sont pleines
De fils de vignerons, de fils de fermiers;
Trempés dans l'air des bois et les eaux des fontaines,
Ils sont partout en nombre et partout les premiers.
Salut! Vous arrivez et nous partons...

Daarheen, naar de hedendaagsche « Kerelen » met de Vlaamsche propagande!

Zoo stichtten wij de nationale letterkunde, de groote Dietsche beweging. Wij deden dit op eigen kosten, want na het boek te hebben geschreven, zochten wij zelven de inschrijvers op om de drukkosten te dekken. Ieder boek was een steen aan

het nationale gebouw, en meer dan een onzer stak zich edelmoedig in schulden, om dien steen te kunnen bijbrengen.

't Is pijnlijk u de keerzijde van dien gedenkpenning te toonen. De geest der samenleving is veranderd : de mensch in zijnen strijd om het leven, is eigenbaatzuchtiger geworden. Men wil vroeg, zeer vroeg genieten, tot hoogen stand opklimmen, zonder zelfs met vaste studiën gewapend te zijn. De stille studeerkamer wordt door vele jongeren verlaten, om al te uitsluitend in het forum te gaan woelen, en zoo doende is ons Vlaamsch boek, die Roeland welke zoo geducht klepte, zoo zeldzaam als eene witte raaf geworden. Het sonnet vervangt te veel de kloeke proza, die alléén door het volk gelezen en verstaan wordt; het sonnet vergt eenige minuten, het boek maanden en maanden.

Veel hebben wij in wetten gewonnen; maar wetten worden door oneerlijke handen soms gewurgd. In den kring der huisgezinnen verliezen wij veld, en hoe wilt ge dat er nog wrekers van verkrachte wetten gevonden worden, als de geest van overtuiging aan de haardstee wegsterft? De letterkunde is de degelijke adelbrief, die ons recht geeft op een zelfstandig bestaan in de rij der volken, en ook door haar hebben wij dien rang herwonnen.

In die dagen herleefden alle kunsten in ons midden; de schijndooden wierpen hunne zwachtels

af : de letterkunde had al hare zusteren wakker geschud. De schilderkunst putte nieuwe levenskracht in Van Eyck en Memlinck ; de muziek liet eigen harpklanken en orgeltonen hooren; de bouwkunst, lang verloren, keerde tot eigen ingeving terug, en de spreker en verteller wekte gedurig aan haard, in werkhuis en kring, de liefde op voor het zoo wonderschoone Vlaamsche leven!

Ziedaar, wat wij, ouderen, achterlaten, opdat de jongeren die erfenis heilig zouden bewaren, en haar niet verkwanselen in zorgeloosheid, tweedracht of eigenbaat.

Dit zij u verteld door hem, die straks vijftig jaren geleden in de oude Kempische diligence verborgen zat; die in uw midden kwam om er tijdelijk te verblijven; doch, door de heiligheid uwer zaak begeesterd, geheel zijn leven met u op den Germaanschen voorpost bleef strijden; die nu als bestuurder zal optreden der Koninklijke Vlaamsche Academie en als zoodanig zijne hulde brengt aan onze dooden, en hartelijk « goedheil » wenscht aan de jongeren, die met en na ons, den volkskamp onvermoeid moeten voortzetten!

CHARLOTTE CORDAY.

Lyrisch monodrama.

This was a man.
SHAKESPEARE.
Extirper sans pitié les bêtes vénimeuses,
c'est donner la vie aux humains.
ANDRÉ CHÉNIER.

Iste Tafereel.

Parijs, 13 Juli 1793, namiddag. — Tuin van het Palais-Égalité. *Charlotte Corday zit op eene bank in den prachtigen tuin. Kinderen spelen rond haar.*

CHARLOTTE CORDAY.

Geprezen zij mijn hutje Ronceray,
In deze reuzenstad, waar, in een baai
Van bloed en schrik, de vrijheid wordt versmacht...
Hoe warm en frisch de julizonne lacht
Op 't geurend gras, gerijpt tot hooi. Het doet
Mij denken aan ons land, vol overvloed!
Normandije! de wieg der heldenschaar,
Die ééns, met Willem, den veroveraar,
De Noordzee overstak, het eiland won,
Het merry Albion, van waar de zon
Der vrijheid, weer de vuurge stralen schoot
In 't menschenhert! Ja, overwon den dood

Der trotsche dwinglandij, weer opgestaan,
In ijdlen waan van nimmer te vergaan.
. . . .
Zie, kindren dartlen, dansen, vliegen voort
Als vogels.
Ik, ja, ik beraam den moord...
Terug! o, kindren lief, o staakt uw spel!
Ge doet mij denken aan de kloostercel,
Waar ik voor mijne droomen vond een graf,
Waar ik voor mijne schoonheid!...
Ach, hoe laf
Aan mij te denken, wen de plicht gebiedt,
Wen luid 't geweten roept : vergeet dien niet!
En toch, het vrouwenklooster, mild gesticht
Door Vlaandrens Mathilda, was 't koestrend licht
In mijne kinderjeugd...
o, Vlaandrens grond,
Gij, die steeds helden in uw poorters vondt,
Ontvlamd in liefde en strijd voor 't vaderland,
Gij streeldet mijn gemoed, gaaft mijn verstand
De hoop... In 't klooster las ik blij Plutark.

KINDEREN *springen en zingen.*

O, kindren zijn wij ééns van geest,
Dan hoeft geen vijand meer gevreesd.
Randt hij ons roekloos aan,
Wij zullen hem verslaan!
Springt op de Carmagnole,
Leve 't gebrom van het kanon!
Springt op de Carmagnole,
Leve 't gebrom van het kanon!

CHARLOTTE CORDAY.

Dat is geen kinderzang!...
Ik las Plutark;
Ja, Brutus liet in mijnen geest een mark,
Dat onuitwischbaar, mij thans drijft tot daad.
Maar moorden, ach, door list en sluw verraad,
Dat walgt me.
'k Sta gansch alleen... 'k moet, ik moet!
Het vaderland, ja, eischt tyrannenbloed!
De man, die niet de boosheid straffen durft,
Wordt aangetast door boosheid als door 't schurft.

Een knaapje, met bloemen, nadert haar en zingt:

Neem de bloemekens uit mijn hand,
Lieve moeder, schoone moeder;
'k Heb ze blijde voor u geplant,
Schoone moeder, lieve moeder.
Kus me goed en lach eens zoet,
Met uw teeder rein gemoed.

CHARLOTTE CORDAY, *bewogen.*

Nooit werd ik door een' moeder zoet gekust,
Dier zaligheid ben ik gansch onbewust.

Staat op, omhelst het knaapje.

Lief kind, 'k zou kunnen kuische moeder zijn,
Ach, nooit verwekte min mij lust of pijn.
Thans ben ik nog een onbevlekte maagd,
Wier hartstocht voor de vrijheid alles waagt;
Wier liefde voor het volk geen palen kent...

Trekt het mes uit haren boezem.

Het staal ter hand, den dood, als bliksem, zendt
In 't hert des vuigen afgods, laf vereerd
Door 't moordgebroed, dat hier ons land onteert.

Het knaapje wil verschrikt heen.

Vlucht niet, lief kind, beef niet, 'k min ieder teer,
Ik trek voor 't arme vaderland te weer.
. . . .
Doch moeder zijn, welk zalig heilgenot!
De heilge Maagd, o zij, ze baarde een God,
Die zich der menschheid offerde aan het kruis.
. . . .
Ach! 't bloed stormt naar mijn hoofd, met fel gebruis.

Ze neemt het knaapje in hare armen.

Vindt gij, mijne oogen zielezoet, vol gloed
Des hemels, kind, die u beschermen moet?

Ze zoent het kind.

Ik zoen u, kind...
Lief kind, vergeef den traan,
Die mij ontvalt... Wat heeft uw lied gedaan
Op mijn gemoed?... Speel met mijn lokken niet...
't Is de eerste en laatste maal, dat gij me ziet.
. . . .
o, Schoone julizon! mijne eenzaamheid
Te Caen, gedenk ik : voor mijne oogen spreidt
Zich gansch mijn meisjesleven uit... Ter bron
Zat ik te droomen droevig; niet een zon

Verlichtte mijnen geest, met liefdeloon...
Men roemde mij toch tooverachtig schoon.

Naar de spelende kinderen blikkend :

Ach, kinderen had ik kunnen hebben!
Vreugd!
o Vreugd! het liefdeloon der moederdeugd!

Op de straten trommelslag en marschbeweging. Luidruchtig koorgezang. De kinderen zingen mede :

De Republieke vergt ons streven,
In zegepraal of doodsgevaar!
En moet een Franschman voor haar leven,
Te sterven weet hij ook voor haar.

CHARLOTTE CORDAY.

Te sterven, ja, voor 't heilig vaderland,
Is heilig!... Neen, 't schavot is geene schand!
Zie Judith... lief en schoon, verliet de stad...
O, vrijheid! vaderland! wee u, Marat!

Volksrumoer. Gezang der Marseillaise.

Ten kamp, o, Frankrijks dappre zonen,
Daar glanst de schoone vrijheidsdag!
De tyrannij, om ons te honen,
Verheft de bloedbesmeurde vlag.
Hoort ge in het veld 't gevloek der krijgers,
Ze stormen in uwe armen voort,
Daar worden vrouw en kind vermoord,
Bij 't moordgebrul dier wreede tijgers.

Te wapen, Burgers, op, schaart u in bataljon!
Rukt aan! der vuigen bloed slurpe op de vrijheidszon!

Het volk stroomt zingend toe, terwijl Charlotte Corday verdwijnt.

II[de] Tafereel. — Woonst van Marat.

MARAT, *stervend in zijn bed, kermt :*

Help mij, geliefde... bloed, ach bloed, ach bloed!

CHARLOTTE CORDAY, *laat het mes aan hare voeten vallen, en zucht, als door schrik versteend :*

Geliefde... rochlend stikt hij in zijn bloed,
Het monster, dat door moordlust steeds gevoed,
Toch zooveel bloed vergoot... o, Vaderland!

Albertina, Marat's bijzit, de meid en Laurent Basse, de boodschapper, springen huilend vooruit.

Vermoord, de volksvriend! wee, o schand, o schand!

Ze grijpen Charlotte Corday vast, werpen haar ten gronde; op het getier der twee vrouwen, stormen geburen en volk woedend en dreigend binnen.

VERWARDE STEMMEN.

Moord!
Ramp ongehoord!
Lokte de volksvriend een adder uit haar hol?

Voort, voort!
Volk niet getreurd,
Van woede vol,
Geef ons de giftige slang,
't Venijnig vel, de vuige kol!

. . . .

Rap, ze verscheurd,
De modder door gesleurd!
Beef, booze beeste! beef bang!

Andere scharen sluipen met soldaten binnen.

De volksvriend klimt ten Godenrang!...
De martelaar is groot!
Zijn eedle ziel is vrij...

Vol woede :

En gij, gij, helsche furie! helsche prij!
Ten dood! ten dood!

Charlotte Corday is, gedurende die uitbarsting der volkswoede, opgestaan. Twee soldaten houden hare handen kruisgewijs gebonden. Albertina jammert ellendig en valt in bezwijming.

CHARLOTTE CORDAY.

Het kermen, ach, dier vrouwe treft me zeer.
Wie lost het raadsel op der vrouweneer?
't Afschuwlijkst monster, door de vrouw bemind,
Is 't mooglijk!... Is en blijft de vrouw een kind
In liefde?... Kind, dat eeuwig voedsel vraagt,
Het liefdevoedsel?

Neen! mijn heilstar daagt
In liefde!... Vrij is 't heilig vaderland!

EEN MAN UIT HET VOLK.

Bedorven schepsel! hadde ik 's tijgers tand
En klauw... o moorderes!...
Wat doet ge, volk?
Wie vreest ge, volk?
Hier, hier, hier is haar dolk!

Zwaait het mes. Het volk dreigend vooruit :

O, schand! o, schand!
Dit schepsel, laag en snood,
Ten dood! ten dood!

CHARLOTTE CORDAY, *door de wachters beschermd, kalm* :

Rampzalig volk, gij wilt mijn dood, mijn bloed.
Een troon verdiende ik, voor den heldenmoed,
Waarmede ik heb een schurkenhert doorboord...
Soldaten werpt mij aan die woestaards...
Hoort,
Beschermt me niet.
Mits 't monster wordt beklaagd,
Welaan, ze worden mijne beulen... Jaagt
Dit moordgespuis niet weg. Mijn pols klopt kalm.
Mijn ziele zweeft als in een vredewalm.

Wild gezang op de straat.

Voor vrienden heeft de aristocraat
De Royalist en 't volksverraad.

Ze geven zich de hand,
Als looze knechts der schand.
Springt op de Carmagnole,
Leve 't gebrom van het kanon!
Springt op de Carmagnole,
Leve 't gebrom van het kanon!

Ondertusschen treden in: Guillard, commissaris der wijk van den **Théâtre Français**, *gevolgd door eene bende soldaten, de afgevaardigden Chabot, Drouet, Legendre en Maure. Chabot, haar met de oogen verslindende, bemerkt een papier, met eene speld op haren boezem gehecht. Hij wil het nemen. Charlotte Corday wijkt verschrikt en verontwaardigd. De bruske beweging van haar lichaam en haar armen breekt het snoer van haar kleed, dat opengaat en haren boezem ontbloot. Onthutst buigt ze en smeekt.*

CHARLOTTE CORDAY.

O, 'k smeek u, rechters, laat mijn banden los,
Weest toch niet wreed, als dieren in een bosch!
Beschaving, ach, bescherm de kuische maagd,
Die hare naaktheid, stil, verborgen draagt,
Als 't eelste sieraad, dat de moeder schonk
Aan 't kind, dat uit haar borst de reinheid dronk.

Men lost hare boeien, ze keert zich naar den wand, schikt hare kleederen, wendt zich tot de rechters en spreekt:

CHARLOTTE CORDAY.

Hebt dank!

Zijn de armen tot op 't been gewond,
Hoort, krachtig klinkt de waarheid uit mijn mond:
'k Bedroog mijn vader over 't doel der reis;
Ik liet den braven man in zielepeis...
'k Bedroog mijn goede tante... Ja, ik loog
Aan elk, en niemand gaf mij raad... 'k Bedroog
Zelfs mijne beste vrienden... ach, mijn land,
Dat ik vernielen zag, stak in mijn hand
't Verlossend staal.. Ik schonk mijn al te pand
Voor 't leven van Marat... o Vaderland!

Volksrumoer en gehuil.

Ramp ongehoord!
Moord! moord! moord!
O schand!

Charlotte Corday wordt weggeleid en dwars door het volksgetier, schalt de Marseillaise.

Wat wil hier toch die bende slaven
Van Vorsten met hun rooversheir?
In schandeketens ons doen draven,
Zoolang gesmeed! slaapt dan onze eer?
Voor ons gesmeed, voor ons, o Franschen!
Wat smaad! wordt gij niet aangejaagd?
Ons is 't, die men te dwingen waagt
In de oude ketens doen te dansen.

Te wapen! Burgers, op! Schaart u in bataljon!
Rukt aan! der vuigen bloed slurpe op de vrijheidszon!

III^de^ Tafereel. — Conciergerie.

Charlotte Corday, in het gevang droomend. In de verte wals van Charlotte Corday. Muziek van Peter Benoit.

GEHEIMZINNIG KOOR.

o, Wat kittlend lustgenot,
Te zweven als een windgloed!
Wat scheelt ons het bloedschavot,
Het leven is een blind goed.
Zwaait, zwaait, zwaait!

En borst aan borst geprest,
Ten wals zoo lang de pols slaat,
Zoo lang ons adem rest,
De hartstocht sterk en 't dolst gaat.
Draait, draait, draait!

De wals sterft langzaam uit.

CHARLOTTE CORDAY, *ontwakend.*

Wat schoone droom : het geurig bloemgezoen
Vloog smakkend over 't eeuwig malsche groen,
In 't blauwe ruim, met glansgloed gansch vervold,
Zong 't vooglenkoor, terwijl de ziele smolt
Der gansche menschheid, in een jubelzang

Der vrijheid, liefde, goedheid, waarheidsdank.
De werkers, die, als englen, walsten saam,
En juichend, Heere, loofden uwen naam,
En stichtten door 't gemoed en rein verstand,
Het broederland, het eenig vaderland!

De wals herneemt zeer zacht.

Eene stem, geheimzinnig.

Zijn stervend oog bezag uw uitgelaten vreugde,
Toen gij uw prooi bekeekt, u in die daad verheugde',
Terwijl uw oogslag zei : daal, bloedhond, in het graf!
Voort!... open thans de baan voor hen, die medehelpen...
Te baden in ons bloed kon slechts uw moordlust stelpen...
Baad thans in eigen bloed! erken thans Godes straf.

CHARLOTTE CORDAY.

Wat fiere dichterstem!... Ik zag, o God,
Dit bloedig oog. Daar vlamde 't overschot
Der vuigste wraak, als Satans hartstocht, uit,
Bij 't bloedgesnork in 't smachtend keelgeluid.
Wat fiere dichterstem! Hoort, Franschen, hoort :
Hoe lang loopt ge in den twist dolzinnig voort?
Hoe lang laat ge u geleiden door het schuim
Van monsters, moorders, dat door 't wereldruim
Uw naam verdoemen doet, ons volk vernielt,
Ons land in puinen stort, ontzielt! ontzielt!
Dat slechts de naam van Frankrijk overblijft,
Als iets, dat geest en hert tot steen verstijft.

Zang in de straten.

De zege wijst ons 't spoor en blijft ons juichend winken.
Terwijl de vrijheid ons geleidt.
Hoort luid, van Noord tot Zuid, de krijgsklaroenen klinken,
De stond is daar! weest kampbereid!
Beeft, Frankrijks snoode dwingelanden,
Het souvereine volk komt af;
o Vorsten, zat van bloed en schanden,
Tyrans, daalt neer in 't graf!
De Republieke vergt ons streven,
In zegepraal of doodsgevaar;
En moet een Franschman voor haar leven,
Te sterven weet hij ook voor haar!

CHARLOTTE CORDAY.

De dwingelanden! ja, Marat is dood.
Nog zeetlen op den troon, besmeurd door 't rood
Uws bloeds, Danton en Robespierre. Rijst op,
o Volk, rukt van hun lijf den beulenkop.

Wild gezang in de straten.

Ha, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan!
Het volk zal heden blij juichen en springen.
Ha, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan!
Ondanks het muitersrot, het moet wel gaan.
Zij, die ons dwongen, hebben er gestaan.
Hoort thans het lustige liedeken aan :
Ha, 't zal wel gaan!
Laat ons het lief alleluia zingen!

Roept het luidkeels langs de baan :
Ha, 't zal wel gaan!
Het volk zal heden blij juichen en springen,
Ondanks het muitersrot, het moet wel gaan!

CHARLOTTE CORDAY.

o Vaderland, uw leed verscheurt mijn hert,
Ik kan u slechts mijn leven schenken... Werdt
Ge vrij daardoor! Mijn dood doet niemand kwaad!
'k Wil dat mijn laatste zucht, o Volk, u baat.
En leven schurken door de vrijheid.... God!
De vrijheid is uw glans... ze stuurt het lot
Des menschdoms! Moeder is zij van ons heil.
Voor haar, o God, heb ik mijn ziele veil.

Ze knielt. Een priester nadert om haar den troost der religie te brengen. Ze richt zich op.

CHARLOTTE CORDAY.

Ik dank u, zendeling van liefde en vreê,
Doch mijne daad baart mij geen zondenwee.
Het bloed, dat ik vergoot, en ook mijn bloed
Is 't eenig offer, dat ik brengen moet
Den Opperheer... Vaarwel, o Godsgezant,
Ik dien het mijn; gij, 't hemelsch vaderland!

Zacht geklop. De beul verschijnt, met zijne knechten en Gendarmen, Mevrouw Richard, de cipiersvrouw, en schilder Haner, die van Charlotte Corday het afbeeldsel schilderde. Deze bemerkt den

beul, met de schaar ter hand, en het roode hemd op zijnen arm. Ze siddert en zegt :

Reeds daar!

Ze herstelt zich, neemt de schaar én snijdt eene harer donkerblonde lokken af. Ze schenkt die aan den schilder Haner.

CHARLOTTE CORDAY.

Neem aan, 't is alles wat ik heb.

De beul snijdt haar de andere lokken af, die vallen aan haren voet. Ze raapt ze op, beziet ze lang en reikt ze aan Mevrouw Richard, de cipiersvrouw. De priester, gendarmen en beulen weenen. Dan zegt ze lachend :

Mijn haar, had ik gewild, werd minneweb.
't Is afgekapt, der schoonheid majesteit!

De beul bindt hare handen en werpt haar het roode hemd om.

CHARLOTTE CORDAY.

Dat is de dood! en mijne onsterflijkheid!

Trommelgeroffel. Allen verdwijnen, ter strate galmt de Marseillaise.

Verraders beeft, ja beeft, tyrannen,
Gij aller menschen smaad en hoon!

Ja, siddert, uwe booze plannen,
Uw vadermoord verkrijgt zijn loon.
Soldaat is elk om u te treffen;
En, vallen jonge helden neer,
Ons Frankrijk teelt er nieuwe weer,
Gewapend om u steeds te treffen.
Te wapen! Burgers, op! schaart u in bataljon!
Rukt aan! der vuigen bloed slurpe op de vrijheidszon!

IVe Tafereel.

Straat naar de Place de la Révolution. *In de verte nadert de bloedkar, met Charlotte Corday, beul en beulsknechten. Woelig volk dat springt en zingt :*

De vaderlander heeft voor vriend
Hem, die zijn land bemint en dient.
Hij helpt het volk, met dank,
Bij 't blij kanonnengeklank.
Springt op de Carmagnole,
Leve 't gebrom van het kanon!
Springt op de Carmagnole,
Leve 't gebrom van het kanon!

Geweldige donderslag, bliksemflitsen, hevig ongeweerte. Verwarde stemmen :

Ziet! ze verschijnt. De bliksem holt
Wildslingrend door de wolken voort!

Ziet! ze verschijnt. De donder rolt
Dolrennend over ons... Hoe grolt,
In deze warrelkolk,
Het volk :
Moord! moord! moord!

Charlotte Corday verschijnt, omslingerd door bliksemflitsen; kalm en medelijdend blikt ze op de woedende wijven, die rond de bloedkar, als helsche furiën, huilend draaien.

Bindt ze aan den staak!
Bliksem, blaker, brand!
Laat 't verraad niet langer leven...
Ziet de beulen beven!
Schand! o schand!
Wraak! wraak! wraak!

De lucht klaart plotseling op. Ondergaande zon. Charlotte Corday verschijnt roodbeglansd in hare volle schoonheid. Een jongeling springt vooruit en zegt vol geestdrift :

o, Wonderbeeld van schoonheid, liefde en goedheid!
Uit uwe reine blikken straalt de zoetheid,
Als frissche morgenzon, die ons den vrede meldt.
Op uwe lippen speelt de hemelblijheid,
Die aan het volk verkondigt vrome vrijheid,
Gij, koen als Brutus, zijt een grooter held!

Gewoel en gemor tusschen het volk.
De jongeling herneemt geestdriftiger.

Uw pure ziele, ja, zoo stout als teeder,
Om rotsen doen te weenen, glanst ter neder,
In herten, die gij opwekt, moedig wijdt.
Met u te zamen strijden, streven, sterven!
De vrijheidsliefde en heldenroem hier te erven,
Door u, Heldin, die meer dan Brutus zijt!

Heviger rumoer tusschen het volk.
De jongeling tot den hoogsten graad van geestdrift.

Uw brandend englenhoofd te mogen koelen,
Met u de kilheid van 't schavot te voelen!

Men doorsteekt hem. Hij wankelt, zingt stervend :

De Republieke vergt ons streven,
In zegepraal of doodsgevaar.
En, moet een Franschman voor haar leven...
Te sterven...

Hij stort neder.

CHARLOTTE CORDAY.

o, Kregels, kromt u, kruipt en knarsetandt;
Dees lafheid klimt ten hemel als een schand.
Het riekt hier vunsig naar het menschenaas,
Naar 't rottend menschenaas... Helaas! helaas!
o, Beestig volk, dat naar dien bloedgeur lust!

Dat geen gewetensknaging voelt... in rust
Zelf wreed is, ach, in woeste woede lacht,
En dronken likt, met drooge tong steeds smacht
En dorst naar bloed... naar bloed!
Vergeving, God!
'S Volks ideaal, 's volks vrijheid is 't schavot!

Volk vloekend.

Voort! voort!
Moord! Moord!

CHARLOTTE CORDAY.

Ellendig volk, het wreedste van gansch de aard;
Neen, neen! ge zijt de Republiek niet waard!

Het volk in koor.

De Republieke vergt ons streven,
In zegepraal of doodsgevaar.
En, moet een Franschman voor haar leven,
Te sterven weet hij ook voor haar.

CHARLOTTE CORDAY.

o, Burgers, uit uwe oogen straalt de dood.
Ja, ja, mijn dood! Voldoening moet ze u geven!
Welaan, weest blij, 'k jon u gerust mijn leven.
Ik ben gelukkig thans te sterven... Groot
Door dapperheid, die 't welzijn van mijn land,
Mijn vaderland zal stichten... Mijn verstand
Wou 't edel doel! Mijn hert gaf kracht en moed,
En voor 's lands heil stort ik getroost mijn bloed.

Het volk springt en zingt spottend :

Ha, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan!
Het volk zal heden blij juichen en springen!
Ha, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan, 't zal wel gaan!
Ondanks het muitersrot, het moet wel gaan.

CHARLOTTE CORDAY.

Wat raakt het mij... Het kynisch liedje schalle!
Mijn hoofd het valle, ja, het valle... valle!
Het worde 't symbolum, waar zich de vrienden
Der vrijheid rond vergaadren, roepend : recht!
De vrienden, die nooit dwang noch logens dienden,
Luid roepend : recht! En 't land gered roept : recht!
Eens keert het volk der dwaze dwaling weer,
Verheugd, omdat een dwingeland bezweek
Door mij... en ik verlossing bracht... welk eer!
o, Dat weldra het droeve duister week!
o, Kwame dra de schoone morgengloed
Van eedle broederliefde, vrede zoet.
Verdwenen dra èn storm èn nood èn schrik,
Waardoor mijn arrem volk thans bloedig lijdt...
Vaarwel, mijn Frankrijk, mijn laatste blik,
Mijn laatste snik... zijn nog aan u gewijd.

De bloedkar verdwijnt. Het volk kijkt en zwijgt angstig. Men hoort een doffen slag. Een beulsknecht, genaamd Legros, toont het bloedig hoofd van Charlotte Corday, geeft het een kaakslag en grimlacht :

Ha! Ha! Ha!

Het volk deinst sidderend van verontwaardiging en schrikhuilt :

Wee! wee! wee!

Rei van jonge lieden en kinderen treden schaarsgewijze op, met waaiende vanen en zingen de **Marseillaise.**

We zullen in het strijdperk treden,
Zijn eens de dappre vaadren heen!
We zullen doen, zooals zij deden,
En volgen hnnne fiere schrêen.
We vragen niet hen te overleven,
Ja, liever deelen wij hun graf!
We staan niet d'eedlen hoogmoed af,
Van hen te wreken of te sneven.
Te wapen, Burgers, op! schaart u in bataljon!
Rukt aan! der vuigen bloed slurpe op de vrijheidszon!

Vde Tafereel.

Eene eeuw later rijst het ideale beeld van Charlotte Corday, als symbolum der vrijheid en der vaderlandsliefde voor **Notre Dame** *te Parijs. Vergoding. Het volk strooit bloemen en psalmt. De bromklok galmt en het orgel dreunt.*

— vv — — vv — vv — v
— vv -- vv — v — vv — v
— v — vv — v — — v
— vv — vv —

Hemelsche, hoor, hoor, het gejuich der verlosten!
Sterre der schoonheid, bezie ons diep en verhoor ons!
Vrijheidsvlam, o beziel het aardrijk gansch.
Bloemen begeuren uw beeld.

Brommende klok, klink en verwek nu de menschen!
Sterre der liefde, bemin ze mild, en verhoor ze!
Liefdevlam. o bezalig 't heelal gansch.
Palmen versieren uw beeld!

Orgelgedreun galm in het herte der menschen!
Broeders zijn allen voorwaar, vereerend het land, ja!
't Vaderland, voor elk sterveling heilig!..
Heilig! begeestrende Maagd!

Gansch het volk opgetogen.

o, Vaderland, ons heilge blijheid,
Ons strijdershand is u gewijd.
o, Vrijheid, eeuwig frissche vrijheid,
Voer steeds met ons den eedlen strijd.
Laat ons thans roepen luid, victorie!
Bij onzer vlaggenzang gepaard,
Terwijl de boosheid stervend staart,
Op onze vaderlandsche glorie!
Zwaait palmen! Burgers, op! laat dondren 't feestkanon!
Juicht luid : hoog rijst het beeld der schoone vrijheidszon!

AANTEEKENINGEN.

Charlotte Corday d'Armont, alhoewel van adel, was geboren in eene hut, genaamd *Ronceray*, ten dorpe Ligneries, in de nabijheid van Caen. Daar werd zij, onder de bescherming van haren adeldom en harer armoede, opgevoed in de abdij der Damen, gesticht ten jare 1066, door Mathilde van Vlaanderen, vrouwe van Willem den Veroveraar. Daar las zij Plutark en ook den bijbel; daar vervulde zij hare ziel met teedere menschlievendheid en verviel zij veelmaals in de edelste droomerijen van zelfopoffering en vaderlandsliefde. Verder werd zij opgebracht door eene arme tante, Mevrouw de Breteville, eene kinderlooze weduwe, in wier huis *le Grand Manoir*, waar zij naast eene bron, weer een plekje vond, om alleen, in stilte, melancolisch of vurig te denken en te overwegen.

De liederen, welke dees lyrisch monodrama omlijsten, zijn vertalingen naar gezangen van dien tijd, zooals : *La Carmagnole, La Marseillaise, le chant du Départ, le ça ira*, en eene strophe uit André Chénier's prachtige Ode : *à Charlotte Corday*.

Een gedicht, zoo merkweerdig, dat het bijna in alle Europeesche talen werd vertolkt, en waarvan wij op onze beurt, eene proeve in het Nederlandsch willen leveren.

Aan Charlotte Corday,

Gehalsrecht den 18 Juli 1793.

Hoe dan! wen overal, rechtzinnig of gehuicheld,
Door lafaards, ja, door boozen, kermend wordt geguicheld,
Wen 't moordgespuis Marat onsterfelijk vereerd...
En dat een slijkpoëet dien vuigen afgod huldigt,
Als kruipdier onbeschaamd den reinsten roem beschuldigt,
En stout een schandzang huilt, den laffen bloedhond weerd.

De waarheid zwijgt. Haar tong is stram en als vervroren,
't Geweten ligt verlamd ten angstenkuil verloren,
En weigert heldenfeiten 't heerlijkst roemgezang.
Is 't leven dan zoo zoet? Wat is het waard te leven,
Wen, onder 't schandig juk, gedachten siddrend beven,
Zich bergen voor elks oog, ter dood toe laf en bang.

Neen, heldin, neen, stilzwijgend wil ik u niet prijzen,
Gij, die door uwen dood woudt Frankrijk doen verrijzen,
Uw jeugdig leven schenkt ter straf der euveldaad.
Het staal blinkt in uw hand, gij kent geen flauw gefemel!
Ter Goden schande, die met al hun flauw geschemel,
Aan 't monster leenden, ach, een menschelijk gelaat.

De lage slang, geslopen uit haar duistre holen,
Werd, door uw kloeke hand, het levenslicht ontstolen.
Daar lag 't venijnig lijf, afschuwelijk besmeurd.
Zijn tijgers monsterhert, zijn moordbeluste tanden,
Vroegt gij het menschenbloed, gefolterde ingewanden,
Die hij, in dolle woede, erbarmloos had verscheurd.

Zijn stervend oog bezag uw uitgelaten vreugde,
Toen gij uw prooi bekeekt, u, in uw daad verheugde,
Terwijl uw oogslag zei : trek, wreede bloedhond af!
Voort! opent nu de baan voor hen die medehelpen...
Te baden u in 't bloed kon slechts uw moordlust stelpen,
Baad thans in eigen bloed! erken thans Godesstraf!

En Griekenland, o Maagd! bewondrend uwe koenheid,
Had daar, waar 't mirtenbosch zijn immer glanzend groen spreidt,
Uw beeld, uit Parosgroef, geplaatst in heldeneer!
En koren op uw graf, in reinste zielvervoering,
Bezongen uwe dood, tot 't volk, in dankontroering,
Meejuichte, omdat gij sloegt ten troon den booswicht neer.

Maar Frankrijk heeft uw hoofd aan 't moordschavot geschonken,
Voor 't monster was het, dat de jubelkreten klonken,
Geslaakt door 't moordgebroed, gansch weerdig van zijn lot!
o, Welk een eedle spot omspeelde uw reine lippen,
Wanneer een schurk, zijn wreker, dacht u vast te knippen,
In de angsten van den dood, door 't dreigen met 't schavot.

't Was hij die moest verbleeken, uwe booze rechters,
Het akelig Senaat, Ministers, rechtbevechters!
Wen voor hun rechtbank, gij, zacht, zonder vrees of raad;
Gij, met uw êel gelaat, in spraak rein, uitgelezen,
Hun leerdet, dat, hoe sterk ook de euveldaad moog' wezen,
Dat wie den dood niet vreest veel vromer is dan 't kwaad.

Ja, langen tijd, het wezen zacht en onverdroten,
Hieldt ge in de ziel, zorgvuldig diep besloten,
Het noodlot, dat den goddeloozen straffend treft.
Alzoo, wen, in 't geheim, de hemel broeit 't onweder,
Nog lacht het eindloos blauw, verrukkend, lief en teeder,
Plots woelt de storm, die bergen velt en zeeën heft.

Zoo schoon, zoo jong, zoo frisch, door beulenhand te sterven,
Verschijnt gij op de kar, om de eelste liefde te erven;
Het voorhoofd fier, vol vreê, de blikken rein en zoet.
Kalm, op 't schavot, verachttet gij de woede,
Van 't laag verworpen volk, dat, nooit in 't schelden moede,
Zich souverein gelooft, wanneer het zwelgt in 't bloed!

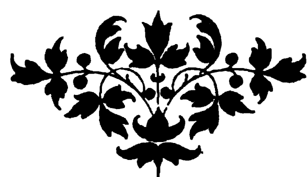
De deugd alleen is vrij! Ja, eer aan ons historie!
Ons eeuwge smaad en laster leven met ons glorie!
Ja, gij alleen waart man en wreektet 's menschdoms schand,
Terwijl we, laf gebroed, een bende zonder herte!
Ellendig rouwgeklag verwekken in ons smerte:
Te zwaar werd 't straffend staal voor ons verzwakte hand.

Neen, gij dacht niet, dat Frankrijk ooit aan wraak verzake!
En dat een schurk gedood genoeg is voor die wrake!
Men trok den bajert uit 't venijnig overschot,
Verspreid in 't volk. Gij wildet sterken zwakke zielen,
En dolken drillen, om de moorders te vernielen,
Zich mestend in den roof, het bloed, de schande, rot!

Een deugeniet te min ligt in het slijk te wroeten,
De deugd bazuint uw lof en durft uw koenheid groeten.
Hoor, heldenmaagd, hoe blij haar stem u edel doopt.
o, Deugd, de dolk alleen, der menschen hoop, o wonder!
Is thans uw heilgeweer! terwijl de laffe donder
Laat heerschen de euveldaad! u, als slavin, verkoopt...

Het geniale dichterhoofd van André Chénier werd, een jaar na de onthoofding van Charlotte Corday, door de republikeinsche gelijkheidsmannen onder de guillotien gebracht, en viel, toch niet tot grootere eer en glorie van Frankrijk.

INHOUDSTAFEL.

A.

B.

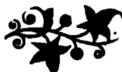
M.

S.

T.

V.

W.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE.

VERSLAGEN

EN

MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE

VLAAMSCHE ACADEMIE

VOOR

TAAL- EN LETTERKUNDE

1891

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

HOOGPOORT, 52 & 54.

1891

Zitting van 21 Januari 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, G. Gezelle, E. Hiel, P. Alberdingk Thijm, L. Mathot, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos en J. Broeckaert, werkende leden;

de heeren jhr. K. de Gheldere, A. Prayon-van Zuylen en H. Sermon, briefwisselende leden.

Afwezig met kennisgeving, de heeren S. Daems, L. Schuermans, K. Stallaert en J. van Droogenbroeck, werkende leden, en K. de Flou, briefwisselend lid.

De bestendige secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, dat wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Annuaire de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1891.

Vanwege den heer J. BROECKAERT :

Dendermondsche Drukpers. 1890.

Vanwege den heer L. MATHOT :

Maria-Theresia (1740-1780). Vijfde, vermeerderde uitgave. 1890.

Van den heer JOHAN WINKLER :

Hebel end Halbertsma ende Tiede Roelofs Dykstra.

Vanwege den den heer L.-W. SCHUERMANS :

De krokodil van Kerselaar. Eene Oudenaardsche sage, door Dr. D.-J. VAN DER MEERSCH. 1868.

Dichter de Koninck beoordeeld door Dr. Jan Nolet de Brauwere van Steeland, (door J.-F. HENDRICKX). 1875.

Wereldtalen en kunstmatige talen, door Johan Winkler. 1884.

Van den heer J.-B. VERVLIET, te Antwerpen :

Ons Volksleven. Antwerpsch-Brabantsch tijdschrift voor Taal en Volksdichtveerdigheid, voor oude Gebruiken, Wangeloofkunde enz., 2e jaargang 1890.

Vanwege de heer LÉON GOEMANS, doctor in wijsbegeerte en letteren :

Le Héliand, messiade saxonne du IXe siècle. Leuven, 1890.

Briefwisseling.

De Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België bericht het overlijden van den heer J.-B.-J. Liagre, haren bestendigen secretaris.

Op een schrijven van den heer J. te Winkel betrekkelijk de in Noord-Nederland ontworpen uitgave der volledige dichtwerken van CONSTANTIJN HUYGHENS, beslist de Academie eene inschrijving

te nemen op dat werk, uiterst belangrijk voor de studie der Nederlandsche taal- en letterkunde.

Commissiën.

De secretaris der bestendige Commissie voor Geschiedenis en Bibliographie maakt bekend dat twee harer leden, het voorbeeld volgende van den heer Génard, in de stadsrekeningen van Gent en Dendermonde de namen hebben opgezocht der Vlaamsche schrijvers, aan wie, bij de uitgave hunner werken, door het magistraat een hulpgeld werd verleend. De opzoekingen in het Gentsch archief vangen aan met 1422 en eindigen met 1700; die te Dendermonde loopen over de jaren 1600-1700. De Commissie verzoekt deze bijdragen voor de algemeene biographie, door de Academie op het getouw gezet, in het verslag over de huidige zitting op te nemen.

De vergadering, door den heer bestuurder geraadpleegd, willigt deze vraag in.

Door den heer Coopman, secretaris der bestendige Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde, wordt, namens deze, verslag medegedeeld over het verhandelde in hare jongste zitting, hoofdzakelijk toegewijd aan de bespreking van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, naar aanleiding van hetgeen in vorige zittingen daarover werd medegedeeld. — De vergadering keurt de besluitselen des verslags goed, evenals het voorstel, namens gezegde Commissie

gedaan, om den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs te verzoeken dat de Academie door twee harer leden zou vertegenwoordigd zijn in den keurraad, welke dit jaar zal geroepen worden tot beoordeeling der gedichten voor den Cantaten-prijskamp.

Dagorde.

Worden gekozen tot leden der Commissie van Rekendienst, de heeren de Pauw, Mathot en Obrie.

Lezingen.

HET KWARTIER KEMPENLAND.

Folklore uit de 17e en de 18e eeuw
door Dr. AUG. SNIEDERS.

I.

Algemeene toestand.

De vrede van Munster was geteekend; de strijd van tachtig jaren gestreden; de Noord-Nederlandsche gewesten hadden hunne onafhankelijkheid veroverd.

De omwenteling in het staatkundig en het maatschappelijk bestaan; de haat tegen Spanje en Rome, door de nieuwe leer onverpoosd aangevuurd; de politieke en godsdienstige invloed van Duitschland en Engeland; de nationale trots van den Neder-

lander over den bekomen uitslag, hadden het karakter in het Noorden dermate gewijzigd, dat er een onoverschrijdbare afgrond tusschen het verledene en het toenmalige heden was ontstaan.

De Zuid-Nederlandsche gewesten bleven der oude overleveringen getrouw : zij behielden Kerk, haard en samenleving, zooals deze hun grootendeels door hunne vaderen werden overgeleverd.

De scheiding tusschen Noord en Zuid werd vollediger gemaakt door het willekeurig benadeelen aller stoffelijke ontwikkeling van der Staten zijde. De Schelde was gesloten, scheepvaart en handel der Zuidelijke Nederlanden ter dood verwezen door den oppermachtigen broederstam, en alléén de taal zou misschien later de eenige, en nog zeer rekkelijke band zijn, die ons aan de noordelijke gewesten zou hechten.

De vrede van Munster werd door verscheidene Hollandsche steden met wrevel ontvangen, wat al voordeelen hij den Staten ook geven mocht. Voor vele geestdrijvende predikanten waren de bedongen gunsten niet groot genoeg, en de geschiedenis zegt dat men in zekere steden geen oliepitje veil had om den vrede te vieren.

Rijkdom en wapengeluk maakten den volksgeest in het noorden verwaten, en men scheen daar niet te zien dat het overwicht slechts duren zou totdat de naburen een gelijkaardig standpunt, als de Noord-Nederlander reeds bezette, hadden ingenomen.

Door den vrede van Munster werd de Meierij,

het noordelijk deel van het oude hertogdom Brabant, bepaald aan de Algemeene Staten afgestaan.

De Meierij bestond uit 's Hertogenbosch, het kwartier Oosterwijk, het kwartier Peelland, het kwartier Maasland en het kwartier Kempenland.

De afstand was de *dies iræ* voor deze landstreek, die, moest zij veel lijden van den vreeselijken oorlog, de lasten en de brandschattingen, evenveel en nog meer te verduren had van het beheer der Staten. Hier was de losmaking van Spanje geene redding. Voor de Meierij braken integendeel de jammerlijkste dagen aan, die zelfs, als men ze slechts in de koude geschiedenis nagaat, ook nu nog, het hart van een eerlijk man in verontwaardiging brengen.

Geen volk werd zoo onbarmhartig onder den hiel zijner regeerders, stoffelijk en zedelijk, vertrapt als de ongelukkige Brabantsche boeren onder dien der Staten. 't Waren de broeders, die Jozef mishandelden en verkochten!

De Staten beschouwden dit deel der Nederlanden als eene strook lands, die tot *barrière* kon dienen voor het Noorden tegen het Zuiden, en schier een paar eeuwen lang werd het Kempenland alzóó bejegend.

Pas was de overgaaf in 1648 geteekend, of de Staten verklaarden in de zoogenaamde Generaliteitslanden het Protestantism, « godsdienst van Staat ». De priësters en monniken moesten binnen den tijd van acht dagen hunne kloosters en

kerken verlaten. De strenge plakkaten op het stuk van godsdienst, in de noordelijke gewesten uitgevaardigd, werden in de Meierij en verder in het afgestaan grondgebied, in toepassing verklaard, ofschoon de bevolking dáár uitsluitend Catholiek was.

Alle Roomsche godsdienstoefening was streng verboden; 't was, zegde men, het *jus talionis*. De Spaansche Vorsten hadden vroeger krachtens de aloude wetten, aan het Protestantism het leven ontzegd; men betaalde dit onrecht, zoo verklaarde men, met de spreuk « tand voor tand ».

Men vergete echter niet dat dit recht werd toegepast op eene bevolking die, in den geloofsoorlog, vooral wat het Kempenland betreft, eene schier onbeduidende rol had vervuld; dat de bewoner slechts een arme slaaf was geweest, waarop nu deze, dan gene partij ongenadig klopte en hem den laatsten knop van het kleed sneed, indien zij hem het geheele kleedingstuk niet ontnam; dat, als de heerschende geest van onverdraagzaamheid en de innige versmelting van Kerk en Staat vroeger de hoofdfactor was, dit niet meer had mogen zijn bij het Calvinism, na eene eeuw van hervorming; dat, was de oude godsdienst zoo als men zegde, onverdraagzaam, de nieuwe die zich het « suver evangelie » noemde, eene gansch tegenovergestelde baan diende te breken, en door het beoefenen der verdraagzaamheid en vrijheid een voorbeeld moest geven aan vroegere dwalingen, indien men deze dan toch als zóódanig beschouwde.

« De nieuwe orthodoxie verweet de oudere zwart te zien, maar kon het verwijt niet ontgaan, zelve de donkervervige zwaluw te gelijken, die, gastvrijheid met ondank loonend, de goten verontreinigt van het huis, onder welks kroonlijst zij een toevlugtsoord gevonden heeft en hare jongen een nest. (1) »

De Staten ontzegden aan de stad 's Hertogenbosch het gezag over de Meierij en het bestuur der geldmiddelen; doch zij gaven anderzijds aan deze landstreek geen deel in het staatkundige leven. Geene der kwartieren van de Meiery had, door afgevaardigden, zitting in de Algemeene Staten.

Wie niet Protestant was, werd uit elke bediening gesloten. De Protestantsche Hollander, voor den bewoner van het Kempenland een vreemdeling, nam plaats als schepene in de dingbanken en sprak recht over dengene, dien hij om geloofswille haatte. De kinderen moesten ter schole bij onderwijzers, vreemd aan hunne zeden en hun geloof, en die onderwijzers, de bewijzen zijn voorhanden, waren niet zelden personen van twijfelachtig gedrag en volslagen onbekwaamheid. Daar waren er zelfs bij, die hunnen naam niet konden schrijven.

Geen wonder! iedereen was niet geneigd het vette Holland vaarwel te zeggen, om in de magere zand- en heidestreek te gaan doceeren.

Bukte de boer niet gewillig voor dezen of genen

---

(1) Busken-Huet.

predikant of schoolmeester — en door den algemeenen toestand was de dwang uiterst kittelig — dan kwam wel eens de in den Bosch aangestelde Hoofddrost aandraven met zijne ruiters, die uitsluitend tusschen de Hervormden moesten gewerfd worden; (1) men deed recht, kort recht. Dat zou ons hier aan Spelleken's *sitôt pris*, *sitôt pendu*, tijdens den ducq d'Alf, doen denken.

De geestelijke goederen werden aangeslagen, en de boer, die soms op zijnen akker naar eenen achtergelaten aardappel of wortel moest zoeken, werd met verpletterende lasten geslagen. Kon de ongelukkige niet betalen, dan deden de *vaderlijke* Staten zijn vee, landbouwgereedschap of wat hij bezitten mocht van rechtswege verkoopen.

De Raad van State was van meening, dat de Meierij met verpondingen van huizen en landerijen, met imposten op middelen en « verteringen » kon worden belast; doch, zoo voegde men er bij: Breda zou in geringer mate belast worden dan 's Hertogenbosch, omdat men dáár reeds zoo veel betaalde als in Holland.

De Meierij, meestal uit heidevlakten bestaande, zou over het algemeen aan minder belastingen worden onderworpen, echter slechts om het eigenbaatzuchtig denkbeeld, dat anders de inwoners naar het Luikerland zouden verhuizen, en de streek in eene onhebbelijke wildernis mocht verkeeren.

---

(1) Van Heurn.

Er lag in deze bepalingen van den Raad van State eene staatkundige. eene economische billijkheid besloten; doch de afgevaardigden van Holland hadden er geene ooren naar; want, zegden zij, indien het leven in de Meierij eens, ten gevolge van dit verschil van belastingen, goedkooper werd, zouden vele Hollandsche gezinnen naar die streek uitwijken — en de afgevaardigden der andere gewesten traden die bedenkingen bij. Deze waren onzinnig, indien men uitging van het *Culturkampf*-stelsel, dat men in de heidestreek wilde aanvangen.

De Hoogmogende Heeren in den Haag schenen te zeggen, dat de bewoners dan maar gevolg moesten geven aan de vrees van den Raad van State — en verhuizen! Werd de streek onbewoond, des te onhebbelijker zou zij zijn voor den vijand, die langs daar zou pogen binnen te dringen; des te veiliger voor de eigenlijke Hollandsche gewesten. De Brabanders waren voor de Staten een volk, slechts goed om uitgebuit te worden, een volk waarop de trotsche Hollandsche koopman met minachting neerzag, zooals hij in zijne koloniën den zwarte onmenschelijk behandelde, voor welken hij geen vingerbreed beschaving over had.

Vele huisgezinnen — hoe innig de boer ook gehecht zij aan den grond, dien hij eens bebouwde — verlieten dan ook de Meierij. Die van het Kempenland vestigden zich in zuidelijk Brabant, tot welk hertogdom zij altijd behoord hadden, waar de

belastingen min drukkend waren, en de godsdienstvrijheid den Katholiek ten minste gewaarborgd werd.

Het hoog gerecht in de Meierij werd vroeger te Antwerpen of te Brussel uitgeoefend; doch reeds na de verovering van 's Hertogenbosch door de Staten, en dus vóór de vereffening der moeilijkheden uit den verwarden toestand ontstaan, hield er in den Haag een « Raad voor Brabant » zitting, buiten welken de Roomschgezinden gesloten bleven. Het vestigen van dien Raad in gemelde residentie kon niet overeen gebracht worden met de rechten en privilegiën van Brabant, die in de Meierij nog gangbaar waren — zoo meenden verschillende banken. (1)

Deze bank had hare « hoofdleveringhe », dat is beroep, te Antwerpen, gene elders; « de vonnissen van den Bosch zelven werden te Leuven gereformeerd ». Wel bleven de Brabantsche costuymen in voege, maar de Staten gaven er meer dan eene krook aan en de protesten, opzichtens het beroep, bleven eene doode letter, zooals alle protest dat uit het « paapsche » land voortkwam.

Niettegenstaande de boer, door de langdurige oorlogen die na 1629 ontstonden, letterlijk werd uitgeschud, hielden de Staten vol, belastingen te heffen. Wij zien dit in de talrijke beden om van deze

(1) *Bijdragen tot de geschiedenis,* enz. *der Provincie Noord-Brabant.*

lasten ontslagen te worden. In 1633 verklaarde de regeering van 's Hertogenbosch, dat de Meierij *vijfmaal* meer belastingen moest opbrengen onder het bestuur der Staten, dan onder dat der Spaansche vorsten, zonder dat diezelfde Meierij iets genoot van de voordeelen, die Holland mocht genieten. Wat streng vonnis!

De erfenissen van zij-magen betaalden den 20ⁿ penning, en de Staten eischten weldra den 40ⁿ, bij het verkoopen der goederen. Ten slotte hefte men belastingen op alles, ook op de pensioenen en ambten met tractementen ten beloope van 300 gulden, ter uitzondering echter op de jaarwedden der heeren predikanten en soldaten.

Op het einde der 17de eeuw, tijdens den zoogenaamden « successie-oorlog, » was de toestand van het platte land inderdaad jammervol. Niet slechts afgelegen hoeven, maar gansche dorpen werden door de Fransche troepen grootendeels afgebrand, vee en paarden gestolen en vele gronden keerden tot den toestand van heide terug, waaraan zij eens werden ontwoekerd.

Het hart bloedt bij het lezen der gruwelen, door de hulptroepen van deze of gene partij gepleegd. Allen, eigenen, of die men als *zoodanig* beschouwde, en vreemden, waren vijanden van den armen Brabander. In onze Kempen sprak men nog, in mijn jongen tijd, over die vreeselijke « Zweedsche ruiters », die als eene horde barbaren te vuur en te zwaard het platte land teisterden. Te hunnen aan-

denken noemde men 1663 het « Zweedsche jaar » en 1665 het « pestjaar » (1)

De verschrikkelijke ziekte, die duizenden wegmaaide, ontstond ten gevolge der besmettende uitwasemingen van lijken en rompen, al te ondiep of in 't geheel niet in den grond gedolven. En op dien pestilenten bodem scheerden de soldaten nog alles weg wat er mocht opschieten, en bestemd was om den boer in leven te houden.

In de eerste jaren der 18e eeuw oorloogde het Fransche leger meer in Vlaanderen dan in de Meierij. Vandaar dan ook dat deze laatste, van troepen ontbloot, tijdelijk aan de strooptochten ontkwam; doch nu ontstond een andere kanker, die schier eene gansche eeuw, in minder of meerdere mate, voortwoekerde.

Deserteurs en ander gespuis, zich uitgevende als Fransche of andere soldaten, vormden groepen van tien, twaalf en vijftien man — ja soms van dertig en veertig — liepen met snaphaan, pistool en zijdgeweer het land af, roofden, plunderden en pleegden straffeloos de gruwelijkste euveldaden. Veilig van dit naar dat dorp gaan, was niet meer mogelijk.

Wat deden de Staten om die geweldenarijen te beletten? Zij vaardigden eene plakkaat uit, waarin men met de strengste straffen werd gedreigd, vooral als

(1) Houben.

men geweld durfde begaan op de belijders van den Staats-godsdienst. In de Brabantsche Kempen vormden zich dezelfde groepen, welken men den naam gaf van « Muskovieters ». Hier verjaagd, togen zij de grenzen over totdat zij, in het Generaliteitsland verontrust, andermaal in de zuidelijke gewesten kwamen nestelen.

De landdrost van Brabant, te Brussel, stelde eindelijk eene gezamenlijke werking aan de Staten voor, en deze, ofschoon immer zeer kittelig op het punt van onschendbaarheid des grondgebieds, keurden de handeling goed. Hier en daar werd nu recht gedaan; doch eene algeheele uitroeiing der benden, werd belet door de onmeetlijke bosschen, uitgestrekte heiden, schier ontoegankelijke wildernissen en — de jammerlijke inrichting der policie.

In 1713 was in het kwartier Peelland de onveiligheid der wegen en hoeven zóó groot geworden, dat Schout en regeerders aan de Staten krijgsvolk vroegen, om de rooverijen te keer te gaan. De Staten willigden de bede in, machtigden den commandeur van 's Hertogenbosch de krijgslieden te leveren, doch ten koste van Peelland.

De soldaten waren vaak geen eerlijker volk dan de dieven. De benden krijgsknechten werden doorgaans saamgesteld uit het schuim der samenleving, en als men tusschen de dievenbenden weggeloopen en gebrandmerkte soldaten vond, ontmoette men in het garnizoen der vestingen menig krijger, die zijne *palmen* in de baanstrooperij had gewonnen.

Het Kempenland had de middelen niet om, evenals het Peelland, de betrekkelijke veiligheid met een garnizoen te betalen; het bleef dus onmachtig tegenover de vreeselijke plaag, die noodwendig in uitgebreidheid toenam, aangezien zij uitbreiding bekwam door de gebrekkige inrichting van het gerecht zelve. Immers, 't was het gerecht dat gedurig nieuwen voorraad van misdadigers leverde, omdat het geene tuchthuizen had, waarin men de afgestraften kon opsluiten. Men joeg deze, na eene geeseling en brandmerk, meestal buiten de grenzen der jurisdictie.

II.

Land, volk en zeden.

Thans willen wij volledigen wat wij reeds over deze punten, in ons eerste hoofdstuk, hebben gezegd. Het land was inderdaad uiterst geschikt om tot schuilplaats te dienen voor boosdoeners, zooals het ook bewezen werd, dat het voortreffelijk geschikt zou geweest zijn voor oorlogstactiek, indien de oorlogsbedrijven van de 17^e^ en de 18^e^ eeuw zich niet tot de versterkte steden had beperkt.

De dorpen in het Kempenland lagen in uitgestrekte heiden en donkere bosschen als verloren. De toren, die aan den gezichteinder opstak, de klokketoon, die over het veld galmde, waren niet

zelden de eenige wegwijzer voor den reiziger, vooral in den winter als de slingerende weg onder de sneeuwlaag verborgen lag.

De mastbosschen strekten zich uren .ver uit en vormden, met de heide, het moeras, de zandheuvels en het kreupelhout, eene wildernis, waarin men, zonder vertrouwden gids, niet licht terecht kwam. Rondom den dorpstoren stonden de huizen, daargelaten die der gehuchten, en het akker- en weiland aan de heide ontwoekerd.

Eenige dezer dorpen genoten, niettegenstaande hunne afzondering, een betrekkelijken bloei; doch de oorlog kwam de huizen gedurig blakeren, de landerijen vertrappen, de bewoners plunderen. Toch richtten zich die dorpelingen telkens uit dien rampspoed op — een bewijs dat in het oude Taxandrië, eene taaie bevolking huisde; met weinig tevreden, vreedzaam en eerlijk wroetend voor het dagelijksche brood, gehecht aan den grond, hoevele jammeren de geeselaars der volkeren op dezen deden ontstaan.

De abdijen en kloosters, die in deze onhebbelijke vlakten waren gebouwd, en die, dank zij den ontginningsgeest der monniken, aanzienlijke grondeigendommen bezaten, waren in die benarde omstandigheden de toevlucht van hen die leden. Zij gaven den boer een deel der tienden; zij deelden hem mee van hun eindeloozen houtrijkdom en op de *speendagen*, dan wanneer er aan duizenden hulp werd verleend, reikten zij ruimschoots aalmoezen uit.

Die weldaden werden echter door het grauw, van wijd en zijd toegestroomd, wel eens met den grofsten ondank, met plundering en verwoesting beloond. Ten gevolge van den oorlog werden deze gestichten eindelijk zoo machteloos als de eenvoudigste boer.

Na den vrede van Munster werden de geestelijke goederen door de Staten aangeslagen, zooals ook later de Fransche omwenteling doen zou, en die milde bron van weldaden was, voor den inwoner, voortaan opgedroogd.

Gij vraagt me naar het uiterlijke der huizen in de dorpen te dien tijde? Die der welhebbenden, doch dit getal was juist niet zeer groot, waren in rooden steen gebouwd, met daken van schaliën of pannen; die der minderen hadden wanden uit taaie eiketakken gevlochten, en met leem bestreken, terwijl de daken in riet of stroo waren.

Niet alle huizen in de 17e eeuw hadden eenen schoorsteen of schouw. De rook sloeg nog, gelijk vóór eeuwen, door een trekgat, door deur of venster naar buiten; maar toch werd dergelijk onhebbelijk huis door de Staten als « haardstee » beschouwd en met belastingen geslagen. Men ziet dat er, in den loop der eeuwen, niet veel verandering aan de huiselijke weelde, indien wij dit woord hier mogen neerschrijven, gebracht werd.

In dertig of veertig jaren werd er, in die rampvolle tijden, geen enkel huis bijgebouwd, en niet zelden was slechts een vierde deel der wonin-

gen belastbaar, behalve in de kwartieren Maas- en Peelland, waar de haardstee in betrekkelijk betere voorwaarden was getimmerd.

Het kloeke ploegpaard, tot bebouwing van den grond, was voor vele Bràbanders in het kwartier Kempenland eene weelde. De kleine boer bezigde immer, voor het bewerken van zijn land, den tragen os. Het vee was schaarsch in deze gouwen, de oorlog plunderde meermaals de stallen ledig en het drukkende « hoorngeld » was altijd een hinderpaal tot uitbreiding van den veestapel.

Evenals de huizen, droegen vele stallen, door hunne inrichting en jammerlijke bouworde, den stempel van armoe of ten minste dien van den moeilijken strijd voor het levensbestaan. Vele waren door eene deur met de woonkamer verbonden; wij zouden schier zeggen dat mensch en dier gemeenschappelijk onder hetzelfde dak leefden.

Het houtwerk der mindere huizen was alom zwart berookt, onzindelijk, dikwijls nog recht oorspronkelijk; het licht viel karig, de frissche lucht speelde niet vrij binnen, en men moet niet zelden aan de hut des Hottentots gedacht hebben bij het zien der krochten, waarin de arme boer zijn jammerlijk bestaan voortsleepte.

Bij de welhebbenden, soms bij drost of schepenen, wier huis in steen gebouwd was, wier deur met stevigen, geduchten grendel gesloten werd — bij den mindere was dit slot slechts eene houten pin — wier vensters door ijzeren staven waren bevei-

ligd, bij de welhebbenden bestond zekere weelde.

Wij vertoeven in eene woning, die wij van kindsbeen kenden, en ongeveer bleef wat zij van vóór honderd vijftig jaren was.

Het woonvertrek werd het « huis » genoemd; het is ruim, luchtig, hoog van muren en heeft eene gewelfde witte zoldering. De muren zijn beneden, ter hoogte van de rugleuning der stoelen, door eene bekleeding van glimmende Delftsche tichelsteentjes bezet; de vloer is in roode plavuizen; de haard is ruim en breed, en in een der hoeken staat de leunstoel van den « baas » die, dáár gezeten, slechts het hoofd moet omkeeren om te zien wie er binnenkomt. Achter hem is een ovaalrond vensterke aangebracht, het « vizier » genoemd, en dat uitzicht geeft op het « portaal » of korten gang.

Aan den witten muur hangen zwart geworden schilderijen in zwarthouten lijsten, en indien gij rondgaat om deze te zien, zult gij stilstaan vóór een klein ingelijst vliegend blaadje, waarschijnlijk een strooibillet, eene vermaning aan de goede zielen, in de benarde tijden. Gij zult er lezen :

« WAERELDS LOOP

« De Redelijkheid is uit de Waereld gereisd,
« en de oprechtheid slaapt. — De vroomheid heeft
« zich verstooken, en de Gerechtigheid kan den
« weg niet vinden. — De Helper is niet te huis en
« de Liefde ligt krank. — De Goedaartigheid
« zit gevangen, en het Geloof is merkelijk veran-

« derd. — De Deugd loopt beedelen, en de Waar-
« heid is reeds lange begraven. — Het Crediet is
« verminderd, en het Geweeten hangt aan de wand.

HET GEDULD OVERWINT ALLES. »

Geduld, geduld! dit was inderdaad het woord, dat de Kempenaar in practijk bracht. Het kleine schrift bevat nu, gelijk toen, gouden waarheden, en de slotregel is zeker het machtigste wijsgeerige stelsel, dat er bestaat.

De kas is in eikenhout, wel eens met beeldwerk besneden; de « glazenkas » uit kostbaar citroenhout, bevat Chineesch en Japaneesch porselein en rariteiten van allen aard. Naast deze staat de hooge klokkekas, waarin de slinger regelmatig en zeer luid tikt. Rechts is eene deur, die tot de groote kamer leidt, voor de feestdagen bestemd.

Aan de tafel ziet gij het sierlijk gedraaide spinnewiel, met paarlemoeren knopjes; de vrouw des huizes is pas van haren stoel opgestaan, en bij het vuur laten een paar hazewinden den langen snuit op de uitgestrekte voorpooten rusten. Ook in dit huis vindt men het boek; doch geen ander dan de Legenden der Heiligen, het Oud- en Nieuw-Testament en het *Masker van de Wereld.*

De vrouw des huizes heeft opvoeding genoten en is streng in hare godsdienstplichten, evenals de man en de kinderen. In gansch dat gezin is het gegeven woord heilig, is elke stap in het leven naar de strenge wetten der eerlijkheid afge-

meten. Geen zoon wijkt een vingerbreed van het pad, door de ouders voorgeschreven, door eene reeks van geslachten bewandeld, want het oude familiewapen in het bovenvenster zegt u, dat dit gezin voorname voorgangers telt.

Die patriarchale eerlijkheid ligt echter ook in het gemoed van andere huisgezinnen, die geene familieherinneringen hebben : zij leeft diep in het hart des volks.

Over dorp en landschap lag eene stille rust, eene schier woestijnachtige eenzaamheid, eene indrukwekkende droefgeestigheid verspreid; deze werd zelden door eenen reiziger, door eenen ruiter, veel meer door brooddronken soldeniers gestoord.

Voor den dorpeling was echter de eenzaamheid minder volledig dan men uiterlijk denken zou. Op den kruisweg, in het moeras, in den tragen waterloop, in den donkeren waterspiegel van ven of vijver, in het suisende bosch, aan den voet van den eik of witstammigen berk, op de geheimzinnige heiden — overal leefde eene trits van onzichtbare en bovennatuurlijke wezens, en zelfs de huiselijke haard was met goede en kwade geesten bezield.

Elk gehucht en dorp had eene overlevering, eene legende, wier oorsprong in den nacht der tijden verloren ging. Maar naast dat bijgeloof heerschte ook de wijsheid der vaderen, het gouden spreekwoord.

Het lied, hetzij geestelijk of wereldlijk, is nog altijd veeleer klagend en weemoedig, dan vroolijk en opwekkend; het vermeldt gewoonlijk, in gebrekkig rijm, een verschrikkelijk feit, onlangs voorgevallen. Alleen de jongeren zingen, lachen en spreken veel. Bij den huisvader vertoont zich reeds vroegtijdig een zweem van ingetogenheid, van ernst en nadenken, soms iets melancolisch. Die karaktertrek is den Kempenlander nog eigen en verlaat hem slechts zelden.

Is het kommervolle leven dat hij leidt, hiervan de oorzaak? Neen, eenzaam is de streek, eenzaam wordt de mensch. Alles zwijgt rondom hem; hij ook wordt zwijgend als de levensherfst nadert. Wanneer hij spreekt, doet hij dit met korte woorden en slechts twee zaken bekommeren hem : werken en bidden.

De heks speelde eene groote rol in het leven der Kempenaars, en nog in onze dagen teekent de boer huis en stal met witte kruisen.

Overal ontmoette men in de 17^e^ en 18^e^ eeuw de legende der zwarte kat, in al hare verscheidenheid, de naantjes of kabouters, de witte vrouw, den gloeienden schaapherder, de kwade hand, het dwaallichtje.

Ga, zal de wijze man zeggen, ga te middernacht niet door het « hengstenspoor », dat is de baan waar het paard trapt, want ge wordt, om uwe stoutmoedigheid, door eene onzichtbare hand, of misschien door een onzichtbaar spookpaard, uit de baan geslagen.

Ook op dat deel van het karrespoor ontmoet men wel eens, op gezegd uur, een geheimzinnigen lijkstoet. Vier zwarte mannen dragen eene zwarte lijkbaar; achter deze gaan zwijgend, de mannen in zwarte mantels, de vrouwen diep in zwarte faliën gedoken. De stoet stapt of liever drijft voor u heen en verdwijnt. 't Is eene waarschuwing voor hem, die hem te zien kreeg, dat er, binnen kort, een sterfgeval in zijne omgeving zal plaats hebben.

Ginds in de schemering rent het « witte paard » over de vlakte of op den boschrand. Van waar komt het? Dat weet niemand; maar het verschijnt niet zelden, wanneer eene verschrikkelijke pestilente ziekte losbreekt. Talrijk zijn dan de dooden en niemand waagt er zich aan ze ten grave te dragen.

Wel schuift men de kisten op eene hoogkar, doch os, paard, noch voerman wordt gevonden. Dan komt het witte paard met vliegende manen en staart, met vurig oog en snuivende neusgaten aanrennen. Het wordt door geheimzinnige handen aangespannen en trekt de dooden naar het gewijde kerkhof.

Wat zou die « witte vrouw » willen, die ginds bij den maneschijn, aan den witbastigen berkeboom verschijnt? Ze staat te droomen, gelijk eene bruid, die haren minnaar wacht. Aan niemand doet zij kwaad, schuift achter de berkestammen voort, houdt gelijken tred met u, die met kloppend hart over

het voetpad gaat; doch zij verdwijnt als gij de hoeve nadert, als de hond blaft, als de haan kraait. 't Is of zij de menschen vreest en, altijd ontgoocheld, naar de eenzaamheid terugkeert.

Aan het oude watermolentje, dat ginds in het donkere bosch ligt, hekst het bij maneschijn en ziet men, in de waterkom, onvatbare gouden schijven verschijnen en verdwijnen; 't is Satan die u aanlokt, om uit den diepen kolk de goudschijven op te halen.

Spookachtig bruist het water door het stilhangend molenrad en op dat rad zit soms, zwijgend en onbeweeglijk, eene vrouwengestalte te droomen. Is het begrijpelijk dat de voorbijganger in het eenzame avond-uur, en die geen antwoord krijgt op zijn « goên avond », eene rilling over de ledematen voelt?

Voerman, zijt ge niet bevreesd dien donkeren weg in te slaan, bij het middernachtsuur? Het spoor is er diep en modderig. Zie, daar staat uwe kar reeds onwrikbaar in het spoor geklemd. Zweep nu op uw paard, roep uit alle uwe krachten het « dju », duw met geweld aan de wielen : 't is al vergeefs! Hebt ge moed? Sla dan een kruis en roep met forsche stem : « Span aan, gloeiege! » en zie, daar zit hij reeds op den nek van het hijgende, dampende en snuivende dier! De kar beweegt en vliegt krakend uit het diepe modderspoor.

Soms ook ziet gij den « gloeiege » aan eenen

paal trekken, omdat hij in zijn leven dien grenspaal bedrieglijk heeft verplaatst, te zijnen voordeele. Ofwel ge ziet hem, den langen en krachtvollen man, met den paal op den schouder ronddwalen; ge hoort hem jammeren en zuchten, omdat hij niet weet waar hem zetten. Kunt gij, nachtelijke reiziger, hem de rechte plaats aanwijzen, o dan is hij, de ongelukkige, van de straf des eeuwigen vuurs ontheven!

« Gloeiende » en onkwetsbare hazen rennen, bij maneschijn, over het veld; « gloeiende karossen » komen over de heide, rijden dwars door de kudde schapen, slaan ze uiteen en verdwijnen. Ofwel men vertelt u — hoe ongaarne men ook over dergelijke zaken spreekt — de Mephistogeschiedenis van den Kerstnacht.

Luistert : drie vroolijke klanten zaten in de gelagkamer der herberg en daar zouden zij, op den heiligen Kerstnacht, al drinkende en tuischende, de middernachtsmis afwachten. Men vroeg kaarten en deze werden onzichtbaar op de tafel geworpen. Een vierde speler ontbrak echter. Dan werd de deur geopend, en gelijktijdig met eenen vreemdeling, sloeg de sneeuwstorm nijdig binnen.

Hij, de onbekende, zou meespelen, en voorwaar! 't ging er vroolijk toe. Schuppenboer en klaveren aas dansten om zoo te zeggen op de tafel. Men speelde gedurig driftiger, maar recht gezellig. Die vreemde -- hij had een geel perkamenten vel, een zwarten knevel, een langen zwarten sikkebaard

— lachte, spotte, zong door den neus en klepte zoo fel met het deksel der tinnen bierkan, dat niemand de torenklok hoorde, en de wijzer der huisklok bleef altijd op 11 ure.

Nu viel schuppenboer op den grond; een der spelers bukte zich om zijne kaart op te rapen, tastte onder de tafel en raakte een ruw behaarden paardepoot aan. Het licht werd uitgedoofd, de gelagkamer was vol solferreuk; men hoorde een grinnekend gelach en de huisklok sloeg 4 ure.

't Was de booze, die met dit drietal gespeeld en het gebed dezer Christenen, aan de kribbe des Heilands, onttrokken had.

En dan, die kleine « kabouters » dikwijls zoo welwillend dat zij 's nachts het graan bij de boeren dorschten, terwijl hunne « witjes » of vrouwtjes het vlas haspelden en sponnen, indien de pachters maar eenige druppeltjes melk en eenige korreltjes graan voor het volkske over hadden (1). De vrouwtjes deden ook het huiswerk, en al hadden zij, de lekkerbekjes, dan ook de zaan van de melk geschept, moeder de vrouw lachte als zij 's morgens in het huis alles netjes in orde vond. Maar wee, als men de kabouters door het sleutelgat wilde bespieden. Het nieuwsgierig loerend oog werd met blindheid geslagen!

O, die kleine vertellingen, talrijk als de gen-

---

(1) Jacq. Cuypers en Panken.

sters, die 's avonds uit het vuur knetterden! Elke harer is eene poëzie, innig in overeenstemming met de eenzaamheid der heide en bosschen. Wie heeft ze samengesteld? Zij bestonden vóór eeuwen en in mijne jeugd bevolkten zij nog de kinderkamer, zooals zij vroeger het gansche huiselijk leven doortintelden.

Men verweet den Brabander zijn geloof aan heksen en gaf aan zijn Catholicism daarvan de schuld; doch, zou men durven beweren dat de nieuwe leer, in het zoo verlichte Holland, van dat bijgeloof vrij was? Zeker neen. Het geloof aan hekserij woedde in het Protestantism geducht voort, en Beza verweet aan het parlement van Frankrijk, dat men niet met voldoenden spoed tegen het heksen ten strijde trok.

Naar gelang de Hervorming veld won in Engeland en Duitschland, breidden de heksenprocessen zich uit. In Nederland hekste men onverpoosd onder de volgelingen van het « suiver evangelie », en het Protestantism verzette er zich niet tegen.

Toen een dominee van Amsterdam, Balthazar Bekker, in zijne *Betooverde Wereld* tegen de heksen te velde trok, werd hij door zijne geloofsgenooten hevig bestreden. De kerkeraad ontzette hem van zijn leeraarsambt en verklaarde hem « onduldbaar » in de Nederlandsche gereformeerde kerk (1).

---

(1) Busken Huet.

Bij den eenvoudigen boer was dus dat bijgeloof een gruwel, bij den Protestant werd het niet te keer gegaan. Trouwens het geloof aan de bovennatuurlijke wereld is aan geen enkelen godsdienst te wijten : het ligt in het gemoed van den mensch. In het heidendom vindt men het bijgeloof zóó diep ingeworteld als bij latere godsdiensten. Onpartijdig mogen wij zeggen, geene enkele Kerk deed meer om het uit te roeien dan de Catholieke.

Het onderling verkeer der inwoners was, over het algemeen, trouw en eerlijk; men leende elkander geld op het woord of op eene schuldbekentenis, ofschoon deze enkel met een kruis geteekend was. « Een woord 'e woord, een man 'e man » was een spreekwoord dat nog geldt in deze heidestreek.

Het gegeven woord bij eene trouwbelofte, werd in de Meierij als heilig beschouwd. Het meisje gaf den verloofde eenen godspenning, « eenen daelder »; bij meer welhebbenden « eenen rijksdaelder »; de jongeling gaf aan zijne bruid een briefje met zijn bloed onderteekend.

Die soort van godspenning was, meer dan bij den dienstbode die zich verhuurde, eene strenge verbintenis, en een briefje met bloed geschreven of onderteekend gold als een eed, zooals ook voor de Kerk de trouwbelofte heilig is.

Bij het wederzijds overhandigen van schrift en penning werd er door deze en door gene partij eene formule uitgesproken, die overal ongeveer als

volgt luidde : « Daarmede trouw ik u en ik zal niet van u scheiden, vooraleer God en de dood ons zullen scheiden. » (1) Voorwaar ! in die eenvoudige woorden ligt iets ingrijpend plechtigs!

Als de uitwisseling voltrokken was, en die woorden uitgesproken waren, beschouwde men zich, en was men ook in waarheid, door het huwelijk verbonden, in afwachting dat de priester de beloften zou zegenen en bekrachtigen. Het verbreken van het gegeven woord was een gruwel, een meineed, en had dit plaats, dan deed de lijdende partij dit niet zelden notarieël beschrijven, ten bewijze dat zij ten minste haar woord niet had gebroken (2).

Waren de openbare zeden in de 17e en de 18e eeuw nu even eenvoudig als het land zelf? Wij denken het niet. Immers, de woelingen en oorlogen, waarin men een paar eeuwen lang verkeerde, de wanorde in Kerk en geestelijken stand, de moeilijkheid voor de bewoners in het volbrengen hunner kerkelijke plichten, zullen de zeden niet hebben verbeterd; maar dat het in de Meierij zóó erg gesteld was als de Hoog Mogenden beweerden in het huwelijksreglement betrekkelijk de Generaliteitslanden, in 1656 opgemaakt, is eene tastbare leugen.

Volgens dat reglement zouden de landen « onder

---

(1) Aug. Sassen.

(2) Laatstgemelde schrijver haalt een dergelijk stuk aan, gedagteekend 1709.

de Generaliteit ressorteerende » door de groote « losbandigheden, overspeelen, moedwillige verlatinge, wrevelige huishoudingen en schofferinge » — wij willen niet alles overschrijven — verkankerd zijn en dienden er strenge maatregels tegen die gewesten te worden genomen.

Men vergete niet, dat die arme Meierij bij de Hoog Mogende Heeren de zondebok was, juist omdat zij trouw bleef aan den ouden godsdienst. Die ongehoorde en buitengewone losbandigheid bestond bij den eigenlijken Kempenaar niet, en wij zullen dit verder breeder uiteenzetten.

De Heeren der Staten hadden, voorwaar! in hunne noordelijke gewesten voorbeelden genoeg van de naaktste losbandigheid, om deze den armen Kempenlander niet toe te dichten. De Hollandsche zeden van de 17e en de 18e eeuw, zoo zeggen Protestantsche schrijvers van aanzien (1), leverden eene *chronique scandaleuse* zonder weerga, en in deze staan personen, uit de meest beschaafde wereld, met naam en voornaam aangeteekend.

Elk dorp had zijne kermis; de aanzienlijkste dorpen hadden jaarmarkten, door de Vorsten van den lande ingesteld, en velen een Gild. Een paar koornakkers door de Gildebroeders gemeenschappelijk bewerkt en bezaaid, leverden eene genoegzame som, daargelaten bijdragen en boeten, om alle twee of drie jaar geducht te « teeren ».

---

(1) Busken Huet, Fruyn, Huygens, Van Effen, enz.

Met dit laatste doel bestaan de Gilden nog in onze dagen; doch de band, die de broeders weleer vereenigde, is rekkelijk geworden of, beter gezegd, bestaat niet meer. Buiten de « teerdagen », begrafenis en uitvaart van een der leden, ziet men de « Gildebruurs » niet meer bijeen. Die instelling is vandaag de caricatuur van 't geen zij vóór eeuwen was; de reus is tot dwerg vergroeid en zijn gemoed verbasterd en onkennelijk geworden.

Glansrijk was het Gildeleven in de geschiedenis, en als wij nu glimlachen bij het zien van eene groep boeren, die ordeloos voorbijgaat, vergeten wij dat de Gilden voorheen zoo prachtig en bloeiend waren, als zij nu machteloos en gehavend zijn. Vergeten grootheid, die eens ons gemeenteleven bezielde, onzen roem en de hoop van den Vorst uitmaakte!

Door de Vorsten wettelijk ingesteld, diende het Gild tot krijgsmacht aan den heer, tot verdediging en veiligheid aan de gemeente, tot handhaving van orde en goede zeden, tot broederband tusschen de standen, tot tegenwicht van alle willekeur.

Volgens alle « kaarten » moest het Gild bestaan uit « deughdelijcke » personen, mannen van goeden naam en faam, die den eed aflegden van onderdanigheid en trouw aan de wetten van 't gezelschap.

Geen spel uit winzucht werd in de Gildekamer geduld, geene dronkenschap gedoogd. Men moest zijn als Gildebroeder « een onbesproken man ». Voorwaar! iets ridderlijks dat het hart van den eenvoudigen boer van fierheid kloppen deed.

Eene handbus, een half pond poeier en twee pond lood moest de man van 't Gild altijd gereed hebben, als het uur van « perijckel » aanbrak; trouw en vroom moest hij ter processie, of ter begrafenis van een afgestorven broeder komen.

De oorlogen, na het middeleeuwsch tijdvak, hadden een einde gesteld aan den roem van het Gildeleven. De Reformatie beschouwde de Gilden als eene haar vijandelijke inrichting, en verdoken leefden zij zwak en bloedeloos voort. De Fransche omwenteling heeft ze gansch in de schaduw gebracht, met veel ander goeds en schoons, en wanneer ge nu in de Kempen een Gild ziet, aan welks hoofd de wimpelrijder op zijn wit paard, de hoofdman met zijne spies, de koning met zijne zilveren schilden, de vaanderig met zijn roodzijden vendel — allen den hoed met roode en witte veeren, het middel met roode sluiers versierd — indien men hier het woord « versierd » mag bezigen, dan denkt men aan kinderen, die de helden van het epos willen nadoen.

Ruw ging het er soms toe op kermis en jaarmarkt, zoo ruw dat Schout en Vorster moeite hadden om de oude « costuymen en usantiën » te doen eerbiedigen. Als het bier den anderszins vreedzamen inwoner tot een woeligen duivel had gemaakt, werd het mes wel eens getrokken.

In de 18e eeuw bracht men elkander nijdige litteekens toe met het scherp afgesleten dubbeltje, krachtig tusschen de vingers geklemd, ofschoon

wij in de rechterlijke akten, bij ons voorhanden, dit gevecht niet vermeld vinden.

Anders is het gesteld met vreeselijk messengevecht. Het *jus talionis* was in het gerecht niet zelden een aangenomen grondslag. Meer dan eens werd degene, die zijne tegenpartij op de wang geteekend had, op dezelfde wijze en door den beul geteekend. In 1722 veroordeelde de Schepenbank der hoofdstad van de Meierij eenen vechter met het mes, tot het bekomen van eene snee over de wang — daarenboven tot eene geeseling en verbanning.

Verlangt gij de beschrijving van een messengevecht te kennen? Luistert dan wat ik uit de *Vonnissen van 7 gevangene te 's Bosch* overschrijf. Crimineele akten zijn zelden zoo teekenachtig geschreven. Het geldt het vonnis van Jozef De Vriese, alias *Calotte*, geboren te *Wingswalme* (1), in Vlaanderen, een stouten strooper, die in 1766 te 's Hertogenbosch gehalsrecht werd.

Dat hy Gevangene (*Calotte*) met eenige syner Complicen, *op den* 25. *May* 1762. voorgenomen hebbende een Diefstal onder *Wanroy* te perpreteren, en die mislukt zynde, zich van de anderen, twee en twee, gesepareerd hebbende, hy Gevangene, en de *Blonte Nol* na Lummen in een Herberg te *Goesselaar* zig begeven, en aldaar te eeten gevraagt hebben; dat, Aardappelen om te schellen gekregen hebbende (2)

---

(1) Munkzwalm?

(2) Was het in de geringe herbergen de gewoonte dat de passanten, zij, die er nachtverblijf hielden, in persoon dit werk deden?

de *Blonte Nol* eenige ongeschelde onder de geschelde gooyde, en die gekookt zynde, en op de Tafel komende, hy Gevangene de ongeschelde telkens aan den voornoemde *Blonten Nol* overstiet, waar over Rusie ontstond, en sy in het Bourgouns (1) tegen elkander zyden, te wagten, tot dat buyten gekomen zouden zyn; dat, te zamen uyt de Herberg gegaan zynde, de *Blonte Nol* in de Straat van *Goesselaar* zyn Mesch uyttrok, en hy Gevangene zyn Pistool, het welk met scherp geladen was, waar mede hy den *Blonten Nol* dreygde dood te schieten, indien dezelve syn Mesch niet opstak, dat sy beyde aan het laatste huys onder *Goesselaar* gekomen zynde, de *Blonte Nol* wederom het Mesch trok, en tegens hem Gevangene zeyde, *smyt het Pistool van uw af en vegt met het Mesch tegens my*; dat hy Gevangene het Kruyd van de Pan afdeed, en doen ook syn Mesch trok, en sy zo te zamen aan het vegten geraakt zyn, dat de *Blonte Nol* aan hem, Gevangene twe Sneden aan de Regterhand toebragt en hy Gevangene aan gemelte *Nol* een steek op de Borst; dat, *Nol* daar op toeschietende hy Gevangene op syn eene Knie bukte, en het Mesch voor uyt houdende, een zwaarderen Steek aan den *Blonten Nol* toebragt, en denkende, dat deselve genoeg hadde, zig omdraayde, waar op *Nol* hem by de slip van syn Rok vatte, en meende te steken, als wanneer hy Gevangene aan den gemelde *Nol* nog een zwaarderen Steek of twee averegts gegeven heeft, zonder dat hy Gevangene weet hoe veel Steeken hy aan den *Blonten Nol* gegeven heeft, hoewel hy vermeend niet meer als vier; en dat hy Gevangene den *Blonten Nol* heeft zien vallen; en gebleken is, dat de *Blonte Nol* van die Wonden overleden is ».

Recht karaktervol is die beschrijving. De worsteling in de duisternis kenmerkt eene barbaarschheid, die inderdaad huiveren doet. Calotte had zijne tegenpartij in een razend gevecht neergestoken en zette, zonder zich nog om het slachtoffer te bekommeren, zijnen weg voort.

---

(1) Dieventaal.

Wij zullen van den steller dezer akten, zoo sober maar kleurrijk geteekend, later nog stukken onder de oogen krijgen.

Was het messengevecht bij den boer eene uitzondering en meer eigen aan zeker zwervend volkje, aan zeelie en stadsvolk, die in het Kempenland niet thuis hoorden, het bestond niettemin zooals in onze dagen het tweegevecht, en 't was al niet barbaarscher dan dit laatste.

Doch ik doe u een ander gebruik kennen in de Meierij : « het ploegspannen », eene soort van volksstrafpleging, die misschien zoo oud is als de ploeg zelve. Door die straf werd eene mishandelde huisvrouw gewroken. Wanneer de man zich aan zijne echtgenoote vergrepen had, veroordeelde de jonkheid des dorps hem « om de ploeg te trekken », en als nu de schemering gevallen of de maan opgekomen was, werd het vonnis voltrokken, ofschoon niet zoo romantisch als wel eens verhaald wordt (1). Brutaal geweld was er echter niet zelden vreemd aan.

In 1792 hadden eenige boerengezellen, volgens eene oude gewoonte « op verscheiden dorpen der « Meijerije plaats hebbende » zoo luidt een vonnis, « zekeren persoon, die met zijne huysvrouw « in onmin leefde en deselve mishandelt en gesla- « gen had », naar eene andere gemeente gelokt,

(1) Dr Renier Snieders.

met eene touw om het lijf voor eene ploeg gebonden, en gedwongen te trekken.

Toen de plichtige dit paardewerk een eind weegs had volbracht, worstelde hij zich los en ging op loop. Blijkbaar wilden de anders zoo strenge Schepenen, in dit geval, veel door de vingers zien. In ons hoofdstuk betreffende « het gerecht » zullen wij opmerken hoe rekkelijk de achtbare justitie zijn kon. Hoe het zij, de Schepenen zagen in gemeld feit geen kwaad opzet; het was, zoo luidde het vonnis, slechts « uyt losse onbezonnenheyd » voorgevallen en dewijl er geene wet bestond, die eene bepaalde pœnaliteit aangaf opzichtens dit feit, liet men de zaak over aan het arbitrium van den rechter.

Onze huidige rechters zouden er gewis anders over denken. Hierop wees nog in onzen leeftijd een mijner broeders — in leven burgemeester van een paar dorpen in het Kempenland — de bewoners, toen zij voorgenomen hadden het « ploegspannen » andermaal op een hunner dorpsgenooten toe te passen. Onuitroeibaar wortelen de gebruiken in den geest van dat volk!

Woelig is het traditioneel « gans- of haanrijden » en het « palingtrekken », waarvoor de Reformatiegezinden, en ditmaal niet te onrechte, hunne puriteinsche gezichten nog langer trokken dan voor den « dans », dien zij eene « paapsche stoutigheid » noemden.

Wat nu juist de Kerk met andere vermaken te

stellen had : wat met de « spinningen » — avondpartijen, waar de meisjes met haar spinnewiel in dit of dat huis kwamen buurten, en die op den preekstoel eindelijk streng bestreden werden; wat met het « St.-Martensvuur », als de kinderen op 11 November hout en turf vroegen om een vuur te stoken en rond hetzelve te dansen; wat met het hangen van kronen in de deuren, op den vóóravond van het St.-Jansfeest, of met den « Meitak », die de verliefde op het dak van het voorwerp zijner droomen plantte : wat de Kerk, zeggen wij, met dit alles te stellen had, is ons onbekend; maar al die oude gebruiken werden beschouwd als « paapsche stoutigheden ».

Zelfs het plaatsen van klomp of korf op den avond vóór St.-Nicolaasdag, werd door de nieuwsgezinden verboden. Een kinderfeest!

Men zegt dikwijls dat de Sans-culotten vele onzer schoone gebruiken en overleveringen hebben uitgeroeid; ja, maar dit werd ook gedaan door den Calvinist in de 17e en de 18e eeuw, die alles afbrak wat hem vroegere tijden te binnen bracht.

III.

Kerk en school.

Om den toestand van het kwartier Kempenland, betrekkelijk het eerste punt, volledig

te begrijpen, moeten wij eenige jaren hooger dan den vrede van Munster opklimmen.

Sedert den val van 'sHertogenbosch, beschouwden de Staten de geheele Meierij als tot de Republiek behoorende. Immers, zij beweerden dat de verschillende gauwen onverbreekbaar aan de hoofdstad zelve waren verbonden - een stelsel, waartegen protest werd aangeteekend. Vele plaatsen waren vrije heerlijkheden, anderen nog door Spaansche troepen bezet, en zelfs te Vucht, op een half uur afstand van de hoofstad, werd een Spaansch kantoor gevestigd, ter inning van cijnsen.

Alom rezen nog tal van moeilijkheden op tusschen de Staten en de Spaansche regeering, en het decreet van de eersten werd dikwijls door de tweede betwist en krachteloos gemaakt. De commissie van twistbeslechting zat voor eenen stapel hinderpalen van allen aard.

Reeds in October 1629 hadden de Staten de uitoefening van den Roomschen godsdienst in de Meierij verboden. Zij eischten dat de pastoors de kerken en pastorijen aan de pas benoemde predikanten zouden afstaan; doch een bevelschrift des Konings bracht de Staten te binnen, dat bij de overgaaf der stad bedongen was, de uitoefening van den godsdienst niet te verhinderen. Te vergeefs! Op vele plaatsen werden de kerken verbeurd verklaard, en de Katholieken deden dienst in particuliere huizen, onder den blooten hemel en zelfs in de kerktorens, welke men niet had verbeurd.

In de hoofdstad der Meierij had dominee Koenraad Markinius wel is waar de prachtige St.-Janskerk in bezit genomen en hield er den 19 September 1629 eene leerrede, in bijwezen des prinsen van Oranje en zijnen hofstoet; maar op andere plaatsen in de Meierij, waar een predikant beroepen werd, moest deze, gedurig bedreigd, herhaalde malen de vlucht nemen, om niet door de Spaansche troepen opgelicht en gevangen genomen te worden.

Doch juist die handelwijze van Spaansche zijde deed gedurig strenger maatregels vanwege de Staten ontstaan; het waren de arme bewoners, die het moesten ontgelden als een haar van de pruik eens dominees door de Spaansche benden werd aangeraakt of geschonden.

Strenger werd dan de eeredienst vervolgd, strenger de Roomsche geestelijkheid nagejaagd, en in eene plakkaat van 2 Februari 1636 zegden de Staten zelfs de « sauvegarde » op van alle geestelijken, die « onder 't gebiet van den Coninck van Hispaniën in de Nederlanden woonen. »

De vervolging werd verscherpt, al poogde Prins Frederik-Hendrik de hatelijke vexatiën, door de Staten begaan, te verzachten.

Na den vrede van Munster maakten de plakkaarten de godsdienstoefening in de oude hoofdstad gansch onmogelijk; de vrouwenkloosters, die, volgens de voorwaarde van overgaaf, in de stad mochten blijven bestaan, moesten ontruimd worden en verkocht : de « papenjacht » ving met dolle woede aan.

De Brabanter hoort tot een lijdzaam ras, maar met een vasthoudend karakter, vooral als het zijne godsdienstige overtuiging geldt. Deze is met zijne inborst vergroeid, gelijk de kleurige vlam in het marmer.

In volle stad, nu hier dan daar, tot zelfs in kelders, werd heimelijk soms Mis gelezen; doch de Schout en zijne dienders hadden Argus-oogen, en spionnen en verklikkers ontbraken er niet. De plaats der bijeenkomst werd weleens overrompeld; doch dan deed de Brabanter een beroep op zijne oude costuymen, die nog immer wet waren. Hij herinnerde fier dat de Brabanter koning was in zijn huis!

Volgens het oud Brabantsch recht mocht inderdaad geen huis door de justitie overrompeld worden, zoodra deur en venster gesloten waren, tenzij met toestemming en in tegenwoordigheid van het meerendeel der Schepenen; doch de Schepenbank had reeds eene grondige hervorming ondergaan, en het huis was niet meer geheiligd, zoodra het verdacht werd van « paapsche » gebruiken, die men als oproerig beschouwde.

De priester, dien men snapte, bleef in hechtenis, totdat men zijne vrijheid met 600 gulden afkocht. Men eischte echter meer indien er hooger losgeld te bekomen was. Hij, die de vlucht van eenen geestelijke bewerkte, betaalde den prijs voor zijne loslating bepaald. Die zijn huis leende voor het houden eener godsdienstige vergadering, verbeurde

300 gulden; elke aanwezige boette zijne « stoutigheid » met 25 gulden, zooals ook 25 gulden boete werd opgelegd aan den winkelier, die op eenen geboden Heiligendag zijn huis durfde sluiten.

Uit alle ambten werd de Katholiek gebannen, zijne vrijheid bestond niet meer, zijn eeredienst was verguisd en verboden, zijne bedehuizen ingepalmd en geplunderd. Het staat vast, zegt een Protestant (1), dat, onder aandrijving van den vermaarden dominee Voetius, de St.-Janskerk van 's Hertogenbosch tien jaar lang door de Gereformeerden stelselmatig geplunderd werd.

Toen de vrede van Munster bepaald geteekend was, breidde de vervolging zich ook alom en geduchter uit. De Staten hadden nu de handen vrij en vingen een waren *culturkampf*, voor ons eenen kamp van uitroeiing, aan.

Het katholieke huwelijk was verboden, en men vond niet altijd eenen priester, die, in het geheim, de beloften kon inzegenen. Trouwens de verbintenis was onwettig, aangezien, volgens de voorschriften der Staten, de getuigen moesten zijn « van de Gereformeerde religie » en artikel 4 van het reglement voegt er bij, dat geen Roomsche geestelijke iemand in ondertrouw mocht nemen, noch iemand trouwen of hertrouwen, op straf van verbanning ten eeuwigen dage, terwijl

---

(1) Busken Huet.

daarenboven ***het huwelijk van nul en geener waarde was.***

Het huwelijk moest gesloten worden vóór den predikant of proponent, ten overstaan van den kerkeraad, en mocht deze ter plaatse niet bestaan, van de geschiktste en voornaamste ingezetenen, altijd « sijnde van de gereformeerde Religie ».

Men begrijpt welken afschuw de Kempenaar van een dergelijk huwelijk had. Velen hebben zich dan ook aan den onbillijken eisch der wet niet onderworpen, en het moet deze toestand zijn geweest, die aan de Staten het lasterlijke artikel 71 ingaf, waarin men schandmerkend, doch te onrechte, van de veelvuldige « boelschappen » in de Generaliteitslanden sprak.

De dwingelandij werd nog bloediger als er spraak was van « bediening ». Het was voor den Brabanter eene ramp zonder godsdienstigen troost van de wereld te scheiden, en juist op die laatste plechtigheden was de Calvinist het hevigst gebeten (1). De *culturkampfer* loerde overal, en 't was voor hem een genot als hij eene « paapsche afgoderij » kon verstoren en doen straffen. Zoodra men vernam, dat een Roomsche in levensgevaar verkeerde, werd zijn huis bewaakt en beloerd, en men belette niet zelden den priester de sponde te naderen, indien deze niet zelfs werd betrapt en gegrepen.

---

(1) Men leze Fruyn.

Wie in briefwisseling stond met eenen priester, was op boete van 50 pond Vlaamsch verplicht elken brief aan den Hoofdschout af te geven. De Gilden mochten het Burgondisch kruis niet in hunne vaandels voeren, geenen maaltijd houden na de begrafenis van een hunner leden, omdat de Hoog Mogende Heeren der Staten vreesden dat men, vergaderd zijnde, voor den overledene zou bidden.

De Staten waren overtuigd dat de omkoopbaarheid der overheden, in de 17e eeuw een wezenlijke kanker was, en zij stelden dan ook eene premie in van 300 gulden, voor allen, die eenen rechter betrapten op eenige toegeving — en toch gebeurde dit, en meer dan eens liet men eenen priester door, als men Schout of andere rechterlijke beambten 40 gulden in de hand stopte (1).

Bij den predikant voegde men den schoolmeester, die als een tweede werktuig van *beschaving* moest dienstbaar zijn. De afgezondenen, die meestal geene andere leerlingen hadden dan die wier ouders in het Kempenland een ambt bekleedden, beschouwden dit gewest als hun ten buit gegeven en heerschten met willekeur, haat en bloedige spotternij. Toch weigerde de Kempenaar zijne kinderen aan de nieuwe « meesters » af te staan, en alweer ging de katholieke schoolmeester heimelijk in hoeven en huizen rond, zooveel dit doenbaar was.

Is het te verwonderen dat de boer èn den

---

(1) F.-M.-A. Arnolds.

predikant, èn den schoolmeester, èn den ambtenaar, allen voor hem vreemdelingen, in afkeer hield? De strenge, gestreken en erg puriteinsche gezichten der predikanten, hunne stijve en minachtende waardigheid, de eeuwige deftigheid hunner witte halsdassen, hunne meer beschaafde, doch voor den boer « gemaakte » taal en manieren, waren niet geschikt om bij den ronden Brabanter, altijd een natuurkind, ingang te vinden.

Deze laatste was te meer verbitterd daar het platte land, in zijn kwartier, nooit een werkzaam deel in de Reformatie had genomen. De boer, die onvermoeide wroeter in de eenzaamheid, bekommert zich niet om de godsdienstige of wijsgeerige driften, die in de steden vaak zoo bloedig dwaas woelen. Hij vraagt slechts dat men hem gerust late in het behoud van zijn geloof, dat in hem vergroeid is. Nochtans lieten de vechtende en theologeerende broeders in het Generaliteitsland, op zijnen rug de harde geeselslagen, met verdubbelde kracht, neerkomen. Toch bleef hij, onverzettelijk als een stier, aan eigen aard getrouw.

In het zuidelijk gedeelte der Meierij stak de boer, zondags, vóór dag en dauw, door regen- en hagelvlaag de heide over en woonde de Mis bij, in eene kerk op het grondgebied der Zuidelijke Nederlanden. De inwoners van het grensdorp Reuzel maakten een bedehuis te Arendonk, dat tot in 1672 in voege bleef (1); doch in dat jaar

(1) Welvaarts.

bouwden zij eene « schuurkerk » op eigen grondgebied. De Staten door den nood gedwongen, waren voor het Generaliteitsland wat rekkelijker geworden, ten gevolge van den *Successie*-oorlog, die tusschen de Staten en Frankrijk was ontstaan.

Tijdens dien oorlog bevond zich schier geen enkel predikant of Staten-schoolmeester nog op het platte land. 't Was ook uiterst onveilig geworden. De Fransche soldaten, die langs de grenzen, bij voorbeeld in de abdij van Postel, in garnizoen lagen of daar tijdelijk nestelden, vielen niet zelden in het Generaliteitsland, plunderden de hoeven, staken huizen in brand, eischten schattingen, en geen beschermende vinger werd hiertegen door de Staten opgestoken. Zoo werd in 1688 het dorp Bladel door die bandieten afgebrand en uitgeplunderd.

Zelfs in 's Hertogenbosch vonden de Hoog Mogenden dat men de plakkaarten, op het stuk van godsdienst, diende te matigen. Verwonderlijk contrast! De Staten hadden, met het oog op zelfbehoud en ter verdediging der stad, Spaansche troepen — ten minste Duitschers in Spaansche soldij — in dienst genomen. Die hulpbenden hadden als veldpapen, twee paters Jezuïeten in hun midden; zij eischten eene kerk om er godsdienstoefening te houden. De Staten bukten voor die geduchte inbreuk op hunne plakkaaten. Binnen en buiten dreigde immers de vijand!

Toen eindelijk de hulptroepen aftrokken, hiel-

den de Brabanters voortdurend geheime bijeenkomsten en de priesters drongen, trots alle gevaren, door reet en spleet binnen.

Het was een woelige dag in de oude Hertogenstad, toen de Stadhouder van den Schout, met zijne dienders, een huis binnenstormde, waar men, tegen het verbod der plakkaarten, durfde bidden naar Roomsche wijze.

Het gerecht werd door de aanwezigen in huis en door Roomsche soldaten der bezetting, met stoelen en banken, ook met den blanken sabel, achteruit gedreven (1). De Stadhouder werd erg gehavend; de man viel over eenen bierwagen, verloor rotting en hoed en een apotheker in de buurt pleisterde eenen steek in de dij en eene wonde aan het hoofd, hem in de tribulatiën toegebracht.

De drang der omstandigheden deed eindelijk de oogen der Hoog Mogende Heeren in den Haag opengaan. De Schepenen zonden een vertoog, waarin zij moesten erkennen dat de *drie-vierde* der stad Katholiek waren, en het niet geraadzaam was nog langer tegen den geest der bewoners in te gaan.

Beter laat dan nooit : de Staten besloten dan ook water in hunnen wijn te doen, zooals het spreekwoord zegt.

---

(1) Van Heurn.

Men liet wel is waar « schuurkerken » bouwen, doch aan die jammerlijk, ellendige bedehuizen mocht, tot reparatie, geen nagel geslagen worden zonder toelating der Staten, ofschoon deze daarin geene duit betaalden. Geen geestelijke mocht zich van het eene naar het andere dorp of gewest begeven : boete en verbanning lagen nog overal op de loer.

Toen in 1713 Paus Clemens XI, in zijne bulle *Unigenitus*, de stellingen veroordeelde van zekeren pater Quesnel, welke veel overeenkomst hadden met die van Jansenius, werkten de Staten den weerspannige tegen Rome, oogluikend in de hand om alzoo eene scheuring tusschen de Katholieken te doen ontstaan. Utrecht werd de zetel van een Jansenistischen bisschop, wiens leering als de brug werd beschouwd om, in min of meer beperkten tijd, van het Catholicism tot het Protestantism over te gaan.

Die poging tot prosolietenmakerij gelukte niet; het Jansenism had reeds de tering toen het geboren werd en stierf dan ook langzaam weg; doch andere pogingen om den overgang tot het Protestantism te bevorderen gelukten beter in het Noorden, doch niet aan deze zijde van den Moerdijk, in de Meierij.

De geschiedenis der predikanten in onze gewesten, van de 17e eeuw tot in het laatst der 18e, is eene opvolging van onverdraagzaamheid, en die ook door alle onpartijdige Protestantsche schrijvers scherp wordt veroordeeld.

Hand in hand met den predikant ging de schoolmeester, die, wij zegden het reeds, onder de leiding stond der classis.

De schoolmeester was, in de 17e eeuw vooral, een niet altijd aanbevelenswaardig persoon. Wie wilde uit het vette en bloeiende Holland naar het magere, dorre en doodvervelende Kempenland? Deze of gene verloren-kost, en men zal toen naar die ellendige « Acht-zaligheden » zijn gegaan, zooals men vóór eenige jaren naar de Kaap toog : — dat is als men te Amsterdam of elders de teenen door de schoenen had geloopen. Vele van die onderwijzers waren trotschaards, losbollen, dronkaards of huistirannen, vijanden van de Brabantsche zeden, ofschoon hunne afstammelingen zich in later tijd naar den stalen wil dezer zeden moesten schikken (1).

Vele schoolmeesters bemachtigden in de nieuwe kolonie een winstgevend bestaan : de schoolmeester van Deurne, in het kwartier Peelland, was niet alleen koster, voorlezer der Protestantsche gemeente, maar ook Drossaard, secretaris, rentmeester, ja, zelfs doodgraver (2) — een bewijs dat alles den magister welkom was en het doceeren der « jonghe jeugt » zijne minste bezorgdheid.

Doncker Curtius, een Nederlandsch staatsman, vat in eenige regels, voortreffelijk de vexatiën, die de Brabanters moesten onderstaan, saam : « Twee eeuwen zuchtten zij onder het juk van vernedering, knevelarij en geweld. Zij werden geregeerd door hooghartige vreemdelingen, die de ingezetenen

(1) Ouwerling.
(2 Aug. Sassen.

haatten en door hen gehaat werden, vreemdelingen, die eene soort van aristocratische regeeringskaste vormden, welke hen als mindere menschen beschouwden en behandelden, die rijk werden van het groote getal winstgevende ambten, die zij bekleedden, doch vooral van de groote voordeelen, welke het rantsoeneeren en beboeten der Katholieken opleverde, vreemdelingen « die zich met het zweet en bloed der Katholieken verrijkten ».

IV.

Het gerecht.

Eene der eerste veranderingen, die de Staten invoerden, na de overgaaf van de hoofdstad der Meierij, betrof de Schepenbank.

Volgens de costuymen van Brabant bleven twee leden der aftredende bank aan het bewind om de nieuwe Schepenen tot wegwijzers te dienen. Wij zien in de eerste aanstelling, die er gedaan werd, deze bepaling in voege gehouden.

Men benoemde ook, zooals gezegd is, eenen Landdrost, die eene wacht ruiters, allen Gereformeerd (1), te zijner beschikking had. De gemeenten hadden, gelijk voorheen, eenen Schout, Schepenen, eenen Vorster, dienders en soms bedelvoogden en bedeljagers.

De dingbanken beriepen zich in rechtszaken, of hadden, zooals men toen zegde, hare « hoofd-

(1) Van Heurn.

leveringhe » bij de Schepenbank van 's Hertogenbosch en bij den Raad van Brabant, die in den Haag zitting hield en ook uitsluitend uit Protestanten moest saamgesteld zijn. Geruimen tijd beweerden een aantal gemeenten, zelfs na de overgaaf van 's Hertogenbosch, dat zij in rechte waren, volgens de oude costuymen, beroep aan te teekenen te Antwerpen of te Brussel.

Na het sluiten van den vrede van Munster beslisten de Staten dat de Meierij voortaan in beroep zou gaan bij den Raad van Brabant, zitting houdende in den Haag.

De Schepenen moesten minstens 25 jaar oud zijn; zij bedienden het hooge ambt meer uit eer dan uit zucht naar loon. In 1603 genoten zij in de hoofdstad de Meierij, de som van 100 gulden. Daar koos men drie edelen, drie rechtsgeleerden en drie kooplieden. Den rechtsgeleerde was het verboden, tijdens het bedienen van een Schepenambt, adviezen te geven. Had een Schepene dit gedaan in een proces, dan was het hem niet meer toegelaten zitting in dit geding te nemen.

In den Schepenstoel gezeten, moest men volgens zijn geweten rechtspreken, « en dat sult gy niet laten », zoo luidt de eed, « om vader of om moeder, om suster of om broeder, om neeve of om nichte, om nyde of om gifte, om geenderhande noot, noch om die vrese van de dood ».

De aftreding van al de Schepenen — altijd twee uitgezonderd — had elk jaar plaats met bamis,

op 1^n October. Krachtens gemeld aanblijven, bevonden er zich nog twee Katholieken in de Schepenbank van 's Hertogenbosch, na de verovering der stad; doch dit was enkel om den schijn te hebben de costuymen niet te overtreden en gewis ook wel den loop der zaken niet te vertragen, aangezien de nieuwe optreders vreemd aan deze waren.

Zeven Schepenen ter bank aanwezig zijnde, kon er vonnis worden geslagen.

Om tot lid der Schepenbank te worden gekozen, moest men Brabanter van geboorte, doch men zegde weldra, moest men inwoner der stad zijn. De ouderdom van 25 jaar, waarop men kon gekozen worden, werd niet altijd nageleefd, aangezien zekere Ravesteyn in 1619 de straten afliep, vragende « zoogminnen » voor de nieuwbenoemde Schepenen (1).

Op de dorpen konden soms de Schepenen lezen noch schrijven. Men huivert als men denkt, dat vele dorpen het privilege van het hoogste recht bezaten. In belangrijke gevallen raadpleegden de Schepenen dezen of genen advocaat, die dan ook de uitspraak ingaf, zonder veel aandacht te slaan op verzachtende omstandigheden, die hedendaags zoo zeer in acht worden genomen.

Dergelijke raadpleging werd zelfs meer dan eens in de groote steden gevraagd; men wendde zich alsdan

(1) Tijdschrift *Noordbrabant*.

tot beroemde rechtsgeleerden, bijv. tot de hoogleeraren te Leuven.

Het getal Schepenen verschilde volgens het belang en het rechtsgebied der dingbank.

In sommige gemeenten vinden wij eene « roode roede », een ambt dat wel eens den minstbiedende werd toegewezen. Aan dien ambtenaar werd voorgeschreven : de bedelaars te verjagen, de overtredingen na te speuren op het grazen van het vee, het houtschenden en andere feiten te vervolgen. De gemeente betaalde de som, voor welke de nieuwe « roode roede » het werk had aangenomen en gaf hem eenen snaphaan, eenen sabel, een pistool en wat dies meer.

Is het te verwonderen dat, bij eene zoo gebrekkige inrichting, het gerecht vaak erg kreupel liep? Als men de vonnissen nagaat, zegt een schrijver (1), stoot het den nalezer tegen de borst, dat schier alle gestraften tot den minderen stand behoorden. Inderdaad, zij die geld hadden, vereffenden de zaken bij den Hoogschout, als namelijk de zaak maar eenigszins « composibel » was — en dat men maar al te « composibel » was, blijkt hieruit : « De hoogschout genoot al de breuken, in de Staten-plaatsen der meierij vallende : eene schoone gelegenheid voorwaar om zich rijk te werken en den meer gegoede voor zijn geld uit de handen te laten der gestrenge heeren schepenen. »

---

(1) Dr Hermans.

Dientengevolge begrijpt men het zoo diep bij het volk ingewortelde denkbeeld : « de wet is niet voor den rijke gemaakt. » In de geringe klassen was men innig overtuigd, dat de omkooperij op breeden voet werd toegepast, en het geloofsvraagpunt niet zelden een belangrijken invloed had op de uitspraak des rechters.

In de 17e eeuw vond trouwens de omkoopbaarheid van 's lands ambtenaars veel ingang, « en de verdorvenheid der vrouwen zonder geest, wier mannen eene eereplaats vervulden (1), was vooral de schuld van de omkoopbaarheid harer echtgenoten ». De zeden waren door de omwenteling dus rekkelijker geworden.

Was de misdadiger nu opgespoord, die voor de Schepenbank der hoofdstad moest verschijnen, dan werd hij ter Gevangenpoort gevoerd. Volgens een verslag in 1806 opgemaakt, gaf die gevangenis toen nog een volledig denkbeeld wat het gerecht was onder het bewind der Hoog Mogende Staten. En men was nochtans den dorpel der 19e eeuw overgestapt !

Men zag er nog de kamer met den geeselpaal, den pijnigingstoel, de pijnbank, ijzeren halsbanden, handboeien, scheenschroeven, geeselroeden, ijzers om te brandmerken, werktuigen om te radbraken, en het gerecht der Staten, wier aanhangers zooveel vloek tegen de middeleeuwen uitwierpen, paste de

(1) Busken Huet.

verschrikkelijkste straffen toe, tot in het laatst der 18e eeuw!

Een meisje van 16 jaar, dat in 1740 geringe diefstallen pleegde en het gestolene aan hare ouders bracht, werd in de hoofdstad der Meierij ongenadig gegeeseld en daarna gebannen. Een jongen van 17 jaar werd, in 1741, voor het ontvreemden van wat oud kleergoed, gegeeseld en gebannen. Eén 70jarig man, bijgenaamd *Heintje de Geck*, werd in 1743 voor « blasphemien » tot eenzame opsluiting veroordeeld en zijne goederen « geconfisqueert. » Kinderen van 15 jaar, rampzalige, verleide meisjes werden onbarmhartig gegeeseld.

Aan de Roomschgezinde gevangenen werd, in geval van ziekte of terdoodveroordeeling, de troost van een katholiek priester ontzegd. Gelukkig als men den veroordeelde nog kon verwittigen dat, bij zijnen tocht naar het schavot, in deze of gene straat, in dit of dat huis, aan het een of andere venster zich een verkleed priester zou bevinden, die hem in *articulo mortis* de absolutie zou geven. « Eerst nadat de Franschen de stad en de Meierij bemachtigd hadden, zegt Dr. Hermans, nam die onverdraagzaamheid een eind. »

De straffen waren ongenadig streng, wij zegden het reeds. Wanneer men de akteboeken naleest, denkt men in de tijden van barbaarschheid te leven. De tuchthuizen bestonden eigenlijk niet, en tot zedelijke verbetering der gevangenen werden geene middelen aangewend. Men theologeerde veel : onder de

wapens, op het scheepsdek, in school en huis; doch de zedenleer miste een degelijken grondslag.

De afgestrafte, de gegeeselde — en men geeselde voor de minste overtreding — werd verbannen, dat is buiten de Meierij gejaagd. Verstooten door allen, schoot er hem niets over dan een zwervend leven aan te vangen, en makkers te vinden die gebrandmerkt en gegeeseld waren zooals hij.

Door onbeteugelde driften en door den nood aangedreven, werd er aangerand, ingebroken en gestolen, om nogmaals aangehouden, als « onverbeterlijk » andermaal gebrandmerkt en eindelijk gemarteld, gewurgd, gehangen of geradbraakt te worden. Men geeselde en brandmerkte zelfs vrouwen tot viermaal toe, (en meer zelfs), zoo leest men in de *Criminele dicta* (1).

De rechterlijke macht was niet alleen onvoldoende voor het handhaven der orde, zij was om dus te zeggen eene kweekschool van dieven en moordenaars. De boer kon zichzelf, zoo 't hem lustte, tegen de aanvallen bij dage en bij nachte verdedigen.

Elk dorp trachtte zich van de stroopers te ontmaken. Zooals de slavenmeester bloedgierige honden africht om ontvluchte slaven te vangen, zoo richtten de bedeljagers honden af, om de « vagebonden en suspecte personen » buiten de gemeenten te drijven.

Vandaar dat wij in de signalementen der verdachte personen soms lezen : « een hondenbeet »

---

(1) Dr. Hermans.

in dit of dat lidmaat, den uitgedrevene toegebracht door de honden der bedeljagers.

De groepen uit de Meierij verjaagd, namen de vlucht naar de Zuidelijke Nederlanden, of keerden van deze naar de Generaliteitslanden terug.

Vóórdat wij de crimineele wetten verder bespreken, zullen wij de zwervers in oogenschouw nemen, die in de bosschen en vlakten der Kempen en in andere kwartieren der Meierij, huishielden.

V.

De Zwervers.

De zwervers waren schurken uit alle landen, een bont volkske, dat vooral ten gevolge van den *successie*-oorlog met Frankrijk, merkelijk aangroeide. Vele zwervers waren gewezen of weggeloopen soldaten, uit de Duitsche grensvestingen — een bewijs dat het gehalte der legerbenden te dien tijde zeer laag stond.

Doch laat de monstering aanvang nemen !

Ziehier n° 1, een stoute en beruchte dief. Zijn signalement (1) is flink geteekend. Luistert :

« Adriaan Regent, alias *Arike van Turnhout* of het *Hoetske*, of *Maggiel*, geboortig van Turnhout, oud omtrent de 50 jaren, lang circa 5. + Voet 5. Duim (2) dik gezet van Postuur, vol,

---

(1) *Lijste van vagabonden*, enz.
(1) Rijnlandsche maat.

jeugdig, wat pokdalig en sproetelig van Tronie, dik van Benen, hebbende dun, ligt-bruin en weinig gekrult Haar, ligt-bruine Oogen, en een Litteken van een schampschoot in de linker Dye, beneden de Knie weder uitkomende, welke hy zig zelven by ongeluk heeft toegebragt; hy gaat met de Voeten wat binnewaards, en een weinig op zyde, zig krommende naar den regter kant, draagt fatsoenlyke Boeren Klederen 'en doorgaans een damaste Hemtrok met zilvere knopen, en doet alles met zyn Linker-hant, zynde Links. Deze Persoon heeft sedert lange Jaren een menigte van Huisbraken, Diefstallen en Geweldenaryen gepleegt, is voorzien van goede Passen, en gaat veel met een Kantenkraam, hebbende een Zuster in *Antwerpen* wonen, welke Kantenwerkster is. Hij heeft 4. Jaren gewoont te *Amsterdam* op het Fransche Pad. »

Arike had velerlei zonden op het geweten; in een der signalementen lezen wij dat hij onder Olmen (1), zekeren Bernard, een zijner kameraden, heeft doodgestoken, en 't zal wel de eenige niet zijn.

Een goed geteekend portret, niet waar? De nauwkeurige opsomming van al de kenteekens doet ons denken aan het brandmerk dat men de paarden van het leger op den bil brandt, een onfeilbaar middel om ze altijd weer te vinden.

---

(1) Provincie Antwerpen.

Het gansche geslacht van Arike treedt op : zijne vrouw of bijzit, zijne dochter en zonen volgen trouw de voetstappen van het hoofd des gezins. Zijn zoon *Hannes* is « voor eenige Jaren te Brussel gehangen, » zijn andere zoon, *Peter*, werd, soldaat zijnde in het regement van Holste, in 1764 voor « dubbel Huwelyk » gegeeseld en weggejaagd; zijne dochter, *Anna Margriet* « een lange fraay vrouwspersoon » zat, op het oogenblik dat men 's vaders signalement schreef, te Grave gevangen; zijne voordochter *Hoetskes Marian* « redelyk kort van Postuur, middelmatig van Dikte, ront van Tronie, blond van Haar, glat en blank van Vel, breed van Rug, missende 2. Tanden voor boven in den Mont, en hebbende eene dikte of gezwel aan de eene Voet tusschen den Enkel en de Hiel wat binnenwaarts » — dat schepsel, van de diefstallen « voorwetens geprofiteert » hebbende, leidde een losbandig leven.

Men ziet, de vrucht valt niet ver van den stam.

De crimineele justitie teekent ook, in korte woorden, doch naar het leven, *Hendrik Brandings* alias *Cadixke* of *Cicilia*, die, « is ter zeevaart gegaan, van waar hij egter nu en dan terug keert « en zich dan bezighoudt met huisbraak, diefstal en geweldenarijen. Waarschijnlijk, te water gelijk te land, een stoute roover!

Daar verschijnt *Hendrik Van Aken*, « oud omtrent 25. Jaren, lang circa 5. Voet 5, a 6. Duim, blank en glat van Tronie, blont van Haar,

blaauwachtig van Oogen, en hebbende een klein Litteken van een Pistoolschoot onder de linker-Borst, hem toegebragt door den *Zwarten Sis*, alias *Siske den Tater* of 't *Zwart Lieven-heerke*, omtrent 5. Jaren geleden te *Schinnen*, *Land van Overmaze* opgehangen; mitsgaders nog een Litteken van een zwaren steek agter in het Kruis van de Lenden, hem gegeven door *Tist den Hazemond*, alias *den Oudvader*, of den *Ouden Man*, te Gemert in 1764. opgehangen. »

Mes, dolk en pistool speelden in die wereld dus eene gewichtige rol.

Doch hier is *Andries Eersaam* — een welgepaste naam, voorwaar! — alias *Doddeldries* of *Trapperiks Dries*, oud 40 jaar, waarvan, na eene nauwkeurige photographe, gezegd wordt, dat hij een schoenlapper was, « en lopende met een Marsje langs 't Lant, waar in zijn Gereedschap is ». De vrouw, die vroeger bij hem was, werd te Brussel gehangen en zijne moeder, bijgenaamd *de Trapperik*, knoopte men « eersaam » te Luik aan de galg.

Sis van Turnhout, alias *Turelutje* of *mijn Heer van Breda* : « smal van Postuur en Tronie, lang van Benen, bruin van Vel, blont van Haar, hebbende een groote lange Neus, blaauwagtige Oogen, en een Litteken van een zwaren steek in den Rug, hem, terwyl hy te bed lag, gegeven door *Peter Goets*, alias *Pietje van Baal*, of *Klein Peterke*, te *Senderlooz* in 1764. geraadbraakt, en gaande met de Benen wat buitewaarts. »

Sub n° 16 vinden wij *Trien van Turnhout*, die te Luik gegeeseld werd en zelfs plichtig stond aan geweldenarijen. Dus eene stoute en sterke vuist!

Andere soort.

Ziedaar *Caatje*, eene heidin, « middelmatig van Dikte, kort van Postuur, geelachtig van Vel, zwart van Haar, ras van Gang en hebbende 5. brandmerken — zegge vijf — op den Rug. « Hare dochter, *Caatjes Mieke*, was, toen het signalement werd opgemaakt, slechts aan haar eerste brandmerk. Nog tamelijk eerlijk dus!

Wij ontmoeten *Peternelle*, alias *de Steenbok; Jaspar*, alias *le gros Jaspar*, een Waal; *Jenneton*, alias *la grande Jenneton; Jacques le Morhée*, alias *le Gembou* of *le Farro; Bertus*, alias *de Student*, die bijzonder gekenmerkt is :

« Oud 33. à 34. Jaren, lang circa 5. Voet 2. Duim, lelyk van Postuur, Pokdalig van Tronie, hebbende bruinagtig Haar en eene Akense spraak ;... maakt valse Passen, spreekt ook Latyn, en is uit *Duinkerken* gedeserteerd van het Regement Franse Ierlanders : hij heeft bevorens behoort tot eene bende in 't Overmaasche welke verstrooyt is. »

Vergeet *Anna Grietje* niet, alias de *Kruikestop* of het *Kort Armke*, pas 26 jaar oud, « kort van Postuur, middelmatig van Dikte, smal van Tronie, blank van Vel, groot en graau van Oogen en extra kort van armen » — maar blijkens de haar toegedachte feiten, extra lang van vingers. De gevangenhuizen waren voor haar niet zeer sterk, want *Kort Armke* brak eens uit dat van Tilburg.

Daar hebt ge *Pieter Brauwer*, alias *de Guleker Peter* of *de dikke Peter*, « fyn van Uitspraak, gaande een weinig bukkende ». Hij loopt rond met « een Kraam van Chits, Catoen, Neusdoeken, Messchen en andere Waaren, » en in gezelschap van *Speks Anne Catrien*, een groot dik en zwaar wijf « met managtige Tronie ».

Doch hier verschijnt *Marie Joseph Goeds*, de zuster van den te Senderlooz geradbraakten *Pietje Van Baal.* Haar kenmerk is « eene groote diepe Kloof in de onderste Lip, » en « rokende gaerne toebak ». Aan juffer Goeds werd reeds eene geduchte geeseling toegediend.

Verder : « *Jenneke*, alias *Pap Hermens Jenneke* oud 60. Jaren, middelmatig van Lengte, dik van Postuur, dik, opgeblazen en pokdalig van Tronie, bruin van Vel en Oogen; zynde zeer lelyk en hebbende een Baart; zy is te *Luyk* gebrantmerkt en ging in vroeger tyd op de Markten stelen. » Hare zuster werd te 's Bosch verbrand; hare dochter, zoo wat 30 jaar oud en ook van eenen baard voorzien, werd èn te Luik èn te Stralen gegeeseld. Het gansche geslacht van *Pap Hermens* oefent het dievenstieltjen uit en elk draagt het wapenschild of blazoen op het schouderblad.

Doch hier volgt de adel der dieven :

« *Coenraat Faasheim*, alias *Jonker Faas*, een Hoogduitser, hebbende te *Wartenscheid* gewoont en voorgevende van Adel te zyn, oud omtrent 35. Jaren, lang circa 5. Voet 4. Duim, middelmatig van

Dikte, blont van Haar, blaau van Oogen, blank van Vel, root van Tronie, hebbende een Houw over de Neus en een Litteken op 't Voorhooft, en zynde de voorste Vinger van zyn regterhant, tussen het eerste en twede Lit afgehouwen. »

Zijne vrouw *Cristien*, even nobel als de man, steelt op de markten; zijn stiefzoon *Wilhelmus Reth*, die ook den adellijken naam der Faasheims draagt, en zijne stiefdochters *Mieke*, *Madeleen* en *Catrien*, handhaven insgelijks de glorie der familie. *Mieke* is karaktervol geteekend :

« Oud 24 Jaren, lang en dik van Postuur, fraay en glat van Tronie, blont van Haar, groot en blaau van Oogen, dragende doorgaans gele Koralen om haar Hals en hebbende enigen tyd op de Citadel te *Wezel* gezeten : Dezelve staat schuldig aan Diefstallen, en is getrout met zekeren *Peters*, soldaat te *Wezel* in 't Regiment van Britski, » en eindelijk nog de neef, die zich *Wilhelmus Faasheim* noemt, pas 20 jaren oud, ook soldaat in 't regement van Britski, en reeds schuldig aan diefstallen, geweldenarijen en moorden.

Altemaal aartje naar zijn vaartje!

Wij laten *Balzer* of *Baltus* voorbijtrekken, die echter — wat zegt ge er van? — niet alleen Fransch, Hoog- en Neerduitsch spreekt, maar « op de Fiool » kan spelen; tamboer *Jan*, slechts 17 jaar oud en in wiens blond haar, blauwe oogen en bleeke tronie, men geenen gauwdief zou vermoeden; de geelkleurige *Elisabeth* alias *Tentie*,

eene heidin; *Gramman*, alias *de student*, alweer een Duitscher; drie blonde zusters, drie Walinnen: *Baar la Tottelet, la grosse An* en *la blonde Datin*; drie gezette vrouwen, waarvan de eerste gegeeseld werd en de twee anderen dit nog wachtende zijn.

Ziehier een romanheld!

« *Hannes*, alias *de Kieseler Hannes* of *Hanneske zonder Schieber*, oud omtrent de 40. Jaren, lang circa 5. Voet 5. Duim, smal en ligt van Postuur, rond van Tronie, zwart gekrult van Haar, zwart van Oogen, blank van Vel en dun van Handen. Dezelve is een Beurse-snyder, draagt gechambereerde Klederen, ryt te Paart, en heeft *enige Knegts*, welke zyne Cameraten zyn. »

Hannes is, blijkens zijn signalement, een elegante, fijn gekleede en aristocratische dief. Zijn stoet van knechten moet hem een hertoglijk uiterlijk hebben gegeven; hij leefde en teerde in de beste afspanningen, was nu behendig beurzensnijder op de boerenjaarmarkt, dan keurig gekleed saletjonker in voorname kringen, misschien te Brussel, den Haag of elders.

Voorwaar, hij heeft een weelderiger leven dan *Peter*, alias *Peter de Schoorsteen*, een Schoorsteenveger en Scharesliep, met « kromme Benen »: deze reist het land rond met eenen « Scharenslypers Wagen, daar een Hont voor loopt ».

Ziedaar een Franschman; men noemt hem *Beau Soleil*, een prachtige en glinsterende naam; maar die de gauwdieven, misschien uit spotzucht,

want *Beau Soleil* was dik en rond, veranderd hebben in dien van *Stekken Peer.* Verder *Elisabeth Thieries*, eene lange gezette vrouw; men noemde haar ook *Waantjes Beth;* zij werkte in gezelschap van *Johannes de Vriese*, die broeder was van den beruchten *Calotte* (waarover verder); *Johannes* werd in Vlaanderen door den niet minder beruchten *Jan de Lichte* (1) doodgestoken.

Vergeten wij den dikbuikigen *Guillaume le Dauphin le Clous* niet, « breed en pokdalig van Tronie », die vroeger kluizenaar speelde en nu met kramerij het land afloopt — kortom, eene lange rij van 285 mannen en vrouwen, waarbij nog eene lijst van 28 Joden, mager, vuil met leepe oogen, ros of zwart gekruld haar en meest allen pokdalig. Deze verkoopt brillen, messen, scharen, naalden en spelden; gene tuischt in paarden, sjachelt in vee; een derde vent chits en katoen.

Allen hebben diefstallen en andere schelmstukken op het geweten, en dwalen die Abrahams, Barochs, Levis, Simmeltjes, Hertsen, Mozessen, Izaäks niet in de Meierij, dan zijn ze te zoeken te Amsterdam, op het zoogenaamde Fransche Pad, dat een groot dievennest was.

Dat gansche schurftige leger, met al de ellenden

---

(1) Jan de Lichte, te Aalst geradbraakt, had volgens de signalementen, tot vrouw *Fraay Betjes Janneke.*

der samenleving beladen, verborg de striemen der geeseling en de brandmerken onder zijne lompen, en leefde in de diepst gezonken losbandigheid, in de laagste zedeloosheid. Het gaf zich aan de wildste driften over, vocht, moordde onderling, en wischte even koel het bebloede mes aan zijne kleeren af, of het een mensch vermoord of een gestolen schaap gekeeld had.

De streek mocht een overgroot *cour de miracles* worden genoemd, waarin een Callot de schilderachtigste modellen zou hebben gevonden voor zijne *gueux*, *hideux*, *soldats* en *reîtres*, zelfs voor zijne koddige dansers en met lompen bedekte baladijnen, die op de tonen der « Fiool » van sinjeur *Baltus* rondsprongen.

Al dat volkske kampeerde stoutweg in de open lucht, in de bosschen, nestelde in afgelegen schuur of stal, stool somtijds een schaap, sneed het de keel af, braadde of kookte het, en de boer, die uit de verte den vuurgloed zag, rondom welken de zwarte duivels zich bewogen, vluchtte met den doodsangst in het hart.

VI.

Kapitale straffen.

Wij hebben een aantal vonnissen uit het begin der 18e eeuw vóór ons liggen, en hunne beknoptheid is soms vreeselijk. Het radbraken hield aan tot den inval der Franschen. In de Zuidelijke of

Oostenrijksche Nederlanden was die straf veel vroeger zooniet ter zijde gesteld, dan toch zeldzaam geworden. De Hoog Mogenden integendeel radbraakten nog in 1795.

Merkwaardig zijn de vonnissen, die in 1766 tegen zeven gauwdieven te 's Hertogenbosch werden uitgesproken. Twee dezer werden gehangen en de vijf andere « van onder op levendig geradbraakt ».

Een der opgehangenen was Hermondus Reinholt, *de Schotsman*, slechts 17 jaar oud. Op zijn 16e jaar vinden wij hem reeds in gezelschap van oude dieven, zooals *Heintje van Gogh*, den reeds genoemden en gevreesden *Calotte*, eigenlijk Joseph de Vriese, en anderen; op zijn 17e boette Reinholt zijne diefstallen, ten getale van ongeveer twintig, met den galgedood. Zijn leven was kort geweest; maar wat al bedrijvigheid, wilskracht, sluwheid en stoutmoedigheid had hij in dat tijdverloop aan den dag gelegd!

In zijn vonnis zien wij eenen diefstal met huisbraak vermeld « by den Reghter Pauli in de stad Gogh », wiens voorname woning aan den stadsmuur grenzende, niet dan met levensgevaar kon bereikt worden. « En alzoo in huys gekomen zyn en op den Trap gevonden hebben, een Lantaarn, waar in drie Kaarssen waren, welke sy met eenen swafel, die sy by haar hadden, aan de brandende Pyp, die syn Complice (van Reinholt) in de mond had, aangestoken hebben, en met een van die Kaarssen, in die Lantaarn zynde, in een Kamer gegaan zyn, en uyt een Kast, waar op een Sleutel stak, gestoolen hebben... »

En nu volgt de opgave van eene massa zilveren voorwerpen als : zilveren schenkborden met of zonder adellijk wapen, zilveren kandelaars, lepels, suikerdoos, beker, vorken met drie tanden, enz. kortom, de zilverkas van een adellijk heer in de 18e eeuw.

De helft van den schat, alsook eenig linnen, werd in den grond gegraven, en met de andere helft vingen de dieven, in gezelschap van een paar vrouwen, de reis naar Amsterdam aan. Zij kwamen daar alweer op het Fransche Pad te recht.

Zij verbleven « in een Gangetje, in een Slaapstede, by een Oude Vrouw » en vonden er andere dieven, onder ander het vroeger gemelde « *Anne Grietje*, dogter van Arike van Turnhout ». De vrouwen brachten het zilver, zonder wapen, aan den man. *Anne Grietje* sloot zich bij *Heintje van Gogh* aan, om het weggestopte zilver te gaan halen, dat eindelijk te Leiden werd verkocht.

De verhelers waren talrijk in de groote steden der noordelijke gewesten; de Joden speelden in dit misdrijf eene belangrijke rol. In de zuidelijke waren de woekeraars en verhelers in niet minder groot getal, en als men den verkoop ginder niet veilig achtte, reisde men naar Antwerpen en Brussel, gewis dank aan de valsche passen, die *Bertus*, alias *de student*, zoo nauwkeurig maakte dat zij Drost, Amman, Schout of Schepenen verschalkten.

Reinholt boette den 13 December 1766 zijne misdrijven aan de galg, terwijl zijn leermeester *Heintje van Gogh*, « van onderen op levendig werd

geradbraakt, » evenals *Joseph de Vriese*, van welken kapitein der *honderd gauwdieven* wij reeds vroeger spraken.

De aanhef van dezes vonnis luidt als volgt, zoo als trouwens dat van al de anderen :

« ALZO JOSEPH DE VRIESE, alias *Calotte*, of *Joseph van Testel*, ook bygenaamt *de verlope Student*, *Prins Carel*, en *de Capitein van hondert gauwdieven*, oud 32. of 33. Jaren, geboren te *Wingswalme* (?) *in Vlaanderen*, in de Maand October 1765, te *Helden* geapprehendeert, van daar na *Wezel* getransporteert, vervolgens ten verzoeke van de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, op Ordre van Zijne Koninglyke Majesteit van Pruyssen, **aan den Hoog edelen geboren gestrengen Heere Reinhard Burchad Rutger Grave van Rechteren, vryheer van Gramsbergen, enz. enz. enz. Hoog- ende Laag-Schout over de Hoofdstad en Meyerije van 's Hertogenbosch**, op de Limiten van *Bakel* en *Venrooy* geextradeerd, en alzoo uyt kragte van den Appoinctemente van Decreet van Apprehensie van den 13. May 1766, by **Mijn Heeren Schepenen dezer voornoemde Hoofdstad** gedecreteert Gevangene op dezer Hoofdstads Gevangene Poorte, buiten Pyn en Banden van Yser, vrywillig aan **Myn Heeren Schepenen voors.** : bekend en beleden heeft, gelyk ook andersints gebleken is... »

Calotte was een stoutmoedig man, die voor geene misdaad achteruitging om zijn doel te bereiken. De bijnaam van *verlope Student* toont eene beschaafde opvoeding aan; die van *Prins Carel* doet aan praalzucht, die van *Capitein der honderd Gaauwdieven* aan een onbeperkten invloed, in zijne wereld, denken. Wij zien in de officieele stukken dat hij geene gemeene zaak maakte met het kleine beurzensnijdersvolk. Zijne medeplichtigen waren mannen van ondervinding : *Arike van Turnhout*, *Cadixke*, *blonte Nol*,

dien hij doodstak in het vroeger gemeld messengevecht, *Lampescherf*, *den leugenachtigen Meelbuyl*, *Docus* en *Willem den Tater*, *Heintje van Gogh*, *Guleker Peter*, *Jean Visé*, de *Student*, *Pannenduyvel* en andere mannen van.... aanzien.

De aanslagen, die *Calotte* ondernam, waren goed berekend en brachten hem meer dan eens een rond getal gouden carolussen en rijksdaalders in de tesch. Hij randde het huis der Hermijten te Visé aan, gelijk de woning van den Lutherschen predikant te Bakel, in de Meierij — huizen, die goed gesloten en dus op den aanval voorbereid waren.

Uit het vonnis blijkt dat hij een man was zonder nog een glimp van eer of deugd. Soms pleegde hij in koelen bloede, en voor eene onbeduidende reden, misdaden die doen ijzen. Toen hem eens, bij de verdeeling van den buit in het Gielsche-bosch, bij Turnhout, eene pruik ten deel viel, gaf men hem den bijnaam van *Calotte*, onder welken hij het meest gekend is.

Hij bond en mishandelde vrouwen en sloeg weleens den verweerder dood, of plofte, zooals wij gezien hebben, het mes in de borst zijner tegenpartij. Na elke inbraak ging de bende uiteen en zelden zag men in de diefstallen dezelfde « Complicen » terug.

Als de marktkramers, die het land afliepen, een huis gekozen en goed verkend hadden, gingen zij op degelijke helpers uit. Vandaag pleegden zij inbraak te Dun, bij Hilvarenbeek, in de Meierij, en verdeelden den buit in de Postelsche heide. Eenige dagen later

bevonden zij zich in het Peelland en in Gulikerland, om kort nadien in den omtrek der Postelsche abdij, te Aarschot of in de nabijheid van Turnhout, hunne schurkerijen voort te zetten. Hunne vonnissen vermelden alle die bijzonderheden.

Vóór dat de Pruisische politie *Calotte* uitleverde aan de Schepenbank van 's Hertogenbosch, was hij reeds driemaal gegeeseld en tweemaal gebrandmerkt, en ofschoon wij in zijn vonnis 82 diefstallen en andere misdrijven opteekenen, te beginnen met 1758, zijn wij zeker dat de reeks niet volledig is.

De uitspraak van het vonnis luidt als volgt, na aanhaling der feiten :

« Hoedanige Associeeringen met Fameuse Schelmen, Rovers, en Gaauwdieven, Samenrottingen met dezelve, dragen, en gebruyk maken van geladene Pistolen, pleegen van menigvuldige Huysbraken, Diefstallen, en Geweldenaryen, gepaart met Drygementen, Maltraiteeren, Binden, Slaan, en Kwetsen van Lieden, in welker Huyzen zij invallen, en het begaan van Vrouwe-Kragt en Man-slag; want Zaken zyn, welke in Land van Justicie en goede Politie niet kunnen nog mogen worden getolereert; maar anderen ten Exempel, en om daar van een afschrik te geven, ten hoogste en op het Rigoureuste behoren gestraft te worden; byzonder in den Gevangene, welke eerst te *Keyserswert* voor omtrent 10. Jaaren, Gegeesselt en Gebrandmerkt en voor omtrent 8. Jaaren te *Brussel* Gegeesselt en voor omtrent 7. Jaaren te *Luyk* nog eens Gegeesselt en Gebrandmerkt is geworden, zonder dat die aan hem geinfligeerde Straffen hem tot het overgaan van een ander en beter Levens-gedrag gebragt, maar hem in tegendeel in zyn gewoon plegen van zwaardere Delicten gelaten hebben; Zoo is het, dat Myn-Heeren Schepenen voorsz : op alles wel en rypelyk gelet, mede gezien hebbende het schriftelijk verzoek van Regt, door ofte van wegens de Hoog Edelen

geboren gestrengen Heere Hoog- en Laagschout over de Hoofdstad en Meierye van 's Hertogenbosch, jegens den Gevangene gedaan, Regt doende, verklaaren voor Regt, dat de Gevangene, ter zaake voorsz : gebragt zal worden ter plaatze, alwaar men binnen deze Hoofdstad gewoon is, de Executie van de Criminele Justitie te doen, om aldaar door den Meester van den Scherpen Geregte *van onderen op levendig Geradbraakt, het hoofd met een Byl afgehouwen, en op een Pin gezet te worden*; dat het doode Lighaam vervolgens na de plaatze van het buyten-Geregt gebragt op een Radt ten toon gestelt, en het Hooft boven het Lighaam op eene Pin gezet zal worden, en Confisqueren wyders zyne Goederen van de helfte; den Gevangene en voors : Straffe en Confiscatie zyner Goederen voor de helfte, mitsgaders in de Kosten van Regt en Misen van Justitie condemnerende bij en mitsdezen. »

Den 13 December werd dit verschrikkelijk vonnis voltrokken. Roeide de les, door de strafwet gegeven, de wanorders uit? In 't geheel niet; zij bleven voortduren. Op het einde der verleden eeuw werden er nog benden gevormd in het Kempenland; doch de door haar gepleegde misdrijven leverden geene kenmerkende bijzonderheden op.

VII.

Oorlogslasten en korveeën.

Wij zegden reeds dat de Heeren der Staten-Generaal het Kempenland beschouwden als eene natuurlijke grensvesting; maar ook zóó werd het door de Zuidelijke Nederlanden aangemerkt. Over het platteland bekommerden zich de Staten slechts voor zooveel er belastingen en manschappen te vinden waren, tot verdediging der vestingen.

De Meierij, reeds meer dan stiefvaderlijk behandeld, werd tijdens den inval der Franschen verplicht den tienden man te leveren. De Schouten werden gelast de lijsten op te maken van alle personen « zo wel baazen als knegts, boven de zestien jaaren oud », en daaruit den tienden man te nemen, « allen kloek en sterk », niet jonger dan 20, niet ouder dan 55 jaar.

Men zou eerst de vrijwilligers inwachten en later het vereischte cijfer bij keuze aanvullen; doch men gaf zeer genadig de verzekering dat de manschappen niet op zee zouden dienen, maar enkel tot verdediging der grensvestingen gebezigd worden. Middelerwijl bleven de eigendommen van diezelfde verdedigers, ten platten lande, aan plundering blootgesteld.

Doch neen! men deed in het begin der 18e eeuw aan hooger hand iets : de Kwartierschouten bevolen slagboomen aan de wegen te maken, alsof de invallende Fransche benden hierdoor een half uur konden worden tegengehouden! Verder gelastte men, bij het naderen van den vijand, de klok te luiden, opdat de naburige dorpen het bedreigde punt zouden ter hulp snellen; doch dat klokgebemmel zou juist een middel zijn om ver van het bedreigde punt verwijderd te blijven. De zoo edelmoedige Staten wisten er nochtans een middel op : hij, die niet ter hulp snelde, werd voor een der « maraudeurs » gehouden en als zoodanig gestraft.

Voorwaar niet rechtvaardig!

In de hoofdstad was niemand vrij van den dienst der schutterij, tenzij de leden der regeering, de Gereformeerde predikanten, de leeraars van Latijnsche scholen en de zieketroosters. Vroeger eischte men slechts één man uit elk huis, nu was iedereen schutter; doch waren er drie zonen, dan liet men den derden vrij, indien de vader dezen noodig had voor stiel of nering. Wat de wapens betrof, deze moest men zelf aanschaffen.

Men eischte dus goed en bloed!

Aan hulpgelden kon de bedreigde landstreek bij de Hoog Mogenden niet gemakkelijk geraken; maar de Staten bevolen in de stad « bedestonden » 's avonds ten 7 ure in de Gereformeerde kerken en gelijktijdig ontzegden zij de jaarmarkten aan alle kwakzalvers, comedianten en spelers aan al wat aanleiding kon geven om vreemd volk in de stad te lokken.

Huisraad mocht niet uit de stad worden gevoerd. Vele dorpbewoners kwamen stadwaarts gevlucht; doch men liet ze « op aanvraag » weer uitgaan, om zoo weinig monden mogelijk te moeten vullen. Zou « aanvraag » hier wel het juiste woord zijn? Het toppunt van knevelarij was gewis dat de Staten den armen Meierijnaar geboden « alle bezaaide landen te verwoesten »; doch de ingezetenen moesten niettemin de tienden betalen, en dit gerekend aan den vroegeren prijs.

Er bestaat eene memorie (1), meldende, « dat

---

(1) Van Heurn.

de Raad van Staaten in den jaare 1672. de Inwoners der Meyerye gelast had, op straffe zijner hoogste verontwaardiging, de bezaaide Landen te verwoesten, en vermids daarom de Tienden niet verpagt konden worden, waren die der Ingezetenen tot denzelven prys, als die ten tyde der Vrede verpagt waren, die anders de Pagters betaalden, te voldoen ».

Natuurlijk volgden er insgelijks brandschattingen van de zijde der Franschen. Alle twee maanden moesten de geëischte schattingen worden betaald, zoo lang 's Konings leger te velde was. De Fransche benden roofden al wat er in graan, rundvee en paarden overbleef, en zóó rampzalig was de boer dat hij den eigenaar zijner gronden en hoeve geenen stuiver huur kon betalen.

« Veele, zelfs de Godshuizen, binnen de Stad, moesten het Zaadkoorn, aan hunne Pagters toegeven (1) en hun met goede woorden bidden op de hoeven te blijven. Duizenden morgen lands werden verlaten, die met heiden begroeiden en honderden huizen werden afgebroken, of vervielen. De Franschen vernielden al het bouwgereedschap, plunderden de goederen, en die hunne bezittingen beschermen wilden, sloegen zy dood. De Meyerye werd op zevenmaal honderd duizend guldens jaarlyks gebrandschat, behalven duizend Legerbeesten

---

(1) Van Heurn.

die op dertig duizend guldens te staan kwamen. »

Toen de Meierij letterlijk was uitgezogen, dwong men haar nog hooi, stroo, haver, rog, turf en hout ter markt te brengen; doch de ongelukkige Brabanter was zóó uitgemergeld dat zelfs het voorspiegelen van eenig geld schier vruchteloos was : hij was arm, doodarm. Niettemin legden de Staten in 1676 nieuwe lasten op : hoofdelijke schatting en verhooging van het slachtgeld met de helft.

In hetzelfde jaar moest de Meierij 2500 gravers en karren leveren voor de wallen van Maastricht, en toen de Franschen aldus meester werden, eischten zij 5000 man om te slechten wat zij voor de Staten hadden opgeworpen!

Het is begrijpelijk dat in oorlogstijd de lasten worden verzwaard; doch waarom hield men geene rekening van al de lasten, die de Brabanter voor het, zoo genoemde, gemeenzame vaderland te dragen had? Holland genoot in de 17e eeuw een buitengewonen bloei, en spreidde eene weelderige pracht ten toon, die St-Evremond deed zeggen, toen hij de burgemeesters van Amsterdam zag : *ces hommes valent au moins 2000 livres en dentelles.*

De afgevaardigden der steden voerden in den Haag eene weelde, in kleeding, voeding en verblijf, die jammerlijk moest afsteken bij de armoê van het Generaliteitsland; zij hadden koetsen, paarden, lakeien, en allen leefden zoo malsch en lekker, dat zij wel zullen behoord hebben tot de

categorie, waarvan een schrijver (1) zegt, dat « hunne tronies glimmen van het vet » en « hunne buiken gespannen staan als trommels ».

De 18e eeuw zag dien stoffelijken glans erg tanen : de Nederlander had vele jaren het veld alléén gehouden in den handel, en wat hij trotsch toeschreef aan zijn genie, was enkel of ten minste grootendeels aan dat monopolie te wijten, en vaak ook aan den ondernemingsgeest der Vlamingen, die zich in het Noorden vestigden.

De republiek der Vereenigde Provinciën had zich door willekeur, trotschheid, vervolgingszucht en eigenbaat vele vijanden gemaakt. De naiever ontvlamde te allen kant. Engeland, door de ondervinding geleerd, maakte wetten, die den handel binnen zijne grenzen trokken. Andere landen namen maatregels en weldra bespeurde men dat het vrij gemakkelijk is groot te zijn, wanneer men alléén staat.

Voeg hierbij dat de Hollander in de 18e eeuw vadsig en zijn aristocratische geest grooter en grooter werd; hij was er slechts op bedacht te genieten wat zijne vaderen hadden bijeen gegaard. Het initiatief was dood en in het midden van gemelde eeuw verviel de handel dermate dat « wie Amsterdam over vijftig jaren gekend had » er over versteld stond (2).

---

(1) Busken Huet.

(2) *Verhandeling over den toestand des koophandels.*

De koopvaardijschepen vaarden regelrecht naar het land van bestemming, terwijl zij vroeger de goederen uit de Hollandsche stapelhuizen trokken. Amsterdam was de markt van indigo en verfstoffen niet meer; de Italiaansche waren voor Duitschland werden naar Altona en Hamburg gevoerd; Bordeaux voerde driemaal meer suiker, koffie en indigo naar Hamburg dan Holland. De Vereenigde Provinciën hadden geene handelshuizen meer in Spanje; de handel op den Levant was onbeduidend. Hamburg, Bremen, Brabant en Vlaanderen hadden fabrieken en *trafiquen* opgericht — met een woord, de bloeitijd was voorbij. Toen andere landen krachtig optraden, hield Holland geen gelijken stap met hen, en de Zuidelijke gewesten wedieverden weldra met de Noordelijke, toen deze laatsten gedwongen waren de knie op te heffen, die zij sedert den Munsterschen Vrede op de borst van een broedervolk drukten.

De onmondigheid der Meierij hield eigenlijk slechts op onder de regeering van Willem II; maar in het verdeelen van ambten staat, in zijne eigen landstreek, de katholieke Brabanter nog verre bij den protestantschen Hollander ten achter. Bij vele Hollanders is deze de heer, en de Brabanter blijft de boer van het Generaliteitsland!

Nochtans moet men het edel karakter van den alouden Brabanter vereeren. Hij is, dwars door drie eeuwen van rampen heen, gebleven wat hij vroeger was : trouw, onwankelbaar trouw aan

zijn geloof, eerlijk in handel en wandel, eenvoudig van aard, gehecht aan zeden en gewoonten.

Het Calvinism, dat drie eeuwen lang getracht heeft hem te ontmunten, is hierin niet gelukt, en terwijl de Hervorming zelve meer en meer in den tijdgeest wordt opgelost, blijft de boer van het vroegere Generaliteitsland, nog altijd — **Brabanter.**

Oprakelingen van biographischen aard,

door FR. DE POTTER.

Bij de aanbieding der *Snipperingen van biographischen aard*, door den heer P. GÉNARD, aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, ter zitting van 19 November 1890, hadden wij de eer de aandacht onzer geachte Medeleden te vestigen op de oude rekeningen onzer groote Vlaamsche gemeenten, waar, evenals in die der Scheldestad, talrijke namen te vinden zijn van vaderlandsche schrijvers, die vanwege de wethouders eene, soms vrij belangrijke, aanmoediging bekwamen voor de opdracht van eenig letterkundig of historisch gewrocht. — Tot staving van ons gezegde deelen wij, op onze beurt, een aantal uittrekselen mede uit de rekeningen der stad Gent. Zij maken deel van een vrij aanzienlijk getal notas, gedurende vele jaren op het gemeentearchief alhier

verzameld en aanvankelijk bestemd om uitgegeven te worden onder den titel : *De stad Gent, beschermster van Letteren, Kunsten en Wetenschappen;* wij rakelen ze uit dien hoop op, ten dienste van diegene onzer Medeleden welke ze zullen willen benuttigen voor het groote biographische werk, door de Academie ontworpen.

Hier en daar zal men ook eene aanteekening vinden betreffende een in het Latijn geschreven werk ; wij hebben gemeend deze niet te mogen achterhouden, de biograaph — zal hij een volledig werk leveren — ook moetende melding maken van de schriften, in vreemde talen door Vlaamsche schrijvers opgesteld.

Gelijk in de rekeningboeken van Antwerpen, vindt men in deze der Gentsche schepenen drie of vier hoofdstukken, welke al de gunsten, aan dichters, schilders, beeldsnijders en tooneelspelers verleend, doen kennen. De titels dezer hoofdstukken zijn :

Uutgheven ende betalinghe van presenten ende ghiften, veranderd in de XVIe eeuw als volgt :

Uutgheven ende betalijnghe ghedaen van presentwijne.

Uutgheven ende betalijnghe van diversche extraordinaire ende onvoorsiene costen.

Ander uutgheven ende betalijnghe ghedaen an diveersche persoonen ende officiers deser stede, bij vorme van gratuiteyt ende uut hoofschede.

De twee laatstgemelde rubrieken zijn verreweg de bijzonderste gedurende de XVIIe eeuw.

Men zal opmerken dat er weinig hulpgelden voorkomen uit de XVe eeuw. Wij denken dat ze toen niet werden gevraagd, daar de meeste dichters van dat tijdvak deel maakten van rederijkkamers, die door de stadsbesturen mildelijk plachten ondersteund te worden. Bovendien, de middelnederlandsche dichters liepen, gelijk men zegt, met hunnen naam niet te koop, hierin gelijk aan vele geniale schilders, bouwmeesters, beeldsnijders en zegelgraveerders, wier gewrochten wij nog heden bewonderen, veelal zonder den naam van hunnen schepper te kunnen noemen. Men mag zeggen dat zeer vele middeleeuwsche en zelfs XVIe eeuwsche kunstenaren ons zouden onbekend gebleven zijn, indien gemeente-, parochie-, abdij- en kapittelbesturen ons hunne namen in de rekeningen niet hadden bewaard.

Zoo even vermeldden wij de rederijkerskringen. Hoewel alle, de wijk- en buurtgezelschappen evenzeer als de wettelijk erkende Kamers, door de gemeenten ondersteund werden — zonder hen was toen geen openbaar feest, zelfs geen groote godsdienstige ommegang denkbaar! — is zelden de naam van eenen factor of dichter bij de toewijzing des hulpgelds vermeld. Jammer genoeg, want het getal wagen-, kamer-, tafel- en processiespelen, alléen in Vlaanderen, tijdens de XIVe en XVe eeuwen, beloopt tot honderden. Wat Gent betreft, hier bestonden, in laatstgemeld tijdvak, niet min dan vijf erkende rederijkerskamers, die zich wekelijks

oefenden, hier en elders naar lauweren dongen en bij vorstelijke intreden, geboorte-, vrede- en andere feesten, op eenen wagen of op een hoog tooneel, hun spel ten beste gaven.

De hier volgende aanteekeningen vangen aan met het jaar 1416 en eindigen in 1721. Zij gelden :

1. *Everaard Taybaert.* — 2. *Geeraard Pijsekin.* — 3. *Joost van Coye.* — 4. *Mathijs Casteleyn.* — 5. *Wulfaard Weiste.* — 6. *Cornelis Manilius.* — 7. *Gillis van Meerlant.* — 8. *Jan Delmeere.* — 9. *Jan Onghena.* — 10. *Broeder Jan van der Haghen.* — 11. *Broeder Philip van der Vaedt.* — 12. *Frans Hoorenbaut.* — 13. *Jan van der Haghen.* — 14. *Broeder Pieterde Backere.* — 15. *Frans Ruuffelaert.* — 16. *Pater Jan David.* — 17. *Karel van Beerlare.* — 18. *Jan Stalins.* — 19. *Broeder Jan de Pottere.* — 20. *Antoon Sanders (Sanderus).* — 21. *Lieven van Thuyne.* — 22. *Justus de Harduyn.* — 23. *Pieter van der Meeren.* — 24. *Cornelis van der Meeren.* — 25. *Herman van der Heyden.* — 26. *Arnout van Gheluwe.* — 27. *Albert-Ignaas d'Hanins.* — 28. *Jan Palfijn.* — 29. *Pater Lodewijk-F. Robijn.*

Wij mengen in onze aanteekeningen uit de Gentsche rekeningboeken nu en dan eene dergelijke uit de oude oorkonden van andere Vlaamsche steden, ten bewijze dat de middeleeuwsche en latere wethouders, ook van minder aanzienlijke plaatsen, te allen tijde gereed waren om fraaie letteren, wetenschap en geleerdheid aan te moedigen.

I.

Everaard Taybaert.

Deze is de eenige dichter van het begin der XVe. eeuw, dien de Gentsche stadsrekeningen noemen. Wat hij gedaan had om gedurende drie jaren de gunst des magistraats te genieten, valt moeilijk te zeggen, de kroniek geen enkel feit van belang, voor de hoofdstad van Vlaanderen, omtrent gezegden tijd aanteekenende.

« Item ghegheven Everaerde Taybaerde, den dichtere, V ellen roets lakins theenen keerle, bij beveelne van scepenen, costen VII s. II d. gr., ende van borduere II s. gr., comt IX s. II d. gr. » (*Stadsrekening* over 1416-1417.)

« Item Heveraert Taeybaerde ghegheven jn hoefscheden te hulpen eener selverin scive mede te doen makene, V s. gr. » (*Idem* 1417-1418.)

« Eerst ghegheven Everaerdt Taybaert, doe hi huwede, III s. IIII d. gr. » (*Idem* 1418-1419.)

Ongetwijfeld moet Everkin een man van meer dan gewone verdienste geweest zijn, daar hij enkele jaren na zijn huwelijk vanwege de schepenen der stad Brugge ook blijken van welwillendheid ontving :

« Ghegheven bi bevelle van buerchmeesters eenen dichtere, gheheeten Everkin van Ghendt, jn hoofscheden XII gr., somme XII sc. p. » (*Stadsrekening van Brugge* 1421-1422.)

« Ghegheven bi bevelle van buerchmeesters Everkine, den dichtere van Ghend, jn hoofscheden XII gr., somme XII s. p. »

« Geghevene Everkine, den dichtere, jn hoofscheden XII gr., somme XII sc. p. » (*Idem* 1422-1423.)

Everaard en Everkine zullen, denken wij, wel een en dezelfde persoon geweest zijn.

II.

Geeraard Pijsekin.

Gelijk de vorengenoemde, bleef deze dichter tot heden aan de beoefenaren der middelnederlandsche letteren onbekend. Voor het tijdstip der rekening, in welke zijn naam vermeld is, duidt men hoegenaamd niets gewichtigs aan betrekkelijk de stad Gent. Hij moet een lofdicht hebben geschreven voor hertog Philip van Burgondië.

« Item ghegheven in hooscheeden Gheeraert Pijsekin over zekere moyte ende haerbeyt, die hij ghehadt heeft ende gedaen jnde syencie ende haert van retorike, ter eeren van onsen gheduchten heere ende prinche, XV s. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1442-1443.)

III.

Joost van Coye.

Een zeer gewaardeerd rederijker van Oudenaarde, uit het begin der XVIe eeuw, dien de kamergezellen van Aalst gaarne in hunne stad zouden gelokt hebben. De wethouders van Oudenaarde, nochtans, wistten JOOST, ook met *geldige* redenen, te overhalen om te blijven. Een werk van dezen rederijker is ons niet bekend; maar hij zal wel de voornaamste opsteller geweest zijn van de mysteriespelen, die toen in de processiën werden

vertoond, en van de esbatementen, waarbij de « heeren van de wet », gezamenlijk aan den disch gezeten, zich verlustigden.

« Betaelt Joos van Coye, retorisien, denwelcken in meeninghe wesende uut deser stede te vertreckene, omme te gaen wonene in de stede van Aelst, daer hij versocht was te commene om zijne conste van rhetorycken, XII lib. par. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1512-1513.)

« Betaelt Joos van Coye, retorisien, voor zyne conste ende omme dat hij in meeninghe was te gaen wonene binnen der stede van Aelst, daer omme hem onthouden ende gheordonneert te gh.ven, XII lib. p. »

(*Idem*, 1513-1514.)

IV.

Mathijs Casteleyn.

Deze niet zeer zedige rederijker — hij noemde zich op den titel zijner werken « priester ende excellent poëet » — is wegens zijne *Const van Rhetoriken in alle sorten van sneden en dichten* bekend. Zijnen naam troffen wij eerst aan in de stadsrekening van Oudenaarde, over 1527, wanneer hij door het magistraat vergolden werd voor een « spel van sinne », gedicht ter gelegenheid der geboorte van Philip II.

« Item betaelt her Mathijs Castellain, pbr., facteur van der scole van *Pax vobis*, voor een spel van sinnen, bij hem ghemaect ooc up de gheboorte van den .... nieuwen prince, V lib. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1526-1527.)

CASTELEYN was zeer werkzaam, ook op ander dan rhetorikaal gebied, gelijk eenige der volgende posten bewijzen :

« Betaelt her Mathijs Casteleyn, pbr., facteur van der scole van *Pax vobis*, van dat hy de charte ghemaect heeft omme tvieren ende spelen achtervolghende den bevelen voor den pays, XXIIII sc. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1528-1529.)

« Betaelt her Mathijs Casteleyn, pbre, voor een charte, die hij ghemaect heeft aengaende dat men doen zoude ter eeren van den cronemente van der K. M[t], XL s. p. »

(*Idem*, 1529-1530.)

« Betaelt her Mathijs Castelain, voor dmaken van den ghescrifte ofte lecture, staende up de twee clocken van der kercke, in latine ende vlaemsche, XXIIII s. »

(*Idem*, 1531-1532.)

« Betaelt her Mathijs Casteleyn, notaris, van dat hij doordene van den figueren in ordonnancie ghestelt heeft en de alleen sprake gheroert ende vernyeut thebbene, VI lib. «

(*Idem*, 1534-1535.)

« Betaelt her Mathijs Casteleyn van dat hij ghecomponeert heeft zekere esbatementen in de schutterije van Brugghe, XII lib. par. »

(*Idem*, 1535-1536.)

« Betaelt her Mathijs Casteleyn, van dat hij ghemaect ende ghecomponeert heeft zekere esbatementen ende andere diensten, bij hem der stede ghedaen, daer vooren hem toegheleyt es VI lib. »

(*Idem*, 1536-1537.)

« Item her Mathijs Casteleyn voor de administratie ende ordonnancie van den Sacraments dach, VI lib. parisis. » (1)

---

(1) Het inrichten en schikken der processie, met verscheidene rederijkersvertoogen, werd jaarlijks aan den dichter toevertrouwd.

« Item betaelt her Mathijs Casteleyn, pbr. facteur van de retorijcke, voor de occupatie bij hem ghedaen in den dienst van den payse lestleden, metgaders voor diversche rondeelen, refereynen ende andersints, balladen ende andersints, uutghelesen in de processie, tsamen III lib. par.

« Item betaelt her Mathijs Casteleyn, pbr, notaris, voor twee jnstrumenten van appeelen, XXIIII s. p.

« Item betaelt her Mathijs Casteleyn, notaris, van dat hij gheweest heeft binnen de prochie van Mauwen jnsinueren zeker appellatie, gheinterjecteert bij den scepenen van Mauwen vors. ende daertoe ghevacheert twee daghen, V lib. p. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1543-1544.)

V.

Wulfaard Weyste.

Nog een tot heden onbekend gebleven Vlaamsche dichter, gevestigd te Axel, waar hij de stukken opstelde, welke door het rederijkersgilde dezer kleine stad in de eerste helft der XVIe eeuw werden gespeeld. Mogelijk is zijn naam nog aan te treffen in andere rekeningen dan degene, welke wij hebben onderzocht.

« Item Wulfaert Weiste, facteur van der rethorijcke deser stede, voor tmaken ende stellen vande spele ende spraken vander sybillen, vanden joden, vanden drie Coninghen ende andere personagen vander processie ende ommeganghe, mids dat hij ooc gehouden es tvoors. spel vanden jaere voorleden als nu in gheschrifte ende correctelic in handen van scepenen te leverene... XII lib. par. »

(*Stadsrekening van Axel*, 1537-1538.)

VI.

Cornelis Manilius.

Deze is een der eerste drukkers van Gent geweest, waar hij zich vestigde omtrent het jaar 1548. Zijne geboorteplaats deed hij kennen op den titel van een door hem opgesteld schrift over de feesten, te Gent gegeven ter gelegenheid der plechtige intrede van Philip II :

Cornelius diet maecte, die hevet gheprent,
Manilius van Brugghe woonachtich te Ghend.

De post der stadsrekening betrekkelijk de feestbeschrijving vermeldt er bij dat het handschrift, of eene drukproef, aan de goedkeuring van 's keizers geheimen raad werd onderworpen.

« Item betaelt Cornelius Manilius, prentere, de somme van XXXIII s. IIII d. gr. ter causen van ghelijcke somme hem jn gratuiteite bij scepenen toe gheleit over dat hij jn Vlaemsche uutghestelt ende gheprent heeft de declaratie vande triumphe bewesen bij deser stede den hooghebooren prince van Spaeingnien, tzijnder blider jncompste binnen deser stede, de zelve declaratie ghevisiteert ende gheadmitteert bij den secreten raede skeisers . . . . XXXIII s. IIII gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1549-1550.)

Eenige bijzonderheden nopens de familie en het werk van CORNELIS MANILIUS zal men aantreffen in de ***Bibliographie gantoise***, door F. VAN DER HAEGHEN, I, 106-111.

VII.

Gillis van Meerlant.

Een afstammeling van den « vader der dietsche dichtren allegader »? Gillis was deken van het Gentsche rederijkersgilde *Ste Agneta*, vóór het jaar 1540, en stelde, mogelijk in rijm, de prijskaart op voor een waterfeest, den 24 en 25 Augustus 1556 alhier gehouden in bijzijn van Karel V, Philip II, Eleonora, weduwe des konings van Frankrijk, Maria, landvoogdes der Nederlanden en de hertogin van Lorreinen, dochter van koning Christiern van Denemark.

De schepenen van Gent benoemden GILLIS VAN MEERLANT, met MARK VAN VAERNEWIJCK en twee andere poorters, tot leden der jury van gezegd waterspel, bestaande uit eene plechtige intrede, op versierde vaartuigen, en een tournoi. Al de gilden der stad waren uitgenoodigd om deel te nemen aan dit feest en eene der rederijkers-vereenigingen, *Ste Barbara*, won den vijfden prijs :

« Item betaalt Gillis van Meerlant, procureur bij der keure, de somme van XX s. gr., hem toegheleyt voor zijne moeite jnt ghuendt dat hij bij laste van scepenen ghestelt heeft de caerte vanden prijsen, omme de ghenouchte te doene ten watere voor de C. Mt. onsen heere ende prince, ende daernaer jn een volume ghecopiert ende ghestelt heeft toverbringhen van alle de wijcken, daermede zij hemlieden presenteerden, ter justificatie van huerlieder vertooghe ende jntencie... »

« Betaelt Pieter d'Hollandre, Christiaen Scuerman, Gillis

van Merlant ende Maerc van Vaernewijc tsamen de somme van XX s. gr. ter causen ende over huerlieder moeite ende vacatien als jugen gheweest van den voorn. prijsen... »

(*Stadsrekening van Gent*, 1556-1557.)

VIII.

Jan Delmeere.

Een andere Oudenaardsche rederijker en priester, opvolger van Mathijs Casteleyn als factor van *Pax vobis*, in 1552 of 1553.

« Item Jan Delmeere, facteur van der zelver schole, voor zijn diligentie van te stellen diversche gheboden in rhetoricque, ende reghele te doen haudene alle wijcken ende gheselscepen, VI lib. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1557-1558.)

Het *spel der Passie*, dat te Oudenaarde om de zeven jaar placht vertoond te worden, vier dagen achtereen, omtrent Paschen, werd door Delmeere heringericht, en misschien verbeterd. Hieromtrent vinden wij aangeteekend :

« Item vertooghen scepenen hoe dat sij, considererende dat spel ende vertooch van der passie ons Heeren es eene zaleghe vermaninghe tot devotien van alle kersten menschen, ende zonderlinghe dat vele simpele ende ydiote persoonen daer duere gheleert worden tot compassie ende medelijden, ende versterct werden in onsen heleghen kersten gheloove, ende dat men ghecostumeert heeft in voorleden tijden tzelve spel te vertooghene van zeven jaeren te VII jaeren, ende dat tzelve nu ghedelayert gheweest heeft tsichtent tjaer XV^cXLVI, overmits den tijt van den oorloghe, so hebben scepenen voorn. den Pax vobianen gheconsenteert tvoors. spel figuerlic te vertooghene in de paesch-

daghen lestleden, twelcke gheduert heeft vier daghen, ende hemlieden toegheleyt thulpen huerlieder oncosten van stellinghen, ende andersints, CXLIIII lib. par.

« Item betaelt heer Jan Delmeere, pbr. ende facteur vander schole van *Pax vobis*, voor zijn diligentie bij hem ghedaen int corrigieren van tdicht ende tregistreren, omme daermede van nu voort an te beschickene alle de spelen, die ghespeelt worden up den Sacraments dach, te dezer waerf, de somme van XXX lib. p. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1558-1559.)

IX.

Jan Onghena.

Een der XVIe eeuwsche Gentsche rederijkers, die uit hoofde van hunne anti-Roomsche en anti-koningsgezinde schimpdichten kennis maakten met den scherprechter. De kroniekschrijvers VAN CAMPENE roemen ONGHENA als « een fray componist in « de Vlaemsche rhetorijcke, dichtende menich refe-« reyn, bemindt van edele ende onedele ». Hoe veel bijval onze Jan ook genoot, hoezeer hij veler sympathie had weten te winnen, hij geraakte in de klem, nadat de schepenen der stad hem herhaalde keeren hadden aangemaand om te zwijgen. Onderstaande regelen zijn ontleend aan het *Bouck van den Crime*, over 1563-1565, bl. 351° :

« Den XVIn November LXIIII es bij scepenen interdictie ghedaen mr. Jehan Onghena meer eeneghe refereynen oft liedekens te maeckene oft bij ander ghemaeckt te zegghene oft uut te ghevene in eeneghe gheselscappen oft anderssins, die eeneghe onstichticheyt oft scandale maecken zouden up pene arbitraire. »

X.

Broeder Jan van der Haghen.

Deze monnik, behoorende tot de orde der Dominikanen, was geboren te Ronse (1), een zeer geleerd man en uitmuntend redenaar. Dat men zijn welsprekend woord duchtte, blijkt uit het feit, dat de Gentsche geuzen hem dreigden te zullen doodschieten, wanneer hij nog langer zou prediken tegen de hervormde leer. Eenige zijner sermoonen werden gedrukt, maar zijn nu uiterst zeldzaam. Een afdruksel er van droeg hij in 1569 op aan het magistraat.

« Betaelt broeder Jan van der Haghen, religieux van S[te] Dominicus cloostre binnen deser stede ende jeghenwordich wesende jnt cloostere ende couvent vander zelver ordene binnen der stede van Brussele, de somme van II lib. gr., hem toegheleit jn gratuiteite over zijnne benivolente ende goede jonste, zoo deser stede, scepenen vander keure ende den jnzetenen van diere draghende ende bewisende, ende zonderlinghe jnt gundt dat hij ghepredict hebbende zeker consolatoire sermoenen jnt cloostere ter Camere, buuten der voorn. stede van Brussele, de zelve ghecopileert ende ghededieert scepenen voorn. jn drucke hadde laten uutgaen, ende hemlieden daermede ghegratuleert ende ghesconcken, naer tverclaers vander ordonnancie, II lib. gr. »

(*Stadsrekening* over 1569-1570).

XI.

Broeder Philip van der Vaedt.

Maakte deel van de orde der Minderbroeders, in het klooster van Gent. De eenigste biogra-

---

(1) J. VAN DEN VIVERE, *Chronijcke van Ghendt*, 213.

phische inlichting nopens dezen schrijver is te vinden aan het einde van het werk, voor hetwelk de schepenen hem ten jare 1571 een hulpgeld schonken. (Zie ook F. VAN DER HAEGHEN, *Bibliographie gantoise*, I, 193).

« Betaelt Broeder Philips vander Vaet, minnebroeder jnt cloostre ende couvent vande frereminueren, binnen deser stede, de somme van II lib. gr., hem jn gratuiteyte toegheleit over dat hij an mijne heeren scepenenen van der kuere ghededieert ende anne ghescreven heeft zeker boucxkin, bij hem ghemaect ende ghedaen drucken, ghenaemt *De Weerclocke des eeuwichs Levens*, ende hemlieden hiermede ghecongratuleert.... II lib. gr. »

(*Stadsrekening over* 1569-1570.)

XII.

Frans Hoorenbaut.

Bekend als vervaardiger van een plan der stad Gent, onder het opzicht der versterkingswerken, met topographische beschrijving.

« Betaelt Franchois Hoorenbaut de somme van IIII lib. I s. VIII gr. voor zijnnen dienst bij hem deser stede ghedaen omme met andere jnginiairen te visiteerne ende bij ghescrifte over te ghevene eenighe plaetsen ende lymiten, daer de zelve stede zoude moghen alder crancxt gheextimeert zijn, met de middelen omme de zelve plaetsen te fortifieren ende verzekerene, met andere diensten, bij hem jnt zelve gedaen, breeder gheroert bij der requeste hiertoe overghegheven naer tverclaers vander ordonnantie, IIII lib. I s. VIII gr. »

(*Stadsrekening over* 1576-1577.)

XIII.

Jan van der Haghen, fs Pieter.

Een andere JAN VAN DER HAGHEN, Gentenaar en partijgenoot van den dweepzieken jonker Jan

van Hembijze, berijmde ten jare 1583 het gewichtige feit der terugkomst van den hoofdman, die opnieuw meester werd van de stad, tot den dag dat hij door het volk in hechtenis genomen en volgens vonnis der schepenen op de Veerleplaats onthalsd werd, na gepoogd te hebben Gent aan de Spanjaards over te leveren. De titel van het door JAN VAN DER HAGHEN uitgegeven boek, dat thans hoogst zelden voorkomt, is het overschrijven waard :

« Den Willecomme van Jonc-Heer Jan van « Hembyze/ ieghenwoordich Voorschepene/ vander « stede van Ghendt/ die wter voornoemde stadt (als « Voorschepene verlaten zijnde, gheleden bet dan « vier Jaer onbegrepen) is moeten vertrecken/ deur « groote partialiteyt/ vande ghene die benijdende « waren/ dat hij de welvaert van tVaderlandt ende « dese Stadt/ deur een yuerlike liefde was advanche- « rende : Ende hem vier Jaren in Duytslandt ghe- « hauden hebbende, deur Gods ghenade beroepen « wesende/ totten voorseyden Staet/ verlatende tot « Franckendale in Duytslandt zijn paeyselicke ruste/ « ende beminnende met gloedich liefhebben/ de « gemeene welvaert ende Borgherije/ is binnen der « zelver Stadt ghecommen den XXIIJ^{sten} Octobris « XV^{c} LXXXIIJ. Welcken Willecomme oock behelst « vele goede vermaninghen. »

Buiten dit werk schreef JAN VAN DER HAGHEN nog een ander :

« Betaelt Jan van der Haghen de somme van VI ponden XIII s. IIII gr., hem bij mijnne voirnomde heeren scepenen

toegheleit voir zijnnen goeden dienst, oncost ende verlet ghelt, bij hem ghedaen int componeren van diversche rhetoricque veersen, vertooghen ende spectaclen jeghens de jncompste van zijne Alze binnen dezer stede, metter schilderije daer toe dienende... VI lib. XIII s. IIII gr. »

(Stadsrekening van Gent, 1584-1585.)

XVI.

Broeder Pieter de Backere.

Een Dominikaner monnik, doctor in de godgeleerdheid, die tusschen de twee beeldstormerijen te Gent zeer ijverde voor het behoud des Roomschen geloofs. Hij was geboren ten jare 1517, bloedverwant van SANDERUS en overleed den 18 Februari 1601.

PIETER DE BACKERE schreef Latijn en Vlaamsch, in gebonden en ongebonden stijl, en werd vereerd met lofdichten door LUCAS D'HEERE en MARK VAN VAERNEWIJCK. Eenige zijner sermoonen liet hij drukken bij Cornelis Manilius, in 1558, onder den titel : ***Sommighe vriendelicke ende zeer hertelicke minnebriefkens tusschen de leerende ziele ende Alethia. Ghemaect ende ghepredict bij broeder Pieter de Backere.***

Bij de uitgave eeniger godgeleerde samenspraken, in 1586, vereerde het Gentsch magistraat hem met eenen zilveren beker; het jaar nadien, toen hij zijn jubelfeest vierde, zonden de schepenen hem eene aam wijn.

Men kan de titels zijner schriften vinden in VAN DER HAEGHEN's *Biblographie gantoise*, I en VI.

« Betaelt Jan van den Steene de somme van drije ponden zes scellinghen acht penninghen grooten, over den coop ende leveringhe van vijftich boucken, ghejntituleert *Jurgium conjugale*, wezende *Coloquium jnter virum et uxorum* van den voorleden tijdt, bijden docteur Broeder Pieter de Backere anden voornomden van den Steene ghedaen drucken, ende den voorgaenden magistraet ghededicеert, ende an hemlieden bedeelt... III lib. VI S. VIII gr. »
(*Stadsrekening* over 1586-1587.)

« Betaelt weerde ende voorzienighe broeder Pr de Backere, docteur jn theologie van den ordene van Ste Dominicus binnen deser stede, de somme van thien ponden groten jn redemptie van een hame rijnsch wijn, tzijne eer toegheleit tot celebratie van sijne jubelee ende voor zijnen grooten ende laboricusen dienst, moeyte ende groot traveil bijden zelven ghedaen jnt uutlegghen vanden woirde Godts ende anderssins binnen deser stede den tijt van XXX jaren ende bet. »
(*Stadsrekening* over 1587-1588.)

XV.

Broeder Frans Ruuffelaert.

Men kent van dezen schrijver, Dominikaan te Gent, waar hij omtrent 1518 het levenslicht ontving en den 20 October 1596 overleed, twee boekjens, dienstig tot het geloofsonderwijs. 't Eene, getiteld : ***T' nieuwe jaer sprekende van t' gheloove ende de 12 articulen des geloofs*** (1589); het andere : ***Verclaeringhe van het Ghebedt des Heeren*** (1592). Beide werden, uitwijzens onderstaande regelen, in handen gesteld der Gentsche schooljeugd.

« Betaelt Jan van den Steene, bybliopola, de somme van V lib. grooten over sijnne moeyte ende aerbeyt van tbinden van twee dusent boucxkens van bedinghen tot jnstructie van de jonghers, daghelicx frequenterende de scholen, deselve boucxkens

ghecomponeert bij wijlent zaligher memorie Pater Ruuffelaert, in sijnen levene religieulx ten Predicheeren... . . . v lib. gr. »

(*Stadsrekening* over 1598-1599.)

Zij hier terloops gezegd, dat den armen Gentschen scholieren, weinige jaren nadien, de gebeden in het Latijn werden geleerd :

» Betaelt aen Gaultier Manilius, gheswoirne boucdruckere, de somme van XVIII lib. XV s. gr. ter causen van tprenten ende leveren van dry duusent lattynsche ghebedeboucxkens ende confiteors, ten pryse van I gr. tstuck ende zes duusent A. B. C. boucxkens ter VI d. p. tsick, tot behouve van de aerme dominicale scholen binnen deser stede... »

(*Stadsrekening over* 1603-1604.)

XVI.

Pater Jan David.

Deze prozaschrijver en dichter zag het eerste levenslicht te Kortrijk in het jaar 1545 of 1546.

Na te Loven te hebben gestudeerd, verbleef hij eerst te Gent, Kortrijk en Dowaai, en naderhand lid geworden van het gezelschap Jezus, te Luik, Kortrijk, Brussel, Gent, Ieperen, en andermaal te Kortrijk, waarna hij te Antwerpen ging sterven ten jare 1613. Hij schreef wellicht een dertigtal werken tot het behoud van godsdienst, goede zeden en moedertaal. Zijn handschrift : *Velitationes pro Idiomatis Teutonici seu Germaniae inferioris restitutione*, is een knap pleidooi tot eenheid in taal, uitspraak en spelling, tusschen de drie tongvallen Vlaamsch,

Brabantsch en Hollandsch. Het schijnt geschreven te zijn tijdens het inrichten der Vlaamsche en Nederlandsche Jezuïetencolleges, onder Albrecht en Izabella, en verdient door de Academie in het licht te worden gegeven. — Kortrijk en Gent, misschien ook Brussel en Ieperen, moedigden pater David's letterkundigen arbeid aan.

« Betaelt an eerweerde heere mijn heere pater Davit, recteur van de societeyt Jehesu binnen deser stede, de somme van X lib. gr. over de redemptie van een hame wijns, hem bij mijne heeren van den college ghejondt jn consideratie vande groote moeyte ende arbeyt, bij hem ghenomen jnt dresseren ende maeken van sekeren bouck, ghenaemt *Veredicus Christianus* (1), dienende grootelicks tot jnstructie ende conservatie van alle goede gheloovighe persoonen jnde catholijcque Roomsche relege, danof hij pater Davidt een schoon exempelaer aen mijn voornoemde heeren vanden college gepresenteert heeft... »

(*Stadsrekening van Gent*, 1601-1602.)

« An pater Davidt, ter causen dat hij an tmagistraet ghesonden heeft eenen bouck, gheintituleert *Veredicus Christianus*, bij hem ghedaen drucken, de somme van thien ponden grooten, ter hulpe van den arbeyt ende oncosten, bij hem gesupporteert... CXX lib. par. »

(*Stadsrekening van Kortrijk*, 1601-1602.)

« An pater Joannes Davidt, an tmagistraet deser stede ghedediceert hebbende den *Christelicken Biencorf der Roomscher Kercke*, ter hulpe van den oncosten van dien, II° liber parisis. »

(*Idem*, 1600-1601.)

« An pater Joanni David ter causen dat hem bij scepnen toegheleydt was in consideratie dat hij, van deze stede gheboren

(1) Latijnsche overzetting, door JAN DAVID, van zijn Vlaamsch boek : *Den Christelijken Waerseggher, de principale stucken van t' christen Geloof en Leven int cort begrijpende.*

zijnde, onlancx heeft ghemaect ende laten uutghaen twee nieuwe boucken, den eenen gheintituleert *Occasio arrepta, neglecta*, ende den anderen *Den Doolhof der Ketteren*, CL lib. par. »

(*Stadsrekening van Kortrijk*, 1605-1606.)

« An pater Joanni David ter hulpe van den oncosten van te doen drucken drije diversche boucken, bij hem ghemaeckt, C lib. parisis. »

(*Idem*, 1607-1608.)

XVII.

Karel van Beerlare.

Nopens het leven en den letterkundigen arbeid van dezen XVIe eeuwschen dichter is tot hiertoe niets bekend. Ziehier het eenige, wat wij over hem kunnen mededeelen :

« Betaelt Charles van Beerlare, II lib., gejont over de moeyte bij hem ghenomen int componeren van zeker Vlaemsche veersen, bij hem aen scepenen ghepresenteert voor eenen anderen jeghens de ketters ende ander vijanden vande Roomsche kercke... II lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1601-1602.)

XVIII.

Jan Stalins.

Geneesheer te Kortrijk en schrijver van een werk, voor hetwelk de wethouders zijner geboortestad hem een hulpgeld verleenden. De titel van het boek is ons niet bekend.

« Aen M. Joannes Stalins, docteur in de medecijne binnen dezer stede, ter causen van zekeren bouck van medicynen, an burghmeester ende scepenen dezer stad ghededicëert, LX lib. parisis. »

(*Stadsrekening van Kortrijk*, 1604-1605.)

XIX.

Broeder Jan de Pottere.

Vermoedelijk een Gentenaar, die het geestelijk kleed aantrok in het klooster der Karmelieten, of Vrouwebroeders, waar hij in 1574 prior was. Hij staat bekend als een der uitmuntendste predikers van de tweede helft der XVIe eeuw, en toen de stad Gent hem ten jare 1605, ter gelegenheid van zijn jubelfeest, een geschenk deed, herinnerde zij in de rekening dat hij niet min dan 53 jaren het woord Gods te Gent verkondigd, en dertig jaren den Vasten gepredikt had. Eenige zijner sermoonen bestonden nog in hs. omtrent 1620; wij kunnen niet zeggen of zij bewaard gebleven zijn.

« Betaelt broeder Jan de Pottere, gheprofest religieux binnen den cloostre van de Carmelyten, de somme van V lib. grooten, hem bij mijne heeren scepenen toegheleyt ende ghejont thulpen vande oncosten ghesupporteert den VIII^n^ Januarij lestleden jnt celebreren van sijnen jubilée, regard nemende up zijnen lanckdueringhen goeden dienst van LIII jaren, dat hij twoort Godts ghepredict ende tghemeente deser stede jn de heylighe catholicque roomsche religie ghejnstrueert heeft, hebbende binnen den zelven tijt oock ghepreect, tot XXX diversche stonden ende jaren, den vastene ende groot debvoir ghedaen jnde troubels omme tvoors. ghemeente te maintineren jnde voorn. h. catholycque Roomsche religie . . . . V lib. gr.

(*Stadsrekening van Gent*, 1605-1606.)

XX.

Antoon Sanders (Sanderus).

Deze door alle Belgische geschiedschrijvers

bekende geleerde, zoon van den geneesheer Lieven Sanders en van Maria de Keyser, werd toevallig te Antwerpen geboren, den 15 September 1586. Hij deed zijne eerste studiën bij de Jezuïeten te Gent en daarna aan de Hoogeschool van Dowaai. Geen Nederlandsche schrijver vroeg en bekwam ooit zoovele hulpgelden voor zijne historische en letterkundige werken aan stads-, gouw- en landbestuurders als de schrijver der *Flandria illustrata* en der *Chorographia sacra Brabantiae*. Al deze hulpgelden hier vermelden ware, meenen wij, nutteloos; wij bepalen ons bij een aantal uit verschillige plaatsen, welker archief wij kennen, en mengen er eenige, daarmede in verband staande, brieven tusschen. Men zal bemerken dat Antoon reeds als student de welwillendheid des Gentschen magistraats mocht ondervinden.

Voor de biographische bijzonderheden verwijzen wij naar het werk van baron J. DE SAINT-GENOIS, *Antoine Sanderus et ses écrits*. De bibliographie van zijnen aanzienlijken letterarbeid werd geleverd door F. VAN DER HAEGHEN, R. VAN DEN BERGHE en TH.-J.-I. ARNOLD, in de *Bibliotheca belgica*.

« Betaelt Anthonis Sanders, arm student, poortere deser stede, de somme van III lib. gr., hem by myne heeren scepenen ghejont ende by gheleyt ten respecte van zyne goede jntentie ende tot beter promotie van syne studiën . . . . III lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1605-1606.)

« Betaelt Anthonis Sanders, jnboorne deser stede, student nde Universiteyt van Douay, jnde godtheyt, de somme van

IIII lib. gr. hem by myne heeren scepenen gheconsenteert voor een gracieux secours ende onderstant, als qualick middel hebbende tot hulpe van syne goddel. studie ende omme de selve te moghen continueren tot dat hy hebben sal syne behoorlicke oude omme presbitre te moghen worden . . . . IIII lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1607-1608.)

« Betaelt heer Anthonis Sanders, pbr., inboren deser stede, de somme van XL lib. gr. hem by myne heeren schepenen ghejondt by vorme van gratuiteyt ten regarde dat hy gheschreven heeft uyt goede jongste, ter eere van syn vaderlant, diveerssche boucken, onder den druck wesende tot Andwerpen, raeckende de antiquiteyten, fondatien ende andere historien van dese republicque, etc., met conditie nochtans ende welverstaende dat den bovenschreven toelech gheschiet ten respecte vande boucken, by hem ghedistribueert ten daghe vande ordonnantie, ende de ghoone die hy noch schuldich wort te distribueren, conforme tnarratyf van syn requeste . . . . XL lib. gr. »

(*Idem*, 1624-1625.)

De werken, in dezen laatsten post bedoeld, zijn :

De Brugensibus eruditionis fama claris libri duo. Antwerpen, 1624.

De scriptoribus Flandriae libri tres. Antwerpen, 1624.

Hagiologium Flandriae. Antwerpen 1624.

« Betaelt den voorn. heer Anthonius Sanders, pbr., licentiaet inde Godtheyt, de somme van XX lib. gr. hem uut jongsten ghelast te betaelne ter causen dat hy met grooten aerbeyt ende neerstich ondersouck by een ghebrocht ende gheschreven heeft het leven ende werken van diveerssche mannen, eertijts borgheren deser stede, jn gheleertheyt ende andere deuchdelicke consten uutnemende, welcke syne boucken hy heeft omme diveerssche redenen doen drucken ende jnt lichten laeten commen onder de naemen ende protectie van myne heeren schepenen vander keure, al volghende syne requeste . . . . . . XX lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1624-1625.)

Het hiervoren bedoelde werk draagt tot titel : *De Gandavensibus eruditionis fama claris libri tres*. Antwerpen, 1625.

« Betaelt an heer Anthonis Sanders, pbre., licentiaet jnde Godtheyt ende canonynck der cathedrale kercke van Ypre, de somme van vyftich ponden grooten, hem by myne heeren schepenen ghejondt voor eene vereeringhe hebbende voor anghenaeme synen aerbeyt ende boucken aen hemlieden ghepresenteert, by hem ghemaeckt van eene generaele descriptie deser stede van Ghendt, conforme der requeste by hem te dien fyne ghepresenteert . . . . L lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1627-1628.)

« Betaelt heer ende Mr Anthonius Sanders de somme van XII lib. gr. hem ghejondt jn de recognitie van seker tractaet, ghejntituleert *Dissertatio paraenetica pro jnstituto bibliotecae Gandavensis*, by hem ghedediceert aen tmagistraet deser stede... XII lib gr. »

(*Idem*, 1632-1633.)

« Betaelt heer Anthonius Sanders, canonynck ende scholaster van Ypre, de somme van XXXIII lib. VI s. VIII gr. hem by gheleyt ende ghejondt over syne moeyte ende thulpen den oncost, by hem ghedaen jn het teeckenen ende schilderen van dese stadt, ende de voornaempste plaetsen binnen de selve ghelegheu, ditte boven de vyftich ponden grooten, hem ter ghelycker causen over eenighe jaeren oock by gheleyt, volghende syne requeste, XXXIII lib. VI s. VIII gr. »

(*Idem*, 1641-1642.)

Deze laatste post is het antwoord des magistraats op den onderstaanden brief van den schrijver :

« Antonius Sanderus, canonick ende scolaster der cathedrale kercke van Ste Martens, tot Ypre, presenteert an Uwe. Edelh. dit eerste volumen van syne *Flandria illustrata* ende bidt het selve met sulcke goetjonsticheyt te ontfanghen, waerdoor hy mach met goede courage vervoorderen het tweede, raeckende

de subalterne plaetsen, ende het derde raeckende de Walsche quartieren vande selve Provincie, waerin hy alle debvoiren, niet sonder excessive costen ende aerbeyt, dagelicx is doende.

Voor myne Edele Heeren Scepenen vander
Kuere der stede van Ghendt. »

Omtrent denzelfden tijd vroeg SANDERS aan de Gentsche schepenen eene aanbeveling bij de Staten van Vlaanderen, wie hij ook om onderstand had verzocht :

« Edele, Weerde ende seer voorsienighe Heeren,

Alsoo myne Heeren de gheestelicke ende vier leden slants van Vlaenderen ghedeputeert van Uwe Edelheden, de voorgaende daghen tot Brugghe vergadert synde, ghedient syn gheweest voor het uuten van eene goede (soo ick verhope) ende vruchtbarighe resolutie op seker myne requeste an hemlieden ghepresenteert eerst de selve te communikieren ende respectivelick t'ontfanghe advis van haere collegien ende principale; bidde met alder instantie de selve uwe Edelh. ghedient te wesen, soo wanneer de voorn. requeste int collegie aldaer sal ghelesen worden, favorable regard op de redenen inde selve gheallegiert, nemende, met de selve goetionsticheyt de selve te behelsen, met de welcke sy by de voorn. Heeren gheestelicke ende vier leden voorn. ontfanghen is gheweest. Ende sal alle debvoiren doen dese eere an my ende myne studien (die, soo ick hope, tot meerder glorie Gods, dienst vanden coninck ende het vaderlandt tenderen) ghesciedende, in alle occasien met alle het ghone in my is, an dese stadt ende uwe E. particulierlick te bekomen. Ende biddende daerentusschen den Almoghenden voor de prosperiteyt der selver, blyven,

Edele, Weerde ende seer voorsienighe Heeren,
Van uwe Edelh. seer ootmoedighen dienaer,
ANTONIUS SANDERS,
Can. ende scolaster van Ipre.

Ipre, den XXIII July 1641. »

Het jaar nadien beantwoordde onze geleerde de welwillendheid der Gentsche schepenen met den volgenden dankbrief :

« Edele, Weerde ende seer Voorsienighe Heeren,

De goedjonstighe ende remarquable courtoisie met de welcke uwe Edelheden ghedient syn gheweest te vereeren de presentatie by my ghedaen van het eerste bouck de chorographia Flandriae, is my seer aenghename gheweest, ende ben daervan grootelicx uwe Edelh. bedancken le, met iterative presentatie van myne ootmoedige diensten, zoo int regard van die stadt ende Republique (an de welcke ick oock verhope eenighe deucht te doene, soo den Heere my laet tot eenighe goede fortuyne commen) als van uwe Edelheden int particulier, die van dese goetionsticheyt ende liberale ghifte oorsaecke syn gheweest. Biddende daerentuschen den Almoghenden de jnsetenen der selve stadt te willen syne overvloedighe benedictien gheven, ende uwe Edelh. spaeren in lancdueiich ende voorspoedich leven. Ende blyvende

Van uwe Edelheden voornoemt,
seer ootmoedich dienaer
ANTONIUS SANDERS, Can. ende
scolaster van Ypre.

Ypre, XV Mey 1642. »

Brieven van SANDERS aan het magistraat van Oudenaarde.

« *Edele, weerde ende seer voorsienige Heeren Schepenen der stede van Audenaerde.*

Ick sende an uw Edelheden het eerste deel van eene historie, die ick ghemaeckt hebbe van het Graefscip van Vlaenderen, ende bidde het selve met alle goetjonsticheyt te ontfanghen, ende voorts consideratie te nemen op de redenen van een cleyn requestjen, het welck ick daer by voughende ben. Jck sal alhier tot Ghendt ten huyse van mynheer den docteur, M. Johan Dhondt, eenighè daghen wesen, ende daer en tusschen bidden d'eere te

ontfanghen van te verstaen de goede resolutie van uwe Edelh. voorn.. wie God den Heere wille spaeren in lanck ende voorspoedich leven.

Tot Ghendt den XXII Maerte 1642.

Van uwe Edelheden,
seer ootmoedich dienaer,
Antonius Sanders,
Canonick ende
Scholaster van Ipre. »

Hierbij was een tweede brief, inhoudende hetgeen volgt :

« *An Edele ende weerde Heeren, myne Heeren Burghm*[rs] *ende Schepenen der stede van Audenaerde.*

Vertoont met behoirlycke reverentie Antonius Sanders, Canonik ende Scolaster der cathedrale kercke van Ipre, hoe dat hy als nu int licht ghebracht hebbende het eerste deel van eene chorographique Historie van Vlaenderen, niet sonder ongheloovelicken aerbeyt ende costen, by den suppliant ghesupporteert, den termyn van neghen soo thien jaeren, goet ghevonden heeft *ad testificationem honoris et observatiae*, dit exemplar van het voorn. eerste deel an uwe Edelh. te presenteren. Biddende de selve ghedient te wesen het voorn. exemplar in dancke te nemen; ende ghemerckt den suppliant voorn. als nu oock alle debvoiren is doende, ende gheenen cost en spaert, (niet jeghenstaende hy door deze fransche orloghen int regard van syne gheestelicke beneficien teenemael is gheruineert), om het tweede deel, in het welck de particuliere bescrivinghe deser stede wesen sal met haere beelden ende afteeckeninghen, ende daer naer oock het derde, het welck andere plaetsen in Vlaenderen sal begrypen, tot zyne perfectie te bringhen, bidt interativelick dese zyne presentatie met sulcke ooghe van benevolentie te ansien, dat door de zelve zyn goet voornemen mach ghefaciliteert worden, ende aldus oock in het licht ghebracht; alles soo hy suppliant is verhopende tot meerder glorie van God, dienst van den Coninck, deser stadt ende Provincie. Voorts alsoo Vedastus Plouych, lantmeter, by ordonnancie van 5 October 1640, eerst voor het meten ende teeckenen van dese stadt maer en heeft ontfaen tot vyfthien guldens, ende daer naer tot 22 guldens, daer hy nochtans op zyne borse ten diversche stonden ghereyst hebbende (zoo den supliant alhier oock heeft

ghedaen) voor het selve werck, maer reden wel verdient heeft tot thien ponden groote, bidt Uwe Edelh. oock ghedient te wezen van op het zelve als nu consideratie te nemen, ende zynen loon ofte salaris tot thien ponden groote te volcommen. Ende zullen wel doen » *etc.*

Dit schrijven van SANDERS zal onbeantwoord gebleven zijn, dewijl hij, drie maanden nadien, den burgemeester van Oudenaarde eenen tweeden brief zond, ditmaal in het Fransch.

« Monsieur,

Comme passées quelque mois, en tesmoignage d'honneur et observance envers messieurs du magistrat de la ville d'Andenaerde, j'ai trouvé convenable de faire présent du premier volume de mes histoires chorographiques de la Flandre, et que jusques astheur je n'ay eu le bonheur d'entendre si ledict volume est bien arrivé ès mains desdits Seigneurs, ce petit mot servirat pour prier V. S. soit servie de me faire l'honneur que je puisse avecq la première commodité avoir quelque advertence dudit afaire. Priant aussy bien humblement mesdits Seigneurs d'accepter ledict présent avec un accueil favorable, tant en considération de la dite ville, que pour la facilitation et avanchement du deuxiesme, dans lequel il aurat une histoire et particulière description d'icelle. Et comme en cecy j'auray mille obligations en vostre endroit, ainsy ne manqueray de les recognoistre en toutes occasions, et prieray cependant la souveraine bonté vouloir conserver V. S. en longues et heureuses années, et demeureray, Monsieur,

Votre très humble serviteur,
Antoine Sanderus,
Chanoine et Escolastre de la cathédrale d'Ypre.

A Ypre ce XII de Juing 1642.
Monsieur, Monsieur Anchemant, Bourgmestre de la ville d'Audenaerde. »

Antwoord van het Magistraat.

« Eerw. ende voorzienich Heere,

Burchmrs ende Schepenen dezer stede van Audenaerde ontfangen hebbende u eerw. present van het eerste volum van Ul. begonste werck, danof zy uwe eerw. anghenamelick bedancken ende zenden in erkentenisse, boven tgone by hemlieden te vorent ghetelt, de somme van zes en dertich guldens, die u bliefven zal zo anghenamelicken tontfanghen als zy bereet zyn te blyfven,

Eerw. en voorzienich Heere,

Van uwe eerw. dienstwilleghe Vrienden,
Burchmrs en Schepenen der stede van Audenaerde.

Bij laste,

tAudenaerde, 17 Juny 1642 A. VARENT. »

De volgende artikelen, behoorende tot stadsrekeningen van Oudenaarde, welke verloren zijn geraakt, zijn in verband met voorgaande brieven.

« Item betaelt an heere Antonius Sanderus, canonynck tot Ipre, den toelech an hem ghedaen per ordonnantie ende quytantie xxx lib. p. »

« Item betaelt an meester Vedastus Plouch over een project tot het uytteeckenen van de stadt, per ordonnantie, XLII lib. p. »

(*Stadsrekening van Oudenaarde*, 1638-1640.)

« Item betaelt aen den eerw. heer Antonius Sanderus, canonick tot Ypre, over de donatie by hem aen de stadt ghedaen van het eerste volumen van de descriptie van Vlaenderen, gheintituleert *Flandria jllustrata* . . . . LXXII lib. p. »

(*Idem*, 1641-1642.)

Eene kantaanteekening op dit schrijven luidt

« Ghedoubleert ende ghelevert
ah dheer Jan van Saceghem,
om met tghelt op Ypre te
beschicken an Sanderus. — 17
Juny 16;2. »

Terwijl SANDERS de ondersteuning inriep van het magistraat der stad Oudenaarde, zond hij eene andere subsidievraag aan het bestuur der kastelnij aldaar :

« Mynheere,

Alsoo ick over eenighe maenden *in signum honoris et observantiæ*, hebbe ghesonden een volume van het eerste deel van myne Historien van Vlaenderen an myne Edele Heeren de Hoochpointers der hooger ende neder Casselrie van Audenaerde, ende tot nu toe het gheluck niet en hebbe ghehadt van te verstaen of hetselve in de handen van myne Heeren voorn' wel gheadresseert is, sal dese dienen om Ul. te bidden my de eere te doen van desen medegaenden met de eerste vergaderinghe an de voorn. Heeren over te leveren, ende van myneat weghe met een wort van goetjonstighe recommandatie te vervoorderen. Sal niet laeten met alle occasien dese eere ende courtoisie, met goede diensten te bekennen; ende daerentusschen biddende den Almoghenden Ul. te willen spaeren in lancdurighe ghesontheyt. Sal blyven, Mynheere,

Ul. seer ootmoedich dienaer,
ANTONIUS SANDERUS,
canonick ende scolaster van de cathedrale kercke tot Ipre.

Ipre den XII Juny 1642. » (1)

De volgende *apostille* komt voor op het voorlaatste verzoekschrift :

---

(1) Archief der stad Oudenaarde. De afschriften der (heden onvindbare) brieven zijn van den archivaris VAN DER MEERSCH.

« Burchmr. ende Schepenen hebben an den vertoonder ter causen by requeste gheroert, noch bygheleyt zes ponden groote, die hem ghesonden zyn deur dheer Jan van der Woestyne, f• Jaspaerts, 17 Juny 1642, ende by my an hem ghetelt. »

1642 was voor SANDERS een gezegend jaar. Behalve de toelagen van verscheidene groote gemeenten, zond de landvoogd, don Francisco de Mello, hem de aanzienlijke gift van 1.000 pond, Vlaamsche munt, voor de opdracht van een exemplaar van *Flandria illustrata*. De Staten van Vlaanderen verleenden den geleerden kanunnik een hulpgeld van 100 pond groote, later de som van 50 pond groote voor de opdracht van het boek : *Salviani presb. massiliensis censoria de praesentibus Europae calamitatibus earumq.* Het kapittel der hoofdkerk van Gent gaf voor het eerste deel van *Flandria* 40 pond groote. Steden van tweeden rang volgden.

« Ghepresenteert aen heer Sanderus, canoninck van Ipre, over de presentatie van eenen bouck, ghededicee rt an het magistraet van alhier, de somme van een hondert ponden. »
(*Stadsrekening van Kortrijk*, 1644-1645.)

« Heer Anthonius Sanderus, canonynck ende scholaster van de cathedrale kercke van Ste Martens tot Ypre, ghecomponeert hebbende eene chorografycque historie ende beschryvinghe vant graefschap ende provintie van Vlaenderen, ende daer mede de ghone van dese stede ende casselrie, is hem toegheleit tot secourse van de costen, by hem dienaengaende ghedoocht, ende in bekentenisse van den bouck, by hem aent collegie ghepresenteert, IIIc lib. »
(*Rekening der kastelnij van Veurne.*)

Nieuwe brieven van SANDERS aan het Magistraat van Gent.

« Edele, weerde ende seer voersienighe Heeren,

De goede ionste, ende beleeftheyt, waermede ten diversche

stonden de voorsaeten van uwe Edelheden dusdanighe ghiften, als dese, ontfaen hebben van mynder handt, oock andere redenen by my in het opscrift van deze boucken vermelt, hebben mij beweecht de selve met den titel van myn vaderlant, ende de namen van uwe Edelh., te vereeren, biddende de selve met goetionstighe consideratien oock in dancke te neme, ende met alle faveur de studien, principalick vande ghone die het welvaeren ende eere van haerlieder vaderlant syn beminnende, ende daertoe pooghende, te vervoorderen, op welck betrouwen bidde den almoghenden uwe edelh. te spaeren in lancduerich ende voorspoedich leven, ende blijve

Edele, weerde ende seer voorsienighe Heeren,
Uliedeu ootmoëdichsten dienaer,
ANTONIUS SANDERS, canonick
ende scolaster der cathedrale
kercke van Ipre.

Tot Ipre, XVI Marty 1651. »

De geleerde bekwam een gunstig antwoord :

« Betaelt aenden eerw. heere Anthonius Sanderus, scholaster ende canonick vande cathedrale kercke van Jpre, de somme van veertich ponden grooten, hem bygheleyt jn recompense vanden bouck, by hem aen het magistraet ghededicee̦rt, ghejntituleert : *Opu..ula maiora Anthonij Sanderij* . . . . XL lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1650-1651.)

In den onderstaanden brief betuigde SANDERS zijnen dank aan het Gentsche magistraat.

« Edele, Weerde, ende seer voorsienighe Heeren,

« De goetionsticheyt ende courtoisie, met de welcke uwe Edelheden ghedient syn gheweest te ontfanghen onse boucken, ende den aerbeyt van onse studien oock soo eerlyck te begiften, syn my ten uutersten anghename, soo dat ick niet alleene met alle middelen en sal verwachten, maer oock selve soucken alle occasien om reciproquen dienst ende dancbaerheyt te bewysen, soo int ghemeyne an myn vaderlant als bysondere an uwe Edelh. voorn., ende biddende daerentuschen den Almoghenden de stadt van Ghendt te willen met syne goddelicke protectie te bewaeren, ende de selve met syne benedictien te vermee

deren, oock an uwe Edelh. te verleenen lanc ende voorspoedich leven. Sal blyven,

Edele, weerde ende seer voorsienighe Heeren,
van uwe Edelh. ootmoedichsten Dienaar,
ANTONIUS SANDERUS, can.
ende scolaster van Ipre.

Tot Brussel 19 April 1651. »

Melden wij nog dat SANDERS in 1659 door de Staten van Brabant begunstigd werd met eene som van 500 patacons voor veertig exemplaren van zijn *Chorographia sacra Brabantiae.*

XXI.

Lieven van Thuyne.

Landmeter en wiskundige, tot heden alleenlijk bekend door eene vermelding in het werk van SANDERS : *de Gandavensibus eruditionis fama claris*, 91. De onderstaande posten bewijzen dat hij eenen almanak vervaardigde, waarvan zeker maar weinig exemplaren meer bestaan.

« Betaelt Mr Lieven van Thuyne, poorter ende jnwonende deser stede, gheswooren geometrist ende mathematicus van synen style, de somme van IIII lib. III s. IIII gr. voor synen dienst, moyte ende aerbeyt by hem ten versoucke van myne heeren scepenen ghenomen van upden meridiaen ende gheleghentheyt van dese stede ghemaect ende ghecalculeert ende naer behoorlycke visitatie ghedaen drucken ende uutghegheven heeft de almanacken ende prononsticatie van den jaere 1612 tot vereeringhe deser stede ende dienst vande jnsetenen van diere, soo gheestelicke als weerlicke. »

« Betaelt Gaultier Manilius, gheswoorne boucdrucker deser stede, de somme van II lib. hem by myne heeren scepenen gheaccordeert tot hulpe van de schade, by hem ghesupporteert

jnt drucken vanden almanack up de vorme ende onderhoude van dese diocese, door jnductie van myne heeren scepenen de voorsaeten, midts den menichvuldighen druck hem jnneghebleven doordien Mr Lieven van Thuyne, aucteur van dies, alsnoch niet teenemale jn kennesse en es, ende anderssins. .... »

(*Stadsrekening van Gent*, 1612-1613.)

« Betaelt Mr Lieven van Thuyne, gheswooren lantmetere deser stede, de somme van XXXIII s. IIII gr. hem ook toegheleyt ter causen dat hy ghecalculeert ende met groote moyte by een vergadert heeft den almanack ende calendier van den loopenden jaere 1617 ende den selven aen myn Ed. heeren den hoochbailliu ende schepenen ghedediceert . . . . XXXIII s. IIII gr. »

(*Idem* 1616-1617.)

XXII.

Justus de Harduyn.

Deze was een der beste dichters van de XVIIe eeuw, leerling, te Loven, van JUSTUS LIPSIUS, die hem bij het eindigen zijner studie het meermaals gedrukte vleiend getuigschrift in Latijnsche verzen ter hand stelde. Te Gent geboren den 11 April 1582, werd DE HARDUYN ten jare 1605 priester; hij bediende de pastorij van Oudegem, bij Dendermonde, van 1607 tot 1637, en overleed aldaar den 9 Mei 1641.

« Betaelt heer Justus de Harduyn de somme van XII lib. gr. hem by myne heeren scepenen ghejondt teender vereeringhe ten regarde van seker nieuwe *Goddelicke Lofsanghen*, die hy aen hemlieden jnt tprente ghepresenteert heeft, conforme syn overgheven. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1619-1620.)

« Betaelt heer Justus de Herduyn, priester ende pastor van de prochie van Auweghem, ende heer David van der Linden, pensionnaris van den lande van Dendermonde, de somme van XVI lib. XIII s. IIII gr. tot hulpe van de oncosten by hemlieden ghedoocht jnt doen drucken van een boucxken, ghejntituleert *Pius jn patriam conatus triumphalis pro auspicali jntroitu serenissimi principis Ferdinande Austriaci, S. R. E. cardinalis jnfantis Hispani belgicae gubernatoris et Burgundiae in urbem Gandavi* (2) . . . . XVI lib. XIII s. IIII gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1635-1636.)

XXIII.

Pieter van der Meeren.

Nog een tot heden onbekend gebleven landmeter en sterrekundige, die, gelijk meer andere uit de XVIe en XVIIe eeuwen, zich onledig hielden met het samenstellen van almanakken.

« Betaelt Pieter van der Meeren, scholmeestere, de somme van III lib. VI s. VIII gr., hem ghejont ende toegheleyt over de conste by hem gheexerceert jnde geometrye ende astronomye ende tuutgheven van drye copien ofte almanacken volghende syn vertooch aen myne heeren schepenen by requeste ghedaen... III lib. VI s. VIII gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1621-1622.)

XXIV.

Cornelis van der Meeren.

Meer bekend als boekdrukker en -handelaar. Men weet niet of hij meer schreef dan de vertaling van het hieronder vermelde boekje, welks

(1) Dit werk verscheen ook in het Vlaamsch, te Antwerpen, ten jare 1635.

volledige titel, benevens eene korte beschrijving, worden medegedeeld in de *Bibliographie gantoise*, II, 8-9. VAN DER MEEREN voegde bij zijn werk eenige rijmkens, die hem geene plaats zullen verwerven in de rij onzer « dichters ».

« Betaelt aen Cornelis van der Meere, bouckvercooper ande Crane, de somme van IX lib. gr. ter causen dat hy ghepresenteert heeft an myn Ed. heeren den hoochbailliu ende schepenen seker boucxken van het broederschap vanden glorieusen patriarch St. Joseph, by hem ghetranslateert uytte Franchoyse jnde Nederlantsche taele, ende ghededicееrt aende voorn. heeren... IX lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent,* 1623-1624.)

XXV.

Herman van der Heyden.

Geboren te Loven, oefende, omtrent eene halve eeuw, de geneeskunst uit te Gent. Schrijver van minstens drie werken over geneeskunde, onder welk één misschien in Nederlandsche taal, of daarin overgezet, maakte hij zich ook bekend als Latijnsch dichter. (*Bibl. gant.*, I, 287.)

Een Gentsch doctor, die onder den schijnnaam van VALLESIUS PHILIATROS te 's Gravenhage een hekelschrift uitgaf op twee zijner stadsgenooten, de heelmeesters J. HELLEBUSCH en J. PINKET (1), spreekt met lof van H. VAN DER HEYDEN, wiens boek over

(1) *Den kraijenden Haene van Æsculapius ofte Kerstnacht-gedachten vanden jare 1682, door den nieuw ten dageraet verrysenden Vallesius Philiatros, medecijn tot Ghendt* (1683).

den « *Camerganck ende Buyckloop* « hij zegt » seer wel ende *gheleerdelijck geschreven* » te zijn.

« Betaelt Mr Herman van der Heyden, docteur jnde medecyne, de somme van vyftich ponden grooten, hem gheaccordeert ende by gheleyt jn consideratie van den nieuwen bouck, by hem ghemaeckt jn het stuck van de medecyne, aen schepenen toegeschreven. L lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1643-1644.)

« Betaelt m^r Herman vander Heyden, docteur jnde medecyne, de somme van zesthien ponden XIII s. IIII gr., hem ghejont voor een vereeringhe ten opsiene van de moeyte ende oncosten by hem ghedoocht jnt maecken ende doen drucken van sekeren bouck in fransche taele ende aen het magistraet ghededicieert, waeraf den tytle is : *Discours et advis sur les fluz (de ventre) douloureux, le troussegalant (dict Cholera Morbus), la Peste et aultres accidents* etc... XVI lib. XIII s. IV gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1646-1647.)

« Betaelt m^r Herman van der Heyden, docteur jnde medecyne, ten pensioene deser stede, de somme van vyftich ponden grooten jn recognitie van zekeren bouck by hem anden collegie ghededieert, ghejntuleert : *Synopsis discursuum jdionat gallico editorum*... L lib. gr. »

(*Idem*, 1649-1650.)

XXVI.

Arnout van Gheluwe, « de Vlaamsche boer. »

Arend of Arnout van Gheluwe was geboren te Ardooie, ten jare 1604. Van geringe afkomst — hij oefende het bedrijf van wever uit — ging hij in 1625 naar Delft, in Holland, en bleef daar aan het weefgetouw den tijd van achttien jaren.

In zijne vrije uren las hij een groot getal boeken voor en over den hervormden eeredienst, maar bleef, hoewel te midden van onroomschen, dank aan zijn helder begrip, scherpzinnigheid en oordeel, het ouderlijke geloof getrouw. Vurig ijveraar zelfs voor den katholieken godsdienst, zocht hij in Holland, en nadat hij door de regeering was gedwongen dat land te verlaten, nadien in Vlaanderen, de leeraars der Luthersche en Calvinistische secten op, om met hen, in het openbaar, redetwisten te houden over het geloof, waarbij zelden of nooit het laatste woord aan zijnen tegenspreker bleef. Arnout van Gheluwe overleed te Gent, waar hij eenen boekhandel had begonnen.

Urbanus van Gheluwe (zijn zoon?) wordt op het jaar 1663 vermeld als rederijker (1).

« Betaelt Arnoult van Gheluwe de somme van III lib. gr., hem ghepresenteert ter causen dat hy aen de heeren van den collegie heeft gheexibeert diversche boucxkens, ghejntituleert *den gheestelicken Jagher van Sampsons bossen*, raeckende de religie ende de ketterye... III lib. gr. »
(*Stadsrekening van Gent*, 1647-1648.)

« Betaelt Arnoult van Gheluwe de somme van XII lib. gr. hem by myne heeren schepenen ghejondt over doncosten van

(1) « Betaelt mr Urbanus van Gheluwe de somme van zes ponden grooten, hem bygheleyt over t je vertooch by hem ende syne confrers gedaen in het spelen van diveersche actien,
VI lib. gr. »
(*Stadsrekening* over 1663-1664.)

het drucken ende leveren van zeker boucxkens aen dheeren schepenen vander keure ende ghedeele, by hem ghemaect jn disputatie jeghens Hermanus Tegularius, ghepretendeert ghereformeert predicant van Dhelft, jn Hollant. XII lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1648-1649.)

« Betaelt Arnoult van Gheluwe, de somme van XXIIII lib. grooten hem ghejont jn recompense vande boucxkens an dheeren van tcollegie toegheeyghent, ghejntituleert *den catholycken Echo ofte waren Gendtschen wedergalm*, ende de onderwysynghe ende disputatien die hy daghelicx js *(doende)* jeghens persoonen van ander religie, contrarie an de gone vande catholycke Roomsche apostelicque . . . . XXIIII lib. gr. »

(*Idem*, 1648-1649.)

« Betaelt Arnoult van Gheluwe de somme van acht ponden grooten over de leverynghe vande boucxkens anden collegie ghedaen, gheintituleert het tweede ende derde deel van *den Catholicken Echo ofte waeren Ghendtschen wedergalm*. . . . . VIII lib. gr. »

(*Idem*, 1649-1650.)

« Betaelt Arnoult van Geluwe de somme van V ponden grooten hem bygheleyt tot hulpe vande oncosten by hem ghedoocht jn het drucken van diversche exemplairen jnhoudende diversche schoone leerynghen ende disputatien raeckende de catholieke religie, aen myne heeren schepenen ghededicеert . . . . V lib. gr. »

(*Idem*, 1651-1652.)

« Betaelt Arnoult van Geluwe de somme van XXV ponden grooten over vyftich exemplairen ghejntituleert : *den afghetrocken Masscher van het vermondt ghereformeert louter woordt Godts*, an hemlieden ghededicеert ende ghedistribueert an beede de collegien. XXV lib. gr. »

(*Id.*)

« Betaelt Arnoult van Gheluwe de somme van seven ponden XVI s. grooten over de leverynghe van sessendertich boucxkens, by *(hem)* aen den collegie ghepresenteert, volghende der requeste,

VII lib. XVI s. gr. »

(*Idem*, 1657-1658.)

« Betaelt Arnout van Geluwe de somme van IX s. IIII gr. over de leveryughe van XXVIII portracten van den keyser, ghedistribueert ande heeren van den collegie . . . . IX s. IIII gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1658-1659.)

« Betaelt Arnoult van Gheluwe de somme van elf ponden thien schellynghen grooten over de leverynghe van diversche boucken, by hem ande heeren van den collegie ghedaen. . . XI lib. X sch. gr. »

(*Idem*, 1661-1662.)

« Betaelt Arnoult van Gheluwe, gheseyt *den Vlaemschen boer*, de somme van ses ponden grooten over sessentwintich exemplaere boucxkens van *Jacob ende Eseau*, by hem ghelevert anden collegie, volghende der requestie . . . . VI lib. gr. »

(*Idem*, 1668-1669.)

« Aen Arnout van Gheluwe, over ghepresenteert te hebben aen borchmeestre ende schepenen deser stede, seventhien exemplairen van sekeren bouck, gheintituleert *den Flamschen Boer* (1), LXXII liber parisis. »

(*Stadsrekening van Kortrijk*, 1663-1664.)

XXVII.

Albrecht-Ignaas d'Hanins.

Deze dichter, geboren te St.-Nicolaas, omtrent 1630), maakte in zijnen tijd nog al opgang. Eerst kapitein in dienst van het koninklijk leger, liet hij omtrent het jaar 1666 den eeredienst van Mars

(1) Deze titel is onjuist afgeschreven; 't werk heette : *De Vlaemsche Boeren-Knodse, om den ydelen loosen alarm uytgheblasen van domine Hamerstede, nieu ghereformeert predicant van Maestricht, als roock te doen verdwynen*. Gent, Max. Graet, 1664, 4°, 32 bl.

varen voor dien van Apol en gaf een tamelijk groot getal Nederlandsche, Fransche, Latijnsche en Spaansche gedichten uit. Te Gent gevestigd, droeg hij verscheidene zijner werken op aan het magistraat, hetwelk hem telkenmale een hulpgeld toestond.

« Betaelt Albert Ignaes d'Hanins de somme van thien ponden grooten, hem by gheleyt ter causen van het maecken ende doen drucken van het leven, martelie ende doot van den H. Martelaer S[t] Lievinus, patroon van Ghendt, in Vlaemschen dicht, die ghedistribueert zijn an beede de collegien, x lib. gr. »

(*Stadsrekening van Gent*, 1659-1660.)

« Betaelt Albert Ignace d'Hanins de somme van II ponden gr., hem bygheleyt ter causen van ghedicht thebben zeker rymspel van den manhaftighen ridder Liederick de Buck, eersten forestier van Vlaenderen, II lib. gr. »

(*Idem*, 1663-1664.)

« Betaelt Albertus Ignatius d'Haenens de somme van thien pattacons over het maecken van diversche *Carmina* in het haelen van den primus van Leuven. »

(*Idem*, 1677-1678.)

« Betaelt Albert Ignace d'Hanins de somme van vyf ponden grooten over syne diensten ghedaen jnt maecken ende opdraghen an myne Ed[e] heeren schepenen een boecxken, jnhoudende Latynsche ende Vlaemsche dichten, met anagramata ende cronica, ter eeren vau Mr. Judocus Goethals, eersten van de Universiteyt van Leuven, V lib. gr. »

(*Idem*, 1681-1682.)

« Betaelt Albertus Ignatius d'Hanins de somme van thien ponden grooten over d'oncosten, besoigne ende diensten by hem ghedaen jnt maecken van den lofdicht over de victorie, becom-

men jeghens de Turcken, het ontsetten van de stadt Weenen, x lib. gr. »

(*Idem*, 1683-1684.)

« Betaelt aen Albertus Ignatius d'Hanins de somme van twee ponden grooten over seker carmen ofte vers, by hem aen schepenen van der keure ghepresenteert ter causen van honingh ende wasch, ghevonden in de statue van Keyser Carel op de Vrydagmerct, II lib. gr. »

(*Idem*, 1688-1689.)

« Betaelt aen den ghereformeerden kapitein dHanins de somme van IV ponden grooten ter causen van het lofdicht, by hem ghemaeckt ter eeren van onse ghenaedighe coninghinne, ghearriveert synde in Spaegnien, ende by hem in meye lestleden een deel exemplaren van dien int collegie ghebragt . . IV lib. gr. »

(*Idem*, 1690-1691.)

« Betaelt aen myn heer d'Hanins, kapitain ghereformeert, de somme van VIII ponden VI sch. VIII gr. over de redemtie van een stuck wyn, hem ghepresenteert ter causen vande *Carmina*, by hem ghemaeckt op de groote victorie op den 19e Augusty 1692 door de glorieuse waepenen van syne keyserlycke Mat. in Sclavonien teghen de Turcken . . . . VIII lib. VI sch. VIII gr. »

(*Idem*, 1691-1692.)

« Betaelt an den heere d'Haenins, capitain ghereformeert, de somme van L guldens over den wyn, hem ghepresenteert ter causen van de dichten, by hem gehemaeckt over het gheluckich arrivement van syn hoocheyt electorale den hertoch van Beyeren, gouverneur van de Nederlanden... »

(*Idem*, 1691-1692.)

Aen sr Albert Ignatius d'Hanins 10 patacons permissiegeld over zijne presentatie van eene Carmina, by hem ghemaeckt ter causen van de dood van hare serenissime hoocheyt de keurvorstinne van Beyeren... »

(*Idem*, 1692-1693.)

« Betaelt aen Albertus Ignatius d'Hanins de somme van vyf ponden grooten ter causen van het lofdicht, by hem ghemaeckt ende aen d'heeren van het magistraet ghepresenteert angaende het huwelyk van syne hoocheyt den hertoch van Beyeren . . . . v lib. gr. »

(*Idem*, 1694-1695.)

« Schepenen van der keure ondonneren dheer Phil. de Stoppelaere an jr. N. d'Hanins de somme van 6 lib. gr., c[t]. gelt, ter causen van eenighe versen, by hem ghemaeckt op het veroveren van Naemen, den 1[n] deser September 1695, ende aen het collegie ghepresenteert den sesden van de selve maent... VI lib. »

(*Verificatiën onder de rekeningen van den ontvanger der stadswerken.*)

« Betaelt aen jo[r] Albert Ignatius d'Hanins de somme van acht ponden grooten jn consideratie van de Carmina, by hem ghemaeckt op het jeghenwoordigh h. jaer van jubilé, VIII lib. gr. »

(*Idem*, 1699-1700.)

De werken van d'HANINS zijn alle zeldzaam, als waarschijnlijk maar gedrukt op een gering getal exemplaren. Veel aftrok zullen zij niet gehad hebben, daar zij onder letterkundig opzicht weinig om het lijf hebben.

XXVIII.

Jan Palfijn.

Het leven en de schriften van dezen beroemden Kortrijkzaan, wien zijne geboortestad een paar jaren geleden een standbeeld heeft opgericht, zijn bekend. Gent, dat den werkzamen, genialen man eene goede betrekking gaf, ondersteunde ook zijne wetenschappelijke studiën, welke niet alleen ten

onzent, maar ook in Noord-Nederland, Frankrijk, Engeland en Duitschland zeer gewaardeerd werden.

« Betaelt aen Jan Palfijn, m^re chirurgien ende Anatomist, de somme van twaelf ponden XIX s. gr. over het doen drucken ende binden van het boucxken, by hem ghemaeckt op het subject van de ontledynghe van de twee kinderen aen een gegroeyt, ende alsoo gheboren binnen dese stadt ten jaere 1702, XII lib. XIX s. gr. »

(*Stadsrekening* over 1703-1704.)

« Betaelt aen Nobert Sauvage, schilder ende plaetsnijder, de somme van achthien ponden grooten over eene schilderije, representeerende de lichaemen van de voors. twee kinderen, midtsgaeders over de plaeten by hem ghesneden tot het boucxken dien angaende uytghegheven by m^re Jan Palfijn, anatomist . . . . XVIII lib. gr. »

(*Idem.*)

« Betaelt aen Jan Palfijn, m^re chirurgien, de somme van vyf en twintigh ponden grooten jn redemptie van den wyn ter causen van sekeren bouck van de osteologie, aen het collegie opghedraeghen . . . . XXV lib. gr. »

(*Stadsrekening* over 1709-1710.)

XXIX.

Pater Lodewijk-J. Robyn.

Deze Predikheer is opsteller van een boekje, dat wetenswaardige bijzonderheden mededeelt over de godsdienstberoerten binnen en omtrent Oudenaarde. Dit schrift vond grooten bijval, zoodat het niet min dan vier uitgaven beleefde : in 1721, te Gent, en in 1753, 1756 en 1773 te Oudenaarde.

Onderstaande brief, deelmakende van 't archief

der stad Oudenaarde, pleit voor de zedigheid van den schrijver.

Gent, den 16 April (1721).

« Mynheer,

« Het boekjen, waer van ik UE. voortyts ghesproken hebbe, is voltrokken, en hebbe het zelfde op. Ul. woord aen d'Heeren van 't Magistraet opgedragen; bidde van tzelfde gunstelyck te aenveirden van dien, denwelcken hetzelfde met alle ootmoedigheyt is opdraegende.

« Zende ook met dankbaerheyt uwe schriften wederom, en ist dat UE. iets vind dat verbetert moet worden, zal geerne alles volgens Ul. verzoek volbrengen. Blijve, Myn heer,

UE. toegenegen dienaer,
LUD. J. ROBYN, *Ord. Pred.*

Myn heer
Myn heer Cornelis de Meyere,
eersten Raedspensionaris tot
Audenaerde. »

Het antwoord van het magistraat op bovenstaand verzoekschrift is van den volgenden inhoud :

« Burghemeestere ende Schepenen der stede van Audenaerde ordonneren d'Heer Albertus Goeman, hemlieder tresorier, te betaelen aen den eerw. Pater Ludovicus Robbyn, voor eene gratuiteyt ende recompensie, ter causen van het boeckxken, by hem ghemaeckt, wesende *dHistorie van den oorspronck, voortganck ende ondergan:k der ketterye binnen ende ontrent Audenaerde*, de somme van hondert guldens. Actum in tCollege desen 7ᵉ Mey 1721.

B. F. Odemaer ».

« Ontfanghen in alle dankbaerheyt den inhoudt dezer, my gejont door het edel en hoogachtbaer Magistraet der stede van Oudenaerde, dezen 8 Mey 1721, binnen Gent.

LUDOVICUS J. ROBYN, *Ord. Pred.*

Deze mededeelingen leveren het onwedersprekelijk bewijs op, dat het toekennen van hulpgelden aan beoefenaren van letteren en wetenschappen, tegenwoordig weleens als een misbruik van onzen tijd aangeklaagd, vroeger algemeen, ja gedrongen was in de zeden en gebruiken onzer voorouders, en dat niet alleen stads-, maar ook gewestelijke besturen zich door ondersteuning van letterkundigen arbeid wilden onderscheiden. Zonder deze ondersteuning hadden ongetwijfeld velen der hiervoren vermelde schriften nooit het licht gezien, en ware de beoefening van taal en letteren, in de drie laatste eeuwen, geheel en al onbeduidend geweest. Meestergewrochten van blijvende waarde werden niet geleverd, 't is waar; maar onze Vlaamsche schrijvers begrepen, dat de invloed der vreemde overheerschers diende tegengewerkt te worden, vooral door het boek, om het volk, met zijne taal, zijnen eigenen zin en geaardheid te doen behouden. Onze aanteekeningen mogen de beknibbelaars overtuigen dat, in elke eeuw, de mannen, die zich nuttig maakten jegens de maatschappij en den letter- en kunstroem des lands trachtten te verhoogen, op de medewerking der Vlaamsche wethouders rekenen mochten.

Biographische Sprokkelingen

door den heer JAN BROECKAERT.

In de laatste zitting der Commissie van Geschiedenis en Bibliographie deelde ons achtbaar medelid de heer Génard een aantal bijzonderheden mede, getrokken uit de stadsrekeningen van Antwerpen en betreffende de hulpgelden, waarmede verscheidene Vlaamsche schrijvers der XVIe en XVIIe eeuw door de schepenen der Scheldestad begiftigd werden. Deze mededeeling, hoofdzakelijk gedaan met het oog op de aanstaande uitgave van de *Biographie der Zuidnederlandsche schrijvers*, werd door alwie in de geschiedenis onzer letterkunde belang stelt, met genoegen onthaald. Zij levert het bewijs op dat het Antwerpsche magistraat de studie der vaderlandsche letteren wist te begunstigen en aan te moedigen, en onder dit opzicht mochten vele onzer hedendaagsche gemeentebesturen, die in de meening verkeeren dat zij slechts de stoffelijke belangen hunner onderhoorigen hebben te behertigen, er eene les aan nemen.

Gevolg gevende aan den wensch, bij gemelde mededeeling gedaan door den bestendigen Secretaris der Academie, dat dergelijke opzoekingen in het archief onzer andere Vlaamsche steden zouden ondernomen worden, hebben wij ons de moeite gegeven de rekeningen der stad Dendermonde uit te pluizen,

en, alhoewel onze oogst niet zoo rijk is als die des heeren Génard, zijn wij er in gelukt op onze beurt eenige aanteekeningen te verzamelen, welke wij de eer hebben der Koninklijke Vlaamsche Academie aan te bieden.

De aanmoediging der letteroefenaren begon te Dendermonde, gelijk in de andere Vlaamsche steden, met het ondersteunen der rederijkers. Deze waren er in drie gilden vereenigd, met name de *Leeuwerckenaers*, onder zinspreuk : *Spero lucem*; de *Rosiers*, voor leuze voerende *Deught ist motyf*, en de *St.-Rochusgezellen* of *Distelieren*. Zij bestonden reeds in de XVe eeuw en werden door de wethouders even mild als elders ondersteund en beschermd. Het volgende uittreksel der rekening van 1581-1582 moge, onder meer andere, daarvan ten bewijze strekken :

« Betaelt deken ende ghezworenen vande rethorycke camere vander leeuwercke in consideratie van den wyn die zy jaerlicx vander stede plegen tontfangen, ooc tot hulpe vanden oncost by hemlieden gesupporteert int uytgeven van heurlieder prysen tot verweckinge vander conste van rethorica. III L. gr. »

Een der meest geliefkoosde tooneelspelen van de Roziers was de *Verwoesting van Hierusalem*, van welk stuk, het eerst door hen opgevoerd in 1477, drie eeuwen later bij de weduwe Jan-Jacob Ducaju, boekdrukster te Dendermonde, eene omgewerkte uitgave verscheen, onder den titel : *De Verwoesting van Jerusalem (door Christus voor-*

zeyd) onder den bloeddorstigen tyran Nero, Vespasianus en Titus, Keyzers van Roomen.

Voor iedere vertooning van dit stuk, gelijk voor de meeste andere, waaronder de *Legende van Ste Dorothea* (1551), *de Crusinghe van Onsen Zalichmaker* (1600), *de Arcke des Verbonts, St. Jans-Onthoofding* (1603), *Ons Liefs Heeren Hemelvaert* (1632) enz., ontvingen de Dendermondsche rederijkers eene milde toelage uit de stadskas, welke slechts gesloten bleef in de eerste helft der verledene eeuw, toen de drukkende lasten van allen aard, waarmede de stad, ten gevolge van den oorlog, getroffen was, het bestuur noodzaakte alle geldelijke hulp aan de gilden af te schaffen.

De zedelijke ondersteuning van het magistraat bleef onzen gezellen evenwel niet onthouden. Dit blijkt namelijk uit de opdracht aan de gemeentelijke wethouders van een groot getal tooneelspelen der XVIIIe eeuw, gelijkmede uit de omstandigheid dat baljuw, burgemeester en schepenen, niet zelden ook de geestelijkheid, er eene eer in stelden de vertooningen door hunne tegenwoordigheid op te luisteren.

Dit gezegd, laten wij hier onze aanteekeningen volgen, bewijzende dat het Dendermondsche magistraat, waar het de begunstiging onzer schrijvers gold, evenmin als dat van Antwerpen en Gent, ten achter bleef.

I.

Pieter Catoir.

Deze « liefhebber der astronomien », vermoedelijk een Gentenaar van geboorte (hij woonde in 1567 op de Koornmarkt, « in de Cijfersschole »), was vóór 1579 griffier te Wetteren, alwaar hij dit ambt uitoefende tot in 1602, vermoedelijk tijdstip zijns overlijdens. In de geschiedenis onzes geboortedorps deden wij hem kennen als de bezorger van den *Almanak ende Prognosticatie van den jare Ons Heren* 1567, bevattende meteorologische voorzeggingen en kleine opstellen over de zons- en maansverduisteringen, de vier jaargetijden en het bloedlaten. Uit den volgenden post der stadsrekening van 1581-1582 blijkt dat hij zijnen almanak nog lange jaren daarna voortzette :

« Betaelt Mr Pieter Cathoir, ter causen dat hy zynen almanach vanden jaere LXXXII ghededieert heeft aen den wet... XX s. gr. »

II.

David van der Linden.

DAVID VAN DER LINDEN, meer gekend onder den naam van LINDANUS, de verdienstelijke schrijver der geschiedenis van Dendermonde, beoefende niet alleen de Latijnsche, maar ook de Vlaamsche dichtkunst. Men weet dat hij, vooraleer hem de gewichtige bediening van griffier-pensionaris des

Lands van Dendermonde werd opgedragen, in deze stad aan het hoofd stond van de Latijnsche school, in welke hoedanigheid hij de hem toevertrouwde jeugd den schat zijner uitgebreide kennissen mededeelde en uitmuntende leerlingen vormde. De stedelijke overheid onthield hem dan ook haren dank en hare geldelijke aanmoediging niet, getuige, onder andere, de volgende uittreksels der rekening van 1608-1609, waarin gezien wordt dat er spraak is van twee tooneelspelen, het eene in het Latijn, het andere in de moedertaal, ter gelegenheid der prijsdeeling opgevoerd :

« Betaelt aen Mr David van der Linden, recteur van de Hoochschole deser stede, tot het coopen van diversche boucken om te distribueren aen de studenten, gespeelt hebbende twee comedien, deene int latyn ende dander int Vlaemsch ter kermisse 1607 . . . . 11 £. gr.

« Betaelt aen denzelven recteur, ten respecte van zeker comedie deur zyne studenten gedaen spelen ende vertooghen den 28 augusty 1607 ende doncosten by hem daertoe gedoocht. v £. gr.

Het jaar daarna verscheen van onzen geschiedschrijver-dichter eene « *oratie op de instructie van de jonçkheyt*, » welke hij opdroeg aan den hoogbaljuw en de gemeentelijke wethouders van Dendermonde, die hem deswege met eene som van 8 pond 6 schellingen 8 grooten begiftigden :

« Betaelt aen Mr David Lindanus, rector van de hoochschole, by myne heeren vande weth hem gepresenteert in recognoissance van zeker oratie by hem uytgegeven ende in druck laten stellen,

gededicoeert aen myn heeren van Rybaucourt, hoochbailliu, ende burgemeester ende schepenen deser stede, *op de instructie van de jonckheyt* . . . . VIII £. VI s. VIII gr. »

Eindelijk ontving hij in 1610 de som van 4 pond 3 schellingen 4 grooten, « ten respecte hy de voorleden kermisse dezer stede vereert ende verciert heeft met het spelen van eene comedie, wesende *de Destructie van Hierusalem*, dezelve ghecomponeert bij een van zijn discipelen, alleenlyc gestudeert hebbende in zyn schole den tyt van vier jaren ». Wie deze zooveel belovende tooneelschrijver was, hebben wij niet kunnen ontdekken.

III.

Jan Boucquet.

JAN BOUCQUET, niet te verwarren met zijnen naamgenoot den Dominicanermonnik, van Lier, was van 1608 tot 1639 pastoor te Hamme, bij Dendermonde, en is ons bekend als de schrijver van een werkje, getiteld : *'t Licht ende waerachtich teecken des gheloofs*, gedrukt te Antwerpen bij Corn. Verschueren ten jare 1624. Hij bood er het magistraat der Denderstad een exemplaar van aan, waarvoor hij 5 pond groote ontving :

« Betaelt aen heer ende Mr Jan Boucquet, pastoor der parochie ende heerlichede van Hamme, in recognitie van seker present van een boucxken aan 'tcollegie gedaen by den selven heer pastoor ghemaeckt ende vergadert, gheintituleert *tLicht ende waerachtich teecken des gheloofs* . , ... V £. gr. »

IV.

Rosweydus.

Het was te Antwerpen niet alleen dat deze beroemde stichter der *Acta Sanctorum* een klinkend dankbewijs ontving voor de uitgave zijner *Kerckelycke Historien*, ten jare 1623 in het licht verschenen; ook te Dendermonde stelde men zijnen arbeid op prijs en verleenden de wethouders hem eene toelage van 8 pond 7 schellingen 8 grooten. De post der stadsrekening, waar deze uitgave in vermeld staat, luidt als volgt :

« Betaelt aen den eerw. vader Herebertus Rosweydus, pbr. der societeyt Jesu, tot Antwerpen, voor eene gratuïteyt ten regarde dat hy aen tcollegie present heeft gedaen van twee schoone volumina, by hem in de Vlaemsche taele geschreven, gheintituleert *Generale Kerckelycke Historie van de Gheboorte ons Heeren Jesu Christy tot het jaer XVI^{c} XXIIII*. . . . . . VIII £. VII s. VIII gr. »

V.

Antoon Sanders.

Het zou een wonder heeten indien deze terecht gewaardeerde geschiedschrijver, die zoo wel de kunst verstond om zich voor zijnen arbeid door de steden, wier beschrijving in zijne *Flandria illustrata* voorkomt, te doen beloonen, ook niet te Dendermonde met hetzelfde doel zou hebben aangeklopt. Niet zoodra was het eerste deel van zijn werk verschenen, of hij zond er een afdruksel van aan het gemeentebestuur, hetwelk hem deswege uit erkentelijkheid de som van 10 pond groote toestond ;

« Betaelt aen heer Anthonius Sanders, canoninck ende scholaster der cathedrale van Jpre, in recompense dat hy aen de stadt heeft geschoncken eenen boeck wesende het 1e deel van eene *Chorographique historie van Vlaenderen*, by hem onlancx int licht gebracht, mitgaders dat hy in het IIe deel van eene andere de particuliere beschryvinge van dese stat met haere beelden in coperen platen sal doen snyden. x £. gr. »

Deze post komt voor in de stadsrekening van 1641-1642. Na de verschijning van het tweede deel der *Flandria illustrata* stuurde SANDERS een nieuw verzoek tot het magistraat, ten einde over de onkosten, door hem gedoogd in 't opluisteren van zijn boek, te worden schadeloos gesteld. Het schepenencollege willigde zijne vraag andermaal in, als blijkt uit de rekening van 1644-1645, alwaar staat :

« Betaelt aen heer ende Mr Anthonius Sanders, canoninck ende scholaster tot Jpre, over synen aerbeyt ende swaere oncosten ghedoocht int beschryfven van deser stede en tdoen snyden in coperen plate om gestelt te worden in de *Chorographique historie van Vlaenderen*, by hem gemaeckt. x £. gr. »

De brieven van onzen geschiedschrijver zijn ongelukkiglijk in het archief niet meer voorhanden.

VI.

Albrecht-Ignaas d'Hanins.

Bekend is het dat Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, ten jare 1667 met een machtig leger in Vlaanderen viel, om het te veroveren. Na de meeste steden, schier zonder slag of stoot, in zijn bezit

te hebben genomen, sloeg hij het beleg vóór Dendermonde, welke stad, de eenige des geheelen lands, den moed had zich tegen den overweldiger te verzetten, liever dan hem de sleutels harer poorten af te leveren. De Franschen waren tot eenen geduchten aanval gereed, toen de Dendermondenaars, eenen krijgslist verzinnende, hunne sluizen openden, zoodat de wateren van Schelde en Dender weldra onstuimig het vijandlijke kamp overrompelden. Het beleg moest met schande worden opgebroken.

Deze gebeurtenis, van welke er in *Le siècle de Louis XIV*, door VOLTAIRE, noch in de meeste eventijdige kronieken de minste melding is gemaakt, werd bezongen door eenen Vlaamschen dichter van St.-Nicolaas, met name ALBRECHT-IGNAAS D'HANINS, die van 't Dendermondsche magistraat uit dien hoofde de som van 20 schellingen groote ontving. In de stadsrekening van 1667-1670 staat deze uitgaaf volgenderwijze aangeteekend :

« Betaelt aen Albertus Ignatius d'Anins (*sic*), ter causen dat hy tot loff deser stede naer het opbrecken van het belegh heeft gemaect seker dicht, per ordonnantie ende quittantie... XX s. gr. »

Genoemde ALBRECHT-IGNAAS D'HANINS overleed te Gent, alwaar hij gehuwd was met eene dochter van den boekdrukker Servaas Manilius, in 1714. Hij schreef een groot getal gelegenheidsverzen, zoowel Vlaamsche als Fransche en Latijnsche, waarvan men de opgave vindt in de *Geschiedenis*

der stad St.-Nicolaas, door DE POTTER en BROECKAERT, II, 293-304. Het lof- dicht over het beleg van Dendermonde was ons echter onbekend en hebben wij, tot onze spijt, nergens aangetroffen. Kon er ons iemand een afdruksel van verschaffen, hij zou ons, met het oog op de geschiedenis van gemelde stad, eenen wezenlijken dienst bewijzen.

VII.

Joris Salomons.

In 1670 verscheen te Antwerpen bij Jacob Mesens, op de Lombaardevest, in den Gulden Bijbel, een boek van 176 bl. in kl.-4°, voor titel voerende : *Het Artsch Jubile van duysent jaeren binnen de stadt en landt van Dendermonde, over den Gheboôrten-dagh van hunnen Patroon, den H. Bisschop ende Belijder Hilduardus. Te samen met sijn Leven en met het Leven vande H. Maghet Christiana, Patronersse ook van de selve stadt, als ook met de besonderste gheschiedenissen der selve Landen, door* F. GEORGIUS SALOMONS, *Augustijn van Dendermonde.*

De schrijver droeg dit zeldzaam geworden werk op aan den toenmaligen hoogbaljuw van Dendermonde, don Francisco Sanches Pardo, « mitsgaders ook aen de edele, wijse ende voorsinnige heeren Burghemeester ende Schepenen der selve Stede ende Lande », wat genoegzaam zeggen wil dat erkentelijkheid voor bewezene diensten hem daartoe had

aangedreven. De paters Augustijnen van Dendermonde stonden inderdaad, sedert hunne vestiging in deze stad ten jare 1622, onder de bescherming van het magistraat. Zij onderwezen er de Latijnsche studiën en maakten zich uit dien hoofde ten hoogste verdienstelijk.

Tot hiertoe wist men met geene zekerheid waar JORIS SALOMONS geboren werd en nog min waar hij overleed : hij kwam ter wereld te Dendermonde den 13 Mei 1632 en blies den laatsten adem uit te Napels den 5 October 1680. Laatstgemelde inlichting troffen wij aan in eene handschriftelijke naamlijst van de paters Augustijnen als vervolg op de *Chronologia Augustiniana* van den Gentschen kloosterling JOZEF DE SMET, schrijver van de *Twaef fonteynen der levende waeteren*, enz., gedrukt bij Jacob-Jan Ducaju te Dendermonde in 1729 (1).

Het is hier de plaats niet om het boek van pater SALOMONS te beoordeelen; alleen zullen wij zeggen dat de schrijver van zin was een ander geschiedkundig werk over Dendermonde op te stellen, hetwelk evenwel nooit het licht heeft gezien.

Ongeminderd het leven der HH. Hilduardus en Christiana, kennen wij van SALOMONS nog een ander werk, getiteld : *Uur-werk des verstandts*

---

(1) Zie onze *Dendermondsche Drukpers*, bl. 24.

op de seven wee-en van de Alderbedrukste Moeder en Maghet Maria, gedrukt bij Jacob Mesens, voornoemd, in 1667.

Noch FOPPENS noch PAQUOT schijnen dezen kloosterling als schrijver gekend te hebben.

VIII.

Joris van Hoorenbeke.

Nog een naam, te voegen bij de talrijke Vlaamsche letteroefenaars der XVIIIe eeuw. Ziehier wat wij omtrent VAN HOORENBEKE lezen in de rekening der stad Dendermonde over 1717-1718 :

« Betaelt aen M. Georgius v'n Hoorenbeke de somme van een pont acht schellinghen grooten, over het schrijven van eenige cronica ende het maecken van eene samenspraecke, ende noch vijf schellinghen grooten ovei twelt bladeren caertpapier, gedient hebbende tot de vieringhe over de victoiie van 16 Augusty 1717 op den artsvijand. »

De man, door het magistraat gelast met bedoelde, vermoedelijk nooit in druk gegeven samenspraak, bekleedde de bediening van schoolmeester en ontving uit dien hoofde sedert zijne aanstelling in 1698 eene jaarwedde van 4 pond groote.

Zitting van 18 Februari 1891

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, K. Stallaert, Th. Coopman, A. de Vos en E. van Even, werkende leden;

de heeren J. Bols, K. de Flou en A. Janssens, briefwissende leden.

Afwezig met kennisgeving, de heeren J. Broeckaert J. van Droogenbroeck en L. Schuermans, werkende leden.

Aleer de zitting te openen, staat de heer bestuurder recht, en richt tot de vergadering de volgende toespraak :

ACHTBARE COLLEGAS!

Sedert onze laatste bijeenkomst heeft een onmeetlijke rouw het Vlaamsche land overdekt : een nationale rouw, die in de geschiedenis zal aangeteekend staan, omdat hij andermaal eene door ons eeuwenlang gekoesterde hoop deed verzwinden.

Prins Boudewijn, de vermoedelijke erfgenaam

van den Belgischen troon, in wien de Vlamingen een Vlaamschen Koning te gemoet zagen, is ons door den dood ontrukt, en ofschoon er reeds weken zijn voorbijgegaan, welt de herinnering aan die smartelijke gebeurtenis gedurig in ons op.

Toen de Koninklijke Vlaamsche Academie, in plechtig gehoor bij Zijne Majesteit, haren Beschermheer, werd toegelaten, zegde de Koning, te hebben verlangd dat de vermoedelijke erfgenaam van den Belgischen troon de taal des Vlaamschen volks spreken zou: « doch », voegde de Vorst er bij, « nooit zal een Vlaamschsprekend Koning met eene inniger genegenheid voor de taal des volks bezield zijn, dan ik ».

Die woorden, uit het koninklijke hart gevloeid, zijn diep in het onze gegrift gebleven. Doorzichtig als Leopold II is, begrijpt hij welk een onmeetlijke invloed de taal in den mond eens Konings op het volk heeft; welke geheimzinnige, machtige, onverbreekbare band door de overeenstemming van spraak gelegd wordt tusschen Vorst en Vlaming, die sedert eeuwen toonde, hoe innig hij aan het heilig erfdeel zijner vaderen, aan de taal, gehecht blijft.

De onverbreekbare band, dien Zijne Majesteit de Koning beoogde, werd vastgesnoerd in de aloude veste, in de stad van Breidel en de Coninck, waar Prins Boudewijn voor de eerste maal liet blijken dat hij Vlaming was en onze taal sprak. Ons volk, door veel ontgoocheling terughoudend gewor-

den, berstte op dien dag in eene geestdrift los, die, zij alléén, als eene nationale feestviering zal geboekt blijven — eene geestdrift, zooals Vlaanderen sinds lang niet beleefde.

Vlaanderen zag eenen Koning te gemoet, op eigen grond geboren, die de woorden « Schild en Vriend » met onbevangen tong zou uitspreken; tot wien de nederigste man voortaan in eigen tale naderen zou — en de Vlamingen zalfden, op dien dag, den jongen Prins tot hunnen Vorst. Zij pasten op Hem een heilig woord toe, als eene milde bron van liefde het harte ontspringend — een familiewoord, dat wij slechts geven aan hen, die ons boven allen dierbaar zijn : de Vlamingen noemden Hem « *onzen* Prins ».

Schier onbekend, nog onbemind was Prins Boudewijn naar Brugge getogen; roemrijk en geliefd keerde Hij eenige uren later terug. Hij was gekomen, Hij had overwonnen. Het woord in de Vlaamsche tale gesproken, zoo lang verwacht door ons edel Volk, had allen begeesterd, en toen de jonge Prins däär stond in het midden der geestdriftige scharen, met ontblooten hoofde en zichtbaar diep ontroerd door het machtige Leeuwenlied, heeft Hij zich aan het Volk, en het Volk heeft zich aan Hem gegeven.

Ja, Prins Boudewijn begreep het heilige, het rechtvaardige onzer zaak. Nog niet lang geleden, toen een hooggeplaatst officier Hem sprak over de eischen der Vlamingen, niet om voor-

rechten, maar om gelijkheid van rechten te bekomen, zegde Hij : « Al wat het Franschsprekend gedeelte des lands bezit, hoe gering ook, komt ook den Vlaming toe. »

Zóó sprak Hij als jongeling; zóó ook zou Hij gesproken hebben als man, als Koning — Hij, opgevoed in de strenge beginselen van het eerewoord door Vorsten, die er op roemen mogen nooit aan eene belofte te zijn tekort gebleven; door Vorstinnen, die het Germaansche « hoû ende troû » altijd edelmoediglijk handhaafden. Al de deugden van het Vorstenhuis waren de zijne. Goed en vroom was « onze Prins », en zuiver en onbesmet zijn korte en zonnige levenswandel.

Helaas! wat vele geslachten hoopten en dat wij nu dachten waarheid te zien worden, is als een morgennevel verdwenen, en is het niet begrijpelijk dat, als wij treuren om het verlies van een volksgeliefden Prins, wij ook treuren met den Vader, met de Moeder om het verlies van den Zoon; met hen die, schoon in 't vorstelijk purper gehuld, in het bloedig lijden met de nederigsten gelijk staan!

De palmen, op de lijkbaar neergelegd, zullen wel is waar eeuwig dor blijven, maar nieuwe frissche palmen zullen voor ons groenen! De Vorst, die wilde dat de opvoeding van den derden Koning in overeenstemming zou zijn met den hartewensch van het Vlaamsche Volk, zal, met datzelfde helder doorzicht, den opvolger van « onzen

Prins » den weg doen bewandelen, dien Hij dezen had aangewezen.

In die hoop beuren wij het hoofd op en zeggen andermaal met zalig betrouwen : Geduld, geduld! 't blijft geen donkere nacht; de morgengloed doortintelt de kimmen en wellicht nadert het oogenblik dat wij den Vlaming mogen toeroepen : « Sijt vrolic, 't is gheworden dach! »

Deze rede, door de Leden in eerbiedige stilte, en rechtstaande, aanhoord, zal, op algemeen bijgetreden voorstel van jhr. de Pauw, aan HH. MM. den Koning en de Koningin en aan HH. KK. HH. den Graaf en de Gravin van Vlaanderen, in afschrift, worden medegedeeld.

De bestendige secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, dat wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

De werken van J. van den Vondel, uitgegeven door Mr. J. van Lennep, 1648-1651.

Bulletin de l'Académie des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1890. N° 12.

Vanwege den heer STALLAERT :

Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche oorkonden. Negende aflevering. *Yd-Cnapele.*

Vanwege den heer P. ALBERDINGK THIJM :

Levensbericht van J. C. H. Nolet de Brauwere van Steeland. Leiden, 1889.

Vanwege den heer F. VAN VEERDEGHEM, leeraar aan de hoogere Normaalschool voor humaniora, te Luik :

Een paar fragmenten van den roman van Perchevael. 1890.

Briefwisseling.

Zijn ingekomen :

een afschrift van het Koninklijk besluit, gedagteekend 26 December 1890, waarbij de kiezing wordt goedgekeurd, gedaan in de zitting van 19 November 1890, des heeren Dr. A. Snieders, tot bestuurder, en des heeren J. Micheels, tot onderbestuurder der Academie voor 1891.

een afschrift van het Koninklijk besluit, onder dagteekening van 22 Januari 1891, de kiezing goedkeurende van 29 December 1890 der heeren Dr. Willem-Joan Nuyens, geschiedschrijver, te Westwoud, Joan-Willem Brouwers, letterkundige, te Bovekerke, en Alexander Bonvarlet, te Duinkerke, tot buitenlandsche eereleden.

Door den heer K. Stallaert wordt, namens den heer Is. Bauwens, en met eene aanbeveling voor dien jongen geleerde, een exemplaar aange-

boden van het boek : *Inhumation et crémation. Premier volume. Les rites funéraires depuis l'antiquité jusqu'à nos jours. Deuxième édition. Traduit du flamand par le Dr. A. de Mets.*

De heer Génard vestigt de aandacht der vergadering op twee onlangs verschenen tijdschriftartikels, die op de treffendste wijze de meening komen staven welke hij in zijne vroeger door de Academie uitgegeven aanteekening *over de oude naamvalsverbuigingen der Nederlandsche eigenamen* heeft uitgebracht.

Het eerste dezer opstellen, van de hand des heeren DE FLOU, verscheen in het tijdschrift *het Belfort.* Ons geacht medelid haalt aldaar verscheidene merkwaardige voorbeelden aan van eigennamen, die als generiek meervoud den uitgang *inger* aannemen. « De heer Génard, » zegt de schrijver, « haalde zijne citaten alleenlijk uit Antwerpsche oorkonden, daarbij het gevoelen opperende, dat men in handvesten van andere plaatsen wel dezelfde eigenaardigheid zou kunnen ontmoeten. Voor zijne meening, vervolgt de heer de Flou, kunnen wij al dadelijk eene getuigenis aanhalen uit het jongste werk van een lid der *Gentsche Bibliophilen* (1). Daar is spraak van : nom. *Pieter*

---

(1) NAP. DE PAUW. *Dit es tBesouch, enz.* Gent, 1890.

Boe, gen. *Boeis* en *Boeys*, abl. « van Woutren Boyen »; terwijl de beide gebroeders Boe in het generiek meerv. de *Boe-incles* genoemd worden, of liever *Boeinghers*; immers *incles* was een Waalsche vorm van het Vlaamsche *inghere*. Uit andere nasporingen, door jhr. Nap. de Pauw gedaan, is alsmede gebleken, dat men te Gent, in den loop der XIVe eeuw, zoowel van de *Goethalsinghers*, de *Rijmminghers*, de *Ruedinghers*, de *Smedingers*, enz. gewaagde, als te Antwerpen van de *Bodinghers*; ja, dat die vorm te Gent tot op het einde der XVIe eeuw gangbaar bleef: *Papinghers* en *Utenhovingers* (1559) en de *Baenstinghers* (1572). — Van den vorm *inne* bij vrouwennamen kennen wij uit West-Vlaandren maar één twijfelachtig voorbeeld, nl. dat *Elisabeth*, de echtgenoote van zekeren *Pieter de Coninc*, als « *Bette der Coninghinnen*, » (dat.) vermeld wordt (anno 1332); op dat pas dient wel verder gevorscht. »

Het tweede artikel is van den heer GEUDENS, archivaris der godshuizen van Antwerpen, en verscheen in de twaalfde aflevering van den dertienden jaargang (bl. 555-556) der *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle*.

De heer Geudens heeft zich vooral bezig gehouden met de eigennamen, die in het vrouwelijk den uitgang *inne* aanvaarden; hij vond talrijke voorbeelden van dezen vorm, als daar zijn : *Bansinne*, *Bollaerdinne*, *Cogmakerinne*, *de Keersmierinne*, *Gheysterinne*, *Limpiasinne*, *Tucklandinne*, behoorende allen tot gekende familiën.

« Dezer dagen » voegt de heer Génard erbij, vond ik de volgende vreemdluidende verbuiging van den naam der schepenenfamilie *Kieken* : nom. *Kieken*, gen. *Kiekens*, dat. *Kiekene*, vrouwelijk KIEKENINNE.

Spreker acht het zich ten plichte deze feiten aan de waardeering der Academie mede te deelen. De kennis van de verbuigingen der oude geslachtsnamen behoort thans tot de studie der middelnederlandsche spraakleer. Hij is gelukkig te mogen zeggen dat ons zoo geleerd als bevriend medelid, Dr M. DE VRIES, hem desaangaande de vleiendste woorden heeft toegestuurd.

De heer Génard herinnert verder dat hij in zijne bijdrage : *Snipperingen van biographischen aard*, onlangs in de *Verslagen* der Academie opgenomen, bij het lezen in de Antwerpsche archieven van den naam der dichteres *Anna de Roomer Visschers*, de vraag had gesteld of deze uitmuntende vrouw niet behoorde tot het schatrijke geslacht *de Roemer* of *de Roomer*, in de XVIIe eeuw te Antwerpen gevestigd.

Ons geacht medelid Dr Johan Winkler heeft Spreker welwillend bericht dat de naam *Roemer*, bij dien van Anna gevoegd, geen *familie-*, maar wel de *voornaam* des vaders van de dichteres was. « Anna Roemers Visscher » zegt Dr Winkler, « was de dochter van ROEMER *Visscher;* zij voegde, ter onderscheidinge van anderen harer tijdgenooten, die

almede de algemeen voorkomende namen *Anna* en *Visscher* zouden dragen — en tevens om te voldoen aan eene overoude volkszede, den naam van haren vader ROEMER, in den tweeden naamval, achter haren eigenen doopnaam, ANNA ROEMERS VISSCHER, voluit ANNA ROEMERSDOCHTER VISSCHER. Het voeren van het zoogenoemde *patronymicon* (de vadersnaam in den tweeden naamval), achter den eigenen doopnaam, en voor den maagschapsnaam (die ook dikwijls ontbrak), was van oudsher zede onder alle Germaansche volkeren, was in al de noordelike Nederlanden in de XVIe eeuw nog in volle gebruik, en is dit ook nog heden vooral ten platten lande, en in de Friesche gewesten van Noord-Nederland. — Uit dit *patronymicon* ROEMERS kan dus volstrekt niet afgeleid worden dat zij, die het voerde, daarom vermaagschapt zoude zijn aan het geslacht *de Roemer* of *de Roomer* te Antwerpen. » Wij aanzien, vervolgt de heer Génard, het vraagpunt als opgelost.

Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde.

De heer Coopman leest het verslag over de laatstgehouden vergadering dezer Commissie, in welke gesproken werd over de regeling en de verdeeling der werkzaamheden betreffende de uitgaaf *Vak- en Kunstwoorden*, het opmaken en afkondigen van de eerste lijst der toegetreden medewerkers, het aankoopen van boeken enz.

Dagorde.

Worden gekozen tot leden der Commissie, gelast met het voorstellen der prijsvragen, de heeren de Potter, Mathot, Obrie, Snieders en Willems (P.);

Tot leden der Commissie, gelast met het onderzoek van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, de heeren Coopman, de Vos en Obrie.

De begrooting der Academie voor het jaar 1891 geeft aanleiding tot eenige opmerkingen van den heer P. Willems aangaande het krediet voor de Bestendige Commissie van Middelnederlandsche letterkunde. Aanvankelijk was voor deze Commissie, en voor het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, eene som van 6,000 fr. bepaald, maar dewijl sedert eenigen tijd jaarlijks drie of vier afleveringen van dit werk verschijnen, in plaats van ééne of twee, zijn, in verhouding van deze vermeerdering, de hulpmiddelen der gezegde Commissie verminderd. Zal deze met vrucht, en naar behooren, de haar opgelegde taak vervullen, dan dient zij te beschikken over dezelfde som, haar bij de inrichting der Academie toegekend.

De bestendige Secretaris bewijst, door de opgave van al de cijfers der begrooting, de volstrekte onmogelijkheid om, vooralsnu, gevolg te geven aan den billijken wensch van den heer Voorzitter der

bestendige Commissie voor Middelnederlandsche letterkunde. Van den anderen kant dringt hij aan op de noodzakelijkheid om hulpmiddelen te verschaffen aan de twee nieuwe bestendige Commissiën, welke toch niet in het leven zijn geroepen om werkeloos te blijven, en die niets ernstigs aanvangen kunnen met het sommetje, dat beschikbaar blijft.

De heeren Coopman, Daems en de Vos spreken in gelijken zin; blijven de twee nieuwe Commissiën zonder middelen, dan zullen zij, onvermijdelijk, vallen.

Jhr. de Pauw ondersteunt de woorden van den heer P. Willems ten voordeele der Commissie voor Middelnederlandsche letteren — Ten slotte wordt het bestuur door de vergadering gelast pogingen aan te wenden bij de Regeering om eene verhooging van krediet te bekomen, en, in de eerste plaats, te vragen dat de Academie ontslagen worde van de verplichting om uit haar fonds de toelagen te verstrekken voor het *Woordenboek*. Deze toelagen kunnen gemakkelijk genomen worden uit het algemeen krediet, door de wetgeving gestemd voor aanmoediging van Letteren en Schoone Kunsten.

Na aanvaarding der begrooting voor 1891, gelijk deze door de Commissie van Rekendienst is aangeboden, wordt de zitting te 4 uren geheven.

Zitting van 18 Maart 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, Ed. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou en jhr. K. de Gheldere, briefwisselende leden.

Door de heeren jhr. N. de Pauw, L. Schuermans en J. van Droogenbroeck, werkende leden, en den heer H. Sermon, briefwisselend lid, is bericht gezonden dat zij belet zijn de vergadering bij te wonen.

De bestendige secretaris leest het verslag over de voorgaande zitting, hetwelk wordt goedgekeurd, en geeft de titels op der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Academie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. Tome XLIV, 8°.

Gedichten van ARNOLD SAUWEN. Antwerpen, 1890, 16°.

Vanwege den heer K. de Flou, briefwisselend lid :

Een fragment van Jacob van Maerlants Spiegel historiael. 8°.

Vanwege den heer JOAN BOHL, buitenlandsch eerelid :

Nederlands Congo-belang. Vermeerderde uitgave. 1890, 8°.

Vanwege de *Société d'archéologie de Bruxelles :*

La conservation des monuments en Belgique, par PAUL SAINTENOY. 1890, 8°.

Vanwege den heer J. SPLICHAL, te Turnhout :

Kempisch Museum. 1890, N° 12.

Vanwege den heer A.-A. VORSTERMAN VAN OYEN :

Catalogus van Boeken, Platen, enz. verkrijgbaar... bij het Genealogisch en Heraldisch Archief te 's-Gravenhage, alsmede Supplement op den in 1884 verschenen Dictionnaire nobiliaire. 's-Gravenhage. 1889, 8°.

Vanwege de Hoogeschool-bibliotheek van Upsala :

Om Johan Salbergs grammatica svetica ett bidrag till kännedomen om 1600-talets svenska, door AKSEL ANDERSSON. Upsala, 1883, 8°.

Språkhistoriska studier öfver degerforsmålets ljudlära, door PER ASTROM. Stockholm, 1888, 8°.

The language of the later part of the Peterborough chronicle, door O.-P. BEHM. Gothenburgh. 1884, 8°.

Nordische lehnwörter im Orrmulum, door ERIK BRATE. Halle a. S., 1884, 8°.

Aldre vestmannalagens ljudlära, door ERIK BRATE. Upsala, 1887, 8°.

Grammatiska Anmärkningar. I. Om de indoeuropeiska femininstammarne pa-i och några därmed beslägtade bildningar i grekiska och latinska språken, door O.-A. DANIELSSON. Upsala, 1881, 8°.

II. Om de grekiska substantiverna med nominativändelsen. ώ., door O.-A. DANIELSSON. Upsala. 1883, 8°.

Gramatische und etymologische studien, door O.-A. DANIELSSON. Upsala, 1888, 8°.

Zur rection der Deutschen präpositionen, door L. EDMAN. Upsala, 1879, 8°.

Studier öfver uppkomsten och utvecklingen af fornfranskans e-ljud i betonad stafvelse. I. door A.-E. EDSTRÖM. Upsala, 1883, 8°.

L'image du monde. Poème inédit du milieu du XIIIe siècle, étudié dans ses diverses rédactions françaises, d'après les manuscrits des Bibliothèques de Paris et de Stockholm, door CARL FANT. Upsala, 1886, 8°.

Studier i frihetstidens vitterhet. Der politiska visan jämte meddelanden om censuren och utländsk literatur i sverige, door ISAK FEHR. Upsala, 1883, 8°.

Bidrag till kännedomen om nya skolans förberedelser och första utveckling (till år 1811), door GUDMUND FRUNCK. Stockholm, 1889, 8°.

Studier i Fransk linguistik, door P.-A. GEYER. Upsala, 1887, 8°.

Stomatoskopiska undersökninger af franska språkljud, door HUGO HAGELIN, Stockholm, 1889, 4°.

Om de sammansatta verben i Isländskan, door HANS HAINER, Lund, 1877, 8°.

Bidrag till läran om den nordiska Nominalbildningen. Akademisk Afhandling door ELOF HELLQUIST, Lund, 1890, 8°.

Laumålets kvantitet ock aksent, door M. KLINTBERG. Stockholm, 1885, 8°.

Partalopa saga, door OSKAR KLOCKHOFF. Upsala, 1877, 8°.

Studier öfver Þidreks saga af Bern, door OSKAR KLOCKHOFF. Upsala, 1880, 8°.

Studier öfver Eufemiavisorna, door OSKAR KLOCKHOFF. Upsala, 1881, 8°.

Anmärkningar till det starka preteritum i Germanaska språk, door KARL LJUNGSTEDT. Upsala, 1888, 8°.

Om 1607 års upplaga af Uplandslagen, door LEOPOLD-FREDRIK LEFFLER. Upsala, 1880, 8°.

Studier öfver fars och farsörer i Frankrike mellan Renaissancen och Molière, door OSKAR LEVERTIN. Upsala, 1888, 8°.

Om Rim och Verslemninger i de Svenska

landskapslagarne, door ERIK-HENDRIK LIND. Upsala, 1881, 8°.

Burträskmålets Grammatik. Ljudfysiologisk Översikt, aksentlagar, vokallagar, door JONAS-VALFRID LINDGREN. Stockholm, 1890, 8°.

Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamen, door MAGNUS-FREDRIK LUNDGREN. Upsala, 1880, 8°.

Gustaf Rosenhane en literaturhistorisk studie, door ERNEST MEYER. Upsala, 1888, 8°.

Två fragment efter en versifierad fornfransk bearbetning af Maccabeer-Böckerna, door EMIL MÜNCHMEYER. Stockholm, 1886, 8°.

Anteckningar om folkmålet i en trakt af vestra asturien, door ATKE W : SON MUNTHE. Upsala, 1887, 8°.

Fryksdalsmålets ljudlära. Akademisk Afhandling, som med tillstånd af vidtberömda filosofiska fakultetens i Upsala humanistiska sektion för den filosofiska gradens vinnande, door ADOLF-GOTTHARD NOREEN. Upsala, 1877, 8°.

Om behandlingen af lång vokal i förbindelse med följande lång konsonant i de östnordiska språken, door ADOLF NOREEN. Upsala, 1880, 8°.

Étude sur le développement des voyelles labiales toniques du latin dans le vieux français du XIIe siècle, door OLOF ORTENBLAD. 1885, 8°.

Försök till belijsning af mörkare och oförstädda ställen i den poetiska eddan, door M.-B. RICHERT. Upsala, 1877, 8°.

Om oblika kasus ock prepositioner i fornsvenskan från tiden före år 1400, door EUG. SCHWARTZ. Upsala, 1878, 8°.

Om tyska lånord med kt i medeltidssvenskan, door AUGUST SCHAGERSTRÖM. Upsala, 1880, 8°.

Ordböjningen i västnannalagen I. Substantivets böjning, door KARL. SILJESTRAND. 1890, 4°.

Eric Aurivillius Grammaticae svecanae specimen utgifvet af GUSTAF STJERNSTRÖM. Upsala, 1884, 8°.

Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar. Sept. 1882 — *Maj* 1885. Upsala, 1886-1887, 8°.

Om språket i den förra (merciska) delen af Rushworth-handskriften. I. Ljudlära, door JACOB-VILHELM SVENSSON. Gotteborg. 1883. 8°.

Om tyska ändelser i svenskan, door FREDR. TAMM. Upsala, 1880, 8°.

Slaviska lånord från nordiska språk, door FREDR. TAMM. Upsala, 1882, 8°.

Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket, door FRED. TAMM. Upsala, 1887, 8°.

Li ver del juïse en fornfransk predikan, door HUGO VON FEILITZEN. Upsala, 1883, 8°.

Fornnorska homiliebokens ljudlära, door ELIS WADSTEIN. Upsala, 1890, 8°.

Språklig undersökning af la vie saint Grégoire en fornfransk versifierad öfversättning af Joh. diaconus' vita s. Gregorii, door J. YOUNG. Upsala, 1888, 8°.

Etude linguistique sur une version de la légende de Théophile, door HERMAN ANDERSSON. Upsala, 1889, 8°.

Sagan om Athis och Prophilias, door HERALD BORG. Upsala, 1882, 8°.

Språklig undersökning af le Lapidaire de Cambridge, en fornfransk öfversättning af biskop Marbods Lapidarius, door ALFRED JOANSSON. Upsala, 1886, 8°.

Försök till framställning af lagarna för Intensiteten i Franskan, door AUGUST-VILHELM LUNDBERG, Upsala, 1877, 8°.

Le passe-temps Michault, Fransk dikt från det femtonde århundradet efter tvenne handskrifter i Kon. biblioteket i Stockholm för första gången utgifven, door TEODOR MALMBERG, Upsala, 1877, 8°.

Om bruket af finit modos hos Raoul de Houdeng, door A. MALMSTEDT. Stockholm, 1888, 8°.

Studier öfver verbets syntax hos Blaise de Monluc, ett bidrag till kännedomen om 1500-talets franska, door CARL-AXEL RINGENSON. Upsala, 1888, 8°.

Om bruket af subjonctif hos Chrestien de Troyes. Ett bidrag till det franska språkets historiska grammatik, door THURE-LEONARD SVENONIUS. Upsala, 1880, 8°.

Etude sur le dialecte anglo-normand du XIIe *siècle*, door JOHAN VISING. Upsala, 1882, 8°.

Giuseppe Giusti, Hans lif och diktning, door HJALMAR SANDBERG. Norrköping, 1877, 8°.

Fritz Reuter, Hans lif och diktning, door HJALMAR BARKÉN. Upsala, 1877, 8°.

Briefwisseling.

De heer Graaf d'Oultremont de Duras, grootmeester des Huizes van Zijne Koninklijke Hoogheid den Graaf van Vlaanderen, bedankt in diens naam de Academie voor de rede, welke de heer bestuurder in zitting van 18 Februari heeft gehouden over het afsterven van Z. K. H. Prins Boudewijn.

Bij brief van 18 Februari herinnert de heer Minister zijn schrijven van 20 October 1890, de Academie verzoekende aan zijn Departement een verslag in te dienen over de laatste afleveringen van het *Woordenboek*, en tevens den wensch uitdrukkende dat ook de jongstverschenen aflevering van dat werk door de Academie onderzocht worde. — De Commissie van onderzoek zal het werk bepoedigen.

Een andere brief van gezegden heer Minister, gedagteekend 6 Maart, laat weten dat het verslag over den vijfjaarlijkschen prijskamp van Nederlandsche letterkunde in het Staatsblad zal worden opgenomen, waarna de Academie zal beslissen, of het in hare *Verslagen en Mededeelingen* zal verschijnen. — De Academie gelast het bestuur

den heer Minister te vragen, om zonder verder verwijl bedoeld verslag te laten drukken.

Bij brief van 7 Maart meldt de heer Dr. J.-A. Worp, te Groningen, dat zijne vraag, om van de Belgische regeering ondersteuning te bekomen voor de uitgave van HUYGENS' volledige werken, van de hand gewezen zijnde, hij zich gepraamd ziet om de tusschenkomst der Vlaamsche Academie bij den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar onderwijs te verzoeken, ten einde eene gunstiger beslissing te bekomen; het geldt immers de uitgave der gewrochten van eenen der grootste XVIIe eeuwsche Nederlandsche dichters, uitgave welke zonder tegenzeg van het grootste belang te achten is voor de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde en voor de beschavingsgeschiedenis in het algemeen.

Op voorstel van den bestendigen secretaris zal aan het verzoek van den heer Dr. Worp gevolg worden gegeven.

De *Fédération archéologique et historique de Belgique* noodigt de Koninklijke Vlaamsche Academie uit tot deelneming aan het zevende oudheid- en geschiedkundig Congres, dat te Brussel van 2 tot 7 Augustus e. k. zal plaats hebben. — De heer Coopman zal er de Academie vertegenwoordigen.

Bestendige Commissie van Middelnederlandsche Letterkunde.

Door den heer secretaris dezer Commissie wordt medegedeeld dat jhr. de Pauw, in de toekomende zitting, verslag zal indienen nopens de wijze van uitgave, door deze Commissie aangenomen — dit namelijk als antwoord op zekere kritieken die, opzichtens de uitgave van *Troye*, onlangs werden uitgebracht.

Dagorde.

Door de vergadering worden de vier volgende prijsvragen voor het jaar 1892 aangenomen :

EERSTE VRAAG.

Oudgermaansche Taalkunde.

Men vraagt eene verhandeling over het gebruik van naamvallen, tijden en wijzen in den Heliand.

TWEEDE VRAAG.

Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Verhandeling over de klank- en vormleer in de werken van JAN VAN RUUSBROECK.

DERDE VRAAG.

Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Geschiedkundig en critisch overzicht van het Vlaamsch tooneel gedurende de XVIIe eeuw.

VIERDE VRAAG.

Geschiedenis.

Huiselijk leven, zeden en gewoonten in eene Vlaamsche gemeente gedurende de 2e helft der XVIIIe eeuw, bepaaldelijk vóór de Fransche omwenteling.

VOORWAARDEN.

Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard. De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven zijn.

De schrijver stelt zijnen naam op zijn opstel niet; hij voorziet dit slechts van eene kenspreuk, welke hij, met opgave van zijnen naam en woonplaats, in een gesloten briefje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt. Voldoet hij aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

Eene belooning van 600 frank, ofwel een gouden gedenkpenning van gelijke waarde, zal gegeven worden aan den schrijver van elk bekroond werk.

De mededingende handschriften moeten ten huize van den bestendigen Secretaris (den heer Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29) *vrachtvrij* ingezonden zijn vóór den 1 Februari 1892. De stukken, na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

De Academie eischt voor de werken de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, zouden aanduiden. — Zij meent den mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven, en zij zich het recht voorbehoudt deze, geheel of gedeeltelijk, in druk te geven.

Van de niet ter uitgave aangenomen stukken zullen de mededingers, te hunnen koste, een afschrift kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen Secretaris.

Vijfjaarlijksche wedstrijd

VOOR

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIIIe Tijdvak (1885-1889).

Verslag van den keurraad aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

Weledele Heer Minister,

Bij koninklijk besluit van 14 October 1889, genomen op voordracht van uwen achtbaren voorganger den Heer J. Devolder, werd de Koninklijke Vlaamsche Academie voortaan belast met het voorstellen eener dubbele lijst van candidaten voor de jury van den vijfjaarlijkschen prijs van Vlaamsche letterkunde.

Dit was een natuurlijk gevolg van hare, bij koninklijk besluit van 8 Juli 1886 bekrachtigde, inrichting.

Vóór haar ontstaan, was die taak toevertrouwd aan de Klas der Letteren van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone kunsten van België.

De, in die nieuwe voorwaarden benoemde Keurraad voor het VIIIe tijdvak werd ingesteld door den voornoemden Heer Minister, op 25 Januari 1890, en koos tot voorzitter hoogleeraar P. Willems, tot ondervoorzitter hoogleeraar L. Roersch, tot secretaris Th. Coopman.

Na de toewijzing van den prijs, op 6 Augustus, werd laatstgemeld lid insgelijks belast met het opstellen van het algemeen verslag, dat in zitting van 27 December werd goedgekeurd.

Er waren den Keurraad niet minder dan 189 werken ter beoordeeling voorgelegd, en, daar hij verlangde dat ieder werk, zelfs het geringste, door elk lid zou besproken worden, moest hij zijne bijeenkomsten derwijze regelen, dat de keurrechters over den noodigen leestijd konden beschikken.

Buiten de drie voormelde vergaderingen, hield de jury acht zittingen, te weten : op 3 Februari, 3 Maart, 28 Maart, 2 Mei, 13 Juni, 26 Juni, 24 en 30 Juli.

De Keurraad meent zijnen dank te moeten betuigen aan het Departement van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs dat hem, om de werkzaamheden te bevorderen, de noodige inlichtingen over reeds voorgekomen gevallen mededeelde en sommige door vroegere jury's geuite wenschen liet kennen.

Hij oordeelde, dat hij zich ten stiptste houden moest aan zijne reeds aanzienlijke, vooraf bepaalde taak en niet te bespreken of te onderzoeken had of het, voor de toekomst, al of niet wenschelijk zoude zijn, wijzigingen aan de gestelde wetten te brengen. De Leden zouden vrij blijven — indien zij, in het belang van taal en letteren, veranderingen noodig achtten — daarop de aandacht te vestigen van de Koninklijke Vlaamsche Academie,

welke dan zou beslissen of er redenen bestaan om zich tot de Regeering te wenden.

Er zij echter vermeld, dat de Keurraad, in overeenstemming met de letter en met den geest der verordeningen, vooraf en uitdrukkelijk vastgesteld heeft dat :

1° Twee of meer werken van denzelfden schrijver in aanmerking konden genomen, doch bij de eindbeslissing, de verdiensten van slechts één dier gewrochten voor den prijs mochten ingeroepen worden, zonder dat de verdiensten der andere konden gelden ten bate van het eerste;

2° In geen opzicht en onder geen voorwendsel, vroeger bewezene letterkundige diensten mochten in aanmerking komen bij de beoordeeling van het werk eens schrijvers;

3° Werken, welke bepaaldelijk behoorden tot de taalkunde, de aardrijkskunde, de geschiedenis, het onderwijs, de kunst, alsmede reisbeschrijvingen en critische opstellen, met één woord, alle welke niet als van zuiveren letterkundigen aard konden beschouwd worden, geen recht hadden tot mededingen (1).

---

(1) Volgens artikel 1 van het algemeen reglement is het programma van den vijfjaarlijkschen prijskamp voor Nederlandsche letterkunde bepaald als volgt :

A. Poëzie (met uitsluiting der tooneelpoëzie).

B. Romans, novellen en andere letterkundige werken, zooals portretten, zedentafereelen, verzamelingen van gedachten, redevoeringen.

Dit had voor gevolg dat ongeveer het derde gedeelte der voorgelegde schriften bij de eerste lezing wegviel; doch de jury achtte het billijk verscheidene verdienstelijke werken dier eerste reeks verder te bespreken.

Dit was inzonderheid het geval met de reisbeschrijvingen, wier aantal — nu dat de reisgelegenheden vermenigvuldigd zijn — langzamerhand stijgt, hetgeen mag beschouwd worden als een gunstig teeken des tijds, als een verheugend bewijs, dat ook ons volk meer en meer smaak vindt in het lezen van mededeelingen betreffende andere volken en landen, wederom, zooals in vroegere eeuwen, zijnen gezichteinder wenscht uit te breiden, thans tot in het duistere Afrika (*the darkest Afrika*), waar in de laatste jaren zoovele zijner edelste zonen henentrokken als voorlichters der beschaving en der wetenschap.

De Keurraad was van gevoelen dat werken als :

In Spanje door FR. VAN STEENWEGHEN, *Op reis naar heinde en ver* door MAX ROOSES, *Brieven van eenen Vlaamschen Missionnaris* door pater AMEET VYNCKE, niet zonder verder bescheid konden of mochten ter zijde gelegd worden. Wel was te vreezen, dat zij door hunnen aard niet zouden beantwoorden aan eene der hoofdvereischten, namelijk de *verbeelding*, maar ook zij konden voldoen aan eene andere gewichtige voorwaarde : het *gevoel* en tevens door hun *letterkundig gehalte* de behandelde wetenschappelijke stof overheerschen.

En, in waarheid, in VYNCKE'S *Brieven* glinsteren menige perels van reine gevoelspoëzie. De toon is echt gemoedelijk, ademt tevredenheid, zielsrust, nu en dan opgehelderd door gezonden humor en gullen lach. Wel is de steller niet blind voor het grootsche der natuur, maar hij vergeet nooit, dat zijne brieven bestemd zijn voor Vlaamsche lieden, magen, vrienden, dorpsgenooten : daarom is zijn verhaaltrant zoo buitengewoon eenvoudig en wat hij vertelt, het geringste, het meest alledaagsche, zoo ongemeen aantrekkelijk door de bekoorlijkheid van het naïeve. VYNCKE schrijft niet : hij spreekt; hij schetst levendig en kleurig alles wat hij hoort en ziet, op de bevattelijkste en aangenaamste wijze. Slechts hier en daar schijnt hij eenen zin, een woord te willen onderlijnen, doch elk gevoel van persoonlijken weemoed — dat eenig hartzeer zou kunnen berokkenen aan zijne dierbare lezers, welke hij, eilaas! nooit meer zou terugzien — wordt spoedig onderdrukt door den sterken wil van den man, wiens eenige leuze was : *Excelsior!*

Hoe jammer dat de schrijver zich vergenoegd heeft met het bezigen van zijn plaatselijk dialect — en aldus hier en daar woorden gebruikt, die niet behooren tot het algemeen Nederlandsch. Hoe jammer dat die *Brieven* niet vervat zijn, al ware het slechts in geringe mate, in de keurige taal van *Op reis naar heinde en ver!*

Het aanschouwelijke, het stellige is bij MAX ROOSES hoofdzaak, niet de verbeelding, en allerminst

het dichterlijk gevoel. Zijne uitgebreide belezenheid vormde hem tot eenen man van smaak : hij kiest met onbeneveld oog de landschappen die hij schetst, de menschen die hij voorstelt, de toestanden die hij ontleedt; hij schikt en wikt met evenveel zorg zijne gezonde, maar soms ook burgerachtige denkbeelden en zijne sierlijke doch kruimige volzinnen.

De schrijver van *Op reis naar heinde en ver* is een ervaren kunstkenner en tevens een kunstleeraar, die boeit door zijnen helderen en treffenden stijl, maar niet altijd overtuigt; de vrees voor de grillen der phantazie houdt veelal zijn hart en zijnen geest gesloten voor de bezielende ingevingen van gevoel en verbeelding.

In Spanje, door FR. VAN STEENWEGHEN, laat over het algemeen een frisscheren, een duurzameren indruk na. Daarin openbaart zich de jeugd met al de warmte van een ontvankelijk gemoed, dat aan zijnen lust, zijne bewondering en geestdrift, alsmede aan minder aangename gewaarwordingen lucht geeft, oprecht en ongedwongen, zonder blijkbare inspanning, soms op dichterlijke, maar veelal op eene sobere wijze, die den lezer gunstig stemt en vertrouwen inboezemt.

De leergierige zal ROOSES' boek menigwerf raadplegen om de wetenswaardige mededeelingen en heldere beschouwingen die het bevat; wie echter lust vindt in den bloesem van het nuttige, zal meer dan eene schoone bladzijde in VAN STEENWEGHEN'S eersteling aanteekenen, om ze later nogmaals te kunnen waardeeren en genieten.

Het is de innige wensch van den Keurraad, dat aan werken van dien aard eene eerste plaats worde ingeruimd in de volksboekerijen en inzonderheid op de lijsten der prijsboeken van het lager en middelbaar onderwijs, omdat zij overwaardig zijn de talrijke, doorgaans ***chauvinistische*** reisbeschrijvingen — op dewelke al te zeer het gekende « ***a beau mentir qui vient de loin*** » van toepassing is — te vervangen. Men geve ze in de handen onzer jeugd, die de zeden, gebruiken, instellingen, overleveringen en merkwaardigheden van andere landen niet langer meer moet leeren beschouwen en beoordeelen door eenen Franschen bril, maar wel met klare Vlaamsche oogen en uit een nationaal standpunt.

Het ligt niet op den weg van den Keurraad breedvoerig uit te weiden over de rijke garve, die hem door de taalkundigen werd aangebracht. Hij acht het derhalve onnoodig namen of titels te noemen. Die taak behoorde aan de jury belast met het toekennen van den tienjaarlijkschen prijs voor taalwetenschap. Er zij echter aangestipt dat de taalstudie, welke eenige jaren te onzent verwaarloosd werd, wederom met vlijt en toewijding wordt beoefend, evenzeer en, naar wij hopen — nu dat een der innigste, lang gekoesterde wenschen der Vlamingen, de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde verwezenlijkt is — zelfs weldra meer dan in den bloeitijd van J.-F. Willems, Snellaert, Blommaert, Bormans, David en andere verdienstelijke Vlamingen die ons. op dat gebied, zijn voorgegaan.

De vooruitgang der taalkunde is immers de beste waarborg voor de ontwikkeling der literatuur, evenals dezer wasdom den rijkdom van gene vermeerdert en verzekert.

Het verdient echter alleszins aanmerking, dat het streven van een aanzienlijk deel onzer huidige Zuidnederlandsche taalvorschers voor doel heeft : het louteren onzer taal van alle vreemde bestanddeelen en tevens het verfrisschen en verrijken van den algemeenen woordenschat met een aantal lang vergetene, versmade of verwaarloosde uitdrukkingen en woordvormen.

Die strekking is waar te nemen niet alleen bij alle volken die, evenals wij, veroordeeld zijn tot het voeren en volhouden van eenen hardnekkigen taalstrijd, maar zelfs ook bij volken die vooralsnu geene de minste vrees moeten koesteren voor het leven hunner landsspraak, doch deze trachten te kneden, te versterken en te verscherpen om ze, te gelijk met het oog op de nationale ontwikkeling en de algemeene beschaving, vatbaar te maken voor het uitdrukken van de fijnste schakeeringen van 's menschen begrippen en gevoelens.

Op vele voorbeelden kan hier gewezen worden. Wij bepalen ons bij dat, wat de Noordnederlandsche dichter C. Honigh aangeteekend heeft in zijne *Reisschetsen en Indrukken* (1) waar

(1) *Door Noorwegen*, Reisschetsen en Indrukken van C. Honigh Haarlem, H.-D. Tjeenk Willink 1886. — Hoofdstuk V.

de herleving van het Noorsch, die dagteekent van het begin dezer eeuw, in een helder licht gesteld wordt. De Noren, door te putten uit de eigene volkstaal, zijn er in gelukt, eene rijke en karaktervolle letterkunde te scheppen. Ongelukkiglijk zijn zij in de zucht om zich in hunne schriften te doen onderscheiden, van hunne Deensche en Zweedsche letterbroeders, zoo verre gegaan, dat sommige der jongste Noorsche gewrochten verklarende aanteekeningen behoeven, uit hoofde van het groot aantal uitdrukkingen, die zelfs voor een deel hunner landgenooten weinig of niet verstaanbaar zijn.

Voor zulken uitslag, die ginder door vooruitziende vaderlanders innig betreurd wordt, hebben wij niet te vreezen; immers de meeste onzer taalvorschers, die de nieuwe richting volgen, gaan met omzichtigheid te werk : zij doen het, in groote meerderheid, den landman na, die, bij ondervinding weet, tot op welke diepte hij telkenjare de ploegschaar drijven mag door den akkergrond, wil hij van dezen een milden oogst verwachten; zij handelen niet meer naar willekeur, maar mits keur, verwerpen het oneigene, en tevens het onedele, om enkel dat, waaraan bij den ijk eene zuivere innerlijke waarde wordt toegekend, in onze taalkroon als echte perels vast te zetten.

Dat pleit is hier voldongen. De taal van Zuid- en die van Noord-Nederland zijn geen twee zusters, maar wel het eene en hetzelfde wezen. Wij,

Nederlanders, bezitten wat de Scandinaven niet hebben en naar hetwelk zij, uit hoofde hunner taalkundige verdeeldheden en laatdunkende eigenliefde, nog langen tijd zullen smachten, namelijk: eene zelfde officiëele spelling, eene zelfde spraakkunst en weldra — want wat zijn tien, twintig of meer jaren in het leven van een volk, dat zich uitzetten wil en naar het hoogere streeft? — weldra, zeggen wij, het grootsche werk, het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, dat al het merkwaardige, met al de rijke verscheidenheid van kleur en eigenaardigheid der gemeenschappelijke moederspraak zal omvatten en, ten spijt van wie het benijdt, boven de Staatsgrens rijzen zal als het machtige beeld der EENHEID van taal tusschen Noord en Zuid.

De Keurraad achtte het niet ongepast de algemeene aandacht te vestigen op dien verheugenden toestand, al ware het slechts tot aanwakkering onzer taalgeleerden om met onverdroten ijver voort te werken in den aangewezen zin en hun vertrouwen in te boezemen in den einduitslag van hun verdienstelijk streven, dat ook voor onze letteren, proza en poëzie, een zegen zal zijn.

Tot zooverre heeft de letterkundige critiek — waarin Max Rooses' *Schetsenboeken* tot het allerbeste behooren — het nog niet gebracht. Wij meenen dit niet, vooralsnu, te moeten betreuren; want die betrekkelijke ondergeschiktheid bewijst enkel, dat de voortbrengende en scheppende geest

hier den oordeelenden geest overvleugelt; deze mag zich nog daarbij bepalen dat hij onze letteren houde en voorstuwe in een wezenlijk nationaal spoor en alle vreemd gewas zorgvuldig verwijdere van den Vlaamschen akker, ten bate van het degelijke, edele en goede.

Dus doende zal de critiek — in afwachting dat wij eerlang de inrichting zullen mogen begroeten van een Nederlandsch hooger onderwijs — den stevigsten grondslag leggen van zijne toekomende ontwikkeling op het gebied der louter nationale schoonheids- en kunstleer. - En deze taak is uitnemend gewichtig!

Doch nu verlieze de letterkundige beoordeelaar niet uit het oog, dat de wedergeboorte van ons volk slechts van gisteren dagteekent, onze letterkunde jong is en dat hij, hoe nederig zijn werkkring ook wezen moge, zielenlast heeft. Hij oordeele streng; maar eerlijk en onpartijdig; hij streve er naar biographische, historische en wijsgeerige studiën te leveren; geene onbedachtzame of kwetsende woorden ontvallen zijne pen; hij plege verdraagzaamheid om vrijmoedig te kunnen spreken; hij snoeie en voede maar rukke niet uit; hij vergete nooit de treffende woorden, waarmede Thackeray zijn scherp hekelend boek *The Snobs of England* besloot: « Schertsen is goed, waarheid spreken is nog beter en vriendschap betuigen is het best van al. » (*Fun is good, truth is still better and love best of all.*)

Reeds bij het eerste overzicht bleek het den Keurraad, dat een merkelijk onderscheid bestond tusschen de voorgelegde werken in gebonden en die in ongebonden stijl, een verschil dat vooral werd vastgesteld bij de jongere schrijvers en dichters, alhoewel ze met elkander veel overeenkomst hebben in opzicht van zekere hoedanigheden en gebreken en het eens schijnen te zijn over eene te nemen richting.

Bij beiden is de neiging ontstaan om af te breken met hunne groote voorgangers; zij willen nieuwe paden betreden : andere vormen aanwenden, andere denkbeelden over het schoone in de kunst en dezer roeping vooruitzetten en toepassen. Volgens de nieuwe leer, zou de schrijver zich zoozeer niet meer bekommeren met de vinding, de keuze, de degelijkheid van het onderwerp, de verwikkeling en de ontwikkeling der handeling, dan wel met de wijze waarop hij iets, om het even wat, beschrijft en vertelt; het komt er in hoofdzaak niet meer op aan, den lezer te boeien of zijn hart te treffen; voortaan wordt gevergd, dat hij, die een boek ter hand neemt, in het letterkundig gewrocht de personaliteit van den dichter, als kunstenaar, trachte te ontdekken, om zijne bedrevenheid of virtuositeit te bewonderen.

Eenige onzer jongere dichters volgen reeds die kunstrichting en geven daarin blijken — het kan of mag niet geloochend worden — van veel aanleg en uitmuntende gaven. Doch wat eenigszins mogelijk is in de poëzie — welke beschikt over een rijkdom

van rythmen en rijmen, over keur van uitdrukkingen, beelden en tegenstellingen, die, behendig gebruikt, zelfs het zinledigste onderwerp kunnen opsieren, als het weelderig geheel nu en dan maar verlicht wordt door eene opspattende vonk van geest of van hartstocht — is niet zoo gemakkelijk te verwezenlijken in het proza. Dit eischt meer dan uiterlijken opsmuk, meer dan sierlijke inkleeding, meer dan oorspronkelijkheid in vorm : het kan niet bestaan zonder eene kern of voorstelling, dat is : — niet zonder een theoretisch of practisch, zinnelijk of aesthetisch hoofdbegrip, niet eens zonder de uiteenzetting van de oorzaken, eigenschappen en gevolgen van dat hoofdbegrip, ontleed en toegelicht door heldere, steeds vernieuwde en steeds nauwere verbinding of versmelting van gevoelens en gedachten.

Is dat de reden waarom onze jongere novellen- en romanschrijvers aarzelen die dichters-virtuozen na te volgen en, zoekend en tastend, zich, voor het oogenblik, meest bepalen bij het voortbrengen van schetsen, het belichamen van vluchtige indrukken? — Als vreesden ze dat, bij 't scheppen van uitgebreider gewrochten in de nieuwe richting, als prozaïsten, zij eindelijk de ware schoonheid - die in een kunstwerk de trouwe en verhevene afspiegeling is van het werkelijke in natuur en leven — zouden moeten slachtofferen en, wanneer de nieuwere zangers het toppunt der aristocratische verfijning van den vorm bereiken, zij zouden moeten afdalen tot het alledaagsche realisme, misschien, wie weet? tot het gemeenste en laagste naturalisme?

De Keurraad mag gewis veronderstellingen maken : hij staat hier immers voor verschijnselen, ja voor eenige stellige feiten; maar hij kan zich niet veroorloven tegen kunstopvattingen evenmin als tegen wereldbeschouwingen in te gaan, zelfs iemand aan te raden daartegen in te gaan. Met geweld dringt men geen volk eene letterkunde op; met geweld doemt of vernietigt men geene heilzame of geene verderfelijke kunstrichting; alleen de tijd, de gezonde rede en de vrijheid beschikken over loon en straf, terwijl, in afwachting, het letterlievende volk, dat de vrijheid bemint en eerbiedigt, omdat vrijheid eene kracht is en eene deugd, de handhaver blijft van de rechten der vrije, frissche, natuurlijke poëzie, de eenige die bezield is en bezielen kan.

Wel is het waar, dat ook de letterkunde moet meegaan met den stroom des tijds, zich schikken naar de vervorming van zeden en gebruiken, denkbeelden en levensomstandigheden; even zoo waar is het, dat eene letterkundige beweging of omwenteling, te goeder ure ontstaan, als de natuurlijke uiting van een in den beginne onbestemd gevoel, dat in de ziel eens volks nog maar kiemt en door bevoorrechte geesten wordt gevat en in 't licht gesteld, vaak de voorbode, de leidster is van vooruitgang en verdere beschaving; doch de letteren blijven steeds in hunnen oorsprong, in hunne uitdrukking, in hun doel en wezen, aan bepaalde wetten onderworpen, welke hunne kracht ontleenen aan het ras, waartoe een volk behoort, aan den grond, waarop het leeft, aan

de lucht, die het inademt, aan zijne erfelijke en aangeworvene gemoedsgesteltenis, op dewelke zijn wedervaren in het verleden onuitwischbare sporen drukte, aan zijn huidig lot, dat zijn karakter sterkt of ontzenuwt.

Daarom moet de letterkunde zijn wat het land is, wat het volk is: geheel het volk, met zijne gevoelens, behoeften, verzuchtingen, godsdienstige of wijsgeerige begrippen. Verder beschikt en gebiedt zij, als heerscheres, over alles wat menschelijk is en inzonderheid over twee groote drijfveeren van 's menschen doen en laten, aan dewelke zij, bij alle volken, onder alle luchtstreken, door alle eeuwen heen, hare schoonste, machtigste, verhevenste, ja onsterfelijke scheppingen te danken heeft: de Liefde en het Vaderlandsch Gevoel.

Aan die altijd borrelende reine bron putteden — om slechts eenige der dierbare ontslapenen te noemen — Mevrouwen Courtmans en Van Ackere, de Heeren Van Duyse, Van Beers, Ledeganck en bovenal Conscience.

Zij schreven omdat zij geboren vinders, zondagskinderen waren, om te gehoorzamen aan den innerlijken drang eener edele roeping. Maar is het nu niet klaar bewezen, dat zij, evenals vele anderen met en na hen, van hunne kunstenaarsroeping eerst dan ten volle bewust werden, wanneer de liefde voor de verongelijkte taal, voor het miskende en zwakke volk, waaruit zij waren gesproten, hun hart getroffen, hun brein verhit en in geestdrift had doen ontblaken?

Uit liefde grepen zij naar de pen, om liefde te wekken, wonden te balsemen, 't volk te verlichten en uit zijnen staat van minderheid op te beuren. Ook zij eerden en vereerden de kunst als de uitdrukking van het schoone en goede, maar hunne kunst had een doel, zij waren en bleven *nationaal.*

Opmerkenswaardig is het feit, en wij stippen het hier met fierheid aan, dat in geene hedendaagsche literatuur op zoo veelvoudige, juiste en afwisselende wijzen het vaderlandsch gevoel uitgedrukt werd, als bij ons Vlaamsch volk sedert 1830. Niet ééne letterkunde buiten de onze, kan er op bogen, eene reeks romans, gedichten, tooneelwerken voortgebracht te hebben, die om weerklank te vinden in de gemoederen, onzen roem in het helderste licht doen schitteren en ons liefde tot den geboortegrond, liefde tot de taal, tot de zeden onzer vaderen, tot de vrijheid, tot de kunst inboezemen : — en haat tegen het uitheemsche, wanneer dit komt ingedrongen of wordt opgedrongen.

Moge nu, hier en daar, een begaafde jongere, met eenig medelijden wijzen op de geringe verzorging van den vorm, die sommige eerstelingen onzer herlevende letterkunde kenmerkt, geen der nakomelingen zal ooit ontkennen, dat die werken, van in den beginne, gezond waren en degelijk doordacht, in zooverre dat vele dier eenvoudige tafereelen van het eenvoudig Vlaamsche leven, om hunne boeiende eigenaardigheid en zedelijke vlekkeloosheid,

zelfs over de grenzen van het vaderland werden genoten, geprezen en bewonderd, ja in verscheidene Europeesche talen overgebracht : — eene onderscheiding, die eerst later te beurt viel aan weinige gewrochten uit Noord-Nederland.

Tot lof onzer schrijvers moet insgelijks, nu vooral, worden vastgesteld, dat zij — in eenen tijd, waarop letterkundige Fransche waar bij karrevrachten op de Belgische boekenmarkt werd gesmeten en afgezet — onverpoosd voort bleven arbeiden, geene offers pleegden aan uitheemsche grillige godheden en, evenals de geschiedschrijver SCHLOSSER zegt (1) als « verderfelijk » beschouwden, zelfs voor kunsten en letteren : « alle ***geschriften, die een zedelijk, rein huiselijk leven als philisterdom, zoowel als de godsdienstigheid van hart en verstand als gebrek aan kunstzin en gevoel voorstellen*** en daarentegen vreemde gebruiken en zeden bovenmatig verheffen. » Want « die schriften maken hen, die geene gelegenheid hebben, om bij ondervinding ook de groote gebreken van het geprezene te leeren kennen, afkeerig van hun vaderland en huiselijk leven.. »

Aan de grondleggers onzer XIXe-eeuwsche letterkunde zou, in dit verslag, meer dan één woord van hulde, meer dan eene herinnering dienen te worden gewijd, eensdeels als eene vriendelijke en dringende uitnoodiging voor een aantal jongeren,

---

(1) *Algemeene geschiedenis*, XVIIIe deel, blz. 301.

opdat zij, bij hunne loffelijke pogingen om den uiterlijken vorm te verzorgen en te louteren, toch niet zouden nalaten in dien vorm ernstige, kernvolle denkbeelden en bezielde onderwerpen te gieten, anderdeels omdat, in den wedstrijd voor het VIII[e] tijdvak, werken voorkomen van niet minder dan drie vereeuwigde lievelingen onzes volks : Conscience, Van Duyse, Mev. Courtmans.

Rosa van den Boschkant, eene najaarsvrucht van deze laatste, is, evenals de meeste verhalen, die uit hare kiesche en vruchtbare pen gevloeid zijn, eene geleidelijk geschreven dorpsnovelle, doch tamelijk gerekt met het oog op den geringen omvang der stof; de stijl is mede niet onberispelijk : de hand der hoogbejaarde vrouwe is min vast geworden.

Den Keurraad was meer geluk weggelegd met het laatste gewrocht van HENDRIK CONSCIENCE — niet met het boek « *De Duivel uit het Slangenbosch* », aangezien het door den ontwerper niet uit- en afgewerkt werd — maar wel met 's mans *Geschiedenis mijner Jeugd.*

Zoo ooit van eenen schrijver mag getuigd worden, dat hij, in en door zijne werken, met zijn volk leefde, dan is het van den schepper van *De Loteling*, *Wat eene moeder lijden kan*, *Blinde Rosa*, *De arme edelman*, *Lambrecht Hensmans*, *Bavo en Lieveken*, *De Leeuw van Vlaanderen*. Hij kende zijn volk, en de licht- en schaduwzijden van dezes bestaan. Hij was bij zijn volk vragend, onderzoekend en polsend rondgegaan. Hij,

beter dan wie ook, wist, hoe vatbaar het is voor de dichterlijkste en edelste aandoeningen, — hoe het oog en oor en hart heeft voor ideale schoonheid, voor zooveel deze binnen zijn bereik wordt gehouden. Vandaar zijn streven om — zelfs op gevaar af van soms het verwijt te moeten hooren, dat hij al te romantisch en niet altijd diep genoeg was — zijne helden en heldinnen zóó op te vatten, te teekenen en te kleuren, dat zij steeds *één* graad boven de werkelijkheid verheven waren.

« Ik heb er steeds naar getracht » — zegde hij, in zijne laatste levensjaren — te doen wat de graag aanhoorde Vlaamsche liedjeszanger doet, dien wij op markt en kermis of 's zondags op het kerkplein aantreffen. Ik verbeeldde mij, dat ik plaats nam op bank of tafel, niet te hoog en ook niet te laag, in dezer voege dat de luisterende menigte alles goed onderscheiden en ik, bij het vertellen, mijne beeldekens gemakkelijk met den vinger kon aanwijzen ».

Die bekentenis — hoe nederig zij ook weze — is, in den grond, waarheidgetrouw; want CONSCIENCE heeft maar zijne werken laten drukken na ze te hebben voorgelezen, hetzij aan zijne huisgenooten, hetzij aan menschen die geene letterkundigen of geleerden waren : hij bespiedde de indrukken zijner toehoorders en hield nauwkeurig aanteekening van hunne geringste opmerkingen, in zooverre dat hij, na die proefneming, meer dan éen hoofdstuk zijner landelijke verhalen omwerkte

en zelfs, naar ons bekend is, een paar gewrochten ten vure doemde omdat zij — alhoewel vaderlandsch of Vlaamsch als opvatting - niet « algemeen menschelijk » genoeg bleken te zijn bij de uitwerking.

Te recht mocht dan ook de Keurraad voor het tijdvak 1850-1854 getuigen :

CONSCIENCE'S werken « zijn stille tafereelen van lijden en genot, zoo alledaagsch, maar tevens zoo dichterlijk afgeschetst, zoo schilderachtig voorgesteld, dat de meest nauwgezette op het punt van zuiverheid van taal en stijl onwillens de onnauwkeurigheden in de uitdrukking uit het oog verliest ». En met evenveel recht voegde de gestrenge D[r] J.-F.-J. Heremans, verslaggever voor het IV[e] tijdvak (1865-1869) er bij, na de bekroning van *Bavo en Lieveken* : « Sierlijke tafereelen zijn het, die zoowel door den vreemdeling als den landsman worden bewonderd... Verhalen zoo rein en kiesch van opvatting en bewerking als *Bavo en Lieveken* maken den besten indruk op het gemoed van oud en jong, van iedereen, welke ook de stand zij, dien hij in de maatschappij bekleedt. Men leest en herleest ze telkens met denzelfden lust. Conscience is geen zedenpreker, en nochtans wanneer men zijne werken heeft gelezen, is men zedelijk beter, gevoelt men zijn hart voor het goede en schoone sneller kloppen, en vat men met meer moed en vertrouwen de iedereen beschoren levenstaak wederom op. Hij bezit in de hoogste mate de groote hoedanigheid, die onze

Vlaamsche Schilderschool overal beroemd heeft gemaakt, de kleur... » Zijne werken « onderscheiden zich door eene bijzondere warmte, levendigheid en harmonie, die men te vergeefs bij anderen zoeken zou. »

Hoe jammer dat de geniale man, in een uur van smartvolle vertwijfeling, zijne *Gedenkschriften* vernietigd heeft, waarin hij misschien het geheim zijner bekoorlijke kunst zou ontsluierd en ons geleerd hebben, niet zoozeer « Hoe men schrijver *wordt*, » maar « Hoe men schrijven *moet* » om het Vlaamsche volk in het hart te grijpen en het, met behulp en tot versterking zijner nationale eigenaardigheid, voor te lichten op den weg van waarheid, eer en deugd!

De Geschiedenis mijner jeugd bleef ons bewaard. CONSCIENCE volledigde ze. 't Was eene laatste maar troostrijke gift voor zijne duizende en nogmaals duizende trouwe lezers, een kostbaar kleinood dat, in opzicht van innigheid, zuiverheid en aandoenlijkheid, wedijveren kan met het uitmuntendste zijner verhalen. Het boekje boeit als een roman, als de kleurige weerspiegeling van een stil doch belangwekkend leven, welks waarde men te hooger schat naarmate men dieper heeft doorgedrongen in 's dichters scheppingen. Het mag worden beschouwd als de kenschetsing van zijn werken en wezen. Voor de eenen zal het, samengevat, de beteekenis hebben van « Hoe men CONSCIENCE wordt »; anderen, de psychologen, zullen het, met evenveel recht, noemen: « De geschiedenis van de vorming eener ziel »;

maar bij de nederigen, de groote dichterlijke gemeente, zal het den indruk nalaten alsof Conscience zelf, niet zijn geheele werk heeft willen bekronen, maar dezes beteekenis nogmaals stempelen met daarop, als laatst vaarwel, eenen ruiker neer te leggen dier heidebloemen welke de vertrouwelingen waren van de eerste verzuchtingen zijner jeugd en die voor ons, voor Vlaanderen, voor Nederland, het zachte, zedige en reine zinnebeeld zullen blijven zijner beminnenswaardige persoonlijkheid.

Het onderscheid tusschen CONSCIENCE en mejuffer VIRGINIE LOVELING is even groot als het verschil tusschen koele rede en vurige geestdrift. CONSCIENCE verwekte het diepste gevoel voor vrijheid en onafhankelijkheid. De begaafde schrijfster van den roman *Sophie* treedt op ter verdediging van hare denkwijze over de vrijheid des geestes en de innerlijke onafhankelijkheid van mensch en burger. *Zijn* werk was een zang; het *hare* is een betoog, een document. Hij strooide liefde en hoop in het hart der menigte en rukte deze mede. Zij wil overtuigen en doen overwegen, maar stemt niet zelden tot weemoed degenen zelfs die *hare* levensinzichten en denkwijze deelen. Hij schilderde zijne menschen en hunne omgeving. Zij ontleedt ze beide, bedaard en koel. Hij *voelde* wat lust is en leed; zij *ziet* het. In 't kort, CONSCIENCE wordt overal gelezen, is overal welkom, terwijl VIRGINIE LOVELING, al ware het slechts om der wille harer strekking en harer karakterstudiën, meer bijval wacht in Noord-

Nederland dan in haar eigen gewest, niettegenstaande hare door en door Vlaamsche kleur en haar veelal gelukkig aanwenden van eigenaardige Vlaamsche woorden en uitdrukkingen.

Hare teekening is over het algemeen sober en juist, zoo nauwkeurig tot in het geringste dat ze somtijds denken doet aan gekleurde photographie.

In weerwil harer realistische richting, gevoelt zij nu en dan de behoefte tot pleiten en ietwat zedenpreken, hetgeen natuurlijk niet altijd strookt met hare pessimistische berusting in de toestanden of feiten. Doch, hoe het zij, hare minderheid is, vooralsnu, hoofdzakelijk daaraan te wijten dat hare personen nooit den menschelijken kreet des harten slaken, den geweldigen kreet van liefde of haat, van zelfopoffering of wraak, die in gegevene omstandigheden, zooals er enkele voorkomen in *Sophie*, het meest alledaagsche wezen kan verheffen tot een treffend figuur.

Van hem, die gedurende vele jaren en nog ten huidigen dage, met Conscience, het veel beteekenend en benijdenswaardig voorrecht deelt, de meest gelezene der Vlaamsche schrijvers te zijn, van Dr AUGUST SNIEDERS, gaf de Keurraad den voorrang aan het boek *Fata Morgana*, niet omdat het aantrekkelijker is, in opzicht van gedaante en kleur, dan *Onze Boeren*, maar omdat schrijver, in dit laatste gewrocht, de scheppende en samenstellende verbeeldingskracht die hem kenmerkt, als 't ware vastgeklonken heeft aan de regelmaat en de nauw-

keurigheid van overlevering en geschiedenis, en aldus aan dezer gestrenge eischen wellicht het beste van zijnen Dichter heeft geofferd. Voor het overige dient gezegd, dat *Onze Boeren*, hier en daar, duidelijke sporen vertoont van overhaasting. *Fata Morgana* is echter ook niet vrij van dit gebrek. Gelukkig voor onze vaderlandsche letteren is de schrijver van *Waar is de Vader? Antwerpen in brand*, *Oranje in de Kempen*, *Avond en Morgen*, en van eene heele reeks andere gewaardeerde, wijd en zijd gelezene werken, nog niet vertellensmoede.

De roman *Cilia* van IS. TEIRLINCK bevat, nevens zwakke, ook uitstekende brokken, merkwaardige tafereelen.

Wilde men veel gewicht hechten aan sommige vernuftige uitspraken van Taine, als b. v. deze : *L'art diffère de la nature en ce qu'elle délaye et ce qu'il concentre* (1), dan zou men te onzent, — in de veronderstelling dat beide, in zaken van kunsten en letteren, en, krachtens voormeld verschil, zonder elkander zouden kunnen bestaan — dan zou men te onzent mogen wijzen o. a. op TEIRLINCK, die in hooge mate in zich vereenigt èn natuur èn kunst. Deze wachten slechts, in zijne scheppingen, op gelijkmatige versmelting om onze

(1) TAINE : *Histoire de la littérature anglaise*. Livre III, Chap. VI, p. 303,

letterkunde te verrijken met eene persoonlijkheid, aan wie, naar onze meening, de roem is weggelegd de sterkste schakel te worden tusschen het voortreffelijke der oudere en het goede der nieuwe richting.

Evenals Conscience en Virginie Loveling is hij een vriend van planten, bloemen en dieren : zijne wetenschappelijke kennis straalt door in de eenvoudigste natuurbeschrijving. Als dichter bezit hij iets van Conscience's levendigheid en warmte van gemoed; als natuurvorscher, Loveling's geduld en, evenals zij, eenen ontwikkelden zin voor de werkelijkheid, met daarbij het geestdriftige, dat haar ontbreekt.

Zijn verhaaltrant is te vergelijken bij dien van Conscience en van Aug. Snieders, en dat is *veel.* Wat hoeft er nog om die vereeniging van zeldzame gaven, van natuur en kunst, te volledigen?

Maar weinig!

Geene boeken en vooral geene Fransche lectuur, geene dorpachtige tendenz of schoolmeesterachtige bekrompenheid; slechts eene vrije en krachtig volgehouden studie op markt en kade, in dorp en stad, in huis en kerk, op kermis- en rouwdag, altijd en overal, gansch Vlaanderen door, waar iemand, die een doel heeft en niet menschenschuw is, in onmiddellijke aanraking komt met volk en burgerij, zich vereenzelvigen kan met dezer gevoelens en behoeften, lust en leed, nationale en menschelijke gebreken en deugden.

Op dien weg zal hij typen en karakters ontmoeten en kiezen, het door de poëzie geadelde stoffelijk leven leeren kennen en bewonderen, en wellicht dàt vinden waarvan Fichte ergens spreekt: « eene verhevene zedelijke gedachte die door duizenden wordt gevat en behartigd. »

Mocht de Vlaamsche romanschrijver TEIRLINCK, in de toekomst, niet beantwoorden aan deze onze verwachting, dan zal hij het stellig zoo gewild hebben.

Ook de schriften van een aantal verdienstelijke jongeren, zooals BRANS, BUYSSE, SEGERS en STIJNS, laten ons hopen dat de groote verliezen welke onze vaderlandsche letteren moesten onderstaan door het afsterven van Conscience en Mevrouw Courtmans niet geheel onherstelbaar zullen blijven.

De Keurraad drukt zijn leedwezen uit, dat het hem niet geoorloofd is geweest een schoon, nuttig en leerzaam boek als dat van Dr C.-J. HANSEN over *Klaus Groth, in zijn leven en streven als dichter, taalkamper, mensch, met reisverhaal en terugblik op de Dietsche beweging*, verder in aanmerking te nemen, daar het niet behoort tot het vak der loutere letterkunde, ofschoon de vervaardiger het om zoo te zeggen *illustreerde* met getrouwe en lezenswaardige vertalingen van den gemoedelijken, in Vlaanderen beminden en geëerden Platduitschen dichter.

Het is ontegensprekelijk waar — wij hebben

er reeds op gewezen — dat de poëzie, te onzent, thans meer beoefend wordt en eene hoogere vlucht neemt dan het proza. Dit is meer gebeurd, vroeger; maar waarom was de toestand anders 25-30 jaren geleden? De verslaggever der jury voor het tijdvak 1859-1864, de eerbiedwaardige en geleerde KAREL STALLAERT, sprak daarover in dezer voege:

« Maat en rijm hebben onzen landaard te allen tijde meer behaagd dan ongebonden stijl. De ernstige didactische Van Maerlant was zoowel de lieveling onzer burgerij als de praatlustige, opgeruimde vader Cats. De voortbrengsels in dichtmaat overtroffen dan ook verreweg de prozaschriften in getal, en, zoo men den prachtigen en zangerigen Jan Van Ruusbroeck uitzondert, doorgaans in kunstwaarde. Aldus was het nog in onzen leeftijd in de eerste jaren van de herleving der Vlaamsche letterkunde, tot dat het dichterlijk vernuft en de welluidende stijl van Conscience bij de menigte den leeslust in ondicht opwekte en doordreef, en de meerderheid van tal en waarde ten gunste van het proza deed overslaan. De statistiek der letterkunde voor dit laatste vijfjarige tijdperk (1859-1864) getuigt van dien omkeer in beide opzichten. Deze bijzonderheid laat zich, behalve door den invloed van den tijdgeest, ook hierdoor verklaren, dat er tot de verhevene dichtkunst niet alleen genie en natuurlijke aanleg, maar tevens diepe en veelzijdige kundigheden vereischt worden; dat onze letterkunde uit den aard zelf der politieke

en maatschappelijke omstandigheden, eene volksliteratuur is in den vollen zin des woords en dat hare beoefenaars, meestal uit den middelstand gesproten, al hunne wetenschap in de burgerscholen geput hebben. »

Het zou ons al te ver leiden, indien wij uit die wijze woorden al de gevolgtrekkingen moesten opmaken waarvoor ze vatbaar zijn, met het oog op de huidige toestanden in de Vlaamsche gewesten.

Al is het hier noch de plaats noch de gelegenheid om daarover eenige bedenkingen in het midden te brengen, acht de Keurraad het echter niet ongepast, misschien niet onnuttig, in overweging te geven of en hoe onze tijd dan toch zoo bijzonder gunstig is ter bevordering van de poëzie? Of en hoe, en welke staatkundige en maatschappelijke verandering het hare hebben bijgedragen om dien ommekeer te bewerken? Of onze tegenwoordige zangers met meer natuurlijken aanleg bedeeld of wetenschappelijk meer ontwikkeld zijn dan vóor vijf-en-twintig jaren het geval was, toen J. VAN BEERS, DAUTZENBERG, JAN VAN RIJSWIJCK, NOLET DE BRAUWERE, DODD, Mevrouw VAN ACKERE enz., in hunnen bloeitijd waren, VUYLSTEKE, HIEL, FRANS DE CORT, ROSALIE en VIRGINIE LOVELING, HANSEN, DE GEYTER, GUIDO GEZELLE, VERSNAEYEN, BOGAERT, D. CLAES om het krachtigst en liefelijkst dichtten, sommige van hen puikstukken leverden, welke nog zoo spoedig niet zullen vergeten worden, en tal andere veelbelovenden hunne eerste

vlerken beproefden? Of plukken wij heden, in het jongere geslacht, de eerste vruchten van een lang gewenscht uitsluitend Nederlandsch middelbaar en hooger onderwijs? Eilaas! van dat alles is niets gebeurd! Alleen de kanker der verfransching woekert voort, ontaardt volledig de burgerij in hare zonen en dochters; de laatste telgen der aristocratie spreken de taal hunner medeburgers niet meer; veel uitheemsche gedachten, die niets meer gemeens hebben met nationaliteit en vaderland, woelen verward en steeds onstuimiger in het brein van een deel onzes volks.

Wij zochten te vergeefs – in het grootste deel der dichtbundels, die den Keurraad ter beoordeeling werden voorgelegd — een antwoord op al die vragen, een lichtschijn tot opheldering van dezen buitengewonen toestand, dan, als wij ten minste in de voortbrengselen van vele onzer jongere prozaschrijvers, hebben meenen te ontdekken, dat er een geest is, die de gemoederen onzer jeugd doortintelt en volgens denwelken stelselmatig of onbewust, de nederige volksman, de arme huisvrouw, het verwaarloosde volkskind alléén als toonbeeld worden voorgesteld van alle eer, plichtsbetrachting en deugd, tegenover de bedorvenheid van de hoogere standen.

Doch, hoe het zij, de Jury heeft vastgesteld, dat onze huidige dichters — hier is natuurlijk slechts spraak van hen die boven het middelmatige verheven zijn of, ja, enkel van *de goede* — veel

vooruitgang hebben gemaakt in het opzicht der techniek en wat daartoe behoort, bijvoorbeeld de metriek. Het kan niet betwist worden dat zij daarin de Noord-Nederlanders — buiten zeldzame uitzonderingen, als Vosmaer — overtreffen.

Tevens zij erkend, dat hunne verzen harmonievoller en vloeiender zijn dan die hunner voorgangers.

Wel waren reeds, onder onze vroegere, mannen, die, bij de aanwending van het metrisch vers, streng waren voor zich zelven; wel heeft men thans het *summum* der volmaking nog niet bereikt; maar voor het heden, dient gezegd dat de versbouwkunst met reuzenstappen is vooruitgegaan.

Over de taal en hare zuiverheid is mede lof te spreken, zonder te vergeten, dat ook bij onze beste vroegere zij niet veel te wenschen liet.

Nog mogen wij eenigen vooruitgang aanteekenen opzichtens de natuurlijkheid : men heeft nu onze poëzie ontdaan van de laatste geijkte vormen zoo van de rederijkers als van de klassiekers (in den historischen zin genomen).

Hoe verheugend dit alles ook weze, er blijft te onderzoeken of en in hoever dit opwegen kan tegen het feit, dat de ouderen meer zochten naar belang- en zinrijke onderwerpen, terwijl de jongeren meer nietigheden of althans kleinigheden, alledaagsche stoffen bezingen. Zij bevredigen en streelen, wel is waar, voor een oogenblik den geoefenden smaak van enkele kenners, bevoorrech-

ten of ingewijden, door de keurigheid en nauwkeurigheid waarmede zij de onderwerpen, die weinig beduiden, belangrijk weten te maken; doch de uiterlijke vorm, de schoonste, de kunstigste, kan het gemis aan kernvolle gedachten of ware en diepe gevoelens, het onwezenlijke, het verlies van het wezenlijke, niet vergoeden en zelfs de dilettanti bewaren er geenen duurzamen indruk van.

De vorm op zich zelven beschouwd heeft maar eene betrekkelijke waarde : is de gedachte een diamant, dan hecht de polijsting er meer waarde aan : een gepolijste kei daarentegen blijft toch maar altijd een kei.

De zedelijke ernst, het langzaam maar standvastig streven naar degelijke kunst was het kenmerk der ouderen : men vergelijke slechts de verhalende dichtstukken van heden met die van BLIECK, LEDEGANCK, P. VAN DUYSE, J. DE LAET, de VAN RIJSWIJCKS enz. Deze waren geene uiterst fijne teekenaars, geen photografen, die al de lijnen en stipjes volmaakt wedergeven; zij hadden meestal meer kleur : zij *schilderden*, niet altijd — wij zegden het reeds — zoo trouw en nauwkeurig, maar meestal breeder, grootscher.

Deze grootere kracht van uitdrukking is misschien wel eenigszins toe te schrijven aan de mindere fijnheid van uitvoering en aan de aandrift om, trots alle belemmering, hunne gevoelens lucht te geven, zonder zich veel om den vorm te bekreunen.

Er valt niet te loochenen, dat thans, inderdaad, meer behendigheid in de uitvoering wordt gevergd om te beantwoorden aan de vereischten van den tijd, die ons in zekeren zin van over de grenzen worden opgedrongen. Doch, zooals wij vroeger zegden, deze behendigheid mag niet, en, vooral niet met het oog op onze eigene, nationale vereischten, tot vreesachtigheid, gelikthcid en gekunsteldheid leiden. De volmaking mag niet voor gevolg hebben, dat ofwel de gedachte onderblijve of de stof zoozeer verwaarloosd worde, dat het kunstwerk in waarde eindelijk zou te kort schieten bij de gewrochten onzer eerste school.

Dat dit zoeken naar nieuwere maten en het beproeven van reeds sedert eeuwen daargelaten vormen niet altoos eenen gelukkigen uitslag opleveren, zal niemand verwonderen. Maar, wij herhalen niettemin — en met nadruk — dat de vooruitgang, dien wij zooeven vaststelden, verbazend groot is. Mochten de hedendaagsche dichters, bij hetgeen ze reeds verworven hebben, zich de degelijkheid en de kracht, den zedelijken ernst en den natuurlijken gloed hunner voorgangers weten eigen te maken, dan zou eerlang de vaderlandsche poëzie eenen in de geschiedenis onzer letteren nooit gekenden bloeitijd te gemoet gaan.

Om die reden betreurde de Keurraad, bij het lezen van *Al de Gedichten* — de eerste, uitnemend veel belovende, frissche zangen — van ALBRECHT RODENBACH, het al te vroegtijdig afsterven van

dien door de natuur zoo rijk bedeelden jongeling.

Ook om die reden, zij dank gezegd aan den kunstenaar, den ouderlievenden zoon, die onze letteren verrijkt heeft met de nu algemeen bekende verzameling *Nagelaten Gedichten* van den meesterzanger PRUDENS VAN DUYSE, wiens reine roem rijst en immer stijgen zal met den toenemenden invloed zijner bezielde gewrochten op het nageslacht.

De twee laatste deelen dier uitgebreide verzaling konden echter niet in aanmerking genomen worden, daar zij een al te groot aantal vertalingen bevatten.

Dit was, ongelukkiglijk, insgelijks het geval met de *Vonken en Stralen* van Dr EUGEEN VAN OYE, dien men te recht genoemd heeft « Een dichter bij de genade Gods », vol hart en geestdrift voor het goede en schoone, een kieskeurigen kunstenaar, die de kunst eerbiedigt en steeds naar hooger streeft, gedreven door zijne liefde voor de poëzie. Op E. van Oye's Muze is Gœthe's vers :

Liebe sei vor allen Dingen
Unser Thema, wenn wir singen

ten volle en in de edelste beteekenis van toepassing.

Zijne *Bivakliederen* behooren tot het schoonste, dat wij in de laatste jaren te hooren kregen in de halle der Vlaamsche dichteren.

De waardige tolk van den dichterlijken West-Vlaamschen volksgeest, D[r] GUIDO GEZELLE, bood den Keurraad geen *Prijslied* aan. De al te nede-

rige zanger van de *Kerkhofbloemen* bepaalde zich bij eene nieuwe uitgave zijner vroeger verschenen uitmuntende gedichten.

De jury ontving, daarentegen, uit het land van Waas, een keurigen bundel *Gedichten* van ALF. JANSSENS, die zich bijzonder onderscheidt door zijne eenvoudige en aandoenlijke huiselijke tafereelen.

De onvermoeibare schrijver der *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, een reuzenwerk, en van nog menig ander boek over onze gemeenten en onze voorouderen, heeft in zijne *Gedichten* alles wat hij sedert 1864 in verzen stelde, verzameld. Menig stuk is treffend door de kracht van uitdrukking en mannelijkheid van gedachte.

Ook van den dichter van *Het Menschdom verlost* ontving de Keurraad drie dichtwerken : *Franciscus*, door de meesterlijke muziek van EDGAR TINEL, reeds alom bekend; *Kerk en Paus*, een jubelzang met uitmuntende brokken, en *De heilige Johannes Berchmans*, waarin men eenige van de eigenaardige trekken des dichters ontmoet, doch ook sporen ontdekt van overhaasting.

JULIUS DE GEYTER waagde eene stoute proef : een beeld van *Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden* te schetsen in middeleeuwschen versbouw. Naar de meening van den Keurraad, heeft de Antwerpsche dichter, met oneindig minder vormvastheid, voor de geschiedenis van den grooten

Gentenaar gedaan wat Victor Hugo heeft volbracht in zijne *Légende des Siècles*. Dezen, en ook in grootere mate aan De Geyter, faalt het aan dieper inzicht van den tijd, dien zij voor het oog des lezers wilden doen herrijzen. Beiden brengen elementen aan, die niet tot dien tijd, wel aan lateren en tot onzen tijd behooren. Het tafereel door beiden voorgehangen is even onwaar als kleur en typeering; maar terwijl De Geyter een door allerlei moderne begrippen vervalscht geheel heeft geleverd, vond Victor Hugo, in zijn genie, het middel om denkbeeldige middeleeuwen te scheppen, onwaar in het zuiver opzicht der geschiedenis, maar hoe aantrekkelijk, hoe rijk en verscheiden als kunstwerk en als gewrocht der verbeelding!

Indien De Geyter niet dieper is doorgedrongen in het wezen van Keizer Karel's tijd dan op te maken is uit zijne aanteekeningen, waarin hij telkens verwijst naar overbekende bronnen, valt het gemakkelijk te begrijpen waarom hij niet slagen kon. — Minder is te verstaan waarom hij zulke aanhalingen als wezenlijke ontdekkingen uitstalt.

Het overwegend gebrek van het werk is, dat de schrijver, om ons diets te maken wat Karel hadde *moeten* doen — met het oog op de Nederlanden — uitgaat van een destijds onbekend, van het volstrekt modern grondbeginsel der *nationaliteiten.* Men beweert, dat Artevelde eenig voorgevoel daarvan gehad en een verbond der Nederlandsche gewesten gedroomd heeft. Het is mogelijk; wij

zullen het niet betwisten; maar dan kon het toch maar uitsluitend geweest zijn ten aanzien van het nuttigheidsprinciep, van de behoeften van den dag: Strijd tegen Frankrijk of beter tegen de vijanden der Gemeente.

Kortom, wie in een werk van verbeelding eenen bepaalden tijd behandelt, hoeft niet onvoorwaardelijk en tot in de bijzonderheden dien tijd voor te stellen: die taak behoort den geschiedschrijver; maar hij moet degelijk werk leveren: kunnen schilderen gelijk Leys of dichten gelijk Victor Hugo.

Het zou ons al te ver leiden, indien wij het gedicht wilden ontleden om den weinigen samenhang daarvan in 't licht te stellen of de aandacht te vestigen op de tallooze banale verzen, bloot voor het rijm neergeschreven, die er in voorkomen en zelfs den eersten zang, nochtans den besten, ontsieren.

Waarom heeft de schrijver, om dan toch iets te leveren uit den behandelden tijd, niet de voorkeur gegeven aan het rederijkersvers, in plaats van aan het toenmaal reeds lang uitgebloeide, middelnederlandsch vers?

Want het dietsch vers was het vers van de middeleeuwen, gelijk het dietsch de taal van het tijdvak. Taal, zinbouw en vers houden gelijken tred; hoe meer de beschaving van een volk zich ontwikkelt, hoe rijker de taal, hoe steviger de zinbouw en hoe meer ook de poëzie zwierig en

kunstrijk wordt in hare vormen. De dichter, die de vormen der middeleeuwen tot nieuw leven wil opwekken, mag niet uit het oog verliezen, dat zijne taal met zijn vers moet strooken en zijne denkbeelden met zijne taal. Hofmann von Fallersleben, Dautzenberg en Prudens van Duyse hebben dit zeer wel gevoeld en toegepast in hunne nabootsingen van middeleeuwsche liederen. De Geyter heeft dat niet gedaan en juist daarin ligt de groote misgreep van den dichter van *Keizer Karel*. 't Is bevreemdend, bij iemand, die wil doorgaan als met onze middeleeuwsche dichters zeer vertrouwd te zijn, te bemerken dat zijne kennis niet verder reikt dan tot het vaststellen, op zeer losse schroeven, van den rythmischen vorm der middeleeuwsche verzen op vier slagen, zonder meer, en hem dien nagebootsten vorm te zien gebruiken om in hedendaagsche taal er een groot historisch gedicht in te gieten.

De bundel *Licht en schaduw* van L. BUYST getuigt van veel vooruitgang. Het gedicht *De Grootvader* kan stellig wedijveren met de goede voortbrengselen uit het laatste vijfjaarlijksch tijdvak.

Uit sommige gedeelten van MERCELIS' *Kempische Harp* meent de Keurraad te mogen besluiten, dat dezen jeugdigen reeds zeer verdienstelijken dichter eene schoone toekomst verbeidt.

Beide bundels, evenals die van Albrecht Rodenbach en Janssens, werden eerst na eene tweede lezing en beoordeeling ter zijde gelaten met Dr Si-

MONS *Napoleon-Cyclus* die, als vorm, bijzonder gekuischt, en als taal, uitnemend zuiver is.

Het zal wel overbodig zijn, bij het beoordeelen van de *Historische Zangen, Koren en Liederen*, te doen uitschijnen welke plaats EM. HIEL, om zijne eigenaardigheid als dichter, in de eerste rijen der huidige Nederlandsche zangers inneemt. Hij wilde niet alleen gelezen, maar ook « gezongen » worden. Hij dacht — en wel te recht — dat een volk, hetwelk niet zingt, een verloren volk is en schonk derhalve, in dien zin en met het oog op de vereischten der lyriek, aan onze componisten : liederen, cantaten, psalmen, oratorios, declamatoriums, breed opgevat en even breed en stout uitgewerkte gewrochten, waarmede hij veel heeft bijgedragen tot de glansrijke herleving onzer Vlaamsche muziekschool.

De vorm van POL DE MONT'S *Fladderende Vlinders* is, over het algemeen, merkwaardig, zeer merkwaardig. Doch — wij stelden reeds de vraag — is de vorm alles? Kunstig werk dwingt bewondering af voor de bedrevenheid van den vervaardiger; maar wat zegt het tot het hart, waarvan de poëzie de eeuwige geschiedenis is? Wat geeft het, dat de vorm van een dichtwerk fijn zij, als de stof het volstrekt niet is? En de stof, in *Fladderende Vlinders*, is veelal onbeduidend, somtijds onkiesch.

Het naakte, in kleur en beeld, kan rein zijn, ja de uitdrukking van de verhevenste kunst, doch verfijnde, gelikte, rooskleurige en -geurige onkiesch-

heid is immer te veroordeelen, vooral in onze wedergeborene nationale letterkunde, die, al mocht ze maar bogen op reinheid van gevoel en verstand — en op niets anders, nog recht zou hebben op onze achting en onzen eerbied, al ware het enkel uit eerbied en liefde voor ons volk, dat wij mannelijk willen, opdat zijne dichters het eenmaal tot mannelijke daden zouden kunnen oproepen.

De Keurraad betreurt, dat de voortreffelijke zanger zijne buitengewone gave van *assimileering* of vereenzelviging met hetgeen hem treft in andere literaturen, alsmede zijne bewonderingswaardige *virtuositeit* gansch heeft gewijd aan den vorm van *Fladderende Vlinders* en zoo weinig tijd en geduld besteed aan dien zijner gedichten, *In Noord en Zuid*, waar — hoe jammer! — om slechts van de metrische stukken te spreken, niet alleen groote slordigheden voorkomen onder opzicht van prosodie, maar zelfs onder opzicht van taal.

Het kenmerk van HILDA RAM 's *Gedichten* is, vooreerst, de groote kieschheid in de keuze der onderwerpen. Wel is waar zijn er verscheidene, in de kleinere, die van niet veel gewicht zijn of voor welke — inzonderheid de lyrische - zij nog niet gansch voorbereid schijnt. De dichteres moet het zelf gevoeld hebben : zij bewerkte ze met minder zorg dan de grootere, waarin zij hare meerderheid laat gevoelen en gelden, in zoover dat de beoordeelaar zich afvragen moet wat het meest bewondering verdient of de rijke verscheidenheid der stof, de zuiverheid van opvatting, of

de meesterlijk gebouwde verzen, bijzonderlijk de metrische.

Sommige deelen van *Wachtend* en van *Verhuizen* behooren tot de uitmuntendste brokken, die in onze letterkunde sedert jaren geschreven zijn.

HILDA RAM schildert omdat zij er toe genoopt is; zij schildert zelfs waar zij verhaalt, terwijl Pol de Mont schildert om te schilderen en verhaalt zelfs waar hij schildert. Bij deze is het gevoel meer kunstmatig en oppervlakkig; bij gene is er meer diep gevoel dan kunst, al mag het reeds kunst worden genoemd dat gevoel zóó trouw te kunnen wedergeven.

Den dichter van *Fladderende Vlinders* werd meer dan eens het verwijt toegestuurd, dat hij te veel schrijft, alsof vruchtbaarheid iets afkeurenswaardigs, een gebrek en niet een zegen ware! Men schijnt al te licht te vergeten, dat slechts die begaafde, welke zich schuldig maakt aan veelschrijverij uit louter ijdelheid, als kunstenaar eenen zelfmoord pleegt. Neen; DE MONT hoeft niet gewaarschuwd te worden tegen zijne levendigheid van geest. Dat ware immers onzin; maar de Keurraad meent de aandacht van den zanger van *Fladderende Vlinders* te moeten vestigen op eene waarheid, die sedert langen door velen verkondigd, door Taine kernachtig uitgedrukt werd :

« C'est un grand danger pour un poëte que de savoir trop bien son métier; sa poésie montre alors l'homme du métier et non le poëte (1). »

---

(1) TAINE : *Histoire de la littérature anglaise*. Chapitre VII : *Les poëtes*.

Tegenover en boven de Mont's dilettantisme, plaatste de Keurraad Hilda Ram's dichterlijke bezieling wier uitwerkende kracht wel is waar den lezer niet al meteen aangrijpt en overweldigt, maar hem belangstelling inboezemt, hem ernstig boeit, aangenaam — al zij het dan ook somwijlen weemoedig — stemt, zijn hart bevredigt door hare milde teederheid en edele reinheid, hare Vlaamsche oprechtheid en goedheid, bovenal doór de maagdelijkheid van het waar en diep gevoel.

HILDA RAM's *Gedichten* zullen, over het algemeen, om hunnen eenvoud en omdat zij spreken tot de verbeelding en tot het gemoed, evengoed begrepen en genoten worden door den gewonen lezer, door de groote gemeente, als door den bevoegden kunstgenoot, die ze nogmaals en herhaaldelijk zal ter hand nemen, om het volledig verband tusschen hunne innerlijke en uiterlijke beteekenis en waarde na te gaan en te schatten, en eindelijk te bevinden dat, uit vele stukken der Antwerpsche dichteres, een menschenhart spreekt, eene warme en zielvolle stem stijgt, gedragen op de wieken eener doorgaans zoetvloeiende en welluidende dichterlijke taal, welke niet als die van Pol de Mont gansch en uitsluitend de aandacht van den ontwikkelden lezer op zich trekt, maar wier rijkdom van tonen of schoonheid van vormen niettemin de bewondering afdwingt, daar zij zich bepaalt bij de getrouwe en vaste, immer bescheidene uitdrukking van de gedachten en gevoelens der zangster. Dezer ernstige, bewogen stem vergt, ter

behoorlijke begeleiding of inkleeding, een gebonden, gestrengen stijl, ingetogen als de melodie des orgels. In dien zin de harmonische en natuurlijke overeenstemming tusschen inhoud en vorm — is HILDA RAM'S werk volledig en wordt het des te aantrekkelijker omdat de geoefende kunstenares als 't ware de eigen schaduw wordt van de dichteres, waardoor deze nog meer en beter in het licht komt en de stroom van sympathie tusschen het hart van den lezer en dat van de schrijfster door niets meer afgeleid of onderbroken wordt.

Uit dat alles kan nu wel eenige eentonigheid ontstaan, doch deze wordt ruimschoots vergoed door HILDA RAM's groote gave van opmerking, haar overigens veelzijdig talent, dat evenzeer uitblinkt in het tragische als in het louter beschrijvende.

Tot staving dienden *Haroen-al Rasjid's Dood* en *De Bruiloft* hier te worden afgeschreven, maar de Keurraad meent zich te mogen bepalen bij enkele kortere aanhalingen uit al het voortreffelijke dat de besproken *Gedichten* kenmerkt.

Uit Zeemanstrouw (blz. 8-9).

. . . .
.... Daar lag een oude vrouw, lang weduw,
Op 't ziekbed uitgestrekt, getroost den dood
Te wachten. Wat alleen heur hechtte aan de aard —
Een zonenpaar — stond zwijgend aan haar zij.
En, d'oudste wenkend, sprak met flauwe stem
Aldus de moeder : « Kaspar, 'k wil u vragen,
Wat ge uit u zelven deed, al vroeg ik 't niet;

Doch uw belofte maakt mij, 't scheiden lichter.
Leg in mijn handen de uwe, en zweer dan, zweer,
Dat gij voor uwen broeder zorgen zult,
En dat van heden gij hem niet alleen
Een vader zijn zult — immer waart ge zulks! —
Maar nog een moeder mee, die voor haar kind,
Als 't nood geeft, 't eigen heil ten offer brengt! »
En Kaspar zwoer, niet enkel met zijn mond :
Hij zou 't vervullen, wat hij had beloofd!
Niets stoorde nog de stilte dan 't vermanend
Getik der oude klok, tot, bij de groep,
De wassen kaars vóór 't kruisbeeld opgericht
Al kissend nederbrandde, als meldde zij
Het eind. Dan, op het bleek gelaat der kranke
Verscheen een glimlach, haren mond ontgleed
Een zucht : — de laatste, dien ze loozen zou...
Zoo sliep die vrouwe rustig in, niet wetend,
Hoe als een looden last op 't hart haars zoons
Dat laatste woord moest wegen, levenslang!...
. . . .

Uit Verhuizen (bls. 124-125).

. . . .
Dien avond kuiert — een omweg langs,
door velden en weiden en dreven —
Het hereenigde paarken. Wat wordt er herdacht!
Voor later beloofd en ontworpen!
« Gij genoegt me, mijn Triene, wat geef ik er om,
dat de hoeve aan andren verpacht zij!
Dan : — ze bracht ons geluk, op eene andere wijs,
het is waar, dan ik vroeger gehoopt had! »
Spreekt Theunis, zijn stap nog vertragend, want ginds,
in het dommelige avendgeschemer,
Rijst tusschen 't geboomte het helrood dak,
dat de woning van Triene hun aanwijst.
Stilzwijgend vervolgt nu 't paarken den weg :
geen woorden vermogen te zeggen,
Wat al blijdschap en rouw, wat al twijfel en hoop
bij het scheiden ontwaakt in hun boezems.

Is dan 't onrecht waarlijk vergeten? Is min
voor immer hersteld in heur rechten?
Weg, vrees en bedenking! 't herwonnene heil
alleen zal vullen de toekomst!
Aan de ijzeren haag'leur houden ze stil
als in vroegre, gelukkige dagen...
Doch bedenken genoegt niet. Plots aan 't hart
drukt Theunis het hoofd der geliefde.
En met kussen en tranen van wonne bedekt
hij heur wangen en lippen en voorhoofd :
Daar zachtjes ze fluistert met siddrende stem :
« Och, Theunis! wat ben ik gelukkig! »
. . . .

Sinter Klaas (blz. 157-159).

Moeder, ledig vond ik mijn korfken,
Dezen morgen, in de schouw.
Hoe mag het komen dat Sinter Klaas mij
Geen lekkers brengen en wou?

Ik deed mijn best om braver te wezen
Dan de kinderen van beneên;
En toch hun bracht hij koeken en speelgoed,
En mij, mij bracht hij er geen!

Vader is in den hemel, zegt ge,
Wat zorgde hij niet voor mij?
Kon hij aan Sinter Klaas niet zeggen :
« Maak mijn dochterken blij? »

Of zou hij zijn lieveling daar vergeten?
Dat ware niet schoon van hem!
Maar, moeder, wat zie ik? wat, weent ge moeder?
Hoe treurig klinkt uw stem!

Laat me u kussen, zet me op uw schootje,
Dan vergeten we ons verdriet.
'k Zal blijde wezen en nooit meer klagen...
Als ge mij maar geerne ziet! »

Zachtekens werd in moeders armen
Het kindje in slaap gesust,
En dan op het bed — een harden stroozak —
Voorzichtig gelegd ter rust.

't Was Zaterdag avond, het naaiwerk mocht nu
Op den winkel worden besteld :
Nu kwam er van 't onverpoosde werken
Toch eindelijk eenig geld.

't Was weinig, och! zoo bitter weinig!
Te luttel voor kolen en brood...
En het moest toch kind en moeder redden
Van koude- en hongerdood!

Maar och! dat bedacht niet eens de weduw;
Haar poppelde 't hart zoo blij,
Nu ze in den winkel trad en keus deed
Van koeken en lekkernij!

En 's andrendaags, op de zolderkamer,
Was 't kermis en groote vreugd!
Och! 't deed na zooveel lijden en droefheid
Der armen hart zoo'n deugd!

't Is waar, de gansche volgende weke
At moeder minder dan ooit.
Ze had geen eetlust, zegde ze zachtjes,
Den mond tot een lach geplooid.

Uit Wanna (blz. 187-189).

. . . . Ei! hoe in
't Verachtlijk schepsel aan de laagste drift
Ten prooi, de moeder kampte en leed! Geknield
Bij 't rustig aadmend wicht, ging haar besluit
Aan 't wanken. « Gij, een andre « moeder » noemen,
Wijl 'k nooit uit uwen mond dien naam vernam!
Neen, neen, het kan niet zijn! En toch, en toch...
Zij is een heil'ge, zij, zoo goed! een engel!

En ik... vergat ik niet mijn eigen kroost?
Een duivel sleepte me in 't verderf! Vaarwel!
Vaarwel, mijn lievling! Zoo 'k voor u niet leefde,
Ik kan voor u toch sterven! Sterven!... » Siddrend
Bedekte zij heur aangezicht. Ach! 't woord
Alleen... maar neen, ze wou daaraan niet denken.
Zacht dekte zij het wiegje toe, en trok dan
Den gulden trouwring van haar vinger, lei hem
Bij 't oud versleten kerkboek — de ééne gift,
Die Geert van Wanna ooit ontving — in 't midden
Der tafel neêr, liet nog van kind tot kind
Haar koortsige oogen waren, ging van 't bedje
Tot aan de wieg, en van de wieg aan 't bedje,
En vluchtte dan — ze durfde niet meer omzien —
Ter deur uit, zuchtend : « Ach, hoe zal ik 't kunnen! »

Al wanklend naakte zij het kerkje bij
De brug : Hier had hij, hier, om troost gebeden!
Zijn beê zou niet vergeefsch zijn. Op de trappen
Tot voor den houten Christus, die 't portaal
Versierde, kroop ze op beide knieën. « Heer »
Zoo bad ze, « geef me een weinig moed, opdat
Zij, die 't verdienen, langer niet beroofd zijn
Van 't heil, dat gij hun toedenkt. Sterven wil ik
Voor hen! Gij weet, mij gruwt de dood! Ik was
Een slechte vrouw, een slechte moeder. Huivring
Bevangt me, wen ik aan 't hiernamaals denk!
Maar, Heer, het offer dat ik breng is groot,
Zoo groot wel als mijn schuld! »

Daar viel door 't zwerk,
Waar wolk op wolk, elkaâr verdringend, als
In wilde jacht het somber ruim doorkruiste,
Een enkle koude straal der maan tot in
Het zwart portaal en lichtte 't houten beeld.
« Zou 't kwaad zijn? » vroeg de vrouw zich af; want hard
En streng boog over haar 't gelaat des Christus!
« Zou 't kwaad zijn? » ... Maar de zwakke lichtstraal stierf
En duister als het diep portaal werd nogmaals
't Beneveld brein. « Stierf niet de Godmensch zelf

Vrijwillig voor het heil van hen, die hij
Beminde? Neen, het is, het kan geen kwaad zijn! »

. . . .

Uit Herinneringen (blz. 210-211).

. . . .
Mij was 't een vreemde muziek
    't veeltonige heldre geklingklang,
Dat uit de trillende platen
    het vroolijk gehamer ontlokte,
Wijl op het aanbeeld, zwaar,
    't grofdreunend gebots van den moker
Viel, die de maat hield, juist,
    maar traag, als 't zijn aanzien paste.
Vinnig en scherp daartusschen
    verhief zich 't gekras van de vijlen,
't Heimvol zuchten en snorken,
    des blaasbalgs hijgenden adem.
Treffender werd dit geluid,
    als eene alles beheerschende basstem
Galmde uit een machtige borst,
    en het werken herschiep tot een wellust.
Ieder ontfronste 't gelaat,
    elk vaagde het zweet van zijn voorhoofd,
Kwijnende blikken ontvonkten,
    gebogen gestalten herrezen;
Luide dan klonk het refrein
    en tot koorzang smolten de stemmen.
Zwijgende luisterde ik 't na,
    mij zwol van ontroering het harte!
Zegen was de arbeid dus,
    geen straf, want de vreugde, de blijdschap
Woonde in het hart dier lieden
    bij 't zwoegen en slaven des lichaams.
Blijdschap!... dikwijls had ik
    't mijzelve gevraagd, of die mannen
Eén met hun werktuig waren...
    'k Geloofde het nauw, dat ze een huiskring,
Ja, dat ze kinderkens hadden,
    hun lief als ik zelve mijn vader.

Maar, als begeesterd hun zang
  rees boven 't rumoer van den arbeid
Werd er een weerklank wakker,
  die plotsling mijn kindergemoed deed
Trillen en luide verkondde :
  zij leven, en denken, en voelen!
. . . .

Uit Wachtend (blz. 298-300).

. . . .
Hel schijnt immer de maan
  en ontelbaar pinken de starren
Gaande hun nachtlijke ronde.
  Tot westwaarts over de zee een
Dreigende wolk zich vertoont,
  die opklimt hooger en hooger.
Blauwzwart groeit weldra
  op de kimme, nog schittrend van maanglans,
De omtrek aan van het zwerk,
  dat met onheilsvleugelen voortdrijft.
Verder en verder verspreiden
  de donkere vlokken, van Noord naar
Zuid en van West naar Oost.
  Het fantastische licht van de maan breekt
Soms nog de woelende drift
  en bevolkt met gespookte en met schimmen
Hemel en water en duinen.
  Gedoofd is de glans van de starren!
Dichter en dichter te zaam,
  tot een drukkend, benauwend gewelf, is
't Wolkengevaarte gedrongen.
  Als lood is het water, beweegloos.
Zwijgende schijnt het te wachten,
  of 't vreesde de ramp te verhaasten...
Plots, door 't nachtfloers heen,
  breekt, oogenverblindend, een lichtstreep,
Klieft, als een pijl van den boog,
  met een spookrigen glimmer het luchtruim,
Tastbaar makend in 't ronde
  het walmende, broeiende duister;

! tcrlt, zoo even ontstaan.
Doch het sein tot den kamp is gegeven :
Klaterend rolt door 't rillende ruim,
de vervaarlijke donder,
Rolt, als een dreunend gebod,
langs water en wolken en luchtlaag;
Breekt, half moe, weer uit
in ontembaar plettrende woede;
Tot uit de wolken een stroom
luid plassende druppelen neervalt;
Tot zich de steigrende golven
uittartend ten hemel verheffen,
Klotsend en wiekend en schuimend,
als dreef hun een menschlijke hartstocht;
Tot, om 't verlorene rijk,
dat de bovenste en de onderste waatren
Woedend elkander betwisten,
de gierende winden in 't strijdperk
Treên, met gehuil en gesis
doorworstlend hun eigene renplaats! —
. . . .

Droomerij (blz. 77-78).

Ik wandelde eenzaam langs de vlakke kuste
En zag hoe de ebbe allengs de moede baren
Den lande onttrok en zacht ten doodtij suste.

't Was of ze stil in slaap gezonken waren;
Hun fluistrend ruischen scheen het ademhalen
Der matte scharen thans den strijd ontvaren.

En op wier moede leên de rust mocht dalen,
Die sterkte leent en moed en versche krachten
Voor later strijd en later zegepralen.

Want alles toch is worstlen, zwoegen, trachten,
't Is alles rustloos ijvren hier beneden
Voor 't peinzend brein, als voor de blinde krachten.

En dan nog blijft er niets van 't moeizaam heden,
Zoodra het plaats maakt voor het harde morgen,
Zoodra 't verzinkt in 't bodemloos verleden.

Niets blijft! geen arbeid kan vergelding borgen,
Geen lange vrede volgt op 't ruwe strijden,
Geen waken hoedt voor altijd nieuwe zorgen.

En toch, toch richt de mensch op beter tijden
't Beneveld oog; de toekomst geldt zijn streven,
Zijn wensch durft, ja, de doodgrens overschrijden :

— In 't boek des daarzijns dient zijn naam geschreven;
Indrukken wil hij laten, iets moet blijven,
Toch iets van hem moet leven na zijn sneven!

Indrukken... kunnen die in 't zand beklijven?
Hoe lang zou 't weemlend zand een spoor bewaren?
De minste wind genoegt om 't glad te wrijven!...

Zie, andren zwierven naast de stille baren,
Ik volg al mijmrend d'afprent hunner schreden,
Niet eens bedenkend, wie ze zijn of waren!

En wijl ik volg, vervormen mijne treden
Het spoor der hunne, tot weer andren komen,
Die naar hun eigen voet ook 't mijn herkneden.

Zoo zwerven op der eeuwigheden zoomen
Der menschen kindren; van hun doortocht spreken
In 't stuitzand eenige verplaatste atomen

Snel door den vloed der jaren gladgestreken
Of op den wind der wederwaardigheden
't Gedwongen standpunt vóór den tijd ontweken. .

Niets blijft er heden van hun kort verleden!

. . . .

Droomerij, in den *terzinen*-vorm door den Noord-Nederlandschen Meester Joan Bohl, uit Italië te onzent overgeplant, zou ongetwijfeld zelfs door dezen merkwaardigen dichter kunnen onderteekend worden.

Ten slotte en na rijpe overweging, kende de Keurraad, den vijfjaarlijkschen prijs van de Nederlandsche letterkunde (VIIIe tijdvak, 1885-1889), met algemeene stemmen toe aan de

Gedichten van Mej. Hilda Ram.

De Keurraad hoopt dat deze onderscheiding eenigszins zal bijdragen om de algemeene aandacht der Vlamingen te vestigen op een werk, dat door iedereen verdient gelezen te worden, inzonderheid door de vrouw, de moeder, den schutsengel van eigen Vlaamschen haard en reine Vlaamsche zeden, op wier liefde vóor de taal de herrijzenis van ons land en van ons volk meer dan ooit berust.

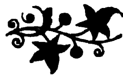
Aldus voorgelezen, goedgekeurd en onderteekend in zitting van 27 December 1890.

De Keurraad :
Leden der Koninklijke Vlaamsche Academie :
De Voorzitter,
P. WILLEMS.

De Secretaris-Verslaggever,
TH. COOPMAN.

De Ondervoorzitter,
L. ROERSCH.

De Leden,
S.-D. DAEMS, JULIUS OBRIE, L. MATHOT,
J.-A. VAN DROOGENBROECK.

Zitting van 15 April 1891.

Aanwezig : de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, L. Roersch, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, C. Hansen, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert en E. van Even, werkende leden;

de heeren K. de Flou, jhr. K. de Gheldere, A. Prayon-van Zuylen en H. Sermon, briefwisselende leden.

De heeren S. Daems, L. Schuermans en F. van der Haeghen, werkende leden, drukken schriftelijk hun spijt uit, de vergadering niet te kunnen bijwonen.

Het verslag over de vorige zitting, door den bestendigen secretaris gelezen, wordt zonder opmerkingen aangenomen.

AANGEBODENE BOEKEN.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zendt aan de Academie :

De werken van J. van den Vondel. Uitgegeven door Mr. J. van Lennep. Herzien en bijgewerkt door J.-H.-W. Unger. 1652-1653.

Woordenboek der Nederlandsche taal. Tweede reeks, elfde aflevering : *Ongekorven — onpartijdig.* 1891.

Door den heer FELIX RODENBACH is een exemplaar gezonden van zijn boek :

Loi sur l'enregistrement du 22 Frimaire an VII (12 Décembre 1798), *avec les modifications y introduites et la traduction en langue flamande.* Elsene, 1891.

Briefwisseling.

De heer Felix Leviticus stuurt het handschrift terug van zijne bekroonde verhandeling over *de Klank- en Vormleer van de St.-Servatiuslegende*, met verbeteringen en toevoegingen, volgens den wensch uitgedrukt in het verslag des heeren Roersch.

Bij brief van 25 Maart laat de heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs weten, dat Z. M. de Koning de door de Academie voorgestelde wijzigingen aan hare Wetten, opzichtens het tijdstip der jaarlijksche openbare vergadering, en wat daarmede in verband is, heeft goedgekeurd. Derhalve is de eerstkomende jaarlijksche openbare zitting verschoven van December 1891 tot Juni 1892.

Een schrijven van 4 April, namens denzelfden heer Minister, laat weten dat op het besluit aangaande de uitgave der volledige werken van C. Huygens, ondernomen door Dr. A. Worp, niet kan teruggekomen worden.

De vergadering bekomt verder mededeeling van eenen brief des heeren Ministers betrekkelijk de begrooting der Academie voor 1891, en van een ander schrijven aangaande het houden van een Nederlandsch letterkundig Congres te Gent, in den loop dezes jaars.

Lezingen.

RIJKHILDE'S VIZIOEN.

1085.

Lyrisch monodrama,

door den heer EM. HIEL.

« Ende sy dede soe met haren .ellen regemente, dat sy dat soete paradys van weelde en van payse, dat goede Vlaenderenlandt, brochte in zwaren lemmer (*hindernis*), ende in groeten orloghe. Ende dat sy gheene Vlaminghen hebben en wilde te haren rade, maar Walen, die bij natueren de Vlaminghen haten ende leedt hebben. »

(*Kronijk van Vlaenderen,* van 580 tot 1467.)

« De Coninc Philips ontboet den Grave Robrecht den Vrieze om van hem te vullen gheinformeert te sine, ghevende Robrecht een saufconduit, tot den Coninc vry te comene. Maer Robrecht en wilder niet comen, seggende : « In Walen en es gheen betrouwen, noch kume (*nauwelijks*) geloefsaemheit. »

(*Idem.*)

Kasteel van Scharphout (thans Blankenberg) tusschen de duinen, aan het zeestrand. Gevangenis. Nacht.

RIJKHILDE.

Wat gure winternacht! De zee schuurt schotsen ijs,
En stapelt stijfgestolde golven op het strand.
De glinstering der maan, door duinen vaal en grijs,
Speelt, als een schimmenjacht, op prismen diamant.
In 't duister tuimlen, scheurend schreiend, baar op baar,
Als doodenlakens zwellend, plooiend zich in 't graf...

Ach, kon ik rusten... rusten! 't Is mij hier zoo naar.
't Gevang door Vlamings wreed bewaakt...
Wat laffe straf!
En ja, 't is of mijn herte weer vol driftvuur zwol,
Mijn nijdig oog, ter zee, naar Noren tuurde, die
Met snakken, koggen, draken, roovend woest en dol,
De zee doorvlogen, zingend wilde harmonie;
Terwijl de strandbewoners, ruwe kerels, luid,
Luid medezongen, deelend in der Noren buit.

Zang der Noren.

Zee! zee! zinnebeeld van kracht!
Sterren stralend glans en schoonheid!
Stuurt ons door den donkren nacht,
Daar, waar weelde zich ten toon spreidt.
Zee! zee! zee!
Den Walen wee!
Zee! zee! zee!
Den Vlamings, vrijheid, vreê!

RIJKHILDE.

Der schoonheid glans was eens mijn deel.
Mijn geest was stout.
Ik minde koenheid, frissche kracht... slank als een slang,
Doorkruiste ik zompen, hillen, stroomen, 't woeste woud,
En in mijn toorn doorboorde ik borsten, bevend bang...
Mijn gitzwart oog ontstak in 't mannenhart den gloed,
Die nooit werd uitgebluscht, maar laaide als vlammenvloed.

Ach, onder 't ijsgegrinnik, ruischt de zee zoo zoet,
Dat mijn geweten, lang versmacht, in angst herleeft!
'k Zie, als in vizioen, een winter weer, toen 't bloed
Der jeugd nog in mijn boezem brandde... O God, wat geeft
Die droeve erinnering mij vasten wil.... Ik lijd
Door 't kwaad te biechten...
'k Zal het biechten! Krijg ik zoo
Vergifnis, God?...
Een knaapje stond, in wintertijd,
Aan mijne Hal te snikken. 't Smeekte, zacht en bloo,
Een bete broods. Ik riep mijn knechten, stampte 't weg.
Een uur nadien, toen ik mijn Hal, te paard, verliet,
Om in het woud te jagen, stond ter doornenheg
Het knaapje doodbevrozen... 't Stond kaarsrecht, en ziet :
Zijn oogjes waren wijdgesperd, waarin de traan
Als parel straalde... 't staarde doodsch... en ik bleef koel.
Ja, joeg den hengst hinnikkend door struweelen ... aan
Het kind dacht ik niet meer... Wat scheelde aan mijn gevoel
De dood eens laats! de dood van 't kind eens Vlamings! Nooit
Bekreunde ik mij om 't Vlaamsche Volk... Mijn helsche haat
Ontzielde steeds dit ras!... Heb ik het wreed geplooid
In 't ijzren Waalsche juk... dit was verdiend! Wat baat
Me 't leven van die Kerels? Ongebaard of dood,
Ze blijven nietig schuim : dat is mijn vroom gedacht.

(*Pooze.*)

Dien dag schoot ik drie hinden! o mijn vreugd was groot!
De brakken blaften, horens schalden luid... o Jacht!
o Vuurge jacht! de ridderdrom... die zong, die zong,
Dat 't woud van alle kanten klonk en wederklonk.

Lied der Ridders.

Ons vervult een groot behagen :
Durven Kerels stout te wagen
Eedle Ridders uit te dagen...!
Riddrenrijkdom is hun nood!
Kruipen moeten zij en vragen,
Of we hun bestaan verdragen,
Anders vinden zij den dood;
Wen we lustig rennen, jagen
    In het morgendrood!
    Door het avendrood!

Kerels, achten wij, als zwijnen,
Daar ze niet beschaafder schijnen;
Wil de Kerel niet verdwijnen,
Wroeten moet hij dag en nacht!
Kwellen zullen wij de zijnen,
Honger moet ze steeds doen pijnen...
Weelde schenkt ons overmacht...
Hee! door ons moet hij verkwijnen!
    Door ons zweerd geslacht,
    Door ons omgebracht!

Zijn wij in den springtijd blijde,
Ook in 's winters barsch getijde,
Wij, met spies en zweerd ter zijde,
Vinden wellust allerhand!
Altoos trekken wij ten strijde,
Tegen dieren, zijde en wijde,

Tegen Kerels t' allen kant!
Dat hij steeds zijn hut bevrijde,
Of ze vliegt in brand,
Door ons ijzren hand!

RIJKHILDE.

En toen wij wederkeerden van de gulle jacht,
Toen zagen wij : een nonnenstoet, een monnikstoet,
Die droegen op een baar het doode knaapje... Pracht
En glans versierden 't lijkje... 't werd beweend, begroet
Door 't knielend volk...
Ter kloosterkerke klonk de klok,
Het orgel galmde, wijl verheven christenzang
Ten hemel klom. De nonnen zongen eerst; dan trok
Het machtig monnikskoor ons hert in toorn en prang.

Gezang der Nonnen.

Een dag verschijnt, dat gij moet sterven...
Wanneer de ziele zich verheft, het lijk verlaat,
Dan komt een leger englen zwerven,
En ook een leger duivlen. Voor elk mensch bestaat
Het goede en kwade! Eenieder is gelijk voor God!
De beide legers strijden om de ziel...
Het arme kind, dat hier van honger viel,
Zijn zieltje wordt gedragen voor uw troon,
o God!
Omhoog, in 't hemelrijk, daar leeft het zonder nood;
Daar zweeft het blij in glans, daar is geen duisternis!

Daar is geen dood!...
O, wonderschoon!
Een woning, zonder zorgen!... Heer, uw hemel is,
Heer, eeuwig bloemrijk, frisch!

Gezang der Monniken.

Een dag-verschijnt, dat gij moet sterven...
Gij hebt het goede steeds veracht, betracht het kwaad.
Dan komt een leger duivlen zwerven,
En ook een leger englen. Voor elk mensch bestaat
Het kwade en goede! Eenieder is gelijk voor God!
De beide legers strijden om de ziel,
De trotsche ziel, die door de boosheid viel,
Die ziele wordt geslingerd in den poel,
o God!
Omlaag, in 't helsche vuur, daar brandt zij eeuwig voort,
Gefolterd door het leed, door stank en duisternis;
Daar kermt ze : moord!
Vol smertgevoel,
In angsten, zonder uitkomst...... Heer! de helpoel is
Der wanhoop doemenis.

RIJKHILDE.

Ramp! ramp! daar holden mijne ridders, ruw in 't rond,
Gelijk bezeetnen! hakten tusschen 't volk, dat vlood...
Vermoordden monniks, schaakten nonnen! Ja, de grond
Was, vol gegrol, met lijken overdekt. De dood
Drong in de kerk : die werd geplunderd en de prooi
Des vuurs. De Ridders tierden dol, als op een fooi.

Lied der Ridders.

Dood aan 't vuig gebroed der logen,
Dat door woeker heeft bedrogen,
Ondermijnend ons vermogen...
't Sluipgebroed — het moet vergaan!
Ha, ze toonen mededoogen
Voor de boeren, die wij bogen!
Neen, dat mag niet meer bestaan!
Rap, zijn ze, als het zand, vervlogen,
Door ons zweerd verslaan!
Door ons zweerd verdaan!

RIJKHILDE.

Ik huiver hier van koude, niet door schrik...
o tijd,
Waar zijt ge, liefdetijd, toen in mijn Hal, gewijd
Aan lust en jokspel, Frankrijks koning naast mijn troon,
Bewondrend mijne schoonheid, met mijn ridderpraal,
Mij diep begroette en, Willem Osbern, mijn gemaal,
Een held, met arendsblik, als vorst, zoo fier en schoon
Naast mijne zijde stond? Ja, slechts voor mij, voor mij
Met eerbied nederzag?... Die tijd is lang voorbij!
Ook Courcy en Mailly, de raadsmans, en 't gevolg
Van Ridders, eedle vrouwen, zuchtend bij 't gezang,
Het zoet gezang eens Franschen troebadoers... Hoe zwolg
Elks hert het lieflijk liedjen op. De zuiderklank
Is zacht, als milde morgendauw, die op 't gebosch
Zich paarlend spreidt, of warm, als zonnevonken, gloeit,
En wekt der vooglen schetterende tongskens los...

Gij, Provençaalsche toon, die zielen samenboeit,
Zijt slechts voor eedlen! Niet voor 't Vlaamsch vagantenvolk,
Dat, met zijn Noordsche spraak, verdient het slavendom.
De psalter klonk, de citer, luit en pijp... Een wolk
Van wierook geurde in mijne zaal... De geestdrift klom,
Wij waanden ons, verrukt, in 't schoone Rhonedal,
Waar 't mild azuur des hemels streelt als blauw kristal.
De drinkhoorns gingen rond, het schaatrend vreugdgeschal
Verdoofde 's Kerels wraakgeschreeuw rond mijne Hal...

Lied des Troebadoers.

Sinds wij verheugd bewondren 't groen,
De bloemen, slingrend in festoen,
Het balsmend bromgebruis der zee,
Verlaat ons snel het donkre wee.
Komt in de reine zonneschijn,
Terwijl het grillig windje zingt,
De vogel in de hagen springt:
De mensch!
De mensch moet vroolijk zijn!

Hee! elk gevoelt de liefde niet,
Elk zweeft niet in haar blauw gebied...
Maar spot niet met haar groote macht,
Ze wiegt u in, verleidend zacht.
Ontwaakt ge dom, in liefdepijn,
Verheft uw hert in 't zonnelicht
En zingt : de liefde zoet is plicht!
De mensch!
De mensch moet vroolijk zijn!

Bilo! 't is een verdwaalde man,
Hij, die niet minnen wil of kan!
Bilo! 't is een bedroefde vrouw,
Zij, die de min niet is getrouw...
Dat 't liefdelooze gauw verdwijn'!
Wie moed en kracht heeft is niet blind,
Die zing', terwijl hij driftig mint :
De mensch!
De mensch moet vroolijk zijn!

RIJKHILDE.

En vroolijk was 't! Juist kwam ter Hal het blij bericht,
Dat Jan van Gaver werd gehalsd... en Vlaanderland,
Met zijne kale Kerels, kroop voor mij. Mijn plicht
Was, ja, nog meer te doen! — Was Robrecht, schand, o schand!
Met wijf en kroost, op vlucht geraakt... toch tegenstand
Bood Iepren. Hangen zullen zijne poorters! Brand
Steek ik in Meesen! Vuur zal 't reegnen t'allen kant!
Bloed, bloed zal stroomen, dat de Kerel knarsetand'.
Te Meesen greep ik Ieprens zendlings bij den kop
En sloeg ze dood... Ach, vielen niet, in beulenstrop,
En Gent en Brugge, toegelicht, door snood verraad,
Van Rijsel's kastelein... o Wraak! 't is niet te laat
Mijn wraak! mijn wraak! zoo gulzig, als mijn heet gemoed
Zal woeden.
Schenkt, schenkt wijn en drinkt...
Hij geeft ons gloed,
Om Vlamings uit te delgen!
Zing, in minnetrant,
Nog sappig een sirvente. 't Doet ons herte goed;
Dat steeds voor minnezang en schoonheid vurig brandt.

Lied des Troebadoers.

Laat de vreugd niet onderdrukken,
Tronend in dees paradijs;
Kunt ge bloemen blijde plukken,
Denkt dan niet aan killig ijs.
In 't gebied der schoonen,
Lacht de liefde zoet,
Ruischen reine tonen,
Rijkhilde!
In 't verheugd gemoed!

Zonder kleedren naakt te dwalen,
Dat is goed voor 't volk;
Blauw des hemels, zonnestralen
Taant nooit eene wolk.
In 't gebied der schoonen,
Zal de liefdebloem,
's Vorsten hoofd omkronen,
Rijkhilde!
Met den glans van roem!

Ridders mogen altijd hopen!
Worstlend in het krijt,
Komt de min hen nageslopen,
Hunnen dienst gewijd.
In 't gebied der schoonen,
Hier en heinde en ver,
Gij, Vorstin, moogt tronen,
Rijkhilde!
Als de fierste ster!

RIJKHILDE.

Te Broqueroy werd ik, met Luiknaars in verband,
Verslaân, mijn leger liep te loor. Men noemt het veld:
« Bloedbunders »...
'k Werd gevangen. Kunne, rang en stand,
Ach, vonden geen ontzien. 'k Werd krachtig hier gekneld.
Doch Broqueroy, neen, roept niet vóór mijn geest den kamp
Bij Bavikhove... Welk een heir! met Frankrijks vorst,
Met Willem Osbern, Hastings held!... o Ramp, o ramp
Aan 't Vlaamsch gespuis!... Met Statius van Boonen : wie dorst
Zich stout vermeten, 't puik des Franschen adels, 't puik
Der Waalsche krijgers aan te gaan?
Hier aan den berg,
Die Vlaandren overheerscht?
Foei! Vlaamsch gebroed, verduik
U in de wouden, Vlaammoerassen, weg, weg! terg
Niet langer Frankrijks oppermacht, der wereld faam!
Verzwindt, gelijk den damp, met uw gevloekten naam...

Pooze.

Daar rijst hij recht, recht als een rots, de rooverheld!
Hij, Robrecht, sluw en laag. Nog vleit het moordgedacht
Mij zinbedwelmend, ja!
Zijn speer houdt hij geveld,
Hij heft ze... Kerels klimmen op, met koene kracht
Ten Kasselberg. « Harop! de draken hoog ten top,
Het oude Saksisch wapen. » Robrecht roept : « Harop!
Ten Kasselberg! » Hij bidt : « Knielt, Vlamings neer, knielt neer! »
Zij knielen, luid aanroepend, God, den Opperheer.

Aanroep der Vlamings.

Vader der goeden,
Verhoor ons,
Wil ons behoeden
Verhoor ons!
Moeten wij sterven,
Ontferm ons!
't Leven thans derven,
Bescherm ons!
Laat ons toekomen Uw rijk!

Heilige Voedster,
Verhoor ons!
Kindren behoedster,
Verhoor ons!
God, voor ons strijden
Ontferm ons!
Laaf, lief ons lijden,
Bescherm ons!
't Vaderland — red het door ons.

RIJKHILDE.

We zagen, op besneeuwde hillen, noodvuurbrand;
Als duivlen dansten daar de Kerels rond. — Zoo, hand
Aan hand zich warmend. Engelschmans en Duitsch gebroed
Ja, waren daar ook bij... ei God! 't is 't zelfde bloed...
Gelijk een dwaas gedreun vernamen wij een lied,
Het rolde sarrend langs den berg.
Wij roerden niet.

Lied der Kerels.

Blaast op de horens, beukt op de bekken,
Blauwvoeters zullen Isegrims wekken.
Kerelen zullen Ridderen kloppen,
Harnassen, helmetten breken in brokken.
Kerven en kappen.
Heeren neerhakken,
Kloppende, kloppende met de knods!
Bots! bots!

Thor zal ons steunen! Valsch zijn de Gallen,
Wach! wach! als wolven zullen ze vallen!
Tusschen de duinen, wijd in de wouden,
Zullen we juichend zegefeest houden.
Zingen en dansen
Klinken en schransen,
Drinkende, drinkende rap uit den nap,
't Sap! 't sap!

Weg met de vreemden! weg met de Walen!
Domplend als dwergen zullen ze dalen,
Duislig ter diepte, delling der dooden...
Ziet, zwanen zweven : wenkt ons reeds, Woden?
Moeten wij sterven,
Helden, wij erven
Valhallas, Walhallas jeugd en deugd!
Vreugd! vreugd!

RIJKHILDE.

We lachten luid met 't ruwe lied en 't flauw gebed.
Wat kon hun klein getal, ei, tegen Waalschen moed?
En 't Fransche leger?...
Gansch, gansch Vlaanderen werd verplet!...
Wij sliepen in. Dan, 's morgens, vóór den zonnegloed,
Klonk Robrechts kreet plots : « Op! op! wat Walsch is, valsch is!
Harop de zeis! harop de bijl! harop de knods!
Op, Saksisch ras! verdelg ze thans in duisternis,
De vreemde wreedaards, met den dwang en adeltrots! »
Vlaandren den leeuw!
Vlaandren den leeuw!
Vlaandren den leeuw!
Vloog door den nacht van 't dal, als dondrend wraakgeschreeuw!
En buldrend brullend, storten Vlamings, als een storm,
De heuvlen af. Als vlammenflitsen schoot de zon
Opééns haar stralen in ons oog... Gelijk 'een worm,
Wee! week ons weervolk weg door sneeuw,waarop de bron
Van licht en leven dorstig slurpte bloed, bloed, bloed!
Wat baatte tegenstand? Wat baatte heldenmoed?
De Kerels wonnen... God vergeef mij!... Robrecht heft
De speer! ons leger is vernield! de snoodaard treft
Mijn hert... *Pooze.*
o Nare nacht, genaakt ge? Wilde jacht
Van geesten, waart ge worstlend vóór mijn weenend oog?
Gij, Oceaan, die 't al verslindt, spuwt gij door 't ijs
Door 't knarsend ijs, uw spooken uit? wee, hoe bedroog
Ik mij door mijnen wraaklust... 'k Gaf mijn kind ten prijs!
Het viel te Kassel!... (*Diep nadenkend.*)
Kerels knodsten koppen af :
Ze zongen zot gezang; dit galmde als op mijn graf...

Zang der Winnaars.

Volk wreed vervolgen,
Steden verstampen,
Wee, was uw werk!
Breken en branden,
Rooven en moorden,
Wee, was uw werk!
Dood en verdelgen,
Spottend verspreiden,
Wee! was uw werk!
Schermen ons Saksen,
Klinken ons knodsen,
Weg! moet uw werk!
Rennen uw Ridders,
Vloekend en vluchtend,
Weg! moet uw werk!
Kindren kermen,
Kerels krassen :
Weg! moet uw werk!

RIJKHILDE, *half ontzind.*

Uw sier, o Frankrijks adel, ligt geslacht in 't dal;
Uw Koning vlucht... Fier, vielen mijne helden, fier!
Verkondigt niet mijn schande, niet mijn bittren val...
Ach, Robrecht heerscht...'k Zit weerloos hier gevangen, hier!
De Koning vlucht... Fier, vielen mijne helden, fier!

Pooze.

De maan verdwijnt. Een storm breekt los...
Ach, zink ik diep,
Diep, diep ter hel? De winterwind, in wervel, siijpt
Mijn Ridders in een kuil van bloed. Wie riep, wie riep
Mij daar zoo bang? 'k Zie 't schittren eener kroon! Fluks grijpt
Een hand die kroon: 't is Robrechts hand... Ik neem die vast;
Ze rukt me diep ten afgrond... diep, diep dartelt dor
Gebeente rondom mij, in vlammen... 'k zoek en tast...
'k Vind Osberns schedel... Duizend schedels volgen, schor
En aaklig huilend : « Gij zijt de onze! Laf vermoord
Hebt ge onze vrouwen, onze kindren!... » Ach, wie riep,
Wie riep me daar weer angstig? — 't is mijn zoontjes stem,
Mijn Arnold!... de oogen toe, heel toe, alsof hij sliep,
Alsof hij leefde!...
Ligt hij in der duivlen klem?..
Op, sidder op, mijn ziel : o God, red hem! red hem!

Valt knielend neer. De morgensterre Lucifer verschijnt.

O Hemelsch licht, lief lacht ge op al deze aakligheid...
Doch ziet, wat glinstert ginds in Godes majesteit?
Het nadert, in een nimbus, tooverachtig schoon...
't Wordt grooter, grooter, 't zetelt op een zonnetroon...
o Nader, lieflijk lichtbeeld, met uw zoeten lach,
En hemelsch mededoogen op 't gelaat... 't Is, ach,
't Verhongerd knaapje, dat ik grimmig, snood verjoeg!
Het daalt, met englenscharen, blanke zwanendrom,
Blijzingend zacht ter neer!...
Het redt mijn kind!... Genoeg,
o Heer, ben ik gestraft!... Vergifnis, 'k smeek er om!

o Heer, mijn kind, het klimt ten hemel!...
'k Dank u, God!
God, goeddoen, schaamlen helpen, bidden wordt mijn lot.
Mea Culpa! glorie, glorie zij U, God!...

Blijft, met het hoofd ten gronde, geknield liggen. De zonnegloed stijgt uit de zee; de storm bedaart, en, bij het reusachtig gebruis der baren, zingen hemelsche stemmen, in chorus :

EENE STEM.

Luister, o ziel, gij, in booze verzoeking vervallen,
Roep tot den Schepper rouwhertig. Hij, zegent, ja, allen,
Die Hem belijden, en boeten voor zonde en geweld :
Die zich vernedert, verrijst als een held,

Chorus.

Glorie! glorie! God in den hoogen!
Hosanah!
Looft den Heer overal,
Met juichgeschal!
Want zijne goedheid wordt nooit vergeld!

EENE STEM.

Dreeft ge hier neder, o ziele, misdadig vermogen,
Wend thans ootmoedig berouwend tot Christus uw oogen.
Help, waar ge stelpen en helpen kunt kommer en leed :
Hemelsche vreugd heeft uw Schepper gereed...

Chorus.

Glorie! glorie! God in den hoogen!
Hosanah!
Looft den Heer overal,
Met juichgeschal!
Want Zijne goedheid is eindloos breed!

EENE STEM.

Klim thans ten hemel, o ziele! door glanzende stralen,
Ziet gij uw engelken reddend, u zegenend halen.
Klim thans ten hemel, en juich, als gereinigde weer:
Vrede den menschen, geloofd zij de Heer!

Chorus.

Glorie! glorie! God in den Hoogen!
Hosanah!
Looft den Heer overal,
Met juichgeschal!
Want Zijne goedheid straalt eeuwig ter neer!

Nieuwe Biographische Sprokkelingen

door den heer JAN BROECKAERT.

A. — *Uit de rekeningen van het Brugsche Vrije.*

Bij het doorbladeren van de twaalf deelen des werks, getiteld : ***Précis analytique des documents que renferme le dépôt des archives de la Flandre Occidentale à Bruges***, door OCT. DELEPIERRE en F. PRIEM, werd onze aandacht getrokken op de daarin voorkomende ontleding der rekeningen van het Brugsche Vrije, sedert 1397 tot 1753. Wij bemerkten aldra welke inlichtingen er uit die oorkonden op te halen zijn; niet alleen voor de kennis van het staatkundig en bestuurlijk verledene dezer landstreek, maar ook voor die der oude Vlaamsche gebruiken en zeden, zoowel als onder 't opzicht van de geschiedenis der kunsten en fraaie letteren, zijn zij ten hoogste belangrijk.

Evenals die onzer groote steden, waren de magistraten van het Brugsche Vrije milde begunstigers van alwie pen of penseel voerde, van alwie zich jegens het gemeenebest verdienstelijk maakte. Bewijzen daarvan worden in de rekeningen ten overvloede aangetroffen. Voor dezulken, die zich met kunstgeschiedenis bezig houden, zullen wij zeggen dat zij de namen inhouden van de schilders PIETER CLAEYS of CLAISSONE, JAN COSSIER, MATHIJS DE VISCH,

JAN DE VRIEND, PIETER DE WINTER, FRANS DUCHATEL, JAN PENNINCK, SIMOEN PIETERS, PIETER POURBUS, NICOLAAS ROOSE, DAVID TENIERS, GILLIS THILBRUGGHE, JOZEF VAN DER BEKE, HENDRIK VAN MINDERHOUT, JACOB VAN OOST en JOZEF WYNDEKENS; van de beeldhouwers GREGOOR AERTS, MICHIEL DE MEESTER, ROMBOUT PAULY en JEROOM STALPAERT; van den schoonschrijver MICHIEL JANSSENS en meer anderen, wier werken er niet zelden omstandig aangeduid zijn.

De liefhebbers der Latijnsche en Fransche letteren kunnen er in zien hoe mannen als OLIVIER DE WREE, J.-B. GRAMAYE, GABRIËL JANSSENS, JACOB CRUUCK, schrijver van een werk over CICERO, PIETER D'OUDEGHERST, MATHIJS SASBOUT, opsteller van een *Dictionarium latino-gallicum* enz., uit de kas van het Brugsche Vrije bezoldigd werden, gelijk geen leerling der hoogeschool van Leuven, uit het Brugsche herkomstig, zijne thesis in het licht gaf, zonder vanwege de bestuurders des gemelden lands door de toekenning van een hulpgeld te worden aangemoedigd.

Wat de namen aangaat der Vlaamsche schrijvers, in de bedoelde rekeningen aangeteekend, deze zijn ten getale van vijf, te weten : *Mathias Lambrecht*, *Jan van der Strate*, *Jan Lambrechts*, *Laurens van der Leepe* en *Jan Vaerman*. De hen betreffende posten werden door onzen geachten collega en vriend GAILLIARD met de meeste bereidwilligheid voor ons

afgeschreven, zoodat wij niets anders te doen hadden dan ze door de volgende ophelderingen te laten vergezeld gaan.

I.

Mathias Lambrecht.

Nog voerde deze verdienstelijke inboorling van St.-Laureins den staf niet over het bisdom van Brugge, toen hij zich door de uitgaaf van een paar werken in de Nederlandsche taal voordeelig had bekend gemaakt. Het eerste dezer schriften, uit twee boekdeelen in-folio bestaande, verscheen te Leuven in 1590, onder den titel : *D'leven, doot ende lijden der Heyligen, mitsgaders een kerckelicke historie ghetrouwelick int corte by een vergadert uut veel oude gheloovelicke schrijvers.* Het magistraat van het Brugsche Vrije er een exemplaar van ontvangen hebbende, gelastte den zilverdrijver Jacob de Cautere met de vervaardiging van eenen beker, dien het den schrijver ter vereering aanbood, uitwijzens den volgenden post der rekening van 1590-1591 :

« Betaelt Jaecques de Cautere, zelversmet in Brugghe, de somme van drie ponden derthien scellynghen neghen pennynghen grooten, over den coop van eenen zelveren byercroes, wegheende acht oncen een ynghelsche, verwapent metten wapenen vanden lande, by myne heeren vanden collegie gheschoncken voor eene gratuiteyt an mynen heere meester Matthias Lambrecht, archidiaken van Brugghe, in recompense van zeker bouck *vande legenden der Heleghen*, by den voornoemden meester Matthias onlancx ghemaect ende myne heeren vander wet gheschoncken, by ordonnancie vz. (videlicet) . . . . xliiij lb. v s. par. »

II.

Jan van der Strate.

In 1620 verscheen bij Willem de Neve, te Brugge, een boek, de beschrijving behelzende van de reis naar het H. Land door pater JAN VAN DER STRATE, een minderbroeder, die, na in 1601 het kloosterkleed te hebben aangetrokken te Ieperen, opvolgendlijk gardiaan werd te Gent en te Brugge, in welke laatste stad hij geboren was en waarschijnlijk ook overleed.

De schrijver zond een exemplaar van zijn werk aan de schepenen van het Brugsche Vrije, die hem den 17 Februari 1623 eene toelage van 20 gulden verleenden. De rekening van 1622-1623 behelst daaromtrent de volgende aanteekening :

« Pater Joannes van der Strate, confesseur vande Roode Zusters binnen Brugghe, de somme van twintich guldens, in bekentenisse vande presentatie by hem ghedaen an het college vande boucken rakende zijn *voiage naer Hierusalem*, in conformiteyte vande resolutie ghenomen upden XVIIJ^{en} Sporcle 1623, by ordonnantie met quictantie, valet . . . . XL. lb. par. »

III.

Jan Lambrechts.

Van dezen Vlaamschen dichter, geboren te Pollinkhove den 1 April 1626, verscheen in 1659 te 's-Gravenhage een boek, voor titel voerende : *Vlaemsche Vrede-vreucht naer een pynelycke*

droefheyd door den grouwelycken oorlogh, nu verandert in een aengename peys. Het college van het Brugsche Vrije, wien de dichter zijn werk had opgedragen, vereerde hem met eene toelage van 20 pond groote, wat, met in achtneming der toenmalige geldwaarde, heden op viermaal zooveel, of ruim 800 franken, neerkomt :

« Betaelt aȧn Jan Lambrecht twintich ponden grooten bijde collegie hem toegheleydt ter causen van het dediceren ende vereeren van eenen sijnen bouck gheintituleert *de Vlaemsche Vreede vreught* n de heeren vande collegie, bij ordonnantie vanden xiiij^en^ April 1660 ende quictantie, valet . . . . ii^c^ x lb. par. »

Deze gift mag des te aanzienlijker heeten, daar het gekend is dat Jan Lambrechts tot den bemiddelden stand behoorde. Als men daarbij bedenkt dat de steden Gent, Brugge, Ieperen, Veurne, Duinkerke, St.-Winoksbergen en Kortrijk hem insgelijks voor de uitgaaf van zijn werk, tot een gezamenlijk bedrag van ongeveer 1400 gulden, ondersteunden, dan zal men bekennen dat de man waarlijk een schoon *honorarium* ontving. Wie onzer hedendaagsche dichters zou de ervaring van zulke vrijgevigheid reeds hebben opgedaan?

IV.

Laurens van der Leepe.

Nopens dezen dichter, vermoedelijk tot de familie behoorende van den Brugschen landschapschilder Jan-Antoon van der Leepe, is tot hiertoe

weinig gekend. De rekening van het Vrije over 1681-1682 houdt het bewijs in dat hij kloosterling was en dat de wethouders hem in eerstgemeld jaar, wegens de opdracht van zijn boek : *de Triumpherende waerachtighe Kercke over de Waelsche Kercke*, met een stuk wijn beschonken :

« Pater Laurentius vander Leepe acht ponden ses schellynghen acht grooten, over de weerde van een stuk wyns, aen hem ghepresenteert int opdraghen van eenen synen bouck vande *Triumpherende waerachtighe Kercke over de Waelsche Kercke*, by ordonnantie vanden 18 October 1681, ende quytantie, valet met XIJ lb. XIJ s. gr. over XLIJ vandenselven boucken samen . . . . IIᶜ LJ bl. IIII s. »

V.

Jan Vaerman.

In de 15ᵉ en 16ᵉ nummers van den tweeden jaargang der *Vlaamsche Wacht* werden ettelijke, totdan toe ongekende bijzonderheden over dezen verdienstelijken wiskundige medegedeeld. Onder andere lezen wij aldaar dat VAERMAN zijne in 1720 uitgegeven *Academia Mathematica of Oeffenschool vande Wiskunde* opdroeg aan de « edele, weerde ende voorzienige heeren Mijnheeren Burgh-Meesteren, Schepenen ende Raeden der stadt Brugghe, alsoock aen mijne Edele weerde ende voorzienige Heeren Myne Heeren Burgh-Meesteren ende Schepenen 's Landts van den Vrijen », en zulks wel « tot herkentenisse van hunne voorgaende edelmoedigheyd ende goedjonstigheyd »,

wat beduiden wil — voegde de steller der artikels over Vaerman er bij — dat èn de wethouders der stad èn die van 't Vrije den schrijver met een hulpgeld hadden bijgesprongen.

De rekening van laatstgemeld college over 1685-1686 houdt inderdaad den volgenden post in :

« Jan Vaerman, frans schoolmeester tot Brugghe, vichtich guldens, hem ghejont ter causen vande dedicatie ende presentatie aen de Collegie ghedaen van seker bouck inhoudende de wetenschap van chijfferconste, bij appostille op requestie in daten vij^en December 1685 ende quytantie, valet . . . . I^e lb. par. »

Geen twijfel, of ook in de stadsrekeningen van Brugge zullen dergelijke aanmoedigingen te vinden zijn.

B. — *Uit de stadsrekeningen van Mechelen.*

I.

Lambrecht Rustenio.

De naam dezes schrijvers, dien wij in geen enkel biographisch woordenboek hebben aangetroffen, komt voor in de stadsrekening van 1564-1565, alwaar te lezen staat :

« Betaelt Domino Lamberto Rustenio voor sekere opusculum der stadt van Mechelen gededicеert, per ordonnancie ende quitancie . . . . IIII £. IIII s. »

Of het hier bedoelde werkje in het Vlaamsch of in 't Latijn was opgesteld, zullen anderen misschien kunnen beantwoorden.

II.

Jan Bernaerts.

Bekend als de schrijver van een boekje, getiteld : *Leven en martelie van Maria Stuart* (Antwerpen, 1588, in-kl. 12°), en van verscheidene geschiedkundige en andere werken in het Latijn, waaronder een verhaal over de inneming van Lier, waarvoor het Mechelsche magistraat hem eene toelage van 50 gulden verleende.

« Betaelt Meester Jan Bernaerts, advocaet alhier, vyftich guldens eens, voor sekere boecxken gemacckt van d'Inneminghe van Liere, volgende dordinantie vander weth . . . . . L £. »

(*Stadsrekening van Mechelen*, 1595-1596.)

III.

Erycius Puteanus.

Alles wat dezen beroemden hoogleeraar, een der vruchtbaarste schrijvers der XVIIe eeuw, betreft, moet den liefhebberen der vaderlandsche oudheden welkom zijn. Wij meenen derhalve den volgenden post der stadsrekening van 1617-1618, waarin er spraak is van een boek, door PUTEANUS aan de stadsregeering van Mechelen geschonken, niet onvermeld te mogen laten :

« Betaelt aen den Eerweerdigen Heere Doctoor Puteanus, voir eene gratuiteyt van eenen boeck, mette exemplaria oft dobbel van diere, die den voirs. Heere aen dese stadt gedediceert ende geschoncken heeft, volgende dordonnancie ende quitancie, de somme van . . . . CC £. »

Dat PUTEANUS, alhoewel de meeste zijner schriften in 't Latijn waren opgesteld, een bevorderaar der landstaal was, ja zelfs nu en dan de Nederlandsche lier hanteerde, werd door onzen geleerden collega VAN EVEN in de *Dietsche Warande* van 1887 ten overvloede aangetoond.

IV.

Joris Schanler.

Nog een naam, dien men tevergeefs in het *Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letterkunde* zoeken zou. Ziehier wat er in de stadsrekening van Mechelen over gemeld jaar 1617-1618 aangeschreven staat :

« Betaelt Georgio Schanler, gedediceert hebbende aen dese stadt sekeren boeck, wesende *Cronicke van allen de Keysers*, per ordonnancie van den 7ⁿ Februari 1618.... »

(Het bedrag der gift is niet ingevuld.)

V.

Jan van der Heyden.

Ook deze is een tot hiertoe onbekend gebleven Vlaamsche schrijver, wien 't magistraat der stad Mechelen in 1619 of 1620 eene aanmoediging van 12 gulden verleende :

« Betaelt aen Meester Johannes van der Heyden voir seker boecxken van devotie by denselven aen den Magistraet deser stede gepresenteert, per ordonnantie . . . . . . XII £. »

(*Stadsrekening van* 1619-1620.)

VI.

Jacob van Haeften.

Bekend is het dat deze proost der beroemde abdij van Affligem, behalve verscheidene Latijnsche werken, een boek in het Nederlandsch schreef, voor titel voerende : *Den lust-hof der Christelycke leeringhe, beplant met geestelijcke liedekens, ter verklaringhe van den Catechismus des Aertsbisdoms van Mechelen*, van welk zeldzaam geworden werk, aanvankelijk gedrukt te Amsterdam in 1619, eene tweede uitgaaf te Antwerpen verscheen in 1622.

De onderstaande post der stadsrekening van Mechelen, over 1622-1623, maakt ons bekend dat VAN HAEFTEN van de bestuurders der Dijlestad een geschenk in boeken kreeg, ter vergelding eener soortgelijke gift, waarmede hij hun vereerd had en van welke de *Lusthof* ongetwijfeld zal hebben deel gemaakt :

« Betaelt Heer ende Meester Pauwels van Christynen, Raedt ende Pensionnaris deser stede, ten respecte van sekere boecken by denselven Heere gecocht ende gepresentcert tot recognitie aen den Heere Proost van Affligem, voir eenighe andere boecken aen dese stadt gedediceert per billet, ordonnancie ende quitancie, de somme van . . . . LXXII £ »

VII.

Christoffel Chamberlinus.

De stadsrekening over 1622-1623 behelst nog de volgende uitgaaf :

« Betaelt aen Christophorus Chamberlinus, ter oirsaecke van seker boecxken inhoudende diversche *epigrammatica*, aen dese stadt gedediceert, per ordonnancie de somme van . . . . . . XXIIII £. »

Wie was deze CHAMBERLINUS en waren zijne hekeldichten in het Vlaamsch of in 't Latijn opgesteld?

VIII.

Michiel-Florens van Langren.

Het is tot hiertoe niet uitgemaakt waar deze verdienstelijke wis- en aardrijkskundige het eerste daglicht zag. Naar de meest aangenomene meening zou hij geboren zijn te Antwerpen, volgens sommigen te Mechelen, terwijl zijn vriend en tijdgenoot PUTEANUS van hem schreef als zou hij oorspronkelijk geweest zijn van Arnhem. Dat hij de Dijlestad lief had en men er zijn talent naar waarde wist te schatten, mogen de volgende posten uit de rekeningen bewijzen :

« Betaelt Michiel Florentius van Langren, Mathematicus, tot vereeringhe van eenighe caerten by hem gemaeckt van Fossa Ste Marie, aen Myne heeren gepresenteert, per apostille op requeste ende syne quitancie, de somme van . . . . LXXII £. »

(*Stadsrekening van* 1626-1627.)

« Betaelt Michiel-Florentio van Langren, Mathematicus, voir sekere kaerten by hem aen dese stadt gepresenteert van tHertochdom van Brabant, per ordonnancie op requeste ende quitancie . . VI £. »

(*Id. van* 1630-1631.)

« Betaelt mr. Mr Michiel Florentinus van Langren, Matematicien, de somme van vierentwintich guldens, in recompense van eenige exemplarien van de quaerte van het Arts Bisdom van

Mechelen by hem gemaect ende aende Heeren vanden Magistraet geschoncken, per ordonnantie op requeste ende quitancie. XXIIII £. »

(*Id. van* 1644-1645.)

« Betaelt aen Mijnheere Van Langeren de somme van sessendertich guldens voir recompense van eenighe lantcaerten aen Myn heeren vanden Magistraet gepresenteert, per ordonnancie in date 10 Septembris 1663. »

(*Id. van* 1663-1664.)

Eene uitvoerige levensbeschrijving van VAN LANGREN, door ALPH. WAUTERS, komt voor in de *Biographie nationale*, XI, 276-292.

IX.

Jan Neefs.

De Augustijner monik JAN NEEFS, geboren te Mechelen in 1576 en aldaar overleden den 26 Juni 1656, is onder andere bekend als de schrijver van het leven der H. Monica, welk boek, te Antwerpen gedrukt in 1628, hij opdroeg aan het magistraat zijner geboortestad, dat hem deswege de niet geringe toelage van 150 gulden verleende :

« Betaelt in handen Pater Joannes Neeffs, Provinciael geweest vande ordre vande Augustijnen, voir eene vereeringhe ter oirsaecke van sekeren boeck van *leven van Ste Monica*, bij hem gemaeckt ende aen dese stadt gededicieert, per ordonnancie ende quitancie de somme van . . . . CL. £. »

(*Stadsrekening van* 1627-1628.)

X.

Baptist Lancelot.

Ons waren tot hiertoe slechts twee Mechelsche schrijvers met name LANCELOT bekend, te weten : CORNELIS, prior van het klooster der Augustijnen te Antwerpen, en dezes broeder HENDRIK, die dezelfde bediening uitoefende te Hasselt, te Trier en te Brussel. Van eenen derden, die over de geschiedenis zijner geboortestad schreef, wist men niet meer te spreken. Wij troffen hem aan in de hoogergemelde rekening van 1630-1631, alwaar te lezen staat :

« Betaelt BAPTISTA LANSLOOTS, voir eene gratuiteyt voir seker boecxkens by hem aen de stede geschoncken nopende de geschiedenissen van de selve stadt per ordonnancie ende quitancie . . . . XII £. »

XI.

Hendrik van der Borch.

HENDRIK VAN DER BORCH, meer gekend onder den naam van HENDRIK VAN HULDENBERGH, gesproten uit een oud edel geslacht, aan hetwelk de heerlijkheden van Moerzeke en Gastel toebehoorden, was een verdienstelijk geslachtkundige, van wien in 1638 te Mechelen in druk verscheen : *Geborte-linie, ofte Geslachts afcompste der heeren vooghden van Mechelen* enz., voor welk werk, dat hij aan het bestuur dezer stad opdroeg, hem eene toelage van 240 gulden verstrekt werd.

« Betaelt jonckheer HENRICK VAN DER BORCH voir eene gratuiteyt ende vereeringhe over de quaerte van de heeren

van Mechelen, aen myne Heeren vande Magistrat gededicееrt, per ordonnancie ende quitancie . . . . CCXL £. »
(*Stadsrekening van* 1639-1640.)

XII.

Urbaan Swartsen.

Van dezen Mechelschen dichter, *factor* der rederijkerskamer *de Peoene*, kende men slechts een blijeindigend treurspel, gedrukt in 1728 en getiteld : *Adallas, coninck van Tracien, ofte de standvastige Olympie*. Uit den volgenden post der rekening van 1713-1714 blijkt dat hij in laatstgemeld jaar de beschrijving van den ommegang uitgaf, hetzelfde werk, waarschijnlijk, als dat, vermeld onder nr 3435 van den kataloog der boekverzameling Van der Straelen-Moons-Van Lerius, onder den titel : *Rype aenmerckingen op den Triomphanten ende solennelen Ommeganck der stadt Mechelen, die naer 33 jaren rustens heden Primo Julio in t' iaer 1714 soo prachtigh en magnificq wordt verthoont trots alle steden van Nederlandt.*

« Betaelt SWARTSENS eenentwintigh guldens voor het componeren van het cort begryp vanden ommeganck, alsooc voor het maecken der liedekens ende jaerschriften op den 1n Juli 1714, per syne quitancie . . . . XXI £. »

Ongeminderd de voren medegedeelde, behelzen de rekeningen der stad Mechelen nog een paar andere posten, met de vermelding van toelagen

aan den drukker Hendrik Jaye, die hier reeds in 1614 zijne kunst uitoefende (1).

Deze posten luiden :

« Gepresenteert Henrick Jay, boeckdrucker, voir vyf Historieboecxkens by hem gepresenteert aen eenighe Heeren vanden Magistraet, per ordonnancie . . . . v £. x s. »
(*Rekening van* 1614-1615.)

« Betaelt Henrick Jaye, boeckdrucker, voor het drucken van het *Legende boecxken van S*t *Rombout*, soo int latyn als int duyts, van nieuws uytgecomen, voir eene vereeringhe XLVII £. »
(*Id.* van 1639-1640.)

Het hier bedoelde leven van St. Rombout werd in 't Latijn opgesteld door JAN VAN WACHTENDONCK, die later den aartsbisschoppelijken zetel van Mechelen beklom, en in 't Vlaamsch overgezet door FRANS VAN DEN BOSSCHE, pastoor der St.-Janskerk in genoemde stad, nopens welken laatste ons voor het oogenblik verdere inlichtingen ontbreken.

Ten gerieve der belangstellenden zij hier ten slotte aangestipt dat de Mechelsche rekeningen daarenboven de namen inhouden van verscheidene Latijnsche en Fransche schrijvers, waaronder MELCHIOR MEDELIUS, HENDRIK VAN WACHTENDONCK, JAN BOCH, REINIER BRUITSMA, PAUWEL VAN CHRISTIJNEN en FRANS VAN DEN ZYPE, die allen eveneens vanwege de stedelijke wethouders voor de opdracht hunner werken ondersteund werden. Het viel in ons bestek niet de hen betreffende aanteekeningen mede te deelen.

---

(1) En niet sedert 1621, zooals J.-B. VINCENT, in zijn *Essai sur l'histoire de l'imprimerie en Belgique*, bl. 207 opgeeft.

DE VLAAMSCHE
VERTAAL- EN WOORDENBOEKEN

VAN HET

begin der boekdrukkunst tot den jare 1700,

DOOR

den heer H. SERMON, briefwisselend lid.

VOORWOORD.

Bij het zoeken naar namen, die in de Biographie der Vlaamsche schrijvers, door de Koninklijke Vlaamsche Academie uit te geven, moeten opgenomen worden, trof ik behalve VAN DER SCHUEREN, JUNIUS, PLANTYN en KILIAAN, verscheidene opstellers aan van *Vlaamsche woordenboeken*. Ik heb eenige hunner werken kunnen vinden; deze verwezen mij naar andere, en zoo ben ik er in gelukt, eene bibliographische lijst, wellicht nog onvolledig, op te stellen van zoo wat drij honderd uitgaven en heruitgaven van *Vlaamsche woordenboeken*, gedaan van het begin der boekdrukkunst tot den jare 1700.

In het opstellen dier lijst heb ik het voorbeeld van CLIGNETT en anderen niet gevolgd, maar de Hoogduitsche woordenboeken ter zijde gelaten. Ik heb mij ook niet bepaald bij hetgeen men, onaangezien de bewerkingswijze, heden strict genomen een *woordenboek* heet; maar ik nam bovendien de vertaalboeken op, met welke de Vlaamsche jongens destijds naar de Latijnsche school gingen. Deze boe-

ken zijn in twee kolommen gedrukt : de eerste Latijn en de tweede Vlaamsch of omgekeerd. Het zijn dus echte woordenboeken uit dien tijd naar reale wijze bewerkt. Het woordenboek vertolkt gewonelijk een woord door een woord; het vertaalboek geeft zinnen, en dit heeft zijn belang voor den taalkundige.

Niet een dezer woordenboeken is in eene enkele taal geschreven; zij bevatten alle ten minste twee talen. Wel weerden VAN DEN WERVE en MEYER de bastaardwoorden en gaven zij Vlaamsche woorden op, om die te vervangen; maar woordenboeken die de woorden in de eigene taal uitleggen, gelijk WEILAND, VAN DALE en DE VRIES & TE WINKEL gedaan hebben, bestaan niet; ofschoon hiertoe de Latijnsche voorbeelden niet onbraken (1). Slechts twee werken heb ik ontmoet, die het Vlaamsch door het Vlaamsch uitleggen; maar het zijn wonderzinnige werken, die met de taalkunde niets gemeens hebben. Het eerste is : *Der Fielen, Rabauwen of der Schalken vocabulaer*. Het wierd te Antwerpen bij Jan de Laet in 1558 en misschien ook nog wel vroeger gedrukt (2). Het tweede is : *Epitheta, dat sijn bijnamen of toenamen, beschreven door Anth Smyters van Antwerpen. Rott. Van Waesberghe.* 1620.

Het is er mij thans niet om te doen, een dezer woordenboeken in het bijzonder te bespreken; mijn

---

(1) Zie BRUNET. *Table méthodique*, bl. 654.

(2) De goedkeuring is inderdaad gedagteekend van 1547

inzicht voor het oogenblik is alleen, ze bekend te maken, voor zooveel ik er in gelukt ben ze te vinden; zonder in de opgave aller uitgaven eene bibliographische nauwkeurigheid te betrachten, die niet in mijn bereik was.

Vele dezer werken zijn heden uiterst zeldzaam geworden en van zeer weinige personen gekend, en inderdaad, wie, behalve eenige bibliographen en eenige bibliophilen, en dan nog, kent er de Vlaamsche vertaal- en woordenboeken van FLISCUS DE SONCINO, NOËL DE BERLEMONT, HIERONYMUS CINGULARIUS, JOHANNES MURMELLIUS, ANTONIUS SYLVIUS, PETRUS CURIUS, SEBASTIANUS HEYDEN, SIMON PELEGROM, LONGOLIUS, SERVILIUS, ZEGERS, APHERDIANUS, JOHANNES PALUDANUS, PETRUS DASYPODIUS, ADRIANUS CARDINALIS, VLADERACCUS, SCOENDERVORDIANUS en vijf-en-twintig anderen meer?

De heer GÉNARD las reeds ter Academie over *Cesar Joachim Trognaesius* : deze was een drukker-uitgever, gelijk *van Waesberghe*, *Mommaerts*, *Fickaert*, *Ferrand*, *Aertsens* en anderen, die woordenboeken uitgegeven hebben, zonder dat zij er daarom de opstellers van zijn; maar er bestond toen te Antwerpen een andere TROGNAESIUS, met name ALEXANDER; deze schreef en gaf er in 1610 een Vlaamsch-Latijnsch woordenboek uit, dat als een tegenhanger kan aanzien worden van KILIAANS werk, waarvan toen reeds vier uitgaven verschenen waren.

Mijns dunkens is het nuttig, ja noodzakelijk, dat deze boeken gekend worden en wel om de volgende redenen.

1° Het spreekt van zelfs dat de namen dezer woordenboekschrijvers in de biographie der Vlaamsche of Nederlandsche schrijvers en hunne werken in de bibliographie moeten opgenomen worden.

2° Deze werken dienen aan de vergetelheid onttrokken en door de toekomende woordenboekmakers ingezien te worden. Er ligt daarin een tal van woorden, wendingen en zinnen verborgen, die waarschijnlijk tot nu toe nog door niemand zijn nagezien geworden; en terwijl onze opstellers van idioticons soms meer achter woorden of klanken zoeken, die aan den eenen of anderen zonderling der ongeleerde volksklas ontsnapt zijn, maar, gelijk men zegt, fortuin gemaakt hebben en hierdoor in de taal van dorp of stad zijn bewaard gebleven — zonder hierom volgens de wetenschap woorden te zijn — heeft men hier te doen met uitdrukkingen door taalgeleerden gevonden, na soms dagen, weken en maanden zoekens — en deze schijnen thans ongelukkig met minachting bejegend te worden, enkel omdat zij gedrukt staan.

3° Ik heb reeds laten hooren, dat behalve VAN DEN WERVE en MEYER niemand een woordenboek geschreven heeft opzettelijk om Vlaamsch te leeren. In al deze boeken komt het Vlaamsch maar voor als hulptaal, als voertuig des onderwijzes; maar dat vermindert voor ons geenszins hunne waarde; de

schrijvers verzorgden zoowel het Vlaamsch als de andere talen. Zij kenden er verscheidene en vergeleken ze gaarne met elkander.

Het woordenboek was in dien tijd niet alleen het groote veld, waarop de taalgeleerdheid zich ontvouwde, maar tevens, gelijk heden nog, het handboek desgenen, die de taal praktisch beoefent. De nieuwere glottologie roept, wel is waar, de spraakleer als het alomvattend boek der taalkennis uit en schuift het woordenboek op den achtergrond; maar die wetenschap met hare regels van klankverwisseling en klankverspringing, met hare woordherleiding tot eenige honderd veronderstelde verbale eenlettergrepige wortels, bestond toen niet en men mag ze dus aan die schrijvers niet vragen, gelijk men het bij de kritiek sommiger werken wel gedaan heeft. Deze woordenboeken zijn dus vooral vergelijkend, en de groote commentators van de classieke schrijvers der oudheid deden toen, bij het verklaren van woorden, ook niets dan vergelijken. Zie b. v. JUSTUS LIPSIUS in zijne uitgave van : *De moribus Germanorum* door TACITUS; telkenmale dat het bij een woord past, haalt hij nevens Latijn en Grieksch ook Vlaamsch aan; maar daarbij bepalen zich ook zijne uitleggingen (1).

Die woordenboekschrijvers waren overigens niet alleen gekend als lexicographen ; men vindt

(1) Ik spreek hier noch van lezing, noch van tekstkritiek.

meestal hunne namen omgeven door een aantal andere werken, die ons bewijzen, dat zij, als kenners der oude talen, bij hunne tijdgenooten in groot aanzien stonden, en dit is eene reden te meer om hunne werken bekend te maken.

4° Eene vierde reden, waarom ik die boeken aan de vergetelheid onttrokken wensch, is van vaderlandslievenden aard. Zij leveren ons inderdaad het bewijs, dat men in dat tijdvak in Europa het Vlaamsch niet *ignoreerde* of er met minachting van sprak; want waar toen een veeltalig woordenboek gedrukt wierd, hetzij in Genua, in Rowanen of in Parijs, immer zag men er het Vlaamsch nevens de andere voorname Europeesche talen prijken.

Neen, men hadde toen niet geschreven wat ik in een werk lees, dat ten minste van zulke onwetenheid moest vrij wezen : « De herop« komst van het Vlaamsch is het werk geweest « der geletterde klassen; dit enkel feit toont zijnen « gekunstelden aard aan; het bewijst, dat deze po« ging gansch tegenstrijdig is aan den geest des « tijds; vermits het eene taal is, niet bewaard voor « haar nut, hetwelk de eenige reden harer voort« during is; maar omdat men ze aanziet als eene « literarische nieuwsgierigheid, als een philolo« gisch speelgoed (1) ».

(1) *Principes de Philologie comparée*, door A.-H. SAYCE, prof. te Oxford. Parijs, 1884, bl. 102.

5° Eindelijk bewijst de lijst, die ik de eer heb U aan te bieden, de streving van den volksgeest en de richting van het onderwijs in onze gewesten, gedurende gezegd tijdvak. Men bemerkt er in, dat in de laatste helft der vijftiende eeuw alleen het Latijn hier aantrek had; onder Keizer Karel breidde het onderwijs der talen zich uit: toen verschenen er vooral te Antwerpen reeds woordenboeken in vier, zes of acht talen. Het verblijf der talrijke vreemdelingen in die stad, op het einde der regeering van Keizer Karel en in het begin van die van Philip II, had daar het gebruik der vreemde talen ontwikkeld, en zelfs na de regeering van Aalbrecht en Isabella bleef Antwerpen, alhoewel er de Schelde lang vóór 1648 gesloten was, nog eene wereldstad en door hare drukpersen en door haren boekhandel; dit leert de volgende lijst der Vlaamsche woordenboeken, en onder dat betrek mag ik ze aanzien als eene bladzijde uit de geschiedenis der beschaving in de Nederlanden.

Lijst der Nederlandsche Vertaal- en Woordenboeken, gedrukt vóór 1700.

1475-77.

Vander Schueren (Gherard). *Theutonista of Deutschlender.* 1e deel. Duitsch-Latijn. Keulen. Arnoldus ther Hornen, 1475. in-4°.

— Id. 2e deel. Latijn-Duitsch. 1477. id. id.
Kon. Bibl. 's Hage.)

1479.

Vocabularius ex quo (latino-teutonicus). Swollae, zonder drukkersnaam. (Johan van Vollenhoe?), 1479 232 bl. in-4°, goth. lett. (Kon. Bibl. 's Hage.)

1480.

Proverbia communia (belgico-latina), zonder plaats- of drukkersnaam (waarschijnlijk Deventer, Richard Paffroet, rond 1480) in-4°.

(Kon. Bibl. Brussel.)

— Id. Ib. 1485 (Campbell. *Annales*).

— Id. Deventer. Jac. de Breda, omtr. 1486 in-4°. (Bibl. gymn. Deventer — Campbell. *Ann.* p. 208).

— FLISCUS DE SONCINO (STEPHANUS). *Sententiarum variationes sive synonima.* Zwollis, Petrus de Os de Breda, 1480, in-4°.

— Id. Daventriae, in pressura platiae Episcopi. z. j. e. d. (Rich. Paffroet omtr. 1483) in-4°.

— Id. (*lat. belg.*). In oppido Davantriensi Jacobus de Breda, (zonder jaartal, doch rond 1487.) 104 bl. in-4°, goth. lett. (Bibl. van Wolfenbuttel.)

1482.

Herbarius. Kruidboek in dietsche... (Antw. Math. Goes) omtr. 1482, in-4°.

(Cat. de Meyer 1869, n° 234.)

— Id. (Culenburg, Jan Veldener) 1484, in-4°.

— Id. Antw. Gov. Back, 1511 in-8°.

(Bibl. van IJperen.)

1483.

Vocabularius copiosus et singularis unus ex diversis diligentissime theutonicatus (*lat. belg.*), zonder plaats- of drukkersnaam. (Leuven, Jan van Westfalen, rond 1483, bij anderen in 1480.) 412 bl. Gt fol. goth. letter.

1484.

Gemmula vocabulorum (*lat. belg.*). Antv. Gerardo Leeu, (die 18 m. Septembris (14)84. 230 bl. in-4°, goth. lett. (Bibl. Brussel.)

Gemmula vocabulorum cum addito. Antv. Gerardo Leeu. 1486, in-4°.

('s Hage — Maatsch. van Ned. Lett. Leiden.)

Gemmula vocabulorum cum addito. Antv. Math. Goes. 1487, in-4°.

(Brussel — 's Gravenhage.)

Gemmula vocabulorum cum addito.... Antv. Gerard Leeu. 1488.

(Maatschappij van Lett. Leiden.)

— Id. Buscod. Gherardus Leempt de Noviomagio. 1488, in-4°.

— Id. *cum addito, diligenter revisa et emendata.* Deventer, Rich. Paffroet, 1489, in-4°.

— *Gemmula vocabulorum cum addito.* Antv. Math. Goes, 1490, in-4°.

— Id. Deventer, Jacob van Breda, 1491.

— Id. Zwolle. 1492, (Bibl. 's Hage.)

— Id. Deventer. Jacob van Breda, 1493, in-fol.

(Cat. der Prior. van Elzegem 1782.)

— Id. Deventer. Jacob van Breda, 1493, in-4°, (Brussel.)

— Id. Delft z. d. (1494?) in-4°. (Campbell).

Gemmula vocabulorum. Daventriae... 1494, in-4°. (Bibl Parijs).

1486.

Curia Pallatium.... Daventriae. Jacob de Breda, rond 1486, 8 bl. goth. lett. (Bibl. Deventer).

— Id. Daventriae. Rich. Paffroet. z. j. in-4° (Gent?)

— Id. Rotterdam. H. die Lettersnider, (rond 1505). (Campbell p. 285.)

1487.

Proverbia seriosa theutonico-latina sibi invicem consonantia. In Buscoducis Gherardus Leempt de Noviomagio, (14)87, in-4°, goth. lett.

— Id. Dev. R. Paffroet, omtrent 1490 in-4°.

— Id. Id. 1495, in-4°.

— Id. Delf in Hollanda, (Chr. Snellaert, rond 1495, in-4°).

— Id. (Swolle. Tymannus Petri de Os de Breda, rond 1497, in-4°. (Campbell. bl. 409 en 410.)

1492 (?)

Gemma gemmarum, seu vocabularius optimus, gemma vocabulorum dictus (lat. belg.). Zwollae, P. Os de Breda, (zonder datum) in-4°. (Kopenhagen en Oxford.)

— Id. Daventriae. Jac. de Breda 1500, in-4°.

Gemma gemmarum, cui addita sunt vocabula cuiusdam Rabbi Joannis. Lugduno-Batavorum, off. Johanni Severini, 1515, in-4°.

1494.

Gemma vocabulorum (lat. belg.) propria nomina ex Johanne Tortellio. Antv. Theodori Martini, 20 die Septembris 1494, in-4°, 256 bl. goth. lett.

('s Hage, Cat. R. della Faille.)

Gemma vocabulorum. Daventriae. Rich. Paffroet, 1495 in-4°.

— Id. id. 1497...? ('s Hage.)

— Id. id. 1498...? ('s Hage.)

— Id. id. Jac. de Breda 1498, in-4°.

1495.

Vocabularius optimus, Gemma vocabulorum merito dictus, quia duobus millibus optimorum vocabulorum maior est priori gemmule et multo correctior. Daventriae. Rich. Paffroet, 1495. ('s Hage.)

Vocabularius optimus Gemma dictus, qui fere in duobus millibus vocabulis, prius neglectis, haud modico labore adauctus, et emendatior effectus est. Expertissimorum virorum testimonia lucide subinducens vulgarique eloquio succinctim omnia perstringens cuilibet legenti multum profuturus, (naam van drukker, plaats en jaartal ontbreken), in-4°.

(Bibl. Kon. Vl. Acad.)

1498.

Vocabularius optimus Gemma vocabulorum merito dictus... Daventriae, Jacob de Breda, 1498, in-4°.

(de Meyer, 327.)

1505.

Vocabularius optimus Gemma vocabulorum merito dictus... Daventriae. R. Paffroet, 1505, in-4°.

(Vergouwen, 1225.)

1510.

Aldi Manutii *Romani utriusque lingue periti de constructione verborum, adverbiorum, localium, etc. Item de figuris*

dictionis duodecim et constructionis octo. Daventriae. Th. de Borne, 1510, in-4°.

(Uitgegeven door J. MURMELLIUS met Vlaamsche en Latijnsche samenspraken.)

1511.

NOEL DE BERLEMONT. *Vocabulaire françoys et flameng.* Anvers, 1511, in-4°. (Brunet.)

1514.

Den groten herbarius, ortus raritatis ghenaemt. Antw. Claes de Grave, 1514, in-fol.

(Cat. van Hulthem.)

Herbarius. Geprint in de prijncelijke stadt van Brussel, 1514, in-fol.

(Choulant, graphische Incunabilen für Naturgeschichte, Leipz. 1858. p. 73.)

Den groten herbarius ... Ortus sanitatis..... met synder tafelen in latyn ende in duytsche. Antwerpen, Claes de Graeve, 1524, in-fol.

(Cat. Serrure.)

— Id. Antw. Jan van Doesberch, 1532, in-4°.

— Id. Utrecht. Bernt, 1538, in-fol.

— Id. Antwerpen. S. Cock, 1547, in-fol.

(Bibl. der Hoogesch. van Gent.)

1514.

MURMELLII (JOHANNIS) *Alcmariensis ludimagistri pappa puerorum aesui et usui percocta et ab ipso autore diligenter revisa et a mendis repurgatâ. (Insunt in hac compluscula quæ in priore edicione non habentur.) Venumdantur Daventriae in edibus Theodorici Borne.* (Op 't einde) *Excusum Daventriae per me Theodoricum de Borne.* Anno 1514. 31 mensis Julii, in-4°.

(Cat. Serrure. — Kon. Bibl. Brussel.)

— Id. *Pappa puerorum.* Daventriae. R. Paffroet, 1519, in-4°.

(Reichling.)

— Id. Id. Antverpiae. G. Vosterman, 1422. in-4°.

(Reichling.)

MURMELLIUS (JOH.) Antwerpen H. Petersen van Middelburg, 1532, in-4°. (Reichling.)

— Id. Id. Antw. 1537, in-8°. (Id.)

— Id. Id. Antw. J. Loeus, 1550, in-4°. (Id.)

— Id. Id. Antw. 1551, in-4°. (Id.)

— Id. *Pappa una cum certissimis syntaxeos praeceptionibus libellus plane aureus, post omnes alias editiones iam denuo recognitus et auctus. Sylvaducis apud viduam Joannis Schoefferi*. 1573, in-4°. 32 bl. lat. en goth. lett. 2 col. — (Bibl. Antwerpen.)

(De eerste uitgaaf van dit werk geschiedde te Keulen in 1512 bij Quentel. Het werk beleefde 32 uitgaven.)

1529.

CINGULARII (HIERONYMI) *Aurimontani tersiss. Latini eloquj synonymorum collectanea, una cum Gallico et Teutonico vernaculo accomodata*. Antv. ex. off. Guillielmi Vostermanni, 1529, in-8°.

— Id. *Hieronymi* CINGULARII *Aurimontani synonymorum collectanea, Gallice simul Teutonice in puerorum gratiam exposita*. Antv. z. d. kl. in-8°. (Cat. Serrure.)

Id. Antv. Mich. Hillenius. 1544. (Bibl. Hoogesch Gent.)

1536.

CRUCIUS (LEVINUS). *Viridarium florum, seu florilegium procerum linguae latinae*. Antv. 1536, in-8°.

(Annales du Comité flamand de France, VI, p. 428-442.)

— Id. *Viridarium florum seu florilegium procerum linguae latinae, necnon divinae scripturae in rem studiosae juventutis. A Levino* CRUCIO *Aldenardino, curione Boscepano, recognitum, multisque locis per eumdem locupletatum*. Antv. apud Symonem Cocum, 1540, in-8°. (Cat. R. della Faille.)

1537.

SYLVIUS (ANTONIUS). *Colloquia puerilia, cum Gallica et Flandrica interpretatione*. Lov. 1537, in-4°.

Sylvius (Ant.) *Puerilium colloquiorum formulae ex probatissimis quibusque auctoribus (cum Gallica et Teutonica interpretatione)*, Antv. Off. Christ. Plantini, 1560, in-8°.

— Id. *Puerilium colloquiorum formulae ex probatissimis quibusque auctoribus, una cum Gallica et Teutonica interpretatione*. Antv. ex. off. Christ. Plantini architype. Regii, 1580, in-8°. (Cat. Serrure.)

1538.

Curius (Petrus). *Rerum maxime vulgarium congesta per locos in puerorum gratiam vocabula, Graece et Teutonice interpretata*. Excusum Antverpiae, typis Michaelis Hillenii in Rapo. Anno 1538, in-4°.

(Cat. Serrure et R. della Faille.)

— Id. *Dictionarium Graece, Latine et Teutonice ad instar Pappae puerorum Johannis Murmellii*. Antv. Joh. Loei...?

1540.

Heyden (Seb.) *Formulae puerilium colloquiorum autore Seb. Heyden. Adagiorum centuria in Germanicam linguam translata*. Buscoducis apud G. Hatardum, 1540, in-8°.

(Cat. Serrure.)

Id. *Formulae puerilium colloquiorum multis jam locis castigatae. Cum colloquiis Jac Zovitii*. Lugd. Bat. J. Taedts, 1610, in-8°. (Bibl. Hoogsch. Utrecht.)

1541.

Pelegrom (Simon). *Synonymorum sylva, in usum eorum qui epistolarum atque carminum compositioni student (Lat.-Teut.)* Antverpiae apud Johannem Hillenium in Rapo. 1541 in-8°.

Id. Sylvaeducis 1546...?

Id. Antv. Aegidius Radaeus, 1555. in-8°.

Id. Ant. typis Nicolaï Soolmans. 1577, in-8°.

(Paquot) — Cat. Serrure.)

Id. *(cum versione belgice et gallice)*. Antv. J. Withaghen, 1555 in-8°. (Cat. Serrure.)

Id. *Synonymorum sylva a Simone* Pelegromio *collecta*

et alphabete Flandrice ab eodem authore illustrata. Londini, 1650, in-8°.

1542.

Dasypodius (de Haes) (Petrus). *Dictionarium latino-Germanicum in usum et gratiam Germaniae pubis.* Antv. G. Montanus, 1542, in-4°.

— Id. *Dictionarium latino-Germanicum, ex optimis latinae linguae scriptoribus concinnatum.* Autore Petro Dasypodio. Antv. apud Joannem Gymnicum, 1557, in-4°.

Id. *Dictionarium triglotton (latine-graece et teuton.),* auctore Pedro Dasypodio. Antv. apud Joannem Gymnicum. 1567, in-4°. (Cat. Serrure).

Id. *Dictionarium Germanico-Latinum, priori Latino-Germanicum vice-versa respondens, in usum et gratiam literariae pubis concinnatum.* Petro Dasypodio auctore. Antv. apud Viduam Joannis Latii, Anno 1569, in-4°.

Id. *Dictionarium Germanico-Latinum,* Petro Dasypodio auctore, Antverpiae, apud Ant. Flenium, 1569, in-4°. (Cat. Serrure).

1543.

Fuchs (L.). *Den nieuwen herbarius, dat is, Tboec van den cruyden... met drij tafelen oft Registers, waeraf die twee eerste inhouden den naem van alle cruyden, also die in Duytsch, Latyn ende Griecx.* Ghedruct tot Basel by Michiel Isingrin, (1543) fol.
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

1544.

Paludanus (Joan.) *Dictionarium rerum maxime vulgarium..., cum Gallica et Flandrica interpretatione,* Gandavi, 1544, in-4°. (Cat. De Meyer, Gent. 1859.)

— Id. Gent. Salençon. 1561. Goth. lett. 129 bl.
(Brunet.)

Longolius (Gybertus). *Dialogum de avibus et earum nominibus Graecis, Latinis et Germanicis, ad poetas intelligendos utilissimum. Coloniae,* 1544, in-8°.
(Bibl. Hoogesch. Gent

LONGOLIUS (GYBERTUS). Id. Id. Leyden...?

Id. *Adagiorum epitome post novissimam D. Erasmi exquisitam recognitionem per Eberh. Tappium*. Antv. ex off. Joan Loei. 1544, in-8°.

— Id. *Adagiorum maxime vulgarium Thesaurus, ac ordine alphabetico disposuit F. A. C.*, Gandavi apud C. Meyer, 1730, in-8°.

1545.

SERVILIUS (JOANNES) alias KNAEP (JAN). *Dictionarium triglotton, hoc est, tribus linguis, latina, graeca et eā quā tota haec inferior Germania utitur, constans : non tantum eas voces omnes, quas latine agnoscit respondentes, sed praecipuas quoque ab autoribus usurpatas phrases, vernaculo sermone expressas, continens*. Joanne Servilio collectore et interprete. Antv. Mich. Hillenius, 1545, in-4° (in-12?)

— Id. Antv. Steelsius, 1551 (typis J. Graphei). in-8°.
(Cat. Serrure.)

— Id. Id. 1557 (Id.)

— Id. Id. 1559 (Id.)

— Id. Id. *Adpositae suo loco sunt voces eaé omnes quae in priore editione desiderabantur*. Amstelreodami Corn. Nicolaï 1600 in-12°.

Id. Antv. Hieron. Verdussen. 1600 (?).

Id. Antv. prostant apud Joannem Keerbergium 1600 in-8°.
(Cat. R. della Faille).

1545.

APHERDIANUS (PETRUS). *Tyrocinium linguae latinae, ex optimis quibusdam autoribus collectum et in capita digestum. In gratiam studiosae juventutis. Coloniae*. Joannes Gymnicus, 1545, in-12°.

— Id. *Tyrocinium latinae linguae...* Antv. Joan. de Laet 1552, in-8°. (Bibl. Hoogesch. Gent).

— Id. Id. Id. 1556. (Id.)

— Id. Id. Id. H. Loëus, 1576, in-8°.
(Bibl. Hoogesch. Gent)

— Id. Id. 1581 8° (Id.)

— Id. Id. Id. Mart. Nutius, 1604, in-12°.
(Bibl. Hoogesch. Gent).

Apherdianus (Petrus). *Methodus discendi formulas latinae linguae ex optimis auctoribus collecta, (lat-teut).* Antv. excud. Joannes Latius, 1558, in-8°. (Cat. Serrure).

Id. Antv. H. Loëus, 1574, in-8°.
(Bibl. Hoogesch. Gent).

1546.

Calepinus (Ambrosius). *Pentaglottos, hoc est, quinque linguis, nempe Latina, Graeca, Germanica, Flandrica et Gallica constans.* Antv. typis Aegidii Copenii Diesthemii, 1546, in-8°.
(Cat. R. della Faille en De Decker.)

— Id. *Dictionarium septem linguarum...* Basileae. Henricpetri. s. d. in-fol. (Bibl. Hoogesch. Gent.)

— Id. *Dictionarium undecim linguarum.* Basileae. 1590, in-fol.

— Id. Id. Basileae. S. Henricpetri 1605, in-fol.
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

— Id. Id. *Dictionarium novem linguarum.* Lugd.-Bat. A Commelin, z. j. 2 dl. in-4°.

— Id. *Dictionnaire octolingue...* 1620, 1 vol. in-fol.

— Id. Id. *undecim linguarum.* Basileae. S. Henricpetri, 1627, in-fol.
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

— Id. Id. *novem linguarum.* Lugd. Batav. F. Hackins, z. j. in-4°. (Bibl. Hoogesch. Leiden.)

1550.

Dictionnaire des huict langaiges : grec, latin, flamand, françois, espagnol, italien, anglais et allemand. Paris, 1550, in-16. (Brunet.)

1550.

Zegers (Tac. Nic.). *Proverbia teutonica, latinitate donnata, collectore et interprete Tac. Nic. Zegers, Bruxellano.* Antv. 1550.

— Id. Id. Antv. J. Loeus. 1554, in-8°.
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

— Id. *Proverbia Teutonica, latinitate donata, collectore*

et interprete Ta:. Nic. Zegers, Bruxellano, accuratius jam tertium recognita auctaque cum indice et calendario Romano, ...occulta Proverbiorum exquiret, et in absconditis Parabolarum conversabitur. Antv. Henricus Loaeus, 1571, in-12°.
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

1550.

— *Adagia oft Proverbia, Gemeene Duytsche spreekwoorden.* Kampen, P. Warnesin, 1550, in-8°.
— *Adagiorum liber I. Latine et Belgice.* Antw. 1553, in-8°.

1552.

Nominum et verborum quae in institutionibus grammaticae Georgii MACROPEDII *exemplorum loco passim assumuntur Germanica intrepretatio a Joanne Henrico* SCOENDERVORDANO, *collectore et interprete. Vaeneunt Traiecti sub turri divi Martini in aedibus Joannis Henrici Scoendervordani sub intersigno Bibliae inauratae.* Antv. ex off. Joannis Loei, 1552, in-4°. (Bibl. Hoogesch. Gent.)

Fundamentum scholasticorum Georgii Macropedii, seu prima literariae institutionis rudimenta Germanice enarratum per J. H. Scoendervordanum, Veneunt Traiecti in aedibus J. H. Scoendervordani. Ant. ex off. Joannis Loei, 1552, in-4°
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

1552.

VAN DEN WERVE (JAN). *Het Tresoor der Duytscher Talen : Een seer profijtelyck boeck voor alle deghene : die de Latijnsche sprake ende meer andere niet en connen, ende bysondere die het Recht hanteeren* : Ghemaect van den Edelen ende hooghstammigen heere, Heer Jan van den Werve, ridder. Gheprint Thantwerpen bij Hans de Laet. 1552, 8°.
(v. d. Haeghen, van den Berghe en Arnold. *Bibl. Belgica.*)

Id. *Den schat der Duytscher Talen. Een seer profijtelyc boeck voor alle degene, die die latijnsche sprake ende meer andere niet en connen, ende bysondere die het Recht hanteren* : Ghemaect van den Edelen ende hoochstammigen heer, Heer Jan van den Werve, Ridder. Gheprint Tantwerpen

bij Hans de Laet, in de Cammerstrate, in de Rape, in 't jaer ons Heeren 1559, in-12°.

Id. Antw. Wed' Hans de Laet, 1568, 8°.

Id. Antw. Jan van Ghelen, 1577, in-12°.

Id. Delft, bij Bruyn-Hermansz-Schinkel, 1601, in-12°.

Id. Id. Id. 1605, in-12°.

Id. Id. Id. 1608, 8°.

Id. Id. Id. Delft, bij Bruyn-Hermansz-Schinkel, 1614, kl.-8°.

Id. Hoorn. Lourens Willemszoon, 1623, in-12°.

Id. Amsterdam, Wed° van Theunis Jacobsz, 1464.

(Cat. Serrure. — Vaderlandsch Museum.)

1554.

DODOENS (REMBERT). *Cruyde Boeck. In den welcken die geheele historie, dat es Tgeslacht, tfatsoen, naem, natuere, cracht ende werckinghe, van den cruyden, niet alleen hier te lande wassende, maer oock van den anderen vremden in de Medecijnen oorboorlyck, met groote neersticheyt begrepen ende verclaert es, met derselver cruyden natuerlick naer dat leuen conterfeitsel daerby ghestelt.* Duer D. Rembert Dodoens, Medecyn van der stadt van Mechelen. Antw. Jan van der Loe, 1554, fol.

(De namen der planten zijn opgegeven in het Nederl., Duitsch, Fransch, Latijn en Grieksch.)

— Id. Id. Jan van der Loe, 1563, fol.

Id. *Cruydtboeck met byvoegsels uyt de schriften van Clusius.* Antw. Plantijn, 1644, fol.

(Cat. De Decker.)

Id. *Nouvellement traduite de bas-allemand en François* par Charles de l'Ecluse. Anvers de l'Imprimerie de Jean Loë, 1557, fol. (Bibl. Brussel, Leiden, Gent)

1556.

BERCKELAER (JOANNES of JAN VAN DEN BOSCH). *Dictionarium Germanico-latinum iam recens in iuventutis usum concinnatum, omnia vocabula latino sermone expressa continens a Joanne Berckelaer a Sylva Ducali collectore.* Antv. ex off. J. Loei, 1556, in-4°. (Cat. Serrure.)

Bercklaer (Joannes) *Dictionarium*... Apud Ant. Flenium, 1569, in-4°. (Cat. Serrure.)

1556.

Gallus (Evaldus). *Dictionariolum latino-germanicum auctore Evaldo Gallo.* Antv. excudebat Joan. Latius, 1556, in-8°. (Cat. R. della Faille. — Id. Serrure.)

1557.

Meurier (Gabriel). *Vocabulaire françois-flameng, très utile pour tous ceux qui veulent avoir la cognoissance du langage François et Flameng : Auquel outre vn grand nombre de dictons y sont aussi adioutés les genres et accens de chacun mot.* Par Gabriel Meurier. En Anvers, de l'imprimerie de Christofle Plantin, en la rue de la Chambre, à la Licorne d'or, 1557, in-8°.

(Annales Plantiniennes bl. 13.)

— Id. *Vocabulaire François-Flameng*, mis en lumière par G. M. Anvers, chez Jean Waesberghe, 1562, (druk Amé Tavernier) 8°.

— Id. Id. 1563, in-12°.

— Id. Id. 1566, 8°.

— Id. *Dictionaire Flameng-François*... par G. Meurier. Anvers, Jean van Waesberghe, 1566-67, 8°.

— Id. *Dictionaire François-Flameng*, mis en lumière par Gabriel Meurier. Anvers, Jean van Waesberghe, 1574, 8°.

— Id. Id. 1584, 8°.

— Id. *Colloques ou nouvelle invention de propos familiers, non moins utiles que très nécessaires pour facilement apprendre François et Flameng. — Tsamencoutinghen oft nieuwe Inventie van ghemeyne redenen.* — En Anvers, de l'imprimerie de Christofle Plantin, en la rue de la Chambre, à la Licorne d'or, 1558, in-4°.

(Bibl. Weimar. — Plant. Museum.)

— Id. *Conjugaisons, règles et instructions, mout propres pour ceux qui désirent apprendre François, Italien, Espagnol et Flamen, dont la plus part est mise par manière d'Interrogations et Responses*, par Gabriel Meurier. En Anvers, chez Jean van Waesberghe, sur le cimetière Nostre Dame,

à l'écu de Flandres, sur le Marché des Toyles, 4°. (Imp. Tavernier).

MEURIER (GABRIEL). *Conjugaisons...* Anvers, Jean van Waesberghe, 1558, in-8°. (Typ. Chr. Plantin.)

— Id. Id. 1608, 8°.

— Id. Id. Antw. Hendrick Aertssens, in de Cammer-straet, in de Witte Lelie. Anno 1618. 8°.

— Id. Id. 1637 kl-8°.

— Id. Delft. Waelpot. 1641, in-12°.

— Id. Antw. Mart. Verhulst.; op den hoeck van de oude Core-mert, in de Croon. 1655, 8° (herdruk van 1637).

— Id. *Conivgations...* Antw. Reynier Sleghers, in de Cammer-straet, in den Schilt van Artoys. Anno 1670, in-8°.

Id. *Breve instruction contenant la manière de bien prononcer et lire le François, Italien, Espagnol et Flamen,* par Gabriel Meurier. — *Corte instructie, inhoudende de maniere om wel te prononceren ende te lesen Franchois, Italiaensch, Spaensch, ende Nederduytsch.* Thantwerpen, by Jan van Waesberghe, op Onze Vrouwen Kerkhof, aen die Melck-mert, in die schild van Vlaenderen, 1558.

(Ann. Plant. bl. 15.

1558.

Dictionarium, colloquia sive formulæ quatuor linguarum, Belgicæ, Gallicæ, Hispanicæ, Italicæ. Opus linguarum studiosis cum primis necessarium. — Dictionaire, colloques ou devises familières en quatre langues Flamen, François, Espagnol et Italien de nouveau reveu et corrigé. En Anvers, chez Jean Withaye. Anno 1558, 8° lw.

(Cat. A. van Bellingen. — Plant. Museum.)

1561.

SARTORIUS (JOHANNES). *Adagiorum chiliades tres, quae Johannes Sartorius in Batavicum sermonem proprie ac eleganter convertit.* Antv. ex off. Joannis Loei, 1561, 8°.

— Id. *Adagiorum chiliades tres, sive sententiæ proverbiales Græcæ, Latinæ et Belgicæ ex præcipuis autoribus collectæ, ac brevibus notis illustratæ. Ex recensione Cornelii Schrevelii.* Lugd. Bat. ex typ. Nicolai Herculis, 1656, 8°.

— Id. Amst. J. Ravenstein, 1670, 8°.

Sartorius (Johannes). *Sylva vocabulorum seu selectarum orationum ac phrasium.* Antv. Guil. Sylvii, 1563, in-12°.

— Id. *Selectissimarum orationum Germanice redditarum delectissimus adversus barbariem exercitus... auctore Joan. Sartorio.* Antv. ex off. Guil. Sylvii, 1563, 8°.

Id. *Linguæ latinae phrases, vel selectissimarum orationum Germanice redditarum delectiss, adv. barbariem exercitus... Adagia quædam* Sartorii *in Batavicum sermonem conversa et brevi interpretatione illustrata. Ed. III, emend. et auct* Amst. 1660, 8°.

?

Dutour (van den keere) (Henry). *Dictionaire Flamen-François.* Gand, Jean de Salençon, z. d. goth. litt. 132 bl. (Bibl. Hoogesch. Gent.)

1562.

Dictionarium tetraglotton... seu voces Latinæ omnes, et Græcæ eis respondentes, cum Gallica et teutonica (quam passim Flandricam vocant) earum interpretatione. Antv. ex off. Chr. Plantini, 1562, 4°.
(Ann. Plant. — Cat. Serrure.)

— Id. Antv. in ædibus Joannis Steelsii, 1562, 4°. (Excud. Chr. Plantinus.)

— Id. Antv. ex off. Chr. Plant., sumptibus hæredum Arnoldi Bierckmanni, 1562 (drukkersmerk van Arn. Bierckman).

— Id. Antv. ex off. Guillielmi Sylvii, 1562, 4°.

— Id. Lovanii, ex off. Johannis Bogardi, typographi jurati, 1563, in-4° (*in fine* : excudebat Chr. Plant. 1562).
(Cat. R. della Faille.)

Id. Amst. 1627, 8°.

Id. » 1632,-34. » » cæteris auctior et emendatior. 8°.
(Maats. Ned. Lett. Leiden.)

1566.

Sambuci (J.). *Emblemata in Nederl. tale* overgheset door M. A. Gillis. T' Antwerpen, by Chr. Plantyn, 1565, in-16°.

1567.

Junius (Hadrianus) *Nomenclator, omnium rerum propria nomina variis linguis explicata indicans*. Antw. ex off. Plantini, 1567, 8°.

(Woordenboek in zes talen, 1e uitg. — Cat. Serrure.)

— Id. *Nomenclator, octo linguis omnium rerum propria nomina continens*. Antv. Plantin. 1567, 8°.

— Id. *Nomenclator omnium rerum propria nomina variis linguis explicata indicans, Hadriano Junio medico autore*. Parisiis sub cirnea aurea, via Jacobæa, 1567, 8°. (Excudebat Chr. Plantinus.)

— Id. *Nomenclator, omnium rerum propria nomina variis linguis explicata indicans, multo quam antea emendatior ac locupletior, Hadriano Junio medico autore*. Antverpiæ ex officina Christophori Plantini, architypographi regii, 1577, in-8° (zes talen).

— Id. Antv. Plant. 1583, 8°.

(Cat. A. van Bellingen.)

— Id. *Nomenclator omnium rerum propria nomina duabus linguis (lat. et belg.) explicata indicans*. Antv. apud Chr. Plantinum, 1585, 8°.

(Cat. A. van Bellingen. — Kk. Bibl. Brussel.)

— Id. Antv. apud Mart. Nutium, 1630, in-12°.

(Cat. R. della Faille.)

— Id. Francofordiæ, 1599; (illustrante Hermanno Geinsbergio.)

— Id. Genevæ. Jac. Soter, 1602 (?)

— Id. Francofordiæ, 1620, 8°.

— Id. Bruxellis...?...?

1568.

Noel de Berlamont. *Dictionaire, colloques ou dialogues en quatre langues Flamen, François, Espagnol et Italien. Avec les Conjugaisons, Règles etc. — Vocabulaer, colloquien, van nieuws oversien ende neerstelick ghecorrigeert*. A Gand, chez Gerard de Salençon, 1568.

— Id. schoolmeester Thantwerpen. *Vocabulare van nieus gecorrigeert, met noch ander instructien, dier nu achteraen gevoecht zijn, den kinderen seer profytelick. — Vocabulaire*

de nouveau recorrigé : avec encore autres instructions qui y sont maintenant adioutez en latin, très profitables aux enfants. Gheprent Typre in de Zuytstrate, in den Pellicaen, by Anthonis van Volden, ghezworen Drucker der C. M. Anno 1572, 8°.

— Id. *Ghemeyne samenspraken*... Rotterd. Dierk de Raef van Mullem, 1577, 4°.

— Id. *Ghemeyne spraken oft Tsamencoutinghen. — Propos communs ou colloques avec un vocabulaire contenant plusieurs mots vulgaires*, par feu Noel de Berlamont. 't Hantwerpen by Martin Huyssens. Anno 1599, 4°.

— Id. Lille, de l'imprimerie d'Adrien de Hollander, 1702, 4°.

— Id. *Den kleynen vocabulaer van Noel van Berlamont in 't Vlaemsch ende Franchoys, van nieuws oversien ende verbetert*. t'Antwerpen, bij Arnout van Brakel, op de Wyngaert Brugh. Anno 1642, in-16.

(Bibl. Hoogesch. Gent.)

1568.

Goedthals (Francois). *Les proverbes anciens Flamengs et François correspondants de sentences les uns aux autres*, par M. François Goedthals. A Anvers de l'imprimerie de Christ. Plantin, 1568. 8°.

1569.

Dictionario... Dictionaire, colloques et dialogues en quatre langues Flamen, François, Espaignol et Italien. En Anvers, chez Jean Bellère, 1569, 8°.

— Id. Amsterdam, on les trouve à vendre chez Corneille Nicolas, z. d. kl. 8°.

(Cat. Serrure.)

1573.

Plantin (Christophle). *Thesaurus theutonicae linguae. Schat der Nederduytscher spraken. Inhoudende niet alleene de Nederduytsche woorden, maar oock verscheyden redenen ende manieren van spreken, vertaelt ende overgeset int François ende Latyn. — Thrésor du langage Bas-aleman*,

dict vulgairement Flameng, traduit en François et en Latin. Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, Prototypographi Regii, 1573, 4°.

1573.

Dictionaire, colloques ou dialogues en quatre langues, Flamen, François, Espagnol et Italien. Avec les Coniugaisons, Règles et Instructions. Ensemble la manière de bien prononcer et lire les langues susdites, très util à tous Marchans ou autres de quelque estat qu'ils soyent : le tout de nouveau reveu et diligemment corrigé. — Vocabulaer, colloquien oft samensprekinghen in vier spraken, Vlaemsch, Francoisch, Spaensch ende Italiaensch. Met de Conjugatien, Regulen ende Instructien. Oock de maniere van wel te pronuncieren ende lesen de voorseyde talen. Zeer profijtelik allen Cooplieden oft anderen, van wat state datse sijn. Tantwerpen, by Joos de Hertoghe, aan onser Vrouwen Kerkdeure, op de Noordsijde, 1573, 8°.

1574.

Kilianus (Cornelius). *Dictionarium tentonico-latinum, praecipuas linguae teutonicae dictiones latine interpretatas ... studio et opera Cornelii Kiliani.* Antv. apud Viduam et haeredes Joannis Steelsii, 1574, 8°.

— Id. Excudebat Gerardus Smits, anno 1574, 8°.

— Id. apud Christophorum Plantinum, 1574, 8°.

— Id. Id. Ex off. Plantiniana, 1588, 8°.

— Id. *Etymologicum teutonicae linguae, sive dictionarium teutonico-latinum.* Antv. apud. Joannem Moretum (ex off. Plant.) 1599, 8°.

— Id. Id. 1603.

— Id. Opera D. Ludolphi Potteri Groningensis. Alcmariae, Meesterus, 1606, 8°.

— Id. Id. Alcmariae, Jac. Meester, 1613, 8°.

— Id. *Etymologicum teutonicae linguae sive dictionarium teutonico-latinum Cornelii Kiliani Dufflaei*, opera D. Ludolphi Potteri Groningensis. Amstel. ex off. Henrici Laurentii, 1620, 8°.

— Id. Ultrajecti ex typogr. Hermanni Borculoi, 1623, 8°.

Kilianus (Cornelius). *Kilianus auctus seu Dictionarium Teutonico-Latino-Gallicum. Adiunximus Lud. Potteri; 1° de propriorum utriusque sexus nominum Germanicæ originis, etymis ac significatione. II. de animalium nomenclatura.* Amstel. J. E. Clappenburg, 1632, 8°.

— Id. Id. *Amstelodami apud Joannem et Judocum Jansonios*, 1642, in-8°.

— Id. Id. 1687 (?).

1575.

Gillis (Marcus-Antonius). *Emblemata Adriani Junii medici*, overgheset in Nederlantsche tale door M. A. G. T'Antwerpen, by Chr. Plantijn, 1575, in-16.

1576.

Sasbout (Mathias), *Dictionaire Flameng-Françoys tres ample et copieux, recueilli* par Mathias Sasbout. Anvers, chez Jean Waesberghe, 1576, in-4°.

(Cat. Serrure — R. della Faille.)

— Id. *Dictionaire Françoys-Flameng* très ample et copieux auquel on trouvera un nombre presque infini de termes et dictions... avec plusieurs formes et manières de parler très élégantes. Anv. 1579. 8°.

— Id. *Dictionnaire Françoys-Flameng, très ample et copieux, avec un traicté singulier de la Navigation, Venerie et Fauconnerie, approprié à la langue Flamengue, par Math. Sasbout.* A Anvers, chez Jean Waesberghe, en la dite Camerstrate, à l'Escu de Flandre. 1583, 4°.

(Cat. Serrure — R. della Faille.)

1581.

De l'Obel (Matthias). *Kruydtboeck oft Beschryuinghe van allerleye Ghewassen, Kruyderen, Hesteren, ende Gheboomten* : deur Matthias de Lobel, Medecijn der Princ. Exc[en]. T'Antw. by Christoffel Plantijn, 1581. 4°.

— Id. *Icones stirpium, seu Plantarum tam Exoticarum quam Indigenarum. In gratiam rei herbariae studiosorum in duas partes digestae. Cum septem linguarum Indicibus, ad diversarum nationum usum*, Antv. ex off. Plant. apud Viduam et Joannem Moretum, 1591. 4°.

1581

Hadriani Cardinalis *de sermone latino seu de modis loquendi epitome* (lat. teut.); interpretatio per Aug. Wilsium Turnhoutanum. Antv. apud Petrum a Tongris, 1581. kl. 8°.

1582.

Taye (Jan) *Dictionnaire François-Flamen, autrement dict les mots françois tournez en Flamen, avec plusieurs phrases...* recueilli par Jean Taye, maistre d'escole française. Gand. Jean de Salençon 1582 4°.

(Cat. Serrure.)

?

Verniers (Gilles). *Dictionaire François-Flamen, tres ample et copieux*, recueilly et mis en lumière par Gilles Verniers, maistre d'Escole à Gand. A Gand, chez Jean de Salençon. z. j. 4°

(Cat. Serrure.)

1583.

Colloquia cum dictionariolo sex linguarum : Teuton. lat., germ. gall. hisp. ital. Antv. apud H. Henricum, ad coemeterium B Mariae sub Lilio. 1583. kl.-8° lw.

1584

Familiaria colloquia sex Linguarum... Dictionnaire, colloques ou dialogues en six langues, œuvre très utile à tous marchans. Antv. apud J. Withagium 1584. kl.-8° lw.

1586.

Vladeraccus (Christophorus). *Selectissimae latini sermonis phrases, ex uno soloque Cicerone, belgice et gallice redditae, item formulae epistolis conscribendis utilissimae ex eodem Cicerone collectae*, per Chr. Vladeraccum. Antv. ex off. Chr. Plantini 1586. 8°

(Ann. Plant. — Cat. Serrure.)

— Id. Id. 1613. 8°. (Cat. R. della Faille).

Vladeraccus (Chr.) *Polyonyma Ciceroniana. vario indice; ut diversarum nationum linguis servire possint, accomodatissime conscripta*. Per Christophorum Vladeraccum Ducissilvium. Antv. ex off. Plant. Joan. Moreti. 1610. 8°

— *Colloques ou dialogues avec un Dictionaire en sept languages, Flamen. Anglois, Latin, etc....* Antv. apud Joachim Trognaesium 1586. 8° lw.

(Cat. Serrure.)

1587.

Mellema (Elcie-Edouard-Léon). *Dictionaire ou Promptuaire Flameng-François (et Françoys-Flameng)* par E. E. L. Mellema. Anvers, chez Jean Waesbergue 1587. 2 d. 4°.

(Cat. Serrure.)

— Id. Id. Rotterdam, Jean Waesbergue, 1591. 2 d. 4°.

(Cat. Serrure.)

— Id. Id. » » 1596. 2 d. 4°.

— Id. *Dictionnaire ou Promptuaire François-Flameng*, par Elcie-Ed.-L. Mellema. A Rotterdam. chez Jean Waesbergue au marché, à l'enseigne de la Fame, 1612. 1 d. 4°.

(Cat. R. della Faille.)

— Id. *Dictionnaire ou Promptuaire Flameng-Fransoys et Fransoys-Flameng, très ample et copieux : de nouveau composé, embelli, augmenté et enrichi d'un nombre presque infini de vocables, dictions, sentences, proverbes et phrases très utiles et très exquises*. Rotterdam, Jean Waesbergue. 1602. 2 d. 4°.

(Cat. Serrure.)

— Id. Id. 1612, 4°.
— Id. Id. 1618, 2 d. 8°.
— Id. Id. 1621, » »

(Cat. Serrure.)

— Id. Id. bij Isaac van Waesberghe. 1630. 4°.
— Id. Id. 1636. 4°.

(Cat. Serrure.)

— Id. Id. recueilli des Dictionnaires les plus copieux. Rott. 1640. Isaac van Waesbergue. 4°.

— Id. *Den schat der Duytscher Tale met de verklaringhe in Françoys*, door E. Ed. L. Mellema. Tot Rotterdam bij Isaac van Waesberghe. 1613 in-4°.

(Cat. Serrure.)

— Id. Id. 1630. 4°.
— Id. Id. 1636. 4°. (Cat. Serrure.)

1596.

Dictionnaire, colloques ou dialogues en quatre langues, Flamen, Françoys, Espaignol et Italien. A Anvers, chez Hierome Verdussen. 1596. in-16, lw.

1597.

Flores seu formulae loquendi ex P. Terentii comoediis excerptae. Antv. ex off. Plantin in-16.
(Uitleg Vlaamsch en Fransch.) (Cat. Serrure.)

1598.

VEREPAEUS (SIMON *Latinae linguae Progymnasmata. sive primae studiorum exercitationes*. Antv. apud Hier. Verdussen. 1598, 8°. (Cat. Serrure.)
— Id. Id. Antv. Verdussen 1661, 4°.

1600.

Formulae puerilium colloquiorum cum nonullis aliis quotidiani sermonis colloquiis (*lat. et teut.*) Antv. apud Joan. Keerbergium. 1600. kl. 8°.

1604.

Trium linguarum Dictionarium; teutonicae. latinae, gallicae. Franekerae, apud Aeg. Radaeum, 1604, in-8°.
— Id. Leovardiae, excudebat Abr. Radaeus, 1619.

1607.

VAN MUSSEM (JOHAN). *Rhetorica die edele const van welsegghen, ghenomen uyt de oude vermartste Rhetoriscinen ende Orateuren als Cicero, Quintilianus ende meer andere... overgestelt uyt den Latyne in ghemeender spraken, nu van nieus oversien en met uytroedinghe van de uytheemsche woorden*

(*daer recht duytsche in plaets gheset syn*) *verbetert*, bij Jan van Mussem, woonachtich tot Wormhout in West-Vlaenderen. Ter Goude, by Jacobus Migoen, 1607. kl. 8°.

1609.

Declinationes nominum, pronominum et verborum in figuris redacte; cum teutonice verborum interpretatione. Lovanii Jos. Maes, 1609, 4°.

1610.

TROGNAESIUS (ALEXANDER). *Lexikon Flandrico Latinum.* Antv. Trognaesii, 1610, in-8°.

1619.

BERTHOUT (JAN). *Ghemeyne T'samencoutinghe, ghemaect by wylen Jan Berthout, schoolmeester tot Brussel, by dewelcke ghevoeght is een vocabulare, ghedeylt by capittelen.* — Collocutions familières, composées par feu Jean Berthout. T'Antwerpen, by Hieronimus Verdussen, inde Cammerstrate, in den Rooden Leeuw, 1619, 4°.

— Id. Id. T'Antwerpen, by H. Verdussen, op de groote merckt, in S Augustinus (1623), 4°.

— Id. Id. Antw., 1671, 4°. (Cat. Serrure.)

1620.

SMYTERS (ANTH.). *Epitheta, dat zijn Bynamen oft Toenamen*, beschreven door Anth. Smyters van Antwerpen. Tot Rotterdam, by Jan van Waesberghe, 1620, 8°.

1624.

Dictionaire, colloque ou dialogue en quatre langues, Flamen, François, Espagnol et Latin.... à Bruxelles, chez Jean Mommaerts, 1624, in-16 lw.

— Id. 1647, in-16, lw.

— Rodriguez (Juan-Francisco). *Nieuwen Dictionaris om te leeren de Nederlandsche ende Spaensche talen...* door Juan Francisco Rodriguez. schoolmeester op het Casteel. Thantwerpen by Caes. Joachim Trognaesius, 1624, in-4°.

(Cat. Serrure.)

— Id. Hantwerpen, C. Joachim Trognaesius, 1634. 4°.

1626.

Buxtorfius (Joannes). *Lexicon hebraïcum et chaldaïcum, accedunt radices ebraïcae cum versione belgica.* Basileae, 1626 ?

— Id. Id. Amstelod. Jansson. 1655?

1629.

Bouwens (Christianus). *Arcana linguae Teutonicae.* Leodii, 1629 ?

1630.

Van Waesbergue (Isaac). *Le grand Dictionaire François-Flamen.* Rotterdam, 1630. 4°.

— Id. Id. 1640. 4°.

— *Colloquia et dictionariolum octo linguarum, Latinae, Gallicae, Belgicae, Teutonicae, Hispanicae, Italicae, Anglicae et Portugalicae. — Colloques ou dialogues avec un dictionaire en huict langages, Latin, Flamen, François, Alleman, Espaignol, Italien, Anglais et Portuguez.* Antv. apud H. Aertssens, 1630, in-8° (in-12 ?)

(Cat. Serrure.)

1631.

Colloquia et Dictionariolum octo linguarum... Colloquien ofte samensprekingen met eenen vocabulaer in acht spraken. Amstelod., E. Clappenburg, 1631. 8°, lw.

(Cat. Serrure.)

— *Colloquia et Dictionariolum... Colloques ou dialogues, avec un dictionaire en huict langues : Latin, Flamen François, Anglois, etc.* Middelburgi, apud viduam Simonis Moulerti, 1631, 8° lw.

1632.

Martinez de Wauquier (Mathias). *Tetraglotton Dictionarium Latino-Graeco-Gallico-Flandricum auctius et emendatius*. Antv. Nutius, 1632, 8°.

— Id. Id. Antv. apud Joannem Meursium, 1645, 8°.

— Id. Amstel., 1671, 8°.

— Id. *Dictionarium tetraglotton novum, in quo Voces latinae omnes, et Graecae his respondentes cum Gallica et Teutonica singularum interpretatione, ordine Alphabetico proponuntur*. Novae huic editioni accesserunt plurimae voces, in aliis hactenus desideratae, Graecorum nominum genera simul et genitivi, omnium etiam syllabarum dubiarum quantitas, in gratiam Poëticis Candidatorum, notulis superne indicata. — Editio novissima plus quam quingentis vocibus aucta. Amstelodami, apud Viduam Joh. Schipperi sub signo Livii, in platea vulgo dicta Swanenburghs-straet Anno 1679, 8°.

— Id. Id. 1687, 8°.

— Id. Id. Ed. noviss. auth A. Montano. Amst. 1698, 8°.

1634.

Vanden Ende (C.). *Le gazophylace de la langue Françoise et Flamande*, par C. Van den Ende. Rott. J. Nierau, 1634, 4°. (Kon. Bibl. Brussel.)

— Id. Id. 1654, 4°. (Cat. Serrure.)

1636.

Le Dictionnaire des six langages (*latin, flamen. françois, espagnol. italien et anglais*). Rouen, D. Ferrand, 1636. in-8°.

1639 1640.

— *Den grooten Dictionaris en schadt der dry talen Duytsch, Spaensch ende Fransch. — Le grand Dictionaire et Trésor de trois langues François, Flameng et Espaignol. — El grande Dictionario y thesoro de las tres lenguas...* Thantwerpen by C J. Trognaesius, 1639-40, 4°.

— Id. *Den grooten Dictionaris en schadt van dry talen Duytsch. Spaensch ende Fransch, met de namen der Rycken, secten ende plaetsen der wereldt*. T'Hantwerpen by Caes. Joach. Trognaesius, 1646, in-4°.

1643.

D'Arsy (Jean-Louis). *Het groote woordenboek Nederlandscher taele, met Fransche uitlegginghe (en Fransch-Nederlandsch*. Rotterdam, 1643. 4°.

— Id. Id. *avec une grammaire française,* par Th. La Grue. Amst. Ant. Schelte 1699. 4°.

(Kon. Bibl. Brussel.)

1645.

Martinez (Math.) *Dictionarium teutonico-latinum a M. Martinez recognitum*. Antv. J. Meursius, 1645. 8°.

(Cat. Serrure en R. della Faille.)

1650.

Dictionaris Duytsch ende Spaensch, seer bequaem voor alle dieghene die de Spaensche Taele willen leeren. T'Antwerpen, bij de Wᵉ van Jeremias van Ghelen, in de Israël-straet, aen de nieuwe Borse, 1650. 4°.

1650.

Meyer (L.) *Nederlandtsche woordenschat, dat is, Verduytschinge van Uytheemsche woorden, die somtyds onder het Nederlandtsche gevonden worden. Wt verscheyde schrijvers vergadert.* Te Haerlem. Ghedruckt by Thomas Fonteyn, Boeckdrucker ende Boeck-verkooper aen de Marckt, in de gekroonde Druckery, 1650. 8°.

(Leiden-Maatsch. Ned. Letterk.)

Id. *Nederlandsche woordenschat, waarin meest alle de Basterdt-woorden, uit P. C. Hooft, H. de Ghroot, C. Huyghen, J. v. Vondel, en andere voortreffelijke Taalkundighe: en kunstwoorden uit A. L. Kok, S. Stevin, enz. enz. verghaert zijn* (door L. Meyer). t' Amsterdam, bij Thomas Fonteyn, 1654, kl. 8°.

(Leiden, Maatsch. Ned. Letterk.)

MEYER (L.) *Nederlandsche woordenschat, in twee deelen, de Basterdt-woorden en Kunstwoorden beghrypende.* t'Amsterdam, bij Thomas Fonteyn, 1658, in 12°.
(Leid. Maatsch. Nederl. Letterk.)

— Id. Amst. J. H. Boom, 1663, in-12°.
(Leiden — 's Hage — Cat. Serrure.)

— Id. *L. Meyers woordenschat, in drie deelen gescheiden, van welk het I Bastaardt-woorden, II Konstwoorden, III verouderde woorden begrijpt.* Amsterdam, Wᵉ H. Boom, 1669, in-12°.
(Leiden, Maats. Ned. Lett.)

— Id. Id. 1688, in-12°.
(Leiden, Maats. Ned. Letterk. — Bibl. Brussel — id. Kortrijk.)

— Id. Amst. Boom, 1698, in-12°.
(Cat. van Bellingen — Bibl. Leuven.)

1651

Dictionaris Duytsch ende Spaensch, seer bequaem voor alle die de Spaensche tale willen leeren. t'Antwerpen by Fr. Fickaert, 1651. 4°.

1656.

Colloquia et Dictionariolum... Colloques ou Dialogues avec un dictionaire en huict langues. — Colloquien of t' samensprekingen met eenen vocabulaer in ache (sic) spraken... Venetiis, ex typographia Juliana, 1656, lw.-8°.

1657.

VAN TORRE A.) *Dialogi familiares litterarum tyronibus utiles et necessarii. Una cum orthographiæ, interpungendi et dividendi recta ratione. Editio novissima (lat teut.)* Antv. M. Knoebaert, 1657, in-8°.

— Id. Id. Antv. apud Martinum Verdussen, in foro Calceorum sub signo Aviarii, z. j. (Priv. 22 October 1657), 8°.

1658.

COMENIUS (J. A.) *Portael der saecken en der spraecken. Vestibulum rerum et linguarum.* Amsteldam, 1658, 8°.

1659.

DELAPORTE (ARN.) *Den nieuwen Dictionaris of schadt der Duyts ende Spaensche talen*, door Arnoldo Delaporte, capellaen en Major van het casteel van Antwerpen. Antw. J. B. Verdussen, 1659, in-4°.

(Bibl. Antwerpen.)

— Id. *Nuevo dictionario thesoro de la lengua espanola y flamenca*, por Arnoldo dela Porte. En Amberes, 1659. Verdussen, 4°.

1662.

Dictionaire et colloques en huict langues, latin, flamen, françois, alleman, espaignol, italien, anglois et portuges, nouvellement reveus, corrigez et augmentez. Antv. H. Aertssens, 1662. kl-8° lw.

(Cat. Serrure)

— *Dictionarium ende t'samenspraeken in acht Taelen, Latyn, Françoys. Neder-Duyts, Hoogh-Duyts, Spaens, Italiaens, Engels ende Portugies. — Dictionaire et colloques en huict langues*. Antv. apud Henricum Aertssens, anno 1662, lw. 8°.

(Cat. van Bellingen en R. della Faille.)

1666.

ALDI MANUTII. *Index Phrasium* (*teut. lat.*) Antv. apud Verhulst, 1666. kl. 8°.

— Id. *Phrases instauratae et digestae*. Leodii, apud J. M. Horium, 1672, 8° (Latijn, Fransch en Vl.).

(Cat. Serrure.)

1667.

Dictionarium teutonico-latinum novum. Antv. apud Hier. J. B. Verdussen, 1667, 8°.

(Cat. R. della Faille.)

1684.

VAN WINSCHOTEN (W). *Dictionarium belgico-latinum*. Lug. Bat. 1684, 8°.

1680.

Dictionarium ofte woord-en spraeckboeck in de Duytsche en Maleysche tale. Amst. 1680, 8°.
(Maats. Ned. Lett. Leiden.)

1687.

Dctionarium teutonico-latinum novissimum. Antv. 1687. 8°.
(Kon. Bibl. Brussel.)

Dictionarium teutonico-latinum novissimum reformatum. Antv. apud Hieronymum Verdussen, juniorem, 1687, 8°.

1690.

Van der Hooght (E.). *Lexicon Novi Testamenti Graeco-Latino-Belgicum, seu, manuale Graecum Georgii Pasoris. Nunc emendatum, in ordinem alphabeticum redactum, quintupliciter auctum, et analysi omnium verborum Tyroni utcunque difficiliorum, locupletatum. — Een Grieksch woorden-boek over het nieuw Testament. Ofte Georg Pasors Handboek. Nu verbetert, op ordre van 't Alphabet gebracht, ende vermeerdert* (1) *met de ontbrekende Griekshe woorden, item* (2) *met meerder Latijnsche verklaaringen,* (3) *met de Duytsche Vertaaling,* (4) *met d'Aanwijzing van all' de Themata, of eerste Set-woorden, en* (5) *met de Hebreeuwsche en Syrische Grond-woorden. Daar-en-boven verrijkt met een ontknooping van al de werkwoorden, die den leerling eenigzins swaer te zoeken zijn.* Auctore Everardo vander Hooght V. D. M. Amstelodami, typis Nicolaï Wassenaer, in platea dicta de Angelier-straat 1690, 8°.

1699.

Dictionarium latino-Belgicum, Cura et studio B. J. en S. H. Rotterdam, (Dordraci?) 1699. 4°.
(Kon. Bibl. Brussel.)

Vaerman ( ). *Nieuwen Nomenclator Vlaemsch en Fransch. Nomenclature nouvelle Flamen et François des mots les plus communs et les plus usités.* Ghent, 1699, 8°.
(Bibl. Hoogesch. Gent.)

1699.

BINNART (MART.). *Biglotton amplificatum sive Dictionarium Teutonico-latinum*, auctore Mart. Binnart Antv. Hier. Verdussen, 1699. 8°.

(Kon. Bibl. Brussel.)

NALEZING.

1511.

De titel van het werk, door BRUNET aangehaald, luidt :
NOEL VAN BERLAMONT. *Vocabulare van nyeus gheordineert, en wederom gecorrigeert om lichtelic Franchoys te leeren lesen, scriven en spreken — Vocabulaire de nouveau ordonné et de rechief recorrigé, pour aprendre legièrement à bien lire escripre et parler Franchoys et Flameng*. Thantwerpen ? 1511, 4°.

Op bl. 267 ontbreekt :

DODOENS (REMBERT). *Herbarius oft Cruydt-boek, met bijvoegsels en beschrijving van Indiaensche gewassen,* door C. CLUSIUS. Leyden, by F. van Ravelingen, 1618, fol°.

Zitting van 20 Mei 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, L. Roersch, P. Willems, S., Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, Ed. van Even, werkende leden;

de heer jhr. K. de Gheldere, briefwisselend lid.

Door de heeren L. Schuermans, F. van der Haeghen, K. de Flou en H. Sermon is bericht gezonden dat het hun niet mogelijk is de vergadering bij te wonen.

Nadat de bestendige secretaris het verslag heeft gelezen over de voorgaande zitting, hetwelk wordt goedgekeurd, legt hij de lijst over der

ONTVANGEN BOEKEN.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zendt aan de Academie :

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Boudewijn, naar 't Fransch van E. MONTAYE, stafkapitein. Brussel, 1891, 8°.

Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon, door AUG. RUTTEN. Antwerpen, 1890, 8°.

Wintergrün Sagen, Geschichten, Legenden und Märchen aus der Provinz Luxemburg. Gesammelt

und herausgegeben von N. WARKER. Tweede, vermeerderde druk. (De 14 eerste afleveringen), 1890, 8°.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 1891, nrs 2 en 3.

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire, 1890, nr 4.

Lijdensbeelden, *Willem Sanger*, *Licht en Schaduw*, dichtbundels, en *Mina Lievens*, verhaal in twaalf tafereelen, door LEONARD BUYST.

Verslag over den vijfjaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche letterkunde, VIIIe tijdvak (1885-1889), 8°.

Bibliographie de Belgique. Journal officiel de la librairie, 1890. Nrs 10, 11 en 12.

Histoire des troubles des Pays-Bas, par messire RENON DE FRANCE, publiée par Ch. Piot. 3e deel.

Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle, 1890-1891, 8°.

Zijn nog aangeboden :

Door den heer S. DAEMS :

Het Lijdend Hart van Jesus, ons voorbeeld in het Lijden. Meditatiën voor de Vasten. Antwerpen, 1891, 32°.

Zoetste der Vrouwen. Gedicht van S. DAEMS, muziek van Mrs. Norton. 8°.

Voor de Koningin van Hemel en Aarde. Idem. Muziek van B. Raes. 8°.

Door den bestendigen Secretaris der Academie :

Geschiedenis der stad Kortrijk, 4 deelen met platen, 8°

Door den heer WALTMAN VAN SPILBEECK :

Bijdragen tot de geschiedenis van Mierlo. Helmond, 1891, 8°.

Door den heer Splichal, uitgever te Turnhout :

Kempisch Museum, 2e jaargang, Nrs 1 en 2.

Door pater Eugenius, Minderbroeder-Kapucien :

Beknopte Geschiedenis van het aloud en mirakuleus beeld van Onze-lieve-Vrouw van de Krocht te Bornhem. Antwerpen, 1891, 16°.

Door den heer NESTOR DE TIÈRE :

Gedichten. Hasselt, W. Klock, 1891, 12°.

Door het Historisch Genootschap van Utrecht :

De oudste stadsrekeningen van Dordrecht, 1284-1424, uitgegeven door Mr. Ch.-M. Dozy. 's Gravenhage, 1891, 8°.

Briefwisseling.

Bij brief van 15 April l. l. herinnert de heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar

Onderwijs zijn vorig schrijven, strekkende om zoo spoedig mogelijk een verslag te bekomen over de jongstverschenen afleveringen van het *Woordenboek der Nederlandsche taal.*

Dezelfde heer Minister zendt verder het bericht, dat de heeren Namur en Samain gelast zijn met het vervaardigen der borstbeelden, in marmer, van wijlen de heeren Nolet de Brauwere van Steelant en Eugeen Stroobant, in leven leden der Koninklijke Vlaamsche Academie.

De Koninklijke Academie van Wetenschappen, te Amsterdam, stuurt een exemplaar der prijsvragen voor den wedstrijd van Latijnsche poëzie in 1892 (legaat van Mr. J.-H. Hoeufft).

Door den heer Frederik de Laet is bericht gezonden van het overlijden zijns vaders, den heer Johan-Alfried de Laet, werkend lid der Academie. — De vergadering beslist dat, in haren naam, aan de familie des aflijvigen een brief van rouwbeklag zal worden gezonden. -- De heer bestuurder zal de levensschets opstellen voor het *Jaarboek* van 1892.

Het kunstgenootschap « de Distel », te Brussel, verzoekt de Academie een harer Leden te willen afvaardigen tot het plechtig herdenken van zijn tienjarig bestaan, op 23 en 24 Mei aanstaande. De heer Coopman aanvaardt, op verzoek van den heer bestuurder, de taak om de Academie op het feest van de « Distel » te vertegenwoordigen.

De heer bestuurder legt neer een dichtstuk, getiteld : *Lijkkrans op het graf van Z. K. H. Prins Boudewijn*, door PIETER DANCO, met verzoek het te willen plaatsen in de bibliotheek. Pieter Danco is een jong en veelbelovend dichter, die alle aanmoediging verdient.

Bibliographische aanteekening.

Ik heb de eer, namens ons achtbaar medelid den heer Karel Stallaert, aan de Academie twee onuitgegeven verzenbundels aan te bieden, in den loop dezer eeuw geschreven door zekeren Jan Cappelle, behanger van stiel, eerst te Brugge en later te Brussel gevestigd.

Het eerste stuk is getiteld : *Waterloo, heldhaftig gedicht in drie zangen* (50 bl.), geschreven in Alexandrijnsche maat, van 1816 tot 1818. De tweede bundel draagt tot titel : *Mengeldichten, in vrye en ledige ueren geschreven* (157 bl.), en behelst liederen, sagen, vaderlandsche tafereelen, minnedeuntjes, eenige gelegenheidsdichten, onder welke een aan Frans Canneel, den vader van den nog levenden schilder en bestuurder der Academie van Gent, Th. Canneel. Een derde werk, de berijmde vertaling van Bitaubé's *Guillaume de Nassau* (1813), werd door den schrijver opgedragen aan de Brugsche maatschappij *Kunst en Eendragt*, met kenzin : *Slaet*

d'oog op Christi Kruis, van welke Cappelle destijds het jongste lid was. Wegens die opdracht overhangden zijne medeleden hem eenen gouden eerpenning op een te zijner eere ingericht banket, en mogelijk zou het stuk door de maatschappij in druk gegeven zijn, hadde de schrijver, bij gebrek aan werk, de stad Brugge niet moeten verlaten. Toen hij, eenige jaren nadien, den wensch uitdrukte weer in 't bezit te mogen komen van zijn handschrift, kreeg hij tot antwoord dat dit niet meer te vinden was. — In *Waterloo* rept de schrijver nog van een vierde dichtwerk, namelijk een *Lierzang op de geboorte van Willem III*, dat waarschijnlijk ook verloren is. — Bij onzen wete is van Cappelle slechts één schrift onder de pers gegaan, namelijk een *Lierzang op het ontijdig afsterven van Z. E. den heer Baron Anton-Reinhard Falck*. (Gent, C. Annoot-Braeckman, 1844.)

Gelijk te Brugge, ijverde Jan Cappelle te Brussel voor de goede zaak. Hij was lid van het Midden-Comiteit in het jaar 1856 en stond aan de Commissie, ingericht voor het verzamelen van gelden ten voordeele der weduwe en weezen van Eugeen Zetternam, zijnen rijmbundel af, hopende dat die gedrukt zou worden en de opbrengst er van aan de nagelatene betrekkingen van den ongelukkigen volksschrijver eenige lotsverzachting zou aanbrengen. Zijn voorstel werd, wijselijk, afgeslagen... Cappelle was noch de taal, noch den versbouw

meester; alleenlijk schijnt hij te hebben gerijmd met veel gemak. Hij zelf bekent, in de opdracht zijns bundels aan vader Jottrand, dat zijne verzen niet uitmunten « noch door vernuft, noch door hoogdravenheid ». Dit oordeel is juist, gelijk de verzekering, welke hij er op laat volgen, dat de vruchten zijner letteroefening konden dienen tot bewijs zijner ware vaderlandsliefde.

De bundel *Mengeldichten* werd in der tijd nagezien door wijlen ons medelid Jan Dodd, die een zestal stukken goedkeurde. Deze zijn, inderdaad, niet gebrekkiger dan menig rijm, dat onze letterkundige tijdschriften nu en dan aan hunne Lezers opdisschen.

Kleine levensbijzonderheden van Cappelle ontmoet men in eenige zijner *Mengeldichten*. Wij gissen, dat hij geboren is te Brugge, waar hij zijne jeugd doorbracht, althans hij bezingt mevrouw Hippoliet Annoot, zuster der echtgenoote van den heer Gevaert, bestuurder der Koninklijke Muziekschool te Brussel, met den titel van « nicht », Hippoliet Annoot was geboortig van Brugge.

Ongetwijfeld zal de Academie, in haar eerlang uit te geven biographisch werk, eenige regelen wijden aan Jan Cappelle, en middelerwijl dezes handschriften, door de goede zorg van ons achtbaar medelid den heer Stallaert bewaard, een plaatsje gunnen in hare boekerij.

FR. DE POTTER.

De heer P. Willems vraagt het woord om twee leden der Academie, hoewel uit ambtsplicht heden afwezig, namelijk de heeren F. van der Haeghen en Th. Arnold, geluk te wenschen wegens hunne bekroning met den vijfjaarlijkschen prijs voor geschiedkundige wetenschap: geen twijfel, zegt Spreker, of al de Leden verheugen zich om de uitstekende eer, beiden te beurt gevallen. (*Toejuichingen.*)

Dagorde.

Door den heer Coopman wordt het woord gevraagd voor eene orde-motie, naar aanleiding van eene, voor de Koninklijke Vlaamsche Academie zeer gewichtige en weinig goedgunstige, beslissing, genomen op 4 Mei ll. door de *Académie royale de Belgique*, in vergadering harer drie klassen, daartoe in algemeene zitting beroepen.

Het gold de beantwoording eener vraag, in den aanvang dezes jaars gesteld aan het ministerie van Binnenlandsche Zaken en van Openbaar Onderwijs, door de Midden-afdeeling der Kamer van Volksvertegenwoordigers, bij het onderzoek der begrooting van dat ministerie voor het jaar 1891.

De Midden-afdeeling vroeg « of men den werkkring der Academiën niet zou kunnen wijzigen, zoodat aan de Vlaamsche Academie *alles* toevertrouwd worde *wat de Vlaamsche letteren aanbelangt.* »

Spreker wil niet onderzoeken *hoe* en *waarom* die vraag niet rechtstreeks beantwoord, maar ter beantwoording gezonden werd aan de *Académie royale de Belgique* en, in dit geval, waarom niet tevens aan de Koninklijke Vlaamsche Academie.

Alhoewel hij innig overtuigd is dat hij hier een Vlaamschen plicht vervult, alhoewel het bekend is dat verscheidene personen, die tot geene der beide Academiën behooren, in het bezit zijn der *gedrukte* stukken, welke de bedoelde zaak betreffen en uitgaan van de *Académie royale de Belgique*, verlangt hij te weten of zijne achtbare medeleden hem toelaten over het gebeurde in verdere beschouwingen te treden.

Na algemeene toestemming, leest de heer Coopman de verslagen, uitgebracht door de heeren Wagener, Rolin-Jaequemijns en Wauters die, in zitting van 2 Februari ll., door de klas der Letteren van de *Académie royale de Belgique* tot Commissarissen-verslaggevers werden benoemd. Hij bespreekt die stukken breedvoerig, wederlegt ze punt voor punt en doet uitschijnen welke plaats aan de Vlamingen en aan de Nederlandsche Taal- en Letterkunde tot 1886 werd ingeruimd in de *Académie royale de Belgique*; ten slotte legt hij het volgende voorstel neer :

« De Koninklijke Vlaamsche Academie teekent dadelijk bij den heer Minister verzet aan tegen de uitgebrachte verslagen van de heeren Commissarissen der *Académie royale de Belgique* en tegen de beslissing, door deze genomen.

« Zij vraagt den heere Minister oorlof om hem eene memorie te mogen overhandigen betreffende 1° den toestand onzer taal- en letterkunde in gezegde Academie, van 1845 tot 1891, 2° het werk dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, niettegenstaande de zeer geringe geldmiddelen, waarover zij beschikt, tot heden volbracht heeft.

« Dit alles ten bewijze : 1° dat de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie niet alleen een loffelijke – maar zelfs een dringend noodzakelijke maatregel was, die door de Regeering genomen werd om de belangen der Nederlandsche Taal- en Letterkunde tegen de immer verder gaande verwaarloozing en minachting der Kon. Belgische Academie te beschermen. 2° Dat de Koninklijke Vlaamsche Academie geenszins de aanvallen der heeren verslaggevers Wagener, Rolin en Wauters heeft uitgelokt, en dat zij door hare werkzaamheid, niettegenstaande hare geringe middelen, de haar opgelegde taak met de meeste toewijding volbrengt, om waardig te blijven van het vertrouwen, dat de Regeering in haar gesteld heeft. » (*Toejuichingen.*)

De heer bestuurder vraagt of iemand het woord verlangt voor of tegen de redevoering en het voorstel van den heer Coopman?

Het voorstel wordt zonder eenige tegenwerping gestemd.

Voor het geval dat de heer Minister de indiening der bedoelde memorie zou veroorloven, wordt eene

commissie benoemd van vier leden (de heeren Claeys, Coopman, Stallaert, met den heer bestuurder), waarvan ieder een verslag zal uitbrengen.

Na behandeling eeniger huishoudelijke zaken verklaart de heer bestuurder de zitting geheven.

Zitting van 17 Juni 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, P. Gezelle, E. Hiel, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden.

Door den heer L. Schuermans is bericht gezonden dat hij verhinderd is de vergadering bij te wonen.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk zonder opmerkingen wordt aangenomen.

AANGEBODEN BOEKEN :

Door den heer Minister van Justitie :

Ordonnances des Pays Bas autrichiens. 3e reeks, deelen I-VII.

Ordonnances de la principauté de Liége. 5 deelen.

» » » » » *Stavelot.*

» *du duché de Bouillon*

Coutumes du Luxembourg. 2 deelen.

Coutumes des pays et comté de Flandre :

Coutumes de Gand. 2 deelen. *Coutumes d'Alost,* 1 deel. *Coutumes d'Audenarde,* 2 deelen.

Coutumes de la ville de Bruges. 2 deelen.
Coutumes du Franc de Bruges. 3 »
Coutumes du Bourg de Bruges. 4 »
Coutumes de la Prévôté de Bruges. 2 »

Coutumes du pays et duché de Brabant. Quartier de Bruxelles. Coutumes de Bruxelles. 1 deel. *Coutumes diverses.* 1 deel. *Quartier d'Anvers,* I-VII. *Quartier de Louvain et de Tirlemont.*

Coutumes de Namur et de Philippeville. 2 deelen.
Coutumes du pays de Liège. 3 »

Coutumes du comté de Looz, de la seigneurie de St-Trond et du comté impérial de Reckheim, 2 deelen.

Coutumes du pays et comté de Hainaut. 3 deelen.
Coutumes de Maestricht.

Listes chronologiques des Édits et Ordonnances des Pays-Bas autrichiens, des principautés de Liège, de Stavelot et de Malmédy, et du duché de Bouillon. 11 deelen.

Procès verbaux des séances de la Commission des anciennes lois (onvolledig).

De Academie ontving vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1891, Nr 4.

De Werken van Joost van den Vondel, uitgegeven door Mr. J. VAN LENNEP. 1654-1655.

De Belgische conscrits in 1798 *en* 1799, door AUG. THYS. Loven, 1890, 8°.

Van den heer L.-W. Schuermans :

Der blyden Uytvaert der Philosophie, gehouden in het convent der ..... etc. tot Ghendt, op den 14 *Mey* 1686. (Zonder naam van plaats of drukker), 32°.

Dichtstukken bekroond door het Koninglijk Genootschap van tael- en dichtkunde, te Antwerpen, den 23 *September* 1821. Antwerpen, 8°.

Verhandeling over de nationale toonkunde, door PETER BENOIT, eerste deel. Antwerpen, 1875, 8°.

Van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Levensberichten der afgestorven Leden. Leiden, 1890, 8°.

Handelingen en Mededeelingen van dezelfde vereeniging over het jaar 1889-1890. 8°.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden :

Verslag der Handelingen (62e), over 1889-1890.

Van het Historisch Genootschap te Utrecht :

De Registers en Rekeningen van het bisdom Utrecht 1325-1336. Uitgegeven door Mr. S. Muller, Fz. 2e deel. 's Gravenhage, 1891, 8°.

Van den heer P. Alberdingk Thijm :

Dichtstuk ter gelegenheid van het tweede eeuwgetijde der Beurs van Amsterdam, door CORNELIS LOOTS. Amsterdam, 1813, 8°.

Hekeldichten, brieven en dichtkunst van Q. Horatius Flaccus, in Nederduitsche vaarzen overgebragt door B. HUYDECOPER. Amsterdam, 1737, 4°.

Van den heer Em. Hiel :

Ueber den Streit der historischen und der filosofischen Rechtsschule, door Dr. IMMANUEL BEKKER. Heidelberg, 1886, 4°.

Van den heer J.-B. Vervliet, te Antwerpen :

Ons Volksleven, 4e, 5e en 6e aflevering, 1891.

De Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam heeft gezonden :

Verhandelingen. Afdeeling Letterkunde. Negentiende deel, 1890, 4°.

Jaarboek van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam, voor 1890, 8°.

Maria Virgo in monte Calvariae, sepulto Domino. Elegia. 8°.

Verslagen en Mededeeligen der Koninkl. Acamie van Wetenschappen. Afdeeling Letterkunde. Derde reeks, VIIe deel. 1890, 8°.

Briefwisseling.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs verleent, bij brief van

29 Mei, oorlof aan de Academie om hem een wijdloopig antwoord te sturen op de verslagen, aangeboden in de Koninklijke Academie van België over een voorstel van de Midden-afdeeling der Kamer van Volksvertegenwoordigers, met betrekking tot de Koninklijke Vlaamsche Academie.

Bij een schrijven van 6 Mei 1891 kondigt de heer ridder Edmond Marchal zijne benoeming aan tot bestendigen secretaris der Koninklijke Belgische Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten.

Dagorde.

Na lezing van een opstel, getiteld *Anna Roemers Visscher te Antwerpen*, door den heer Ed. van Even, werkend lid, en na behandeling eeniger huishoudelijke zaken, verklaart de heer bestuurder de zitting gesloten.

Lezing.

ANNA ROEMERS VISSCHER

te Antwerpen in 1643,

door den heer EDWARD VAN EVEN, *werkend lid.*

« Aan weinigen, zegt ons befaamd medelid hoogleeraar BEETS, is het voorrecht van zich door zulken geprezen te zien, die ook zelve prijzenswaardig waren, onbekrompener te beurt geval-

len dan aan ROEMER VISSCHERS « oudste kind » de « wyse » en met verscheidenheid van gaven zoo rijk bedeelde « Anna ». Wat dit betreft stond ze bij hare in vele opzichten nog milder bedeelde zuster « de schoone TESSELSCHADE » weinig achter. De uitnemendste van hare tijdgenooten zijn eenparig in eenen lof uitgelokt door eene vereeniging van geestes- en gemoedsgaven, waarvan hare dichtgave er slechts ééne was ». (1)

DANIEL HEINS noemt ANNA ROEMERS « de Minerva van Nederland » en « de Tiende Muze ». Zij was meer dan eene hoogbegaafde dichteres : de gevierde vrouw beoefende ook de teeken-, ets-, boetseer- en borduurkunsten. Met diamant graveerde zij op glas en in de schilderkunst bracht zij het zoo ver, dat zij in staat was gewrochten van RUBENS na te malen. Ook de toonkunst werd door haar niet verwaarloosd

ANNA ROEMERS was met ons vaderland zeer ingenomen. In eenen brief aan den voorzitter Roose noemt zij Belgie haar « waerde vrindenlant » (2).

In weerwil van het twaalfjarig bestand bleven onze gewesten als met een Chineeschen muur van Holland afgezonderd. Vroeg echter had jonkvrouw ROEMERS gelegenheid gevonden om België te

---

(1) ANNA ROEMERS VISSCHER, *Gedichten uitgegeven door* NICOLAAS BEETS. Utrecht, 1881 ; inleiding.

(2) Den 28 Februari 1643.

bezoeken en er betrekkingen aan te knoopen met geleerden en kunstenaars. Reeds vóór 1620 was zij te Antwerpen in aanraking met RUBENS en diens achtingswaardige gade Izabella Brant. Deze vrouw was, als bekend is, de dochter van den stadssecretaris Jan Brant, « die, zegt hoogleeraar BEETS, tot eene in Holland gevestigde en daar aanzien genietende familie behoorde. Deze familiebetrekking mag de aanleiding geweest zijn dat ANNA ROEMERS gelegenheid had persoonlijk kennis met RUBENS en zijne echtgenote te maken » (1).

Hoog stond de bewonderenswaardige vrouw bij RUBENS in achting. Hij beschouwde haar als een sieraad van Holland en gaf haar een blijk van vriendschap en bewondering door de vereerende opdracht der uitmuntende plaat, welke LUCAS VOSTERMAN naar zijn schilderstuk, de *Kuische Suzanna*, kwam te vervaardigen. Onder de plaat schreef hij de volgende toewijding :

Aan de uitverkoren Maagd Anna Roemer Visschers, *de sterre van het luisterlijk Holland, in vele kunsten ervaren, bijzonderlijk, door de beoefening der Poëzij, ver boven haar geslacht beroemd, wordt dit zeldzaam voorbeeld van Kuischheid, door* Petrus-Paulus Rubens, *met genoegen, als wel verdiend, opgedragen* (2).

---

(1) II deel, bl. 84.

(2) *Lectissimae Virgini Annae* Roemer Visschers *illustrissimae Bataviae Syderi*, multarum *artium peritissimae*

RUBENS was, men weet het, niet alleen een onvergelijkelijk schilder, maar tevens een der grootste geesten die het menschdom hebben vereerd. De woorden van den meester stellen de veelzijdige verdiensten der belangwekkende vrouw, meer dan de talrijke verzen van den zwerm harer Hollandsche aanbidders, in helder daglicht.

Onder hare gedichten treft men een stukje aan met het volgende opschrift : « *Aen de vermaerde constryke* PETRUS PAULUS RUBENS, *doe ic naer syn werck schilderde, anno* 1621. »

Later vindt men haar te Antwerpen bevriend met Balthazaar Moretus, Lodewijk Nonnius, Gaspard Duarte, Jan Hemeleers, Jan Mantelius, Jacob Edelheere en andere mannen van stand, geleerdheid en wetenschap.

Den 11 Februari 1624 trad ANNA ROEMERS te Amsterdam in den echt met meester Dominicus Boot van Wezel, uit den Haag. Zij schonk hem twee zonen: *Romer*, geboren in 1625, en *Johannes*, geboren in 1626.

Ten jare 1640 besloot de moeder het zonenpaar van Wezel op het College der Paters Jezuïeten, te Brussel, hunne middelbare opleiding te laten

---

poetices vero studio, super sexum celebri, rarum hoc Pudicitiae exemplar Petrus-Paulus Rubens, L. M. D. D.

Lager leest men : *P.-P. Rubens, pinxit, Cum privilegiis Regis Christianissimi, Principum Belgarum et Ordinum Bataviae.* — Lucas Vosterman, *sculp. et excud.*, a° 1620.

ontvangen. Zij zelve bracht ze herwaarts. « Dit en latere daarop volgende bezoeken aan de Spaansche Nederlanden, zegt hoogleeraar BEETS, gaven, tusschen 1640 en 1646, aanleiding tot aanraking met geleerden, letterkundigen, geestelijken en aanzienlijken, waar menig, door haar eigen pen voor ons bewaard dichtstukje, de vrucht van is geweest. » (1)

ANNA ROEMERS bracht, in 1640, te Antwerpen meer dan vijftien weken over. Zij zelve meldt het ons in het volgende half luimig, half ernstig puntdicht :

Die van Antwerpen, die beleefde Nacy,
Vaerdichde mij strak af met brieven van Recommandacij,
Aen die van Brussel en seyden mits dien
Dat sy de Hollanders niet wel en mochten sien;
Vindt het recht anders, want na vijftien weken tijt,
Houder mij noch gaende, om niet te worden quyt. (2)

Inderdaad Balthazar Moretus had haar brieven van « recommandacij » gegeven voor Mathieu de la Morgue, abt van Sint-Germain, en Philips Chifflet, abt van Balerne. Deze brieven, de eerste in het Fransch, de tweede in het Latijn, zijn van 14 Februari 1641.

Te Antwerpen hoorde zij, in 1640, de dochters van Jacob Duarte, te weten : Leonora, Catharina, Francisca en Izabella « singen en spelen ». Francisca was met zoo een uitmuntend talent

(1) 2e deel, bl. 235.
(2) *Gedichten*, bl. 287

bedeeld dat HOOFT haar « de Fransche Nachtegaal » noemde.

Ten jare 1643 bracht de merwaardige vrouw een nieuw bezoek aan Antwerpen en verwijlde er meer dan twee maanden. (1) Als hooger reeds bleek, was zij er bevriend met den stadspensionaris Jacob Edelheere en diens gade, Elizabeth of Izabella Lemens, eene vrouw van ontwikkelden geest en bevalligen omgang. Ten huize van dezen ambtenaar vond zij een hartelijk onthaal en deed zij aangename ontmoetingen. Over dit aanwezen van Anna Roemers in de Scheldestad hebben wij eenige kleine bijzonderheden aangetroffen, welke wij aan onze veelgeachte academiebroeders willen mededeelen.

Onze geleerde vriend en collega, de heer Pieter Génard, heeft, in zijne belangrijke *Snipperingen van biographischen aard*, eene plaats medegedeeld uit *de Collegiale Acteboecken* van Antwerpen, van den volgenden inhoud :

« Geordonneert Tresoriers ende Rentmeesters van stadswege te vereeren Jouffrouwe ANNA DE ROOMER VISSCHERS met een silver vergulde schaele van de weerde van vyffentwintich ponden vlems, uyt redenen de heeren daertoe moverende. Actum in collegio, 14 novembris 1643. » (2)

---

(1) In de maand September 1643 bezocht Anna Roemers, te Leuven, Erycius Puteanus, die ook de Nederduitsche dichtkunst beoefende. Zie ons opstel : *Eerrijk de Putte* of *Erycius Puteanus*. Gent, 1888. bl. 39 et s.

(2) *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie*, 1890, bl. 342.

Welke waren « de redenen » die de « heeren » van het gemeentebestuur hadden aangezet om deze Hollandsche vrouw een zoo kostelijk geschenk te doen? De verklaring is niet ver te zoeken. Ten blijke van hare hoogschatting en bewondering voor het door haar zoo geliefde Antwerpen, had zij, met haar diamantstift, een glazen beker versierd, en hem aan de beminde stad opgedragen. Zij zelve leert het ons in haar lief gedichtje : *Aen de heerlijke wijdtberoemde stat Antwerpen, op een* Roemer *geschreven hebbende een plantje* Cammillen *daer by de Stadtsspreuk :* **attrita resurget**.

Het gedichtje draagt het jaarmerk 1643.

De wethouders wisten de eer te waardeeren welke Antwerpen te beurt viel, door eene vrouw, in haar vaderland zoo hoog geprezen, bezongen door Cats, Hooft, Huygens, van Baerle, Heins, Vossius, Vondel, in een woord door de grootste dichters welke Holland in die roemvolle dagen bezat. Ook aarzelden zij niet het besluit te nemen haar, in stads name, met « eene silver vergulde schaele » te vereeren. Dit besluit strekt den Antwerpschen wethouders uit die dagen tot onsterfelijken roem. Met die hooggeschatte vrouw een prachtig geschenk aan te bieden, toonden ze dat zij, te midden der rustelooze zorgen voor het stoffelijk welzijn hunner lastgevers, ook een open oog hadden voor al wat strekken kon om den alouden kunstroem der stad te handhaven en uit te breiden.

De beroemde « Visscherin », gelijk Hooft haar

heet, had de Scheldestad hartelijk lief; van deze verkleefdheid heeft zij in meer dan een gedicht de krachtige uitdrukking neêrgelegd. Zij noemt Antwerpen :

. . . . . . de schoonste stat
Die Nederlant oyt heeft gehat.

En elders zegt zij nog :

Vermaerde stat, geroemt so hoogh
Dat men u noemt des werelts oog.

Vast moest zij zich zeer vereerd voelen door het prachtig geschenk, haar wegens de beroemde stad aangeboden.

Hooger noemden wij JACOB EDELHEERE, den gastheer van ANNA ROEMERS, in Antwerpen. Te Leuven uit een patriciërsgeslacht geboren, had hij, nauwelijks 20 jaar oud, bij de Hoogeschool zijner vaderstad den graad van licenciaat in de beide rechten verworven, en daarna als raad en schepene in het gemeentebestuur gezeteld.

Eenige jaren nadien was hij, om zijne buitengemeene ervarenheid als rechtsgeleerde en redenaar, tot pensionaris van Antwerpen verkoren. Jacob Edelheere was de laatste vertegenwoordiger eens vermogenden geslachts, in 't welk de letteren en de kunsten steeds vereerders hadden gevonden. Het was zijn overgrootvader Willem Edelheere die, in 1443, door Rogier van der Weyden een prachtig tryptiek deed vervaardigen om in de Sint-Pieterskerk te worden

geplaatst, alwaar het nog heden voorhanden is (1). Over aanzienlijke middelen beschikkende, had Jacob Edelheere zijne woning binnen Antwerpen tot een wezenlijk Museum gemaakt, in 't welk men, behalve eene uitgebreide bibliotheek vervuld met allerbelangrijkste handschriften en boeken, ook eene prachtige verzameling aantrof van schilderstukken en beeldhouwwerken der eerste zoo in- als uitlandsche meesters van dit tijdvak.

Deze verzameling werd door vreemdelingen en landgenooten druk bezocht. Daar de bezitter onderscheidene talen sprak, vond hij een wezenlijk genoegen den bezoekers in persoon de gevraagde inlichtingen te geven.

Men zal begrijpen dat ANNA ROEMERS aangename uren sleet te midden dier voortreffelijke kunstgewrochten, waaronder er zich bevonden door haren destijds overleden vriend Rubens uitgevoerd.

Edelheere bespeelde de Latijnsche lier en schreef ook in zijne moedertaal. Hij beoefende tevens de wetenschappen, vooral de sterrekunde.

In den tuin zijner woning had hij eenen zonwijzer doen plaatsen, vervaardigd door een oud medehelper of assistent van Descartes, zijn stadsgenoot den bekenden Geeraard van Gutschoven, hoogleeraar te Leuven.

Edelheere telde onder zijne vrienden den beroem-

---

(1) Zie ons werk *L'Ancienne École de Peinture de Louvain*, 1870, p. 45.

den priester en sterrekundige GODFRIED WENDELYN of, om de taal der toenmalige geleerden te spreken, Godefridus Wendelinus (1), die, in het belang der wetenschap, onderscheidene landen van ons wereld-deel had bezocht. Alhoewel hij bij de Parijsche Hoogeschool het diploom van doctor in de rechten had ontvangen, vervulde hij destijds de nederige bediening van pastoor van Herk, zijne geboorteplaats; later werd hij kanunnik en officiaal des Bisdoms van Doornijk. Het was een man van grondige geleerdheid en veelsoortige kennis, de vriend van Gassendi en Peiresc, gelijk de verdienstelijke heer C. le Paige, hoogleeraar te Luik, het onlangs heeft aangetoond in zijne belangrijke redevoering, uitgesproken in eene plechtige zitting der Koninklijke Academie van België (2).

In September 1643 was Wendelyn te Antwerpen gekomen om, ten huize van zijnen vriend Edelheere, bij middel van den hooger vermelden zonwijzer, de waarneming te doen eener maansverduistering, welke in den namiddag van 27 dier maand, omtrent 6 $^1/_2$ uren, moest plaats grijpen. Van deze gelegenheid had de pensionaris gebruik gemaakt, om te zijnent eenige vrienden te vereenigen, als Jacob van Eyck, opperrentmeester, en Kaspar Gevaerts, secretaris

(1) Geboren te Herk de Stad, den 6 juni 1580, overleden in 1667.

(2) *Un Astronôme belge du XVII*e *siècle*, Godefroid Wendelin, *par C. le Paige*, opgenomen in het *Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 3*e *série*, T. XX, pp. 709-727.

der stad, Geeraard van Gutschoven, Joost Dudinck en anderen. ANNA ROEMERS kwam mede het geleerd gezelschap met hare tegenwoordigheid vereeren. Vast zullen de genoodigden Edelheere dankbaar zijn geweest voor de gelegenheid, welke hij hun verschafte om de beroemde vrouw te ontmoeten en met haar in gesprek te komen. Zij, van haren kant, vond er andermaal gelegenheid tot omgang en vriendschapsgronding met onderscheidene Belgische mannen van wetenschap en geleerdheid.

In die dagen hield Wendelyn zich ook onledig met dietsche taaloefening tot het verklaren van duistere plaatsen voorkomende in de Salische Wetten, die, naar zijne bewering, op Belgischen boden geschreven werden, en waarvan, hij, in 1649, eene uitgave met historische en taalkundige aanteekeningen bezorgde (1). Het laat zich verstaan dat een gesprek met de vrouw, die zoo grondig met de Nederduitsche spraak bekend was, hem niet alleen aangenaam maar tevens nuttig moest wezen. Hoog wist hij haar dan ook te waardeeren. In het boekje, waarin hij verslag doet over de bovengemelde waarneming, en 't welk in 1644 te Antwerpen, bij Hieronymus Verdussen, van de pers kwam, noemt hij ANNA ROEMERS de Theano der eeuw (2). Het

---

(1) *Leges salicae illustratae illarum natale solum demonstratum cum glossario salio vocum aduaticarum : auctore* Gottefrido Wendelino, *Taxandro Salio*, J. U. D. Antwerpen, 1649, in folio.

(2) « Eclipsis Lunae XLIII. aevi mei 63. Anno 1643, die

is eene zinspeling op de Theano der oudheid, dochter van Pythagoras, die de wijsbegeerte met roem beoefende. Deze lofspraak vanwege een man als Wendelyn toont ons welke buitengewone achting de verdienstelijke vrouw ook in België genoot.

In hare gedichten komt een stukje voor van 1643, met het volgende bovenschrift : *Het peerle-snoer spreekt van de eerbare minnelycke Vrouwe Me Vrouwe* Edelheer, *Pensionnaris van Antwerpen.* Dit *peerle-snoer* was een geschenk van ANNA ROEMERS aan Izabella Lemens, die — het zijn hare woorden — zich beminnen deed

Door haer bevallicheeden,
Door haer lieftaellicheeden,
Door Eerbaer soet gelaet,
Dat vrouwen zoo wel staet (1).

De dichteres bezocht andermaal Antwerpen in

---

27 Septembris, Vespere. Antverpiae, In aedibus Nob. viri Jacobi Edelherii, urbis Syndici (ubi instrumentorum omne genus, et in his Sciotericum est murale, maximum) adfuimus observando, Spectatissimus Jacobus Eyckius, Supremus Urbis Thesaurarius, Clariss. Casperius Gevartius urbis Archigrammateus : idemque Hospes meus suavissimus; tum et Gutiscovius si unquam, hic sanè attentus; itemque Dudingius et Anna illa Romeria sœculi nostri Theano cum aliis pluribus.
Horisonio 6,30'. Horâ cœlesti 6,36' ».

GOTIFREDI WENDELINI, *Luminarcani Eclipses lunares ab anno MDLXXIII ad MDCXLIII observatae : quibus tabulœ atlanticae superstruuntur earumque Idea proponitur.* Antverpae, apud Hier. Verdussium, MDCXLIV, in 4°, p. 107.

(1) II, bl. 285.

1645. Toen werd zij er door eene ernstige krankte aangedaan, waaruit de « hoog geleerde en ervaren Doctor Nonnius » haar wist op te beuren. Of zij later in de Scheldestad nog verscheen, is ons onbekend.

ANNA ROEMERS VISSCHER ontsliep te Alkmaar den 6 December 1651, in den ouderdom van 67 jaren.

—

BIJLAGE.

Ons achtbaar medelid, de heer Génard, had de goedheid ons uit de rekening der Domeinen van Antwerpen van 1644 den volgenden post over te schrijven :

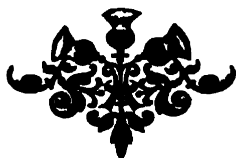
« NICOLAES SOMERS, Silversmit, de somme van twee hondert seven en vyftich ponden ende sesse groote Arthoys, ter saecken van twee vergulde schalen by hem gemaeckt met stadswapen, daermede syn vereert Jouffrouwe ROOMERS ende Doctor VENDELINUS van stadtswegen, volgende specificatie ende acte collegiael daeronder gestelt, de data 8 Augusty 1644, met ordonnantie ende quitantie, ij^c lvij lib. vj. den. »

Het blijkt uit deze mededeeling, waar wij den heer Génard dank voor zeggen, dat de stad Antwerpen toenmaals twee zilververgulde schalen schonk, de eerste aan Anna Roemers, de tweede aan Godfried Wendelyn, die den Raad met een afdruksel zijner *Luminarcani Eclipses Lunares* kwam te vereeren.

De aangeboden bekers waren vervaardigd door den Antwerpschen zilversmid Nicolaus Somers,

wellicht een bloedverwant van den vermaarden drijver Wierik Somers, door den heer Génard besproken in zijn verdienstelijk opstel over het Gilde der zilversmeden van Antwerpen, opgenomen in de *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, 1880.

De stad Antwerpen had derhalve, door een harer voornaamste zilversneden, voor elkeen der schrandere geesten, die, ten huize van den pensionaris Edelheere, met elkander in aanraking kwamen, eene schaal doen vervaardigen. Het feit is vol beteekenis : de aanzienlijke som, welke voor deze geschenken werd uitgegeven, toont dat de Scheldestad, ondanks de ongunstige omstandigheden waarin zij, ten gevolge der tijdsomstandigheden, verkeerde, toch geld vond om hen te vereeren die, op het gebied van letteren, kunsten en wetenschappen, het vaderland tot roem verstrekten. Steeds bleef zij nog, om ons van eene uitdrukking van Guicciardini te bedienen, de *magna citta*, de *nobilissima citta* van weleer.

Redevoering uitgesproken in het sterfhuis

VAN

den heer J. DE LAET,

door Dr. AUG. SNIEDERS, bestuurder der Academie.(1)

MIJNE HEEREN,

In name der Koninklijke Vlaamsche Academie kom ik, in dit plechtig oogenblik, een heiligen plicht volbrengen — niet eene laatste hulde betuigen aan den dierbaren overledene; maar de eerste hulde, die aanvangt voor zijne nagedachtenis, en die voortleven zal zoolang er een Vlaming ademt.

Immers, de naam van hem die in ons kamp zich opoffert zooals *hij* gedaan heeft, wordt in de geschiedenis des volks met gouden letters aangeteekend en van geslacht tot geslacht dankbaar overgeleverd.

Johan-Alfried de Laet was een dergenen, die, na eeuwen van worsteling, en toen men eindelijk

---

(1) Dit stuk werd, bij misverstand op de drukkerij, niet geplaatst achter het verslag over de zitting der maand Mei.

Bij de begrafenis waren aanwezig de volgende leden der Academie : de heeren Dr. A. Snieders, bestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris, S. Daems, Dr. Am. de Vos, P. Génard, E. Hiel, L. Mathot, J. van Droogenbroeck, werkende leden, jhr. K. de Gheldere, H. Sermon et F. Willems, briefwisselende leden.

dacht dat het Vlaamsche volk van de wereldkaart zou gevaagd worden, datzelfde volk tot zijn fieren Germaanschen oorsprong terugriep, en ik zal zeggen, dat groote Vlaamsche huisgezin deed herleven, waarin eigen zeden en taal, eigen roem en grootheid, waarin het nationaal gevoel werden vereerd.

Zijn naam is een der schakels van die gouden ketting, welke het roemrijkste kleinood vormt en zal blijven vormen, dat ooit België na 1830 in de geschiedenis dragen zal.

Fier was ook de Koninklijke Vlaamsche Academie toen hij, de grijze kamper, die al zijne bondgenooten van vroeger overleefde, plaats nam in haar midden. Gelukkig was zij te zien dat hij dáár nog jaren lang zetelde, vereerd en bemind, met al zijnen schat van ondervinding en wetenschap, met al zijne Vlaamsche herinneringen — dáár waar zijne vrienden, met wien hij den kamp aanving, ons nog slechts in afbeeldsel mochten tegenblikken.

Hij zag de Academie, wier ontstaan door David, Willems, Conscience en Snellaert van vóór vijftig jaar betracht werd, onder koninklijke bescherming geboren worden; hij zag haar opgroeien en den levenskamp strijden, zich weldra vast en onwankelbaar vestigen, en toen de Laet in 1889 als bestuurder der Academie aftrad, mocht hij met fierheid zeggen :

« Nu is de tijd van strijd en miskenning voorbij.

« Binnen- en buitenland heeft haar aan het « werk gezien, en ingezetenen, evenals vreemdelin- « gen, bekennen volmondig dat zij hare nationale « zending stipt is trouw gebleven; dat zij een « Vlaamsch, letterkundig en wetenschappelijk lichaam « is en voorts vreemd blijft aan de twisten der ver- « schillende Staatspartijen, die het land verdeelen. »

De vestiging der Academie was zijn laatste werk; hij had krachtig bijgedragen om den droom zijner bondgenooten na 1830 te verwezenlijken; zijn streven was bekroond en hij had recht op rust, die hij zich slechts, hiertoe gedwongen, gunde.

Niet overgroot is de Laet's letterschat : het rusteloos strijdvoeren gaf hem den tijd niet, die het letterkundige leven vereischt. Hij was immer een kampioen, die boud en stout op zijne baan vooruitging, aan anderen het ideale latende om aan het volk het practische te geven : wetten, die het eigendommelijk karakter der natie bevestigden.

Hulde breng ik, vriend de Laet, aan uw dichterlijk talent en rijke geestesgaven, aan uwe uitgebreide letterkundige kennissen, aan uw helder doorzicht, waarvan gij in ons midden zooveel schitterende blijken gaaft!

Hulde breng ik aan uwen onverbroken iever, uwe onbepaalde verkleefdheid, uwen langen harteklop, van den jongelingstijd af tot op den hoogen ouderdom, onverdeeld aan de Vlaamsche beweging gewijd!

Hulde breng ik aan uwe krachtvolle over-

tuiging, aan uw karakter vast als staal, weerstandbiedend als graniet, duurzaam en edel als diamant — hulde aan uw goed hart, dat dikwerf bloedig miskend werd!

Doch wat geeft dit! De mensch zonder strijd heeft niet geleefd.

Gij rust nu op de doodenbaar, bestraald door het Kruis, uwe hoop en liefde; doch uw onsterfelijke geest leeft voortdurend in ons midden, omdat uw werk in het harte des Vlamings, en vooral in den schoot der Koninklijke Vlaamsche Academie, eeuwig blijven zal.

Tot weerziens, vriend, in het betere vaderland!

Zitting van 15 Juli 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, werkende leden.

Door de heeren jhr. N. de Pauw, L. Roersch, L. Schuermans en F. van der Haeghen is bericht gezonden dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen.

De bestendige secretaris leest het verslag over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODEN BOEKEN :

Door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

De Werken van J. van den Vondel, uitgegeven door Mr. J. VAN LENNEP, *herzien en bijgewerkt door J.-H.-W. Unger*. 1657-1659.

Don Juan. Dramatisch gedicht door HENDRICKX. Antwerpen 1855, 12°.

Bulletin de l'Academie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1891, nrs 5 en 6.

Biographie nationale. XIe deel, 2e aflevering.

Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II, publié par M. le baron Kervyn de Lettenhove. Tome X.

Door den bestendigen secretaris der Koninklijke Vlaamsche Academie een afdruksel zijner *Gedichten.*

Door den heer JOHAN WINKLER, buitenlandsch eerelid der Academie :

Ytlike Bledsiden oer Fryske Tael- end Skriftekennisse. (Overgedrukt uit *de Tijdspiegel*, 1891.)

Door den heer CAMIEL SIFFER :

Vlaamsche Conferentie der Balie van Gent. Verslag over de werkzaamheden gedurende het rechterlijk jaar 1889-1890. Gent, 1891, 8°.

Door den heer Alfons Siffer :

De verdere vervlaamsching van het Middelbaar Onderwijs van eersten graad, of Latijn en Grieksch door het Vlaamsch onderwezen, door A. ROEGIERS. (Overdruk uit *het Belfort.*)

Dr Koch en de Tering, door JULIUS BROECKAERT. (Idem.)

Briefwisseling.

Bij brief van 7 Juli verzoekt jhr. de Maere-Limnander, voorzitter der Regelingscommissie van het ontworpen XXIe Taal- en Letterkundig Congres, dat de Academie zich op deze vereeniging, vastgesteld op 23 Augustus en drie volgende dagen, zou laten vertegenwoordigen. — De vergadering

benoemt den heer Am. de Vos tot afgevaardigde bij dit Congres.

De Academie heeft een antwoord ontvangen op eene harer prijsvragen voor 1891 : *Geschiedenis van den Infinitivus in de oudgermaansche dialecten*, met kenspreuk : *In magnis voluisse, etiam sat est.*

Door de heeren J. van Droogenbroeck en Th. Coopman wordt verslag uitgebracht over hun bezoek in de werkplaatsen der heeren Namur en Samain, beeldhouwers, laatstgenoemde gelast met de vervaardiging van het marmeren borstbeeld van wijlen den heer Stroobant, de andere gelast met het beitelen van een dergelijk beeld van wijlen den heer Nolet de Brauwere van Steeland, in leven werkende leden der Academie. Uit de mededeeling der heeren van Droogenbroeck en Coopman blijkt, dat beide kunstwerken uitnemend wel gelukt en reeds gereed zijn om in pleister te worden afgegoten. — De Academie zal den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs haren dank betuigen voor de vereering der beide gedenkstukken.

De heer Coopman, door de Academie aangeduid haar te vertegenwoordigen op het feest, waarbij het Brusselsch Kunstgenootschap *de Distel* in Mei l.l. zijn tienjarig bestaan heeft gevierd, biedt daarover het volgende verslag aan :

« De Koninklijke Vlaamsche Academie heeft mij den vereerenden last opgedragen haar te vertegenwoordigen op de feestviering, waarmede het kunstgenootschap *De Distel*, van Brussel, zijn tienjarig bestaan, op 23n en 24n Mei ll., plechtig herdacht.

« Het Kunstgenootschap *De Distel* werd in 1881 gesticht en heeft vooral zijn ontstaan te danken aan den heer J.-B. Janmoulle, een Waal, die onze moedertaal grondig heeft aangeleerd, ze sierlijk spreekt en schrijft, als overtuigd flamingant diensten heeft bewezen aan onze vaderlandsche zaak en, als Nederlandsch vertaler van menige novelle uit het Deensch, het Noorsch en het Finsch, in onze letterkundige wereld meer bekend is onder den pseudoniem « Elseni ».

Het Kunstgenootschap heeft voor doel de letterkundigen, die er deel van uitmaken, door onderlinge kritiek te oefenen; door het bespreken van taal- en letterkundige vraagstukken elks gezichteinder te verbreeden en bovendien het gemakkelijk en zuiver Nederlandsch spreken bij de leden aan te wakkeren en te volmaken.

De Distel bestaat buiten allen partijgeest. De meest uiteenloopende gedachtenrichtingen zijn er vertegenwoordigd, en het zou zelfs niet vermetel zijn te veronderstellen dat, juist daaraan zij haar betrekkelijk langdurig en krachtig bestaan heeft te danken.

Tal verdienstelijke schrijvers heeft zij in de Nederlansche letterkunde ingelijfd en opgeleid. Alle

jaren richt zij een klein aantal goedgevolgde, echte kunstfeesten in, met lezing door een gekenden schrijver en uitvoering van muziekwerken der groote meesters.

Op dergelijke feesten traden reeds o. a. als lezers op onze hooggeachte medeleden Jan van Droogenbroeck, Emmanuël Hiel en wijlen onze betreurde J.-G. Dodd.

Zij heeft op die wijze, in Brussel, een publiek gevormd dat dergelijke Vlaamsche feesten met veel genoegen volgt, bij andere jongere kringen den lust tot het geven van kunstfeesten opgewekt. Ik moet getuigen dat zij, dank aan haar toedoen, het Vlaamsch letterkundig leven in de hoofdstad heeft bevorderd en versterkt

Ik voeg bij deze regelen, voor de oorkonden der Koninklijke Vlaamsche Academie, een afdruk van het programma van het toonkundig feest der *Distel*, dat plaats greep op 24 Mei 1891.

Op de voortreffelijkste wijze werden vertolkt : 1e deel, vijf gewrochten van Beethoven, een van Wagner : *Wotans afscheid van Brunhilde, uit de « Walkure »*; het 2e deel was uitsluitend gewijd aan onze Vlaamsche toondichters P. Benoit, J. Blockx, Antheunis, W. de Mol, G. Huberti, Tinel. Sinds verscheidene jaren wordt het Kunstgenootschap, met zooveel beleid als ijver, bestuurd door zijnen algemeenen schrijver, den heer Em. T'Sjoen die, namens *De Distel*, het verlangen heeft uitgedrukt dat ik aan de Koninklijke Vlaamsche

Academie zijn innigen dank overbrenge voor de betoonde en gewaardeerde deelneming in de feesten, waarmede het Brusselsch genootschap zijn tienjarig bestaan heeft gevierd.

Dagorde.

De vergadering gaat over tot het kiezen van een werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer J. de Laet. De heer Eduard Coremans, volksvertegenwoordiger van Antwerpen, de meerderheid der stemmen hebbende bekomen, wordt tot werkend lid uitgeroepen.

Daarna wordt door den heer bestuurder opvolgendlijk het woord verleend aan de heeren Coopman, Stallaert en Claeys, om lezing te doen van hun verslag, ten antwoorde op hetgeen in den schoot der Koninklijke Belgische Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten, in Mei laatstleden, met betrekking tot de Koninklijke Vlaamsche Academie, werd gezegd.

De vergadering keurt deze drie verslagen goed, en gelast het bestuur den heer Minister oorlof te vragen om de stukken onverwijld in het licht te geven, de Koninklijke Belgische Academie de verslagen der heeren Wagener, Rolin en Wauters reeds in haar *Bulletin* hebbende opgenomen.

Te 4 uren verklaart de heer bestuurder de zitting geheven

Zitting van 19 Augustus 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, L. Roersch, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E van Even, E. Coremans, werkende leden;

de heeren J. Bols, K. de Flou en jhr. K. de Ghelder, briefwisselende leden.

De heeren jhr. de Pauw en Schuermans laten weten dat zij de vergadering niet kunnen bijwonen.

Door den bestendigen Secretaris wordt het verslag gelezen over de vorige zitting, dat goedgekeurd wordt.

AANGEBODEN BOEKEN :

Vanwege de Regeering :

Bibliographie de Belgique. Journal officiel de la librairie. 1891. Nrs 1 tot 7.

Œuvres de Jean Lemaire de Belges, publiées par J. Stecher. IVe deel.

De Werken van J. van den Vondel, uitge-

geven door J. Van Lennep, herzien en bijgewerkt door J.-H.-W. Unger. 1660.

Mgr de Haerne. Naar ambtelijke stukken en familiepapieren bewerkt door TH. SEVENS. Kortrijk, 1891.

Wintergrün. Sagen, Geschichten, Legenden und Märchen aus der Provinz Luxemburg, gesammelt und herausgegeben von N. Warker. Afl. 15-21.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1891. Nr 7.

Door den heer L. Schuermans :

Oorspronck ende voortgang der Neder-landscher Beroerten... wwt verscheyden so geschreven als gedructe Copijen bijeen gestelt ende tot waerschuwinge van de Nederlanders uyt-gegeven door JOANNEM GYSIUM. Delft, 1626. 4°.

Treur-Tooneel der doorluchtige Mannen, of op- en ondergang der grooten, vertoont in de Rampzalige Geschiedenissen van Keyzers, Koningen, Prinsen, Vorsten en andere voorname Personagiën, beginnende met het Roomsche Keizerrijk, en vervolgende tot aen 't jaar 1698, ... door LAMBERT VAN DEN BOSCH. Tweede deel. Amsterdam. 1698. 4°.

Door den heer K. Stallaert :

De Bervoete Broers. Een Zuidnederlandsch kluchtspel uit het midden der XIVe eeuw, voor de eerste maal uitgegeven door K. Stallaert.

Antwerpen, 1891. (Overgedrukt uit de *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle.*)

Door den heer J. van Droogenbroeck :

Nae-prysdingende Dicht-werken, behelzende de vastneminge, het verblyf te Fontainebleau, de slaeking en den intrede van Zijne Heyligheyd Pius VII binnen Roomen, voorgesteld door de Maetschappy van Rhetorica, gezegd Kersouwieren, binnen de stad Audenaerde... Audenaarde, 1816.

Bundel ofte verzaemelinge der Dicht-werken en tooneel-uytgalmingen, die mede-gedongen hebben in den dry-voudigen en luisterlyken prys-kamp, in dicht-, tooneel- en schryfkunde. Veurne, 1824.

Door den heer L. DE BACKER, buitenlandsch eerelid der Academie :

Roumanille. Sa vie et sa mort. Cannes, 1891. 12°

Door den heer MORIZ HEINE, de derde aflevering van zijn *Deutsches Wörterbuch. (H.-Licht.)*

Door den heer J. Splichal, uitgever te Turnhout :

Kempisch Museum, 1891. nr 3.

Door den heer AMAAT DE PAEPE :

't Werkwoord in den Indo-Germaanschen Taalboom. Proeve van ontleding. Gent, 1891.

Door het gemeentebestuur van Antwerpen :

Comiteit van Monumenten en Bestuur van

het Museum van Oudheden. Bulletin. 3e deel, Antwerpen, 1891.

Door de *Fédération archéologique et historique de Belgique* :

Congrès archéologique et historique de Bruxelles. 1891. *Mémoires, documents, questionnaire, etc.* 2e aflevering.

Briefwisseling.

De Regelingscommissie van het XXIe Taal- en Letterkundig Congres zendt het gedrukt Programma dezer vereeniging, op welke de Academie door haar medelid, den heer A. de Vos, zal vertegenwoordigd zijn.

De bestendige secretaris geeft mededeeling van het Koninklijk besluit, gedagteekend 3 Augustus, waarbij de verkiezing des heeren E. Coremans, letterkundige en volksvertegenwoordiger te Antwerpen, tot werkend lid, wordt goedgekeurd.

Ingezonden : een hs. ter beantwoording van de tweede prijsvraag voor het loopende jaar : *Rol van het booze beginsel op het middeleeuwsch tooneel*, met kenspreuk :

Die eigen erf beploegt
Met minder kommer zwoegt.

Ontvangen ter beantwoording der vierde prijsvraag :

Het gebruik der Nederlandsche taal in de onderwijsgestichten van Vlaamsch-België sedert 1830, kenspreuk :

Zij wilden wat was recht
En wonnen wat zij wilden.

(LEDEGANCK.)

Namens de Academie, wenscht de heer Bestuurder welkom aan het nieuwe lid, den heer Ed. Coremans, die, naar hij hoopt, op het onzijdig terrein van taal- en letterkunde evenveel diensten zal bewijzen als hij er bewezen heeft op het staatkundig terrein ter verdediging van de Vlaamsche zaak. (*Toejuichingen.*)

De heer Coremans vraagt het woord en drukt zich uit in dezer voege :

Waarde heeren Collegas,

't Zij mij toegelaten U eenige woorden van dank te zeggen voor de welwillendheid, waarmeê de Koninklijke Vlaamsche Academie mij in haren schoot heeft geroepen, en voor het gulle welkom, mij door uwen achtbaren Bestuurder toegestuurd.

Op letterkundig gebied hebben mijne bijdragen, gedurende meer dan 30 jaar, in de dag- en week-

bladpers, evenmin als mijn diploma van doctor in de letteren en wijsbegeerte, in 1859 bij de Hoogeschool van Luik behaald, een titel kunnen zijn voor mijne opneming in uw midden.

Doch de Koninklijke Vlaamsche Academie heeft gevoeld dat eenige diensten buiten haren schoot, en. wel is waar, op een ander dan een letterkundig terrein bewezen, ter opbeuring van ons Volk, van zijne Taal en zijne miskende rechten, door haar mochten in aanmerking genomen worden; en dat hij, die niet zonder goeden uitslag het zijne heeft bijgedragen om, zoo in de rechtspleging en de bestuurzaken als in 't onderwijs en in 't leger, onze nationale taal in hare verloren rechten te herstellen, niet onweerdig was tusschen u eene kleine plaats te bekleeden.

Is het mij reeds gegeven geworden, in mijne hoedanigheid van Vlaamschen Volksvertegenwoordiger, vooral sinds het overlijden van uwe betreurde medeleden de HH. Stroobant en De Laet, en dank aan mijne schier dagelijksche betrekkingen met het Staatsbestuur, eenige diensten aan de Vlaamsche Academie te bewijzen, voortaan, in uw midden zetelende, zal ik, als 't ware van zelf, de quaestiën leeren kennen, waarbij de goede bemoeiing van den Staat verlangd kan worden; en zal mijne tusschenkomst te Brussel natuurlijk vollediger en doelmatiger kunnen zijn dan voordezen.

Ik neem dan plaats onder U als de nederig-

ste uwer medewerkers, doch bezield, zoozeer als de beste, met liefde voor onze Taal en onze Letterkunde; — met het brandend verlangen de taal van ons volk in al haren luister en in al hare rechten hersteld te zien.

Nogmaals, waarde heeren Collegas, aanvaardt mijnen innigen dank voor de benoeming, waarmee Gij mij wel hebt willen vereeren. (*Toejuichingen.*)

De heer K. Stallaert vestigt de aandacht der Academie op de in Duitschland geopende inteekening voor een monument ter eere van den geleerden Hofmann von Fallersleben, ook ten onzent algemeen bekend voor de uitstekende diensten, welke hij der Nederlandsche letteren heeft bewezen. Hij drukt de hoop uit, dat ook van hier penningen zullen worden gezonden naar het Duitsch Comiteit, aan hetwelk de leiding der inteekening is opgedragen.

Dagorde.

Op voorstel van het bestuur der Academie, en volgens de gewijzigde Wetten, wordt het toekennen der prijzen in de letterkundige wedstrijden des loopenden jaars verschoven tot de eerstvolgende openbare vergadering der Academie, d. i. Juni 1892.

Door den heer Fr. de Potter wordt, namens de Commissie van Geschiedenis, Biographie en Bibliographie, het onderstaande verslag gelezen :

MIJNE HEEREN,

In zitting der Commissie van Bibliographie en Geschiedenis, gehouden den 21 Januari 1891, werd de gedachte uitgedrukt, aan de Academie voor te stellen het eerste deel der *Bibliographie*, behelzende de titels der in België gedrukte Nederlandsche schriften, zangstukken, kaarten en plannen van 1830 tot 1890, ter perse te leggen. Dit werk is voor de uitgave gereed en zal den Medewerkeren van de algemeene Biographie der Zuidnederlandsche Schrijvers, welke de Academie voorgenomen heeft eerlang aan te vangen, van het grootste nut, ja onontbeerlijk zijn.

Herhaalde keeren werd in den schoot der Commissie gesproken over de voortzetting der Bibliographie, na 1890; edoch, omtrent dit punt heeft de Commissie vooralsnog geen voorstel te doen. Zij acht het wenschelijk, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie door de Regeering gelast worde met de taak om het Vlaamsch gedeelte van het *Journal officiel de la Librairie* te bezorgen, zulk werk ongelijk meer kans hebbende van volledig te wezen, wanneer het in handen zou wezen van eene instelling, welker Leden in de verschillige gewesten van het land verspreid zijn, dan wanneer het, zooals nu, eenen drukker der hoofdstad zou toevertrouwd

blijven. 't Is in het belang der Academie dat *alles*, wat ten onzent de Nederlandsche letteren betreft, haar door de Regeering worde opgedragen.

Zou deze echter er niet toe besluiten haren, reeds vroeger uitgedrukten wensch, gehoor te leenen, dan kan de Academie later, b. v. om de vijf of tien jaren, een nieuw deel der *Bibliographie* in het licht geven, gelijk gedaan wordt voor de Noordnederlandsche schriften, door BRINKMAN.

Met het oog op de nauwkeurigheid en volledigheid van het bibliographisch werk heeft de Commissie bepaald, dat niet alleen aan de nog levende Schrijvers eene drukproef zal worden gezonden van al hetgeen hen betreft, maar ook, van gansch het werk, aan de meestgekende boekenliefhebbers, aan de bewaarders der openbare boekverzamelingen, aan voorname uitgevers en drukkers in het vlaamschsprekend gedeelte des lands, met verzoek die proeven, waar 't noodig mocht zijn, te verbeteren en te volledigen. Op deze manier zal het werk, beter dan welke andere verzameling van dien aard, de verkleefdheid onzes volks aan zijne taal en den rijkdom der Vlaamsche letteren, in ieder vak doen kennen, waardig zijn van de Academie, en ten volle het nut stichten, dat er van de Bibliographie door mannen van studie, leeraars en liefhebbers der Nederlandsche letteren verwacht wordt.

De Commissie hoopt, dat de Academie haar voorstel zal gelieven aan te nemen.

De vergadering, geraadpleegd, stemt eene toelage voor het drukken van het eerste deel der *Bibliographie*.

De heer Coopman, secretaris der Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde, brengt verslag uit over het verhandelde in dezer zitting van 19 Augustus.

De Commissie ontving twee nieuwe bijdragen :

1° *Vakwoordenlijst* betreffende *huis- en versieringschildering* (niet inbegrepen : figuur- en tafereelschildering en vergulden) door den heer AL. WALGRAVE, te Duffel;

2° Bijdrage tot een Algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek (afdeeling : *Handel en Nijverheid*), door den heer F. LEVITICUS, te Amsterdam.

De Commissie, oordeelende dat het, in 't belang van het onderwijs der Nederlandsche taal, alleszins nuttig en noodig is dat er voortaan *eenheid van terminologie in de Nederlandsche spraakleer* besta, drukt den wensch uit dat de Koninklijke Vlaamsche Academie eene Commissie van drie of meer leden benoeme, belast met het opmaken en indienen van een ontwerp hetwelk, na goedkeuring der Academie, aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en van Openbaar Onderwijs zou voorgelegd worden, met verzoek het te willen doen toepassen in 's Rijks gestichten van onderwijs.

Dit voorstel door de Academie aangenomen zijnde, worden tot leden der bedoelde Commissie benoemd : de heeren J. Micheels, L. Roersch en J. Bols.

De heer Coopman brengt insgelijks verslag uit over de Commissie-zitting van 21n Mei ll.

Eene lijst der XVIIe- en XVIIIe-eeuwsche dichters en prozaschrijvers, opgemaakt door den heer Daems, met het oog op de uit te geven bloemlezing, en volledigd door de heeren Hansen, Am. de Vos, A. Snieders en de andere leden der sub-commissie, zal worden gezonden aan de heeren F. van der Haeghen en Th. Arnold, met verzoek ze te willen inzien en ze desnoods aan te vullen.

Namens de Commissie, ingesteld op verlangen der Regeering en samengesteld uit de heeren Coopman, de Vos en Obrie, brengt eerstgenoemd lid verslag uit over de laatste afleveringen van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.

Dit verslag, met eenparigheid van stemmen goedgekeurd, zal gezonden worden naar den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

De heer Ed. Gailliard leest het volgende verslag namens de Commissie van Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.

Jhr. de Pauw is tot nog toe verhinderd geweest

zijn antwoord op de kritieken van den heer Verdam, tegen de uitgave van *Troye*, op te maken. Dit antwoord zal aan het hoofd van het IVe deel van dit werk worden geplaatst.

De Commissie wenscht van de Academie machtiging te bekomen tot het uitgeven van eenen bundel van Middelnederlandsche fragmenten, in welken de volgende stukken zouden opgenomen worden :

1. Een fragment uit het leven van S. Warnerius (XIIIe eeuw), door den heer G. Gezelle in de *Bodleyan Library*, te Oxford, afgeschreven;

2. een fragment van eenen ridderroman, waarvan de uitgave zou toevertrouwd zijn aan den heer L. Roersch;

3. een fragment van een didactisch werk, der school van Boendale, waarvan een afschrift zal worden gevraagd aan den heer Finot, archivaris van het Noorder-departement, te Rijsel. Uit te geven door den heer K. Stallaert;

4. de legende der H. Cunera van Rheenen, bewaard in de boekerij der Gentsche hoogeschool, insgelijks uit te geven door den heer K. Stallaert.

Het voorstel der Commissie wordt door de vergadering aangenomen, waarna de heer bestuurder de zitting sluit.

Zitting van 16 September 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, F. van der Haeghen, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, E. van Even, E. Coremans, werkende leden;

de heeren jhr. K. de Gheldere, K. de Flou en Fr. Willems, briefwisselende leden.

De heer J. Bols, briefwisselend lid, drukt schriftelijk zijne spijt uit, de vergadering niet te kunnen bijwonen.

Door den bestendigen secretaris wordt het verslag gelezen over de vorige zitting, hetwelk wordt goedgekeurd.

AANGEBODENE BOEKEN.

Vanwege het Staatsbestuur :

Notice sur la vie et les œuvres de Jean Lemaire de Belges, par J. Stecher. Brussel, 1891, 8°.

Bibliographie de Belgique, 1891, Nrs 8 en 9.

Vanwege den heer J. VAN DROOGENBROECK :

Verzameling der Zangstukken bekroond door

de Koninklyke Maetschappy van Fraeie Kunsten en Letterkunde, te Gent, den 18 van Weimaend 1816. Gent, 8°.

(Behelst : *de Veldslag van Waterloo*, cantaten door CATHARINA-WILHELMINA BILDERDIJK, JOAN BOSSCHA, P.-R. FEITH, PETRONELLA MOENS. En *Fransche dichtstukken op hetzelfde onderwerp*, door PH. LEBROUSSART, P. LEBROCQUY en Mlle HUGO DE RAVESCHOOT.)

Aanspraak ter prijsdeeling, in de Koninklijke Maatschappij van Fraaije Kunsten en Letterkunde, te Gent, den 8 Hooimaand 1816. Gent, 8°.

Étude sur le poëme van den Vos Reinaerde, par A. WILLEMS. Gent, 1857.

Essai sur les éléments germaniques qui se trouvent en français, par le docteur C. ZANGE, traduit de l'allemand par PH. VAN DER HAEGHEN. Brussel, 1854.

Antwoord van J.-F. Willems aen J.-B. Buelens, schryver en uytgever van een werk, getiteld : *Briefwisseling tusschen J.-F. Willems...* Antwerpen, 1821.

Schets, bij wijze van uittreksels uit de Verhandeling over de Nederduitsche Spelling, ter bevordering van eenparigheid in dezelve, door den heer M. SIEGENBEEK. Antwerpen, (z. j.)

Vanwege den heer JAN BROECKAERT :

De Zwarte Zusters van Dendermonde. Dendermonde, 1891, 16°.

Vanwege den heer FR. WILLEMS :

Stijl en Letterkunde. Practisch Handboek ter

beoefening der Nederlandsche letteren. Tweede deel. Poëzij. Lier, 1891. 2 deelen, 8°.

Vanwege den heer JOHAN WINKLER :

Friesland, Friesen und friesische Sprache in den Niederlanden. Brunswijk, 1891, 4°.

Vanwege het Stadsbestuur van Antwerpen :

Comiteit van Monumenten en Bestuur van het Museum van Oudheden. Ie en IIIe deel. Antwerpen, 1887-1891, 8°.

Vanwege den heer TH. SEVENS :

Mgr. de Haerne... Naar ambtelijke stukken en familiepapieren bewerkt. Met portret en facsimile. Kortrijk, 1891, 12°.

Vanwege de heeren J. Cornelissen en Vervliet :

Ons Volksleven. Antwerpsch-Brabantsch Tijdschrift voor Taal en Volksdichtveerdigheid, voor Oude Gebruiken, Wangeloofskunde enz. 3e jaar, 7e, 8e en 9e afleveringen.

De Academie bekomt mededeeling van het overlijden van een harer werkende leden, den eerw. heer Lodewijk Schuermans, den 30 Augustus 1891 te Wilsele overleden.

De heer bestuurder herdenkt, in eenige woorden, het nuttige, werkzame leven van den afgestorvene,

door wiens zorgen het eerste *Vlaamsche Idioticon* tot stand is gekomen. De teraardebestelling van den verdienstelijken man werd bijgewoond door de heeren Fr. de Potter, namens het bestuur, P. Alberdingk Thijm, E. Hiel, J. van Droogenbroeck, van Even, P. Willems, D. Claes en F. Willems. Twee leden der Academie spraken eene lijkrede uit.

Op voorstel van den heer bestuurder zullen beide in de *Verslagen en Mededeelingen* worden gedrukt.

De Heer Am. De Vos brengt volgender wijze verslag uit, over zijne zending bij het XXIe Nederlandsch letterkundig congres, waar hij de Academie vertegenwoordigde :

MIJNHEEREN,

Als afgevaardigde der Koninklijke Vlaamsche Academie bij het Nederlandsch congres, verleden maand binnen onze muren gehouden, heb ik het genoegen mijne lastgeefster te laten weten, dat zij, te dezer gelegenheid, met beleefde voorkomendheid, met gepasten eerbied is bejegend geworden.

Jhr. de Maere-Limnander, de kiesche, voortreffelijke voorzitter, heeft vooreerst onzer instelling, in zijne openingsrede, volle recht laten wedervaren. Benevens onzen academiegenoot, Heer Van Droogenbroeck, door de Regeering afgezonden, werden andere eereposten aan drie onzer werkende medeleden opgedragen : aan den Heer Claeys een

ondervoorzitterschap, aan Mr. Obrie een secretarisambt van het congres, en aan professor Alberdingk Thijm een ondervoorzitterschap der tweede sectie.

Ons eerelid, Dr. Kluyver, werd aangesteld als een der twee secretarissen, voor Holland; twee andere eereleden, Dr. Schaepman, vertegenwoordiger der Hollandsche Regeering, en Dr. Te Winkel, voorzitter der 1e afdeeling benoemd, deden zich naar waarde in de zittingen opmerken.

Aan ons afwezig buitenlandsch eerelid, Dr. Mathijs De Vries, is, op de tweede algemeene vergadering, warme hulde gebracht, en een telegram van gelukwenschen gestuurd.

De Academie werd, in den persoon van haren afgevaardigde, met eene keurplaats aan den middendisch gehuldigd, op het algemeen eindfeestmaal. En aan de tafel van Jhr. de Maere, te zijnen kasteele van Aartrijke, met eene groep congressisten genoodigd, na den afloop van het congres, is de vertegenwoordiger der Academie aan de rechterzijde van den gastheer gerangschikt geworden.

Ik heb dan ook, na onzen achtbaren collega, Dr. Claeys, uit een gemoed, zoo vol als mijn beker, den meester des huizes, in eenen heildronk verheerlijkt, om de vele bewijzen van liefde, reeds door hem aan de Letteren en aan de *kunst*, zoowel als aan de *kust* van Vlaanderen gegeven. Ik betuigde, dat hij, op zijne eigenaardige plaats, in onzen taalstrijd veroverd, ons denken deed aan

den beroemden drost van het Muiderslot, die zoo graag ook de bloem van den edeldom des geestes, in gezelligen kring, te zijnent vereenigde. Ik wenschte hem geluk, omdat hij, door zijne hooggewaardeerde diensten, door zijne bescherming onzer taal en letterkunde vooral, ook het zedelijk recht verdiend had, zijne eigen sm°tlooze kroon van adel te dragen.

De Academie, van haren kant, als geheel, op aanvraag van het Bestuur der Commissie van regeling, bij het congres aangesloten, heeft, overigens, door een vrij talrijk opkomen harer leden in eigen naam, groote belangstelling in die bijeenkomst van Zuid- en Noordnederlandsche geleerden laten blijken. Zestien onzer inlandsche collega's waren toegetreden.

Verscheidene dezer namen ook een dadelijk deel aan de werkzaamheden, namelijk : de Heeren Alberdingk Thijm, Broeckaert, Claeys, Obrie en uw afgevaardigde.

Kortom, ons genootschap heeft hier ook getoond, gaarne mee te leven en te streven in de vreedzame, verzoenende, kunstlievende taal- en letterbeweging van onzen tijd; en het belooft aldus, eens te meer, de verwachting van het Vlaamsche volk nimmer te zullen beschamen; maar op de hoogte te willen blijven, die eener Academie toekomt.

Dagorde. — Lezingen.

NIEUW ONTDEKT FRAGMENT

VAN

MAERLANTS « ISTORY VAN TROYEN, »

door den heer S. DAEMS.

Bij het doorzoeken van eenige oude handvesten voor zijne *Geschiedenis der Abdij van Tongerloo* viel mijn ordebroeder kanunnik Waltman van Spilbeeck op een vel perkament, dat weleer tot schutsblad gediend had aan een gebonden boek. 't Waren middelnederlandsche verzen, en des bracht hij mij de brok als niet bij zijne historische, wel bij mijne letterkundige studiën op de rechte plaats.

Bij het overlezen bleek, dat ik met een fragment te doen had van een gedicht uit den heidenschen heldencyclus, en wel bij name uit de Aeneasliteratuur. Mijne eerste meening was, dat het hier eene, wel is waar kleine, maar toch kostbare vondst gold, namelijk een fragment uit de verlorene Nederduitsche Aeneïde van onzen Hendrik van Veldeke.

Ik moest echter aan die hoop aldra vaarwel zeggen : het doorloopen van Veldekes gedicht, zooals het door Otto Behaghel uit den Hoogduitschen tekst in 't Nederduitsch werd overge-

steld (1), toonde mij, dat er in het werk van den Limburgschen zanger geen spoor te vinden was van gelijkenis, zelfs haast geene overeenkomst nopens den inhoud zelf.

Destijds was het mij niet bekend, hoe ver Maerlants Troyen loopt in het verhaal der gebeurtenissen; en nu dacht ik eene brok voor te hebben uit eene tweede, nog onbekende, middeleeuwsche bewerking der Aeneïde.

V. Gaillards fragmenten, door Blommaert uitgegeven in zijn *Theophilús* (bl. 56-74), konden wel iets doen gissen; doch eigenlijk slechts dezer laatste dagen, bij het doorbladeren van het derde deel van Maerlants *Istory van Troyen*, door onze hooggeachte en geleerde medeleden jonkheer Nap. de Pauw en den heer Edw. Gailliard in 't licht gegeven, rees het vermoeden op, dat mijn perkamenten blaadje wel tot dit gedicht kon behooren, en dit vermoeden werd weldra zekerheid aan het einde van het boekdeel.

Het bewuste vel bevat namelijk vier fragmenten loopende over den strijd van Aeneas en Turnus (2). Deelen er van vielen onder 't mes weg zoo langs boven als langs onder. Voorzijde en

---

(1) *Heinrichs von Veldeke Eneide. Mit Einleitung und Anmerkungen herausgegeben von* Otto Behaghel. — Heilbronn, Gebr. Henninger, 1882.

(2) De Pauw en Gailliard. *Dit is die Istory van Troyen*, III° deel, blz. 358-362.

keerzijde hebben ieder twee kolommen; tusschen kolom een en kolom twee der voorzijde ontbreken 21, tusschen voor- en keerzijde 22, en tusschen de twee kolommen der rugzijde 23 verzen. Het geheele fragment behelst 112 verzen : kol. een 28, kol. twee 29, kol. drie 28 en kol. vier 27.

Het Hs behoort tot de XIVe eeuw, en het heeft zooveel gelijkenis met het Weemaes-fragment (1), dat men bij eene oppervlakkige beschouwing geneigd is de beide brokken te houden voor vellen van eenen zelfden codex : beide toch zijn op twee kolommen geschreven, die juist dezelfde afmetingen hebben over de breedte (2) en het schrift biedt op 't eerste zicht een sterken trek van gelijkenis; bij nadere inzage echter komen verscheidenheden voor in het vormen van verschillige letters en vooral in 't aanvangen der dichtregels al of niet met hoofdletters (3), welke dit vermoeden tegenspreken en twijfelachtig laten.

Alhoewel ik na de uitgave van het Wezisch Hs. er verre af ben mijne vondst voor belang-

---

(1) *Istory van Troyen*, IVe deel, bl. 44, plaat

(2) Over de lengte is niet anders te oordeelen dan door het getal weggevallen verzen, daar het fragment langs onder en langs boven is afgesneden. Daaruit echter blijkt, dat de beide fragmenten elk in den regel 50 verzen per kolom inhielden, wat het vermoeden staaft van eene herkomst uit een zelfden codex.

(3) Bijv. de D meermaals hoofdletter in 't nieuw ontdekte vel is steeds d (onderkas) in het fragment-Weemaes.

rijk te houden, acht ik mij toch gelukkig mijnen hooggeachten collegas jhr N. de Pauw en den heer Edward Gailliard dit nog ongekende fragment aan te bieden, ware 't dan ook maar om er hunne uitgave ietwat vollediger mee te maken.

Overigens kan het zoo voor tekstverklaring als voor tekstzuivering toch van eenig nut zijn, daar het tot een ouder en vast nauwkeuriger afschrift behoort dan dat van Wessel van de Loe.

Zoo, bijv., lezen we, vers 40,589 :

Die bode *liep wech* sire straten,

waar het Wezisch Hs. heeft :

Die bade *lief* synre straten,

wat een onverstaanbaar (of is *lief* wellicht eene drukfout?) en daarbij nog een hinkend vers maakt.

Vers 40,591 :

De boetscap *heeft hi ghebracht*
Hem; ende dies was utermate vro

dunkt me eveneens duidelijker en zuiverder dan :

Die baetscap *heft hy en bracht*;
Des was hy uyttermaten vro.

Verzen 40,606 en vlg. :

Scone, *stout*, milde ende vroet,
hovesch, *goedertieren*, te wapenen goet,

hebben de vier gewone heffingen, terwijl

Scoen, milde ende vroet
Haefs ende ten wapen goet

van het Wezisch Hs. alweer hinken.

't Zelfde geldt van vers 40,612 :

Die in *al* Ytalien was,

tegenover :

Die in Ytalien was.

Vers 40,645 heeft het Hs. van Weze :

Int tsant stortten syt tghereide
Seer ghequest ende ghefolleert

waarvan 't eerste vers — de schriftfouten daargelaten — vast niet te klaar is; mijn fragment geeft ter alleszins duidelijke lezing :

Int sant storten si gherede
seer ghequetst ende geaffoleert.

Vers 40,653 helpt nogmaals een hinkenden, regel op goede beenen :

Elc van anders *starken* scilde.

Vers 40,744 luidt in het Wezisch Hs. :

heelden van den lude weder;

het nieuwe fragment schrijft :

helleden van den luden weder,

dat is : weerklonken, van het Mnl. : *hellen* (1). Het eerstvolgend vers :

Dat Turnus lach der neder
Riep Eneas...

---

(1) Die slach heft anders niet gehelt
Dan of het ware .I. donreslach.
(Blommaert, *Oudvl. Ged.*, d. I, bl. 47.)

is nogmaals, zoo prosodisch als spraakkundig, beter in ons fragment :

> *Daer* Turnus lach *gevallen* neder
> Riep Eneas...

Eindelijk — om van geene andere bijzonderheden te gewagen — Aeneas' bruid, de Lavinia van Virgilius, ten onrechte in het Wezisch Hs. Lamine genoemd, krijgt hier haren naam terug in den vorm *Lavine*, terwijl Turnus' vader, Daunus, niet onder den naam verschijnt van *Damius*, maar wel van *Dunus*.

Jhr. de Pauw meent de tolk te zijn van de Academie, als hij, in haren naam, kanunnik Daems gulhartig bedankt voor de kostbare mededeeling, die hij haar gelieft te doen. Deze mededeeling komt juist ter ure, vermits zij bij een gelukkig toeval met een nieuw fragment (dat het *fragment-Daems* zal dienen te heeten) de 3de aflevering der Mnl. fragmenten komt sluiten, die nu ter perse ligt en binnen kort zal uitgedeeld worden. Deze aflevering zal tevens eene korte *voorrede* behelzen als antwoord op de onverdiende aanvallen, van welke de moeielijke uitgave diens Mnl. romans, ongeveer 41 duizend verzen tellende, het voorwerp is geweest. De wijze, op welke de Academie gewenscht heeft dat deze uitgave geschiede, (te weten, eerst de *diplomatische* teksten, daarna de *aanmerkingen*, die, in een afzonderlijk deel vervat, gemakkelijk

beide teksten, Nederrijnschen en Middelnederlandschen, toelaten te vergelijken), wordt dus nog eens gerechtvaardigd, vermits het spoedige uitgeven van den geheelen tekst aan kanunnik Daems gelegenheid heeft verschaft het nieuwe *Troye*-fragment aanstonds te recht te wijzen. — Spreker hoopt dat die eerste beantwoording aan den oproep, door de uitgevers gedaan om andere of soortgelijke fragmenten op te sporen, door nieuwe ontdekkingen zal gevolgd zijn, en hij stelt voor, het fragment, met *fac-simile*, in het *vierde deel* van de *Istory van Troyen* te laten drukken, terwijl de schrandere opmerkingen van kanunnik Daems in de *Verslagen* zullen worden opgenomen.

Deze besluitselen worden met toejuiching goedgekeurd.

DE ROMAN,

door Dr. AUGUST SNIEDERS, werkend lid der Academie.

Laat mij toe dit onderwerp, in een paar breede trekken en ten behoeve der jongeren, te doen kennen.

Rond het jaar 1830, toen wij nog op de schoolbanken zaten, hielden wij oor en oog open voor de heldendaden, de balladen en de legenden der middeleeuwen, voor de geromantiseerde feiten der geschiedenis.

Het romantism, toen reeds vijftien of twintig jaar in bloei, wierp soms, voor zooveel het de middeleeuwen betrof, een zekeren lichtgloed over die tijden, door sommigen als een afschuwelijke nacht uitgekreten; doch is dit laatste woord aan te nemen, dan toch een nacht, zooals Uhland zegt, met een schitterenden sterrenglans.

In onze warme jongelingsverbeelding rezen de trotsche burchten op; wij volgden de rondtrekkende bouwmeesters der overheerlijke kathedralen en belforts; wij zagen de prachtige optochten en jachten, de ruwe gastmalen, de vorstelijke toernooien; wij hoorden het wapengekletter op de omhelmde hoofden, den toon der klaroenen, de liederen der minnestreels — kortom, wij leefden in de dagen toen de physische kracht op het voorplan stond, en het geestesleven, nederig en bescheiden, in de enge kloostercel verborgen bleef.

In bewondering voor dat glanspunt in de geschiedenis vroegen wij ons zelven af, of die voorzaten niet tot eene andere menschensoort behoorden, vooral dan die welke wij meer bepaald onze vaders moeten noemen — namelijk die der verleden eeuw.

Die laatsten hadden ons inderdaad niet veel meer achtergelaten dan de verwijfde lobbe en de onnatuurlijke pruik; dan eene wereld met bekrompen wetenschappelijken en weinig scheppenden geest; met het plagiaat der oudheid in kunst en letteren, verbastering van zeden en karakterloosheid — en van dit alles leefde in ons de weergalm nog voort,

dwars door de bloedige schokken heen, die de samenleving had onderstaan.

Sir Walter Scott had dien opwekkenden voortijd uit schriften en kronieken, uit puinen en wat er uit het verleden nog rechtstond, opgeroepen, of, zoo gij wilt, had de zending weer opgevat, die Shakespeare zoo geniaal aanving; doch Sir Walter had aan deze een nieuwen vorm gegeven en alzoo eene geheele herschepping in de letterkundige wereld teweeg gebracht.

Op het dichterlijke gebied voor eene meer begaafde natuur, voor lord Byron, de vlag moetende strijken, koos Sir Walter in zijne scheppingen eene beeldrijke, ingrijpende, karaktervolle proza, en overvleugelde weldra al zijne tijdgenooten in populariteit, omdat hij zich richtte tot nog ongekende lagen van lezers, die hunkerden naar ander geestesvoedsel dan tractaatjes over bijbelstoffen.

Alle volken, alle standen begeesterde hij, want allen hadden herinneringen uit glorievolle tijdperken, en het volk, trouw aan land en zeden, leeft immers slechts door zijne geschiedenis!

Nadat Sir Walter's ridder- en andere geschiedkundige verhalen, met eene frissche natuur, eene krachtvolle waarheid, eene dichterlijke atmosfeer van den voortijd doortrokken, in alle talen der wereld, hoe gebrekkig soms dan ook, vertaald waren, ontstonden er ook alom navolgers.

Zóó talrijk werden schrijvers en lezers, dat men toen nog geene periode in de letterkunde kon aan-

wijzen, waarin de handel in boeken eene zoo groote uitbreiding had genomen.

De navolging in den vreemde was zóó slaafsch dat Sir Walter's geest, die duidelijk doet gevoelen dat hij in het land van John Knox ontstaan is, ook onder dit opzicht schier al de letterkundige producten op het vasteland overmeesterde.

In die jaren was de geschiedkundige roman uitsluitend een machtig werktuig in de handen van het protestantism, dat hierdoor, in den geest der massa, vooral de omwenteling der 16e eeuw poogde te wettigen. Zóó ver ging die propagande-tendenz dat een voornaam Nederlandsch criticus, zelf protestant, als wanhopig vroeg, wanneer men toch van dien onhebbelijken en altijd misdadigen monnik — inderdaad een mythologisch monster, vooral door de Duitschers binnengeleid — zou verlost worden.

Duitschland beleefde in die dagen eene wezenlijke lava-uitbersting van romans. Meer dan een ander volk had de Duitscher het ridder- en sagenleven, de herinnering aan vroegere tijden, in eere gehouden. Gœthe, Schiller, Uhland, en eene trits van dichteren, hadden dien geest immer kracht bijgezet, en de aantrekkelijke vorm van Sir Walter riep dezen machtiger dan ooit ten tooneele.

De leesdrift in die dagen was zóó groot dat alles, kaf en koren, letterlijk verslonden werd, doch weinig is er van die veelal haastige productie overgebleven. Spindler en Rellstadt worden nog wel eens genoemd, doch zij bezetten geen voornamen

rang meer. Geen enkele navolger kwam ook het epische van Sir Walter nabij, en nog minder in Frankrijk, waar de historische waarheid, erger dan in Duitschland en in Engeland, aan de ziekelijkste fantasieën werd opgeofferd, of, beter gezegd, op de monsterachtigste wijze werd verminkt en geschoffeerd.

Italië roemt nog altijd de *Verloofden* van Manzoni, een boek dat wereldberoemd geworden is.

In dat tijdperk sliep de nationale letterkunde in het Zuidelijk deel der Nederlanden. Wij kenden de tooverachtige verhalen van den verteller van Abbotsford alleen door Defauconpret's vertalingen. Hier slechts luttele pogingen, altijd in het Fransch, om ons ridderwezen of de vroegere eeuwen, voor het volk te doen herleven, terwijl de vreemde schrijvers, die eene caricatuur van onze geschiedenis hadden gelezen, ook caricaturen maakten van onze helden, uit de dagen der Van'Arteveldden : verhalen, die nu, gelukkig, voor eeuwig vergeten zijn.

Het Noorden was beter dan het Zuiden bedeeld. Aarnout Drost en Jacob van Lennep waren jong, toen zij hunne eerste proeven van den geschiedkundigen roman in het licht brachten.

In 1833, korten tijd nadat de geniale Sir Walter, door onverbiddelijke schuldeischers afgebeuld en miskend door het gouvernement van Koning Georges, het hoofd neerlegde, gaf Drost een verhaal uit,

getiteld *Hermingard van de Eikenterpen*, en hierin — al is het dan ook gekenmerkt door het gebrek van zijnen tijd, het breedsprakige, het opgeschroefde — vindt men meer opgewektheid en streving naar epische opvatting, dan in *de Pleegzoon* van Van Lennep.

Dit laatste verhaal, zegt Dr. Jan Ten Brinck, reeds geschreven in 1827, bleef twee jaar (?) in de schuif rusten, omdat geen uitgever het wagen durfde het boek in de wereld te zenden; en toen dit eindelijk plaats greep, was er geen duit schrijversrecht voor den auteur.

Het Nederlandsche publiek leende nochtans een gretig oor naar dit verhaal. Het was immers eene greep uit het leven van het protestantism; het was geschreven in dien burgerachtigen toon, in dien voor elken stand bevattelijken vorm, waaraan het Hollandsche publiek was gewoon gemaakt door Loosjes, Agatha Deken en Betje Wolff.

Onder historisch oogpunt mag het werk zeker niet als meldenswaardig aangeteekend worden; onder dat van karakterteekening is het jong en vaak erg overdreven; de optimmering der feiten, zwak; de landschappen doen weleens meer aan eene latere dan de 17e eeuw denken; doch, wij zegden het reeds, het verhaal was sterk met den geest der godsdiensttwisten getint.

Rondom 1830 leefden die twisten nog vinnig bij onze Noorderburen voort; de gebeurtenissen en de losscheuring van de Zuidelijke provinciën had dien

geest nog aangewakkerd, wellicht omdat men zag dat de Staatskerk allengs voor vrijer denkbeelden taande. Men begrijpt alzoo den bijval van het boek, dat daarenboven den onmisbaren Jezuïet bevatte, tegen welken de minder bevooroordeelde Potgieter later met zooveel gezonde reden, in zijne critiek over *Galama*, is uitgevaren, en door hem als eene wangestalte in den geschiedkundigen roman gebrandmerkt.

Van Lennep zocht te ontroeren en hij ontroerde; om de waarheid der geschiedkundige feiten bekommerde hij zich niet, zooals hij zelf bekent in de notas van zijne *Onze Voorouders*. Hij ging uit van het stelsel van Schiller, die zegde : « De geschiedenis is slechts een magazijn voor mijne verbeelding, en de onderwerpen, die ik behandel, moeten het zich maar laten welgevallen, wat zij onder mijne hand worden. » Dr. Janssen heeft hem over dit jammerlijke stelsel geducht terecht gewezen.

In 1834 verscheen *het Slot Loevenstein*, door Van den Hage, pseudoniem van Oltmans; later zijn *Schaapherder* en nog een paar verhalen — werken, waarin de geschiedenis evenmin, als hooger gezegd, genade vond, maar gloeiender van belangwekking en zelfs vaak ernstiger van opvatting dan in *Onze Voorouders* doorgaans het geval is.

In die verhalen tintelt een jeugdige gloed; de schildering is dikwijls frisch en levendig; de feiten springen met veerkracht op. 't Is of het geestesleven van Oltmans tegen de slooping zijner physische krachten protest wilde aanteekenen.

Jufvrouw Toussaint, die zich eene soort van apostolische roeping toekende, en als eene antipode van Anna Byns optrad, vond in den aanvang harer letterkundige loopbaan geene bezieling in haar eigen land. Zij schreef in 1839 de *Graaf van Devonshire*, eene episode uit de Engelsche geschiedenis, en doet ons daarin denken aan den schilder, die liever copiëert dan de natuur zelve te rade gaat.

In het *Huis Lauernesse*, een boek met onjuiste historische voorstellingen en anachronismen, toonde zij zich Nederlandsch, gelijk Van Lennep zich als een echte Amsterdammer voordeed in *Ferdinand Huyck* : eene afspiegeling van het leven in de 18e eeuw, in welke de schrijver, door opvoeding en beginselen, waarlijk schijnt thuis te hooren.

Van Lennep zette in zijne romans, zegden wij, den burgerachtigen toon voort, zoo welkom aan den Hollandschen landaard. Zijne voorstelling won in helderheid, eenheid en realism. Hij was geen dichter in den verheven zin des woords, en nergens de evenknie van Sir Walter.

Potgieter, de scherpzichtige criticus, hekelt dan ook de onbezonnenen, die meenden Van Lennep te vereeren, door hem den « Nederlandschen Walter Scott » te noemen.

Dat waren inderdaad « onhandige » lofredenaars. Van Lennep wist wat hij in den vreemde vond met adelaarsklauw te grijpen en voor het

Hollandsch publiek genietbaar te maken, « maar » zegt de criticus, « indien hij zich de helft der studie, welke hij aan de middeleeuwen wijdde, voor onze zeehelden, onze wereldhandelaars, onze Staats- en prinsgezinden getroost had, hoeveel verdienstelijker zoude zijne populariteit, hoeveel duurzamer de vermaardheid zijner schriften zijn. »

Uit kunstgevoel was Van Lennep een vereerder der middeleeuwen, doch zijn anti-katholieke geest deed hem dit tijdperk met een gansch verkeerd oog aanschouwen, evenals al zijne geloofsgenooten deden, welke de 16e en 17e eeuw als hun bijzonder eigen willen gekenmerkt zien. Vandaar misschien dat Potgieter, die overigens minder bevooroordeeld was, zijne aandacht op de studie dezer eeuwen vestigde, eene vingerwijzing die Van Lennep later in acht nam.

Busken Huet — doch hij was meer dan eens erg op Van Lennep gebeten, onder ander in zijne critische beschouwingen op *Klaasje Zevenster*, ofschoon hij zelf geen beter model leverde in zijne *Lidewijde* — Busken Huet zegt, dat Van Lennep de beoefening der letterkunde nooit ernstig opnam, en, volgens zijne eigen bekentenis, eene halve eeuw lang « van roof en plundering » heeft geleefd.

Het plagiaat was in elk geval derwijze voorgediend, dat het door groot en klein, door werkman, burger en edelman gretig werd verslonden, en wat Van Lennep's bedillers ook aanhalen, het geschrevene bereikte zijn doel; zijne verhalen, met al hunne gebreken, valsche stellingen en onwaarheden, blijven

altijd de meest gelezene van de periode na 1830.

Van Lennep wist recht humoristisch te vertellen, en ziedaar eene kunst, waarin hij al zijne tijdgenooten verre overtreft. Die kunst is slechts aan weinigen geschonken, en zij is het toovergeheim van de groote populariteit, die hij in zijn vaderland. geniet en die veel onbeduidends welwillend heeft doen doorgaan.

Ja, meer dan eens schreef hij bladzijden, die het grondige van Busken Huet's critiek bewijzen; hij bekende de historische waarheid te wurgen, sprong zeer lichtzinnig om met de moraal, was altijd onrechtvaardig voor den ouden godsdienst, zonder juist veel overtuiging voor den nieuwen te laten blijken, en spreidde, zooveel zijn landaard dit duldde, eene Voltairiaansche tint over zijne schriften, die echter tot Hollandschen humor verwerkt was.

Nog vóór Jufvrouw Toussaint met *het Huis Lauernesse* optrad, was de Hollandsche letterkunde eene nieuwe phase ingetreden, of, beter gezegd, was men teruggekeerd tot den copiëerlust van de 18e eeuw, maar met zielvollen gloed, met gezonden humor, met licht en schaduw, kleuren en tinten die aan Rembrandt doen denken.

Nicolaas Beets, Nederlands grootste dichter van dezen tijd, schreef zijne meesterlijke *Camera Obscura*, onder het pseudoniem Hildebrand; Kneppelhout leverde zijne heerlijke studententypen, welke beide schriften in onze letterkunde als de meest origineele uit de eerste helft der 19e eeuw zullen aangeteekend blijven.

Hasebroek in *Waarheid en Droomen* door Jonathan, Koetsveld in zijne *Pastorij van Mastland*, Lublink-Weddik in zijne *Binnenkamer van den Kruidenier* en zoovele anderen, fotografieerden het Hollandsche leven vaak met eene glansrijke waarheid; doch die later weleens overtroffen werd in snedigheid, in logische redeneerkracht door Jan Holland, aangenomen naam van Annes Vitringa, en door den ouden Heer Smits, pseudoniem van Mark Prager Lindo.

Dit was echter, over het algemeen, geene letterkunde, bestemd om eene groote wereldberoemdheid te erlangen : het was de afschildering van het inwendige, van het huiselijke leven, met een vroolijk zonnestraaltje buiten en in de binnenkamer glimmend — eene letterkunde, die, in minder keurige handen afdalend, vaak eene letterkunde werd van het « kopje thee ».

Van tijd tot tijd stak de historische roman nog het hoofd op, en Schimmel leverde, onder ander, *Milady Carlisle*, waarin hij op meer dan een punt de waarheid der geschiedenis miskent en de gebreken laat blijken, die de uitheemsche onderwerpen van Jufvrouw Toussaint aankleven.

Beiden — Schimmel, die een voortreffelijk talent van opvatting heeft en wiens scheppingen door echt dramatische grepen en karakters gekenmerkt zijn; Jufvrouw Toussaint, die, in zekeren zin, breeder is dan de eerstgenoemde, doch veel zwaarder, zelfs log in de ontwikkeling, en in hare karakters

weleens tot de caricatuur overslaat — Schimmel en Jufvrouw Toussaint behandelden insgelijks Hollandsche onderwerpen; doch in losheid en opgewektheid van vertellen, in de kunst om den lezer te boeien, in natuurlijkheid van voorstelling, kunnen beider schriften niet tegen die van Van Lennep opwegen.

Schimmel zou zijne literarische roeping veel ernstiger hebben opgenomen dan Van Lennep, zooals men beweerd heeft; nooit echter is hij de lievelingsschrijver van het volk geweest, gelijk de romandichter van *Ferdinand Huyck* en de *Twee Admiralen*.

In waarheid van voorstelling der geschiedkundige feiten en personen, is er een, die dezen laatsten en ook vele anderen, heeft overtroffen : Joz. Alberdingk Thijm namelijk in zijne allerkeurigste Vondelvertellingen; doch ook hij bezat de tooverkracht van vertellen niet, die Van Lennep kenmerkte. Als deze in de aanteekeningen van de *Bedevaartgangers* erkent de geschiedenis baldadig te vervalschen, en beweerde « niet zoozeer de *personen*, dan wel de *zeden* en *gewoonten* onzer voorouders » te schilderen, dan mocht Joz. Alberdingk Thijm zeggen dat hij èn de personen, èn de zeden, èn de gewoonten eerbiedigde.

In het Vlaamsche land heeft de historische roman eene geringe uitbreiding genomen. Hij ontlook, toen zijn groote glans elders reeds begon te tanen. Hoofdzakelijk had men hem hier toegewijd,

in navolging van Nederland, aan het Spaansche tijdvak, echter zonder dat men de geschiedbronnen dezer periode degelijk had kunnen doorwroeten.

Een hidalgo, een breedgerande hoed, een geheimzinnig toegeslagen mantel, een Toledo'sch rapier, een verraderlijke dolk, de onmisbare beker met vergif — en de Spaansche caricatuur was gevonden! Onze schrijvers kenden noch de gebeurtenissen, noch de toestanden, noch de drijfveeren, noch de karakters; doch zij waren voorzeker meer te verontschuldigen dan die van het Noorden. omdat zij in letterkunde en geschiedenis nog onmondig waren.

De eenige blijvende bijval, dien wij in deze dagen van ontwaking, en in den geschiedkundigen roman, hebben op te teekenen, is die van *de Leeuw van Vlaanderen,* door Hendrik Conscience.

Het verhaal greep diep in het gemoed van het Vlaamsche volk; het was een protest tegen allen droom van overweldiging van Frankrijks zijde.

De geleerde Duclos heeft doen zien dat dit boek onwaarheden, onder historisch oogpunt, bevat. Andere opzoekingen hebben zijne aanhalingen gestaafd; maar Breidel en de Coninck, zooals de dichter die twee nationale helden laat optreden, beantwoorden beiden aan het gevoel, aan het begrip, aan de streving des volks.

Het boek werd geschreven door een jong en gloedvol man, voor een jong, of ten minste herlevend en gloedvol volk, dat geen classicism, geene geschie-

denis kende, dat enkel gevoel was. Het was een boek vol geestdrift, op zekere bladzijden een epos, wat geen enkel boek van Van Lennep geweest is.

Het zij gebrekkig in taal, verwaarloosd in stijl, foutief in zinbouw, jammerlijk in tijdskennis, in opvolging van feiten, in karakterteekening, — al wat gij wilt; maar gij zult het nooit den dichterlijken gloed, de jeugdige frischheid, die onweerstaanbaar meesleepende kracht ontnemen, welke de dichter, in dat voor ons zoo merkwaardige manifest, heeft neergelegd.

De karakteristieke copiëerlust, de fotografische beschouwing van het leven rondom ons, waaraan Charles Dickens eene onnavolgbare vlucht heeft gegeven, zooals Shakespeare eens aan het tooneel en Sir Walter Scott aan den roman — de karakteristieke copiëerlust hebben wij in zijne volledigheid niet gekend. Hier en daar wel is waar verwarmende stralen, doch niet volop zonneschijn.

Hiertoe was het literarische leven ten onzent niet genoegzaam ontwikkeld, en onze hoogere standen en rijk geworden burgerij leverden, eilaas! geen eigenaardig karakter meer op.

Wij volgden veeleer de Duitsche dorpsvertelling, door Berthold Auerbach in eere gebracht, en 't was vooral de onverbasterde Kempische boer, die den dichters het eerst tot model strekte. Dáár, in de Kempen, vond men eene frissche, maagdelijke natuur, Vlaamsche eigenaardigheid en karakter.

Conscience, Renier Snieders en anderen, Jere-

mias Gothelf, Cremer, Georges Sand, Erkman-Chatrian, Klaus Groth, Fritz Reuter, een lange rij dichters in verschillende landen, beoefenden dit vak, niet zelden met veel welgelukken. Georges Elliott in *Adam Bede*, en Wilhelmina von Hillern in *Geier-Wally*, hebben aan het dorpsverhaal eene breedere, eene recht dramatische vlucht gegeven — want ook in het stille dorp spoken driften en hartstochten — die ook hier te lande gepoogd werd.

De vertelling heeft haren tijd gedaan. Nevens veel natuurschoon, hebben wij vele conventionneele, vele tooneelboeren, eene soort van landelijke Werthers, zien optreden. De lezer zoekt eene nieuwe ader, en dit is trouwens in alle landen het geval.

Frankrijk heeft zijnen copiëerlust, altijd oppervlakkiger dan die der Engelschen, tot in de verborgenste hoeken der samenleving gedreven, en er ook daar den stempel der grofste onzedelijkheid op gedrukt. Door de zucht naar stoffelijke winst gedreven, heeft men het schuim der maatschappij, den galeiboef en de gevallen vrouw op den eersten rang gebracht, en in die walgelijke afdaling werd ook de taal meegesleept, en verloor zij hare duidelijkheid, hare keurigheid, die zij in de dagen harer grootheid te toon spreidde.

Men heeft beurtelings den wetenschappelijken, den reisbeschrijvenden, den policie-, den moordenaars-, den geneeskundigen roman beproefd. Wij

hebben den oud-Romeinschen en den Egyptologischen roman zien ontstaan, deze al meer dan gene door zinnelijkheid en wellust gekruid, en werd dit alles in het gretig vertalende Holland verorberd, dan toch in onze gewesten, bij ons Vlaamsch volk, vond die dikwijls onzenuwende en ook soms *te* archaïstische letterkunde geenen ingang.

Voor ons volk moet eene nieuwe periode aanbreken, op straf dat het lezend publiek ons ten eenemale den rug toekeere : voor ons staat de weg tot den historischen roman nog immer open.

Innig is de Vlaming aan zijne geschiedenis, zoo plaatselijke als algemeene, gehecht. Hij kent deze onvolledig, en dewijl het een voldongen feit is dat de gewone lezer nooit de geschiedenis, zelfs hoe bevattelijk ook voorgedragen, zal raadplegen, moet men wel tot degenen gaan, die de kunst verstaan om het goudstuk in nikkel en koper om te wisselen.

Ons dunkt dat wij den strengen en ook ietwat pedanten historicus reeds hooren zeggen : Hoe! men zou de geschiedenis andermaal tot eene caricatuur verlagen? Heeft men de geschiedenis niet reeds meer dan te veel verwrongen en ten speelbal der fantaisie doen dienen?

Wie meer dan wij stemt dit in! De roman, het tooneelstuk, het gedicht, en door deze vakken de beeldende kunst, allen hebben in het romantische tijdperk rondom 1830, de monsterachtigste verkrachting der geschiedenis gepleegd. Men beging

dien gruwel hier uit onwetendheid, daar met boozen moedwil, ginds uit blinden partijgeest.

Gelieft echter met mij te bekennen dat de geschiedbronnen, eene halve eeuw geleden, niet open lagen gelijk thans. Of hebben de middeleeuwen, de 14e en de 16e eeuw, niet een gansch ander aanzien bekomen dan vóór vijftig jaar? Is het dan niet gereedelijk aan te nemen dat vele vervalschingen te verontschuldigen waren, en deze vandaag niet meer mogelijk zijn, tenzij met een scherp afgeteekenden geest van kwaden trouw?

Met de rechtgezette feiten der geschiedenis in de hand, kan de roman, op historische gegevens rustend, een machtige helper zijn tot het verspreiden der kennis onzer vaderlandsche geschiedenis, en dit vooral wanneer men de feiten niet meer aan de dikwijls ziekelijke speling der fantasie opoffert.

In omgekeerden zin van wat de geschiedkundige roman altijd geweest is — duldt dat ik hier een oogenblik over mij zelven spreke - deed ik eene poging bij het schrijven van mijn laatsten roman *Onze Boeren.* Ik nam tot grondslag de voor echt gehouden punten der geschiedenis, en gaf eene tweede, eene bijgaande plaats, aan de verbeelding, die vroeger integendeel de eerste besloeg.

Die poging scheen niet onwelkom aan dezen, doch werd door anderen niet gevat, en deze laatsten beweerden dat *Onze Boeren* .... geen roman was. Omdat het verhaal niet in den geijkten vorm was

gegoten? Laat mij toe te zeggen dat die bewering mij deed glimlachen, misschien wel omdat ik altijd een oproerige tegen wetten en regels op literarisch gebied ben geweest. Had ik trouwens eene zoo stootende nieuwigheid voortgebracht?

Ik heb de verwaandheid niet dit te denken. Vóór een paar eeuwen paste Shakespeare, onder ander in zijn *Julius Cesar* en in zijne *Cleopatra*, hetzelfde stelsel toe. Hij eerbiedigde de geschiedenis en bracht deze niet aan de verbeelding ten offer, en, naar onze meening, zijn deze stukken zeker niet de minst verdienstelijke van zijn geniaal repertorium.

Zonder te gelukken, dit wil ik gaarne bekennen, waagde ik, alzoo opgevat, eene poging, en het is mij een troost te denken, dat ik de eenige niet zijn zal, die zijne verbeelding op de waarheid zal enten, en wien ik alzoo een eerlijker weg heb aangewezen dan dien tot nu toe betreden werd.

Mocht de geschiedkundige roman, in dezen zin, herleven in ons midden — en wij zouden andermaal lezers vinden, hunnen geest ontwikkelen en verrijken, in steê van dezen te zien verbasteren. Ons volk is nog altijd belust op de roemrijke feiten zijner geschiedenis; maar het wil die levendig gekleurd, warm en zonnig verlicht, als in een diorama, voor zich zien heenschuiven.

Onze jongeren moeten echter niet vergeten, dat het schrijven van eenen roman het moeilijkste aller kunstvakken is. Alleen de met kennis

geharnaste literator kan er zich aan wagen en in mijnen reeds hoogen leeftijd, begrijp ik niet hoe ik soms zoo lichtzinnig dit vak heb durven aangrijpen.

« De ware historische romanschrijver, » zegt een groot criticus, en ik schrijf deze regelen ten behoeve mijner jongere vrienden over, « is evenzeer in het rijk der verbeelding als in dat van het gevoel thuis; hij huwt de grootste historische studie aan die van de uitgebreidste menschenkennis; geene wetenschap of kunst mag hem vreemd, geen enkele vorm der wezenlijke wereld hem onbekend zijn. Niet zoo vrij als de dichter, daar tijd, plaats en zeden hem telkens aan banden leggen, moeten zijne scheppingen, van den stempel der waarheid voorzien, als die van den zanger ons levendig boeien en weerstaanbaar meeslepen. »

Wat onmeetbaar veld, zult gij zeggen, en dit in onze dagen nu wij gedurig minder tijd besteden aan onze geestesontwikkeling, en per stoom het voorgestelde doel willen bereiken. O, de eischen zijn nog veel omvattender voor den romanschrijver!

« Overal moet hij zich op zijne plaats gevoelen, en hetzij hij ons aan het hof of op den akker, in de pleitzaal of in de gelagkamer voere, hij moet er te huis, hij moet er burger wezen. Wee zijner toch, zoo hij ons op het raadsheerlijke kussen wil zetten, en wij maar al te duidelijk bemerken, dat zijn voet den drempel van de deur der hoogere burgerklassen nimmer overschreed; wee zijner

als hij de taal van stal en keuken met die der huiskamer verwisselt : dan vervliegt de illusie en zoodra wij het palet en de penseelen zien, is de schilderij bedorven.

« En dit is reeds eene onbegrijpelijk moeilijke taak, hoeveel blijft er nog over! De accessoires zijn beuzelingen bij de hartstochten. De liefde is van alle tijden en plaatsen; maar hij toone mij in den boezem van het eenvoudige landmeisje, en in dien der hofsche staatsdame, in de borst der deftige burgerjonkvrouw, en in die der wulpsche koningin, de verschillende nuances die dien gloed wijzigen.

« Eer- en wraakzucht zijn van vele eeuwen, maar hij schetste ze verschillend onder het ruwe wolfsvel der Batavieren, en het blinkend koper van den Romeinschen krijgsknecht, onder het harnas van den Ridder en den tabbaard van den burgemeester.

« Godsdienst, staatkunde, vooroordeelen, partijzucht, gewoonten, gebruiken, alles moet hij kennen, wien ik mijne vaderlandsche geschiedenis ten beste geve, mits hij de zeden van het leenstelsel niet met die onzer kunstig zaamgestelde Republiek verwarre en hij mij het koude Friesland met andere verwen schildere dan het weelderige Vlaanderen.

« ... Bij den romanschrijver draagt ieder jaar zijne kleur, ieder man zijn kleed op zijne wijze en naar zijnen stand. De kloosterbroeder en de

paadje, de handswerkman en de hoveling, de Staats- en prinsgezinde, hij voere ze naar willekeur op, maar elk hunner levere een bewijs dat de schrijver hun karakter doorgrond, hunne wijze van zien voor een oogenblik tot de zijne gemaakt heeft... »

Wie zal die onmeetlijke vracht kennis torschen? hoor ik reeds uitroepen, zelfs al beperkte de schrijver zich tot den roman van onze dagen? Doch al zou de toekomstige geschiedkundige roman niet al deze, en nog vele andere studiën, tentoon spreiden, indien hij op hooger aangegeven grondslag gevestigd wordt, zal hij altijd onmeetbaar veel goeds stichten en de plaats herwinnen, die hij in het hart en in den geest onzes volks verloren heeft.

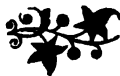
Hij volge echter Schiller's stelsel niet, wiens « geschilderde portretten niets anders dan prachtige, maar ijdele luchtgestalten zijn, « zegt de *Geschiedvervalsching*, waarin ons medelid, de dichter Schaepman, de hand gehad heeft, » die niet aan een ijverig onderzoek naar de waarheid, maar aan ingevingen van het oogenblik, aan poëtische inspiratiën het aanzijn danken. Zeker, de dichter mag en moet daar rekening mêe houden, hij moet de hulp zijner verbeelding te baat nemen, wanneer hij zich uit het verleden eene stof ter behandeling kiest. Maar ook voor hem bestaan er bepaalde grenzen, die hij niet mag overschrijden, in zooverre namelijk de beelden zijner phantasie, de scheppingen der poëtische inspiratie niet tegen

de ideëele waarheid mogen aandruischen en met het historisch karakter van personen en toestanden niet in strijd mogen zijn. Gehoorzaamt hij aan die wet niet, maar geeft hij valsche voorstellingen betreffende het tijdvak dat hij zegt te schilderen, verwringt of verdraait hij den eigenlijken aard van instellingen of personen, dan zondigt hij des te erger tegen de waarheid, naarmate de leugen, in het kleed der poëzie gedost, bij het groote publiek gemakkelijker ingang vindt. »

Zeer juist gezegd.

Ik heb die strekking slechts met een paar en zeer breede lijnen afgeteekend. Aan anderen, die in den bloei van hun talent zijn, eene poging in dien zin te wagen Men late dat sonettengeklater om 's hemels wille toch wat terzijde; men legge zich ieverig op de studie der geschiedenis toe, die men meer en meer schijnt te verlaten, denkende, door een rijmpje aaneen te knutselen den eernaam van « dichter » te verdienen — een eernaam, dien in onzen tijd elke rijmelaar zich al te stoutweg aanmatigt — en men geve aan ons publiek degelijke en boeiende proza te lezen.

Zoo niet, dan zal het volk zijn voedsel in den vreemde zoeken en Vlaanderen zal weldra Vlaanderen, dat is « zijn eigen » niet meer kennen.

Rede, uitgesproken bij het lijk van den eerw. heer L.-W. Schuermans, den 2 September 1891, door den heer ED. VAN EVEN.

MIJNE HEEREN,

In name der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde breng ik een laatst vaarwel aan den diepbetreurden Collega en Vriend, dien de dood uit ons midden heeft weggenomen.

De weleerwaarde heer SCHUERMANS was het beeld van den oprechten vaderlander. Groot was zijne bewondering, levendig zijn geestdrift voor al wat de groote vaderen ons schoon en roemrijk hebben achtergelaten. Vlaming was hij in bloed en leven, in alles en voor alles!

Zijn afsterven is een ongemeen verlies voor de taalwetenschap in Vlaamsch België. Door aanhoudende oefening had hij eenen schat van kennissen vergaderd, die men maar zelden vereenigd vindt. Hij kende de taal in haar innig wezen en rijke schakeering van vormen. Nimmer raadpleegde men hem te vergeefsch over de beteekenis van verouderde woorden en zegswijzen onzer volksspraak.

Zeer vroeg voelde onze Vriend zich in liefde tot de moedertaal ontstoken. Nauwelijks had hij zijne middelbare opleiding in het college ten *Hoogen Heuvele* ontvangen, of men vond hem terug in den leergang van Nederduitsche letterkunde, destijds door den onvergetelijken DAVID

bij de Leuvensche Hoogeschool geopend. Hij was een van de eerste werkende leden der heringerichte Rederijkerskamer het *Kersouwken* en van het Studenten-Genootschap *Met tijd en vlijt*, dat zoo veel goeds voor de taalzaak heeft gesticht.

In den schoot dezer Maatschappij met hem, ten jare 1842, in aanraking gekomen, was ik getuige van zijnen ijver, van zijne brandende zucht ter opbeuring onzer toenmaals zoo diep miskende taal.

In het aartsbisschoppelijk Seminarie getreden om zich voor den altaardienst te bereiden, besteedde hij al de stonden, welke hij aan zijne godgeleerde studiën kon ontwoekeren, aan het beoefenen der Vlaamsche letterkunde. Niets verwaarloosde hij tevens om zijne medeleerlingen in liefde en zin tot de nationale zaak op te wekken.

Tot de priesterlijke waardigheid verheven, maakte hij twee deelen van zijn leven : het eerste gewijd aan de vervulling zijner herderlijke plichten, het andere aan het helpen opbeuren der vaderlandsche letteren.

In het Genootschap *Met tijd en vlijt* vond de eerw. heer Schuermans aanleiding tot het opstellen van een voor de studie onzer taal allernuttigst werk, namelijk een *Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Met de hem eigene voortvarendheid en naarstigheid ondernam hij deze omvattende taak en wist ze met roem ten einde te brengen. Zijn boek is een schat van geleerdheid, die zijn naam

in dankbare gedachtenis zal houden zoo lang er eene bladzijde zal van overblijven.

Onze Collega hield zich niet uitsluitelijk met taalstudie onledig. Meermaals deed hij een uitstapje in de geschiedenis onzer letterkunde. Zijne levensberichten van beroemde Leuvenaars, die in de volkstaal geschreven hebben, in de *Eendracht* en in de *Vlaamsche School* opgenomen, zullen der Academie, in het door haar ontworpen groote biographische werk, van het meeste nut wezen. Zij getuigen van vlijtige navorschingen en grondige belezenheid.

De eerw. heer Schuermans was niet uitsluitelijk een letterkundige : ook op het gebied der schoone kunsten bewees hij geen vreemdeling te zijn. Een groot bewonderaar was hij onzer Vlaamsche schilderschool. Door zijn toedoen werd er te Wilsele een gedenkteeken aan onzen grooten schilder VERHAGHEN opgericht. (1)

Het kon dan ook niet anders of de Koninklijke Vlaamsche Academie moest voor dezen ouden dapperen krijger, in onzen taalstrijd, de deur ontsluiten. Den 13 December 1887 benoemde zij hem tot briefwisselend lid, en reeds den 26 Juli 1889 werd hij tot werkend lid verkozen.

Met deze bevordering bracht de Academie den

---

(1) Zie ons boek : *De schilder P.-J. Verhaghen, zijn leven en zijne werken.* Leuven 1875, bl. 186.

waarden Man eene plichtmatige hulde van erkentelijkheid voor de veelvoudige diensten die hij, gedurende zijne lange loopbaan, aan de Vlaamsche Zaak had bewezen. Zeer gevoelig was hij dan ook aan deze onderscheiding : ofschoon reeds aangedaan door de krankte, die hem ten grave moest brengen, verscheen hij te midden zijner Academiebroeders om hun zijnen hartelijken dank te betuigen.

Tot zijn groot spijt liet de staat zijner gezondheid hem niet meer toe deel aan onze werkzaamheden te nemen; doch te Wilsele, te midden zijner boeken, hield hij zich nog veel met haar onledig; hij onderzocht, met groote aandacht, de proeven van de lijst der Zuidnederlandsche Schrijvers, en zond nu en dan vlugschriften en boeken ten geschenke voor de bibliotheek der Academie. De man heeft waardiglijk zijnen tol aan de Vlaamsche zaak betaald. Thans rust hij uit van zijne ruwe taak. De vrome arbeider, de overtuigde Vlaming, de geleerde Priester is heengegaan, om in hooger sfeer het loon voor zijn streven hier op aarde te ontvangen.

De gedachtenis van den eenvoudigen, dienstvaardigen, goeden Man zal in zegening blijven bij al wie met hem in betrekking is geweest.

En thans, waarde Collega en oude Vriend, rust zacht in het aangename Wilsele, te midden uwer parochianen, die gij, gedurende drie en twintig jaren, niet ophieldt met woord en voorbeeld te stichten. In name der Koninklijke Vlaamsche Academie zeg ik u vaarwel, of beter : tot wederziens!

Redevoering van den heer P. ALBERDINGK THIJM, ten sterfhuize van den eerw. heer L.-W. Schuermans den 2en September 1891.

Het zij mij gegund een woord van hulde en afscheid uit te spreken bij het graf van den verdienstelijken overleden vriend.

Een aantal maatschappijen, en laatstelijk de Koninklijke Vlaamsche Academie, nam hem op in haren schoot, om hulde te brengen aan al hetgeen de betreurde overledene op het gebied der taalkunde heeft verricht.

Van de eene zijde een echt volkslievend priester, van den anderen kant een taalkundige, reikten deze twee hoedanigheden elkander de hand om zijn leven recht vruchtbaar te maken.

Ook het handhaven der taalvormen is een soort van priesterschap.

De taal, uit God, is de cristalisatie der menschelijke gedachte.

Wie tot het volk wil spreken, moet diens klanken doen hooren.

Daarom beoefende de overledene de lokale, huiselijke taalvormen of idiotismen, en was eigenlijk in België de grondlegger dezer studie, door hem reeds sedert 40-50 jaren gepleegd.

Op zijn voorbeeld zijn tal van lokale woordverzamelingen ontstaan, waaruit de geest van een volksgewest zoo recht duidelijk spreekt.

Het volk, de werkman, de arbeider vraagt heden meer dan ooit onze zorg, onze medewerking.

Die medewerking werd hem door pastoor Schuermans verleend; niet alleen als priester, maar ook als taalkenner.

Daarvoor zij hem bijzonder hier onze dank uitgesproken en roepen wij hem toe, niet het laatste « Vaarwel », maar het laatste « Tot weerziens, in een beter leven ». *Requiescat in pace*

Zitting van 21 October 1891.

Aanwezig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, jhr. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, J. van Droogenbroeck, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, E. van Even, E. Coremans, werkende leden;

de heer K. de Flou, briefwisselend lid.

Van den heer K. Stallaert is bericht gekomen dat ongesteldheid hem belet de vergadering bij te wonen.

Het verslag over de zitting der maand September wordt gelezen en goedgekeurd.

AANGEBODENE BOEKEN.

Vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire. 1891, nrs 1 en 2.

Bibliographie de Belgique. Journal officiel de la librairie. 1891, nrs 9 en 10.

Bulletin de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1891, nr 8.

Woordenboek der Nederlandsche taal. Tweede deel, vierde aflevering.

De Werken van Joost van den Vondel, uitgegeven door Mr J. van Lennep. 1660.

De laetste dag der eerste wereld, heldenspel door HENDRICKX. Antwerpen, 1847, 8°.

Gedichten van NESTOR DE TIÈRE. Hasselt, 1891, 16°.

Vanwege den heer Minister van Landbouw, Nijverheid en Openbare Werken :

Verslag over den toestand der Maatschappijen van Onderlingen Bijstand gedurende het jaar 1867. Gent, 1869, 4°.

Idem over de jaren 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1886 en 1887.

Maatschappijen van Onderlingen Bijstand. Korte beschrijving der wijze van onderzoek enz. Brussel, 1875, 8°.

Bestendige Commissie voor de Maatschappijen van Onderlingen Bijstand. Model van statuten enz. Brussel, 1888, 8°.

Idem. Maatschappijen voor den Aankoop van Wintervoorraad. Brussel, 1887, 8°.

Instelling van eenen zesden driejaarlijkschen prijskamp, voor het tijdperk 1880-1882, *tusschen de Maatschappijen van Onderlingen Bijstand.* Gent, 1879, 8°.

Instelling van eenen achtsten driejaarlijkschen prijskamp voor het tijdvak 1888, 1889 *en* 1890, *tusschen de erkende en niet erkende Maatschap-*

pijen van Onderlingen Bijstand des Rijks. Brussel, 1888, 8°.

Zesde driejaarlijksche Prijskamp tusschen de maatschappijen van Onderlingen Bijstand voor het tijdperk 1884, 1885 *en* 1886. Brussel, gr.-8°.

Vijfde driejaarlijksche prijskamp tusschen de Maatschappijen van Onderlingen Bijstand. Gent, 1878, 8°.

Uitkomsten van den zesden driejaarlijkschen prijskamp tusschen de maatschappijen van Onderlingen Bijstand. Brussel, 1886, 8°.

Landelijk Wetboek. Brussel, drukkerij van het Staatsblad, 1886, 8°.

Overeenkomst wegens den Phylloxera, gesloten te Bern. Brussel, 1872, 8°.

Internationale overeenkomst wegens den Phylloxera. Brussel, 1888, 8°.

Gezondheidspolitie der Huisdieren. Brussel, 1883, 8°.

Wet op de jacht van 28 Februari 1882. Brussel, 1882, 8°.

De Warmoesteelt in de omstreken van Parijs. Brussel, 1887, 8°.

Voordracht over de Oordeelkundige Bijenteelt, door KAREL DE KESEL. Brussel, 1888, 8°.

Verslag over de tentoonstelling van Melknijverheid te Munchen, 1884, door L. CHEVRON, leeraar bij het Landbouw-Instituut van den Staat. Brussel, 1885, 8°.

De Huisdieren op de nationale Tentoonstel-

ling van 1880, door J. LEYDER, leeraar van Dierkunde bij het Landbouw-Instituut van den Staat. Brussel, 1881, 8°.

Overzicht van de werkzaamheden der Landbouwlaboritoriums van den Staat gedurende het jaar 1886. Brussel, 1888, 8°.

Opmerkingen over de Tabakteelt, naar aanleiding van een bezoek, bij de tabakkweekers in de Peel (Holland) gebracht door VAN DEN BERCK en SLEGTEN. Brussel, 1888, 8°.

Gids des Schippers, door A. DUFOURNY. Brussel, 1890, 16°.

Stoomtuigen. — Reglement van Politie en Onderrichtingen van 28 *Mei* 1884. Brussel, 1884, 8°.

Bulletijn van den Landbouw. Brussel, 1886-1887, 8°. (Al wat verschenen is.)

Vanwege het Stadsbestuur van Antwerpen :

Catalogue méthodique de la Bibliothèque publique d'Anvers. 3e supplément. 1873, 8°.

Antwerpsch Archievenblad. 18e deel, 2e afl.

Door den heer H. CLAEYS :

Vlaamsche redevoering uitgesproken in de algemeene vergadering van het Katholiek Congres van Mechelen. Gent, 1891, 8°.

Door den heer J. MICHEELS :

Hamlet in Holland. Eene proef van vergelijkende letterkunde. 8°. (Overdruk.)

Door den heer K. STALLAERT :

Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche oorkonden. 10e aflevering.

Door den heer S. DAEMS :

Maria-Almanak voor 1892. 8°.

Door den heer AL. VAN NESTE :

Verhalen en Novellen. Tweede uitgaaf. Ieperen, 1890.

Kinderlooze Moeder. Tweede uitgaaf. Ib., id.

Briefwisseling.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, bericht de ontvangst van het hem door de Academie toegestuurd verslag over de drie laatst verschenen afleveringen van het *Woordenboek der Nederlandsche taal,* en dringt aan op het voortzetten dezes werks.

Bij een ander schrijven van denzelfden heer Minister wordt herinnerd dat de Academie hem eerlang eene lijst heeft aan te bieden van tien namen, uit welke de jury zal worden samengesteld voor den driejaarlijkschen prijskamp der Nederlandsche tooneelliteratuur.

De heer E. Namur, beeldhouwer, schrijft dat hij de Academie het marmeren borstbeeld zendt

van wijlen den heer J. Nolet de Brauwere van Steeland, door hem op last der Regeering voor de Koninklijke Vlaamsche Academie gebeiteld. — Dankbetuigingen aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs.

Bij brief van 20 September laat de heer S. Daems weten, dat het stuk perkament, een fragment behelzende van het middelnederlandsch dichtwerk *de Istorie van Troyen*, korten tijd geleden in de bibliotheek der abdij van Tongerloo ontdekt, door den zeer eerw. abt van dit klooster aan de Academie ten geschenke wordt gezonden. — De vergadering beslist, op voorstel van jhr. de Pauw, den gever van het kostbare stuk te bedanken.

—

De heer Claes, briefwisselend lid, zal aanzocht worden de levensschets te schrijven van wijlen den heer L.-W. Schuermans, voor het *Jaarboek* van 1893.

—

Door den heer jhr. de Pauw wordt de volgende mededeeling gedaan :

Op verzoek van de Koninklijke Vlaamsche Academie heeft de Departements-archivaris te Rijsel kopie gezonden van het aldaar onlangs ontdekte mnl. fragment, deel makende van een tot nu toe mij onbekend en onuitgegeven didactisch gedicht. Jammer dat die kopie van fouten krielt en niet in staat is, zelfs voor een enkel vers, uitgegeven te worden, totdat

de collatie er van gemaakt zij door eenen deskundige, als er te Rijsel geen schijnt te bestaan. Toch kan ik er den uiterlijken vorm en den inhoud van doen kennen.

De kopie bestaat uit 4 stukken van 50 regels ieder, die men gemakkelijk bij elkander kan voegen door de eind- en beginrijmen, en die waarschijnlijk de rechte en keerzijde uitmaken van een enkel folioblad met 2 kolommen verzen.

Het eerste vers luidt :

Als Job wel hevet bescreven,

en het laatste :

Werom God hem leden niet gheeft.

Het handelt over de *manier van te bidden* en geeft de denkwijze der heilige mannen van het Oude en Nieuwe Testament daarover te kennen. Overigens zullen de titels der hoofdstukken den inhoud beter laten kennen. De 19 eerste verzen zijn het einde van een hoofdstuk; de volgende titels zijn :

Bidden zullen werlike op mesdaghen ende op alle feestelike tiden (32 verzen).

Bedinghe zal sijn gheoeffent in allen steden (26 v.)

Bedinghe moet sijn ghemeent met herten (24 v.)

Bede sal wesen ghedaen in oetmoede ende in tranen (30 v.)

Bidden om tidelic goet is niet gheloft sonder bi condicien (52 v.)

Bedinghe van den zondare zoe en hoert God niet (5 v.)

Bij eene eerste lezing heb ik van dat gedicht noch in VERDAM's *Middelnederlandsch Woordenboek (Bedinghe, Bidden* enz.), noch in PETIT's *Middelnederlandsche Bibliographie* eenig spoor kunnen vinden. Het behelst overigens tal zeldzame woorden, waarvan eenige echter op rekening van den afschrijver zullen te zetten zijn.

Het ware te wenschen dat er zoo haast mogelijk eene goede collatie van gemeld fragment gemaakt wierde, en dat het stuk, zoo het onuitgegeven is, in de door de Academie beslotene uitgave van Mnl. fragmenten verschijne. Daarom stel ik voor, het stuk aan de Bestendige Commissie te verzenden om daartoe de middelen te beramen. — Aangenomen.

Dagorde.

Het eerste punt der dagorde is de samenstelling der keurraden, gelast met het beoordeelen der stukken, ten prijskampe van de Academie voor het loopende jaar ingezonden. Worden aangeduid :

Wedstrijd over Oudgermaansche taalkunde (de geschiedenis van den infinitivus in de Oudgermaansche dialecten) : de heeren Roersch, Gezelle en Willems;

Wedstrijd van geschiedenis (geschiedenis van

het gebruik der Nederlandsche taal in het lager, middelbaar en hooger onderwijs in België, van 1830 tot heden) : de heeren Coopman, Coremans en Micheels;

Letterkunde (de rol van het booze beginsel, onder den naam van Lucifer, Satanas, Sinnekens, enz., in het middeleeuwsch drama) : de heeren P. Alberdingk Thijm, Génard en Hiel.

—

Tot werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer L.-W. Schuermans, wordt gekozen de heer H. Sermon, briefwisselend lid.

Lezing.

De schilder JAN-ERASM QUELLIN,

VLAAMSCH DICHTER,

door den heer JAN BROECKAERT.

In zitting van 19 September 1890 deelde ons geacht medelid, de heer E. van Even, eenige niet onaardige verzen mede, onderteekend door eenen der verdienstelijksten onder de leerlingen van den hoofdman der Antwerpsche schilderschool, van Erasm Quellin, namelijk, wiens vader, een Luikenaar, doch reeds sedert het begin der XVIIe eeuw te Antwerpen gevestigd, den dag zelven van de geboorte zijns

zoons als meester-beeldhouwer in de St.-Lucasgilde dier stad werd aangenomen.

Het kwam den heer Van Even voor, dat genoemde kunstenaar, die evengoed de pen als het penseel hanteerde, meer dan dit eenig van hem tot dus verre bekende gedicht zal hebben voortgebracht, en hij drukte den wensch uit dat zijn verdere letterarbeid wierde opgespoord, ten einde hem onder de Vlaamsche dichters van zijnen tijd eene plaats te kunnen inruimen.

In afwachting dat die wensch onzes ijverigen collegas moge beantwoord worden, willen wij, op onze beurt, de aandacht vestigen op den zoon van Erasm Quellin, van wien het ons door een paar stukken zijner hand gebleken is dat hij eveneens de Vlaamsche lier bespeelde.

Men kent den hier bedoelden Jan-Erasm Quellin, door sommigen, echter te onrechte, den Veronese van het Noorden geheeten, doch wien het, niettegenstaande de grootsche opvatting zijner doeken, aan genoegzame geesteskracht mangelde om de redder van het hoofdvak onzer schilderkunst te worden (1).

Naar het voorbeeld zijns vaders liet hij zich in 1661, als *liefhebber*, onder de leden der Antwerpsche rederijkerskamer *de Olijftak* opnemen, wat alreeds een bewijs is dat hij met de letter-

(1) F.-J. van den Branden. *Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool*, bl. 941.

oefenaars dier stad in vriendschappelijke betrekkingen verkeerde. Geen twijfel of de Vlaamsche muze zal hem van dan af hebben toegelachen.

Hij trad ten jare 1662 in den echt met Cornelia Teniers, dochter van den beroemden David Teniers, wiens zoon, de derde van dien naam, den 4 Augustus 1671 te Dendermonde in het huwelijk trad met eene dochter van begoeden huize, genaamd Anna-Maria Bonnarens. Jan-Erasm Quellin was bij dit huwelijk zijns zwagers als getuige tegenwoordig. Of hij het jonge paar bij deze gelegenheid eenen dichtkrans vlocht, zouden wij niet kunnen zeggen; doch dat hij deel nam in de poets, welke den bruidegom toen, naar oude Vlaamsche wijze, gespeeld werd, is, meenen wij, niet te betwijfelen.

Waarin deze poets bestond leert ons een schilderijtje van Teniers' hand zelve, tegenwoordig toebehoorende aan den heer Schellekens, eere-voorzitter der rechtbank van eersten aanleg te Dendermonde (1). De jonge echtgenoote is in hare kamer opgesloten en tuurt door het met ijzeren staven bezette venster naar haren man, die eene ladder opklimt, om haar te vervoegen.

---

(1) Alfred Michiels, de schrijver der *Histoire de la peinture flamande*, beweert dat dit schilderijtje vóór eenige jaren door den toenmaligen eigenaar van het huis der familie Teniers, in de Kerkstraat te Dendermonde, aan eenen onbekende verkocht werd. De waarheid is, dat het nooit uit de familie is gegaan.

Onmogelijk, echter, binnen te geraken. Onder aan deze schets leest men het volgende jaarschrift :

« aL het bIDDen en heLpt hIer nIet;
De brUYt Is bInnen, tenIers bUYten op een Leer staet
en sIet. »

waaronder twee koepletten Vlaamsche verzen, het koddige avontuur verhalende, geteekend : J. E. Q., dus wel degelijk : Jan-Erasm Quellin.

Men zal ons verschoonen zoo wij, ter wille van hunnen te lossen inhoud, gemelde verzen niet mededeelen.

Den 17 Mei 1681 was Quellin insgelijks getuige bij het huwelijk van Justijn-Leopold Teniers, zoon van David II, met Theresia de Freen, en ziehier den heilwensch, dien hij de jonggetrouwden, vóór hunne inscheping op de gladde huwelijkszee, toestuurde : (1)

Wat ziet men niet al spel in 't ongestaedigh minnen?
Eer datter tsaem ghevoeght twee herten en tien sinnen,
Eer datter twee bij een en 't eynde van de min,
Heeft eenigh in dit werck syn opsicht en begin.
Maer 't is een wonder saeck, hoe op verscheyde tijden
De jonghe lien te saem en minnen ende vrijden,
En hoe door dit begin allenxkens in 't ghemoet
Iet komt dat min weckt op en twee vereenen doet.

(1) Het oorspronkelijk Hs. werd ons medegedeeld door den heer Em. Beeckman, vrederechter te Hamme, die den kunstschilder Edg. Baes meer andere papieren der familie Teniers en van Quellin aan de hand deed. Deze benuttigde ze in zijn opstel : *Notes et remarques sur les quatre David Teniers*, verschenen in het *Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie*, 26e jaarg., bl. 149-192.

Het kleyn gevleughelt kint en is noch dagh noch nachten,
Sijn leven niet gerust, en alle sijne klachten
Stelt hij met vlijt te werck om 't geen is onghepaert
Te paeren in de jeught, naer jaeren en naer aert.
Jae, als 't men wel doorsiet hoe sulckx komt te gheschieden,
Hoe herten, vreemt van een, van onse jonghe lieden
Gheraecken in den brant door min, 't gheen was alleen,
Niet soeckt als tsaem te sijn, niet eens maer twee bij een.
Soo ist een vremt bedryf, en oft mer wilt op letten,
't Is al verloren moeyt' de min een wet te setten,
Want sij verkeeret al en eer men tselve siet
Soo is men vast, hoe 't komt en weet men selven niet.
't Sal dienen tot een proef, hetgeen ick gaen vertellen.
Als ick uu lest gonck uyt tot aen de poort versellen
Een sekren goeden vrindt, soo sagh ick voor mij gaen
Den schalcken minne Godt, ick bleef een weynigh staen,
En dacht, waer gaet dat kint met koker ende pijlen?
Hij liep een smetshuys in, 't moest sijn om scherp te vijlen
Een pijltjen twee oft drij, dat hij ghebruycken wou,
Daer hij een dobbel hert nogh meer doorwonden sou.
Ick wachte voor de deur, tot hij was uytgekomen;
Ick volgh soo al van ver en heb hem waerghenomen
Aen 't vleesverkoopers huys, omtrent de Leuven poort.
Siet wat een wonder saeck, van niemant oyt ghehoort:
Daer bleef hij niet langh stil; ick dacht, wat salt noch wesen?
Dat fieltjen is ghewoon te wonden en ghenesen,
Te heelen minnebrant, maer 't is een schalcken guyt,
Die in sijn jonghe borst groot quaet en vier besluyt.
Hy gonck toen al recht aen; ick peysde, hij gaet buyten,
Want daer men eet en drinckt en somwijl vremde kluyten
En kluytjens hoort en siet, daer dient Cupido wel,
Daer wort bijwijl ghespeelt een aerdigh kluchtigh spel.
En 't graen dat is nu langh, vol blaederen de haeghen,
Het bosch is groen en dicht, daer kan bij klaere daeghen
Oock met een soete vreught een speeltjen sijn ghespeelt,
Dat, hoe 't hernomen wordt, noyt twee seer haest verveelt.
'k En dachte anders niet: maer hij bleef onderweghen
Gansch stil staen voor een huys niet wijt van Perck gheleghen,
En soo hij aen de deur een hauwbaer dochter sagh,
Soo loopt hij derwaerts aen met eenen soeten lach.
Soo ick dat spelken sagh en hem sagh derwaerts loopen,

Soo meynden ick dat hij een schilderij gonck koopen.
Maer seker, 'k was verdoolt, want dat hij daer liep in
Was om een soete maeght te brenghen tot de min.
En dat bevalligh was, terwijlen hij daer klapte,
Een pensenaris hem niet ver van daer betrapte.
En soo hij hem besagh, de maghet elck alleen,
Soo dacht hij : 't waer hier goet dees twee te sijn bijeen.
Hij nam dan soet en stil een pijltjen eer sij 't wisten,
En schoot dat in hun hert, hetgene niet en misten,
Want hij liep wegh en liet hun beyden in de pijn,
Een pijne die alweer door min gheheelt moet sijn.
Den guyt liep en vloogh voort, maer dese jonge herten
Die voelden in 't ghemoet veel droeve bange smerten,
En d'eene d'ander socht te helpen uyt den noot,
Te lossen uyt de pijn, eer elckeen stierf de doot.
Soo is het dan gheschiet dat met een soet vernoeghen
Twee lieven met een vreught de handen tsaemen voeghen,
Tien sinnen in een wil, twee sielen in een hert,
Om soo te sijn bevrijt door min van alle smert.
Justinus, veel gheluck! den hemel wilt u geven
Dat ghij in liefde en vreught mooght met u Tresa leven
Nogh langhen tijt ghesont (1), en dat met 't naeste jaer
Sij van een jonghen soon sij moeder en ghij vaer.
Nu hebt ghij uwen wensch : het eynd van suyver minne
Is twee bijeen te sijn, den vrindt en de vrindinne
In liefd' te sijn vereent. Leeft wel, gheluckig leeft
In min, op dat de min u vele vreughde gheeft,
Want 't is soo soet een saeck in min en soet ghenoeghen
Sigh bij een jonghe maeght in vreughden te vervoeghen....

Leeft dan te saem in vreught op dat ghij naer u sterven
Oock bey tegaer hier naer de vreughden moogt beërven
Van die wel heeft gheleeft, daer vreughden sonder pijn
En vreughden sonder smert en eeuwigh sullen sijn.
Opdat dit soo gheschiet en dat den Heer wilt gheven

---

(1) Deze wensch werd niet verwezenlijkt : Justijn-Leopold Teniers, die de bediening van griffier te Vilvoorde bekleedde, overleed reeds in 1684.

Dat ghij in peijs en vree en liefde langh blijft leven,
Soo moet al ront en om ghedroncken sijn dees fluyt,
't Sal de ghesontheyt sijn van bruydegom en bruyt.

Zijn deze verzen nu juist zoo goed niet geschreven als degene van Quellin's vader en voorganger in de dichtkunst, en, op verre na, met de minnezangen van Cats, Westerbaen en meer anderen niet te vergelijken, men neme in aanmerking dat de beoefening der volkstaal ten onzent, in de tweede helft der XVIIe eeuw, deerlijk was verwaarloosd, zoodat er uit dit tijdvak voor Vlaamsch-België schier geen enkele dichter van buitengewone verdienste is op te noemen. Ons doel, ten andere, was alleenlijk te betoonen dat, met te snuffelen en te zoeken, er nog altijd nieuwe bijzonderheden, zij mogen dan ook van ondergeschikt belang zijn, over onze groote mannen van vroeger zijn aan te treffen.

Zitting van 18 November 1891.

Tegenwoordig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris;

de heeren H. Claeys, N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel. F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, C. Hansen, L. Mathot, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos, K. Stallaert, J. Broeckaert, E. van Even, E. Coremans, werkende leden;

de heer K. de Flou, briefwisselend lid.

Door den heer J. van Droogenbroek is bericht gezonden dat hij verhinderd is de vergadering bij te wonen.

Na lezing en goedkeuring van het verslag over de voorgaande zitting geeft de bestendige secretaris de titels op der

AANGEBODENE BOEKEN.

Vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs :

De werken van Joost van den Vondel. Uitgegeven door Mr. J. van Lennep. (1660), 16°.

Lijst der tooneelzalen en der tooneeltroepen en maatschappijen, die erkend zijn voor het tooneeljaar 1891-1892. (Uittreksel uit het *Staatsblad.*)

Compte rendu des séances de la Commission royale d'Histoire. 1891, nr 3.

Vanwege den heer Minister van Finantiën :

Tarif officiel des Douanes de Belgique..... Officièel Toltarief van België..... Tabel der rechten, met aanduiding der voornaamste gelijkstellingen der goederen. Brussel, 1890, 8°.

Vanwege den heer Minister van Justitie :

Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Bruges, 2e en 3e deelen.

Door den heer DES. CLAES :

Gemengde Taal- et Letterkundige Aanmerkingen. Gent, 1891, 8°.

Door den heer A. DE CEULENEER :

Over de plicht voor de hoogere standen de volkstaal aan te leeren. Gent, 1891, 8°.

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, 10^e deel, 2^e aflevering.

Door den heer J. Splichal, te Turnhout :

Kempisch Museum. 1891, n^r 5.

Door den heer F. van Costenoble, pastoor te Vleteren (Fransch-Vlaanderen) :

Oefeninge voor de drie goddelyke deugden ende van eenige andere deugden noodig aen een christen mensch, met een godvruchtige uitlegginge van het Gebed des Heeren. Gemaekt door d'Heer ende Meester Jacob Sohier, pastoor der Prochie

en Graefschappe van Vleteren. (Herdruk van een in 1704 te Ieperen verschenen boekje).

Briefwisseling.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zendt een afschrift van het koninklijk besluit, gedagteekend 12 November, de kiezing goedkeurende van den heer H. Sermon tot werkend lid.

Bij telegram van 28 October en bij brief van denzelfden dag berichten de heeren Dr. Roersch, te Luik, en de heer G. Galopin, rector der Hoogeschool aldaar, het overlijden van den heer Dr. Lod. Roersch, werkend lid der Academie.

De heer bestuurder herdenkt in eenige woorden den betreurden afgestorvene, wiens grondige geleerdheid algemeen erkend was, en die der Academie zijne medewerking had toegezegd voor verschillige uitgaven van belang. — Bij de teraardebestelling was de Academie vertegenwoordigd door de heeren P. Willems, J. van Droogenbroeck en J. Obrie. Het Bestuur heeft eenen brief van rouwbeklag gezonden aan de weduwe van den afgestorvene.

Door den heer D. Claes is bericht gezonden dat het hem, uit hoofde van veelvuldige bezigheden, tot zijn groot spijt onmogelijk is de levensschets te schrijven van wijlen den heer L. Schuermans. —

De heer Ed. van Even neemt deze taak op zich.

De bestendige secretaris deelt mede dat de heer J. Sielbo, een der overlevende leden van de sedert jaren ontbonden Gentsche tooneelmaatschappij : *Broedermin en Taalijver*, de Academie begiftigt met het borstbeeld van wijlen den tooneelschrijver Dr. H. van Peene, vervaardigd door den beeldhouwer Ant. van Eename. — Dankbetuigingen.

De heer Obrie vraagt hoe 't komt dat de lijst der *Bastaardwoorden*, door de heeren Broeckaert en Craeynest, bijgewerkt door den heer Gezelle, evenals het boek des heeren Prayon-van Zuylen, over de *Taalwetten*, zoo lang achterblijven. — De bestendige secretaris antwoordt dat niet het bestuur, maar de schrijvers zelven oorzaak zijn van de betreurlijke vertraging, en hij verzoekt den heer Gezelle onmiddellijk het voltooide gedeelte van het werk over de *Bastaardwoorden* te willen inzenden, ten einde het drukken te kunnen aanvangen.

Wat de verhandeling betreft van den heer Prayon, een merkelijk gedeelte daarvan is gedrukt; de woonstverandering van het achtbaar lid is, voor een groot deel, oorzaak der vertraging, en de bestendige secretaris zal hem verzoeken zonder verder verwijl met het nazien der proefbladen te willen voortgaan.

Bestendige Commissiën.

De heer Gailliard bericht, namens de bestendige Commissie van Middelnederlandsche Letteren, dat hij de heeren de Potter en Daems voorstelt als candidaten voor de plaats, welke in haar midden, door het afsterven van wijlen den heer Roersch, open is.

Zelfde Commissie verzoekt eene mededeeling van jhr. de Pauw, betrekkelijk de uitgave van eenen bundel middelnederlandsche fragmenten, waarvan in hare zitting lezing was gedaan en welker besluitselen goedgekeurd werden, op te nemen in de *Verslagen en Mededeelingen*. — Aangenomen.

Door den heer de Potter wordt verslag medegedeeld over hetgeen verhandeld werd in zitting der bestendige Commissie van Geschiedenis, Bio- en Bibliographie.

De prijs voor het drukken van de *Vlaamsche Bibliographie* is goedgekeurd; de Commissie zal de Academie, zoo mogelijk nog in de zitting van heden, een ontwerp van brief aanbieden, te zenden aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, aangaande het samenstellen der jury voor den vijfjaarlijkschen wedstrijd van vaderlandsche geschiedenis.

De Commissie koos tot voorzitter voor 1892,

jhr. N. de Pauw; tot ondervoorzitter, den heer P. Alberdingk Thijm.

De heer Coopman leest het verslag over de zitting, gehouden door de bestendige Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde.

Voor het aanstaande bestuurjaar, dat aanvang neemt met 1 Januari en eindigt op 31 December 1892, werden gekozen, tot voorzitter : de heer Dr. A. de Vos; tot ondervoorzitter, de heer S. Daems.

Door laatstgenoemd lid werd verslag uitgebracht over eene vakwoordenlijst : *Huis- en versieringschildering.*

Dagorde.

De vergadering gaat over tot vernieuwing van het bureel der Academie voor 1892.

De heer J. Micheels wordt tot bestuurder, de heer P. Génard tot onderbestuurder gekozen.

De heer Micheels vraagt het woord en drukt zich uit als volgt :

Waarde Medeleden!

Ik dank u van ganscher harte voor de eer, welke gij mij aandoet met mij tot uwen Voorzitter te verkiezen. Hoogst gevleid door dit blijk van vertrouwen, verklaar ik u dat mijn vast

voornemen is onze werkzaamheden steeds met welwillendheid en onpartijdigheid te leiden en nooit ons doel : het behartigen en verdedigen van de belangen onzer moedertaal, uit het oog te verliezen.

Gedurende den loop van het jaar, dat ten einde spoedt, is onze inrichting hard beproefd geworden : drie onzer verdienstelijkste medeleden heeft de dood ons ontrukt; aan hun aandenken zal op de gebruikelijke wijze hulde gebracht worden.

Mijn innigste wensch is dat onze beraadslagingen immer met onderlinge toegevendheid, kalmte en waardigheid gevoerd mogen worden. Zoo doende, waarde Medeleden, zult gij mijne taak gemakkelijk maken en zal ik mij meer als den voorzitter eener vriendenvereeniging, dan als het tijdelijk hoofd eener geleerde inrichting beschouwen. (*Toejuichingen.*)

Worden gelast met het beoordeelen van de verhandeling over Prudens van Duyse, ingezonden voor den wedstrijd des loopenden jaars : de heeren Coopman, Broeckaert en de Vos.

Ter vervanging van den heer Roersch, als lid van den keurraad voor den wedstrijd van oudgermaansche taalkunde, kiest de vergadering den heer K. de Flou, briefwisselend lid.

De zitting wordt te 4 1/4 uren geheven.

Mededeeling van jhr. N. de Pauw.

Als gevolg van het besluit, genomen in zitting van 19 Augustus jl., (*Verslagen* 1891, blz. 336), gedurende mijne afwezigheid — ik was immers te Bayreuth op weg naar Berlijn, om, ter gelegenheid van het ontdekken van nieuwe fragmenten van den mnl. *Perchevael*, dezen met Wagner's *Parsifal* te vergelijken — en ter oorzaak van het onherstelbaar verlies door de Bestendige Commissie van Middelnederlandsche letteren gedaan in den persoon van den schranderen en werkzamen Dr Roersch, heb ik de eer hier de volgende voorstellen te doen, ten einde de uitgave van den bundel van *Middelnederlandsche fragmenten*, door de Academie besloten, te vergemakkelijken en te volledigen.

Ik wil gaarne mij op nemen de uitgave van het fragment eens ridderromans, door wijlen Dr Roersch aangekondigd, en waarvan ik dan ook de mededeeling verlang; alsook die van het gebrekkig didactisch fragment van Rijsel, mij door den heer Stallaert afgestaan, naar aanleiding van mijn verslag daarover, in zitting van 21 October jl., (*Verslagen*, 1891, blz. 382).

Ik zal deze gelegenheid waarnemen om over te gaan tot de uitgave van een zeker getal mnl. gedichten en fragmenten, waarvan ik reeds vroeger aan de Academie heb gesproken (*Verslagen*, 1890, blz. 187-188), en die, door mijne gedurige opzoekingen in menigvuldige handvesten en bibliotheken deels reeds

gekend en hervonden, deels geheel en gansch onbekend, onzen letterkundigen schat komen verrijken.

Het zijn: 1° Angillis' *Geestelijke Gedichten*, dat is, al de stukken mnl. poëzij van het overbekende groot *Hulthem's Hs.*, te Brussel, die tot nog toe onuitgegeven zijn. Uit PETIT'S *Mnl. Bibliographie* (blz. 85, nr 477) wisten wij dat de uitgave, door Angillis aangelegd, niet in den handel te vinden was, terwijl in SERRURE's *Vaderlandsch Museum* (deel III, 1859, blz. 139-164), de titels en het bladcijfer van die gedichten in de zoekgeraakte uitgave vermeld waren. Ik was tewege nieuwe kopie te laten nemen van die belangrijke stukken, wanneer, op mijn herhaald aandringen, de achtbare heer senator Graaf van Limburg-Stirum er in gelukt is te Rumbeke, bij de erfgenamen van den heer Angillis, de hand te leggen op het eenig bestaande exemplaar van dit boek, dat nimmer verschenen is. Graaf van Limburg heeft de goedheid gehad mij dit kostbaar boek, hetwelk de waarde heeft van een tweede handschrift, te overhandigen, en ik stel het ter beschikking der Academie. Van de 24 uit te geven gedichten bestaan er in druk 18 en een stuk van het 19e (dat is 84 blz.); om het werk te volledigen dient er slechts in het Hs. van Brussel kopie genomen te worden van de vijf laatste gedichten, te zamen ongeveer 900 verzen. Dan zal het gansche *Hulthem's Hs.* uitgegeven zijn.

2° Het geheele gedicht van 2,300 regels : *Der Mannen ende Vrouwen Heimelijcheit*, waarvan ik

de kopie aan de Koninklijke Vlaamsche Academie aanbied, door mij afgeschreven op het Hs., berustende ter Koninklijke Boekerij te Brussel, en dat de conservator, de heer Fétis, mij met groote heuschheid voor eenige maanden wel heeft willen toevertrouwen. Dit belangrijk gedicht is een kostbare tegenhanger van *Der Vrouwen Heimelijcheit*, in de uitgaven der Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, door jhr. Philip Blommaert uitgegeven. Mijne kopie mag onmiddellijk ter perse gaan.

3° Een gansch nieuw Hs. van de zoogezegde *Natuerkunde van het geheel al*, door den Gentschen veertiend'eeuwschen dichter BROEDER GHEERAERT, reeds door Clarisse in 1846 uitgegeven, doch waarvan de collatie zeer belangrijk wezen zal, en dat tevens een geheel onbekend deel van 917 verzen : *De Cracht der Mane*, behelst, hetwelk diende uitgegeven te worden. Dit Hs., met eene geheele kopie van wijlen den stadsarchivaris J. van de Velde, te Oudenaarde, zijn mij ter hand gesteld door den achtbaren heer Raepsaet, burgemeester dier stad, met toelating van het uit te geven.

4° Een fragment van 336 verzen uit MAERLANT'S *Merlyn*, mij welwillend medegedeeld door ons achtbaar buitenlandsch medelid Dr Habets, rijks-archivaris te Maastricht, en dat, met het fragment, door Stallaert in het *Nederlandsch Museum* (jaar 1880, d I, blz. 51-64) uitgegeven, ons toelaat de oorspronkelijke mnl. teksten van dien eersteling van onzen grooten Vlaamschen

dichter met den Nederrijnschen tekst, door Dr van Vloten uitgegeven, te vergelijken.

5° De twee fragmenten van MAERLANT'S *Alexander*, 592 verzen, berustend ter vorstelijke Boekerij te Donau-Eschingen, door Dr Barack vermeld in den *Catalogus der fürsterliche Bibliothek*, nr 173, welke ik op eene mijner vorige reizen ter plaats in oogenschouw had genomen, en die de heer Dr Bauman, conservator des Prinsen van Fürstenberg, wien het toebehoort, door bemiddeling van den achtbaren heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, mij ter kopie wel heeft willen toezenden. Het afschrift is ter beschikking van de Academie.

6° Twee fragmenten van VAN AKEN's *Kinderen van Limborch* : het eerste, reeds beschreven door Dr Van der Meersch (*Messager des Sciences historiques*, 1855, bl. 98), en sedert hervonden door wijlen den heer Ruelens, conservator der Koninklijke Boekerij te Brussel, en mij welwillend ter hand gesteld; het andere, op Plantijn's Museum te Antwerpen door Dr Max Rooses ontdekt, en mij met de meeste heuschheid ter Hoogeschool-Bibliotheek alhier tot collatie medegedeeld.

7° Een gansch onbekend fragment van 352 verzen van *Valentijn en Nameloos*, waarvan met het voorgaande reeds is gesproken (*Verslagen* 1890, blz. 188), ontdekt door jhr. Schoorman, bediende bij het Staatsarchief te Gent.

8° Een ander onuitgegeven fragment van 1200

verzen uit eenen ridderroman, dien mijn geleerde medewerker Dr. Verdam in de Verslagen der Koninklijke Academie van Amsterdam (d. VIII, bl. 26) voorstelt *Jonitas en Rosafiere* te noemen en dat hij mij welwillend ter uitgave heeft afgestaan.

9° Twee onuitgegevene fragmenten van eenen *Bestiaris* of eenen *Physiologus*, door mij gevonden, het eene te Brussel, het andere (dat zeer aardig in het eerste inschuift) te Oudenaarde, en die te vergelijken zijn met het weêr uit te geven fragment van den *Bestiaris*, in 1869 door Bormans in de *Bulletins de l'Académie royale de Belgique* (deel XXVII, blz. 488-504), waaruit misschien zal blijken dat zij aan WILLEM UTEN HOVE zijn toe te kennen.

10° Het vermaarde fragment van *de Borchgrave van Couchy*, 592 verzen, waar er gesproken wordt van *Madox droem*, en waarvan de kopie, voortkomende uit de nalatenschap van Dr Jonckbloet, mij ter uitgave werd toevertrouwd door ons geacht medelid Dr M. de Vries. Jammer dat het aan Jonckbloet overhandigde afschrift zeer slecht is; indien mijn oproep, onlangs gedaan in het *Centralblad für Bibliothek-wesen te Leipzig*, d. VIII, blz. 82, tot hervinden van het hs. in de Duitsche boekerijen of handvesten, met geenen gelukkigen uitslag wordt beantwoord, zal ik het critisch trachten uit te geven met hulpe mijner hooggeachte Noord-Nederlandsche collegas.

11° En eindelijk het hierboven vermelde

nieuw fragment van 160 verzen uit den *Perchevael*, dat ik mede ontdekt heb, en dat de merkwaardige besluitselen van Dr J. te Winkel, in de laatste aflevering van het *Tijdschrift voor mnl. taal- en letterkunde* nopens het bestaan van eenen eersten roman van dien naam komt bevestigen.

In de meening dat deze lijst van ontdekte en wedergevondene stukken voor alsnu mag volstaan, zal ik nu niet spreken van een aantal andere fragmenten, hier en daar opgedolven : uit de kroniek van MELIS STOKE, alsook uit MAERLANT's *Bouc van den houte* en *Rijmbijbel*, BOENDALE's *Leekenspiegel*, *Dietschen Doctrinael*, en uit het *Bouc van Seden* enz., waarvan later de kopie of collatie zal kunnen medegedeeld worden.

Eveneens spreek ik niet van de kostbare fragmenten des vierden deels van den *Spieghel Historiael* (zie *Verslagen*, 1888, blz. 378-385). Dr. Verdam, ons achtbaar eerelid, mijn gestadige raadsman en tevens medewerker in mijne vorige uitgaven voor de Koninklijke Vlaamsche Academie, heeft mij de eer gedaan mij aan te nemen als mede-uitgever van het vervolg der prachtige uitgave van De Vries en Verwys' *Spieghel Historiael*. (*Verslagen* der Koninklijke Academie van Amsterdam; zie d. VIII, blz. 15.)

Dit eerbewijs en de deelneming van de geleerde en welwillende mannen, aan wie ik hier opentlijk mijnen besten dank betuig, zal mij, hoop ik,

eenigszins troosten over de hatelijke aanvallen van zekere verwaande en onbezonnen schooljongens en andere stelselmatige vijanden van de Koninklijke Vlaamsche Academie.

De voorraad, dien ik aan de Academie nu mag aanbieden, zal mij veroorloven eenen bundel van 300 blz. te leveren. Daar alle kopieën vervaardigd zijn, kan ik ze onmiddellijk ter perse laten leggen, nu de 50,000 verzen van MAERLANT's *Istory van Troyen* uitgegeven zijn, en de aanmerkingen en het glossarium, evenals de uitgave van POTTER'S *Kroniek van Froissart*, nog een weinig zullen moeten rusten. Ik verzoek dus de Commissie aan de Academie oorlof te vragen om aanstonds de hand te leggen aan het drukken dezer fragmenten, te beginnen met Angillis' *Geestelijke liederen*, waarvan het handschrift na weinige weken moet wedergezonden worden.

DE KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

EN DE

ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE.

Verslag van den heer TH. COOPMAN, 1ᵉⁿ *verslaggever.*

De Middenafdeeling van de Kamer der Volksvertegenwoordigers, gelast met het onderzoek der begrooting van het Ministerie van Binnenlandsche

Zaken en Openbaar Onderwijs voor het jaar 1891. stuurde de volgende vraag ter beantwoording aan den heer Minister van dit Departement:

« *De Middenafdeeling vraagt of men den werkkring der Academiën niet zou kunnen wijzigen, zoodat aan de Vlaamsche Academie alles toevertrouwd worde wat de Vlaamsche letteren aanbelangt.* »

In bedoeld Ministerie werd die vraag overgemaakt aan de klas der Letteren van de *Académie royale de Belgique.*

Het ligt niet in mijn bestek te onderzoeken — zelfs niet in de veronderstelling dat ik daartoe de gelegenheid had en de middelen bezat - in hoe ver het wenschelijk, nuttig of noodig was de vraag der Middenafdeeling vooraf te onderwerpen aan de *Académie royale de Belgique?* aan deze alleen? en waarom niet tevens aan de Koninklijke Vlaamsche Academie? wier belangen evenzeer betrokken waren in de redematige, billijke oplossing van het vraagstuk en die, naar ik meen, insgelijks mocht aanspraak maken op dat blijk van vertrouwen.

Hoe het zij, die handelwijze was eene zaak van louter bestuurlijken aard, welke nu tot het verledene behoort, waarop niet meer terug te komen valt en waarvan ik slechts de gevolgen moet inzien en bespreken.

In hare zitting van 2n Februari ll. benoemde de geraadpleegde klas der Letteren van l'Académie

royale de Belgique drie commissarissen : de heeren Wagener, Rolin-Jaequemyns en Wauters, en gelastte deze met de taak, de vraag der Middenafdeeling te onderzoeken.

De verslagen, door deze commissarissen uitgebracht, werden door de klas der Letteren aangenomen op 6n April, daarna gedrukt en eindelijk besproken in zitting van *l'Académie royale de Belgique*, welke daartoe hare drie klassen beroepen had tot eene algemeene vergadering, gehouden op 5n Mei ll.

De verslagen werden goedgekeurd en het drievoudig afwijzend antwoord op de vraag der Middenafdeeling gestemd.

De benoeming van commissarissen, het uitbrengen van verslagen en de stemming geschiedden ongetwijfeld naar wet en regel; doch het is zeer betreurenswaardig dat de *Académie royale de Belgique* — al ware het slechts in zuiver Academisch opzicht of uit achting voor hare Koninklijke Vlaamsche zuster, niet ten minste één harer leden, die tevens deelmaakt van deze laatste, mede tot commissaris benoemde en geene doeltreffende maatregelen genomen heeft om het geheim harer beoordeelingen en uitspraken te verzekeren.

De beslissingen van de *Académie royale de Belgique* werden afgekondigd door de pers, o. a. in het *Volksbelang* van Gent.

Kortom, het gebeurde verwekte opschudding in de Vlaamsche taal-, letter- en kunstlievende

wereld, en uw 1e verslaggever achtte het zich ten plicht, de gansche zaak ter bespreking te brengen in de laatste maandelijksche vergadering (Mei ll.) der aldus aangevallene Koninklijke Vlaamsche Academie.

Deze stemde, zonder eenige tegenspraak van een harer leden, het volgende voorstel :

« De Koninklijke Vlaamsche Academie teekent dadelijk bij den heer Minister verzet aan tegen de uitgebrachte verslagen van de heeren commissarissen der *Académie royale de Belgique*, en tegen de beslissing, door deze genomen.

« Zij besluit den heere Minister eene memorie te overhandigen, betreffende :

1° Den toestand onzer taal- en letterkunde in gezegde Academie van 1845 tot 1891 ;

2° het werk, dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, niettegenstaande de zeer geringe geldmiddelen, waarover zij beschikt, tot heden volbracht heeft,

« Dit alles ten bewijze

1° Dat de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie niet alleen een loffelijke, maar zelfs een dringend noodzakelijke maatregel was, die door de Regeering genomen werd om de belangen der Nederlandsche Taal- en Letterkunde tegen de immer verder gaande verwaarloozing en minachting vanwege de *Académie royale de Belgique* te beschermen;

2° dat de Koninklijke Vlaamsche Academie geenszins de aanvallen der heeren verslaggevers Wagener, Rolin en Wauters heeft uitgelokt, en dat zij door hare werkzaamheid, niettegenstaande hare geringe middelen, de haar opgelegde taak met de meeste toewijding volbrengt om het vertrouwen te blijven verdienen dat de Regeering in haar gesteld heeft. »

Met inachtneming van de waardigheid der Koninklijke Vlaamsche Academie, — die zich nooit eenigen aanval of eenige klacht, hetzij rechtstreeks, hetzij onrechtstreeks, tegen de *Académie royale de Belgique* of dezer leden, of tegen welke Staatsinrichting ook, veroorloofd heeft, — meent schrijver dit antwoord niet in den weinig heuschen toon te mogen stellen, die de verslagen van de voornoemde commissarissen der *Académie royale de Belgique* kenmerkt.

Om de waarheid in het helderste daglicht te stellen, moeten hier slechts oorzaken en gevolgen aangestipt of toestanden aangewezen worden : slechts feiten spreken en cijfers. Breed zij de zaak beschouwd en even breed behandeld, op de bezadigde wijze die in den schoot der Koninklijke Vlaamsche Academie als regel geldt.

Uit de besproken verslagen stip ik het hoofdzakelijkste aan :

1° (*Verslag Wagener blz.* 2, *regel* 21, 22, 23.)

« ... d'après le règlement général de l'Académie, l'étude de la littérature flamande fait partie intégrante des attributions de la classe des lettres ; »

2° (*idem, blz.* 3, *regel* 4, 5, 6.)

« ... cette proposition, si elle était adoptée, altérerait profondément et dans son essence même le caractère de notre compagnie. »

(Terloops zij aangemerkt dat de Middenafdeeling der Kamer geen *voorstel*, maar slechts eene *vraag* had ingediend [zie verslag Wagener, blz. 1, regel 4, waaruit blijkt dat er geene verwarring heeft plaats gehad tusschen *vraag* en *voorstel*] en bijgevolg de bijeenroeping en de stemming der drie klassen wel eenigszins voorbarig waren.)

3° (*idem, blz.* 3, *regel* 6, 7, 8, 9.)

« Celle-ci (notre compagnie) porte actuellement le titre d'Académie Royale de Belgique. Or, elle cesserait de mériter ce titre si l'étude de la littérature flamande lui était enlevée. »

4° (*idem, blz.* 3, *regel* 16-22.)

« Ne serait-ce pas aller directement à l'encontre de ce but vraiment patriotique (répandre de plus en plus, parmi les habitants du royaume, la connaissance des deux idiomes) que de couper en deux, au point de vue du français et du flamand, l'Académie royale de Belgique qui, par son institution et la manière dont elle est organisée en fait, peut être considérée, à bon droit, comme la plus haute représentation de la littérature nationale? »

5° (*ibidem*, *regel* 24-26.)

« L'étude de la littérature flamande, à raison de circonstances particulières, a eu quelque peine à se développer. »

6° (*ibidem*, *regel* 30, 31, 32.)

« Le prestige de l'Académie royale de Belgique, quoi qu'on dise et quoi qu'on fasse, sera probablement toujours, à cause de son caractère général, de beaucoup supérieur à celui de l'Académie flamande. »

7° (*verslag Rolin-Jaequemyns*, *blz.* 6, *regel* 28, 29, 30.)

« ... les lettres flamandes ont autant de droit que les lettres françaises à occuper l'attention d'une Académie belge ; »

Mochten wij de vraag van de Middenafdeeling der Kamer beamen — schrijft de heer Rolin-Jaequemyns — mocht de *Académie royale de Belgique* zich voortaan maar uitsluitend bemoeien met Fransche letteren, dan zou ze, in dat geval, verminkt worden :

8° (*zie blz.* 6, *regel* 21-26.)

« ... *l'Académie de Belgique*, c'est-à-dire l'Académie de la nation belge tout entière, de la partie qui parle le français comme de celle qui parle le flamand, doit subir une véritable *capitis diminutio*, et ne plus s'appeler que « *l'Académie française* ... de Belgique » ou « *l'Académie de la Belgique...* française. »

Daarna somt de achtbare verslaggever de namen op van *acht* verdienstelijke Vlaamsche taal- of letterkundigen, die in de Koninklijke Belgische Academie gezeteld hebben ; maar vergeet te zeggen dat *drie* daarvan nooit vereerd werden met het

werkend lidmaatschap. Zoodat sedert 1832 vijf Vlaamsche letterkundigen benoemd werden tot werkend lid!

Zijn achtbare medestrijder schijnt deze zaak eenigszins anders op te vatten : hij voorziet misschien den dag, waarop de *Académie royale de Belgique* tegenover hare Vlaamsche zuster het « *compelle intrare* » zal willen uitspreken; immers, in

9° (*verslag Wagener*, *blz*. 5, *regel* 7-10) *komt voor* :

« Il faudra, de toute nécessité, *continuer* à constituer la classe des lettres de l'Académie royale de Belgique de telle sorte qu'elle renferme dans son sein des représentants autorisés de la littérature flamande. »

Die beteekenisvolle aanhalingen worden besloten door eene niet ongewichtige, maar zeer eigenaardige verklaring van den heer oud-minister Rolin-Jaequemyns die zich, als lid der *Académie royale de Belgique*, krachtig verzet tegen wat hij noemt de scheiding van de Fransche en de Vlaamsche taal- en letterkunde in België. Naar zijn oordeel,

10° (*zie zijn verslag*, *blz*. 7, *regel* 4-8.)

« ce serait encore encourager une tendance déplorable, qui menace de faire dégénérer le mouvement flamand, si pur, si noble et si juste dans ses origines, en une œuvre dangereuse de division et d'exclusivisme antipatriotique. »

Uit alles wat voorafgaat moet dus blijken dat de *Académie royale de Belgique* de Vlaamsche taal- en letterkunde steeds lief gehad, ze altijd aangemoedigd, beschermd en beoefend heeft evenzeer als

de Fransche, dat geene der beide landstalen ooit verdrukt werd in haren schoot, beide daarin, bepaaldelijk na 1845 — even sterk vertegenwoordigd waren door bevoegde mannen, — dat de *Académie royale de Belgique* recht heeft tot het behouden der Vlaamsche taal- en letterkunde in hare toekentenissen, de Koninklijke Vlaamsche Academie slechts eene ondergeschikte rol kan vervullen, hare stichting een onnuttig, noodeloos werk, of — zooals de achtbare hoogleeraar Tiberghien verklaarde in zijne Academische redevoering (1), uitgesproken in de openbare jaarlijksche vergadering van de klas der letteren van de *Académie de Belgique* op 4n Mei ll. — eene fout is geweest, — kortom, dat de vraag der Middenafdeeling der Kamer : « of het niet mogelijk is alles wat de Vlaamsche letteren aanbelangt, toe te vertrouwen aan de Koninklijke Vlaamsche Academie », moet verworpen worden, ja, dat het verder bestaan van deze gevaarlijk is en strijdig met de innigste belangen, met de eenheid van het Vaderland!

Iedereen zal bekennen dat die taal weinig

---

(1) « *Ce démembrement, à notre avis, est une faute, car il affaiblit l'unité nationale dans son expression littéraire et laisse croire à l'étranger qu'il n'y a rien de commun entre les deux langues et les deux races du pays.* »

TIBERGHIEN.

(*Bulletin de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, 61e année, 3e série, tome 21, n° 5, p. 670. Bruxelles 1891.)

vleiend is voor de Vlaamsche taalgeleerden en schrijvers, die de instelling der Vlaamsche Academie gedurende meer dan eene halve eeuw afgesmeekt en verbeid hebben, — voor het Vlaamsche volk dat in haar de zuiverste en verhevenste uitdrukking ziet van zijnen rechtvaardigen, vreedzamen en nationalen taalstrijd, en, ten slotte, getuigt van weinig eerbied voor de Regeering die ze in het leven riep, voor Z. M. den Koning die haar onder zijne hooge en verlichte bescherming geliefde te nemen!

Maar de beweringen der *Académie royale de Belgique* worden gelogenstraft door hare eigene geschiedenis. Deze bewijst ten overvloede dat die machtige vereeniging — welke tot den dag van heden over alles beschikt, over geld en invloed en gunsten zonder tal — de Vlaamsche taal- en letterkunde verwaarloosd, versmaad en tegengewerkt heeft.

Dit alleen is waarheid en deze waarheid te doen uitschijnen is plicht.

Ik zal het beproeven.

I

Cantaten-prijskamp.

Op voorstel van de *Académie royale de Belgique* verscheen, op 30n Juli 1846, een Koninklijk besluit, houdende instelling en regeling van eenen tweejaarlijkschen cantaten-prijskamp. De mededingende gedichten zouden, in het *Fransch* gesteld, gezonden worden aan den bestendigen secretaris

der *Académie royale de Belgique*. Den keurraad zou men samenstellen uit leden dier Academie.

De voorzitter van het destijds bestaande Vlaamsch-Duitsch Zangverbond voor Vlaanderen, vroeg aan de Regeering ophelderingen aangaande de uitsluiting onzer Moedertaal.

Na de Academie te hebben geraadpleegd, antwoordde de heer Minister graaf de Theux, bij brieve van 30n November 1846 :

« ... il est naturel que le poëme sur lequel le travail (de tous les jeunes Belges qui étudient la composition musicale) doit être fait, soit écrit dans la langue la plus répandue, langue qui est, du reste, celle de l'enseignement musical dans notre pays. » (1)

De Vlamingen verklaarden natuurlijk zich niet tevreden : vertoogschriften werden ingezonden jaar in jaar uit, doch tevergeefs, tot eindelijk, na luide en lange klachten in de Vlaamsche pers, de Maatschappij *De Taal is gansch het Volk* een dringend schrijven richtte aan den heer Minister A. van den Peereboom, op 17n Maart 1863, om hem te verzoeken « twee prijskampen te willen openen en de keus voor de toondichting van het bekroonde Vlaamsch of Fransch werk aan de liefhebberen over te laten. » (2)

---

(1) Zie *De Eendracht*, veertiendaagsch tijdschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen, 1e jaar, Zondag 20 December 1846. nr 15.

(2) Zie *Eendracht*, zeventiende jaargang, 5 April 1863, nr 20, blz. 78-79.

De heer Minister antwoordde op 15n April 1863 : (1)

« .... Uwe vraag zal te bekwamer tijd « onderworpen worden aan de Koninklijke Bel- « gische Academie... Indien het onderzoek tot « geene ernstige en gegronde tegenkantingen aan- « leiding geeft, zal de voorgestelde maatregel, « waarvan ik overigens de billijkheid erken, ten « uitvoer worden gebracht. »

De door de Academie ingebrachte redenen tegen de Vlaamsche cantaten moesten den heer Minister niet afdoende schijnen : door een enkelen pennetrek gaf hij voldoening aan de Vlaamsche dichters, met het gelukkig gevolg dat deze *zegevierden in de twee eerstvolgende wedstrijden, hunne stukken ter toonzetting werden uitverkoren* en *twee jonge Vlaamsche componisten daarmede den prijs van Rome wonnen.*

De strijd tusschen de Vlamingen en de *Académie royale de Belgique* had achttien jaar geduurd! hetgeen niet belette dat zij zich in hare zitting van 10n Januari 1867 nogmaals trachtte te verzetten tegen eene nieuwe wijziging ter gunste der Vlaamsche letteren voorgesteld door den heer Minister.

Ter opheldering van de genegenheid, die de *Académie royale de Belgique* ons toedroeg, dient nog te worden aangehaald dat, in 1847, ten behoeve

(1) Zie *Eendracht*, 17e jaar, 3 Mei 1863, nr 22, bladz. 87.

der bekroonde toondichters, bij Koninklijk besluit van 28n November 1847, een prijskamp werd uitgeschreven in dezelfde voorwaarden als die betreffende de cantaten, voor het leveren van een ***Fransch*** gedicht (opéra of opéra-comique).

De Vlamingen teekenden verzet aan, en wat antwoordde de toenmalige Minister Ch. Rogier, of beter de ***Académie royale de Belgique*** (die in dergelijke zaken altoos geraadpleegd werd) bij brieve van 15n Januari 1848, nr 4313? :

« ... comme les artistes qui devraient, le cas échéant, chanter les rôles de ces opéras n'ont pas, en général, l'habitude de la langue flamande, il s'en suit qu'on n'a pu appeler au concours que des œuvres écrites en langue française. » (1)

Nu komt de heer Wagener beweren dat de ***Académie royale de Belgique*** dezen naam niet meer zou verdienen indien men haar de studie der Vlaamsche letteren ontnam !

II

Biographie nationale.

Op voorstel dier Academie en krachtens een ministerieël besluit van 29n Meï 1860 werd de samenstelling en de uitgave van eene veel omvattende ***Biographie nationale*** besloten.

Van het gebruik onzer taal was wederom geene spraak.

---

(1) Zie ***Eendracht***, 2e jaar, 30 Januari 1848, nr 18, blz. 69.

De verzoekschriften der Vlamingen bleven onbeantwoord, alhoewel in zitting van 9n December 1860 door de Academische commissie een *wensch* werd uitgedrukt betreffend het drukken van eene Vlaamsche uitgave dier Biographie.

De Taal is gansch het Volk zou gelukkiger wezen :

Op 8n Januari 1863 schreef zij aan de Regeering en vroeg : « ... dat die Nationale levensbeschrijving zoowel in de *Nederlandsche* als in de Fransche taal verschijne, en dat tevens aan de letterkundigen..... de gelegenheid worde aangeboden, zich bij het leveren van bijdragen, van hunne eigene taal te bedienen;.... dat het aan Vlaamsche letterkundigen, die er aan houden hunne schriften in de moedertaal op te stellen, niet ontzegd worde hunne bijdragen in het Nederlandsch op te stellen, en dat die bijdragen in hunnen oorspronkelijken vorm in de Nederlandsche uitgave der Nationale Levensbeschrijving worden opgenomen, hetgeen, van den anderen kant de mogelijkheid niet uitsluit om ook van de Vlaamsche artikels in de Fransche uitgave, bij middel van vertaling gebruik te maken... »

De Taal is gansch het Volk beriep zich op het volgende :

« 1° Die uitgave wordt met 's lands penningen bekostigd;

2° Het geldt hier een nationaal gedenkstuk dat geschikt zij om bij de Belgische bevolking, die toch voor meer dan de helft uit Vlamingen

bestaat, het gevoel van eigenwaarde en den zin van vaderlandsche grootheid op te wekken en te versterken. »

De heer Minister Alph. Vandenpeereboom antwoordde op 12ⁿ Februari 1863 :

« Mijn Departement heeft de bijzondere commissie reeds geraadpleegd. Deze besloot in hare zitting van 9 December 1860 « dat de oorspron-
« kelijke uitgave in de Fransche taal zal geschieden
« en zij heeft daarbij den wensch uitgedrukt dat
« eene Vlaamsche uitgave der Nationale Levens-
« beschrijving verschijnen mocht. »

— « Ik kan niets dan met het door de commissie uitgebrachte besluit instemmen en mij beperken tot de bevordering der uitgave in den geest der bepalingen door het ministeriëel besluit van 29ⁿ Mei 1860 daargesteld.

« Betrekkelijk de uitgave eener Vlaamsche vertaling der nationale levensbeschrijving heb ik de eer UEd. te berichten, dat ik den daartoe uitgebrachten wensch ten volle bijtreed en niets zal verwaarloozen opdat dusdanige vertaling het licht zie. »

Bij brieve van 28ⁿ Februari 1863 drong de Gentsche Maatschappij aan op hare eerste vraag : « De Vlaamsche of Nederlandsche bijdragen moeten in hunnen *oorspronkelijken* vorm in de *Nederlandsche* uitgave worden opgenomen; hetgeen de mogelijkheid niet uitsluit om ook van de Vlaamsche artikels in de Fransche uitgave, bij middel van vertaling, gebruik te maken. »

In de jaarlijksche zitting der Academie (11 Mei 1864) bracht de heer Edw. Fétis een merkwaardig verslag uit over het ondernomen grootsche werk.

In dat verslag staat te lezen :

« De Academie behoudt zich het vermogen voor, de bezorging te machtigen van eene uitgave der Nationale Levensbeschrijving in de Vlaamsche taal. »

De eerste aflevering zag het licht.

De Vlamingen hoopten geduldig; maar de onvermoeibare Michiel van der Voort, langer wachtens moede, wendde zich, bij brieve van 27^{n} October 1866, tot de Regeering :

« Het eerste deel van de *Biographie Nationale* — schreef hij — is reeds sedert geruimen tijd verschenen, en nog zie ik geene toebereiding, om ook dit werk in het Nederduitsch te doen uitkomen. »

Vijf en twintig jaren zijn sedert dien vervlogen. En nu, in 1891, schrijft de heer Rolin-Jaequemyns « *que les lettres flamandes ont autant de droit que les lettres françaises à occuper l'attention d'une académie belge!* »

Op deze bevestiging is de Koninklijke Vlaamsche Academie gerechtigd te antwoorden :

« Ik geloof U; ik ben het eens met U; maar leg mij eerst ééne Vlaamsche aflevering van de *Biographie nationale* over. Toon mij dat uwe Academie gebruik heeft gemaakt van het vermogen dat zij zich in 1864 voorbehield om de bezorging te

machtigen van eene Vlaamsche uitgave der Nationale Levensbeschrijving!

« Gij kunt niet, eilaas! »

Slechts in 1880 mocht *één* Vlaming in de commissie voor uitgave — samengesteld uit 15 leden — zitting nemen; de heer J.-Fr. Heremans was de eerste!

III.

Uitgave der oude gedenkstukken onzer taal.

Dank aan de herhaalde pogingen van vader Willems werd de *Académie royale de Belgique* ten jare 1845, bij Koninklijk besluit van 1n December, gelast met de uitgave der oude gedenkstukken der Vlaamsche Letterkunde.

Op aandringen van onzen wakkeren Snellaert (1) benoemde de Academie, in zitting van 4n Januari 1848, eene commissie. Zij bestond uit de heeren David, Snellaert, Bormans, de Decker en Carton.

Daarbij zou het blijven tot 1851.

De Vlaamsche leden wendden zich dan, onrechtstreeks, tot de Regeering, zoodat de Minister eenen brief schreef aan de Academie, welke in zitting van 1n December 1851 werd voorgelezen (2).

De heer Minister verlangde dat het verslag

---

(1) In zitting van 4n October 1847.
(2) *Bulletin*, 1851, 2e partie, p. 509.

over de werkzaamheden der commissie hem voorgelegd en de Academie hem eindelijk de middelen van uitvoering aanwijzen zou.

Onnoodig hier aan te stippen wat verder gebeurde, hoe David, Bormans en Snellaert zich gansch aan dat vaderlandsche werk toewijdden en tot het einde hunnen Vlaamschen plicht vervulden, niettegenstaande allerlei hinderpalen die zij ontmoetten. Zij verdienen den dank en de hulde der Vlamingen!

Werden hunne in die commissie opengevallen plaatsen aan andere Vlaamsche geleerden toevertrouwd?

In het Academisch jaarboek voor 1888, lees ik :

Commission pour la publication des anciens monuments de la littérature flamande :

P. de Decker, président,

P. Willems, secrétaire,

L. Roersch, membre,

en X X.

Onze hooggeachte medeleden Willems en Roersch dienden of hadden reeds bij de stichting van de Koninklijke Vlaamsche Academie hun ontslag als commissie-lid ingediend, zoodat in het jaarboek voor dit jaar (1891), onder dezelfde hoofding voorkomt:

Mr de Decker, président,....

Deze is thans overleden.

En echter durfde de achtbare heer Alph. Wauters, derde commissaris, in zijn verslag van 4^n^ Mei ll. schrijven :

«.... Dans une séance précédente, j'ai fait remarquer combien il était fâcheux de voir l'Académie royale de Belgique *dépouillée*, au profit de l'Académie flamande, de l'une des grandes entreprises dont elle avait été chargée .... et qu'elle avait heureusement réalisée en publiant un nombre considérable de volumes constituant d'anciens monuments de la littérature flamande (voir l'Annuaire de l'Académie pour 1891, p. 54). Je me réfère donc à ce que j'ai dit dans cette circonstance et j'insiste encore une fois sur la nécessité de ne pas amoindrir, en les morcelant, les grands travaux de toute nature auxquels est vouée notre Académie. »

Die liefde voor de oude gedenkstukken onzer moedertaal komt wat laat. Ik zal ze hier niet bestempelen; want de *Académie royale de Belgique* moet weten dat zij, van 1872 tot 1884, niets gedaan heeft voor die uitgave, geen enkel stuk in de wereld zond, alhoewel op hare begrooting eene som van 5000 frank jaarlijks was ingeschreven voor die uitgave. Tijdens die dertien jaren werden dus 65,000 fr. onttrokken aan de Vlaamsche taal- en letterkunde, en zonder twijfel besteed aan de Fransche meer geliefde werkzaamheden der Academie.

Dit eene feit ware reeds voldoende om te doen zien hoe gewettigd de uitroep des heeren commissaris Rolin-Jaequemyns is :

C'est « une tendance déplorable, qui menace de faire dégénérer le mouvement flamand, si pur, si noble et si juste dans ses origines, en une œuvre dangereuse de division et d'exclusivisme antipatriotique. »

IV

Onze Taal- en Letterkunde in de Prijskampen.

Sedert 1859 heeft de klas der Letteren der *Académie royale de Belgique* 44 verhandelingen bekroond, waaronder 9 Vlaamsche.

Men zal bekennen dat die uitslag, wat het aantal betreft, zeer weinig bevredigend is voor de Vlaamsche Taal- en Letterkunde.

Als een treffend blijk harer genegenheid zij vermeld, dat zij zich niet ontziet in haar Jaarboek, de Vlaamsche titels der werken te verzwijgen en ze in 't Fransch te vertalen :

1860. — Médaille d'or à P van Duyse, pour son éloge de Cats (Mém. Cour., in 8°, t. XI).

1860. — Médaille d'or au même pour son mémoire couronné « les chambres de rhétorique » (idem).

1864. — Médaille d'or à A. de Jager pour son *Eloge de Vondel* (Mém. Cour., in-8°. t. XVII).

1869. — Médaille d'or à Fr. de Potter et J. Broeckaert, pour leur description statistique d'une commune du centre des Flandres (Mém. Cour., in-8°, t. XXI).

1879. — Médaille d'or à Fr. de Potter pour son mémoire sur Jacqueline de Bavière (Mém. cour., in-4°, t. XXXI).

1880. — Médaille d'or en partage à V. Brants, Fr. de Potter et J. Broeckaert, pour leurs mémoires sur l'histoire des classes rurales en Belgique jusqu'à la fin du XVIIIe siècle (Mém. Cour., in-8°, t. XXXII).

1880. — Médaille d'or à A. de Decker pour son mémoire en flamand sur *les Malcontents* (Mém. Cour., in-8°, t. XXXIII).

1882. — Médaille d'or à P. Alberdingk Thym, pour son mémoire en flamand sur les institutions charitables en Belgique au moyen-âge (Mém. Cour., in-4°).

1885. — Médaille d'or à J.-A. van Droogenbroeck, pour son mémoire en flamand « sur les règles de la métrique grecque et latine appliquée à la poésie néerlandaise » (Mém. Cour., in 8° t. XXXVIII).

De heer Wagener heeft klaarblijkelijk gedacht dat hij de Regeering en de Wetgeving zou afschrikken met in zijn verslag (bladz. 4 en 5) de aandacht te vestigen op de, volgens hem, tallooze moeilijkheden welke zouden opdagen indien de Koninklijke Vlaamsche Academie gemengd werd in de stichtingen baron de Saint-Genois, Teirlinck en Tony Bergmann. De achtbare commissaris weze gerust; want het is nog niet zeker dat zij daarop aanspraak maken zal, evenmin als op een aandeel of ten minste op eene zekere medewerking bij het beoordeelen der werken, welke inkomen voor de prijzen der stichting De Keyn. En indien er in dezen zin door het hooger Bestuur maatregelen genomen worden, zal dit geschieden naar recht en rede.

Doch ik kan bij deze gelegenheid niet nalaten, nogmaals een treffend bewijs van de weinige bezorgdheid der *Académie royale de Belgique* voor den groei en den bloei onzer Vlaamsche taal- en letterkunde aan te halen.

De uiterste wilsbeschikking van den heer Teirlinck was in 't Vlaamsch gesteld. De heer Conscience, een der verslaggevers, besloot dat de prijs moest gewijd worden aan *Vlaamsche* werken.

Wat gebeurde?

Ik schrijf letterlijk af :

« La commission a pensé que le fondateur n'a pas pu avoir précisément pour objet une œuvre *écrite en langue flamande*, que cette expression n'a pas été expressément formulée par lui, que, par conséquent, on doit appliquer dans le cas présent les règles ordinaires et autoriser des travaux écrits en langue française, en langue flamande ou en langue latine, pourvu qu'il reste bien entendu que les questions auront pour objet fondamental l'encouragement de la littérature flamande. » (1)

In dien zin nam de Belgische Academie een besluit.

L'Académie royale de Belgique heeft geen vrede met de onlangs genomen Koninklijke besluiten, waarbij aan de Koninklijke Vlaamsche Academie het recht wordt toegekend eene dubbele lijst van candidaten voor de keurraden der drie- en vijfjaarlijksche letterkundige prijskampen voor te stellen. Immers, zij beschouwt nog dat recht als het hare, aangezien in hare huidige jaarboeken, zelfs in dat voor 1891, en in hare werkzaamheden vermeld staan : *Prix triennal de littérature dramatique flamande. Prix quinquennal de littérature flamande.*

Van deze besluiten houdt zij dus geene rekenschap, alhoewel zij nooit in staat is geweest, onder hare leden, eene volledige lijst voor die keurraden aan de Regeering voor te stellen. Zelfs in de laatste jaren (1884) zien wij slechts 2 harer

(1) Zie « *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique* » voor 1891, bladz. 157 en 158. — Wij onthouden ons, eenige aanmerkingen te maken op dit Fransch.

leden onder de 14 (vijfjaarlijksche wedstrijd); in 1885 slechts 1 onder de 10 (heer Stecher), (driejaarlijksche wedstrijd).

Die rijkdom aan Vlaamsche leden staaft insgelijks en ten volle het gezegde van den achtbaren heer Wagener (bladz. 3) :

« On comprend que le Gouvernement ait voulu encourager, par la création d'une Académie spéciale, l'étude de la littérature flamande qui, à raison de circonstances particulières, a eu quelque peine à se développer. Mais il n'a pas pu entrer dans ses intentions de priver les meilleurs d'entre nos littérateurs flamands de l'honneur de figurer parmi les membres de l'Académie royale de Belgique. »

Deze verklaring noopt mij eenen oogslag te werpen op de opvolgende ledenlijsten der Belgische Academie, om daarin de geëerde namen van onze meest gevierde taal- en letterkundigen op te zoeken.

V.

Onze Vlamingen in de Académie Royale de Belgique. (1835-1880.)

J.-FR. WILLEMS was werkend lid sedert 1835.

DAVID, werkend lid, 1846.

BORMANS, » » 1847.

SNELLAERT, correspondeerend lid in 1846, werkend lid in 1847.

CONSCIENCE, correspondeerend lid in 1867, werkend lid in 1869, alhoewel zijne benoeming reeds werd aangevraagd door de Vlamingen in 1847!

HEREMANS, correspondeerend lid in 1871, werkend lid in 1876.

Van Duyse bleef correspondeerend lid (1855). Dit was hetzelfde geval met Jhr. BLOMMAERT (1860), met wijlen J. VAN BEERS (1885). In 1880 was geen enkele Vlaamsche schrijver correspondeerend lid!

Aan Mertens, Torfs, Ledeganck, aan Dautzenberg, aan andere hoogst verdienstelijke mannen meer heeft de *Académie royale de Belgique* nooit gedacht!

VI.

De hulpmiddelen der Académie Royale de Belgique.

« Le prestige de l'Académie royale de Belgique, quoi qu'on dise et quoi qu'on fasse, sera probablement toujours, à cause de son caractère général, de beaucoup supérieur à celui de l'Académie flamande. »

(Verslag Wagener, bladz. 3.)

Men kan die voorzegging niet genoeg herhalen. Doch is het wel waar, dat die Staatsinstelling hare meerderheid, hare faam en haren invloed hoofdzakelijk te danken heeft aan haar « algemeen karakter »?

Een onzer geachte leden, mijn vriend J. Broeckaert, heeft vroeger reeds gewezen op de milde begrooting, waarmede de *Académie royale de Belgique* jaarlijks, uit 's Rijks kas, wordt begiftigd.

In de begrooting van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, over 1891, Hoofdstuk X, artikel 37, komt er in voordeel der Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België, te Brussel, een post voor van fr. 106,273, boven eene som van fr. 8,850 (art. 39), voor jaarwedde en loon van het personeel, kosten van verwarming der lokalen, licht en onderhoud, te zamen fr. 115,123.

Die post van fr. 106,273 is in de begrooting volgender wijze beschreven :

« Koninklijke Academie der Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België : gewone uitgaven en buitengewone toelagen aan de Koninklijke Academie van België, *ten einde haar in staat te stellen het bedrag der prijzen te verhoogen* (1) der voornaamste vraagstukken van het programma harer prijskampen; onderzoek en oordeel der prijskampen van de stichting De Keyn; uitgave van eene verzameling der groote schrijvers van het land; uitgave der onuitgegeven Belgische kronieken; opstel en uitgave der tijdordelijke tafel van de gedrukte oorkonden, diplomen, opene brieven en andere gedrukte stukken, rakende de geschiedenis van België; uitgave eener nationale levensbeschrij-

(1) De Koninklijke Vlaamsche Academie heeft zulke gunst niet genoten; zij moet hare prijzen betalen uit hare geringe middelen.

ving; uitgave der briefwisseling van Granvelle.

Het krediet voor de Vlaamsche Academie bedraagt slechts fr. 24,400, gelibelleerd als volgt :

« Gewone uitgaven en huur van een lokaal; uitgave der oude gedenkstukken der Vlaamsche literatuur. »

Uit het vorenstaande blijkt dat de Brusselsche Academie fr. 90,723 meer ontvangt dan de Vlaamsche Academie.

Bij het onderzoek der begrootingen sedert 1858 is gebleken dat, zoo de *Académie royale de Belgique* in laatstgemeld jaar nog maar fr. 45,000 ontving, waaronder 5,000 als buitengewone toelage, zij in 1863 reeds fr. 53,538 bekwam, dus eene vermeerdering van fr. 8,038.

In 1868 bedroeg haar gewoon krediet reeds fr. 50,500, boven eene buitengewone toelage van fr. 26,200.

In 1871 bekwam zij fr. 100,700, waaronder fr. 44,200 als buitengewoon hulpgeld.

In 1873 beliep haar gewoon krediet tot fr. 90,500 en ontving zij eene buitengewone toelage van fr. 6,200.

In 1876 waren beide sommen reeds gestegen tot fr. 91,073 en fr. 27,200.

In 1889 eindelijk werd haar aandeel bepaald op de som van fr. 108,073, zonder de *charge extraordinaire* van fr. 8,850.

Nevens die cijfers moet ik niet aanteekenen dat de werkzaamheden der *Académie royale de Belgique*

grootelijks bevorderd en verdubbeld worden door de aanzienlijke legaten, waarover zij beschikt, zooals : stichting Teirlinck, kapitaal 6000 fr., Tony Bergmann, 5000 fr., Adelson Castiau, 10,000 fr., Joz. de Keyn, 106,440 fr. enz. Na deze som, waarvan het kroos haar jaarlijks toelaat een aantal werken te bekronen, is het overbodig andere legaten op te noemen.

De Koninklijke Vlaamsche Academie is verplicht jaarlijks van haar gering inkomen ongeveer het 10e deel af te staan voor de huur van haar nederig lokaal. Hare schatrijke zuster daarentegen is kosteloos gehuisvest in een prachtig paleis.

Een Koninklijk besluit van 1n December 1845 bepaalde bij art. 1 :

« En attendant qu'il puisse être construit un local spécial pour l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, il lui sera assigné un local provisoire, dans les bâtiments de l'ancienne Cour. »

Het bijzonder lokaal werd niet gebouwd, maar, bij Koninklijk besluit van 30n April 1876, werd haar het kosteloos gebruik verleend van het voormalig paleis van den Prins van Oranje, dat nu den wijdschen naam draagt van *Palais des Académies*.

Haar *prestige* — zooals de heer Wagener het noemt — reikt verder en steunt nog op vastere gronden. Hare invloed laat zich gevoelen in elke uiting van kunsten, letteren en wetenschappen in

België. Hare vertegenwoordigers zetelen in alle commissiën, die buiten haren schoot door de Regeering worden ingericht. Haar Fransch-Belgische geest is doorgedrongen in alles, met en door de Fransche taal. Als men nadenkt dat er, op de begrooting van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs over het jaar 1891 een gezamenlijke post voorkomt voor
Sciences et lettres, bedragende. . fr. 862,623,00
en overweegt dat de Vlaamsche taal- en letterkunde en wetenschappen, in alle hare uitingen, met inbegrip der toelage aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, in dat verblindend cijfer slechts recht hebben, ruim geteld, op 90,000 fr., dan zal men licht begrijpen waarom l'*Académie royale de Belgique* spreekt van haar « prestige », maar minder bevattelijk zal het wezen waarom die Staatsinstelling hare pas geborene zuster aanvalt, kleineert en haar het recht tot leven betwist!

De Koninklijke Vlaamsche Academie vatte hare taak ernstig en moedig op.

Ik meen mij te mogen bepalen bij eene dorre maar welsprekende opsomming van hetgeen zij reeds leverde sedert hare inrichting in 1887.

VII.

Uitgaven der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Verslagen en Mededeelingen		voor	1887
»	»	»	1888
»	»	»	1889
»	»	»	1890
»	»	»	1891

Jaarboek voor 1887 (met portretten van Z. M. Leopold II, en van de heeren Beernaert en ridder de Moreau).

Jaarboek voor 1888 (met de lijst der boeken toebehoorende aan de Academie).

Jaarboek voor 1889 (met de levensschets en het portret van Dr R. Snieders).

Jaarboek voor 1890 (met de levensschetsen en de portretten van Dr L. Delgeur en G. Dodd.)

Jaarboek voor 1891 (met de levensschetsen van J.-A. Alberdingk-Thijm, J.-J. ten Kate, I. de Coussemaker en het portret des eerstgenoemden).

Middelnederlandsche uitgaven.

De Zevenste Bliscap van Maria. Mysteriespel der XVe eeuw, uitgegeven door K. Stallaert.

Woordenlijst voor de Zevenste Bliscap van Maria, opgesteld door K. Stallaert.

Woordenboek op de Alexanders Geesten van Jacob van Maerlant, door L. Roersch, 1e aflevering.

Van de vij Vroeden van binnen Rome, bezorgd door K. Stallaert.

Het Roermondsch dialect, getoetst aan het Oud-Saksisch en Oud-Neder-Frankisch, door Dr L. Simons.

Madelghys' Kintsheit, al de gekende fragmenten, bezorgd door Jhr. Mr Nap. de Pauw, met facsimile's.

Dit is die Istory van Troyen, bezorgd door Jhr. Mr Nap. de Pauw en Edw. Gailliard, 1e deel met facsimile's, 4e deel-afl. I, 2e deel, 4e deel-afl. II, 3e deel.

Bekroonde werken.

Bibliographie der Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde, door L. Petit.

Verhandeling over de verbinding der volzinnen in het Gotisch, door P.-H. van Moerkerken.

Het voornaamwoord DU, door H. Meert.

Ter pers : *Dit is die Istory van Troyen*, bezorgd door Jhr. Mr. Nap. de Pauw en Edw. Gailliard, 4e deel, afl. III.

Lijst der Bastaardwoorden, met de evenveel beduidende Nederlandsche woorden, door J. Broeckaert, J. Craeynest en Dr G. Gezelle.

De Belgische Taalwetten, toegelicht door Mr. A. Prayon-van Zuylen.

Vlaamsche Bibliographie. Lijst der boeken, vlugschriften, zangstukken, kaarten enz. in België verschenen van 1830 tot 1890, bezorgd door Fr. de Potter.

Letterkundige studie over Prudens van Duyse, door J. Micheels.

Klank- en Vormleer der St.-Servatiuslegende door F. Leviticus.

Aan de uitgave van een tiental reeds drukvaardige werken, zooals

Woordenlijst voor den *Speghel der Wijsheit*, door Jan Praet.

De *Chirurgie*, van Jan Yperman.

De *Chirurgie*, van Lafranco.

De *Hollandsche vertaling van Froissart's Kroniek*.

Het *Woordenboek op Alexanders Geesten* van Jacob van Maerlant.

Kalenders uit de XIVe en XVe eeuw,

enz. valt, voor het oogenblik, nog niet te denken, ook en altijd om dezelfde reden.

Daarbij bepaalde zich hare bedrijvigheid niet. Zij stichtte in haren schoot, nevens de bestendige commissie, gelast met het bevorderen der studie der Oudgermaansche en Middelnederlandsche talen,

alsmede met de uitgave van de oude gedenkstukken onzer taal, — welke de Belgische Academie, tijdens de laatste 20 jaren, geheel verwaarloosd had, niettegenstaande eene Rijkstoelage van jaarlijks 5000 fr., die de huidige Vlaamsche commissie tot heden niet genoten heeft, — nevens die commissie, riep zij er twee andere in het leven, waarvan de eene gelast werd met de studie der vaderlandsche geschiedenis en der Vlaamsche kunst; met de uitgave van de algemeene levensbeschrijving der in België geboren Nederlandsche schrijvers, van de algemeene Vlaamsche Bibliographie en van oude Vlaamsche geschiedschriften, en de andere, met de studie van al hetgeen in verband staat met de beoefening en de belangen der huidige taal- en letterkunde, met inbegrip van de Nederlandsche tooneelletterkunde, met de uitgave van verzamelingen kunst- en vakwoorden, met inbegrip van Nederlandsche, zoo oudere als nieuwere rechtstermen; van eene bloemlezing uit de werken onzer XVIIe en XVIIIe eeuwsche schrijvers, bij voorkeur uit den schat der volksliederen uit gemelde tijdvakken, en van eene bijzondere verzameling der voorname tooneelwerken van Nederlandsche schrijvers sedert het begin der XVIe eeuw.

Deze commissiën, elk samengesteld uit tien leden, wachten slechts op eene toereikende geldelijke tegemoetkoming vanwege het Staatsbestuur om de vruchten van haren belangrijken arbeid in het licht te zenden.

Ter voltooiing mijner taak blijft mij slechts over te herinneren aan den vijftigjarigen strijd welken de Vlamingen hebben gestreden en volgehouden om de stichting eener Vlaamsche Academie te bekomen.

Die strijd werd geleverd in hoofdzaak tegen de zelfzucht, den moedwil, de franschgezindheid der *Académie royale de Belgique.*

« Het voorstel om de Brusselsche Academie — schreef Snellaert in zijn *Kunst- en Letterblad*, 1843 (bladz. 1041 — in drie klassen te verdeelen is in hare zitting van den 15n December, door eene meerderheid van negentien tegen tien stemmen, verworpen geworden. In deze zitting moet de heer Willems waardiglijk over de rechten onzer taal- en letterkunde gesproken hebben. Het is moeilijk met onwillige honden hazen te vangen, zegt het spreekwoord; en daar er toch geene kans is bij de Brusselsche Academie eene Vlaamsche sectie te voegen, noch op eene andere wijze de Vlaamsche letterkunde in dit Koninklijk genootschap waardiglijk vertegenwoordigd te zien, zoo ware het maar best, dat men opnieuw pogingen deed om eene afzonderlijke *Vlaamsche Academie* onder bescherming van het Staatsbestuur te doen tot stand komen. »

Reeds vóor 1843, bijna onmiddellijk na de scheuring van Noord en Zuid, hadden Willems, David, Bormans, Blommaert voor het schoone doel met hart en ziel geijverd. De opvolgende

Regeeringen bleven doof omdat *l'Académie royale de Belgique*, die telkens geraadpleegd werd, niet hooren wilde...

In het krachtig en algemeen Vlaamsch petitionnement werd daarop aangedrongen.

Ten jare 1844 trad het taal- en letterlievend Lovensch Studentengenootschap « *Met tijd en vlijt* » voor den dag om te bekomen « eene instelling die bestemd ware om in ons midden als geleerd gezag op te treden, om de echte beginselen der letterkunde in eere te houden, en de afzonderlijke en verschillende strevingen der jongere schrijvers derwijze tot een eenig doel te richten, dat dezelve als natuurlijk tot den bloei der nationale letteren en tevens tot de verheerlijking des Vaderlands moesten strekken? »

Het Taalverbond, *De Taal is gansch het Volk*, *Het Midden-Comiteit* en tal andere Vlaamsche kringen klopten rusteloos aan. De *Vlaamsche Grieven-commissie* van 1856 vroeg recht. « Onze taal telt weinig of niet bij 's lands Academie », schreef vader Rens in zijne *Eendracht* van 5 Mei 1850. De wensch der Vlamingen werd gedeeld en aangevuurd op de Nederlandsche Taal- en Letterkundige congressen (te 's Hertogenbosch, 1860, te Rotterdam, 1865, te Loven, 1869).

In 1867 brak de heer Julius Vuylsteke eene lans ten voordeele van de stichting van een Nederlandsch Academisch College van Letterkunde, dat door « de hoogte waarop het geplaatst is

en het openbaar gezag waarop het steunt, een groot aanzien en eenen uitgebreiden invloed zou bekomen, wiens leden eene groote onafhankelijkheid voor hunne werkzaamheden en eene verredragende ruchtbaarheid voor hunne denkbeelden zouden vinden ».

Onnoodig hier melding te maken van de jarenlang overal uitgedrukte klachten tegen de stelselmatige verbanning van onze taal uit de werkzaamheden zelven, de besprekingen, de verslagen der *Académie royale de Belgique*, die tot den dag van heden uitsluitend geschieden of gesteld worden in het Fransch.

Uit de voorgaande aanhalingen van feiten is rechtstreeks het antwoord op de *vraag* der Middenafdeeling af te leiden.

Eindelijk is nog te bemerken dat de vraag der Middenafdeeling geenszins voor doel heeft de *Académie royale de Belgique* te ontvlaamschen (in de veronderstelling dat deze, zelfs op dit oogenblik, eenigermate Vlaamsch ware); integendeel : de Nederlandsch kennende leden dezer Academie zijn nog in zeer onvoldoend aantal om aan deze instelling het ware nationaal karakter te geven, waarop zoozeer en geheel onverwacht door de heeren commissarissen aangedrongen werd. Hoe zouden b. v. die leden thans het grondbeginsel kunnen toepassen, krachtens hetwelk al de prijsvragen, die, volgens het reglement der *Académie royale de Belgique*, « in 't Vlaamsch,

in 't Fransch of in 't Latijn mogen beantwoord worden » door al de leden der Jury's behooren *gelezen* te worden?

Men zal toch niet durven beweren dat de kennis der Nederlandsche taal door één lid van den keurraad voldoende is?

Had de *Académie royale de Belgique*, tijdens de laatste halve eeuw, wezenlijk dezen titel willen waardig zijn, ernstig aanspraak maken op den naam van *Nationale Academie*, dan had zij al de stukken, welke zij uitgaf, in de twee landstalen doen verschijnen, de Nederlandsche titels der bekroonde verhandelingen niet vertaald in het Fransch, altijd in 't Nederlandsch verslag uitgebracht over de haar voorgelegde in 't Nederlandsch geschrevene werken, geene voorname Vlaamsche schrijvers stelselmatig uit haar midden gesloten, hare Vlaamsche leden veroorloofd, in hare vergaderingen, de moedertaal van de meerderheid der Belgen te spreken, dan had zij, met één woord, aan de beoefening en bevordering der Nederlandsche Taal- en Letterkunde evenveel zorg en tijd en geld besteed als aan hare overige werkzaamheden.

Uit dit oogpunt beschouwd, juich ik hare laatste benoemingen van een paar nieuwe Vlaamsche leden volgaarne toe; want, zoo de vraag der Middenafdeeling bevestigend beantwoord en aan de Koninklijke Vlaamsche Academie de zorg voor de taal- en letterkunde der Vlamingen uitsluitend toevertrouwd wordt, zoo kunnen de Vlaam-

sche leden, zetelende in de *Académie royale de Belgique*, hunne krachten onverdeeld wijden aan het herstellen der al te lang en al te erg miskende rechten onzer taal in dat geleerd, te veel begunstigd en te weinig Vlaamschgezind korps. Aldus handelende, met kracht en vasten wil, kunnen zij ongetwijfeld nog eenige diensten bewijzen aan de vaderlandsche zaak.

Voor het overige meen ik te mogen verklaren dat de Koninklijke Vlaamsche Academie, wat er ook gebeure, vast besloten is de rechten onzer bevolking op taal- en letterkundig gebied te verdedigen, vooruit te zetten en te doen zegepralen.

Steunende op het Vlaamsche volk, zal zij de edele, bij uitstek nationale zending volbrengen, die haar werd toevertrouwd door de Regeering en haren Koninklijken Stichter en verlichten Beschermer.

Brussel, Juni 1891.

Verslag van den heer K. STALLAERT,
2[en] *verslaggever.*

De *Académie royale de Belgique* bedoelt, door haar openbaar schrijven : *Modification de l'art.* 1 *du règlement général de l'Académie*, naar luid van de verslagen door hare commissarissen HH. Wagener, Rolin-Jaequemyns en Alphonse Wauters uitgebracht, het Koninklijk besluit van 8 Juli 1886 betrekkelijk de stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie, onbescheiden genoeg, te zien verbreken.

Zij wil de *Académie flamande*, die zij, met miskenning van het Koninklijk gezag, niet gewaardigt de Koninklijke te noemen, als zelfstandig lichaam opgeheven zien, deze in haren eigen moederlijken schoot opnemen, haar als een ondergeschikt lidmaat zich aansluiten, haar doemen tot het schamel bestaan en schijnleven der Vlaamsche letterkunde in haar midden!

Eene andere stem heeft U breedvoerig, en met al de vereischte bewijzen ter staving, voor oogen gelegd welk dat vorig bestaan was, en hoe stiefmoederlijk de *Académie royale de Belgique*, die onze taal thans zooveel genegenheid betoont, hare beschermelinge behandelde; uit dat verleden zal genoegzaam gebleken zijn welke toekomst de Vlaamsche letteren opnieuw zouden te verwachten hebben, moest ooit het verlangen der *Académie royale de Belgique* worden bevredigd.

Deze steunt gewis haren eisch op het jammerlijk

overwicht, 't welk de Fransche taal, die voor ons, Vlamingen, eene vreemde is en blijft, sedert de Belgische Omwenteling, niet zonder gevaar voor de Belgische nationaliteit, verkregen heeft : in den Staat, in 's lands bestuur, bij de hoogere standen, bij de machtige burgerij, bij de kleine burgerij, haar plebejische *clientela*, en bij maar al te velen onzer land- en stamgenooten die, 't zij bij doordachte verkiezing, 't zij door hunne moderne opvoeding, of door blinde volgzucht, 't zij door ijdelheid gedreven en om zich boven minderen te verheffen, de meesten om roem en winst te bejagen, de taal des vreemdelings, de mode-taal, ook bovenmate aanhangen en vieren, schrijven en spreken zoo zij best kunnen.

Dat haar vurigst verlangen is, die vreemde taal heel Vlaanderen, Brabant en Limburg door meer en meer uitbreiding te zien bekomen, ja de oppermacht te zien behalen en de Nederlandsche moedertaal te zien kwijnen en verdwijnen - zulks bewijst haar geest, daarvan getuigen al hare handelingen, al hare werkzaamheden. Zij verklaart zelfs, met een onverholen genoegen, dat de Staat en de Wetgeving zich beijveren om het gewaande voordeel van twee nationale talen, deze beiden onder al de inwoners van het Rijk te verspreiden; wij, Vlamingen, bemerken die teederhartige strevingen maar al te wel en sinds al te langen tijd; doch wij wenschten die bezorgdheid wel wat nadrukkelijker voor de Vlaamsche, wat meer gematigd te zien ijveren voor de Fransche taal;

en wij kunnen niet verhelen, dat wij diezelfde teederlijke bemoeiingen hoegenaamd niet bespeuren voor het verspreiden der Nederlandsche taal in het Walenland. De bevolking dier streek heeft dan toch niet minder recht dan de Vlamingen op de beweerde, gezegende voordeelen onzer « tweetaligheid »?

De *Académie royale de Belgique* (en ware het dan zoozeer bezijden de waarheid, haar te heeten l'*Académie française... de Belgique*, of l'*Académie de la Belgique... française*, zooals in het verslag des heeren Rolin-Jaequemyns te lezen staat?), de *Académie royale de Belgique*, zeg ik, maant ons aan tot het herdenken van het oude versleten deuntje :

N'ayons qu'un cœur pour aimer la patrie,
Et deux lyres pour la chanter,

't welk nooit een rechtschapen Vlaming heeft nagezongen, en, in de meening van den spitsvondigen, sluwen geest, die het verzon (hij ook eens lid der *Compagnie*), en van allen, die het hem thans nog nazingen, eene beeldspraak was en is, waar, onder het woordje *cœur*, het vreeselijke woord *la langue française* schuilt. Neen, wij Vlamingen hebben op de dichterlijke uitboezeming van den *baron de* Reiffenberg niet gewacht om ons vaderland te beminnen en te bezingen; luister maar eens naar die vaderlandsche harpzangen van eenen Van Duyse, van eenen Ledeganck, en van zoo menig anderen, wier tonen op lange na niet verstorven zijn!

De *Académie royale de Belgique*, met de liefderijke gevoelens, die zij voor hare Vlaamsche landgenooten koestert, verklaart dat haar inzicht nooit geweest is de besten onder de Vlaamsche letterkundigen van de onschatbare eer te berooven in den schoot der *Académie royale* te zetelen. Inderdaad, de aanwerving van Vlaamsche leden was nooit zoo aanzienlijk als dit sedert een viertal jaren, sedert de stichting der *Académie flamande* (*tout court*), het geval is...

De *Académie royale de Belgique* beweert « te moeten gehouden worden als de verhevenste uitdrukking der nationale letterkunde, en, zegt de heer Wagener, « wat men ook zeggen of doen moge, haar tooverachtige (ja tooverachtige) invloed, haar *prestige*, zal waarschijnlijk (waarschijnlijk is zeer bescheiden), wegens haar karakter van algemeenheid, altoos dien der *Académie flamande* (*non royale*) overtreffen. »

Wij bekennen volgaarne dat de *Académie royale de Belgique*, bijzonder *la Classe des Sciences*, roemen mag op een merkelijk getal uitstekende geesten, die het geheele land tot eer strekken, en wier namen ook bij den vreemde met hoogachting vermeld worden, en wij zijn niet de laatsten om ons erover met al onze landgenooten te verheugen.

Edoch, hare *Classe des lettres*, die ook mede gehouden wordt of zou moeten beschouwd worden als de vertegenwoordiging en de verhevenste uit-

drukking der Fransche letteren in België is, als zoodanig, op verre na niet opgewassen tegen de miskende Koninklijke Vlaamsche Academie, als vertegenwoordiging en als de verhevenste uitdrukking der Vlaamsche letterkunde in hare veelvoudige vertakkingen; immers, de letterkundige, in de Fransche taal opgestelde schriften, die bestemd zijn voor het volk, inz. de gedichten, de romans, de tooneelstukken, zullen nooit merkelijk meer zijn dan een flauwe weerschijn van de letterkundige gewrochten van dien aard der Franschen; zij zullen bijgevolg ook minder door den wenschelijken, wezenlijken stempel onzer nationaliteit gekenmerkt wezen.

Er was ook een tijd, toen eenige Vlaamsche geleerden, aan welke de *Académie royale de Belgique*, als ik het zoo zeggen mag, stuksgewijze gewaardigd had haar werkend lidmaatschap te vergunnen, toen David, Bormans, Jan-Frans Willems, Conscience haren roem verhoogden, niet slechts door de *prestige*, maar door de wezenlijke verdiensten hunner wetenschap en kunst : mannen die ook doorgaans in het buitenland in hooge achting stonden. Zekerlijk zou dit getal verdienstelijke Vlamingen, zouden de vruchten hunner werkzaamheden toenemend aanzienlijker zijn geworden, aangezien de ontzaglijke geldmiddelen, die het Staatsbestuur ter beschikking der *Académie* stelt, indien een onpartijdige, echt nationale, een door geen vreemde invloeden of partijzucht ontaarde geest deze instelling altijd tot leidstar gediend en

bezield hadde. En deze, bij haren voorheerschenden geest, die Vlaanderen uit Vlaanderen rukken wil, die ons, bij middel der vreemde taal, de beschaving wil opdringen eener vreemde natie, welke hier niets nagelaten heeft dan rouw en puinen, en die zonneklaar bezig is, met heel haar arsenaal van meest ongezonde verloksels, bij gebreke van stoffelijke dwangmiddelen, ons Vaderland te veroveren en er een Fransch wingewest van te maken, gelijk Brussel reeds aan een klein Parijs gelijkt, die geest is niet van aard om ons een nader verwantschap met de *Académie royale de Belgique* te doen verlangen.

De Koninklijke Vlaamsche Academie streeft niet naar dat karakter van algemeenheid, naar dat *prestige*, naar die vermaardheid, welke den roem eeniger bevoorrechte geesten over de grenspalen van het Vaderland voert; hare betrachtingen zijn van meer bescheiden, meer nederigen, minder persoonlijken en meer nationalen, meer volkslievenden aard; « mijn Vaderland is mij niet te klein, » zegde Jan-Frans Willems, en wij zeggen het hem na; en 't is hier niet ongepast te verkondigen dat zij boogt op iets, wat zij aan de *Académie royale de Belgique* stellig in zoo hooge mate betwist, namelijk eenen even echten, zuiveren, « van vreemde smetten vrijen » nationalen geest, die aan hare naburen niets ontleent, die op zijn eigen zelve, en op zijn eigen zelve alléén bestaat, die in zijnen eigen boezem zijnen oorsprong, zijne werkmiddelen en zijne bevrediging zoekt en vindt.

De Vlaamsche letterkunde is eene volksliteratuur in den ruimsten zin des woords; hare geletterden schrijven voor het volk en worden door het volk verstaan, en zij heeft, sedert de eerste jaren na de Omwenteling, in den loop van eene halve eeuw, eene verbazende levenskracht aan den dag gelegd, niet zoozeer door de aanmoediging van het Staatsbestuur, gelijk de *Académie royale de Belgique* het beweert, niet omdat zij, *à raison de circonstances particulières* (de verslagdoener noemt ze niet, maar wie is de Vlaming, die ze niet kent en ondervond?) eenige moeite gehad heeft zich te ontwikkelen; neen, duizendmaal neen, maar wel inweerwil van — en trots alle oorzaken en bijzondere, tegenstrijdige, ontmoedigende omstandigheden, die hare ontwikkeling en haren bloei hebben gedwarsboomd. Ja, de Vlaming mag op zich met recht toepassen wat Schiller roemt van de Duitsche Muze :

Rühmend darf's der Deutsche sagen,
Höher darf das Herz ihm schlagen,
Selbst erschuf er sich den Werth.

De Koninklijke Vlaamsche Academie omvat in den kring harer werkzaamheden : de oude en de nieuwere Taalkunde, de Philologie, de Geschiedenis, de Fraaie Letteren. Sedert haar kort bestaan, van 1887 tot 1890, heeft zij, behalve hare *Verslagen* en *Jaarboeken*, negen boekdeelen van middeleeuwsche letterkunde in het licht gegeven, en verscheidene andere

uitgaven liggen in bewerking, of zouden reeds verschenen zijn, indien de haar al te karig vergunde geldmiddelen het toelieten, en meer geëvenredigd waren aan de bovenmatig milde toelage, verleend aan de *Académie royale de Belgique*. Hare prijsvragen worden met den wenschelijken uitslag, zoo door Noord- als door Zuid-Nederlanders, beantwoord, en jaarlijks mocht het haar gelukken een taal- of letterkundig werk te bekronen. En dat zij in het buitenland in hooge achting staat, blijkt hieruit dat de uitstekendste geleerden van Nederland, Duitschland en Noord-Frankrijk haar lidmaatschap met dankbetuigingen hebben aanvaard en met haar de beste betrekkingen onderhouden.

Mag de *Académie royale de Belgique* als de verhevenste uitdrukking van den nationalen geest voor de in het Fransch geschrevene lettervruchten beschouwd worden, zoo matigt zich de Koninklijke Vlaamsche Academie de benaming aan van de verhevenste nationale uitdrukking voor de Vlaamsche letteren, en, wat oneindig meer zegt, van het verstandelijk leven der Vlamingen.

Deze letterkunde is, sedert eene halve eeuw, met al de kracht die een uit den doodslaap verrezen, frisch en verjongd lichaam werkzaam maken kan, beoefend en gekoesterd geworden. Een vluchtig en bondig overzicht van het geestesleven der Vlaamsche Belgen, van de vruchten hunner bedrijvigheid in al de vakken der literatuur : Taalkunde en Philologie, Geschiedenis, zelfs practische Wetenschap, Dicht-

kunst, Romans en Verhalen, Tooneelkunst en Liederen, tijdschriften, dag- en weekbladen, zonder tegewagen van hunne steeds bloeiende schilderschool, of van hunne uitstekende, wereldberoemde voortbrengsels op het gebied der toonkunst, zal elk onbevooroordeeld man, ieder met echte vaderlandsliefde bezielden Belg, overtuigen van de gegronde wenschelijkheid eener Vlaamsche Academische stichting, en er zonneklaar de beweegredenen in ontwaren, welke èn Staatsbestuur èn Koning aangeraden en aangespoord hebben om de, sedert eene halve eeuw betrachte, dringend en aanhoudend gevraagde eigene Academie, tot stand te brengen.

Voorloopig zij nog gezegd, dat ik met stilzwijgen heenstap over de schriften, waarmeê de vijf en dertig werkende en briefwisselende leden der Academie onzen letterschat vermeerderd, en ja verrijkt hebben.

Dit prachtig en den vaderlandsminnaar toelachend tafereel schijnt aan de leden der *Académie royale de Belgique*, zelfs aan hare Vlaamsche commissarissen, die in deze omstandigheid den niet benijdbaren moed hadden als onze tegenstrevers op te treden, onbekend te zijn, althans hunner aandacht niet waardig; daarvan geeft hun eenparig schrijven en stemmen de overtuiging.

Doch ik vlei mij met de hoop, dat de gezonde en onbevooroordeelde geesten der *Compagnie*, beter ingelicht, en den toestand met een rijper oordeel inziende en overwegende, zullen erkennen, dat aan zulk eene letterkunde, als die door hunne Vlaamsche

landgenooten, uit eigen krachten en door alle moeilijkheden heen in 't leven geroepen, geene ondergeschikte, onderhoorige, maar wel eene zelfstandige en onafhankelijke plaats in het Rijk der letteren toekomt.

Ik koester evenwel ook, en met nog meer gerustheid, de hoop, dat onze geliefde Vorst, die steeds alle mogelijke bewijzen van onpartijdigheid, van gelijke genegenheid voor Zijn tweestammig volk heeft gegeven, in eenen zoo kortzichtigen, liefdeloozen en onvaderlandschen als onbescheiden eisch niet deelen zal, en Zijn eenmaal in Zijne wijsheid genomen besluit van 8 Juli 1886 nooit zal laten verbreken!

Ik beroep mij verder op den ganschen inhoud van het Verslag mijns achtbaren collega's Coopman, en ik sluit en besluit met de woorden van onzen onsterfelijken Vondel in den mond van den onterfden hemelvorst :

« En liever d'eerste Vorst in eenig lager Hof,
« Dan in 't gezaligd licht de tweede, of nog een minder. »

Wij laten hier een bondig overzicht volgen van het geestesleven der Vlaamsche Belgen sedert 1830, vermeld op blz. 448.

In de *middeleeuwsche taalkunde* onderscheidden zich Jan-Frans Willems, David, Bormans, Snellaert en Blommaert.

De *moderne taalkunde* verheft zich op de

algemeene Nederlandsche woordenboeken van Visschers, Olinger, Sleeckx en van de Velde, Heremans, Callewaert en van Droogenbroeck; op de spraakleeren van Van Beers, Ternest, Heremans, Roucourt enz.;

de kostbare dialectische woordenboeken van de Bo, Schuermans, Tuerlinckx, Rutten en weldra van Amaat Joos.

In de *philologie* hebben wij de werken van den Waalschen president Delcour, *alias* Van den Hove, van Lebrocquy, Delforterie, Hansen, Amaat Joos, Bauwens, Verstraeten enz.

De *Geschiedenis van het Vaderland*, van onze roemrijke voorouders, van ons vroeger volksleven (in onze gestichten van onderwijs, eilaas! weinig of niet onderwezen), werden door de Vlamingen met eene bijzondere voorliefde behandeld, en met trots mogen wij roemen op eenen schat, die tegen de geschiedkundige voortbrengsels ten onzent in Fransche taal geschreven, zekerlijk kan opwegen, namelijk :

de Vaderlandsche geschiedenis van David;

de Geschiedenis der stad Antwerpen door Mertens en Torfs;

dezelfde Geschiedenis door Lodewijk Torfs;

de Geschiedenis der steden Gent, Aalst, St.-Nicolaas, Deinze, Kortrijk, Veurne, Diest, Lier, Halle;

van schier elk dorp van Oost-Vlaanderen, door de Potter en Broeckaert;

van verscheidene groote en kleine gemeenten door Kempeneers, Bets, Kuyl, de Meyer, Lameere, Stockmans, kan. Tanghe, Neelemans, Vlietinck; van de

abdyen Affligem en Tongerloo, enz., zonder te gewagen van de Levensbeschrijvingen van beroemde Belgische vorsten, en van een aantal monographieën over oudheidkundige of historische onderwerpen, door pastoor Visschers, Lambin, Steyaert, Steurs, van Melckebeke, Mast, kan. Lavaut, de Potter, de Vlaminck, Verschelde, Edm. van der Straeten enz.

Bij dezen tak onzer letterkunde sluiten zich aan de uitgaven der belangrijke Kronieken van Despars, van Jan en Olivier van Dixmude, van Mher van Dadizele, van het *Vaderlandsch Museum*, van de *Oudenaardsche Mengelingen*, van de Kronieken van Antwerpen, van de Gentsche Collatie, die van Jan van den Vivere, van Cornelis en Philip van Campene, van Goethals, van Boonen – van eenen onbekende, waarschijnlijk een Duinkerkenaar — enz.

De *fraaie letteren* bieden ons eene hoogstverheugende rij aan van *dichters*, met name Pr. van Duyse, Ledeganck, Theodoor en Jan van Ryswyck, Jan de Laet, J. van Beers, Dautzenberg, Blieck, Coninckx, Nolet de Brauwere van Steeland, Vervier, Maria Doolaeghe, Virginie en Rozalie Loveling, Frans de Cort, en vele anderen, om wier verlies wij treuren, weldra opgevolgd door eene talrijke schare jongere zangers, die thans met eer en glans het voetspoor der oudere drukken.

In het vak der romantiek noemen wij onzen wereldberoemden Conscience, Desideria Berchmans, Rozalie Loveling, Zetternam, van Kerckhoven, Ecre-

visse, Gerrits, Ronse, A. en R. Snieders, Geiregat, Teirlynck, Styns, Dr. A. de Vos en meer anderen.

Niet minder aanzienlijk is het getal onzer *tooneelschrijvers*; wijzen wij slechts op H. van Peene, Stroobant, Serafien Willems, Roelants, Destanberg, Ondereet, Delcroix, Rosseels, N. de Tière, van Goethem, F. van den Sande, van Boghout, van Driessche, Dodd, van Geert, van Kerckhoven, Geiregat, Schepens, Sleeckx, van den Branden, Planckaert, de Lattin, Gittens, H. Peeters, J. Hoste, J. Wytynck enz. enz. Verbazend groot is het getal tooneelstukken, sedert 1830 uitgegeven.

Overgroot is ook de hoop onzer taalkundige, philologische, letterkundige, historische en kunstlievende *tijdschriften*, als daar zijn of waren :

De Middelaer
De Eendragt
Het Taelverbond
Het Kunst- en Letterblad
De Noordstar
Nederduitsch Magazijn
Het Belgisch Museum
Het Vaderlandsch Museum
Het Kempisch »
Het Brabandsch »
Het Nederlandsch »
De Vlaemsche Rederijker
De Dietsche Warande
Nederduitsch Overzigt
Wodana
Het Belfort
De Biekorf
De Halletoren
Het Letterblad
Noord en Zuid

De Vlinder
Het Vaderland
De Vlaamsche Wacht
Loquela
Natura
Rond den Heerd
Hekel en Lum
De Toekomst
De Moedertaal
De Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle
De Volksschool
Volkskunde
De School- en Letterbode
De Vlaamsche School
De Nieuwe Belgische Illustratie
De Vlaamsche Illustratie
Het daghet in het Oosten
De Belgische Illustratie
De Vlaamsche Kunstbode
Het Nederduitsch Tijdschrift
Het Pennoen
Flandria
Jong Vlaanderen
Het Leesmuseum
Volk en Taal
Ons Volksleven
De Vlaamsche Letterbode enz. enz.

Bij deze tijdschriften voegen zich de talrijke en gewichtige uitgaven der Vlaamsche Bibliophilen, bestaande reeds uit vier-en-vijftig boekdeelen, meest van Middeleeuwsche letterkunde, en van de jongere Antwerpsche Bibliophilen, met achttien boekdeelen.

Uitermate groot is het getal der Vlaamsche *dag- en weekbladen*, als zoovele getuigen van het krachtige politieke en maatschappelijk leven des Vlaamschen volks, allen doordrongen van den

Belgisch-nationalen geest, allen op zich zelven bestaande, en niet, zooals onze Franco-Belgische drukpers, de meeste harer dagelijksche bestanddeelen uit de Fransche dagbladen snipperend, ook niet door geld uit den vreemde in 't leven gehouden.

In de laatste tien jaren is het aantal nieuwsbladen op eene ontzaglijke wijze aangegroeid, inzonderheid te Gent, waar een zestal kleine dagbladen op een verbazend getal exemplaren worden getrokken; men mag zeggen, dat in de steden van Vlaanderen schier geene werkmansfamilie meer bestaat. welke niet elken dag een centblaadje op de tafel heeft; te Gent en in den omtrek mag, zonder overdrijving, het getal lezers van *Het Volksblad*, *De Gentenaar*, *De Strijd*, *Het Volk*, *Het Vaderland*. *Vooruit*, op meer dan honderd duizend worden geschat; van den *Gentenaar* alleen worden, elken dag, ongeveer 16,000 nummers gedrukt.

De leeslust der Vlamingen is ontzaglijk geworden Niet alleen de werken van Conscience, reeds ten minste tien maal heruitgegeven, worden, als 't ware, door het volk verslonden — maar ook de romans van Desideria Bergmans (vrouwe Courtmans), Snieders, Ecrevisse, Sleeckx en anderen, herhaalde keeren herdrukt, ontbreken schier onophoudelijk in onze talrijke volksbibliotheken, ofschoon vier, vijf, zes exemplaren daarvan aangekocht zijn. De boekerijen, door het Willems- en het Davidsfonds in menige stad van het Vlaamsche

land ingericht, onderhouden dien leeslust, en zijn ongetwijfeld voor het volk de spoorslag geweest tot het lezen van tijdschriften, in welke de zedelijke en stoffelijke belangen des lands elken dag of elke week ernstig besproken worden.

De godsdienstigheid van het Vlaamsche volk is gekend; om aan dien ingeboren trek te voldoen, zijn er, sedert 1830, honderden schrijvers opgestaan die godsdienstig onderwijs gegeven, of vrome lezingen gehouden, of de daden van voorbeeldige menschen in het licht gesteld hebben. De uitgaven van dien aard nemen zonder ophouden toe.

Verwondering mag het baren dat, bij gemis van een voldoend degelijk Vlaamsch onderwijs, nog zoo vele vakken van taal- en letterkunde, van wetenschap en geschiedenis, door de Vlamingen beoefend worden; een doorslaand bewijs, voorwaar, dat de geest van zelfstandigheid, de trouw aan eigen taal en beschaving, niettegenstaande list en dwang, al te lang op ons volk beproefd, onverzwakt zijn gebleven.

Van die onuitwischbare kracht en levenswil onzes volks zal de door de Academie op touw gezette *Algemeene Vlaamsche Bibliographie* weldra, naar wij hopen, de onloochenbare getuigenis geven, en tevens het bewijs, dat de zeer aanzienlijke uitbreiding onder taal- en letterkunde, in Vlaanderen, trots alles wat door de regeering en door de zoogenaamde « richtende standen », gedurende niet minder dan eene halve eeuw, daartegen in 't werk werd gesteld, — officiëel erkend mocht, ja, moest worden, en dat de

stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie geen onbezonnen, nutteloos, maar een ten volle beraden, gerechtvaardigd, ja noodzakelijk werk is geweest.

Verslag van den heer Dr H. CLAEYS, 3den *verslaggever.*

Aan de Regeering werd door de Midden-afdeeling der Kamer van Volksvertegenwoordigers de vraag gesteld : *si l on ne pourrait pas remanier les attributions des Académies de manière à attribuer à l'Académie flamande tout ce qui concerne les lettres flamandes.*

Die vraag, aan de *Académie royale de Belgique* medegedeeld, werd van harentwege in drie verslagen *ontkennend* beantwoord. En waarom? In de aangehaalde vraag ligt besloten een voorstel tot wijziging van de grondwetten der *Académie royale de Belgique : (proposition* **implicitement** *comprise dans la demande...)*

Nu, die wijziging ware :

1° eene uiterst moeilijke zaak die met menige voorgeschreven formaliteiten verbonden is en niet tot de bevoegdheid der *Classe des Lettres* alleen behoort;

2° eene miskenning der rechten van de *Académie royale de Belgique*, eene verandering die in haren innigen aard en haar wezen zelf haar zou aantasten, eene daad vijandig jegens de een-

heid van het Belgische vaderland en jegens de wel begrepen belangen der Vlaamsche Letteren zelve.

Dus, met zoo groote gevaren en bezwaren, een zeer ingewikkelde toestand...

Naar ons inzien wordt gevraagd — *aan de leiding der Koninklijke Vlaamsche Academie voortaan toe te vertrouwen, haar in handen te geven al wat tot bevordering en in zake der Vlaamsche Letteren* **uitgaat van het Staatsbestuur.** De *levensbelangen* der Vlaamsche taalzaak worden bedoeld.

Het art. 1 der Algemeene Wetten van de *Académie royale de Belgique* staat niet eens in strijd met de inwilliging der vraag.

Dit artikel spreekt als volgt : « la première « (section de la Classe des Lettres) comprend « l'histoire nationale, l'histoire générale, l'archéo- « logie, les langues anciennes et les littératures « française et flamande. »

Littérature flamande staat op denzelfden rang, in denzelfden zin als *littératures* of *langues anciennes*. Zoo mag het blijven Uit dien tekst volgt niet dat *de ontwikkeling en de belangen* onzer Nederlandsche Letteren door de *Académie royale de Belgique* kunnen of moeten behartigd en bevorderd worden.

Dat heeft ook deze nooit op zich genomen; en hetgeen door bijzondere Koninklijke Besluiten, op het gebied der Nederlandsche Taal- en Letterkunde, aan hare werkzaamheid werd toevertrouwd,

kon, even goed, zonder haar in haar bestaan en wezen te krenken, haar niet toevertrouwd geworden zijn.

Hoe doet nu de zaak zich voor? Volgender wijze : De regeering, met onze nationale belangen bezorgd, heeft erkend dat het bevorderen onzer Vlaamsche taal- en letterkunde ernstige en veelzijdige werkzaamheid verdient en eischt. De *Académie royale de Belgique* voldeed aan die vereischten niet. Hare strekking, hare voorliefde tot andere werkzaamheden, saamgerekend met den veelvuldigen arbeid die aan de Nederlandsche letteren dient besteed te worden, maken haar dat ook onmogelijk. Om dus een onzer allereerste nationale belangen niet op eene ondergeschikte plaats gesteld te laten, werd de *Koninklijke Vlaamsche Academie* ingericht en alzoo de wensch bekroond die, sedert Willems en David, voortdurend zich hooren deed.

Ware de *Académie royale de Belgique* van gevoelen dat zij wel degelijk heeft verricht wat ten behoeve onzer grootste belangen onontbeerlijk is, dat zou de zaak te haren laste verergeren : het zou doen blijken dat zij met die belangen het niet ernstig meent of er geen recht begrip van heeft opgevat.

Tot bevestiging van hetgeen wij op grond van geschiedenis beweren, verwijzen wij naar een werk, waarvan stellig de heer Wagener niet den geheelen inhoud levendig in het geheugen draagt; anders

zou hij zich onthouden hebben, schertsend of minachtend, te schrijven : « Académie spéciale qui, à raison de circonstances particulières, a eu quelque peine à se développer ». Het « rapport séculaire sur les travaux de la Classe des Lettres (1772-1872), par J. J. Thonissen », getuigt dat ook die Academie, waar de heer Wagener lid van is, « a eu quelque peine à se développer ». Zoo, na de eerste instelling als « Société littéraire » : « il se produisait, au sein même de la société, des germes de discorde, des éléments de dissolution qui pouvaient promptement amener sa ruine... Les hommes éclairés refusaient de se laisser affilier à une société qui ne possédait qu'une existence précaire, qui ne disposait pas même d'un local fixe pour la tenue de ses séances ». (Bl. 8 en 9). In die woorden lag voorop vertaald hetgeen de vijanden der Koninklijke Vlaamsche Academie in hooghartige minachting van anderen en in zelfbehaaglijke waardeering van eigen verdienste verhalen en zeggen. Men ziet — voor de *Académie royale de Belgique* is het een **historisch feit**.

Na de tweede herinrichting : « à l'origine, les tâtonnements et les incertitudes ne firent pas défaut. Etablie en 1816, l'Académie n'avait publié en 1820 qu'un seul volume de mémoires, dont la moitié se composait de travaux déjà présentés à l'ancienne Académie impériale. Mais cet état de langueur, qui fit un instant douter de la vitalité de l'institution, ne tarda pas à disparaître avec les hésitations et

les incertitudes qui accompagnent ordinairement les débuts ». (Bl. 45).

Heeft ook nu de Koninklijke Vlaamsche Academie die algemeene wet ondergaan en door de moeilijkheden, voor elk begin onafscheidbaar, haren vooruitgang verhinderd en gestremd gezien? Ware het zoo, nog zou hare oudere zuster haar den steen niet mogen werpen. Doch neen! Zonder laatdunkendheid kan de Vlaamsche Academie zich laten voorstaan, van haar begin af, niet beneden haren rang, hare taak en zending gebleven te zijn, en reeds mag zij zich verheugen in de waardeering van het Vlaamsche volk in 't algemeen, dat hare instelling dankbaar toegejuicht en op hare werkzaamheden de schoonste hoop gegrond heeft.

Men raadplege wat Dr P. Willems, eerste bestuurder der Koninklijke Vlaamsche Academie, die toch ook wel bij de *Académie royale de Belgique* geloofbaar is, zegt over het eerste levensjaar der jonge instelling; hoe hij wijst op den iever door hare leden aan den dag gelegd; hoe hij gewaagt van 's Hemels mildsten zegen.

Bij voorkeur wijdden eerst de *Société littéraire* en later de *Académie royale de Belgique* hunnen arbeid aan historische vraagstukken : « en dehors des sciences naturelles, la *Société littéraire* avait en quelque sorte concentré toute son activité sur des problêmes intéressant l'histoire civile et religieuse du pays... Par suite d'une tendance qui se manifeste dans toutes les phases de l'existence de

l'Académie, les recherches et les dissertations concernant l'histoire du pays occupent incontestablement la première place. » (*Rapport séculaire*, bl. 11).

En tusschen al hetgeen op den tweeden rang geschikt wordt, laat zien, welke plaats bekleeden de Vlaamsche taalbelangen en letterzaken?

Een koninklijk besluit van 1n December 1845 gaf aan de *Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique* haar definitieven vorm. *Door een ander Koninklijk besluit* werd haar opgelegd van, onder meer, uit te geven *un recueil des anciens monuments de la littérature flamande.*

De verplichting, door een bijzonder en *van de standregelen afgezonderd Koninklijk besluit* aan de *Académie* opgeladen, werd niet als zeer dringend aanzien, zoo wij volgens het *Rapport séculaire* moeten oordeelen : hetgeen in 1845 wordt voorgeschreven. zal eerst in 1860 tot een begin van uitvoering komen...

Wat nog van de Vlaamsche Letterkunde vermeld wordt is, dat Conscience een opstel over de *Kerels* voorlas *dans son idiome de prédilection;* dat Nolet de Brauwere van Steelant een goed voorbeeld gaf, *en faisant, le premier, retentir l'idiome flamand dans les solennités Académiques;* dat Baron de Saint-Genois aan de *classes des Lettres* mededeelde « *les moyens d'encouragement qu'il avait indiqués au Ministre de l'In-*

térieur, pour imprimer à la scène flamande, trop négligée peut-être par l'autorité, une direction intelligente qui, jusque-là, lui avait manqué, » en dat Snellaert het recht der Vlaamsche taal voorstond van in onderwijs, bestuur- en gerechtszaken op denzelfden voet gesteld te worden als het Fransch... Welken weerklank wekte daar zijn woord?...

Eenige prijsvragen (vóór 1845 twee, sedert 1845 een zestal,) staan in verband met Vlaamsche taal en letteren; en eindelijk werd door Bormans en anderen de *Académie* bekend gemaakt met de Dietsche dichters en proza-schrijvers der middeleeuwen, *dont la génération actuelle connaissait à peine les noms... Ils nous apprirent*, enz. Men hoort het wel : van onze taal wordt telkens gesproken als van eene vreemdelinge. Ook zal niet één, die rechtzinnig de Vlaamsche belangen ter harte neemt, zeggen : daarmeê was inderdaad ten voordeele der Vlaamsche taal- en letterkunde genoeg gedaan!

Zoo blijkt het dat de instelling eener Koninklijke Vlaamsche Academie als noodzakelijk zich opdrong; en, daar aan die jeugdige Academie werd opgelegd, in haren werkkring te sluiten al wat de Vlaamsche Letteren aanbelangt, zal het Staatsbestuur hetgeen het tot aanmoediging en ter gunste der Vlaamsche Letteren voorneemt te doen, natuurlijk doen door de Vlaamsche Academie. Deze is in haar vak het eerste lichaam des lands. Na

de verslagen der *classe des lettres* is het ons een plicht zulks boven alle betwijfeling vast te stellen.

Het kan overigens de *Académie royale de Belgique* niet krenken, dat eene allergewichtigste en zeer omvangrijke zaak, welke zij niet naar vereischte schijnt te kunnen behartigen en welke niet noodwendig tot haren werkkring behoort, toevertrouwd worde aan de zorg en de werkzaamheid eener bijzondere inrichting, opzettelijk tot waarneming dier zaak in het leven geroepen.

Na het volledig verslag van den heer Coopman hoeft mijne nota niet breedvoeriger te zijn.

Zitting van 16 December 1891.

Tegenwoordig de heeren A. Snieders, bestuurder, J. Micheels, onderbestuurder, Fr. de Potter, bestendige secretaris ;

de heeren H. Claeys, jhr. N. de Pauw, E. Gailliard, P. Génard, G. Gezelle, E. Hiel, F. van der Haeghen, P. Willems, P. Alberdingk Thijm, S. Daems, L. Mathot, J. Obrie, Th. Coopman, A. de Vos, J. Broeckaert, Ed. van Even, E. Coremans en H. Sermon.

Door de heeren C. Hansen, K. Stallaert, J. van Droogenbroeck en K. de Flou is bericht gezonden dat zij belet zijn de vergadering bij te wonen.

De bestendige secretaris legt de lijst over der

AANGEBODEN BOEKEN.

Vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken :

Wintergrün. Sagen, Geschichten, Legenden und Märchen aus der Provinz Luxemburg. Gesammelt und herausgegeben von N. WARKER. Nr 22 tot 28.

Schetsen en Novellen, door RENÉ VERMANDERE. Antwerpen, 1891, 8°.

Vanwege den heer Minister van Oorlog :

Reglement der militaire verstrekkingen. — Règlement sur les prestations militaires. (Zonder naam van drukker, plaats of jaartal) 8°.

Door den heer D. CLAES, briefwisselend lid der Academie :

Gemengde taal- en letterkundige aanmerkingen. Gent, 1891.

Door den heer ED. GEUDENS :

Het Hoofdambacht der Meerseniers (godsdienst en kunstzin). Antwerpen, 1891, 8°.

Door den heer F. VAN VEERDEGHEM, leeraar te Luik :

Rijmkalender. (Overgedrukt uit het *Tijdschrift voor Nederl. Taal- en Letterkunde.*)

Door de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden :

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. Tiende deel, 4e aflev.

Door den heer J.-A. TORFS :

De Practische Taalmeester. Opstel en Spraakleer. (Handboek des leerlings en Handboek des onderwijzers). 2 dl. 1891, 16°. — Bij deze boekjes is een schrijven gevoegd van den opsteller, inhoudende dat hij het oog heeft gehad op het door de Academie genomen besluit van 19 Augustus laatst, tot doel hebbende eenheid en vereenvoudiging van terminologie te brengen in de Nederlandsche Spraakleer. — Dankbetuigingen.

Briefwisseling.

De heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs zendt een afschrift van het Koninklijk besluit, gedagteekend uit Brussel, 10 December, waarbij de verkiezing is goedgekeurd van den heer J. Micheels, tot bestuurder, en van den heer P. Génard, tot onderbestuurder, voor het jaar 1892.

Door denzelfden heer Minister is bij brief van 28 November j.l. oorlof gegeven om in de *Verslagen en Mededeelingen* de antwoorden te drukken der Academie, op de verslagen, uitgebracht in de *Académie royale de Belgique*, nopens de vraag der Middensectie van de Kamer der Volksvertegenwoordigers, betreffende de toekentenissen der beide Academiën.

Bibliographische Aanteekening.

Ik heb het genoegen, namens den schrijver, den heer Edw. Geudens, archivaris der Burgerlijke Godshuizen van Antwerpen, het eerste gedeelte van eene uitgebreide verhandeling over « *Het Hoofdambacht der Meerseniers* » aan te bieden,

Dit deel behandelt het ambacht onder oogpunt van « *godsdienst en kunstzin* »; het volgende zal handelen over « *Burgerlijk leven* », en het laatste over « *Liefdadigheid* ».

De schrijver van dit boek is een schrander navorscher van de oude bescheeden betreffende

onze vroegere neringen, ambachten en gilden, een man ervaren in oudheidkunde en grondig bekend met de geschiedenis der stad Antwerpen (1).

Zijn laatste werk over het *Hoofdambacht der Meerseniers* is niet het minst belangrijke van zijne reeds talrijke uitgaven. De *Meersse* was gewis de machtigste, de talrijkste der Antwerpsche corporatiën. Bij de opheffing van dit ambacht in 1797 telde het *nog* 4,000 *leden*, « welke allen een jaargeld als schadeloosstelling op de openbare fondsen verkregen. »

Door *meersenier* verstond men niet slechts winkelhouders, maar nog de groothandelaars, *creemers* geheeten, en later « alle uitverkoopers van allen aard, die niet tot andere bijzondere vereenigingen behoorden ».

Het was niet alleen het talrijkste, maar tevens het kunstlievendste ambacht, — en geen wonder, in eene stad, waar van oudsher kunst en handel broederlijk hand in hand gaan. In gildenhuis, vergaderzaal en kerk, in ommegangen en processiën vindt men overal blijken van dezen kunstzin.

Onder dit opzicht is het werk van den heer

---

(1) Reeds verschenen opvolgend : *Le Musée des hospices civils d'Anvers*, 1885. — *L'hôpital St Julien et les asiles de nuit à Anvers*, 1887. — *Van Schoonbeke en het Maagdenhuis van Antwerpen*, 1887. — *L'hospice Allaerts*, 1887. En verschillende belangrijke bijdragen in *de Dietsche Warande* en andere tijdschriften.

Geudens niet alleen belangrijk voor de studie van het leven en streven onzer voorvaderen, maar nog voor onze kunstgeschiedenis.

Men hoeft slechts de « tafel van zakelijken inhoud » in te zien, om zich te overtuigen welken schat van wetenschap dit boek bevat, en hetgeen, volgens mij, ook wat zegt : met welke klaarte en methode de geschiedbronnen ontcijferd, de gebeurtenissen gerangschikt en verhaald zijn.

Wij kunnen deze korte aanbeveling niet sluiten zonder een woord van dank over te hebben voor het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen van Antwerpen, dat door milde ondersteuning en bezorgdheid voor oudheidkunde de uitgave van dergelijke wetenschappelijke werken mogelijk maakt.

L. MATHOT.

Dagorde.

Gevolg gevende aan de uitnoodiging vanwege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, gaat de vergadering over tot het kiezen van tien leden, uit welke de jury is te benoemen voor den driejaarlijkschen wedstrijd van Nederlandsche tooneelletterkunde.

Worden verder benoemd :

tot werkend lid, ter vervanging van wijlen den heer Roersch, de heer Jan Bols, letterkundige en briefwisselend lid te Alsemberg ;

tot lid der bestendige commissie van geschiedenis, bio- en bibliographie; de heer J. Bols, voornoemd;

tot lid der bestendige commissie van middelnederlandsche letteren, de heer Daems;

tot lid der commissie, ingesteld om eenheid van terminologie te brengen in de Nederlandsche Spraakleer, de heer P. Willems.

Betrekkelijk het 6e punt der dagorde : kiezing van werkende leden in de Academie, had het bestuur twee voorstellen ontvangen, een van den heer Hansen, 't ander van den heer P. Willems. Na eene korte woordenwisseling beslist de vergadering, uithoofde der afwezigheid van den heer Hansen, de bespreking van dit punt te verdagen tot de volgende zitting.

De heer Coopman leest, namens de commissie, gelast met het onderzoek van de jongst verschenen aflevering van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, het ontwerp van brief te zenden aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, en opgesteld naar aanleiding van de 4e aflevering, 2e deel, des gezegden werks. — Dit ontwerp wordt zonder aanmerkingen goedgekeurd door de vergadering, welke eenstemming hare voldoening over den arbeid der onderzoekscommissie betuigt.

Ontdekking van een onbekend Middelnederlandsch Gedicht.

« SPIEGEL DER SONDEREN »

Wanneer ik, in zitting van 21 October jl., de beschrijving gaf van het zoogezegde « Rijselsch fragment van een didactisch werk der school van Boendale », eerst aan de Academie door onzen collega Stallaert bekend gemaakt en mij later tot uitgave overgemaakt (*Verslagen* 1891, blz. 336, 282 en 399), was ik ver van te vermoeden dat ik dan reeds de middels ter hand had om het belangrijk, onbekende gewrocht aan te duiden, waarvan het deel heeft gemaakt, terwijl ik tevens in bezit was van een tweede onuitgegeven mnl. berijmd fragment, en twee andere reeds bekende als tot hetzelfde werk behoorende met zekerheid kon te rechtwijzen. Immers, in het kostbare vijftiend'eeuwsche handschrift, mij door den heer burgemeester van Oudenaarde toevertrouwd, en waarvan tot nog toe slechts de nieuwe redactie van *Broeder* GHEERAERT'S *Natuurkunde van het heelal* mijne aandacht had gevestigd (*Verslagen*, 1891, blz. 401), ontwaarde ik in een zwaarlijvig prozawerk over de zeven hoofdzonden, titels van kapittelen, die juist overeenkwamen met degene van het Rijselsch fragment; van eenen anderen kant kon ik welhaast bestatigen dat twee

fragmenten, het eene, van 28 verzen, door den heer J.-J. van Nieuwenhuyzen ten jare 1855 in de *Dietsche Warande* (d. I. blz. 240) bekend gemaakt, het andere, van 271 verzen, *Over Woeker*, onlangs door Dr Moltzer, in het *Tijdschrift* voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde (Leiden, 1887) 7e jaargang, blz. 293-302 medegedeeld, beide nog niet te recht gewezen (PETIT, *Bibliographie*, nr 582 en 578), tot dezelfde prozabewerking te huis hoorden; en eindelijk, gold juist hetzelfde voor een ander fragment van 60 verzen, tot nu toe geheel en gansch onbekend en onbeschreven, dat ik in mijnen sedert jaren verzamelden voorraad mnl. fragmenten uit het Staatsarchief te Gent had opgedolven.

Deze drievoudige bestatiging leidde mij dus tot het onbetwistbaar — zelfs voor dilettanten als ik niet te versmaden — gevolg, dat er eens een groot, nu verloren gedicht bestaan had, waarvan wij slechts onbeduidende fragmenten in rijm, doch tevens de geheele omwerking in onrijm van de XVe eeuw bezitten, en aldus den schat onzer mnl. letterkunde met een nieuw, belangrijk gewrocht werd verrijkt.

Het zij mij dus veroorloofd, vooraleer bedoelde fragmenten ter perse gaan, eene korte beschrijving daarvan, alsook van de gezamentlijke bron derzelve, het Oudenaardsch Handschrift, hier mede te deelen. Deze beschrijving zal mogelijk tot nieuwe ontdekkingen nopens schrijver en tijd der ver-

vaardiging van het deels onbekende gedicht leiden.

Het Oudenaardsch Hs. is een 4° boek van 0,23 hoog en 0,20 breed, van 190 bladeren, op papier, (ter uitzondering van het eerste en het laatste onbeschrevene blad, die perkament zijn), met bruin leder op hout gebonden, in schrift der XVe eeuw, op twee kolommen ter bladzijde, ieder van ongeveer 35 tot 40 regels. Het behelst drie tractaten : Het eerste, zonder titel, dient *de Spieghel der Sonderen* te heeten, daar op het einde te lezen staat : *Explicit iste liber;* **Speculum peccatorum;** het behelst 103 bladeren (f° 2-104), en is verdeeld in 197 hoofdstukken, waarvan de titels tevens in de voorafgaande tafel zijn vermeld (f° 2-5); deze kapittels behandelen opvolgenlijk de zeven hoofdzonden, dat is : *Gulsicheit* (cap. 5-17), *Onsuverheit* (18-45), *Vrecheit* (45-107), *Traeccheit* (108-131), *Hoverdie* (132-159), *Nydicheit* (160-163) en *Toernicheit* (164-197); zij behelzen menigvuldige leeringen, redeneeringen en *Exempels.*

Het overige van het Hs. behelst eene mnl. prozabewerking van *De quatuor novissimis* (PETIT, *Bibliographie*, n° 957), en beslaat 61 bladeren (f° 108-169), terwijl de reeds meermalen besprokene *Natuurkunde* er slechts 19 behelst (f° 170-189) en het handschrift sluit.

Welnu, in den zoogenaamden *Spieghel der Sonderen* komen de vier door mij hooger vermelde fragmenten in deze orde, hoewel dikwijls zeer omgewerkt, vermeerderd of verminderd, vóor : het

Gentsch fragment, over de *Gulsicheit*, f° 11 v°, de twee *Hollandsche*, over de *Vrecheit*, f° 33 vlg. en 38 vlg., en het *Rijselsch*, over de « bedinghen » tusschen dit en de *Traecheit*, f° 55 vlg. (1)

Het zal volstaan hier het begin en het einde van gemelde prozabewerking te doen kennen om een gedacht van het werk te geven, en om nieuwe opzoekingen uit te lokken nopens schrijver en tijdvak. De vergelijking tusschen rijm en onrijm verschuiven wij tot aan de uitgave der fragmenten.

Als lude besmet sijn in hoeren aensichte, soe gaen si hoer besien in haren spiegel, ende die toent hem dan waer si besmet sijn : Wolde alsoe die sunder hem gaen spiege-

---

(1) De overeenkomende hoofdstukken met dit fragment, te vergelijken met de titels in de *Verslagen*, blz. 383, heeten : (f° 3 v°, in de tafel).

Bedingen is zeer profitelic den kirsten minschen, *Dd.*

Bidden moeten wij (1) altijt ende meest in tijden van noeden, *De.*

Beden sullen hem (2) die werlike lude des sonnendages ende op die hoechtiden, *Df.*

Bedingen sal sijn geoefent in allen steden (3), *Dg.*

Bedingen moeten geschien (4) uyt der herten des bidders, *Dh.*

Bedingen en (5) hoert Got niet van den sunder bi vij reden. *Dj.*

Varianten.

(1) Tot alre tijt ende meest in der noot (f° 55 v°).
(2) Die ghemeyn lude des heiligen dage (f° 55 v°).
(3) Tote Gade, (f° 56).
(4) Uuter herten d. b. (f° 56 v°).
(5) Hoet Got niet bi seven reden, (f° 56 v°).

len in dit boeck ende een besueck in sinen gronde doen, hij sal vijnden in curter tijt off hi sunden heeft in sijnre consciencien. Mer, och leider! der en wil men nu niet plegen, elc merct wael eens anders quaet, ende wilt in eens anders spiegel sien, mer dat sijn, leider! hij onbesien leet. Die aen wil sien sijn selves sunden, dit boeck salse hem wael ontdecken, ende bi der heiliger Scrifturen bewisen, hoe hij se verwijnnen sal mogen. Ende omdat sommige leken te swaer weer te vijnden daer sij geern aff lesen wolden, soe sal ic hier een tafel maken bi den ABC *etc.*, daer si in soelen mogen vijnden, van allen sunden wat sunden si willen.

1. Sunden sijn bequaem den duvel, *A*.
2. Sunden deren den minsche zeer, *B*.
3. Sunden trecken ses guede werken van den minsche ende uren salse schuwen ende ontsien boven den duvel off enich dier dat deren mach, *C*.
4. Vanden vegevuer, woe grote pijn die zielen daerin hebben, ende hoe grote blijtscap inden paradise hebben, *D*.
5. *Gulsicheit* (1) sal men haten ende vlien om XIIII reden wil, *E*.

En na het einde der tafel (*Hd*. folio 5 verso) :

Miserêre mei, Deus. Och! dat ic in ledicheiden, aldus jamerlic ende aldus onnuttelic heb versleten mynen tijt, dat mach ic wael bitterliken clagen; het is groet tijt dat ic wederkere en segge : Ontfarmt mijns, Got, almechtige Vader, van allen dat ic tegen U misdaen heb, ende wilt mi voert meer in hulpen staen, soe dat ic alle mijn boesheit moet laeten, ende mi moet onledich maken mit dingen die nut ende orberlic my wesen moeten, ende daer mijnre zielen salicheit in sij gelegen. Des geven mij die heilige Drievoldicheit een simpel wesen, in welken drie persoen gescheiden sijn : die Vader van hem selven, die Soen van den Vader, ende die heilige Geest van hem beiden, nochtant maer een Got, *etc*.

---

(1) Op den rand : *Gula*; gelijk verder *Luxura* voor *Onsuverheit*, enz.

Het eindigt (folio 104 verso) met :

Een gebet

Here Got, op wies troest ic dit grote werck begonste, ic dancke U, want ic een simpel clerck bijn, dattu mij geweerdigest hebste te maken dijn instrument, bi wien dine graci dijn werc heeft voldaen. Nu bidde ic dat die lesers ende hoerres verstaen moeten den sijnne, bi welken si U dienen moeten. Ende ic, diet bi uwer hulpen hebbe gescreven, bid dat mi uwe genade daerom werde gegeven, soe dat ic na dit corte leven mit U si in dat hemelrijc, daer ict irst om hebbe begonnen op uwe ontfermherticheit. Amen.

Explicit iste liber
Speculum peccatorum.

Deze uittreksels, die bewijzen dat men hier te doen heeft met eenen *Spieghel der sonderen* geheel en al verschillend met den *Nieuwen Doctrinael* of *Spieghel der sonden, of der Leecken* van JAN DE WEERT (zie PETIT, *Bibliographie*, nr 572), hoewel de schrijver zich ook slechts eenen *simpelen clerck* noemt, laten ook zien dat het niets gemeens heeft met de menigvuldige bekende *Spieghels* (*der Wijsheit, der Jonghers* enz.), sedert MAERLANT's *Spieghel's* in gang gezet, noch zelfs met eenig ander tot nu toe in 't licht gegeven leerdicht.

Het handschrift, dat volgens eene oude nota van wijlen den archivaris Van de Velde gekocht werd voor de stadsbibliotheek van Oudenaarde, ten jare 1849, in eene boekverkooping te Gent, draagt overigens kostbare sporen van oorsprong en herkomst, die wij gaan mededeelen.

Op het laatste papieren blad (f° 189) draagt het de aanteekening, in ietwat nieuwer schrift dan de tekst zelve :

Dyt boeck hoert toe Gheertken Lauerens :
Die dit vvyndet, die ghevvet hoir weder
*Om Gads wyl. Anno D*ni *Dusent vyff hondert.*

Op de beide perkamenten vellen aan de voor- en achterplanken geplakt komen drie, vermoedelijk oudere, opschriften, doch gansch uitgekrabd, van vorige bezitters, waar niets uit te maken is dan : *Dit boeck hoirt toe...*

Doch. veel gewichtiger zijn de twee volgende lange aanteekeningen, die schijnen van de hand zelve der afschrijvers uit te gaan, en ons kostbare inlichtingen geven op den eersten bezitter van het Handschrift en de geboorte zijner kinderen, waarvan ik de jaartallen in huidige cijfers stel. Zij staan, de eerste op de keerzijde van het 179ste blad, midden in de *Natuerkunde*, de tweede op het laatste papieren blad.

Folio 179 *verso* :

6 nov. 1426. Item, *Dirck* erat natus anno Domini M°CCCCXXVI des sesten dag in november opten guedensdach, opten avont bij, horâ septimâ, opten sevenden dach van der manen

8 mei 1428. Item, *Henrick* erat natus anno Domini M°CCCC°XXVIIJ° op sunte Victors dach, op enen sonnendach bij den avont, inter sextam et septimam horam, 2â die lune.

25 oct. 1430. Item, *Alit* · erat nata anno Domini M°CCCC°XXX°, op sunte Crispinus ende Crispinianus dach, opten woensdach, horâ XIâ ante meridiem, opten achten dach van der manen.

24 juni 1431. Item, *Margrita* erat nata anno Domini M°CCCC°XXXI°, feriâ sextâ post festum sancti Marci et festum sancti Martini, erat opten vridach, inter viij et ix horâ ante meridie, xijâ die lune.

12 nov 1432. Item, *Mechtelt* erat nata M.CCCC.XXXII, op sunte Cunibertus en trepasse (?)

22 feb. 1434. Item, *Petrus* erat natus anno MCCCCXXXIIIJ, in den sporkel, op sunte Peter ad cathedram, opten manendach, horâ tertiâ voer den middach, opten XIIJ^ste lune.

23 feb. 1435. Item, *Mechtelt* erat nata in sporkel, op sunte Mathijs avont, opten guedensdach ante meridie, inter tertiâ et quartâ horâ, opten XXV° die lune, anno XXXV°.

22 juli 1436. Item, *Elisabet* erat nata anno Domini M.CCCC.XXXVI, den anderen dagh post festum sancte Margarite, opten saterdage, inter XI et X (*sic*) horâ ante meridie, primâ die lune.

En, folio 189 *verso* :

xxj torins (?) maken i R. gulden.

Item, te *Erevelt* is men sculdich van een tolber voder wijns, xxxij torins, ende men siet...

Item, te *Bacheraf* is men sculdich ij Rijnsche guldine ende ij torins, ende men besiet twe voer (een).

Item, te *Koeff*, xxxiiij torins, die maken v. vitd. meer (?) dan iij R. guldine, ij voer een.

Item, *Sunte Gueer* is men sculdich j R. guld. van een tolber voder, ende men besiet ij voer een.

Item, te *Boberden*, xx torins, ende men besiet twe voer een.

Item, te *Laensteen*, iij R. guld. iiij widten, ij voer een.

Item, te *Kovelens* besiet men x amen voert foder, dat is sculdich j R. guld.

Item, te *Ingers*, ij voer een, dat is sc. ij R. guld. ende i aert.

Item, te *Lijns* is men sculdich iij torins ende men siet ix amen.

Item, te *Bon* is men sculdich ij R. guld., ende men besiet ix amen.

Item, te *Soens* siet men ix amen, ad j ald. schilt op ij R. guld. leet men ij witden, comt den foder...

Item, te *Duceldarp* enen schilt, ende men siet ix amen voer voder.

Item, te *Keysersweerde* besiet men x amen, dat is sculdich iij R. guldine.

Item, te *Orsoy*, ix amen, dats sculdich ij R. guld., ende iij witten ende j ald. sc. te...

Item, te *Barck*, x amen, dats sculdich ij ald. scilt ende j scilt te voertol.

Item, te *Lobit*, ix amen, dat is sculdigh j ald. scilt, ende dat scip is sculdich datter niet geweest en heeft j Wilhelmus scilt ende ij aldebras d. te veergelt.

Deze aanteekeningen geven ons den geheelen staat der Nederrijnsche familie van den eersten bezitter te kennen, namelijk zijner acht kinderen, geboren van 1426 tot 1434 : *Dirk*, *Hendrik*, *Aleid*, *Margriete*, *Machteld*, *Pieter*, eene andere *Machteld* en *Elizabeth*, en tevens zijn vermoedelijk bedrijf, daar hij, bekend staande met de tollen van den Rijn, een koopman of schipman blijkt te wezen, die dikwijls dien stroom op en afvaarde, van *Lobith* (bij *Kleef)*, waar hij vermoedelijk woont, opwaarts door de nu Duitsche havensteden, waarvan wij de mnl. namen leeren kennen : *Büderich* (bij Wesel), *Borth*, *Orsoy*, *Kaiserswerth*, *Dusseldorf*, *Zons*, *Bonn*, *Linz*, *Ingers*, *Coblenz*, *Lahnstein*, *Boppart*, *Sanct-Goar*, *Caub*, *Bacharach* en *Ellfeld* (bij Wiesbaden).

Jammer maar dat in die twee lijsten geen *familienaam* voorkomt, daar de Kleefsche doopregisters of schepenenboeken waarschijnlijk niet tot het begin der XV[e] eeuw opklimmen; toch worden deze opzoekingen ten hoogste aan de

Noordnederlandsche en Nederrijnsche geleerden aanbevolen.

Eene duistere aanteekening op het perkamenten rugblad zou misschien tot eenigen uitslag kunnen leiden; uit eene hand tusschen die des eersten en des tweeden bezitters *schijnt* er te staan : *Do Mergerithen hoc (?)*. En in dit geval, zou *misschien* het *Geertken* Lauereins van 1500 in de *Mergriete* geboren in 1431 te hervinden zijn, die het handschrift van haren vader had gekregen; alhoewel ik weet dat *Geertgen* liever *Gertrudis* of *Gerarda* is (SERRURE, *Vaderlandsch Museum*, d. III, blz. 210), en de verkorting van Margriete *Grietken*, — en ik zeer voorzichtig wil wezen zelfs voor *gissingen*, die door kwadertrouwige tegenstrevers als *verzekeringen* aan gefopte lezers worden voorgesteld.

Overigens behelst het handschrift van latere en verschillende hand, twee namen, op den rand van folio 57 : *Heren Heldrich de Mol (?)* en *verso : Wynnocus van Nouwen (?)*.

Ik ben voornemens de vier bovengemelde fragmenten in den bundel Mnl. gedachten op te nemen, en ze *diplomatisch* uit te geven tegenover de overeenkomende deelen der prozabewerking, al moesten de zeer jonge en onbehendige benijders der Koninklijke Vlaamsche Academie die wijze van uitgave gebrekkig vinden. Met deze kostbare mededeeling mijnen bundel sluitend, zal ik mij vergenoegen met de vleiende woorden van Dr Verdam over de door mij ontworpen verzameling : « Al deze nieuwe

vondsten en aanwinsten », zeide hij in de Koninklijke Academie van Amsterdam, in januari jl., nadat hij het meestendeel mijner nieuwe stukken had opgesomd (*Verslagen*, dl. VIII, blz. 26), « zullen ongetwijfeld eene verrassing zijn voor allen die zich op de Mnl. taal- en letterkunde toeleggen of er belang in stellen ».

Ik verlang deze mededeeling niet te sluiten vooraleer ik hier nog een zestiental onuitgegevene verzen bekend gemaakt hebbe, alhoewel het geene Middelnederlandsche, maar zeventiend'eeuwsche zijn, en dat de openbaring ervan minder eene verrassing dan om zeggens eene eerherstelling moge heeten.

In zitting van 21 October jl. (*Verslagen* 1891, blz. 385) sprak onze achtbare collega Jan Broeckaert over een zeer eigenaardig rijmdichtje van *Erasmus Quellijn*, ter gelegenheid des huwelijks van zijnen zwager DAVID III TENIERS, « schilder ende edelman van het geschut te Dendermonde » met jonkvrouw *Anna-Marie Bonnarens*, weduwe van den griffier van den Lande van Dendermonde, *Barthel-Alexander van Goethem*. Doch om den lossen inhoud der verzen meende hij het gedicht zelf niet te mogen bekend maken. Daar het nu de tweede maal is dat er van dat rijmpje geheimzinnig wordt gesproken, zonder het te durven drukken (1), zou men op den duur wel beginnen

(1) DE VLAMINCK, *Geslachtsboom der familie* SCHELLEKENS, met zestig wapenschilden, getrokken uit het *Guldenboek van Dendermonde* (1872), blz. 21.

te gelooven dat dit onnoozel versje de grofste onzedelijkheid tentoonstelt. Ik heb dus aan mijnen schoonvader, jhr Jan Schellekens, eere-voorzitter der rechtbank van Dendermonde, wien het kostbare schetsje van den grooten schilder David Teniers, waarop deze verzen staan, behoort, verlof gevraagd om dit huwelijksdichtje voor te lezen, ten einde een onzer gezamentlijke voorouders in zijne eer te herstellen, en, deze bemachtiging bekomen hebbende, heb ik de eer u zelven te laten oordeelen of zij wel zoo los zijn dan dat zij niet zouden mogen aan het publiek medegedeeld worden. Gelijk de heer DE VLAMINCK het zegde, geldt het in het tafereel « eene koddige familiegrap, « gansch in den zin der oude vlaamsche zeden; « de magen en vrienden sloten de jonge vrouw « op hare kamer, en den man in den hof, zoodat « hij tot middernacht moest wachten, en bij zijne « vrouw op eene ladder door de venster binnen- « komen ».

Het opschrift, nu, van het schilderschetsje, luidt :

Al het bidden en helpt hier niet,
De bruyt is binnen, TENIERS *buyten op een leêr staet en siet.*

J. S.

Stemme : *Ach françon que je sent de doleur.*

Bruygom, laet u bruydt gherust,
'k Weet, sy wenscht te syn ghecust,
Schoon dat sy alleen nu moet slaepen;
Nemt u vertreck, want twordt so laet,
En siet dat morgen beter gaet;
Daelt, bruygom heer,
Vry van de leer
Voor desen keer!

Siet, men heeft wat nieuws bedacht :
't Is nu veer genoegh ghebracht;
Dicht aen de deur van u beminde,
Smeecken en bidden en helpter niet,
Schoon dat men u vol leyden siet
M'hebben bedacht
T'houden de wacht
Tot middernacht.

1671. I. E. Q.

Hetwelk ik, niet zonder eenige huivering (*horresco referens*) voor gelijkvormige kopie teeken.

1891. N. DE PAUW.

NALEZING

OP DE

Vlaamsche Vertaal- en Woordenboeken

door H. SERMON.

1485.

Vocabularius..... incipiens..... teutonicum ante latinum (zonder naam van plaats of drukker (omtrent 1485); goth, lett. lange lijnen (280 bl. met 32 lijnen).

(Cat. Olivier, 8 April 1872.)

1505.

Vocabularis optimus, gemma vocabulorum merito dictus. Antv. H. Eckert 1505 4° goth. lett.

(Cat. P. Kockx 1892.)

1546.

DASYPODIUS (PETRUS). *Dictionarium latino-Germanicum, ex optimis latinae linguae scriptoribus, concinnatum* —

Accesserunt nomina locorum et amnium et alia quaedam, ut sequens pagina indicat. — Recognitum et locupletatum per auctorem generibus nominum, verborumque praeteritis et supinis adjectis. Onder de voorrede staat : *Argentorati VIII Kal. Mart. An. MDXXXVII.* Op het laatste blad staat : *Antverp. impress. Typ. Eg. Diestemij. Ann.* 1546.

(Bibl. M. vanden Broeck. Hamme.)

1556.

Id. *Dictionarium germanico-latinum, priori latino-germanico vice-versa respondens, in usum et gratiam literariae pubis concinnatum. Cum nominibus locorum, amnium, ac aliis nonnullis, quae omnia sequens pagina docebit. Antverpiae, apud Joannem Gymnicum* 1556, 4°.

(Bibl. M. vanden Broeck. Hamme.)

1550.

De cleyne colloquie in 't Vlaamsch ende Franchoys, bij Joas Lambrecht. Gandavi, 1550.

(Blommaert. — Ned. schrijvers van Gent, bl. 58.)

1586.

Purae elegantes et copiosae latinae linguae phrases ab Aldo Manutio Pauli filio. Antv. ex. off. Aeg. Steelsii, 1586, 8°.

(Achteraan staat een vocabularius met Fransche en Vlaamsche vertaling.)

1613.

Calepinus (A.). *Colloquia et Dictionariolum octo linguarum, Latinae, Gallicae, Belgicae, Teutonicae, Hispanicae, Italicae, Anglicae et Portugallicae.* Hag. Comit. 1613, 8° lw.

(Cat. Brill, Leiden 1889.)

1658.

Comenius (J. A.). *Eerste deel der schoolgeleertheyt, genoemt het portael : inhoudende de grondtveste der dingen, alsmede der Latijnsche tael met de moedertael toegeschikt. Na de wetten des laetsten spreeckweeghs, en met veel beelden verlicht.....* door J. Redinger. Amst. 1658 met pl.

(Cat. N° 40. Brill, Leiden.)

COMENIUS (J.-A.). *Janua linguarum reserata..... Ontsloote deure der taalen. Om te gelijck met de dingen selve, de Lat. taal beknoptelÿck te leeren.* Met de Duitsche vertaling door J, Seidelius Amst. 1666. (Id. Id.)

Id. *Eerste deel der schoolgeleertheyt, genoemt het portael : inhoudende de grontveste der dingen.....* met de Duitsche overzetting, door Ph. Caes. à Zesen. Amst. 1673, met pl. (Id. Id.)

1663.

D'ARSY (JEAN-LOUIS). *Grand Dictionaire françois flamen. Revu, corrigé et augmenté des termes de marine..... de venerie et fauconnerie*, etc. Rott. 1663, 4°. (Cat. Nijhoff. Juni 1875.)

Id. *Gazophilace de la langue française et flamande, 2e édition, revue, corrigée et augmentée* par C. van den Ende. Rotterd. 1669, 4°. (Id. Id.)

Id. *Grand Dictionaire françois-flamen, etc. Revu, corrigé et augmenté* par Th. la Grue. Amst. 1694, 4°. (Id. Id.)

1675.

HEXHAM (H.). *English and Netherdutch dictionary.....* New edit. amend., enlarg. and enrich by D. Manly. Rotterd. 1675, 4°. (Cat: Nijhoff. Juni 1875.)

1677.

RICHARDSON (E.). *Anglo-Belgica. The English and Netherdutch Academy. Grammar, rules.... discourses and letters, with a copious vocabular.* Amst. 1677, 12°. (Cat. Nyhoft. Juni 1875.)

1682.

BINNART (M.). *Biglotton amplificatum sive dictionarium Teutonico-Latinum.* Amst. 1682. (Cat. N° 40. Brill, Leiden).

— Id. Id. Amst. 1688, ex off. Abrahami a Someren, 8°.

INHOUDSTAFEL.

A.

S.

U.

V.

W.

